

Dumitru SUCIU

SOLDAȚI FĂRĂ UNIFORMĂ

ai Landsturmului românesc
și starea protopopiatelor
greco-catolice din Transilvania
după Războiul Național
din 1848-1849

ARGONAUT

Dumitru Suciu

**SOLDAȚI FĂRĂ UNIFORMĂ
AI LANDSTURMULUI ROMÂNESC
ȘI STAREA PROTOPOPIATELOR GRECO-CATOLICE
DIN TRANSILVANIA
DUPĂ RĂZBOIUL NAȚIONAL
DIN 1848-1849**

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE ISTORIE
„GEORGE BARIȚIU” DIN CLUJ-NAPOCA
XXVI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚIU” DIN CLUJ-NAPOCA

Dumitru Suciu

SOLDAȚI FĂRĂ UNIFORMĂ
AI LANDSTURMULUI ROMÂNESC
ȘI STAREA PROTOPOPIATELOR GRECO-CATOLICE
DIN TRANSILVANIA DUPĂ RĂZBOIUL NAȚIONAL
DIN 1848-1849

ARGONAUT
Cluj-Napoca, 2014

Seria:

• **Istorie** • **Documente** • **Mărturii** •

Coordonator: Prof. univ. dr. Nicolae Bocșan

**Carte tipărită cu sprijinul financia al
Societății culturale MYROBIBLION**

Referenți: **prof. dr. George CIPĂIANU**
prof. dr. Sorin MITU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SUCIU, Dumitru

**Soldați fără uniformă ai Landsturmului românesc și starea
protopopiatelor greco-catolice din Transilvania după Războiul
Național din 1848-1849 / Dumitru Suci. – Cluj-Napoca: Argonaut,
2014. – 491 p. ; 21 cm.**

ISBN 978-973-109-477-9

94(498.4)“1848/1849”

© Dumitru SUCIU

Editura Argonaut

Cluj-Napoca, Str. Ciucaș 5/15

Tel./Fax: 040-264-425626

0746-752191; 0740-139984

www.editura-argonaut.ro

Consilier editorial atestat : Emil POP

Editură acreditată de către Consiliul Național al Cercetării Științifice din
Învățământul Superior

Editare și tehnoredactare: Angela RUS

Coperta: Adriana BOGDAN

Proiect de cercetare nr. III/2 (2012-2013) al Institutului de Istorie
„George Barițiu” din Cluj-Napoca al Academiei Române, str. M. Kogălniceanu nr.
12-14, Cluj-Napoca, 400418, e-mail: istorie@acad-cluj.ro, www.history-cluj.ro

Studiu introductiv

În cartea *Soldați fără uniformă ai Landsturmului românesc și starea protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Național din 1848-1849* am reafirmat adevărul istoric că în Imperiul Habsburgic, din punct de vedere național, puterea politică a fost blocată la nivelul celor două națiuni stăpânitoare, ungurii și austriecii, care și-au instituit două guverne, și-au ales două parlamente la Viena și la Pesta. Libertatea națională, în sensul modern al cuvântului, n-a coborât, n-a ajuns de la Viena la cehi, polonezi, sloveni și nici de la Pesta la croați, sârbi, slovaci, români. Ungurii n-au recunoscut altă națiune politică decât a lor, cea maghiară, întrucât au fost conștienți că recunoașterea mai multor națiuni politice, egal îndreptățite și coroborate cu ea, duce implicit și direct la pierderea teritoriilor cu majorități etnice slave și română și transformarea lor în state autonome, într-un sistem de stat bazat pe federalizare și la accesul la puterea de stat a tuturor națiunilor din Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan. Pentru a preveni acest lucru miniștrii, parlamentarii, militarii unguri au impus un centralism excesiv de stat pentru ca Slovacia, Croația, Voievodina Sârbă, Transilvania să fie, să constituie simple puncte cardinale ale Ungariei Mari unde, din punct de vedere politic sau civic, „minden ember legyen ember es magyar” [fiecare om să fie om și ungur] și unde totul trebuia controlat de guvernul și parlamentul din Pesta care oferea libertăți cetățenești, egalitate juridică individuală pentru toți cetățenii, egalitatea bisericilor, egalitate, libertate, inițiativă în domeniul economic, dreptul de asociere și afirmare culturală, dar bloca drepturile naționale colective la nivelul de sus al unicei națiuni civile maghiare.

S-a confirmat, pe bună dreptate, că oamenii de stat unguri au făcut comerț cu libertățile, în sensul că le acorda nemaghiarilor libertățile sociale și individuale cetățenești pentru ca aceștia, recunoscători și

loiali, să accepte încadrarea în națiunea politică ungară și să îngroașe numărul, mărimea și substanța acesteia, care urma să domine teritoriul și oameni ce au fost încadrați în vechime în Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan și erau destinați să fie cuprinși și acum, în plină epocă modernă, în statul național ungar unitar, centralizat în jurul Pestei, în care vechile autonomisme istorice ale Croației, stat asociat Coroanei și ale Marelui Principat al Transilvaniei (Ardealul) nu mai aveau ce căuta și nu-și mai găseau locul. Ardealul era tot un stat nobiliar ungar din punct de vedere politic, ce aparținea Coroanei, deci Regelui Habsburg în calitatea lui de Rege al Ungariei încoronat legal; dar, acum în 1848, el era menit să aparțină direct națiunii ungare, guvernului și parlamentului din Pesta, deoarece ungurii de aici, minoritari din punct de vedere etnic în fața românilor, se temeau ca aceștia să nu-l transforme într-un stat autonom românesc. Ungurii minoritari din Slovacia, Voievodina Sârbă, Croația – unde erau „micro-minoritari”, deci foarte puțini – s-au temut și ei să nu cadă sub administrație slavă și din acest motiv se agățau cu disperare de centralismul maghiar de stat și de protecția fraților mai mari, mai numeroși și mai puternici din Ungaria. Strigătul „Unio vagy halal !” [Uniune sau moarte !], rostit de mulțimea maghiară intrată în sediul Dietei din Cluj, unde venise și un grup de deputați din Ungaria să sprijine Legea I, a uniunii Ardealului cu Ungaria, pentru a întări Legea VII a Dietei Ungariei de la Pozsony, este semnificativă din acest punct de vedere.

Practic vorbind, în „primăvara popoarelor” s-au imprimăvurat vremurile și destinele politice naționale doar pentru unguri și austrieci, înzestrați cu prim-miniștri, miniștri și parlamentari la Viena și Pesta, deci cu două regimuri politice aduse la putere de două revoluții dualiste ce au instituit dominația, centralismele de stat, egoismul a două națiuni, ceea ce pentru nemaghiari și negermani era un dublu rău, mai greu și mai periculos decât unul singur, deci decât stăpânirea unui monarh, adesea blândă și paternală, în comparație cu politica intolerantă ungară și mai puțin intolerantă austriacă instituită în 1848. Curtea cedează practic puterea de stat liberalilor austrieci și unguri, devine monarh constituțional în sens exclusivist ungar și austriac al legilor constituționale emenate de unguri și austrieci, care, din punct de

vedere național, afectau și puneau o talpă groasă împotriva accesului la drepturile naționale colective ale națiunilor nemaghiare și negermane, care luate și socotite împreună formau majoritatea locuitorilor Imperiului Habsburgic în secolul al XIX-lea. Fenomenul era mai pregnant și mai vizibil în partea orientală, transleithană, unde centralismul ungar de stat se manifestă puternic, ofensiv, intransigent, pe când în partea cealaltă, cisleithană, liberalii austrieci discută – zadarnic, de altfel – cu liberalii negermani în Parlamentul de la Kremsier (Kromeríc) despre acordarea unor drepturi naționale colective pe seama națiunilor neaustriece și găsirea unei soluții de mijloc care să împace ambele tabere.

Până la urmă, mersul evenimentelor a demonstrat că programele politice ale națiunilor negermane și neaustriece au fost blocate și n-au mai ajuns să fie aplicate în practică, să vadă lumina libertății și a afirmării naționale pentru toate popoarele Imperiului, deoarece, până și Constituția din martie 1849, elaborată și octroată de guvernul imperial austriac, a căzut, în 1851, în situația unei mirese care n-a mai ajuns niciodată la altar, deci a fost sedusă și abandonată, făcând loc neoabsolutismului implementat de regimul lui Alexander von Bach, despre care contele Széchenyi afirma cu umor că în viitor când se va vorbi de acest regim, ecoul va răspunde „Ach, ach!”. Neoabsolutismul a stopat și regimurile liberale austriac și ungar, dar acestea au fost reactivate în 1867, pe când Programele naționale negermane și nemaghiare au rămas neaplicate; iar majoritățile locuitorilor Austro-Ungariei rămân practic fără drepturi naționale colective, fiind sacrificate centralismelor ungare și austriece de stat, primul mai dur și mai direct, al doilea mai culant și mai tolerant în comparație cu cel din Pesta.

În 1848, Ferdinand, având de luptat și cu Piemontul ce declară război Imperiului și cu insurecțiile italiene iredentiste din Lombardia și Veneția, nu poate face față la două „Piemonturi”, sancționează toate legile ungare și cele ce acordau libertate națională modernă ungarilor și pe cele care, pe linia aplicării centralismului maghiar excesiv, sacrificau ființele naționale ale nemaghiarilor din Ungaria și-i încadrau în unica națiune civilă maghiară. Aici ne aflăm de fapt și de drept în fața unui regim dualist, a unui dualism modern iar guvernul ungar al lui

Batthyány era practic și tehnic loial Dinastiei care, în primăvara și vara anului 1848, îi ratifică și sancționează politica, înzestrând națiunea cu guvern și parlament, invalidând programele naționale croate, sârbe, slovace, sancționând legile uniunii Transilvaniei cu Ungaria, în pofida protestelor autonomiste săsești și a condiționării uniunii exprimate la Blaj privind acordarea pe bază de lege elaborată de o Dietă democratică care să reflecte în compoziția și substanța ei spectrul etnic majoritar românesc din Marele Principat al Transilvaniei și să decreteze națiunea română, factor alcătuitor de stat, națiune politică egal îndreptățită, coordonată cu cea maghiară și nu subordonată și integrată acesteia. Primejdia ungară a constituit dușmanul numărul 1 al românilor și slavilor din Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan, botezată în grabă și fără temei stat național maghiar unitar și indivizibil, întrucât elitele lor politice au realizat că acceptarea integrării membrilor acestor națiuni majoritare în stat, ca simple umpluturi sau lipituri la cea ungară, însemna de fapt să-ți sapi singur groapa și să-ți pierzi șansa de a alcătui tu însuți propria ta națiune politică, fie ea română, sârbă, slovacă sau croată.

Am insistat mult și am repetat deseori, aproape în cadrul unui refren istoric constatator, că în 1848 s-a impus în Imperiul Habsburgic, în Ungaria istorică și Austria aceleiași Dinastii, lupta pentru teritorii dintre două națiuni cuceritoare, minoritare, asupraite și centralizatoare și națiunile nemaghiare și negermane cucerite, asupraite și amenințate în substanța și ființele lor politice, dornice de libertate și de afirmare proprie și distinctă. Practic vorbind, românii și slavii, prin programele lor federaliste, au luptat pentru ca teritoriile pe care le locuiau în mod majoritar să fie smulse din statul ungar istoric ce trebuia restrâns la teritoriul în care ungurii erau majoritari din punct de vedere etnic și să alcătuiască, să formeze state naționale autonome, care să constituie scuturi de apărare și de afirmare politică pentru toate națiunile, fără excepții, egale unele cu altele și aliate într-un sistem federal de colabracare împotriva unor pericole externe ce adiau dinspre răsăritul rusesc și apusul prusac.

Între martie-septembrie 1848 când Viena îi sacrifică pe români și slavi dominației ungare exercitată cu mână forte de guvernul de la Pesta, sprijinit de ungurii minoritari din Transilvania, Slovacia, Croația,

Voievodina Sârbă, mișcările naționale ale românilor și slavilor se desfășoară în condiții tactice grele și ostile. Cu toate acestea croații, o națiune catolică cu un pronunțat spirit politic și civic, care condiționează în programul ei național raporturile cu celelalte națiuni și instituții din stat de felul sau modul în care acestea respectă programul lor anunțat pe față, în văzul lumii, declanșează în vara lui 1848 Războiul lor Național împotriva centralismului ungar de stat și la fel procedează și sârbii, în pofida faptului că Ferdinand îl destituie pe Jelačić, invalidează programele croat și sârb și pune la dispoziția ministrului de Război Mészáros al Ungariei trupele de linie ale armatei cezaro-regale de pe Teritoriul Coroanei Sfântului Ștefan pentru a-i combate pe rebelii slavi, la care s-au adăugat în septembrie 1848 și slovacii care insurecționează și ei pentru a nu deveni simple umpluturi sau lipituri la unica națiune civilă maghiară și pentru a accede la dreptul de a constitui ei înșiși o națiune politică proprie, distinctă, egală cu toate celelalte din stat.

Românii ardeleni, înzestrați cu un program politic ce îmbina armonios libertatea națională cu libertatea socială și cea cetățenească, elaborat la Blaj, acționează sub conducerea elitelor conducătoare laice și ecleziastice ale celor două Delegații, pe cale legală și pașnică, pentru aplicarea tuturor punctelor revendicative formulate la Blaj, dintre care punctul 1 era esențial și fundamental și viza recunoașterea națiunii române ca națiune politică egal-îndreptățită în stat. Delegațiile române la Dieta ungurească de la Cluj și la Monarhul, devenit Rege constituțional al ungarilor care a cedat puterea de stat guvernului și parlamentului ungar din Pesta, nu obțin nici un rezultat concret și palpabil pentru națiune. Guvernul din Pesta refuză categoric recunoașterea programului românesc, deși Regele îl trimite pe Șaguna cu un bilet de mână în care recomandă guvernului ungar să înainteze un proiect parlamentului privind recunoașterea națiunii române ca națiune politică. În fapt, guvernul refuză și el Programul național românesc și, împreună cu autoritățile ungare din Ardeal, intensifică represiunea împotriva românilor, preoți, țărani, intelectuali care au participat la Marea Adunare Națională de la Blaj și au deranjat politica de implementare a centralismului ungar de stat. Practic vorbind,

românii, prin reprezentanții lor, s-au plimbat de la Caiafa la Pilat și de la Pilat la Caiafa, deci de la stăpânii politici locali unguri din Cluj și Pesta, la Regele lor constituțional Habsburg din Viena și, acționând pașnic și legal, n-au obținut altceva decât arestări, persecuții și în unele zone chiar execuții. Această situație tristă evidențiază ca justă tactica bărmuțiană autonomistă la care au aderat tinerii din elita națională care au afirmat clar că n-avea rost să bați drumurile către Cluj și Pesta, deoarece politicienii unguri nu renunțau la centralismul ungar integrator de stat, de unde deriva necesitatea ca națiunea română să pună mâna pe arme, să declanșeze un Război Național defensiv și ofensiv în același timp pentru afirmarea națiunii române ca națiune politică cu drept de a decide în toate afacerile de stat ce o privesc direct și-i hotărâsc destinul.

De acest lucru s-a convins și Andrei Șaguna care, văzându-se mereu refuzat, își trimite de la Pesta acasă, pe rând, protopopii angajați în tratative fără șanse, realizând el însuși că nobilimea și conducerea politică ungară, „de toate promițătoare și de nimic dătătoare”, nu va accepta niciodată recunoașterea și aplicarea punctului 1 formulat la Blaj. Așa s-a ajuns ca Șaguna, șeful aripii legale și pașnice a susținerii Programului național românesc, să părăsească Pesta și calea fără sens a tratativelor cu ungurii și, în octombrie, când dualismul din martie-septembrie 1848 cade, să se integreze și să slujească, ca șef al Delegațiilor către Monarh, cauza Războiului Național româno-maghiar pentru ca Ardealul să nu constituie partea de Răsărit a Ungariei Mari ce-și fixa granița pe Carpați, ci o țară, un stat autonom românesc în care, în mod proporțional cu numărul sufletelor, și-ar fi găsit locul convenit și minoritățile etnice maghiare și săsești.

Evoluția de la mișcarea politică națională de mase a românilor ardeleni care, oricât de pașnică și de legală a fost, submina centralismul ungar de stat, fiind tocmai din acest motiv întâmpinată cu represiuni de guvernul ungar, spre Războiul Național româno-maghiar desfășurat între octombrie 1848-august 1849, a fost un proces politic natural și firesc în condițiile în care din desfășurarea evenimentelor a rezultat limpede incompatibilitatea dintre politica ungară, programele și țintele ei centralizatoare și politica română autonomistă și descentralizatoare în raport cu Pesta. Oricum, în faza instaurării dualismului modern și,

din fericire, momentan pentru nemaghiari, parțial și de scurtă durată, românii trăitori și înfăptuitori ai neuitatului An 1848 au afirmat deschis și clar că ei n-au făcut revoluție, n-au fost revoluționari, ci, dimpotrivă, ungurii, mai iuți de mână prin conții, baronii și nemeșii lor, au făcut revoluție, au pus mâna pe puterea de stat în sensul modern al cuvântului, cu guvern responsabil și parlament și au instaurat un regim ostil ce urmărea să șteargă națiunea română din rândurile națiunilor vii ale statului, dorind s-o împartă în indivizi singuratici, integrați în sânul națiunii civile unitare maghiare. Axente Sever a afirmat clar că Împăratul i-a dat pe românii ardeleni pe mâna ungarilor, în primăvara lui 1848, când, potrivit mărturiei viceprefectului său, Ioan Antonelli, ungurii au așternut românilor patul sau situația de hiloți politici, fapt pe care l-au reeditat și l-au reactivat în 1867; iar Vincențiu Babeș a susținut, de asemenea, foarte clar că dualismul din primăvara lui 1848 este tata dualismului modern din 1867 și, în consecință, acesta este fătul celui din 1848.

Data fiind această situație, noi am reiterat afirmația și concluzia noastră că românii n-au făcut revoluție, că au căzut pradă revoluției ungare, regimului opresiv, centralizator, egoist instaurat de aceasta, au rezistat pașnic și legal până în octombrie 1848 când, urmând inevitabil exemplul croaților, sârbilor, slovacilor, declanșează Războiul antimaghiar. Căderea dualismului în octombrie 1848, declanșarea războiului și între cele două metropole, Viena și Pesta, anunțau sau păreau că anunță perspective mai bune pentru aplicarea și implementarea Programelor naționale slave și român, întrucât trupele populare înarmate ale acestor națiuni luptă alături de armata cezaro-regală împotriva dușmanului comun care era Ungaria kossuthistă. Partida kossuthistă, văzând că Dinastia și Viena nu mai recunoaște regimul instaurat în martie 1848 și nici validitatea legilor sancționate de Ferdinand devenit Regele constituțional al Ungariei, declanșează Războiul Național contra Dinastiei și a Austriei sperjure, la început pentru a-l determina pe tânărul monarh Francisc Iosif I care l-a înlocuit pe Ferdinand să-și asume toate obligațiile, legile sancționate de unchiul său; dar, concomitent, guvernul, parlamentul, armata ungară nu renunță la promovarea centralismului maghiar de stat și continuă la

cote înalte represiunea contra rebelilor slavi și români. În aceste condiții, aceste națiuni amenințate și desconsiderate în continuare își susțin, își continuă lupta contra Ungariei asupritoare, sperând în mai multă înțelegere și toleranță de la Dinastie și Austria; s-a sperat în aplicarea Programelor lor naționale, deoarece slavii și românii au fost loiali și credincioși Vienei, în toate fazele și situațiile ce s-au modificat tactic rapid în condițiile desfășurării evenimentelor. Indirect, în timpul dualismului, croații, sârbii, slovacii și românii, opunându-se Pestei au protestat și contra faptului că Viena i-a sacrificat dominației ungrești. Dar conducătorii lor au sperat ca Austria și Dinastia se vor răzgândi și vor rupe compromisul cu Ungaria, fapt consumat în octombrie 1848.

Am susținut și susținem și acum că Războiul ungar contra Dinastiei și Austriei are două caracteristici esențiale, așa după cum și politica guvernelor maghiare are două fețe și anume față de Viena are un caracter democratic, de apărare a libertăților naționale moderne, a guvernului și parlamentului ungar, dar numai pe teritoriul statului etnic în care ungurii erau majoritari, adică în cel propus de Programele federaliste slave și român; iar în celelalte teritorii unde ungurii erau minoritari și neungurii majoritari Războiul ungarilor rămâne reacționar, centralizator și oprimator, la adresa națiunilor nemaghiare. Războiul ungarilor și al austrieșilor în Transilvania, Croația, Slovacia, Voievodina Sârbă este și el un război de concurență între doi stăpâni care se bat pe diferite fronturi pentru a decide care va rămâne stăpânul acestor teritorii; nici unul din aceste teritorii nu era de etnie ungară sau germano-austriacă, ceea ce-i impregnează aceeași notă nedemocrată și asupritoare. Deși Viena mimează față de aliații săi acordarea unor drepturi pentru Croația, Voievodina Sârbă, Marele Principat al Transilvaniei (Ardealul) care primește pe hârtie și Partium-ul (Solnocul de Mijloc, Chioarul, Zarandul, Crasna), recunoscute autonome față de Ungaria, în decembrie 1851, aceste autonomii, în cadrul cărora slavii și românii sperau să-și vadă aplicate Programele naționale prin transformarea lor în constituții recunoscute și sancționate de Monarh într-un sistem statal federal măcar pe bază de Staatsrecht, sunt prefăcute în praf și scrum și totul va fi dirijat direct de guvernul imperial neoabsolutist și de guvernatorii acestuia trimiși pe teren.

Acest regim lărgeste libertățile sociale, acționează în sensul modernizării agriculturii, industriei și comerțului, desființează comitatele, tribunalele, dietele ungare, lipsindu-i pe privilegiații locali de instrumentele lor politice de dominație asupra nemaghiarilor, instituie o egalitate între toți supușii statului luați ca indivizi, indiferent de etnie sau naționalitate, dar blochează drepturile naționale colective pentru popoarele Imperiului pe motiv că federalizarea Austriei istorice, transformarea ei într-o Mare Austrie democratică federală sau „elvetizată” ar însemna despărțirea Austriei de ea însăși. Mareșalul Radetzky obișnuia să spună că decît să vadă Austria despărțită de ea însăși, mai bine să se despartă de Confederația Germană. Predicția s-a îndeplinit la puțin timp după trecerea în eternitate a mareșalului austriac, când Berlinul bate Austria, o exclude din Confederația Germană și realizează, pe etape, sub egida Prusiei, unitatea națională de stat a celui de-al doilea Reich german. De fapt și adversarii unguri ai lui Radetzky, Haynau, Windischgrätz, deși se confruntau în Război, semănau întrucâtva unii cu alții, deoarece și politicienii maghiari susțineau sus și tare că federalizarea Ungariei Coroanei era sinonimă, identică cu despărțirea Ungariei de ea însăși iar ungurii nu erau obișnuiți, nu puteau să ducă sau să suporte o viață de provincie.

Liberalii unguri din echipa Széchenyi, Deák, Eötvös se retrag din politică în octombrie 1848, pe motiv că lupta cu Regele dusă concomitent cu slavii și românii, susținută de radicalii și adepții lui Kossuth, este o aventură periculoasă, o crimă contra siguranței națiunii și a statului Ungariei Mari, dar ei se atașează strâns de legile sancționate de Ferdinand, declară „tabula rassa” și „fixio juris” orice modificări ulterioare făcute contra spiritului și prevederilor acestor legi, transformând în numai 17-18 ani dualismul modern parțial și de scurtă durată din 1848, în dualismul modern și paritar din 1867 sub conducerea realistă, utilă din punct de vedere maghiar a înțeleptului patriei („a haza bölcse”) care a fost Deák Ferenc. Am folosit denumirea sau adjectivul parțial atașat de dualism la 1848, deoarece, deși politicienii unguri și austrieci au recunoscut necesitatea reglementării afacerilor comune pentru asigurarea unității diplomatice și militare a Monarhiei, aceasta a fost amânată iar după ce Piemontul este învins și nemulțumirile și

mişcărilor cehe, polone sunt puse la punct și controlate, miniștrii austrieci regretă că au pierdut jumătate din Imperiu în favoarea ungarilor, susțin că Dinastia și Ferdinand nu i-a consultat când s-a efectuat sancționarea legilor maghiare pe care nu le mai recunosc, ceea ce duce direct și la declanșarea Războiului între cele două metropole.

Ungurii susțin, însă, că ei nu erau cu nimic obligați să asculte de sfetnicii regelui de la Viena, deoarece, în virtutea acelor contracte fundamentale de stat ce erau Sancțiunile Pragmatice și alte legi elaborate în spiritul lor, „natio hungarica”, în mod legal, asculta doar de Regele său, nu de miniștrii și sfetnicii lui de la Viena. Monarhii, la rândul lor, trebuiau să jure la Încoronare pe legile țării, să emită Diploma inaugurală care le asigura continuitatea în virtutea faptului că Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan făcea parte din unitarul și indivizibilul Imperiu Habsburgic, dar se guverna după legile proprii prin instituțiile administrative, legislative, judecătorești specifice țării. Din spectrul politic ungar, partida conservatoare, apropiată prin unii aristocrați de Windischgrätz, reușește să mențină în martie 1849 Crișana, Maramureșul, Slovacia, Rutenia în Ungaria, pe motiv că dacă și aceste teritorii vor fi smulse, ungurii vor duce un război à l'outrance și disperat. Oricum, partida kossuthistă detronează Dinastia în aprilie 1849, fapt care nu-l recunosc nici liberalii unguri, nici conservatorii. Dimpotrivă, în 1850, unii șefi unguri pledează de pe acum pentru împăcarea cu Regele lor legal pe baza legilor și structurilor din primăvara și vara anului 1848 (Nyáry Pál).

Noi ținem să subliniem faptul că peste conflictele și războaiele izbucnite între stăpânii austrieci și unguri, dintre care ultimii, prin Kossuth, combină caracterul democratic, autonomist, de apărare contra ofensivei Vienei, cu caracterul reacționar, exclusivist și oprimator față de români și slavi, doar Războaiele Naționale susținute de aceste popoare în Transilvania, Croația, Slovacia, Voievodina Sârbă contra centralismului ungar de stat emană din substanța lor un caracter rotund, direct democratic, deoarece prin Programele lor acționau pentru ca pe seama unor majorități etnice oprimate să croiască state autonome protectoare într-un sistem federal. Conducătorii acestor națiuni asuprite și desconsiderate acționau în cel mai pur spirit

democratic anunțat și promulgat deja în lumea modernă și anume, dreptul unor națiuni oprimate la rezistență contra asupririi, la datoria de a-și croi un destin mai bun și de a-și găsi un loc mai sigur sub soarele libertății, egalității și fraternității pentru toți și nu numai pentru unul sau două popoare ce-și revendicau calitatea exclusivă de popoare istorice, înzestrate cu culturi majore, cu aristocrație și nobilime, adevărate tradiții de stat iar pe celelalte le încadrau în categoria popoarelor de țărani, de culturi minore, ce erau hărăzite sau destinate să fie administrate veșnic în statele moderne ungar sau austriac.

Replica șefilor politicii ai celor oprimați a fost clară și categorică și afirma că dreptul la libertate și afirmare națională aparține, într-o Europă ce pășea rapid, se transforma substanțial în sens democratic, într-o epocă modernă dinamică, tuturor popoarelor; nu se mai putea accepta ca în Austria istorică, unde nemții constituiau a 5-a parte a populației, preponderența puterii, să mai rămână în mâinile lor și nici maghiarii nu aveau nici un drept să dețină puterea în Ungaria istorică unde alcătuiau doar a 3-a parte din populație; aceasta conducea și însemna direct că guvernările majorităților de către minorități trebuiau să înceteze, să fie aruncate în colbul vremurilor trecute, iar puterea să aparțină majorităților care vor îndrepta nedreptățile unor timpuri vitrege prin acordarea, în mod proporțional, a unor drepturi politice pe seama minorităților încadrare în noile state autonome.

Reiterăm afirmația că Războaiele Naționale din Imperiul Habsburgic sau „asaltul națiunilor” din 1848 cum li s-a mai spus, au fost necesare și obiective, deoarece ele sunt rodul sau rezultatul unor procese ce veneau din adâncuri și operau transformarea popoarelor în națiuni moderne, dinamice, cu programe, deziderate, revendicări politice și naționale motivate, temeinice, juste în unele cazuri, pretențioase și nedrepte în altele, sau combinate, dar înscrise toate în Programe bine precizate, dintre care unele s-au dovedit incompatibile cu altele și s-au bătut cap în cap. Structura societății în Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan era piramidală în sensul că în vârful piramidei se afla Regele, reprezentat în teren de Palatin, Cancelaria Aulică de la Viena, făcea legătura între *rex* și *natio hungarica*, Consiliul Locumtenențial de la Buda, era guvernământ central pe plan executiv,

Camera Magnaților pe plan legislativ, reprezenta aristocrația mari, conții, baronii, Curia Regală opera pe plan judecătoresc; la mijlocul piramidei se situau comitatele cu tribunalele, închisorile lor, Camera Deputaților, acei *nobiles bene possessionati*, puternici și numeroși în administrația locală de stat, ce se aplica cetățenilor simpli, nenobili unguri, slovaci, sârbi, români din Slovacia, Voievodina Sârbă, Banat, Crișana, Maramureș, ruteni; și jos de tot, la baza piramidei, se aflau și se situau fără drepturi românii și slavii din aceste teritorii, deci națiunile nemaghiare. Camera Magnaților, Camera Deputaților, comitatele și congregațiile lor, foispánii (comiții supremi), alispánii (vicecomiții), táblabiró (notarii), szolgabiró (solgăbirăii), deci funcționarii, reprezentau națiunea maghiară din Ungaria și Transilvania, elaborau legi și reglementări, le aplicau, fixau numărul recruților, cuantumul impozitelor pe care tot ei le adunau, hotărau ce rămânea în *cassa domestica*, la comitate, cât la forurile executive mai înalte, impozitele erau plătite de nenobili; dar ungurii aveau avantajul că legislativul și administrația locală de stat le reprezentau interesele naționale, pe când românii și slavii care plăteau și ei în cele două direcții impozitele nu erau reprezentați și apărați în aceste foruri.

Practic vorbind națiunea maghiară era la mijlocul piramidei asupra pe jumătate de regimul semiabsolutist al Regelui lor Habsburg. Dar, grație nobilimii, aristocrației, a dietelor și comitatelor ca pârghii de putere locală, stăpânirea și administrația de stat în Ungaria era duală habsburgo-nobiliar maghiară, națiunea ungară de la mijlocul piramidei era și asupraitoare în raport cu națiunile slave și română situate la baza piramidei. Între 1805-1842, limba administrației comitatense de stat este ungară, fapt pozitiv și democratic în comitatele locuite de majorități etnice maghiare, unde administrația se făcea în limba poporului, dar negativ în comitatele cu majorități etnice slave și române, unde echivala cu administrarea popoarelor într-o limbă străină lor. Până în 1844 limba oficială în Dieta Ungariei devine maghiara și ea este adoptată ca atare în 1847 și în Dieta Marelui Principat al Transilvaniei (Ardeal), teritoriu al Coroanei, dar autonom, înzestrat cu o Cancelarie aulică separată la Viena, un Guberniu în teritoriu și o înaltă instituție juridică, Tabla Regală la Târgu Mureș; însă

în Ardeal comitatele aparțineau tot maghiarilor, scaunele secuiești la fel iar scaunele de pe pământul crăiesc înzestrat cu o Universitate săsească erau administrate de sași.

De fapt, Dieta Marelui Principat avea în structura ei 333 deputați unguri, 33-34 deputați sași iar dacă erau episcopi, nobili sau funcționari mai încăpeau și 4-5 români, dar în nici un caz în calitatea lor de români, deoarece monopolul local al puterii se afla în mâinile sistemului 3 + 4, deci trei „națiuni” politice, ungurii, secuii (care erau tot unguri) și sașii și patru religii recepte (romano-catolicii, luteranii, unitarienii, calvinii). De fapt, așa cum Ungaria era patria maghiară mare – deși ungurii erau minoritari pe teritoriul ei – așa și Marele Principat al Transilvaniei (Ardealul) era patria maghiară mică, deși și aici ungaro-secuii, ca și sașii, erau minoritari în raport cu românii. Prin puterea nobilimii și aristocrației, națiunea ungară, prin partida liberală a ținut în sus spre o egalitate cu națiunea austriacă și cu statul ei de dincolo de Leitha, a acționat pentru înlocuirea regimului semiabsolutist cu unul monarhic constituțional în sens maghiar, așa cum și liberalii austrieci acționau pentru instaurarea unui regim parlamentar și constituțional în Austria istorică, la Viena.

Deci programul politic nobiliar ungar privea în sus spre egalitate statală și constituțională cu Austria și cu Viena și nu în jos spre națiunile slave și română din Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan transformată în stat național maghiar unitar și indivizibil ca și națiunea civilă ungară ce urma să-i cuprindă și să-i integreze în sânul ei pe toți locuitorii țării dintre care doar 35% erau unguri get-beget, deci și din punct de vedere genetic și din punct de vedere politic sau civic; ceilalți erau sortiți să îngroașe numărul națiunii civile în calitatea lor de unguri de buze slave și valahe, deoarece, vorba lui Zay, pe teritoriul Ungariei Coroanei Sfântului Ștefan „minden ember legyen ember és magyar” [fiecare om să fie om și ungar]. Integritatea și unicitatea statului și a națiunii constituiau axiome în gândirea și acțiunea politică ungară în secolul al XIX-lea. Încă din 1844 s-a stabilit că în scopul păstrării integrității statului istoric ce urma să fie „modernizat” prin centralizarea în jurul guvernului de la Pesta cu scopul păstrării și conservării patrimoniului teritorial făurit cu sabia cuceritoare de Ștefan

cel Sfânt și urmașii săi, s-a stabilit că din punct de vedere politic, în instituțiile statului trebuia conservat rolul puternic al nobilimii și aristocrației ungare, ca un garant puternic, un instrument eficient în conservarea statului istoric și în epoca modernă pe toată întinderea și suprafața acestuia.

Cu cât nobilimea era mai puternică – și – în noua structură politică, cu atât se asigurau pozițiile de stăpâni ai ungarilor, nu numai pe teritoriul unde etnic erau majoritari, dar și în teritoriile cucerite de strămoșii lor cu majorități etnice nemaghiare: Slovacia, Voievodina Sârbă, Ardealul, Banatul, Crișana, Maramureșul, Rutenia; era vizată chiar și Croația, deși ea era avantajată și din punct de vedere istoric, ca stat asociat Coroanei, înzestrat cu diete, comitate, Universitate, nobilime, regimente militare de elită, și din punct de vedere etnic, deoarece pe teritoriul ei ungurii erau „micro minoritari” și se puteau număra pe degete. În acest context, conflictele politice dintre politicienii unguri și elitele politice ale națiunilor nemaghiare se manifestă încă înainte de 1848, le pregătesc pe cele din „primăvara popoarelor” din 1848 când acestea se manifestă în toată amploarea, cu întreaga lor încărcătură în cadrul Războaielor Naționale ungaro-slavo-române.

Acestea sunt pe deplin explicabile întrucât în momentul când popoarele de la baza piramidei devin națiuni, ele se ridică din genunchi în picioare pentru a-și deschide drumul spre ființa politică proprie, spre libertatea națională. În acest moment se lovesc direct de monopolul politic ungar, instalat de secole pe teritoriile lor etnice, pe care trebuia să-l distrugă pentru a-și recupera pământurile strămoșești și a le transforma în state naționale autonome. Ungurii de la mijlocul piramidei, deținând puterea locală de stat se situează și ei sub Tron, ca și națiunile nemaghiare, dar ei stau în picioare oarecum în poziția cocoșată sau aplecată în fața Regelui și a Marelui Principe. Acesta deține pârghii mai puternice în Cancelarii aulice, Consiliul Locumtenențial, Guberniu, Camera Magnaților, partida conservatoare, aristocrația „Habsburgtreu” care întăreau poziția monarhică în stat, pe când Camera Deputaților, comitatele, nobilimea mijlocie, nemeșii, acei *nobiles bene possessionati*, tribunalele și legile maghiare, sistemul juridic ce le aplicau consolidau poziția acelei „natio hungarica” care i-au

asigurat Ungariei un „particularism ireductibil” în Imperiul Habsburgic. Partida liberală tindea și acționa pentru desființarea Cancelariilor aulice, a Guvernului, a Consiliului Locumtenențial, pentru luarea Marelui Principat al Transilvaniei (Ardealul) de la Coroana Regelui și trecerea lui directă și totală în proprietatea națiunii maghiare, transferarea competențelor acestor foruri executive și a vechilor diete sub autoritatea și auspiciile unui guvern responsabil și parlament ce trebuia să conducă, să dirijeze și să controleze tot ce se mișca de la Carpați până la Fiume. Practic vorbind, națiunea ungară era asuprită în raport cu Tronul, dar oprinatoare, centralizatoare și asupritoare în raport cu nemaghiarii. Această calitate dublă, cele două fețe ale monedei, democratică-autonomistă față de Viena, reacționară față de români și slavi se manifestă din plin și în 1848-1849.

De câteva decenii am atras atenția istoriografiei române că pentru a înțelege mecanismele intime și fundamentale care au pus în mișcare lupta politică de emancipare a națiunii române, ce trebuia reconstituită mereu în comparație cu mișcările altor națiuni asuprite cu destin asemănător, chiar dacă ușor diferit, este necesar să reconstituim contextul instituțional și statal în care ea s-a desfășurat, să urmărim mersul de la dualismul istoric habsburgo-nobiliar din prima parte a domniei Mariei Thereza 1740-1765, la stăpânirea duală ce a limitat absolutismul monarhic între 1765-1847 pe care a suspendat-o Iosif al II-lea scurt timp între 1780-1789. Dar, la începutul lui 1790, pe patul de moarte, renunță la ideea de Gesamtmonarchie și redă instituțiile de stat Ungariei. Din nou, după 1790, absolutismul monarhic este limitat prin instituirea stăpânirii duale pe plan legislativ, dar mai ales administrativ. Trebuie studiat temeinic drumul de la dualismul parțial, de scurtă durată, din martie-septembrie 1848, la cel perfectat și paritar din 1867. Relațiile dintre stăpânii unguri și austrieci se derulau ritmic, prin paradigma „tensiune, ciocnire, compromis” și întrucât întotdeauna la capătul firului și al ciclului era compromisul, acesta se efectua pe seama națiunilor negermane și nemaghiare. Inochentie Micu Klein, în 1744, este anchetat, ușor și în mod iezuistic îndrumat spre exil roman, Supplex-ul din 1791 este trimis de Leopold al II-lea la Dieta din Cluj, unde-și găsește mormântul. Constituția din martie 1849, deși

suspendată în decembrie 1851, este revitalizată în 1863-1864 când, jumătate de națiune română, cea ardeleană, din Marele Principat al Transilvaniei, încă autonom, își vede promulgată legal recunoașterea națiunii, a confesiunilor, a limbii române, coordonată cu maghiara și germana, doar pentru ca în 1867 autonomia Ardealului, legile de la Sibiu să fie declarate nule, neavenite, să fie reactivat eșafodajul regimului din 1848 ce abroga concomitent și detronarea din aprilie 1849; se reglementau afacerile comune prin Ministere și comisii parlamentare comune, se reinstala centralismul ungar de stat și se conservau integritățile de stat ale Austriei istorice și Ungariei istorice în cadrul Monarhiei Austro-Ungare. Totul s-a făcut într-o Europă în care principiul naționalităților progresa rapid și periculos pentru Viena și Pesta prin făurirea unităților naționale germane, italiene și române, dincolo de Carpați.

Victorioasa Austrie din 1849 (cu ajutor rusesc, românesc și slav) este singura care pierde teritorii, putere și prestigiu; Lombardia în 1859, Veneția în 1866, neamurile Habsburgilor din Viena sunt alungate din Parma, Modena, Toscana de plebiscitele din 1860, Viena fiind exclusă și din Confederația Germană în 1866. Iar învinsa Ungarie a Coroanei Sfântului Ștefan din 1849, nu pierde nici un teritoriu, întrucât integritatea ei este conservată în partea transleithană a Imperiului de purtătorul Coroanei, Regele Francisc Iosif I. Acesta face totuși acest serviciu națiunii ungare, chiar dacă unele partide din sânul ei, ofuscate și supărate pe înfrângerea din 1849 nu-l recunosc ca legal, dar altele – în speță conservatorii, partida liberală deakistă – îl trec automat, pe linia jogfolytananágu-lui [continuitatea de drept] maghiar, după ce Monarhul jură pe legile din 1848, le reactivează, instituie un guvern responsabil, un parlament, acordă din nou libertate națională pentru unguri, supunere și integrare pentru neunguri.

Cei ce s-au bătut între octombrie 1848 - august 1849 se împacă în 1867, având același scop fundamental: păstrarea sub egida Vienei și a Pestei a teritoriilor achiziționate în trecut, iar în 1867 până și bătrânii țărani români care poate nu știau citi în cărți, dar știau învăța din cartea vieții au constatat că nemții și ungurii și-au împărțit colacii Imperiului iar nația lor, cea românească a fost lăsată din nou pradă și batjocură la

unguri. Planurile și Programele federaliste de după 1867 s-au stins în progresie aritmetică, unele după altele, fapt ce a întărit în progresie geometrică tendințele centrifugale, rolul și destinul României Mici de a deveni un „Piemont” al tuturor românilor asupriți în cadrul Războiului de Eliberare și de Întregire Națională din 1916-1919. Acesta, ca factor de primă importanță, susținut și de voturile de la Chișinău, Cernăuți, Alba Iulia, a desăvârșit unitatea națională românească de stat. Automat, în 1919, trupele bolșevice rusești ale lui Lenin și cele bolșevice ungurești ale lui Bela Kun, au atacat de la Răsărit și de la Apus, au plănuit să se întâlnească în Nordul Carpaților, să masacreze o parte din români, pentru a le scoate din cap ideea de Românie Mare și a-și recupera pe seama lor Basarabia, Bucovina și Transilvania. Dinastia, guvernul, Armata Regală Română și-au făcut însă datoria, au respins peste Nistru trupele Rumserodului rus, au stopat ofensiva ungară, au contraatacat intrând în Budapesta și stingând regimul bolșevic au menținut integritatea statului român ce a fost recunoscută ca atare prin Tratatul de Pace din 1919 și 1920.

Dar generația de la 1848-1849 era încă departe de a atinge asemenea cote și trebuia să se descurce în situația și contextul în care trăia și se mișca, să țină seama de raporturile de forțe existente, să-și fixeze strategia și tactica, cele mai adecvate momentului dat, pentru a scoate la lumină și a-și vedea aplicate în viața publică și politică Programele naționale elaborate în condițiile date și impuse de vremurile pe care le trăiau și le parcurgeau.

O parte din elita politică românească din Banat adoptă ca tactică apropierea de guvernul ungar, sperând în ajutorul acestuia în vederea emancipării de sub jugul ierarhiei sârbești a bisericii și școlii românești și apreciind acordarea în legile maghiare a egalei îndreptățiri individuale cetățenești, a egalității bisericilor, a asociațiilor culturale, a garantării proprietății, a inițiativelor din domeniul economic, fără a renunța însă la dreptul de a accede la recunoașterea politică a națiunii, la formarea unui Căpitănat Român, în Banat, cu un mare căpitan, cu funcționărima, cu limbă română, solicitate la Adunarea de la Lugoj, revendicări care dacă ar fi fost recunoscute s-ar fi extins și asupra românilor din Crișana, Maramureș, Partium, într-un teritoriu autonom

mai rotunjit, mai complet și mai mare. În această problemă, ca și în cazul punctului I de la Marea Adunare Națională de la Blaj, guvernul ungar a făcut urechea șută deoarece oriunde se recunoșteau drepturile naționale românești prin uniunea corectă, egală, coordonată, a două națiuni politice, ungară și română, situate pe același picior în stat, sau în Ardeal, sau în așa-zisele părți ungurene, acest fapt ar fi echivalat cu federalizarea ce deschidea automat eventualitatea pierderii de către unguri a supremației asupra acestor teritorii înzestrate cu majorități etnice românești. Nu puteai recunoaște o națiune politică română în Ardeal și să n-o recunoști ca atare și pe cea din părțile vestice tocmai prin uniunea dorită și râvnită de centralismul ungar de stat.

Însă uniunea maghiară exprimată prin legile VII și I promulgă în mod expres negarea dreptului de națiune politică română în Ardeal; se decretă împărțirea acesteia în indivizi singuratici care alături de frații lor din Banat, Crișana, Maramureș (și împreună cu slavii din alte teritorii) erau sortiți să îngroașe numărul națiunii ungare civile și politice. Era vorba deci de un pericol major, cu bătaie lungă în timp, de o uniune integratoare, centralizatoare, mâncătoare de inimă și naționalitate română, în fața căreia nu te puteai apăra, n-aveai șanse s-o contracarezi, decât în cazul că adunai și concentrai pe toți fiii într-un corp politic național unitar și indivizibil și-ți afirmai dreptul de a participa ca atare la deciziile și la stabilirea regimului de stat în care doreai să-și duci viața de-a lungul generațiilor de români.

Ajunși aici trebuie să constatăm că Programele din mai-iunie 1848 de la Blaj și Lugoj, nu erau cu adevărat moderne, sau erau mai degrabă semimoderne, nu reflectau armonios și unitar principiul naționalității pentru români, deoarece dacă toți îmbrățișau, erau conștienți că aparțin uneia și aceleiași națiuni și-și manifestau voința de a fi și de a fi recunoscuți și de alții ca atare, nu aveau ce căuta două micro-state autonome, unul din Banat, altul în Ardeal, ce erau trasate pe linia veche, depășită și prăfuită a fărâmițării administrative a puzderiilor de provincii istorice ale celor puțini și privilegiați. Aripa sănătoasă și realistă a elitei politice românești a realizat că tocmai divizarea și împărțirea națiunii române în diferite unități administrative, au împiedicat unirea forțelor, a capacităților intelectuale și materiale ale

fiilor ei și a constituit un factor favorizant pentru menținerea îndelungată a statutului vitreg de entitate nerecunoscută și desconsiderată în trecut. Această aripă conștientizează defecțiunea, o înlătură din drum rapid și, între decembrie 1848-februarie 1849, în plin Război Național cu ungurii perfectează, modernizează, fortifică Programul politic, îl unifică prin revendicarea esențială și fundamentală a înființării Marelui Ducat al tuturor românilor din Imperiul Habsburgic format din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Partium, în ecuația aceasta fundamentală fiind introdusă și Bucovina și de la aliatul austriac ca preț al jertfelor și al sângelui vărsat în comun împotriva Ungariei kossuthiste pe cale de a-și detrona Monarhul, fapt îndeplinit în aprilie 1849. Reinstalarea Dinastiei, deși operată în primul rând de armata cezaro-regală austriacă și de cea imperială rusă, s-a datorat în al doilea rând și jertfelor și sângelui vărsat pe câmpurile de luptă antiungare de fiii națiunilor slave și română până în august 1849.

Abia acum, după 25 februarie 1849, Programul unitar românesc bazat de federalizarea etnică vie și la zi se încadrează armonios în rândul celui general emanat de toți conducătorii națiunilor negermane și nemaghiare, pe linia de gândire și de acțiune programatică elaborată de Frantisek Palacky privind înființarea statelor austro-german, ungar, cehoslovac, sârbo-croato-sloven, polon, italian, român pe teritoriile lor etnice, corelate toate la un guvern, parlament central la Viena, armată federală comună, capabilă să-i apere pe toți ungurii, germanii, neungurii și negermanii de primejdia rusească îndeosebi, dar și de cea prusacă la nevoie și paralel să asigure, să garanteze în cadrele fiecărui stat component respectarea intereselor specifice ale fiecărei națiuni federalizate. Marele Program de „elvetizare” sau federalizare etnică a Monarhiei Habsburgice cu peste 32.000.000 de locuitori a avut ecou în cercurile democratice occidentale europene ai căror membri au susținut că aplicarea acestuia ar fi de natură să grăbească federalizarea bătrânului continent, transformarea lui într-o federație de state-națiuni egale și fraterne, care să asigure pacea, democrația și să conserve prestigiul și poziția Europei pe plan global. Propuneri sau voci spre „Fiat Europa” au fost lansate și de la Praga, din interiorul Monarhiei Habsburgice și de la Paris, de la Congresul Amicilor Păcii; aceasta

înseamnă că lansând asemenea Programe Anul 1848 a fost într-adevăr un an mareț și grandios care a avut timp și vocație să lanseze pentru viitor idei și soluții ce s-au înscris pe linia genezei ideii de Europă Unită, la care și-au adus aportul și națiunile negermane și nemaghiare dintr-o bună parte a Europei Centrale și Răsăritene.

Calificând Programele de la Blaj și Lugoj ca parțiale, semimodeme, nesatisfăcătoare n-am dorit să facem pe „super-criticul” evoluției programatice a mișcării naționale românești, ci, mai degrabă, să evidențiem cum s-a depășit poticneala, cum s-a rezolvat dilema: aplicarea principiului naționalității pe entitățile istorice, deci pe bază de „Staatsrecht”, sau pe baza dreptului etnic natural, întrucât, exact aceeași problemă s-a pus și în cadrul celorlalte națiuni asuprite din Imperiu. Dacă cehii au mers la început pe aplicarea principiului pe baza dreptului istoric al Staatsrechtului și al Coroanei Sfântului Venceslav, atunci puteau acționa și spera eventual pe instituirea unui stat în Boemia, Moravia, Silezia (cât a mai rămas din ea), dar, alegând această variantă se obligau singuri să lase Slovacia ungarilor, deoarece această provincie ținea de Coroana Sfântului Ștefan. Tot așa, dacă elita română din Ardeal mergea programatic cu autonomismul istoric al Marelui Principat al Transilvaniei, chiar transformat în stat național român autonom, lăsa pe frații din Banat, Crișana, Maramureș pe seama Ungariei, fapt nepermis, ce prejudicia unitatea ființei naționale românești din Monarhie. Gândirea și acțiunea națională se modifică rapid și benefic pe linia Marelui Ducat al tuturor românilor din Monarhie. Tocmai din acest motiv alți membri ai elitelor modifică tot din mers, își fortifică și unifică Programele pe linia înființării pe baze etnice a statului național ceho-slovac, așa cum și alți lideri ai slavilor de sud decid să depășească ideea statului național croat, să propună întemeierea Regatului Tripartit al Croației, Sloveniei și Dalmației, ca stat național, la care ulterior să adere și Voievodina Sârbă, dacă dorea, revenind de fapt la Programul emis încă în 1832 de contele croat Jan Draskovici.

O bună parte din elita națională română bănățeană concentrată în jurul membrilor ilustrei familii de mecenați Mocioni, a lui Ioan Dobran, Petru Cermena, a ofițerilor de graniță români, printre care se numără căpitanul Traian Doda, nu sunt de acord cu tactica apropierii de

unguri, întrucât consideră periculos centralismul ungar de stat, în care văd primul inamic ce amenința de fapt și pe sârbi; ei nu dau prioritate certurilor cu ierarhia sârbă, disputelor dintre preoții români și sârbi privind împărțirea și administrarea averilor bisericești și mănăstirești, distribuirea parohiilor și prescurilor popești pe care le lasă pe seama viitorului. Din acest motiv, membrii acestei orientări se atașează de Programul maximal din februarie 1849, care adună sub steagul său delegați și susținători din toate celelalte teritorii etnice românești, în frunte cu nu mai puțin mecenaii iluștri din familia din Bucovina Hurmuzachi sau cu baronii macedo-români milionari de la Viena din familiile Sina și Pop, care susțin Delegația ce trata cu Monarhul și cu ministrii lui austrieci problema instituirii Marelui Ducat Român chiar și după ce Constituția octroată din martie 1849, care blocase această revendicare legitimă a națiunii române loială Dinastiei și Programului emanat de ea. Încă din octombrie 1848 izbucnesc revolte locale românești în Maramureș, în Șiria și în alte părți ale Aradului, unde românii din Munții Hălmajului luptă cot la cot cu moții lui Iancu împotriva trupelor ungare. Dar aceste insurecții locale sunt reprimate prompt de regimentele de linie maghiare care pun în funcție și tunurile pe care le aveau în înzestrare. Românii din aceste părți sunt integrați și recrutați în armata ungară, cei ce se opun sunt executați, ca și preoții sau mireni care sunt prinși că se opun politicii ungare, trimit praf de pușcă sau alimente Landsturmului fraților români din Ardeal care continuă lupta contra Ungariei, la început cu concursul armatei imperiale. După plecarea ei strategică din Ardeal, în Principate sau în Bucovina, unii lideri cu trupele lor se retrag tot acolo, împreună cu imperialii, dar o parte din legiunile și prefecturile Landsturmului Român se retrag și ele în Munții Apuseni din care fac o mică dar inexpugnabilă Țară Românească, întreținând flacăra speranței refacerii și instituirii ei pe toate teritoriile locuite, populate și cultivate de majorități etnice românești. Dar sinteza dintre Programele naționale și dintre luptele din teritoriu susținute de Landsturmul român evidențiază clar că soldații fără uniformă, țăranii români care au constituit baza umană a Războiului Național nu mai luptau doar pentru transformarea Marelui Principat al Transilvaniei (Ardealul) într-un stat autonom român, ci

pentru ca în jurul acestui nucleu național să se unească Banatul, Crișana, Maramureșul, Bucovina pentru a forma împreună Marele Ducat Român. Acesta este marele salt calitativ al Programelor naționale, sensul major al jertfelor și luptelor române din 1848-1849.

În consecință, am considerat că o cercetare științifică temeinică, din adâncurile fenomenelor abordate spre studiu, analiză și reconstituire, trebuie să pună în valoare fiecare soldat fără uniformă care s-a jertfit pe sine în bătăliile cu ungurii pentru ca națiunea lui să-și găsească un loc sub soarele libertății și pentru a dovedi lumii că în teritoriile revendicate în programele elaborate de conducătorii lor politici și militari există conștiință și voință românească. Ortodocșii de care ne-am ocupat și i-am pus în valoare de curând (vezi *Revoluția transilvană de la 1848-1849. Date, fapte, realități reflectate în documente bisericești ortodoxe 1848-1850*, Volum întocmit de Dumitru Suciu (coordonator), Alexandru Moraru, Iosif Marin Balog, Diana Covaci, Cosmin Cosmuța, Mádly Loránd, București, 2011, pe viitor: *Documente bisericești ortodoxe ...*; Dumitru Suciu, *Soldați fără uniformă ai Landsturmului românesc și starea protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Național din 1848-1849*, Cluj-Napoca, 2011, pe viitor: *Soldați fără uniformă ...*) au luptat umăr la umăr alături de greco-catolici, așa cum și Programele au fost elaborate de șefii laici și ecleziastici aparținând ambelor confesiuni sau biserici române iar prefectii, viceprefecții, tribunii care-i conduceau pe câmpul de onoare al Frontului Național pe acei jertfelnici frumoși la suflet, soldații fără uniformă ai neamului erau și ei fie ortodocși, fie greco-catolici.

Supraviețuitorii Războiului Național nu și-au uitat camarazii căzuți, erau pătrunși de justețea luptei purtate, de dreptul lor de a avea și ei o „crăime română”, judecători, apărători, funcționari, domni și domnișori de neamul lor care să-i administreze, deoarece s-au săturat să fie mereu și mereu stăpâniți și dirijați doar de fôispânii, alispânii, szolgăbirăii ungurești sau de beamterii nemțești. Însăși națiunea română și-a comemorat martirii în zilele de 15 mai ai anilor de după 1848 prin parastase în biserici, prin evocări în ședințe și întruniri publice, când sângele vărsat de ei era invocat ca argument ce ar fi trebuit să fie și să rămână irefutabil și convingător pentru aprobarea și

aplicarea Programelor naționale. Deși românii din Banat, Crișana, Maramureș, Partium au fost uitați și lăsați Ungariei conservatoare de regimul semiliberal al lui Anton von Schmerling, totuși românii ardeleni și-au văzut recunoscute pe cale legală parlamentară și prin sancționare monarhică egalitățile națională, confesională și de limbă românească oficială, coordonată cu maghiara și germana în anii 1863-1864, ceea ce a însemnat, fără îndoială, o recunoaștere parțială a meritelor celor căzuți pentru neamul lor în 1848-1849.

Austriecii au blocat însă din nou Marele Ducat Român, într-o epocă în care dincolo de Carpați funcționau Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești înzestrate cu un singur Principe, un guvern și parlament național. Românii din părțile vestice sau „ungurene”, cum au fost numite în epocă, au râs, s-au bucurat cu un ochi când au văzut că frații lor ardeleni au devenit liberi ca națiune politică recunoscută, egal îndreptățită în Transilvania autonomă față de Ungaria, dar au plâns cu celălalt deoarece ei, încadrați fără voia lor, în mod forțat Ungariei conservatoare, au rămas afară, au fost ruși de frații lor și nu s-au bucurat de legile I și II ale Dietei de la Sibiu care nu s-au extins și asupra lor. Libertatea națională s-ar fi răsfrânt și asupra lor doar dacă miniștrii austrieci și Împăratul ar fi aprobat înființarea mult doritului Mare Ducat al tuturor românilor din Imperiul Habsburgic care s-a dovedit însă a fi un obiectiv de neatins pentru națiunea română din acest spațiu. Dimpotrivă, în numai 3-4 ani și românii ardeleni își văd abrogate legile democratice din 1863-1864 declarate nule și neavenite, Diploma din octombrie 1860, Patenta din februarie 1861 sunt abrogate și ele, fiind în schimb reactivate legile uniunii Transilvaniei cu Ungaria, centralismul maghiar de stat care încorsetează din nou pe slavi și pe români în sânul vitreg al unicei națiuni politice sau civile maghiare în cadrele instituționale ale regimului dualist din 1867, când Francisc Iosif I se încoronează la Pesta, depune jurământ pe legile sancționate de unchiul său Ferdinand în 1848 devenind ca și el Rege constituțional al Ungariei.

Iată pe scurt drumul de la dualismul parțial și de scurtă durată din 1848 la dualismul paritar și perfectat din 1867, regim ce va bloca și în viitor Programele de federalizare etnică a Austro-Ungariei și a făuririi

Statelor Unite ale Austriei Mari, propuse, printre alții, și de românul și europeanul Aurel C. Popovici. Dar, grație sângelui vărsat în Războiul Național din 1848-1849 de soldații fără uniformă ai Landsturmului Român, în Transilvania și Bucovina supraviețuiește, străbate peste timpuri și generații conștiința modernă, însoțită de voința de a fi român. Armata Regală Română, Guvernul regal refugiat la Iași și revenit în București, găsesc aici o națiune politică dinamică, care votează la 15/28 noiembrie și 18 noiembrie/1 Decembrie 1918 uniriile Bucovinei și Transilvaniei cu România. În amintirea mucenicilor neamului de la 1848-1849, Regele Ferdinand Eliberatorul și Întregitorul tuturor românilor, care i-a numit pe moți *români de aur ai națiunii*, a asistat la slujba de pomenire și a ținut, împreună cu un preot greco-catolic și un preot ortodox, colacul deasupra mormântului Crăișorului Avram Iancu. Se poate spune că Războiul Național din 1848-1849 anunță peste vreme Războiul de Eliberare și de Întregire națională din 1916-1919, că și pe aripile sufletelor soldaților fără uniformă de atunci ca și pe cele ale soldaților cu uniformă ai Armatei Regale Române din 1916-1919 căzuți pe fronturi s-a realizat Statul României Mari.

Importanța incontestabilă a rapoartelor parohiale, protopopești ortodoxe și unite constă în faptul că-i cunoaștem personal pe combatanți cu numele, vârsta, ocupația, starea averii, localitatea, ziua, luna anul în care au căzut, cu cine anume s-au confruntat pe câmpul de luptă, cine i-a condus pe soldații inamici, deci numele comandanților unguri, numele soțiilor rămase văduve, ale copiilor rămași orfani în urma lor. Prețioase sunt mărturiile camarazilor de arme ce i-au văzut căzând în bătălii, i-au înmormântat, care ei înșiși completează numărul soldaților fără uniformă ai Războiului Național și îi vor păstra în inimi, în memoria lor, pe cei trecuți în veșnicie pentru viața națională veșnică a românilor de existență contemporani cu ei și viitori. Războaiele Naționale, odată declanșate în primul rând de intoleranța maghiară și de centralismul ungar de stat, n-au fost scutite de excese, de ucideri a unor civili, femei, copii, bătrâni, comise de ambele tabere beligerante. Începute de autoritățile ungare, reprimările și execuțiile împotriva românilor au provocat nu numai rezistența acestora pe câmpul de luptă, dar și răzbunările românilor pentru conaționali civili și pașnici,

uciuși de trupele maghiare în târgurile și satele ardelene, efectuate ca riposte și răspunsuri de Landsturmul Român format din totalitatea Legiunilor naționale. Acesta era format din mai multe Lagăre, Loagăre Castre Române, Tabere concentrate în Războiul cu Ungaria lui Kossuth.

Au fost cazuri când românii din legiuni descopereau români spânzurați pe marginile drumurilor, după care executau primii unguri întâlniți în cale pentru a-și răzbuna conaționali. În conflicte de asemenea proporții răzburările se desfășurau în lanț, formau un tăvălug greu de oprit în multe cazuri, chiar dacă unii dintre comandanții unguri sau români ar fi dorit să le domolească sau să le evite pentru ca civilii să nu fie implicați și vizați. Ungurul ucide pe românul din Landsturm pentru că vrea să-i fure Ardealul, pe slovac, sârb, croat pentru că vor să smulgă teritoriile unde sunt majoritari din marele teritoriu și patrimoniu statal făurit de strămoșii lor care trebuia să rămână în concepția lor mereu controlat și stăpânit de guvernul ungar. Acesta îi considera pe toți românii și slavii ce luptau contra lui ca trădători de patrie maghiară. Au fost executați ca intimidare în timpul raidurilor militare din sate și românii civili pentru a evita posibilitatea înscrierii și încadrării lor în Landsturm, dar uneori și copiii pentru ca aceștia să nu devină în viitor posibili inamici ai statului ungar. Românii care luptau pentru a-și făuri „crăimea”, patria română autonomă, și pentru a-și conserva ființa națională amenințată, îi considerau pe unguri inamici și anume, nu numai pe militari, dar și pe cei civili, bănuindu-i că vor să le ia limba, naționalitatea, religia română cu care i-a înzestrat și pe ei Bunul Dumnezeu. Nu credem însă că maghiarizarea slavilor și a românilor era posibilă în epoca modernă; mai degrabă intensitatea conflictelor era determinată de lupta pentru teritorii dintre cuceritori și cuceriiți, cu tot ce a derivat din acest conflict.

Autoritățile militare ungare erau ajutate uneori și de consătenii unguri ai românilor, întrucât alcătuiau liste cu românii bănuși de sentimente antimaghiare și îi însoțeau pe soldații unguri în găsirea și de multe ori executarea acestora, ce era efectuată și de celebrele „vadáz csata” [echipele de vânătoare]. Erau executați și acei români bănuși că erau spioni ai armatelor imperiale – până nu fugiseră din Ardeal – sau ai Landsturmului sau sub învinuirea că duceau mâncare la tribuni. Alți

români, civili și pașnici, care participau la târguri cu mărfurile, caii și căruțele lor pentru a-și vinde lucrurile și a-și cumpăra cele necesare traiului, erau și eu deposedați de bunurile lor și adesea executați. Aceste practici au constituit tot atâtea motive pentru românii înarmați să se răzbune pe unguri, acolo unde acest lucru era posibil, deci în localitățile controlate de ei. Până în decembrie 1848 victoria înclinase de partea imperialilor și românilor, dar după ofensiva lui Bem, primii se retrag din Ardeal, românii rămânând fără aliați sunt mai expuși ca înainte reprimărilor exercitate de trupele ungare care aprind și sate, părți de sate, biserici, fie unite, fie ortodoxe. În Ardeal doar cetatea Alba Iulia, ajutată și alimentată de Axente Sever și Munții Apuseni, reușesc la un moment dat să reziste ofensivei armatelor ungare¹.

¹ Despre întreaga problematică vezi Dumitru Suci, *Soldați fără uniformă ai Landsturmului românesc și starea protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Național din 1848-1849*, Cluj-Napoca, 2011. La nota 1 de la p. 5-6 am dat Bibliografia română și maghiară privind evenimentele din 1848-1849, pe care o repetăm și în volumul de față. Atragem atenția asupra studiului introductiv de la Nicolae Bocșan, Valeriu Leu, *Memorialistica revoluției de la 1848 în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1988, în care se afirmă pe baza memorialisticii și pe bună dreptate că românii trăitori și înfăptuitori ai conflictului româno-maghiar nu au considerat că ei au făcut revoluție într-un fel sau altul. Ei au luptat pentru ca ungurii și revoluția lor să nu le ștergă națiunea din națiile vii ale statului, așa cum au procedat și alte națiuni „compatriotice” nemaghiare și au fost loiali Dinastiei. Despre numărul românilor și ungarilor sub arme sau civili, căzuți sau uciși, la Idem, *Soldați fără uniformă*, p. 23-24 cu Bibliografia aferentă; vezi și tomul *Documente bisericești ortodoxe*, cu Bibliografii la p. 9, 17. Alte aspecte mai generale la Idem, *Monarhie și fâurirea României Mari. 1866-1918*, București, 1997. Din lista bibliografică spicuum: George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol. II, Sibiu, 1890, reeditat în 1994 la Brașov; Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, vol. II, Viena, 1852; Artemiu Publiu Alexi, *Din pomelnicul martirilor români de la 1848-1849*, în „Transilvania”, III, 1870, nr. 19-20: 1871, IV, nr. 4-13; G. Bogdan-Duică, *Viețile și ideile lui Simion Bărnuțiu*, București, 1924; Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția din Transilvania în anii 1848-1849*, vol. I, Cluj-Sibiu, 1844; vol. II, Sibiu, 1949; vol. III, Cluj, 1946; vol. V, Cluj, 1947; Păr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Revoluția românească din Transilvania și Banat în anii 1848-1849. Contribuția bisericii*, Sibiu, 1995; Liviu Maior, *1848-1849. Români și unguri în revoluție*, București, 1998; Ioan Bolovan, Adrian Onofrei, *Revoluția de la 1848-1849 în zona regimentului grăniceresc năsăudean*.

Contribuții istorice și demografice, Cluj-Napoca, 2003; Gelu Neamțu, Vasile Tutula, *Aspecte militare și pagini memorialistice despre Revoluția și Războiul civil din Transilvania. 1848-1849*, Cluj-Napoca, 2008; Peter Moldovan, *Pace și război. 1848-1849 în Transilvania centrală. Mișcările revoluționare și războiul civil*, Cluj-Napoca, 2008; *Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania. 2 martie – 12 aprilie 1848. Documente*, vol. I, București, 1977; *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările române. C. Transilvania*, vol. II, 12-29 aprilie 1848, București, 1979; vol. III, 30 aprilie – 14 mai 1848, București, 1982; vol. IV, 14-25 mai 1848, București, 1998; vol. V, 26 mai – 4 iunie 1848, București, 1992; vol. VI, 5-16 iunie 1848, București, 1998; vol. VII, 17-26 iunie 1848, București, 2005; vol. VIII, 27-30 iunie 1848, București, 2007; vol. IX, 1-5 iulie 1848, vol. X, *Ancheta Kozma. Contribuții documentare*, București, 2012; Dintre editorii acestei prestigioase colecții menționăm: Egyed Acațiu, Hilde Mureșanu, Benkő Samu, Liviu Botezan, Károly Dénes, Gelu Neamțu, Bodor Marghiola, Ela Cosma, Varga Attila, Iosif Marin Balog, Ioan Bolovan, Stelian Mândruț, etc.; Nicolae Bocșan, Valeriu Leu, *Memorialistica revoluției de la 1848 în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1988; Idem, *Revoluția de la 1848 în Transilvania în memorialistică*, Cluj-Napoca, 2000; Nicolae Bocșan, Rudolf Gräf, *Revoluția de la 1848 în Munții Apuseni*, Cluj-Napoca, 2003; Vasile Lechințan, *Martiri români din Câmpia Transilvaniei la 1848*, Cluj-Napoca, 2003; Preot. dr. Pavel Vesa, *Eparhia Aradului în perioada Episcopului Gherasim Raț (1835-1850)*, Arad, 2008; Szilágy Sándor, *A magyar forradalmi ferfiak, 1848-1849*, Pest, 1850; Kövály László, *Erdelytörténete 1848-ben*, Pest, 1861; Nagy Enyednek és Vidékének Veszedelme 1848-49 ben Történetivázlat, irta báró Kemény Gábor, Pest, 1863; Jakob Elek, *Szabadság harzunk történetehez. Visza emlékezések 1848-1849*, Budapest, 1881; Szilágy Farkas, *Alsófehérmegye 1848-1849*, Nagyenyed, 1898, unde la p. 400-401 se precizează că în comitatul Alba de Jos ungarilor au avut 5.204 morți care au reprezentat 20% din totalul locuitorilor unguri din acest comitat și jumătate din numărul ungarilor sub arme sau civili căzuți sau uciși la nivelul întregului Mare Principat al Transilvaniei (Ardeal); Ifi Kemény István báró, *Emléklapjarmelyeken, mint a boldogtalam 1848, eevenutolsó, alsófehér megyei főispán, néhány jelenetet vázol azonritóháboruból 1848, melyeb az oláh rablócsoordák a magyar birtokosság ellen dühönytek*, Budapest, 1903, unde la p. 8-11, 23-27, 38-39, 44-47, 50-51, 52-55 se dau listele ungarilor uciși de români care cuprind și femei maghiare cu copiii lor. Unele estimări și sinteze românești timpurii tipărite în germană și română („Bucovina”, I, 1850, nr. 1 din 6 ianuarie) susțineau cifra de 40.000 de români căzuți în lupte sau civili uciși, de 29.268.000 florini de argint pentru paguba generală (vezi și Neamțu, Cap. VIII, *Istoria României. Transilvania*, I, Cluj-Napoca, 1997, p. 920-954; D. Suci, *Destine istorice. Românii din Transilvania spre Marea Unire. 1848-1918*, București, 2006, p. 98-101). În unele comentarii recente privind cifrele și relativitatea lor se afirmă că după estimările lui Czetzy János, ungarilor au pierdut tot atâția morți ca și românii, incluzându-i și pe cei civili

și pe cei sub arme (decii 40.000), în timp ce istoricul Egyed Akos estima că numărul total al ungarilor, românilor și sașilor căzuți în război sau civili nu depășește 14.000-15.000 de suflete (vezi Dan Berindei, Grigore Ploieșteanu, Mihai Sorin Rădulescu, *La violence et les Roumains aux XIX et XX-ème siècles*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, XXXIX, 1-4, Bucurest, 2000, p. 174). Egyed Akos, *Erdély 1848. Evi utolsó rendi őrşzagyölose*, Târgu Mureș, 2001; Idem, *1848 Erdély magyar vezserlakjaj*, Târgu Mureș, 2004; Documenta neglecta. *Az 1848 évi Erdélyi forradalom forzásait publikáló Román Akadémiai kiadványból kihagyótt iratok, 1848 március 4 – 1848 június 6. Orszállitata és Kutatás történeti bevezetése elállta Benkő Samu*, Budapest, 2008. Adăugăm la această listă, ce este departe de a fi exhaustivă, Gelu Neamțu, *Documente pentru viitorime privind genocidul antiromănesc din Transilvania. 1848-1849*, Cluj-Napoca, 2009. Expresia „genocid” este probabil prea stidentă. Este preferabil să reconstituim fenomenele în mod corect și cu măsură, să constatăm că Războiul Național româno-maghiar, ca rezultat al unei evoluții istorice date, deschide lupta necesară dintre o națiune cuceritoare și o națiune cucerită pentru Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Partium, la care s-a adăugat și Bucovina, revendicată de la „aliatul” austriac. În general Războaiele ungaro-româno-slave fiind obiective, acestea ca orice războaie și mai ales fiind lupte pentru teritorii au fost deosebit de dure și violente. Războaiele și mișcările naționale ale majorităților etnice slave și română fiind de emancipare și de rezistență contra asupririi au fost democratice, iar Războiul din octombrie 1848 până în august 1849 condus de Kossuth a avut un caracter dublu: democratic față de Viena, reacționar și asupritor vis-à-vis de români și slavi. Cu alte cuvinte Kossuth, politicianii și generalii lui, sunt și ei asupriți și tiranizați de Viena și eroi ai ungarilor, dar și oprimatori și tirani ai românilor și slavilor în mod concomitent. Dar lui Kossuth și partizanilor lui nimeni nu le poate pretinde să fi făcut altă politică decât cea maghiară a timpurilor străbătute de ei în 1848-1849, într-o epocă în care în mentalitatea generațiilor de unguri de atunci statul se identifica în întinderea istorică a Coroanei, fapt care în mentalitatea slavilor și românilor a devenit insuportabil în 1848-1849 când se doreau state naționale autonome într-un sistem federativ, care să-l dărâme pe cel istoric al cuceritorilor. Este destul să afirmăm că așa cum ungurii își făceau politica lor – așa dublă sau dedublă cum era – tot așa își susțineau slavii și românii politica lor de afirmare a politicilor lor de emancipare națională, fără să formulăm acuzații de genocid unii asupra altora. Ceca ce a fost regretabil a fost faptul că ungurii înarmați au ucis români neînarmați, inclusiv femei, copii, bătrâni iar românii înarmați, la rândul lor, au ucis unguri neînarmați, inclusiv femei, copii, bătrâni, însă fenomenul odată declanșat a fost ca o avalanșă ce n-a putut fi oprită chiar dacă unii conducători unguri sau români ar fi dorit să evite omorârea civililor din ambele națiuni. Kossuthiștii, alți unguri în exil, ca și Dimitrie Brătianu sau lideri ai slavilor au

Correspondențele parohilor și protopopilor români uniți au aceeași importanță fundamentală, completând armonios actele, conșcrierile, conșnațiile, atestatele clerului ortodox, întrucât, luate, analizate și reconstituite împreună, oferă date, fapte, realități din desfășurarea Războiului Național româno-maghiar din Transilvania de la 1848-1849. Din ambele direcții și surse putem reconstitui cu numele, prenumele, pe soldații Landsturmului ce s-au jertfit pentru națiunea lor, pentru aplicarea Programelor politice elaborate de elita laică și ecleziastică

dorit ca peste mormintele ungarilor, românilor, slavilor să se instituie pacea, să se depășească urile din 1848-1849 în cadrul unei Confederații Dunărene, fapt care nu se putea înfăptui până nu se tranșa definitiv problema teritorială, adică eliberarea celor asuprași prin recăștigarea teritoriilor cucerite și pierdute, din mâinile cuceritorilor lor. Lupta pentru teritorii era o chestiune de putere, ungurii kossuthiști au fost puternici din moment ce a fost nevoie de alianța austro-rusă a două mari imperii, plus eforturile româno-slave pentru înfrângerea lor. Dar Ungaria care deținea partide, surse de putere duble și triple, le pune în funcție și prin conservatori și liberali se ridică din nou în picioare, ca uleiul deasupra apei, pune mâna pe putere și de comun acord cu Austria instituie Monarhia Austro-Ungară. Doar după înfrângerea Germaniei și Austro-Ungariei în 1918 a fost posibilă emanciparea slavilor și românilor prin voturile din acel an, apărute și în 1919 de atacurile bolșevice ungare și ruse de către noile state succesoare ajutate de Antantă. Acum, o evoluție istorică benignă și pozitivă, numită Europa Unită, lasă în spate conflictele trecutului, România, Ungaria, Austria nu mai sunt decât trei membri ai acesteia, românii și ungurii sunt vecini, creștini și europeni, iar în România de azi și de mâine sperăm să funcționeze o majoritate română iubitoare și protectoare a unei minorități ungare recunoscătoare și loială statului peste generații, așa cum între toate statele componente trebuie să domnească egalitatea, respectul reciproc, colaborarea generală în apărarea destinelor naționale și europene, și în asigurarea locului binemeritat al Europei pe plan global. Trecutul bine și corect reconstituit trebuie să ofere soluții și învățăminte pentru evitarea greșelilor și conflictelor și pentru evoluția pașnică și armonioasă a Uniunii Europene și a statelor membre. La lista bibliografică adăugăm încă Elena Mihu, *Un apel către cei morți. Rapoartele preoților greco-catolici. 1848-1849*, Blaj, 2012 (pe viitor, *Un apel*); Ana Hancu, *Drama Ardealului 1848-1849. Mărturii. Pierderi umane și materiale în timpul Războiului civil din Transilvania centrală*, Târgu Mureș, 2012 (pe viitor *Drama*) și *Armatele imperiale austro-ruse și românii la 1848-1849. Documente militare*, vol. I-II. Ediție critică coordonată de Ela Cosma. Volum întocmit de Ela Cosma, Angela Stăcalin-Colin, Daniela Deteșan, Tatiana Onilov. Traducerea în lb. engleză de Horia Cosma, Cluj-Napoca, 2012-2013.

română, vârsta, averea lor, locul, ziua, luna, anul în care au căzut pe câmpul de onoare al Războiului Național, martorii combatanți, camarazi de Război, ce i-au văzut murind în încheștările grele cu centralismul ungar de stat, văduvele și orfanii naționali ce i-au lăsat în urma lor. Orfanii au rămas mai mult în grija Reuniunii Femeilor Române din Brașov, a unor acțiuni filantropice, decât în sarcina vistieriei imperiale zdruncinate rău de evenimentele și conflictele militare din acei ani. Împăratul a acordat 60.000 florini bisericilor române unite și ortodoxe, lemne gratuite pentru refacerea caselor și satelor și anumite sume de bani.

Toate actele le publicăm în Volumul – promis în 2011 – sub titlul *Războiul Național de la 1848-1849 din Transilvania. Date, fapte, realități reflectate în documente bisericesti greco-catolice*, editat de Dumitru Suciuc (coordonator), Alexandru Moraru, Iosif Marin Balog, Diana Covaci, Vlad Popovici, Loránd Mádly, Cosmin Cosmuța.

În cartea de față și în capitolele ei urmărim să evocăm și să punem în circuitul memoriei și al istoriografiei românești pe soldații greco-catolici ai Landsturmului Român, care au luptat pentru națiunea lor în 1848-1849 alături de frații lor ortodocși de care ne-am ocupat în 2011. Regele Ferdinand cel Loial și Întregitor i-a numit pe românii din Munții Apuseni, pe moți, români de aur, nu fiindcă acești Munți sunt sau au fost auriferi, ci pentru contribuția de excepție a acestor români de elită la momentele cheie ale desfășurării luptei pentru libertate și devenire națională românească. Dar – după modesta noastră părere – definiția se poate extinde la toți românii din Marele Principat al Transilvaniei (Ardeal) care au participat și din alte zone decât cea a moșilor la bătăliile împotriva centralismului ungar de stat. Sinteza despre care am amintit, cea dintre Programele elaborate de elita politică română și luptătorii de pe fronturile de luptă căzuți cu glorie în bătălii demonstrează că aceștia și-au pierdut viețile sau au fost răniți pentru ca Ardealul să nu fie partea de răsărit a Ungariei Mari și nici românii să nu fie simple lipituri la unica și indivizibilă națiune politică ungară și mai apoi pentru ca în jurul Ardealului – punctul forte al rezistenței române – să se unească Banatul, Crișana, Maramureșul, Partiumul, Bucovina într-un Mare Ducat Român care să ocrotească într-o Austrie Mare, democratică și

federalizată, limba, naționalitatea română și, alături de toate celelalte națiuni dispuse să accepte să implementeze acest mare proiect, să contribuie la apărarea tuturor popoarelor dunărene împotriva pericolelor expansioniste prusac și rus. Poporul român nu era un popor bogat, a avut un destin istoric mai greu și mai aspru, dar când a bătut clopotul de primejdie și-a oferit viețile și averile, le-a aruncat în vârtoarea crudă a Războiului Național pentru a dovedi că în aceste teritorii există conștiință și voință românească și că națiunea română, demnă de existență politică, vrea să-și deschidă drumul spre un viitor mai bun și mai sigur, vrea Universitate națională pentru a-și crea elita intelectuală necesară asigurării cadrelor pentru Marele Ducat Român în cazul în care Viena l-ar fi acceptat.

În cartea de față, printr-o cercetare științifică de adâncime, pătrundem până în mecanismele fundamentale care compun baza umană a Războiului Național prin mulți soldați fără uniformă ai Landsturmului Român care au dat sens, atunci în 1848-1849 și în deceniile ce a urmat mișcării pentru emancipare națională românească iar la sângele lor fac apel deja în anii 1849-1851 și membrii ortodocși și uniți ai Delegației Naționale Române de la Viena² care a încercat, fără succes de altfel, să obțină de la „aliatul” austriac implementarea Programului din februarie 1849 și ale celor ce l-au urmat și l-au perfectat până în 1851³. Francezii din epocă au observat cu spiritul lor

² Simion Retegan, *Un epilog al revoluției române pașoptiste: deputăția de la Viena din 1850*, în *Europa Centrală. Perspectivă istorică și istoriografică*. Coordonatori: Camil Mureșanu, Nicolae Bocșan, Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, 2000, p. 283-290; Teodor Pavel, *Revoluția de la 1848 – o șansă irosită de reconcilierea în Europa central-răsăriteană*, în *Ibidem*, p. 51-60; despre politica lui Kossuth și a altor lideri unguri în exil, încercările de împăcare cu slavii și românii în cadrul Confederației Danubiene și eșecurile acestor proiecte, vezi Dumitru Suci, *Kossuth en émigration. La Question des nationalités et les plans de Confédérations Danubiennes*, în *Studii istorice. Omagiu profesorului Camil Mureșanu*, Cluj-Napoca, 1998, p. 284-298.

³ Dumitru Suci, *Evoluții programatice și alternative tactice ale mișcării naționale românești din Transilvania între 1849-1867*, în *Realități sociale și implicare politică în Transilvania între 1849-1867. Studii*, Coordonator: Dumitru Suci. Autori: Simion Retegan, Dumitru Suci, Daniela Deteșan, Mádlly Loránd, Ciprian Rigman, Mirela Popa-Andrei, București, 2011, p. 43-165.

fin și pătrunzător că Austria având alianța națiunilor slave și română contra lui Kossuth și-a asigurat o zi de victorie dar și o zi de mare primejdie pentru viitor dacă-și va dezamăgi aliații, lucru confirmat de istorie și de mersul ei implacabil spre libertatea și unitatea națională de stat a tuturor popoarelor europene scăpate de marile imperii și regate cuceritoare și de moștenitorii lor în 1918⁴. Nu dorim să repetăm argumentele noastre pentru definirea marilor evenimente din 1848-1849 ca războaie Naționale, deoarece acestea au fost formulate din 1978 încoace și mai recent⁵. Insistăm însă asupra unor precizări neapărat necesare și anume, nu trebuie să se creadă că există vreo contradicție între afirmația că Războaiele Naționale există sau se produc doar între state naționale, deoarece și situația concretă în cazul Ungariei Coroanei Sfântului Ștefan care grație forței aristocrației și nobilimii ungare își păstrează unele caracteristici de stat asociat și component al Imperiului Habsburgic și națiunile slave și română integrate direct în Ungaria istorică și prin ea și Imperiului Habsburgic se pune exact problema fundamentală de stat sau a statelor naționale mai precis. Adică națiunile majoritare slave și română din Ungaria Coroanei urmăresc prin Războaiele și Programele lor naționale să smulgă teritoriile cucerite în trecut de unguri unde ei, cucerii, au rămas majoritari și să le organizeze în state naționale autonome croat, sârb, slovac, român într-un sistem federativ, care trebuia lărgit și generalizat la nivelul întregului Imperiu.

Atât ungurii cât și austriecii cuceritori, deși dușmani între octombrie 1848 – august 1849, resping asemenea proiecte periculoase pentru statele lor istorice și pentru a le conserva, după doar 15-16 ani,

⁴ Dumitru Suci, *Monarhia și făurirea României Mari. 1866-1918*. București, 1997; Idem, *Evoluția ideii de Europă Unită*, București, 2007, la Cap. 1918 în Europa Centrală și Răsăriteană. Anul libertății și unității de stat a națiunilor majoritare și al dispariției regatelor și imperiilor multinaționale cuceritoare, p. 9-163.

⁵ Idem, *Soldați fără uniformă ai Landsturmului românesc și starea protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Național din 1848-1849*, Cluj-Napoca, 2011, p. 226-243; *Revoluția transilvană de la 1848-1849. Date, realități și fapte reflectate în documentele bisericești ortodoxe 1848-1850*. Volum întocmit de Dumitru Suci (coordonator), Alexandru Moraru, Iosif Marin Balog, Diana Covaci, Cosmin Cosmuța, Loránd Mádly, București, 2011. Studiu introductiv: D. Suci, p. 5-28.

șterg cu buretele certurile dintre ei și instaurează de comun acord dualismul austro-ungar. Pe de altă parte chiar dacă Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan, oficial sau din punct de vedere formal, nu era subiect de drept internațional, Sancțiunile Pragmatice bine definite ca fiind acte fundamentale de stat prevedeau obligații reciproce și din acest punct de vedere. Adică Ungaria și Transilvania erau obligate să participe cu banii și recruții votați de dietele lor la apărarea teritoriilor de dincolo de Leitha ale Regelui, deci din Austria istorică, împotriva dușmanilor externi după cum și Regele și Marele Principe era obligat ca prin forțele și capacitățile militare din Cisleithania să aperse împotriva oricăror atacuri externe integritatea Coroanei Sfântului Ștefan pe care Habsburgii o purtau în mod legal și contractual. Practic vorbind aristocrația și nobilimea ungară era legată ombilical de Regele și Marele lor Principe Habsburg – ultima lor calitate o dețineau doar ca Regi legitimi, încoronați legal ca Regi ai Ungariei – și, viceversa, Monarhul sau mai precis Monarhii depindeau și ei de această aristocrație și nobilime, deoarece împreună cu ea și prin ea guverna și administra vastul teritoriu al Ungariei Coroanei Sfântului Ștefan, deci partea orientală a Imperiului; și această legătură se reinstaura mereu chiar dacă uneori surveneau conflicte între Rex et natio hungarica, de pildă în vremea lui Iosif I și Iosif al II-lea. Așa se explică faptul că dată fiind această interdependență și legătură ombilicală, schema ciclică a raporturilor dintre cele două forțe conducătoare ale statului, adică „tensiune, ciocnire, compromis” se termina mereu cu compromisul de pe urma căruia, de obicei, cei asupriți erau sacrificați intereselor de dominație ale celor de sus, deci ale cuceritorilor cocoțați de secole în vârful piramidei.

Ungaria dispunea de suficiente forțe pentru a se dedubla, în sensul că atunci când unii Monarhi nu respectau legile țării, nu guvernau în spiritul lor și prin instituțiile proprii ungurești, se opunea fie prin insurecție, fie prin boicot și invariabil după dispariția conflictelor se puneau în funcție partidele aristocratice și nobiliare care nu se băteau cu Regele și Marele Principe, stăteau în expectativă și după ce trecea furtuna restabileau raporturile de colaborare între Rex et natio hungarica iar șefii insurecțiilor plecau în exil. Așa se explică de ce Francisc Rákóczi al II-lea a fost urmat de contele Károly (1711) sau

Kossuth a fost succedat de Deák Ferenc (1867) supranumit „a haza bölcse”. Practic vorbind, secole de-a rândul aristocrația și nobilimea ungară a oferit atât un corp ofițeresc cât și un corp diplomatic care au acționat pe fronturile de război sau pe planul politicii externe ale Imperiului, doar că în 1867, această practică s-a oficializat la vârf prin comisiile parlamentare și Ministerele comune austro-ungare bine cunoscute, de Război, Externe, Finanțe. Există deci la vârf și discontinuități ce se terminau mereu cu instalarea continuităților ce asigurau calmarea și funcționarea colaborării dintre Dinastie și aristocrația și nobilimea Ungariei istorice. Din interesul comun al păstrării statului istoric rezultă un fel de paradox (dar doar formal) în sensul că până și în momentele de conflict de după 1849, integritatea Ungariei Coroanei Sfântului Ștefan este asigurată de Regele Habsburg⁶ ce l-a bătut pe Kossuth, chiar dacă Monarhul nu era recunoscut de marele exilat și partizanii lui, era recunoscut de liberalii unguri ce-i cereau însă să revină pe terenul politic din martie-iunie 1848 parafat și recunoscut de unchiul său, Ferdinand, și-i boicotau guvernele austriece. Însă Monarhul era ca întotdeauna sprijinit de conservatorii unguri, repuși în drepturi încă din anii 1860-1861. Victorioasa Austrie pierde în 1859 Lombardia, în 1866 Veneția, dar din teritoriul Ungariei învinse în 1849 nimeni nu ia vreun petec de pământ, Regele asigurându-i integritatea, deoarece era și statul lui nu numai al ungarilor, fie ei frustrați, supărați, fie loiali Dinastiei. De fapt, în scurt timp pe umerii conservatorilor s-au ridicat liberalii deakști care au dat mâna cu liberalii austrieci și cu Dinastia în 1867, transformând dualismul parțial și de scurtă durată din 1848 în cel paritar și perfectat din 1867⁷. Însă această „*unio duarum nationum contra plures*” a accelerat în progresie geometrică tendințele centrifugale ale națiunilor negermane și nemaghiare care după înfrângerea Austro-Ungariei și a Germaniei Imperiale s-au putut autodetermina și și-au croit propriile state naționale devenite membre ale Ligii Națiunilor după 1919.

⁶ D. Suci, *Evoluții programatice ...*, în *Realități sociale ...*, p. 66.

⁷ Idem, *Antecedentele dualismului și lupta națională a românilor din Transilvania. 1848-1867*, București, 2000, p. 73-97.

Capitolul I

Români greco-catolici căzuți în bătălii sau uciși de armatele și voluntarii unguri, starea văduvelor și orfanilor rămași.

Rapoarte parohiale

Parohul Ioan Popp al Giroltului (Ghirolt, Ergirolt, jud. Satu Mare) mărturisește în dreapta cunoștință a preoției lui că în urma judecății Oficiolatului comitatului Solnocului din „Lontru” (Interior, din Lăuntru) au fost executați 7 români, fiind acuzați de uciderea ungarilor Bekesi Sigmond și Babos Károlyi. Dar Bekesi Sigmond a mărturisit cu gura sa că a împușcat doi români și a băgat la închisoare alți trei români care au fost credincioși Împăratului și au adus în sat Pajura imperială de la Năsăud. Al doilea ungar, Baboș Károlyi, a fost rebel ca și primul și amândoi au luptat contra Împăratului și a românilor, căzând și ei la rândul lor în această confruntare. Pentru cei doi maghiari au fost uciși de către rebelii unguri Kioran (Chioran) Ilie, Filip Mitru, Man Ilie, Tartza (Tarța) Grigoraș, Roman Grigoraș, femeia sa Koșoknian (Cojocnian) Anika și Roman Vasilikă. De Kioran (Chiorean) Ilie a rămas femeia cu 5 prunci alungați din casă, care umblă rătăcind pe ulițele satului. Parohul unit precizează că după cum a auzit, Kioran (Chiorean) Ilie n-a fost omorât pentru uciderea celor doi unguri la care n-a participat, ci pentru că a depus jurământul către Împărat și a adus Pajura. Femeia și pruncii lui Ilie erau sărmani și n-aveau moșie. Filip Mitru a lăsat în urma lui soția cu moșie, trei prunci; Man Ilie două surori pe care le-a întreținut cu munca palmelor sale; Tarța Grigoraș este plâns de femeia lui, de doi prunci, de mama lui în vârstă de peste 70 de ani. Familia îndoliată are o vacă, 8 oi, casă, dar n-are moșie. Deși Tarța a obținut mărturie scrisă că n-a fost părtaș la omorârea lui Bekesi Sigmond și Babos Károlyi, el a fost totuși

spânzurat. De Roman Grigoraș și soția Kosokmnia (Cojocniana) Anika au rămas doi părinți bătrâni și slabi de peste 70 de ani, care umblă și cerșesc pe ulițele satului. Casa cu tot ce avea înăuntrul ei, moșia cu rodurile de grâu, mălai, fân, boi, vaci, porci au fost confiscate de Oficiul comitatens al Solnocului Interior unde se aflau și în momentul redactării raportului. De Roman Vasilică a rămas femeia (bătrânii ziceau „fomeia”) cu 6 prunci și 3 vaci. Ioan Popp, parohul unit, își întărea scrisoarea cu propria-i semnătură și cu pecetea Sfintei Biserici¹.

Ioan Pușcaș, parohul Gyoltzului (Ghiolț, Gök, jud. Cluj) și administratorul Czegii (Țaga, Cege), raportează că a convocat la casa cantorală din Țaga sătenii și i-a chestionat despreuciderea de către unguri a trei români din sat. Aceștia au mărturisit că în 15 martie 1849 în Țaga a intrat „csapatu cel unguresc”, deci o trupă maghiară condusă de Szentpáli Dániel din Botháza (Boteni, Botháza, jud. Cluj), Szalai N. din Cătina (Katona, jud. Cluj) și Cseh András, fost angajat al contelui Vass Samu. Ei l-au arestat pe parohul satului Ioan Siszerman (Siserman) și l-au închis într-o sobă (cameră) din curia grofului, unde 3 cătane maghiare l-au bătut de moarte cu pistoalele și cu săbiile. Spre seară parohul, împreună cu doi români, au fost scoși din curie, duși în hotarul Ghiolțului unde au fost uciși și aruncați într-un pârâu. Parohul a avut asupra lui 100 florini renani în valută pe care ungurii i-au luat împreună cu veșmintele acestuia. De Ioan Siserman au rămas 6 prunci, fără tată, fără mamă, numai cu două vaci și nu există posibilitatea („modru”) cu ce să-și susțină viața. Ioan Puskás specifică faptul că există mărturii că moartea preotului unit a fost pregătită și aranjată de preotul ungar reformat din Țaga. Martori la cele afirmate și raportate protopopului Georgie Tekar al Székului de către Ioan Pușcaș s-au pus Vârva Mihăilă, Cseszerman (Ceserman) Ilie, Onufrie Gavrilă și Moroșan Docica, care susțin că însuși rebelul Cseh András a afirmat că sub influența parohului Nagy Elek a fost ucis parohul greco-catolic al Țăgii, Ioan Siserman. A fost arestat și unul din feciorii lui Siserman,

¹ Arhiva Națională Direcția Județeană Alba, Fond Mitropolia Română Unită Blaj – Consistoriu, Acte înregistrate, Dosar 105-110/1849, f. 367 (În continuare: A.N.D.J. Alba., Fond M.R.U.B. – Consistoriu).

Ioan, dar acesta a reușit să fugă cu lanțurile la picioare și nu a putut locui în casa lui până când armata cezaro-regală nu a intrat în țară.

Împreună cu preotul a fost bătut de moarte și ucis în același loc Onufrie Ioan care avea asupra lui doar 7 florini și 30 de crițari în argint și aceiași martori au susținut că execuția lui Onufrie a fost pricinuită de Cseh András, omul grofului Vass Samu. Văduva lui Onufrie, pe nume Ileana, a rămas cu 3 prunci săraci, au numai o vacă, deoarece averea i-a fost confiscată de unguri; era cât pe ce să fie dată afară și din casă, deoarece preotul reformat Nagy Elek a afirmat că cine-și pierde viața, acela trebuie să-și piardă și casa și moșia și averea. Al treilea român ucis a fost Koltsár (Culcer) Miron care a fost pârât de alt angajat al grofului, pe nume Pál Joseph. Văduva lui Miron, Todosia, a rămas cu 4 prunci, are doar o vacă, puține oi și nu poate să-și hrănească pruncii. Onufrie Gavrilă și Puskás Simion au afirmat că dacă parohul reformat Nagy Elek ar fi dorit ca cei trei români să nu fie uciși, aceștia nu ar fi fost omorâți „și acum ar viețui”. Mărturiile au fost depuse nu numai în fața preotului Ioan Puskás, dar și a cantorului și notarului Vasilie Pentea². Ultimii martori au fost naivi deoarece preotul ungar făcând politică maghiară a dorit pieirea, nu salvarea celor 3 români.

Sătenii din Rogna (Rodna, Kornislava, jud. Sălaj) și Papp Ioan adevărați că de mână maghiară au pierit mai mulți români din sat fără să precizeze împrejurările concrete în care s-au petrecut evenimentele. A fost ucis Ploskar Gligor, împreună cu o fată mai mică a lui, Maria, ceea ce confirmă că omorurile s-au efectuat în timpul unui raid maghiar; de el au rămas văduva, doi feciori și o fată. Butaș Lup a fost omorât împreună cu femeia lui și cu noru-sa Maria; a fost ucisă și preoteasa Papp Anisie din Rogna, de care au rămas 5 prunci; Butaș Anischa (Anișca) a lăsat în urma ei un fecior; de Porz Vasilica și Ploskar Flore au rămas patru prunci; de Ploskar Vilă muierea și doi prunci; de Opriș Szamoilă (Samuilă) femeia cu patru prunci. Porz Györgye (Gheorghe) a fost ucis împreună cu un prunc al său, dar au rămas de el muierea cu alți trei prunci; de Opriș Ion muierea cu trei prunci; de Păcurar Ioan un "pruncuț", ceea ce înseamnă că era de vârstă fragedă și

² Idem, loc. cit., f. 392-393.

orfan și de tată și de mamă; de Perz Simion au rămas doi prunci orfani și de tată și de mamă. De alt Opriș Ion au rămas muierea cu doi prunci; de Opriș Györgye (Gheorghe) muierea cu un prunc; de Purkariu Nisztor muierea cu un prunc și a mai fost ucis un prunc al lui Opriș, Ion Thodor. Ungurii i-au tăiat mâna lui Pătruș Onutz (Onuț), i-au tăiat falca lui Ploscar Mitru și au împușcat-o în cap pe Pap Gafie, care era însă în viață³. În raport nu se precizează ziua, luna anul raidului maghiar întreprins în sat și nici dacă unii români de aici au căzut toți pradă ungarilor în timpul raidului sau au fost uciși în alte localități în timpul bătăliilor cu ungurii, fapt ce nu poate fi exclus întru totul. Imprecizia rapoartelor redactate de preoții uniți sau măcar de unii dintre ei se regăsește și la parohii ortodoxi.

Din Ghirișul Român (Mezőgyeres, jud. Cluj), districtul Reteagului, cercul Țaga „jarasu” Pălatca au căzut în luptă cu ungurii la 14 februarie 1849, în hotarul Mociului (Mocs, jud. Cluj) Kirila (Chirilă) Simionaș și Lutian Rus în hotarul Kóvarului, dar în cazul lui nu se cunoaște data. De primul au rămas văduva Simionaș Sia cu 9 prunci (doi dintre ei bolnavi), de al doilea, care era june, doi părinți bătrâni și neputincioși⁴.

Popp Daniel, popă în Șoimuș și aleșii satului, judele Baci Mihăilă, Pârcălab Gheorghe, Moldovan Pascu, Baci Stephan (Ștefan), Baci Ieremie, Moldovan Andrei, Luca Filemon adevăresc că în 3 martie 1849 „barbarii” de rebeli unguri au intrat în sat, au numărat casele, au pus un bir de 100 florini și 3 cai buni, au ordonat sătenilor să pregătească mâncăruri anunțându-i că la fiecare sătean vor fi încartiruiți 10 soldați iar la popă 20. Sătenii le-au oferit 90 florini și caii ceruți, rugând soldații unguri să-i ierte că nu au putut aduna 100 de florini. Soldații au solicitat o călăuză să-i însoțească, care s-a oferit a fi Pârcălab Ilie; dar după ce trupa a părăsit satul, călăuza care avea asupra sa 40 de florini a fost ucis. L-a găsit mort Baci Cirilă (Chirilă). El a vestit sătenii care l-au adus în sat și l-au înmormântat; de Ilie a rămas „jalnica soție văduvă cu 2 prunci orfani, unul de cinci, altul de doi ani”⁵.

³ Idem, loc. cit., f. 359.

⁴ Idem, loc. cit., f. 385.

⁵ Idem, loc. cit., f. 342.

„Umilita slugă” Timotheu Papp, paroh în Cernești (Csernefalva, jud. Maramureș) raporta protopopului său, Michael Rác (Mihai Raț) în Cavnic (Kapnikbánya, jud. Maramureș) că Pinte Andrei a căzut în bătaia de la Făurești (Kováskápolnoc, jud. Maramureș) susținută contra soldaților maghiari din Ungaria care atacau Ardealul, în ziua de 26 octombrie 1848. Văduva rămasă de dânsul are doi copii, trăiește cu soacra sa, mama răposatului. Pinte Andrei, locuia în aceeași casă cu șogorul (cumnatul) ei, cu soția acestuia, toți 7 în același loc, posedând împreună doi boi și o vacă în care stă toată nădejdea și speranța acestor români amărâți și săraci. Parohul Timotheu consideră că văduva lui Andrei are nevoie de ajutorul imperial promis pentru văduvele și orfanii rămași după moartea soților și taților lor. Tot în aceeași zi și în aceeași luptă și-a jertfit viața Cozmucea (probabil Cozmuța azi) Petre, de care au rămas văduva Cozmucea Maria și doi prunci „în vârstă ca de 15 ani” (deci parohul nu le cunoștea precis etatea deși era scrisă în cărțile de botez). A mai căzut în lupta de la Făurești junele Pinte Vasilică a Lupuciului (Lupuții !?) care a lăsat în urma lui doi părinți „cam bătrâni, vite au două vaci, alta nimic”, ceea ce înseamnă că toți au nevoie de ajutor⁶. Alături de acești români uniți, la Făurești au căzut ortodocșii Vasilie Pașca, Iosif Dotița, a fost rănit Vasile Dotița, toți din Lăschia (Lacskad, jud. Maramureș). De cei trecuți în veșnicie au rămas văduvele, cinci prunci între 2-14 ani, iar rănitul nu-și poate asigura cu hrană muierea și prunca lui de 1 an⁷.

Rus Vasilie, parohul Văii Hranei (Tormapataka, jud. Sălaj) și locuitorii mărturisitori Vargă Ștefan, Bentea Chirasin, Banțe Ioan, Micle Honte, Teuș Teodor, Chioran Lucă, Morășan Ioan adevăresc că Ban Crăciun s-a înrolat în Landsturmul român și sub comanda ofițerului de grăniceri Dâmbu a dat piept cu dușmanul la Săcălășteani (Săcălășeni, Szakállasfalva, jud. Maramureș), cu oștenii unguri care atacau dinspre Baia Mare rănindu-l la cap și la mâna dreaptă. Rănitul a rămas neputincios, muierea lui încă-i slabă, mai au trei fete și nimeri nu-i harnic să se poată hrăni și îmbrăca. Drept care numitul Ban Crăciun este

⁶ Idem, loc. cit., f. 363.

⁷ D. Suci, *Soldați fără uniformă*, p. 50; *Documente bisericesti ortodoxe*, p. 262.

vrednic de ajutor de la Gubernium-ul împărătesc; s-a eliberat prezentul atestat cu subscrierea numelui de către paroh, martorii își dau numele parohului pe care acesta le scrie în atestat și toți cu mâinile lor trag crucile, actul fiind întărit cu pecetea Hramului Bisericii⁸. Din satul Turbutza (Turbuța, Turbóca, jud. Sălaj) a pierit de mână maghiară Kimpan (Câmpean) Ioan de care a rămas muierea văduvă. Toți românii din sat pe care ungurii i-au luat cătane în armata lor au venit sănătoși acasă, cu excepția lui Balanyán (Bălănean) Mitru, care n-ar fi trebuit recrutat, deoarece era întreținător de familie, n-a avut frați sau alte rude ca să se îngrijească de muierea lui care a rămas cu un prunc mic la mila creștinilor. Așa mărturisesc credincioșii din Turbuța și administratorul lor Popp Ioan⁹. Asemenea mărturii dovedesc că în teritoriile controlate de armatele ungare feciorii erau recrutați sub steagul acestora, orice rezistență fiind imposibilă deoarece însemna executarea celor îndărătnici, iar în teritoriile ocupate de Landsturm și de armata imperială recrutarea se efectua tot sub stare de război.

Potrivit mărturiilor lui Iank Petre, Dura Luputz (Lupuț), Gyerman (Gherman) Iuon, Brits (Brici) Alexa, Brits (Brici) Macovei și Bălaie Gligor, făcute în fața parohului Getze Ilie al Dragului (Dragu, jud. Sălaj), ei au fost robiți și duși la Cluj, împreună cu consătenii lor Micle Iuan, Bălaie Petre, Bălaie Ilie, Bălaie Irimie, Bălaie Iuon, Iank Thodor, Iank Vaszelikă (Vasilică), Oarga Alexa, Rakoltzi (Racolța) Iuan; ultimii au fost judecați în Cluj și executați. Micle Iuon a fost judecat, condamnat și executat, deoarece a fost căpitan peste o trupă română, a știut să scrie în germană scrisori către mai multe sate, pe care le-a mobilizat contra Ungariei, a aprovizionat trupa din Dragu și a rechiziționat lucruri de la ungurii rebeli contra Împăratului. De el au rămas „o văduvă săracă cu doi pruncuți micuți săraci”. Bălaie Petre a fost executat deoarece a jefuit curtea nobiliară din Dragu și i-a convins pe oamenii din sat să împuște un spion ungar ce-i supraveghea. De el a rămas o văduvă bătrână. Bălaie Irimie a jefuit și el curtea prefectului din Dragu, a luat un cal al baronului din Dragu și la porunca „Kăpitanului prefect militar” Axente, a dus

⁸ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Consistoriu, f. 379.

⁹ Idem, loc. cit., f. 360.

scrisori și instrucțiuni urgente la Dej. La întoarcere, calul a pierit, iar Irimie care a luptat în Legiune, a executat ordinele lui Axente, a fost judecat, condamnat și împușcat. Bălaie Irimie a fost fecior holtei al lui Bălaie Ilie. Bălaie Todor s-a înrolat într-o trupă românească la Hida (sat, comună, jud. Sălaj) care a luptat contra ungarilor, s-a găsit asupra lui o pușcă de la „jageru” (Lagărul) din Dragu, din care motiv a fost executat.

Bălaie Todor a fost și el fecior al lui Bălaie Ilie, dar a fost însurat și era plâns de o „văduvă cu doi pruncuți”. Bălaie Iuon a fost pârât de un țigan că a descoperit un spion ungar în armata românească pe care l-a executat rapid. Soldații unguri au găsit la el pieptarul și o pereche de cizme de-ale conaționalului lor, așa că Iuon a fost judecat și împușcat. El a mai fost acuzat că a jefuit și curtea nobiliară, dar martorul Dura Lupuț afirmă că acuzația a fost falsă. De Bălaie Iuon au rămas văduva cu patru pruncuți din care două fete erau născute bolnave și nu erau capabile să se hrănească. Iank Thodor a fost acuzat că a jefuit curtea din Dragu, a fost executat la Cluj ca toți ceilalți iar văduva lui, văzându-se singură cu 6 pruncuți și cu tata lui Iank Thodor, om bătrân care trăia pe ulițele satului și-a pierdut mințile. Iank Vaszelikă (Vasilică) a fost executat deoarece s-a găsit la el o pereche de cizme și a lăsat în urma lui doi părinți bătrâni. Oargă Alexa a împușcat doi spioni unguri, unul la Candremal (Chendremal, Kendermal, jud. Sălaj), altul în hotarul Dragului, fapte pentru care a fost și el condamnat la moarte și executat. De el a rămas, „o văduvă săracă cu cinci pruncuți, dintre care unul s-a născut bolnav și bolnav este și astăzi”. Rakoltzi (Racolța) Ioan a fost executat fără judecată de un evreu în Panticeu (sat, comună, jud. Cluj). Preotul Getze (Ghețe) Ilie crede că nici martorii care și-au văzut consătenii judecați și executați n-au cunoscut exact toate motivele „după cum s-ar cuveni” și recomandă să fie anchetați cei ce i-au judecat la Cluj, deci membrii instanțelor rapide maghiare de judecată (rögtön szék)¹⁰.

Ioan Borbely, parohul Prislopului (Ipháza, jud. Maramureș) adeverește că ungurii l-au spânzurat în ziua de 30 aprilie 1849 pe Frink Ignat pentru că a fost tribun la români și i-a ridicat pe români

¹⁰ Idem, loc. cit., f. 370-371.

contra lor. De el a rămas văduva Frink Catice (Catița) cu 3 prunci mici, o maică bătrână văduvă, care acum n-au cu ce să trăiască. Preotul adeverește faptele „în cunoștința sufletului și cu pecetea satului” întărește¹¹. Bene Ioan, parohul Badocului (Bădești, Badok, jud. Cluj) raportează că ungurii l-au împușcat pe drumul de la Dăbâca la Gherla pe Botha Szimion (Simion), de care n-a rămas avere, ci doar muierea și un prunc. Biriș Ion a murit în temnița de la Gherla; avere a rămas 3 vaci, 7 oi; iar muierea, 9 prunci, bucate n-au dar datorie au în sumă de 35 florini. Tot în temnița Gherlei a murit Perșe Vasilikă; avere a rămas o vacă, muierea cu 3 prunci, bucate n-au, au o datorie ce întrece prețul vacii. În aceeași închisoare ungurească a pierit Perșe Pantilimon, la el „averea nu-i nimica”. Roman Peter a fost bătut de cătanele ungurești cu paturile puștilor până și-a pierdut vederea ochilor. Preotul raportor subliniază faptul că nici românii din parohia lui care au murit, nici Roman rămas nevăzător, n-au omorât și n-au bătut pe nimeni (deci pe unguri)¹².

Dimitrie Moroșan, parohul Șieu-Odorheiului (Sajóndvarhely, Dienesdr, jud. Bistrița-Năsăud) și administrator la Bretea raporta protopopului său Vasilie Silași că în satul Bretea (Magyarbrete, Breit, jud. Bistrița-Năsăud), a rămas văduvă preoteasă cu doi orfani, un prunc de 16 ani care era la școală și o fată de măritat care n-are nimic, deoarece după ce fratele său în Christos, popa, s-a stins, toate veniturile casei s-au stins odată cu el. Familia se întreținea cu lucrul mâinilor și de nu va fi ajutat pruncul era în pericol de a rămâne neînvățat. Pe fratele popă l-au prins ungurii când s-au retras de la Chronimet (Crainimăt, Királynémeti, Baierdorf, jud. Bistrița-Năsăud) la Cluj, l-au purtat cu ei ziua și noaptea, astfel că din cauza frigului și a supărării a răposat. Afirmările parohului Moroșan sunt întărite de fătul Ioan Mican, curatorul Iacob Poenariu și de alții¹³.

Alexander Keresztes (Cheresteș), administratorul Bozieșului (Kékes, Kikesch, Chiochiș, jud. Bistrița-Năsăud) și paroh în Chețiu (Ketel, jud. Bistrița-Năsăud) menționa că în Chețiu maghiarii au

¹¹ Idem, loc. cit., f. 408.

¹² Idem, loc. cit., f. 368.

¹³ Idem, loc. cit., f. 346.

prăpădit 10 români, 2 țigani și un ungar din sat, dintre care 11 au fost spânzurați prin „oficialii timpului” ai comitatului Doboka sub pretextul că i-au omorât pe Ajtai András și pe fiica sa Judith. Preotul nu știe dacă au fost părtași la omor sau nu. Cei spânzurați au fost Curtán Wasilikă, Curtán Georgie, Curtán Thoma, Curtán Gatsie (Gacie !), Anka Grigoraș, Szomeșan (Someșan) Prekup, Csebán (Ceban) Andrei, Ungurușan János, Widán Petru și Widán János. „Szabad Csapat”-ul (ceata sau echipa libertății maghiare și, adăugăm noi, a asupririi și prigonirii românești) i-a executat pe Curtán (Curtan) Ursu în hotarul Szemertinului (Tárnăveni, Dicsőszentmárton, Sank Márton, jud. Mureș) și pe Lupșa Simeon la Mihéjest (Ciceu-Mihăiești, Csicsamihaly, jud. Bistrița-Năsăud).

De Curtán Wasilikă „a rămas muierea cu 5 prunci și cu nimica, că tot i-au luat ungerii”, dar au recuperat un bou, au 2 vaci și bucate. De Curtán Georgie „au rămas 3 prunci și n-au nimica sub soare că tot au luat ungerii, ba nici mamă că a murit”. De Curtán Thoma a rămas muierea cu 2 prunci, și „cu nimica”, ce au avut au luat maghiarii, dar mai au puține bucate iar de Curtán Gatsie (Gațe-Gheție !), n-a rămas nimic. De Curtán Iuon „au rămas muierea cu 3 copii, nimica sub soare având”, de Anka Grigoraș „au rămas muierea cu 7 prunci, patru sunt în vârstă de a câștiga cele de lipsă”, ce au avut tot au luat ungerii, „singur le-au rămas 5 oi și bucate”, de Szomeșan Prekup „au rămas 3 prunci, n-au nimica, au luat tot ce au avut ungerii, nici mamă că au murit”. De Csebán Andrei „au rămas 2 feciori, averea a fost luată de ungerii”; de Ungurușan János muierea cu 2 prunci care n-au nimic; de Widán Petru muierea; de feciorul Vidanu – acum preotul îl scrie românește – n-a rămas nimeni. Curtan Ursu a lăsat în urma lui muierea cu 2 prunci, au bucate, restul averii a fost luat de ungerii; de Lupșa Simion muierea cu 1 prunc care au bucate puține, restul este luat de ungerii. Alexandru Cheresteș ca administrator al Bozieșului mărturisește că parohul Bozieșului, Vasile Popovitz (Popovici) a fost judecat de ungerii funcționari în comitatul Doboca, la Gherla, și executat, dar Cherecheș nu cunoaște motivele. De el au rămas 5 prunci fără tată, fără mamă, care au 2 vaci și puține bucate. Ungurii au mai spânzurat la Gherla pe românul Bendaru Samoilă, de care au rămas

muierea cu 2 feciori, familia n-a fost jefuită. Actul este întărit cu semnătura administratorului și pecetea Sfintei Biserici¹⁴.

Parohul Borșii, (Kolozsborsa, jud. Cluj) Ioan Hoszu afirmă că în „poporul” său din Borșa se află șase morți și un român bolnav și „chilăvit” (schilodit). Coroian Maku s-a ridicat contra ungarilor și când se îndrepta spre Reghin (Sászregen, Sächsisch-Regen, jud. Mureș) să se unească cu trupele lui Urban l-au întâmpinat și l-au ucis rebelii maghiari în Dealul Sicului. Rebelii unguri erau din Sic (Szék, jud. Cluj) și din Bonțida (Bonțida, Bonchida, jud. Cluj). De Coroian au rămas trei orfani, fără tată, fără mamă, unul este neputincios și mut, două fiice, fetele, umblă pe ulițele satului și cer milă. Tot în Dealul Sicului ungurii l-au luat prizonier pe Moka Ioan, l-au dus la Oradea în temniță, unde a murit, lăsând în urma lui muierea văduvă cu 3 fii mici care n-au nici casă. În Dealul Sicului a mai căzut ucis Moka Adam care este plâns de muierea lui săracă și de două fiice. Sinteon Iuon a murit în carceră la Gherla (Szamosujvár, Armenierstadt, jud. Cluj), lăsând în urma lui 3 fii mici și două fiice, fără mamă, fără tată, care cerșesc la creștini. Ketzan (Chețan) Ilie, fost „grănicer cătană”, a luptat cu ungurii, a fost rănit în Dealul Sicului și nu-și poate câștiga hrana de toate zilele, pentru el, un fiu mic și trei fiice. Szuto Selevestru, a luptat alături de rebelii unguri, a murit la scurt timp și de el a rămas o muiere bătrână de 67 de ani care „nu e harnică de a susține viața”. Boroszkoi Iuon a decedat în temnița din Gherla, de el a rămas văduva fără prunci și fără avere care a fost răpită de Bogdán Denes din Borșa (Kolozsborsa, jud. Cluj), „acesta fiind căpitan la turma cea jefuitoare a rebelilor unguri”¹⁵.

Grigorie Marușianul, paroh al Csătanului (Cetan, Csatany, jud. Cluj) atestă că poporul român din sat a dovedit iubire față Împărat și „cătră cauza dreaptă”, deci către cauza națională, și s-au bătut cu o trupă de pedestri infanteriști și husari unguri în retragere după bătaia dintre ei și imperiali la Dej. Românii s-au bătut cu ei, au luat prizonieri doi infanteriști, au capturat doi cai de la husari și i-au dat („trădat”) puterii militare împărătești (cu care românii erau aliați). În luptă, românii Gálle

¹⁴ Idem, loc. cit., f. 349.

¹⁵ Idem, loc. cit. f. 373.

Ilie și Botye Gregorie au ucis al treilea soldat ungar. Deci, din totalul de 40 de militari unguri, câți au intrat în sat, doar unul a căzut și doi au fost luați prizonieri. Deși comandantul („provăciuatoriul”) rebelilor, Bem, a acordat amnistie totală pentru „cei așa numiți de ei vinovați de crime politice”, poliția ungară de la Dej i-a arestat pe Gálle Ilie și Botye Gregorie, i-a dus la Dej, unde au fost judecați și executați în ziua de 16 aprilie 1849. Botye Gregorie a fost servitor, de el a rămas văduva („vidua”) Gavra Irina care l-a născut pe feciorul Botye Georgie chiar în ziua în care ungurii i-au spânzurat tatăl. Văduva n-are casă, stă pe unde poate, are două capre și o datorie de 8 florini în argint. Gate Ilie fusese singurul fecior al părinților săi bătrâni, Gate Irimie și Vedean Todoră, care au sesie colonială și două vaci¹⁶. Este important de consemnat faptul că preotul Gregorie Marușianul nu-i consideră pe unguri îndreptățiți să-i numească pe români vinovați de crime politice, deoarece ei luptau pentru „causa cea dreaptă”, națională românească și pentru Împărat. Ungurii însă gândeau exact invers, adică românii, ridicând armele contra lor și a Ungariei Mari, deveneau criminali politici ce trebuiau urmăriți și executați, chiar dacă în momentul arestării și condamnării lor nu mai erau sub arme. Era deci suficient pentru justiția maghiară să afle pe românii ce au luptat în trecut și să-i execute și după ce au încetat confruntările militare ungaro-române în localitățile în cauză și aceasta în pofida amnistiei lui Bem.

Alți preoți nu-și îndeplineau datoria de a relata în mod concret cum s-au întâmplat lucrurile, când, cum, unde au fost uciși unii enoriași de-ai

¹⁶ Idem, loc. cit., f. 378. Despre Bem și luptele dintre beligeranți în Război, ca și situația politică de ansamblu, vezi Ela Cosma, *Nouă luni în Transilvania (decembrie 1848 – august 1849). Generalul Józef Bem în corespondență, proclamații, documente*. Colecția *Biografii istorice transilvane*, V, Cluj-Napoca, 2011. Despre personalitățile participante la evenimente, din ambele tabere beligerante, importante sunt: *Biografii pașoptiste transilvane (2). Culegere de studii*, Coordonator: Gelu Neamțu, Colecția *Biografii pașoptiste transilvane*, III, București, 2009; **Liviu Botezari**, Ela Cosma, Ionuț Isac, Attila Varga, *Dicționar al personalităților Revoluției de la 1848-1849 din Banat și Transilvania (chipuri dintr-un an de neuitat)*. Colecția „*Biografii istorice transilvane*, III, București, 2009; *Biografii pașoptiste (3). Culegere de studii*, Volum coordonat de Gelu Neamțu și Ela Cosma, *Colecția biografii istorice transilvane*, IV, Cluj-Napoca, 2011.

lor, adică au fost uciși în bătălii față în față cu ungurii sau au fost executați în timpul raidurilor trupele ungare prin satele lor. Astfel Isaia Moldovan, parohul și notarul Chirileului (Kerel, jud. Mureș) emite un tabel cu numele cetățenilor din sat care „prin resbelul cetățian au pierit” unde înscrie numele celor uciși, numele văduvelor, numărul orfanilor, cu precizarea că starea materială a urmașilor este relativ bună, nu este de tot mizeră și nu sunt în lipsa cea de pe urmă. În schimb nimic despre modul concret în care s-au întâmplat omorurile. Putem doar bănuși în mod indirect din text că Buta Irina și Banta Sia, omorâte în 23 august 1848 și Muntean Danilă și Stoila Mathei, omorâți în 25 august 1848, au căzut victime unui raid maghiar. Probabil că în 5 martie 1849 asupra satului s-a abătut un alt raid ungar în timpul căruia au pierit de mână maghiară: Orosz (Rusu) Ioan, rămâne văduva Șandru Maria cu 4 orfani; Szasz (Sas) Maxim, rămâne văduva Marina Bota cu 6 orfani; Muntean Ioan, rămâne văduva Kostie Ana cu 3 orfani; Deleleu Samoilă, rămâne văduva Bercea Ana; Deleleu Dumitru rămâne Szasz (Sas) Andronica fără urmași; Șeulianu Oanea, de care rămâne un orfan fără tată, fără mamă; Nyreștean Iovu, de care rămâne văduva Banta Ana cu 4 orfani¹⁷.

Alt paroh, Jákob Fejér (Feier), al Berchezoi (Berchez, Magarberkesz, jud. Maramureș), afirmă că românul Kis (Chiș) Ilie din Gaura (Valea Chioarului, Kövárga, jud. Maramureș), a murit de „împușcătura ungarilor”, fără să precizeze dacă acesta s-a împotrivit într-un fel sau altul politicii ungare sau a fost ucis ca represalii pentru că alți conaționali ai săi români din Landsturm luptau contra armatelor ungare. Uciderile de acest gen erau menite în concepția ungarilor să-i îngrozească pe românii ceilalți rămași pașnici încă pentru a nu ridica armele contra lor și a nu se alătura armatelor române combatante. Parohul Jacob a precizat că de Chiș Ilie a rămas văduva Agoston Nasztasie (Nastasia) măritată cu Ilie în Gaura și trei prunci, fără avere care a fost arsă în întregime. Chiș Ilie a fost împușcat în 15 noiembrie 1848 iar raportul este semnat în data de 27 noiembrie 1849¹⁸, deci la un an distanță în timp. Depărtarea dintre localitățile în care au fost uciși unii români și localitățile de unde s-au întocmit rapoartele despre aceste

¹⁷ Idem, loc. cit., f. 339; Hancu, *Drama*, p. 553; Mihu, *Un apel*, p. 191..

¹⁸ Idem, loc. cit., f. 407.

evenimente ca și timpul parcurs de la desfășurarea lor pot explica unele lipsuri în ceea ce privește exactitatea descrierii acestor fapte. În cazul de față n-a fost vorba de distanță și preotul s-ar fi putut strădui să afle mai multe relatări despre împrejurările în care a fost împușcat Chiș Ilie și de la văduva lui și de la alți vecini și să le descrie mai pe larg în raportul către protopop.

Merhas Georgie, parohul Găurii relatează mai exact evenimentele și știe de ce unii enoriași ai său au fost executați de unguri. De pildă, scrie clar că pe Nemeș Gligor ungurii l-au spânzurat pentru că în 1848 i-a îndemnat pe români să nu țină în nici un fel cu ungurii, să se împotrivescă lor. De el a rămas muierea cu 6 prunci mici. Aceași propagandă antimaghiară a fost făcută și de românul Costin Vaszilikă a Györgyuți (Gheorghii) Olmului care a avut aceeași soartă ca Gligor. De Vasilică a rămas văduva cu 4 prunci. Lupșe János (Ioan) a fost spânzurat pentru că a slujit 14 ani în armata Împăratului cu care se războiau ungurii și de el a rămas un frate sărac („mișel”). În timp ce ungurii au aprins satul, au împușcat pe Bărbuț Ion, român de 65 ani, de care au rămas două fete, una cu mulți copii și săracă; pe Getze (Ghețe ?) Todor, român tânăr de 30 de ani, de care au rămas muierea cu prunci mici. Interesantă ni se pare formularea că unii români „au murit de frică” în incendierea satului, în robie sau temniță ungurească. Mai degrabă aceștia au murit din cauza tratamentului din închisori decât „de frică” despre care nu știm exact cine și cum au provocat-o, decât dacă ne gândim la frica de foc, la torturi, lipsa de hrană, boli netratate în închisori. Cei morți „de frică” au fost: Szima (Sima) Ilia a Murii, Morușan Iuon, Blaga Gafia, Timák Anna, Lupșe Petre a Onutzului (Onuțului), Ursz (Urs) Petre, Atyrin Maria (aceasta a murit în hotarul Butesei), Indre Gyiza (în Boiu Mare), Ilyeș (Ile) Ilyana (Ileana). De cei morți au rămas văduve și 23 de orfani cu averile răpite de unguri, cu casele arse, care „n-au cu ce trăi, nici cu ce viețui”¹⁹.

Echipele de vânătoare (vadász csapat) provocau și ele grele pierderi de vieți românești. Borșan Ioan, parohul Feldioarei (Melegföldár, jud. Cluj), raporta că 11 români din parohia sa au fost uciși de membri ai „vadász csapat”-ului unguresc și anume: Morocan Samoilă, Ierimiaș

¹⁹ Idem, loc. cit., f. 410.

Condrate, Ierimiaș Thoader, Istratye Simeon, Szekui (Secui) Gligoraș, Gondoș Michel (Mihai), Moroșan Lup, Bobb Nana, Isesoan Vasilică, Morocan Thoader, Bobb Sandor; un român a fost judecat, executat de autoritățile comitatense ungurești la Gherla, unde în temniță a murit și Morocan Thodor. Dintre văduve doar 6 sunt „cele mai sărace și mai vrednice de milă ... celelalte de ceilalți oameni rămase văduve încă sunt sărace, dară tot mai au cu ce trăi”. Cele vrednice de ajutor imperial de stat erau: văduva lui Morocan Samoilă, are 4 prunci „și nici nimic în lume”; a lui Istratye Simeon, cu 5 prunci, cu averea luată de unguri, n-au cu ce trăi; a lui Moroșan Lup, cu 6 prunci, averea luată de unguri, „n-are nimic cu ce își duce viața”; de Székui (Secui) Grigoraș a rămas un prunc pe nume Michail, „n-are mamă, nici alta cu ce trăi, ci umblă pe ulițele oamenilor”, deci este cerșetor; o țigancă a rămas și ea fără nimic, cu trei prunci; iar feciorul Rytyinian (Ritinian) Vasilică a fost atât de rău bătut de unguri, încât nu se mai poate hrăni și puțina avere ce a avut-o i-au luat-o maghiarii. Parohul dă scrisoarea spre aflarea adevărului, o întărește cu semnătura numelui și cu pecetea Sfintei Biserici²⁰. Parohul Grigorie Pop al Cristolțului Mare (Nagykeresztes, jud. Sălaj) raportează că Simea Ambrozie s-a bătut cu ungurii în lupta de la Baia Mare, a fost rănit, adus acasă cu carul, și după 5 zile a murit. Văduva cu două fete sunt sărace, fără casă, fără loc, deoarece pe văduvă a dat-o afară din casă fratele lui Ambrozie, Simea Iobu. Mărturia preotului este întărită de 7 săteni²¹.

Au fost cazuri, în toamna lui 1848, când românii și imperialii fiind mai tari i-au dezarmat pașnic pe unii maghiari; dar în 1849, când situația a devenit mai favorabilă pentru maghiari, aceștia umblau prin sate pentru a strânge și confisca armele de la români. Unii unguri – care, vorba aceea din epocă, aveau mai mare ținere de minte decât austriecii – i-au memorat pe acei români care i-au umilit și i-au dezarmat în 1848 și s-au răzbunat cumplit pe ei în 1849. Un caz de acest fel a fost semnalat de Iusti Andrei, parohul greco-catolic al Năsalului (Noszoly, jud. Cluj). Echipa („csopatu”) lui Matskási Pál a intrat în sat, a strâns armele de la români în 23 ianuarie 1849; iar Ugron István a arestat pe Cseszerian

²⁰ Idem, loc. cit., f. 350.

²¹ Idem, loc. cit., f. 382.

(Ceserian) Constantin și Fizeșan Mitru pe care i-a dus la Gyiaka (Geaca, Gyeke, jud. Cluj), unde au fost executați. Ugron István l-a ținut minte pe Ceserian Constnatin care împreună cu alți români, la poruncă mai înaltă, a participat la culegerea armelor de la unguri și de la el însuși, fapt care i-a adus moartea lui Constantin în ziua de 25 ianuarie 1849 (deci la două zile după arestare). Al doilea român a fost executat, deoarece după ce Ugron István a fugit din sat la Gherla, a locuit o vreme în casa pustie a acestuia. De Ceserian a rămas văduva („vidua”) cu 6 orfani, de Fizeșan văduva cu doi orfani²².

Ion Pop, parohul Șomcutei (Șomcuta Mare, Nagysomkut, jud. Maramureș) și protopop menționează în Conscriptia sa că Mik Angyska (Anghișca) a rămas văduvă după Mik Grigorie de 46 ani, care a fost spânzurat de unguri, deoarece i-a condus pe români în bătaia de la Szakalosfalva (Săcălășeni, Szakalafalva, jud. Maramureș). Văduva cu 3 prunci, are o datorie de 62 florini și 30 creițari, pentru care plătește și dobândă. Veșmintele și multe lucruri din casă le-au prădat ungurii. Kimpan (Câmpean) Florea de 42 de ani a fost cătană „cu obzit” (act militar, permis), a servit 14 ani la Împărat, în cavalerie, iar comandantul român Dâmbu l-a făcut căpitan peste români în bătăliile cu ungurii. „Obzitul”, actul doveditor militar, a fost confiscat de unguri care l-au spânzurat pe Florea la 14/12 noiembrie 1848. Văduva, bolnavă de o mână, a rămas cu doi prunci, unul de 4 ani, altul de 2 ani, lucrează numai cu o mână; n-are casă, avere să-și susțină viața, ci stă pe la alți creștini făcători de bine „și dânsa numai cu cerere-și ține pruncii săi” (deci cerșește). Mers Alexa, om de 52 de ani, a organizat în sat rezistența, s-a împotrivit ungarilor în 1848 care l-au executat prin spânzurătoare în 17 octombrie/2 noiembrie 1848. Alexa i-a invitat pe români mereu spre „bătaie” cu ungurii. Mers Mariska, văduva lui, are puțină avere, dar, după cum dovedește jurământul lui Belle Vasilică și Costence Petre, este datoare la dânsii și la Ecclesie cu 79 florini valută.

Butyán (Buteanu), notarul Șomcuții Mari, om de 48 de ani, a ținut cu românii lui și comandantul Dâmbu l-a pus să împărțească pulbere de pușcă la soldații Landsturmului, participând și el la bătaia de la

²² Idem, loc. cit., f. 397.

Săcălășeni. Ungurii l-au spânzurat, iar „vidua” Butyán (Butean) Maria a rămas cu 4 prunci, unul invalid, are puțină avere și după cum mărturisesc Butyán (Butean) Jelentye de 45 ani, Butyán (Butean) Lup, cantorul, de 46 de ani, Vance Costan de 65 ani, este datoare cu 200 florini, după care plătește „usură” (dobândă) și având vite puține abia-și va putea plăti datoria. Văduvul („viduv”-ul”) Butyán (Butean) Ioan a luptat alături de consătenii lui la Săcălășeni, a fost spânzurat împreună cu ceilalți combatanți. Ion a avut 70 de ani, n-are urmași, dar în locul lui, drept pedeapsă, a suferit fratele său Butyán (Butean) Iliășiu, om cu prunci mulți, de la care ungurii au dus toată averea. Blanka Ioszip (Iosif) de 26 de ani, fără prunci a tras clopotele în semn de alarmă că vin ungurii și a fost pus străjer de pază la un domn ungar prizonier din ordinul lui Dâmbu, ceea ce confirmă faptul că era în armata română, sub conducerea acestui comandant. Ulterior spânzurat de unguri, rămânând de el doi părinți slabi care, drept pedeapsă pentru faptele feciorului lor, au fost închiși în temniță ungurească. Mik Iuon, de 50 de ani, a murit în bătaia de la Săcălășeni; i-a rămas văduva Mik Gafia neputincioasă, fără loc, fără moșie, datoare cu 80 florini, după cum mărturisesc Butyán (Butean) Petre a lui Butyan (Butean), Fodor Alexi, Blaga Fodor Alexi și plătește în fiecare an „usura” (dobânda)²³. Parohul Ioan Pap, împreună cu 7 săteni, în vârste cuprinse între 30 și 70 de ani, adevăresc că Blánka Iosif cu soția lui, Tamás (Tămaș) Gafia, părinții lui Blánka Ioszip (Iosif) au fost „jefuiți și chinuiți rău de unguri; nu-și pot susține zilele, nu pot să-și câștige pâinea; sunt bătrâni și toată tăria cășii o stat în feciorul lor”²⁴.

Administratorul Popp Ioan al Ronei completează informația în al doilea raport, cu precizarea că satul, fiind curat românesc, a fost aprins de ungurii rebeli de n-a rămas nici măcar un gard iar românii pe care i-a însemnat ca omorâți în primul raport au fost fie aruncați în flăcări, fie împușcați. Probabil aceste precizări erau solicitate și de protopopi și de

²³ Idem, loc. cit., f. 401; despre Dâmbu, vezi Aurel Vaida, *Tribunul de la Zagra. Atanasie Bașotă Moș Dâmbul*, Baia Mare, 2006; despre evenimentele din zonă vezi tot Aurel Vaida, *Revoluția de la 1848-1849 în nordul Transilvaniei*, București, 2004.

²⁴ Idem, loc. cit., f. 403.

Consistoriul Unit de la Blaj pentru a se cunoaște cât mai exact posibil împrejurările în care s-au petrecut lucrurile. Când rebelii unguri conduși de Katona Miklós au spânzurat în noiembrie 1848 mulți români în Kövár (Cetatea de Piatră) l-au prins și pe preotul cooperador Vasilie Mezei din Ciocmani (Csokmany, jud. Sălaj), l-au condamnat și l-au condus spre spânzurătoare; dar când au aflat de înfrângerea suferită de Katona Miklós la Dej, aplicată de Urban, n-au mai executat sentința. Preotul tânăr s-a speriat așa de tare încât s-a îmbolnăvit și a murit după un an. Preotul raportor specifică faptul că Vasilie Mezei a fost arestat și judecat întrucât avea o singură vină, și anume, era „popă românesc”. Din ură față de români, care s-au lipit tare de Împărat, ungurii l-au bătut așa de tare pe cărașul Vale Grigore cu paturile puștilor și cu săbiile încât acesta a murit. Starea averii preotesei, rămasă cu un prunc școlar, era bunișoară, de mijloc, locuia în casa parohială dar după moartea socrului său, protopopul cel bătrân, ea va cădea în mizerie. De Grigore a rămas muierea văduvă cu cinci prunci mici destul de lipsiți și săraci. În parohia Varaju (Vărai, Kövaralja, jud. Maramureș) cu ocazia spânzurătorii de către ungurii lui Katona Miklós, „ducele rebelilor” a mai multor români din Cetatea de Piatră, a fost spânzurat la Mesteacăn (Kisnyires, jud. Maramureș) și Ioan Kis, cel mai harnic om din sat; a rămas muierea văduvă cu un prunc, starea averii fiind de mijloc. Au mai fost spânzurați Buzsor (Bujor) Petre și Buzsor (Bujor) Georgie, feciorul Petrii, pentru că i-au sprijinit pe dușmanii ungarilor din Năsăud²⁵. Simeon Godolan, candidat de preoție în Gyulatelek (Coasta, Gyulatelka, jud. Cluj) raportează că în localitate există o singură văduvă cu 5 orfani, iar soțul și tatăl ce le purta de grijă la toți a fost închis în temniță la Gherla și împușcat de unguri. „Nici un modru de a trăi” nu au urmașii care se hrănesc din ajutoarele date de ceilalți creștini²⁶. Nu este dat nici numele românului executat, nici motivul execuției, nici măcar numele văduvei. În unele cazuri preoții ortodocși precizau și numele orfanilor cu zile de naștere²⁷.

²⁵ Idem, loc. cit., f. 355-356, 358.

²⁶ Idem, loc. cit., f. 396.

²⁷ D. Suci, *Soldați fără uniformă*, p. 35, 36, 38, 50; *Documente bisericești ortodoxe*, Kövaralja, p. 133, 202, 262.

Ioan Pap, parohul Remetei (Remetea Chioarului, Kővárremete, jud. Maramureș), menționează în **Consignația** lui că în 1848 ungurii i-au spânzurat pe Rátz (Raț) Onutz (Onuț), Pop Filip a Dotyei (Dochiei), Filip Todor a lui Filip, Filip Filip a Ungroii iar Filip Vaselikă a Nektii a fost închis și schingiuit în temnița de la Baia Mare. Toți au murit pentru că s-au opus ungarilor, au îndemnat poporul să lupte împotriva lor și să țină la Împărat. Văduva lui Raț Onuț, pe nume Dádlye (Dalie ?) Varvara a rămas cu 6 prunci orfani, n-are avere cu ce să-i crească, nici moșie. Văduva lui Pop Filip al Dotyei (Dochiei) a murit și ea; au rămas 5 prunci orfani și de tată și de mamă, în casă au rămas 3, „avere au în vreme”, ceea ce înseamnă să familia era înstărită. Văduva lui Filip Todor a lui Filip n-are avere, nici casa nu-i a ei, deoarece are datorie; de Filip Filip a Ungroii n-a rămas nimeni; văduva lui Filip Vaselikă a Nektii, pe nume Koskodan (Chișcodan) Dotye (Dotia, Dochia ?), a rămas cu patru prunci, trei sunt cu ea, avere are foarte puțină²⁸.

Menționăm faptul că toate frazele scrise de clericii greco-catolici și ortodocși că românii au ținut cu Împăratul, pentru care și-au dat viața, trebuie citite în cheia sintezei rezultate din analiza Programelor naționale și a obiectivelor fixate în acestea și anume românii și-au vărsat sângele în primul rând pentru salvarea și afirmarea existenței politice a națiunii lor și în al doilea rând pentru Dinastia de Habsburg și Împărat. Jurământul de la Blaj a fost făcut pentru națiunea română și Împărat. A doua tactică este normală, bine aleasă și corect implementată pe terenul Războiului Național, deoarece națiunile nemaghiare slave și române au crezut că au mai multe șanse să acceadă la lumina libertății prin aprobarea Programelor lor politice când stăpânii se certau, când Viena era în război cu Pesta, dintre care ultima reprezenta de departe principala primejdie, amenințarea nr. 1 la adresa ființelor național-politice neungare. Dacă este adevărat proverbul că până la Dumnezeu te mănâncă sfinții, nu este mai puțin adevărat că până la Împăratul din Viena, pe românii transilvăneni i-au „mâncat”, administrat și exploatat în primul rând nobilimea, aristocrația maghiară din Ungaria și Marele Principat al Transilvaniei (Ardeal), cu dietele, comitatele și tribunalele

²⁸ Idem, loc. cit. f. 405.

lor. Viena acordă unele drepturi nemaghiarilor în momentele conflictelor cu ungurii, la care renunță și pe care le abroga când se împacă pe bază de compromis cu ungurii sacrificându-i pe români și slavi dominației și supremației politice maghiare²⁹.

Petru Mezei, administratorul Pustuții (Pustaújfalu, jud. Cluj) adevărește că Kristian (Cristian) Onutz (Onuț) din acest sat a căzut în „resbelul civil” în bătaia de la Reghin de care au rămas 4 orfani fără nici un ajutor. Cea mai mare fată, Todosia, este născută în 1840, ceilalți în 1842, 1844 și 1849³⁰. Acest preot înserează numele și vârstele orfanilor, dar, întrucât lipsește mențiunea mamei lor, se poate presupune că ei au rămas și fără tată și fără mamă. În luptă cu rebelii unguri la Reghin (Szászrégen, Sächsischen-Regen, jud. Mureș) a căzut și Mesoșan George, de care au rămas 3 prunci de la două soții, născuți în 1840, 1843, 1845, după *Testimonium*-ul semnat de parohul locului (al Zaportiuului = Băbdiu Záprócz, jud. Cluj) Veskan Theodor³¹. Într-o bătaie cu insurgenții maghiari între Ocna Dejului (Désakna, Salzdorf, jud. Cluj) și Dej (Dés, Desch, jud. Cluj), din martie 1849, a căzut Oloman Gavrișiu, de care a rămas muierea sa Raczkován (Rațcovan) Anisie, dar ea s-a măritat în 30 octombrie cu Roman Simeon. Celor doi prunci ai ei și ai lui Gavrișiu, Theodor, născut în 12 februarie 1847 și Anica, născută în 26 septembrie 1848, care se țin de mama lor, nu le-a rămas altă avere de la tatăl lor decât o vacă³².

Din *Consignația* parohului Săcălășenilor, Triff Georgie, rezultă că în 30 noiembrie 1848 ungurii l-au spânzurat pe Triff Nucz (Nuț), deoarece s-a dus la trupele române („la strânsură”), la Mesteacăn (Kinyeres, jud. Maramureș) și a participat activ la bătaia cu ungurii. Locul spânzurătorii lui Nuț a fost hotarul Berchezului (Magarberkesz, jud. Maramureș). De el a rămas muierea văduvă Triff Marișca, cu 4

²⁹ Vezi pe larg Dumitru Suci, *Antecedentele dualismului austro-ungar și mișcarea națională a românilor din Transilvania (1848-1867)*, București, 2000; Idem, *Mișcarea antidualistă a românilor din Austro-Ungaria și Ilie Măcelariu (1867-1891)*, București, 2002.

³⁰ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Consistoriu, f. 381. Despre Reghin vezi Dorin-Ioan Rus, *Distrușterea Reghinului în noiembrie 1848*, în „Sargeția”, XXXIV, 2006, p. 123-137.

³¹ Idem, loc. cit., f. 380.

³² Idem, loc. cit., f. 353.

prunci fără avere³³. În 28 ianuarie 1849 a intrat Tabăra Ungurească, plină de ură contra românilor, în satul Suchutard (Sucutard, Vasaszentgothard, jud. Cluj) și pentru faptul că Peliteșan Filip era în tabăra Împăratului și a luptat contra lor, i-au jefuit toate averile, șapte vite cu coarne, haine, puțini bani, cereale pentru pâine; iar pe muierea lui cu doi prunci mici a alungat-o din casă nobilul ungar pe ulița satului. Acum locuiește pe unde poate și pentru traiul vieții n-are adunată mâncare nici pentru o zi, după cum adeverește Fekete Grigorie, parohul Sucutardului³⁴.

Considerăm deosebit de importantă adresa către Sfântul și Venerabilul Consistoriu, de la Blaj (Balászfalva, Blasendorf, jud. Alba), expediată de vicarul Macedon Popp din Năsăud (Nászod, Nassot, jud. Bistrița-Năsăud), în data de 17 decembrie 1849 care era un îndemn și o cheie de îmbunătățire a conștigațiilor/adeverințelor elaborate de clerul unit pentru a fi cât mai precise și mai complete. După părerea vicarului Năsăudului, unul din centrele și piesele de rezistență românească împotriva centralismului ungar de stat, instrucțiunile guvernatorului Ludovic Wohlgemuth din 15 octombrie și ale Consistoriului din 17 octombrie nu erau destul de limpezi, nu erau clare și precise deoarece din textul lor puteai crede că se cereau date despre văduvele române ale căror bărbați au fost omorâți și chilăviți de insurgenți unguri în raidurile lor prin sate și târguri și din context se putea înțelege că nu sunt incluse sau nu trebuiau raportate și văduvele acelo bărbați români care s-au oștit ca soldați în acest Război „cu arma la rând” și au căzut morți pe câmpurile bătăliilor cu dușmanul sau, răniți fiind, au murit în spitale.

Mulți au căzut sau au fost răniți fiind grăncieri în Regimentul de la Năsăud plus alții numeroși români ardeleni din Landsturmul format din Legiunile Naționale ai căror urmași, văduve, orfani sunt tot atât de vrednici – sau, adăugăm noi, și mai vrednici – de “părintească reflecțiune a Statului” imperial, ca și ceilalți. Consistoriul trebuie neapărat să ceară de la forurile înalte ale autorităților cezaro-regale ajutorarea urmașilor din această categorie în mod special. Macedon

³³ Idem, loc. cit., f. 404.

³⁴ Idem, loc. cit., f. 398.

Popp recomandă o procedură deosebit de utilă și de practică și anume, ca preoții să se adreseze comandanților prefecti ai Legiunilor Române care au primit conscrieri, consignații de la comandanții spitalelor și ai companiilor, "cine, unde și cum au murit". Primind aceste informații precise și prețioase de la prefecti, preoții ar putea să întocmească statistici mai exacte sau mai complexe, pentru ca rapoartele lor să fie substanțiale și de bună calitate. Chiar dacă în instrucțiunile gubernială și consistorială se subînțeleg și văduvele și orfanii soldaților fără uniformă ai Landsturmului Român, vicarul nu renunță la colaborarea expresă cu prefectii-comandanți pe motivul logic că „nouă preoților [ne] este necunoscut care soldat a murit, unde și cum”.

Macedon Popp este nemulțumit de faptul că preoții expediau rapoartele cam târziu din cauza indiferentismului și nepăsării, deși frații lui în Christos trebuiau să fie corecți și prompti în purtarea treburilor oficiale care cădeau în competența lor. Unii preoți și-au trimis rapoartele doar după trei, patru scrisori-somații și după ce au fost amenințați cu amenzi fiscale. În aceste condiții, vicarul recomandă Consistoriului să trimită un circular aspru către clerul din Dieceză pentru ca astfel de neglijențe și întârzieri să nu se mai repete³⁵.

Oricum, chiar dacă unele formulări din ordonanțele eminate de Guberniu și Consistoriu nu erau destul de clare și de precise, totuși în expresia „văduve a căror bărbați s-au omorât sau chilăvit de insurgenți” se subînțelegeau atât românii civili, deci neînarmați, cât și acei soldați ai Landsturmului Român căzuți pe fronturile de onoare, de salvare și de afirmare a ființei politice, a conștiinței și voinței de a fi și de a rămâne român, ale Războiului Național din 1848-1849. De fapt, mulți preoți ortodocși și greco-catolici au inclus și văduvele și orfanii din ultima – dar, de fapt, prima categorie ca fond și substanță –, deci cei căzuți în confruntările militare față în față cu ungurii. Uneori acești preoți mai corecți și mai conștienți au apelat la mărturiile precise ale soldaților fără uniforme care au supraviețuit Războiului Național, care și-au văzut

³⁵ Idem, loc. cit., f. 376. Despre grănicerii din Năsăud, vezi Ioan Bolovan, Adrian Onofrei, *Revoluția de la 1848-1849 în zona regimentului grăniceresc năsăudean. Contribuții istorice și demografice*, Cluj-Napoca, 2003; despre românii căzuți, vezi și Vasile Lechințan, *Martiri români din Câmpia Transilvaniei la 1848*, Cluj-Napoca, 2003.

camarazii unde, când și cum au fost uciși în bătălii, i-au înmormântat sau i-au adus acasă pentru a fi conduși pe ultimul drum de familiile și vecinii lor. Alți preoți mai superficiali i-au inserat în rapoarte pe cei căzuți în Război fără să precizeze ziua, luna, localitatea în care au căzut, dar au inclus văduvele, orfanii acestora, starea lor materială, de cele mai multe ori precară și mizeră. Recomandarea lui Macedon Popp privind colaborarea cu prefectii Landsturmului Român a fost deosebit de prețioasă, deoarece dacă s-ar fi aplicat ar fi fost de natură să ducă la redactarea unor rapoarte complete și valoroase. Au fost cazuri când printre cei căzuți erau români văduvi sau feciori neînsurați care, neavând soții și copiii, au lipsit din consignații; acestea, într-adevăr, în asemenea cazuri vizau de cele mai multe ori pe aceia care aveau „slăvie” deci urmași, văduve și orfani, ce urmau să primească ajutor imperial, pe când românii singuratici care s-au jertfit și ei pentru națiune erau uitați și lăsați afară. Și în aceste cazuri survineau însă excepții onorabile în sensul că pentru „junii” (feciorii) căzuți se menționau părinții bătrâni, neputincioși, fiind considerați și ei vrednici și demni de mila Împăratului, deoarece fiii lor care le câștigau pâinea s-au jertfit și ei pentru Împărat și cauza dreaptă a națiunii lor. De fapt, episcopul Andrei Șaguna, unul din șefii elitei politice românești, conducătorul Delegațiilor Naționale la Viena, a afirmat că românii au pus mâna pe arme nu numai pentru a-și apăra Împăratul ereditar legiuit dar și din datoria și obligația ce venea din adâncuri, „de la natură”, de a-și apăra limba și naționalitatea. De fapt și episcopul Șaguna, ca și vicarul unit Macedon Popp, nu era pe deplin mulțumit de calitatea rapoartelor întocmite de preoții lui, deoarece când i-a trimis lui Wohlgegemut conscripția generală a românilor ortodocși uciși sau răniți pentru cauza bună în timpul războiului civil, la văduvelor și orfanilor acestora, l-a avertizat că până la acea dată nu îi sosiseră chiar toate rapoartele protopopilor. Mai mult, în unele rapoarte sosite nu erau cuprinși toți românii uciși din toate parohiile, iar în altele erau incluși doar acei urmași săraci care aveau nevoie urgent de ajutor din partea statului³⁶.

³⁶ D. Suci, *Soldați fără uniformă*, p. 206-208; *Documente bisericești ortodoxe*, p. 274-275, 336.

Nu numai vicarul Macedon Popp este nemulțumit de întârzierile privind expedierea rapoartelor de către preoții uniți sau de anumite neclarități ce le conțin; și arhidiaconul administrator Georgie Tekar, redacta în Sicu (Szek, jud. Cluj) a adresă către Venerabilul Consistoriu în care specifică faptul că întârzierile nu i se datorează lui ci parohilor subordonați care i-au trimis rapoartele foarte târziu. Georgie Tekar remarcă însă cu regret un lucru foarte important și anume că autoritățile imperiale austriece interzicând adunările românești, clericii nu s-au putut întruni la un loc unde să se consfătuiască și să elaboreze metodologia redactării acestor importante rapoarte³⁷.

Parohul Vidrăsăului (Vidratseg, jud. Mureș) era și el neascultător, deoarece nici după mai multe somații care-l îndatorau să trimită „testimoniu pentru cei chilăviți și văduve din poporul său” nu le-a expediat nici până la data de 21 februarie 1850³⁸, ceea ce constituia, fără îndoială, o neglijență demnă de pedeapsă. Celelalte rapoarte au fost însă expediate și trimise înainte de data de 21 februarie 1850, dar din cauza acestui popă întârzierea a fost mare. Protopopul Gherliu, Simeon Boksa scrise Sfântului Consistoriu de la Blaj că numai el știa cu câtă greutate a reușit să adune „mărturisirile fraților parohi despre sărăcimea rămasă de românii prin unguri omorâți”. El ar fi trimis mai repede, din toată inima și cu toată bunăvoința rapoartele solicitate, dar unele le-a primit doar după a patra somație, iar altele n-au ajuns nici până la data de 27 decembrie 1849 când le expedia pe cele primite³⁹. Deci raportul tractual nu era complet.

Ioan Kesely, parohul de Letca (Létka, jud. Sălaj) informa Sfântul Consistoriu că bătrânul protopop Volfgang Mezei era scăzut „din toate puterile” și necăjit că fiul său, preotul hirotonit Vasile Mezei, a trecut la cele veșnice. Dată fiind această situație protopopul nu mai era capabil să îndeplinească îndatoririle oficiale legale de consemnarea românilor omorâți și chilăviți de insurgenții unguri care din acest motiv pot rămâne fără urmări. A preluat el această sarcină, dar a constatat că unele conscrieri sosite de la parohi „sunt foarte imperfecte”, neatent redactate

³⁷ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Consistoriu, nr. 105-110, f. 391.

³⁸ Idem, loc. cit., f. 338.

³⁹ Idem, loc. cit., f. 366.

și din cauză că 8 parohii din protopopiat erau vacante iar în alte parohii popii dispuneau de puține cunoștințe în domeniul scrisului („puțin știind scrie”). Ar fi fost necesară mai multă implicare directă, energie, presiune și acțiune din partea protopopului, dar acesta „simte mare greutate și mutându-se de pe un scaun pe altul” lucrurile nu mergeau cum trebuie. Expresia „se muta de pe un scaun pe altul” era de epocă și prin ea se caracterizau plastic persoanele care din diferite motive erau nehotărâte, dădeau din colț în colț și nu erau capabile să rezolve anumite probleme oficiale sau de altă natură derivând din funcția și locul pe care le ocupau în societate. Din ceea ce a primit, Ioan Kesely sintetizând conscrierile parohilor, trimite propriul său conspect Consistoriului, la care însă alătură și conscrierile parohilor respectivi, deci ale celor care le-au expediat. În cazul că Venerabilul Consistoriu va constata că din cauza defecțiunilor din conscrieri, era nevoie de alte rapoarte mai corecte și mai complete și îi va cere acest lucru, Kesely se declară gata de a îndeplini această poruncă în calitatea lui de a fi pururea supus fiu sufletesc al Consistoriului⁴⁰. Simeon Papp de Lemeny, vicarhidiacon al tractului Gyulii (Giula, Kolozsgyula, jud. Cluj) și paroh în Hoszu Mateskas (Satulung, sat, comuna Chinteni, jud. Cluj), raporta și el Consistoriului la 4 decembrie 1849, că, în pofida îndemnurilor sale repetate, până la acea dată n-a primit de la subordonații săi decât 4 conscrieri relativ la orfanii, invalizii și văduvele rămași în stare de „mișelitate” (sărăcie). Vicarhidiaconul le trimite pe acestea la Blaj în 4 decembrie 1849⁴¹.

Constatând defecțiuni și imperfecțiuni asemănătoare și la consemnările, consignațiile, rapoartele parohiale ortodoxe ce se trimiteau automat și la microsintezele protopopești, reiterăm rezervele noastre față de posibilitatea ca pe baza acestora, fie ele ortodoxe, fie greco-catolice, să elaborăm cifre exacte în privința numărului românilor uciși, fie ei civili, fie sub arme, în 1848-1849. Nici cifrele de 3.188 sau 2.919 de români ortodocși uciși nu credem că pot fi socotite exacte sau de ultimă oră și constatare definitivă sau definitivată⁴². Din acest motiv

⁴⁰ Idem, loc. cit., f. 354.

⁴¹ Idem, loc. cit., f. 369.

⁴² Suci, *Soldați fără uniformă*, p. 207.

noi am precizat că scopul nostru n-a fost să ne ocupăm de statistici și cifre, aproape întotdeauna incerte, posibile de corecturi și completări, ci să descoperim cât mai mulți soldați fără uniformă ai Landsturmului român care au luptat cu ungurii pentru salvarea, afirmarea conștiinței naționale moderne românești, pentru a dovedi lumii că în Transilvania și în celelalte teritorii cu majorități etnice românești, există și va exista conștiință și voință politică, pe care nimeni, nici o putere, nu mai putea s-o ignore sau s-o suprima definitiv de pe ordinea de zi a Europei Centrale și Răsăritene. Desigur nu putem face abstracție nici de românii civili ce au fost uciși de soldații, voluntarii unguri, echipele lor de vânătoare, care au fost omorâți ca represalii pentru faptul că frații lor de limbă și naționalitate română din Landsturm au ridicat armele contra Ungariei Mari. În raidurile ungare au căzut și femei, copii, bătrâni români, așa cum în atacurile și contraatacurile românești au fost uciși bătrâni, femei, copii maghiari, după cum dovedesc listele de morți publicate de istoriografia maghiară clasică. Numai în comitatul Alba de Jos ungurii au avut 5.204 de morți, militari și civili, care au reprezentat 20% din totalul maghiarilor locuitori în acest mare comitat și jumătate din numărul ungarilor căzuți la nivelul întregului Mare Principat al Transilvaniei. Uciderea civililor a constituit un exces, un fenomen negativ, atât din partea ungarilor, cât și a românilor, dar fenomenul n-a putut fi nici controlat, nici evitat. Unele estimări și sinteze românești timpurii, tipărite în română și germană, susțineau cifra de 40.000 de români căzuți, militari și civili și o pagubă materială de 29.268.000 florini argint iar în unele comentarii recente privind cifrele și relativitatea lor se afirmă că după estimările lui Czets János, ungurii au pierdut tot atâția morți ca și românii, incluzându-i și pe civili și pe militari (deci 40.000), în timp ce istoricul Egyed Akos estima că numărul total al românilor, ungarilor și sașilor căzuți în război sau civili nu depășește 14.000-15.000 de suflete⁴³.

⁴³ Vezi Szilágy Farkás, *Alsófehér varmegye 1848-1849-ben*. Nagyenyed, 1848, p. 400-401; Ifg. Kemény István báró, *Emléklapja melyeken, mind a boldogtalen 1848*, Budapest, 1903, cu liste de morți la p. 8-11, 23-27, 38-39, 44-47, 50-51, 52-55; Dan Berindei, Grigore Ploieșteanu, Mihai Sorin Rădulescu, *La violence et les Roumains aux XIX-e et XX siècle*, „Revue Roumaine d’Histoire”, XXXIX, 1-4, Bucarest, 2000, p.

Considerăm că documentația sau informația noastră în domeniul statisticii și cifrelor este mai subțire, mai lacunară, decât a altor specialiști români sau neromâni care au lucrat pe mai multe surse sau izvoare; și din acest motiv nu suntem îndreptățiți să comentăm sau să judecăm într-un fel sau altul concluziile emane de aceștia în acest domeniu. Ceea ce am dorit noi să facem în cărțile și studiile anterioare sau în cele referitoare la soldații fără uniformă ai Landsturmului, ortodocși și greco-catolici, a fost și va rămâne sfatul sau propunerea, apelul către istoricii noștri moderniști ca să se trezească din somnul cel de moarte, în care se adânciră ei înșiși, dar adânciră și istoriografia noastră susținând de atâta amar de vreme că românii transilvăneni au efectuat în primăvara lui 1848 într-un fel sau altul o revoluție. Denominația nu corespunde realităților din epocă, deoarece – vorba lui Axente Sever, Ion Antoneli, Vincențiu Babeș – elita românească n-avea nici un interes ca în „primăvara popoarelor” românii să facă revoluția pentru ca să devină lipituri, umpluturi, să înmulțească numărul cetățenilor egal-îndreptățiți ai unicei națiuni politice sau civile ungare, nici să-și aștearnă patul sau statutul de hiloți politici, și să contribuie la instaurarea unui regim dualist modern, considerat ca dublu rău, mai periculos, mai mare rău decât unul singur de către cehul Palacky, părintele ideologic și programatic al federalizării Imperiului Habsburgic în care – vorba croatului Ogarev-Ostrojinski – guvernarea majorităților negermane și nemaghiare de către minoritățile ungare și austriece nu mai aveau ce căuta și trebuiau excluse.

Statutul de hiloți politici ai slavilor și românilor în sens național a fost instaurat și așternut tocmai de revoluția ungară efectuată de politicienii maghiari care prin guvernul și parlamentul lor au pus mâna

174. Multe date la Gelu Neamțu, Cap. VIII: *Revoluția democratică de la 1848-1849 din Transilvania*, la subcapitolele 19. *Atrocitățile maghiare împotriva românilor*, p. 899-908 și 21. *Pierderile umane și materiale ale românilor în timpul revoluției de la 1848-1849 din Transilvania*, p. 921-957, în *Istoria României. Transilvania*, Vol. I, Cluj-Napoca, 1997, p. 805-981. Idem, *Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania*, Cluj-Napoca, 2004; o valoroasă reconstituire de ansamblu la Liviu Maior, *Români și unguri în revoluție*, București, 1998. De completat Bibliografia cu autorii înșirați la Nota I din Suci, *Soldați fără uniformă*, p. 5-6.

pe puterea de stat prin aceste instituții executive și legislative moderne de stat, cu miniștri, primi miniștri, deputați, magnați, ca să nu mai vorbim de faptul că de sute de ani nobilimea și aristocrația maghiară deținea o putere locală de stat de sorginte tradițională, quasi-feudală până în epoca modernă; ei urmăreau și doreau s-o perpetueze și acum, în forme noi, centralizatoare pentru a-i ține pe români și slavi, și teritoriile pe care aceștia le locuiau în mod majoritar sub stăpânirea statului „național” maghiar unitar. Acesta numai național ungar nu era, deoarece majoritatea locuitorilor lui nu era constituită din unguri, ci din nemaghari. Paralel am propus analiza evoluției mișcării naționale românești în cadrele instituționale în care s-a desfășurat, urmărind pe linia genezei dualismului cum s-a ajuns ca stăpânirea duală, dualismul istoric, cel parțial și de scurtă durată din 1848 să ducă în timp scurt la dualismul perfectat din 1867. Numai astfel, reconstituind lucrurile așa cum s-a desfășurat ele și explicând de ce s-au derulat așa și nu altfel vom putea dovedi în mod obiectiv și științific de ce în structuri statale și străine ostile obținerea drepturilor naționale slave și române colective n-a supraviețuit (cazul românilor ardeleni în 1863 și 1867) și s-a dovedit a fi un obiectiv de neatins, fapt ce a determinat din interior destrămarea Austro-Ungariei. În regimul dualist din martie-septembrie 1848 românii au susținut o mișcare politică antimaghiară dar pașnică și legală devenită între octombrie 1848 - august 1849 Război Național contra Ungariei centralizatoare și oprimate⁴⁴.

Parohul Dăbâcii (Doboka, jud. Cluj), Oltean Ioan, judele Márosán János (Moroșan Ion), Oloszutyán (Olosuțian) Gligor, Petran Fodor, Fălcușan Simion, Perja Todor, Felasian Gligoraș, Meszesán (Meseșan) Vasilikă, adevăresc că în 1849, la Paștile Ungurilor, în sat la ei au intrat cătanele din "szabad csata" (ceata libertății), conduși de Török Károly și locotenentul major N. Furi. Aceștia i-au prins pe săteni, i-au bătut și legat toată săptămâna, dar în ziua de sâmbătă, de Paștile Românilor, pe

⁴⁴ Suciu, *Soldați fără uniformă*, p. 226-243. Termenul de Război este folosit, alături de cel de Revoluție la Peter Moldovan, *Pace și război. 1848-1849 în Transilvania Centrală. Mișcări revoluționare și războiul civil*, Cluj-Napoca, 2008; Gelu Neamțu, Vasile Tutula, *Aspecte militare și pagini memorialistice despre Revoluția și Războiul civil din Transilvania. 1848-1849*, Cluj-Napoca, 2008.

unii i-au scos din sat, i-au împușcat sau i-au dus în robie. Lângă o vale au fost împușcați Simionca Ioană, cătană „cu groșiță” (cu plată), de care a rămas văduva Simionka Maria, cu moșie și casă, dar fără ajutor fiind bolnavă de un picior; de Dâmbariu Fodor a rămas văduva Dâmbariu Parasca cu 5 fete, în casă și moșie, încărcată de datorii; de Dâmbariu Georgie a rămas văduva Dâmbariu Ana, fără avere și fără ajutor. Au mai împușcați Prunduș Chirilă, dar văduva lui s-a măritat; Borsan Zaharie este plâns de văduva Szavina (Savina) de 2 fete, fără casă, fără ajutor, cu datorii; de Papp Neysu a rămas văduva Parasca dar s-a măritat; au rămas de el fete mici, casă și avere; de Meseșan Simion, au rămas văduva Meseșan Mărișca, în casă cu 6 prunci, fără ajutor; Vlaje Ioan este plâns de văduva Vlaje Mărie cu 2 prunci mici, cu părinți în casă; de Bode Partenie, văduva Nastasia s-a măritat, dar au rămas 4 prunci fără ajutor; de Meseșan Mihai, a rămas feciorul cu fiii săi în casă și moșie. În hotarul Dăbâcii au fost împușcați junele Petran Ștefan și Bott Simion care se mutase în alt sat unde a lăsat în urma lui văduvă și orfani, dar parohul Oltean Ioan nu-i cunoaște averea din Cătălina (Szentkatolnadorna, jud. Cluj).

Au fost arestați Câmpean Ioan cu al doilea fecior Câmpean Gligie, Câmpean Chifor, Câmpian Alexa, Petran Simion, Molnar Iuon, Căprar Maftai, Sumurducan Simon, Bode Simion, Bott Ioan. Aceștia „au robii” în temnița de la Gherla, unde Petran Simion a răposat. Ceilalți s-au întors bolnavi acasă, au zăcut multă vreme, cu excepția lui Bode Simion care n-a fost beteag. Cei din familiile bolnavilor și nici bolnavii n-au putut lucra, deoarece primii i-au îngrijit pe ultimii, n-au putut semăna la timp și au rămas păgubiți. De frica ungarilor Dolyan (Dolian) Fodor și Papp Dan au fugit de acasă și nu și-au putut semăna și lucra. Au fost bătute și două femei din sat care au rămas bolnave și alți 5 săteni, duși și ei din sat, n-au semănat și au fost păgubiți⁴⁵.

Credem că din analiza textului documentelor reiese clar semnificația denumirii sau noțiunii de „szabad csata” (echipa sau ceata libertății). Ea demonstrează elocvent în toate cazurile că libertatea ungară era exclusiv pentru unguri din punct de vedere național și statal

⁴⁵ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Consistoriu, nr. 105-110, f. 375.

și echivala cu asuprașirea, prigonirea, supunerea și integrarea politică română în unitara națiune civilă maghiară, cu executarea și areștarea tuturor acelora care, într-un fel sau altul, nu se supuneau guvernului și armatei Ungariei; dar, ca măsură de prevenire și intimidare ea se îndrepta și împotriva românilor pașnici pentru a nu se alătura confrăților lor din Landsturmul Român.

Formulări generale și inexacte conțin și acele conșignații sau conșemnări redactate și de paroh și de protopopul acestuia împreună, deoarece în afara precizării că răspund rânduielii nr. 105 „în privința chilăviților și omorâșilor prin rebeli magyari”, pe care într-adevăr îi enumeră, cu urmașii lor în unele cazuri, nu fac nici o precizare relativ la motivele areștărilor și omorurilor înfăptuite de unguri. Nu ne rămâne decât să bănuim că au fost areștați ori că s-au opus unșurilor în mod efectiv sau că au fost lichidați în mod preventiv pentru a băga groaza în sufletele celorlalți ca să rămână pașnici și supuși guvernului Ungariei. Ioan Bagy, administratorul tractului Buciumilor și Grigore Cșupea (Ciupea) paroh în Buciumi, raportează că în temnița Gherlei au răposat Pecse (Pece) Theodor, Cșupe (Ciupe) Ionu, Berbentze (Bergebente) Casian, Gyurușian (Ghiurușian) Filip. Când au năvălit unșurii în sat i-au bătut de moarte pe Besan Miron și Nemet Miron. Styrb (Știrb) Onucă a murit și el la Gherla, unde au mai fost închiși Petse (Pece) Mihály (Mihai), Cșupe (Ciupe) Timofie, Cșupe (Ciupe) Nikita care au supravieșuit.

Pecse Theodor a supravieșuit 3 luni în temniță, după care a decedat, lășând în urma lui muierea văduvă cu 6 prunci, dintre care cel mai mare are 20 de ani; acesta a fost și el închis șase luni de unșuri, dar șperanța familiei a rămas la el pentru a-și asigura hrana, deoarece toți urmașii zac în amară sărăcie. Ciupe Ioan a lăsat în urma lui muierea văduvă, cu 2 fete, una chilavă din naștere, alta „smintită la minte” și un prunc de 13 ani. Când l-au areștat, unșurii i-au risipit casa, i-au luat tot ce a avut în casă, n-a rămas nici măcar o găină în ogradă iar urmașii stau gata să moară de foame. Berbente a murit după 4 luni de temniță și este plâns de muierea lui văduvă cu trei prunci și o fată bolnavă, dar urmașii au două vaci și “pușină bucășioară” (deci bucate, cereale). După patru luni a murit Giurușian Filip care este plâns de văduvă, de doi prunci care n-au nimic, nici moșie, doar „o hrubuță în care-și pleacă capul”. Văduva

lui Besan Miron, omorât în bătaie de unguri, a rămas cu 2 fete, una de 4, alta de 2 ani, averea le-a fost jefuită, n-au nimic. De Miron, ucis și el în bătaie, au rămas văduva cu fete mici, au două vaci, „alta nimic”. După ce a stat 9 luni și 5 zile în temniță la Zalău și Gherla, Știrb Onucă a slăbit atât de mult încât nu-și mai poate susține muierea și cei 5 prunci ai lor iar ungurii i-au risipit casa din temelii, i-au jefuit averea, inclusiv hainele. Pece Mihai, de 70 de ani, a stat închis 3 luni la Gherla, a rămas fără semănătură și fără „puterea trupului”, neavând cu ce se hrăni, el și bătrâna lui. A ieșit slăbit din temnița Gherlei și Ciupe Timofie care nu-și poate hrăni 4 prunci mici, cel mai mare având doar 10 ani. Este interesantă situația lui Știrb Danil, închis 8 luni la Gherla; acesta a avut un fecior care a luptat sub steagul imperial al „pajurii”, altul a fost recrutat în armata ungară; și Danil s-a întors foarte slăbit și nu-i harnic să se întrețină. Au fost deci cazuri în care doi frați puteau lupta unul contra celuilalt dacă erau în unitățile armatei cezaro-regale în Landsturm sau în armata ungară. Până a stat în temnița Gherlei lui Ciupe Nikita i-a murit muierea, el a rămas cu 5 prunci micuți, averea i-au jefuit-o ungurii și acum acesta „e netrebnic a-și ține pruncii”; și Ciupe Lupu, jefuit de toate, a rămas cu 4 prunci. Judele sătesc Ciupe Vasilie cu alți 6 săteni întăresc ca adevărate cele scrise în raport de protopop și de preotul lor⁴⁶.

Georgie Tamás (Tămaș), parohul Diagului (Deag, Marosdég, jud. Mureș), relatează că fostul paroh local, Ioan Deji, a fost luat de acasă în 29 martie 1849 și în aceeași zi a fost împușcat la Maros Ludas (Luduș, oraș, jud. Mureș). A rămas de el o orfană de 20 de ani care locuiește încă în casa parohială, are o avere în preț de 90 de florini renani și o vie în preț de 80 florini. Ungurii l-au împușcat lângă pădure, la marginea hotarului, în ziua de 21 aprilie 1849, pe Barb Teodor de care au rămas văduva, două fete necăsătorite dar „harnice de a se hrăni” și un fecior căsătorit. Toți au locuit împreună, cei rămași au casă, moșie, o vie, ceva avuție care împreună fac 700 florini renani⁴⁷. Popa Georgie este meticulos cu reconstituirea stării averii celor două familii, dar zgârcit în

⁴⁶ Idem, loc. cit., f. 347-348.

⁴⁷ Idem, loc. cit., f. 340; Hancu, *Drama*, p. 554; Mișu, *Un apel*, p. 171.

precizarea motivelor concrete care au provocat împușcarea preotului greco-catolic și a enoriașului acestuia de către unguri. Oare nu putea afla acest popă, dacă s-ar fi străduit să facă o anchetă mai serioasă, să apeleze la mai mulți martori săteni, pentru a afla date despre motivele concrete care au dus la executarea celor în cauză. Este greu de răspuns la asemenea întrebări, dar putem susține că aceștia au fost împușcați din motivele deja enunțate anterior. În alte cazuri, alții au precizat că românii lor au fost spânzurați, împușcați, deoarece au fost la Blaj, au dus mâncare la tribuni, cei din părțile vestice, așa zis ungurene (Banat, Crișana, părțile Aradului, Maramureș), pentru că au luptat alături de moșii lui Iancu, le-au trimis praf de pușcă, alimente, au răspândit cărți (scrisori) de la prefecți, de la Împărat și generalii săi⁴⁸. Deci nu toți preoții raportori pot fi încadrați în categoria celor neglijenți, superficiali sau indiferenți.

Elie Lucas, parohul din Șpălanca (Ispánlaka, jud. Alba), bătrânii satului Hopârtean Toader, Dan Vasilie, Hopârtean Onuțu, Gatea Ioan, Giurgiu Georgie adevăresc că Grozavu Lină a rămas văduvă cu 2 prunci, deoarece bărbatul ei a fost rănit în bătaia cu ungurii de la Noșlac (Marosmagylak, jud. Alba) a venit acasă și a decedat. Urmașii au casă de locuit și o vacă; bărbatul lui Csungan (Ciungan) Oana a căzut în bătălia de la Noșlac, din toamna lui 1848 iar ea a rămas cu 5 prunci mici, n-are avere, nici casă în care să locuiască. În bătălia de la Noșlac a fost rănit la mână Năndrean Toader iar Giurgiu Mihăilă a fost rănit la munte, prin cotul mâinii și este chilav ca și Toader⁴⁹. Aceștia, atât cei căzuți, cât și cei răniți, au fost soldați fără uniformă ai Landsturmului Românesc care au luptat pentru libertatea națiunii lor. Dar la cei căzuți le cunoaștem doar numele de familie, Grozavu și Giungan, deoarece parohul și bătrânii satului au preferat să precizeze numele și prenumele întreg doar în cazul văduvelor care sperau să obțină ajutor imperial. În cazul răniților sunt date și numele și prenumele, unul rănit la Noșlac (Năndrean Toader), altul la munte (în Munții Apuseni), Giurgiu Gavrilă.

⁴⁸ Suciu, *Soldați fără uniformă*, p. 9-14. Unii români au fost bănuși că sunt spioni și executați imediat de unguri. Idem, *op. cit.*, p. 96, dar și românii i-au împușcat pe ungurii pe care i-au bănușit a fi spioni în serviciul armatei Ungariei.

⁴⁹ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Cabinetul Mitropolitului, dosar 268/1849, f. 1.

Parohul Coman Gheorghie din Lăpușul Românesc (Oláhlápos, jud. Maramureș) adeverește în 3 decembrie 1849 că în ziua de 27 octombrie 1848 a venit în sat „tabăra cea groaznică” ungară; ostașii l-au prins pe Hosda Ioan care a dorit să fugă de frică și l-au împușcat, luându-i și „zece zloți buni” și hainele. De el a rămas văduvă și șase prunci mici, fără avere. Când soldații l-au împușcat pe Ioan, căpitanul ungar i-a chemat la el pe preoți și le-a ordonat să nu-l îngroape, ci să-l lase să-l mănânce corbii și vulturii⁵⁰.

Parohul greco-catolic din Vajdei (Vaideiu, Mezőújfalu, jud. Mureș), Vodă Georgie, depune mărturie în 17 noiembrie 1849 că în martie 1849 „vadász csapat”-ul (echipa de vânătoare) condusă de „szazados”-ul (căpitan peste o sută) Szabo Lajos a intrat în sat. Ungurii l-au legat pe Nicoară Dumitru, „gazdă bună”, l-au dus până la Maros Lekentze (Lechința de Mureș, veche denumire a satului Lechința, jud. Mureș), unde l-au împușcat. Tot așa au procedat și cu Oltyan (Oltean) Simeon. De la acești oameni din națiunea română stinși au rămas văduva Nicoară Ana cu 4 copii de la care ungurii au dus 2 boi, o vacă, 119 oi fătătoare, 2 stupi, hainele din casă, 8 miei; au rămas orfanii Oltyan Maria, Oltyan Domnica, copii lui Simeon; au rămas și orfanii Oltyan Toader, Oltyan Vasilica și Oltyan Anisia, nepoții lui Simeon pe care i-a ținut această „gazdă bună” din Vaideiu. Ungurii au dus de la orfanii lui Simeon o iapă de-a făta, un mânz de doi ani, un mânz de un an, două cojoace, un pieptar de piele, trei perechi de cizme, doi stupi și două țoale⁵¹.

La 15 februarie 1850 parohul Thoma Cotsis (Cociș) din Vad (Vád, jud. Brașov) raportează că George Bolog a căzut în bătaia de la Herman (Hărman, Szászhermány, Honigberg, jud. Brașov) lovit de tun. Tot acolo Samoil Vulcan a fost lovit de sabie la cap și la o mână, după care a fost dus la spital la Sfântu Gheorghe, unde s-a vindecat dar a rămas chilav și este foarte sărac. Samoilă mai avea 4 frați. Parohul Thoma specifică faptul că mai cunoaște românii răpuși de boli prin spitale de care au rămas prunci săraci și dacă va fi de lipsă și i se va cere se oferă

⁵⁰ Idem, loc. cit., Consistoriu-Acte înregistrate D - 105-110/1848, f. 364.

⁵¹ Idem, loc. cit., f. 257; Hancu, *Drama*, p. 547; Mihu, *Un apel*, p. 249.

să-i facă cunoscuți și pe aceștia⁵². Ostașii din Tabăra Ungurească au omorât în cercul Dileiului un băiat sărac de 16 ani din Uriu, pe nume Moldovan Georgie, care era cerșetor. Tatăl lui n-are casă, dar mai are 2 feciori slugi. În ziua de 11 martie 1849 ungurii au înconjurat casa parohului Szokol (Socol) Ioan din Uriu (Felör, jud. Bistrița Năsăud) 3 maghiari l-au tăiat pe sluga lui Socol, Cuku Iuonuk. Iuonuk a avut frați gazde și tată gazdă. Mărturisitor, în 12 decembrie 1849, era însuși parohul Uriului, Socol Ioan⁵³.

La 8 decembrie 1849 parohul Matthaeus (Matei) Papp al Szász Uifalăului (Corvinești, Kekesújfalu, Niederneudorf, jud. Bistrița-Năsăud) raporta că în sat au intrat în timpul rebeliunii 40 de secui, în frunte cu arendașul Indre Domokos, care i-au prins pe Dan Iuon, Sulumetye (Sulumete) Toagyer (Toader), Iftimie Tyra (Țira) Bigyian (Bighian) Györgye, Borș Gligore, Funduran Iuon și i-au împușcat în Câmpul Dipsii (Dipșa, Dipse, Dürrbach, jud. Bistrița-Năsăud) lângă Gelaci (Galații Bistriței, Galacfalva, Heresdorf). După acest val a venit „szabad csapat”-ul (echipa libertății maghiare și a prigonirii românilor) care a mai prins 4 români și anume pe Rusz (Rus) Andrei, Pop Pintimon, Olari Iuon, Tyetyan Grigore pe care i-a dus în hotarul Semertinului (Sânmartinul de Câmpie, sat, com. Râciu, jud. Mureș) și i-au împușcat. Comandantul maghiarilor Ritzko din Bistrița (Besztercen, Bistritz) a ordonat să mai fie arestați Dunăre Iuon, Filipaș Andrei, Intulusz (Intuluț !) Gavrila. Aceștia au fost duși la Gherla de unde i-a luat „szabad csapat”-ul, i-au dus mai sus de Gherla, în hotarul Tireului (Băița-Chireu, Kerő, jud. Cluj) unde au fost împușcați. A mai fost dus un român în cetatea Gherlei unde a și murit. De Borieșan Kirilă (Chirilă) care a murit în cetatea Gherlei au rămas 3 orfani, fără mijloc de subzistență iar de Tyetyan Gligore au rămas 4 orfani fără posibilitate de a-și susține viața⁵⁴.

Teologul din anul I Ioan Precup menționa în 21 noiembrie 1849 că în ziua de 19 noiembrie sătenii din Șăușa (Székelysópatak sau Kerelősópatak, jud. Mureș) s-au adunat să alcătuiască lista cu românii

⁵² Idem, loc. cit., f. 229.

⁵³ Idem, loc. cit., f. 258; Hancu, *Drama*, p. 548..

⁵⁴ Idem, loc. cit., f. 231.

omorâți de unguri prin glonț și lăncii. Precup afirmă că cei adunați au uitat pe Orosz (Oros) Iuon, feciorul lui Orosz Toader a Baciului de la Puszta Szent Miklós (Nicolești (Káposztásszentmiklós, jud. Mureș), motivând omisiunea prin faptul că tatăl acestuia a lipsit de la adunare. În sat au venit niște „iageri” (militari) care, la porunca armenilor, au intrat în localitate fiind înzestrați cu o listă pe care erau trecuți mai mulți români. Pe Orosz Iuon l-au luat de la casa tatălui său, l-au legat, i-au luat oile, și cu ele cu tot l-au dus la Lechința de Mureș unde l-au judecat și l-au bătut după care l-au dus la Turda și după două săptămâni de chinuri a murit, lăsând în urma lui muierea cu 5 copii mici, fără moșie. Tatăl lui Iuon, soția lui și toți sătenii se roagă ca și Orosz Iuon să fie trecut în șirul răposaților, pentru ca urmașii să primească ajutor de la Împărat⁵⁵.

Parohul Răkită Georgie al Szamarghitei și paroh în Șăușa adeverea că în 12 octombrie 1848 a intrat în Șăușa o trupă de unguri conduși de baronul Zsigmond și Kocsis Károly, ambii din Tușinul de Trei Scaune („Háromszek”) și de Lorinczi Farkas din Maros Vásárhely (Neumarkt, Târgu Mureș). Ungurii i-au luat și i-au omorât pe mai mulți români din sat. „Gazda bună” Biriș Theodor a fost împușcat pe malul Mureșului la Malomfalău (Morăreni, Monoșfalu, jud. Mureș). Tot la Morăreni au fost împușcați Banta Iuon, „om sărac” și săracul Mărginean Iosif. Moldovan Iosif, „gazdă de mijloc”, a fost omorât în Șăușa iar în hotarul Șăușei au murit de mână maghiară Pașca Teodor, cantorul satului, Moldovan George, „gazdă de mijloc”, Banta Teodor, tot „gazdă de mijloc”, ca și Szămărgitian (Sămărghitan) Ștefan. În 22 martie 1849, în sat a intrat Tabăra Ungurească, „Vadász Csatat”-ul condus de „századas” Szabo Lajos care a mai omorât 6 români în hotarul Kimitelnichului (Chimitelnic, Kemenytelke, jud. Mureș). Aceștia au fost Prekup Simion, parohul Șăușei, Banta Zaharia, gazdă mijlocie, Turk Gligor, gazdă bună (sau mare), Bacsiu (Baciu) Irimie, om sărac, Lengel Iuon, om sărac. Uciderile au fost efectuate sub președinția lui Szabo Lajos, dar cei care au pricinuit moartea și au tras au fost Dobáiy István din Hodaja, pustă a Szent Mikloșului (Nicolești), Turk Gergely, tot din Hodaja și popa reformat Nagy Samuel din Dileu Unguresc (Dileu Nou, Magyardellő,

⁵⁵ Idem, loc. cit., f. 271; Hancu, *Drama*, p. 547; Mihu, *Un apel*, p. 245.

jud. Mureș). Aceștia au căutat peste tot pe popa român Prekup Simion, întrebând unde ar fi ca „să-i beie sângele și să-i ieie pielea”.

Dintre văduvele acestor bărbați din națiunea română ale căror vieți au fost stinse de mână maghiară au rămas văduve „de toate, lipsite, scăpătate, care nu au modru de a-și susține viața”. Acestea sunt: Biriș Saveta, văduva lui Biriș Theodor, rămasă cu 6 prunci; Moldovean Ana, văduva lui Moldovean Iakob, cu 2 prunci; Banta Ana, văduva lui Banta Iuon, cu patru prunci și datorie de 160 florini în valută; Szămărgitian (Sămărghitan) Ana, văduva lui Szămărgitian Iosif, cu două prunce; Pascha (Pașca) Rachila, văduva lui Pascha Theodor, cu 4 prunci; Moldovan Teodora, văduva lui Moldovan George, cu 4 prunci; Banta Ana, văduva lui Banta Theodor, singură, fără copii; Szămărgitian (Sămărghitan) Kireana, văduva lui Szămărgitian Ștefan, cu 2 prunci. De parohul local Prekup Simion pe care-l căutau ungurii să-l belească și să-i beie sângele, au rămas cinci prunci, fără tată, fără mamă; Turk Palagia, văduva lui Turk Gligor, are doi prunci și o datorie de 45 florini în valută; Baci Paraschiva, văduva lui Baci Irimie, are 3 prunci; Lengel Nastasia, văduva lui Lengel Iuon, este singură, fără copii; Turk Veronica, văduva lui Turk Neculae, este singură; Banta Samfira, văduva lui Banta Zaharie, este singură. În sat există și un invalid, Baci Theodor a lui Baci Irimie. Parohul Georgie își adeverește și întărește „consignația” cu conștiința preoției lui la data de 21 noiembrie stil vechi (2 decembrie stil nou) 1849⁵⁶. Dorința ungarilor de a-l prinde, a-l beli și a-i bea sângele parohului român stă mărturie directă privind suspiciunea maghiară că popii „valahi” i-au ridicat pe țărani români la luptă contra centralismului ungar de stat. Deci preoții erau considerați dușmani periculoși ai guvernului Ungariei, fiind trecuți în categoria mai largă a acelor „bujtogató” (agitatori) din care mai făceau parte tinerii canceliști, juriști, tribunii, prefectii, viceprefecții, vicetribunii, dascălii, unii canonici, membri ai Ordinariatului Blajului, profesori teologi și membri ai Consistoriului din Sibiu angajați în Războiul Național româno-maghiar care urmărea ca Ardealul să nu fie partea integrantă de Răsărit a Ungariei Mari, ci nucleul statal în jurul căruia Banatul,

⁵⁶ Idem, loc. cit., f. 255; Hancu, *Drama*, p. 545-546; Mihu, *Un apel*, p. 241-243.

Crișana, Maramureșul, Partium-ul (Crasna, Zarand, Solnocul de Mijloc, Chioar), Bucovina să constituie Marele Ducat Român O altă dovadă oferită de „consignația” lui Răkită Georgie privind ura maghiară contra clericului român este Nota Bene de la sfârșitul raportului care menționează că în timpul luptei („atacului”) cu rebelii a fost împușcat teologul absolut Petru Banta. Bătălia cu ungurii s-a desfășurat în localitatea Ugra (sat desființat, înglobat la satul Valea Ugra, com. Lunca de Sus, Ghimesfelsölok, jud. Harghita). Ungurii nu s-au mulțumit că și-au răpus dușmanul pe câmpul de luptă, dar observând că este cleric l-au tăiat în bucăți, adică l-au „dărăburit” la Ugra⁵⁷.

Tot așa soldații lui Hatvani l-au executat pe prefectul Petru Dobra, un distins nobil și jurist tânăr român, iar moșii văzându-și „domnișorul”/conducătorul ucis, au ucis și ei tot ce au prins unguresc în Abrud, femei, copii, bătrâni, dar și pe avocatul român Ioan Dragoș, solul lui Kossuth, pe care l-au considerat trădător bănuindu-l că i-a chemat pe prefecți la tratative doar cu scopul de a-i da pe prefecți pe mâna armatei maghiare. Un grup mic de femei, copii, bătrâni unguri au fugit și s-au adăpostit în curtea largă și protectoare a protopopului din Abrud care a ieșit cu crucea în mână și i-a oprit pe urmăritorii români, amenințându-i cu blesteme dacă nu se opresc din omoruri. Când furia cuprinde mulțimile, aceasta ia locul unei judecăți la rece a situației și nimeni nu se mai gândește că nu toți ungurii sunt vinovați de mișeliile lui Hatvani sau ale altor comandanți unguri. Protopopul român a realizat acest lucru și a salvat cât se mai putea salva în situații extreme de acest gen sau de asemenea amploare și grad conflictual între două mulțimi antagonice (Despre soarta lui Dragoș și semnificația zilei de 15 martie vezi importantul și bine documentatul studiu al lui Dr. Gelu Neamțu, *15 martie 1848 și românii ardeleni*, în „Angustia”, 15, 2011, *Istorie. Sociologie*, p. 9-14).

Moise Gusicilla (Gușicilă), paroh în Posorâta (Pojorta, Posorta, jud. Brașov) raporta la 10 martie 1850 că Moyse (Moise) Moldovan care a fost „magister vigiliarum” (grad militar) a murit în timpul marșului de atac dinspre Udvarhei (Odorheiul Secuiesc, Székelyudvarhely,

⁵⁷ *Ibidem*.

Oderhelen, municipiu, jud. Harghita) spre Mediaș (Medgyes, Mediasch, jud. Sibiu). Soția lui a decedat cu 4 luni înainte, așa că au rămas 3 orfani, un fecior și două fete, minori, fără tată, fără mamă, cu o avere de 464 florini. Samoilă Gusicillă (Gușicilă), caporal, a murit la Mediaș în 17 ianuarie 1850 (probabil fusese rănit înainte) și a lăsat pe văduva Măriuța cu o avere de 180 florini⁵⁸.

Parohul Arsenie Bunea din Mördseneny (Moardăș, Mardos, Mardisch, jud. Sibiu) raportează că Samoilă Grantsa (Grancea) care a fost „super numerar Gemeiner” (soldat supra numerar), a căzut în luptă la podul Feldioarei, văduva lui are avere multă. În bătaia de la Sibiu a fost rănit Iuon Fulitsa (Fulicea), au rămas 4 copii cu avere de mijloc. El a fost tunar. În bătaia de la Hoghiz (Olthéviz, Warmwasser, jud. Brașov, care s-a desfășurat în 10 februarie 1849)⁵⁹ au căzut David Trifan, Iosa Horia, Alexe Trifal, ale căror văduve n-au nimic. Iosa Grantsa (Grancea) a fost „super numerar Gemeiner”, a murit în spital la Alba Iulia, văduva avea puțină avere; Iuon Mathei Grantsa (Grancea) era invalid, a fost în Țara Românească; junele Iuon Mathei Poppa era invalid, a fost în Țara Românească, are 7 copii cu avere de mijloc; „Gemeiner”-ul supra numerar Zachei Ursz (Urs) este plâns de văduva cu 5 copii, cu avere de mijloc. Junele „Gemeiner” Moisze (Moisă) Thămaș a murit în spital la Alba Iulia; invalidul Thămaș Pulpia a fost internat în spital în Țara Românească, unde a murit; văduva lui cu 6 copii n-are nimic; în același spital a murit alt „Gemeiner”, George Thămaș Pulpia, probabil rude. În spital la Alba Iulia au murit Șandru Făină, „Gemeiner”, David Iuon Boak, tot „Gemeiner”/soldat, văduvele și 3 orfani ai lor erau săraci. Năftănăilă Schöndruk era invalid, a fost în spital la Făgăraș, el și doi copii au avere de mijloc; Șandru Sand a murit în spital la Sibiu, văduva și un copil au rămas cu avere puțină; în spital la Deva a murit și George George Pandria, fără urmași. Invalizii Dănillă Zachei junior, Poppa Iuon Ilie au fost în spital la Alba Iulia, au decedat, iar „Gemeiner”-ul Vaszilie (Vasilie) Pandria a murit tot în spital la Alba Iulia, văduva și un copil rămânând cu avere puțină, ca și văduvele și 3 orfani ai lui Dănilă și

⁵⁸ Idem, loc. cit., f. 227.

⁵⁹ Suciu, *Soldați fără uniformă*, p. 26; *Documente bisericești ortodoxe*, p. 138, 176, 181.

Iuon⁶⁰. Căzuții sau răniții în bătălii, ultimii îngrijiți în spitale, alții decedați acolo în urma rănilor suferite în Războiul Național, au fost grăniceri și în multe cazuri averile urmașilor erau de mijloc sau chiar mari. Preotul n-a calculat însă în florini valută pentru a vedea ce și cât înseamnă o avere multă, mijlocie sau puțină.

În schimb parohul greco-catolic George Pandria este mai meticulos decât fratele său în Christos, Arsenie Bunea și calculează în bani averile grănicerilor care au murit de boală în spitalele din Ardeal, mulți de „lingoare”, în Țara Românească, sau în urma rănilor primite în Război. Aceștia erau din Tohan (Nou sau Vechi, Ujtohán, Neutohan, Otohán, Töhan, jud. Brașov). Iosif Russ a murit în spital la Mediaș; văduva cu un prunc au o casă în valoare de 50 florini; tot acolo a murit David Botta, văduva cu 3 prunci, au „nimesturi și vite în preț de 200 fl. w.w.”; Avram Aldika a murit în spital la Sighișoara (Segesvár, Schässburg, jud. Mureș); văduva și un prunc au avere de 900 florini; urmașii lui George Milea, văduva cu 2 prunci au primit o despăgubire de 160 florini și mai au în casă o avere de 200 florini. Urmașii lui George Bobinka, mort în Țara Românească și ai lui Iuon Iuon Szász (Sas), mort în spital la Mediaș, au averi de 130, respectiv, 135 florini. Iacob Tanber a alunecat pe gheață în Făgăraș și s-a împușcat accidental; văduva și 2 prunci au o casă rea, ¼ moșie și „ceva pătrare moșie”. Urmașii lui George Misarkă, George Vasilie Nemeș, Nicolae Căbaș, decedați în spital la Alba Iulia (probabil în urma rănilor primite în bătălii), 3 văduve și 10 orfani au averi în valoare de 130, 200, 130 fl. În schimb, urmașii lui Nicolae Nicolae Nemeș, Iuon Dăgau, Dumitru Dăgau au primii doar o casă rea de 10 florini, alta nimic, avere slabă de până la 10 florini și doar cei rămași de Dumitru au o avere de 155 florini. Era vorba de 3 văduve și 9 orfani. Urmașii lui Iuon Strâmtu, Iosif Roma, Iuon Samoilă Clocotian, 3 văduve și 4 orfani au averi de 600, 220, 400 florini iar văduva și doi orfani ai lui Illisie Illisie Kelemen au avere de până la 100 florini. Iuon Stan Prodan a fost adus acasă bolnav din Alba Iulia, a decedat, văduva și doi orfani au rămas cu o avere de 100 florini; Gligor Grozia a fost împușcat în luptă în coasta dreaptă, glonțul era și atunci în el.

⁶⁰ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Consistoriu, nr. 105-110, f. 226.

Grănicerul Gligor cu 4 copii, orfani de mamă, avea o avere de până la 300 florini. Grănicerul Nicolae Clocotian a fost împușcat prin degetul de mijloc de la mâna stângă, doctorii i-au tăiat degetul, Nicolae s-a vindecat, este sănătos. Nicolae Iuon Szász (Sas) a venit degerat acasă și a murit după doar 3 zile; văduva cu 3 copii au o avere de numai 160 florini, datorie de 70 florini. Irimie Goga a venit acasă abia cu o zi înainte de ziua în care parohul și-a scris raportul, degetele de la picioare, degerate, i-au căzut jos; are muiere și doi copii, cu o avere de 120 florini, datorie 20 florini⁶¹.

Protopresbiterul Districtului greco-catolic al Mediașului, Ștefan Moldovan, raporta la 23 decembrie 1849 că atunci când rebelii unguri staționați în Mediaș s-au retras sub presiunea trupelor Streifcomandantului Heidte, i-au luat din dreptul cazarmei și de pe ulița Moșnii pe Georgie Moga și pe Iuon Moldovan, i-au dus sub Viile Cetății, unde i-au împușcat în fața drumului Țării sub ridicătura spre Bazna, împreună cu alți români, toți nevinovați. De Georgie au rămas muierea, un prunc de 6 ani, „în stare bunișoară”, dar un foc groaznic i-a distrus casa și averea, așa că urmașii trăiesc cum pot. Pe muierea lui Ioan cu un prunc i-a scos stăpânul sas din casă, așa că văduva cu pruncul ei trăiește „lipindu-se pe lângă creștinii care vor s-o primească”⁶².

Szűts (Suciu) Thomas, parohul unit al Maros Dátosului (Dătășeni, Marosdátos, jud. Mureș) raportează că soldații din Tabăra Ungurească l-au împușcat pe Maximian Ignat, om sărac în Iernut (Radnót, jud. Mureș), în locul obișnuit de execuție. Tot acești soldați l-au împușcat în Iernut, pe malul Mureșului între sălcii, pe Moka George. Execuțiile au avut loc în 1848, dar în 1849 ungurii n-au omorât pe nimeni din Dătășeni. De la acești doi oameni din națiunea română ale căror vieți au fost stinse de unguri au rămas, de Ignat, văduva Orășiana Lina cu 4 prunci, incapabili să-și susțină viața iar de George au rămas doi orfani, Floarea și Ioan. Pe orfanii lui Ignat îi cheamă Onica, Florica, Vasilică,

⁶¹ Idem, loc. cit., f. 228.

⁶² Idem, loc. cit., f. 264. Despre Ștefan Moldovan vezi Lucian Giura, Mihai Racovițan, *Fruntașul revoluționar de la 1848, Ștefan Moldovan*, în „Sargeția”, XIV, 1979, p. 409-418.

Andronich⁶³. Boer Philon, paroh greco-catolic în Maros Lechința (Lechința de Mureș, veche denumire a satului Lechința, Maroslekenca, jud. Mureș) raporta la 30 noiembrie 1849 stil vechi (ceea ce înseamnă 11 decembrie stil nou) că în octombrie 1848, în bătălia de la Ogra cu secuii au căzut Popp Mihăilă, Scridon Petru, gazde bune, Sütő Likă, Hentes Szimion, gazde de mijloc, toți români din Lechința. În martie 1849, „vadász csapat”-ul condus de százados-ul Szabo Lajos a împușcat în Chimitelnic (Kemenytelek, jud. Mureș) 4 gazde bune, Pask Likă, Brusztur (Brustur) Iuonaș, Olariu Matei, Vlas Iuon și 4 oameni săraci: Sütő Crătsun (Crăciun), Oros (Rusu), Sütő Onoszie și Sütő Obreze (Obreje), toți români uniți din Lechința. Tot în Chimitelnic au fost împușcați neorusticii (țigani) Șandor Toader, țigan sărac, Varga Petru, țigan cortorar. În total 15 morți, 12 români și 3 țigani, care au fost enoriași ai parohului Philon. Din cei 15 doar urmașii celor trei țigani sunt săraci și nu au „modru” (modalitate) de a-și susține viața și orfana unui român. Acestea sunt neorusticele văduve: Varodi Veronica a lui Sandor Toader, care slujește pe la alții, Rostaș Eva cu un copil a lui Varga Petru, Rostaș Marișca a lui Varga Danciu, cu 3 copii. Pruncii rămași de Sütő Likă sunt: Marișca, Toader, Iacob, cu averea de mijloc, iar de Oros Nekita, om sărac, a rămas orfana Oros Lină⁶⁴.

În octombrie 1848 secuii au stins viețile a 21 români greco-catolici din parohia Maros Luduș (Luduș, Marosluda, jud. Mureș). Crika Iosiv, gazdă bună, a fost împușcat în casa sa; Keresdi (Chereșdi) Ienașiu a Szimului a fost tăiat cu lăncile în mijlocul satului; Chereșdi Artimon a Szimului, tăiat cu lăncile în hotarul Bogății (Bogata de Mureș, veche denumire a satului Marosbogát, jud. Mureș). Mariș Merian, om sărac, a fost împușcat în ograda sa; gazdele de mijloc Triff Mihăilă și Onitză (Oniță) Gavrilă au fost împușcate în hotarul Bogății. În curtea lui Radok au fost tăiați doi oameni săraci și un june sărac, Horinkă Iosiv, Brajka Ștefan, Butaș Georgie iar Lukatz (Lucaci) Demian a fost tăiat cu lăncile pe câmp. Alți doi oameni săraci, Oprea Vaszilikă și Sinterezan Iuon au fost împușcați în capul satului iar Jurká Ilisie, gazdă de mijloc, a fost împușcat în hotarul Gezsi (Gheja, Marosgezse, jud. Mureș). Doi români săraci, Cătană Artimon și

⁶³ Idem, loc. cit., f. 249.

⁶⁴ Idem, loc. cit., f. 245; Elena Mișu, *Un apel pentru cei morți. Rapoartele preoților greco-catolici 1848-1849*, Blaj, 2012, p. 223 și 231; Hancu, *Drama*, p. 536-537.

Bozeșan Iuon, au fost împușcați în hotarul Gheji și în hotarul Ludușului iar Nikulici Toader, și el om sărac, a fugit de frica secuilor, a vrut să treacă Mureșul, dar s-a înecat. Secui i-au tăiat grumazii lui Covats (Covaci) Vasilikă, fecior june, cu lăncile, iar pe muierea bătrână și săracă Crai Anică au împușcat-o în casa ei. În hotarul Ludușului au mai fost împușcați doi români săraci.

De la acești oameni „din națiunea română stinși” au rămas văduve și orfani care nu-și pot susține viața. Anika lui Keresdi (Chereșdi) Artimon a rămas cu 4 prunci; Finika lui Marius Merian cu 3; Sija lui Braika Ștefan cu 4; Ileana lui Lukats (Lucaci) Demian cu 3; Oana lui Oprea Vasilikă cu 4; Maria lui Sintereg Iuon fără copii și Maria lui Jurkă Iliszie cu 2 prunci. În Luduș orfani au rămas Veronika și Maria lui Cirka Iosiv; Maria, Nastasia, Susana și Ana lui Mariș Meran; Nikulaje și Vasilikă lui Triff Mihăilă; Dumitru lui Onitză Gavrilă; Todora lui Cătană Artimon; Maria lui Botezan Iuon, Firă și Maria lui Oanes Dumitru. Covats (Covaci) Iosif, om sărac, Derșan Ionaszi, om sărac, Popa Filimon, gazdă bună, Lukats (Lucaci) Andrei, fecior june⁶⁵.

Parohul Szokany Daniil din Maros Kapus (Căpușu de Câmpie, sat, com. Iclănzal, Misikland, jud. Mureș) menționa în 28 noiembrie 1849 că în octombrie 1848 secuii („siculii”) comandanți de maiorul Solnai Gábor și Zilai N. au omorât prin focuri de armă și cu lăncile pe slujitorul lui Mureșan Solomon, om sărman. În februarie 1849, o trupă de 50 de soldați ai lui Jenei, trimiși de Váradi Ignath, au omorât prin puști și topoare pe Fätt Toader și Tinka Iuon. Toader era om sărac, slujitor la Boer Lajos, în a cărui curte a fost ucis, iar Iuon, și el român sărac, a fost împușcat de soldații („iagerii”) lui Jenei pe malul pârâului. Ungurii au bătut-o așa de rău pe Galyi Irina încât a treia zi a și murit, iar altă muiere, Crătsun (Crăciun) Lina, bătută tot de aceiași insurgenți, nu mai poate munci pentru a se hrăni, din cauză că a rămas invalidă. Ostașii din tabăra de 800 din „vadász csapat”-ul condus de Szabo Lajos și Kováts Károl l-au executat și pe Nagy Moisi venit în parohia preotului Daniil, în localitatea Iclandu Mare (Nagyiklánd, jud. Mureș). De la acești „oameni din națiunea română stinși” au rămas văduve și orfani în

⁶⁵ Idem, loc. cit., f. 252; Mihău, *op. cit.*, p. 233; Hancu, *Drama*, p. 543-544.

Căpușu de Câmpie. Bedera Tironie, văduva lui Mureșan Solomon, era „muere săracă, de toată hrana vieții lipsită” și-și ducea viața amară împreună cu prunca ei. Săracă era și văduva lui Tinka Iuon, Mureșan Maria, care avea 2 prunci. „Săracă și lipsită de toate” era și văduva lui Nagy Moisi, Semergitian Ana, care a rămas cu 5 prunci. Orfanii din Căpușu de Câmpie erau Maria a lui Mureșan Solomon; Iuon, Maxin, Lina, Marișka, Ana, Veszelina a lui Fätt Toader; Maxin și Veszelina a lui Tinka Iuon și orfanii greco-catolici Iuon, Anika, Raveca, Marișca, Daniil, rămași de Nagy Moisi și Șeusan Ana⁶⁶. Aceasta înseamnă că ultimii erau orfani și de mamă și de tată, deoarece Șeusan Ana decedase înainte ca Nagy Moisi să fie executat de soldații din „vadász csapat”-ul lui Szabo Lajos și Kováts Károly.

La 6 decembrie 1849, Nicolau Răduțiu, parohul greco-catolic al Maros Bogatei (Bogata, Marosbogát, jud. Mureș) raporta omorurile săvârșite în octombrie 148 și martie 1849 în parohia sa de secuii comandați de Zeik László și de „legionul magiar numitul vadász csapat” comandat de centurionul Szabo Lajos al judeului nobiliar Boer Károly și de obserlaintnantul Kováts Károly. În octombrie 1848 Blaga Maței și feciorul său Gligor au fost, săracii de ei, legați unul de altul și aruncați în apă la podul Cuciului unde au fost sufocați. Doi români sărmani și săraci, Gezan Iosiv și Georgiu Indreu, au fost omorâți cu lăncile, primul în casa lui, al doilea în hotarul Ludușului (Marosludas, jud. Mureș), unde a fost ucis cu lăncile și gazda de mijloc Pantia Iosiv. Lupu Vasilică, român „mizer” (sărac) a fost tăiat cu lăncile în casa lui; Dan Mihăilă, alt român sărman și sărac a fost împușcat în hotarul Bogății. În hotarul Ludușului au fost tăiați cu lăncile românii săraci: Sztoica (Stoica) Vasilică, Dudilă Simion, Bucur Iuon, Gezan Vasilie. Aceiași secuii au tăiat doi unguri sărmani și un țigan („neorustic”) și anume Halmagi Istvan, Bakó Ioseff și Cotoi Ștefan. Interesant este faptul că secuii au omorât doi conaționali de-ai lor; să fi ținut acești doi maghiari cu Împăratul și implicat cu românii?! Puțin probabil!

Nu este exclus ca cei doi maghiari să nu fie executat anumite instrucțiuni date de secuii combatanți sau să fi refuzat să le dea anumite

⁶⁶ Idem, loc. cit., f. 251; Hancu, *Drama*, p. 542; Mihă, *Un apel*, p. 221.

informații despre consătenii lor români pe care-i urmăreau luptătorii lui Kossuth. Dar acestea rămân simple supoziții. Popa Răduțiu trebuia să sondeze mai adânc și să afle motivele executării de către secui a celor doi maghiari, deoarece era contemporan cu evenimentele. În martie 1849 au pierit prin "glonț și pulbere" în hotarul Chimitelnicului, Beldian Alexe, Szuciu (Suciu) Kimu (Chimu), Csocia (Ciocia) Axinte, iar Buzas Simion care a făcut parte din batalionul lui Axente Sever, a căzut în luptă la cetatea Bălgradului (Alba Iulia). „Vânătorii” de români din „*vadász csapat*”-ul centurionului Szabo Lajos, a supralocotenentului Kováts Károly și a judeului nobiliar Boer Károly au ucis – iarăși interesant și ciudat de ce ? – și pe unii maghiari și neorustici/țigani săraci din Bogata în hotarul Chimitelnicului: Barta Iosef, Bükösi Ferenc, Josa Janos, Szekely Peter și pe Boncsula Kifor, „hopsitași” (militar cu permis). Urmașii românilor, maghiarilor și țăganilor uciși în octombrie 1848 și martie 1849 din Bogata au fost Onica lui Giorgiu Indreu cu 3 prunci; Maria lui Danu Mihăilă cu 2 prunci; Lina lui Csocia (Ciocia) Iuon cu 4 prunci; Todoră lui Dudilă Simion cu 6 prunci; Florea lui Bucur Iuon cu un prunc; Maria lui Gezan Vasilica cu un prunc; Ilona lui Halmagy Istvan cu 3 prunci; Anișca lui Beldian Alexie cu 4 prunci; Maria lui Suciu Cimu, fără prunci; Rosalia lui Būcesi Ferenz cu 2 prunci; Sara lui Josa János cu 3 prunci; Sara lui Szekeli Peter cu 3 prunci; Varvara lui Boncsula Kifor (Chirfor) cu 3 prunci; Ana lui Stoica Vasilică cu un prunc; Maria lui Buta Simion cu 4 prunci; Sinia lui Cotor Ștefan cu un prunc. Ungurul Nagy Elek l-a chilăvit pe românul Ignat Georgiu cu un glonț de pistol⁶⁷.

În data de 3 martie 1850 își redacta *Consignația pentru muierele văduve, a căror bărbați au murit în Oastia Austriacă și pentru rămașii prunci orfani din Kopätsel* administratorul parohiei Copăcelului (Copăcel, Kopacsel, jud. Brașov), Vasilie Cretz (Cret). Fiind soldați în armata austriacă, aceștia au murit în bătăliile cu armatele Ungariei kossuthiste pentru Împăratul cu care s-a aliat din punct de vedere tactic conducerea politică superioară a națiunii române, în speranța că Programele

⁶⁷ Idem, loc. cit., f. 248-249; vezi și raportul lui Vlăduțiu despre Bogata la Elena Mihu, *Un apel pentru cei morți. Rapoartele preoților greco-catolici 1848-1849*, Blaj, 2012, p. 217-219; Hancu, *Drama*, p. 539-542.

elaborate și în special cel modern și cuprinzător al formării și funcționării Marelui Ducat Român al Ardealului, Banatului, Crișanei, Maramureșului și Bucovinei, vor prinde viață și se vor aplica în structurile politice de natură federală și democratică. Nu este exclus ca unii dintre ostași menționați să fi făcut parte și din Landsturmul Român ai cărui soldați erau total implicați în aplicarea Programului național elaborat de elita politică română a vremii. David Pincă a căzut în luptă la Dopka, a rămas de el văduva Ana, cu 4 prunci mici, cu moșie de mijloc, are 4 boi, o vacă; Iuon Făgăraș a căzut tot la Dopka (Dopca, Datk, Daten, sat, com. Hoghiz, jud. Brașov), de el a rămas văduva Lina cu 5 prunci, n-au nimic, cerșesc în sat. (Menționăm că la Hoghiz (Olthéviz, Warmwaser) a luptat în special Landsturmul Român. În această luptă au murit alături de greco-catolici și mulți români ortodocși)⁶⁸.

Tot la Hoghiz a căzut Vasilie Pankios, a cărui văduvă are 6 prunci nevârșnici (minori), are avere de mijloc, jumătate de moșie, doi boi „de mijloc !” (deci nu din prima categorie) și este trecută de preot la categoria „gazdă săracă”. Samoilă Nitzu Grek, rănit în luptă cu ungurii „prin plumb”, a venit acasă și „după câțeva vreme și-a luat ziua de pre urmă”. A lăsat în urma lui 5 prunci orfani, fără tată, fără mamă. Joseph Grama a căzut în bătăie la Bălgrad (Alba Iulia), muierea i-a rămas cu 4 prunci mici, are moșie a 4-a parte, doi boi, o vacă. Tot la Bălgrad în luptă a căzut Moise Druga, văduva Eva are 4 prunci, o moșie întreagă, doi boi „de mijloc”, o vacă. La Bălgrad au căzut și Thoma Curtsian (Curcean), George Babeț (Babeț), George George Grama, Șerban Streza. De Thoma a rămas văduva Fika, are doi prunci mici, moșie 1/3 parte, doi boi; de George Babeț a rămas o muiere „gazdă săracă” cu moșie a 1/6 parte, doi boi; de George Grama a rămas văduva cu datorie 20 florini, „bani umblători”, are un prunc, 1/6 moșie, doi boi; de Șerban a rămas văduva Floarea cu un copil, moșie a 4-a parte, doi boi „în prețitul cel mai jos” (deci probabil slabi). În bătălia cu ungurii de la Hoghiz a căzut Iacob

⁶⁸ Vezi *Revoluția transilvană de la 1848-1849. Date, realități și fapte reflectate în documente bisericești ortodoxe 1848-1850*, Volum întocmit de Dumitru Suci (coordonator), Alexandru Moraru, Iosif Marin Balog, Diana Covaci, Cosmin Cosmuța, Loránd Mádly, București, 2011, p. 18, 19, 20, 21, 23, 36, 41, 42, 43, 52, 169, 181, 225, 229, 273, 327, 376; Suci, *Soldați fără uniformă*, p. 26, 28, 30, 43, 44, 52, 56, 70, 139, 140, 141, 142.

Savu Onia, văduva lui a rămas cu 10 prunci, moșie 1/3 parte, doi boi în prețul cel mai de jos, datoare cu 50 florini „bani umblători”. În bătăliile de la Bălgrad au mai căzut Zachei Măgurian, Mathei Oltian, Iacob Moga. Vuța lui Zachei are 3 prunci, 1/2 moșie, 2 boi, o vacă; văduva lui Mathei are 6 prunci, 4 boi, o vacă, 1/2 moșie, datorie 20 florini „bani umblători”; Ana lui Iacob are 7 prunci, 6 boi, o moșie, 3 vaci. Tot la Bălgrad a căzut Mathei Grecu, văduva Rusa n-are prunci, are moșie a 4-a, doi boi, o vacă, datorie de 94 florini „bani umblători”; de Petru Greku, căzut în luptă la Mediaș (Medgyes, Mediasch, jud. Sibiu), a rămas văduva Sorica, are 2 prunci, moșie 1/2, 2 boi, o vacă și este inclusă de preot în categoria „gazdă bună”. Văduva Ana a lui George Mărginean, fără prunci, are doi boi, moșie 1/2, dar și o datorie de 112 florini „bani umblători”⁶⁹. În jurul cetății Alba Iulia, apărată de soldații cezaro-regali ai colonelului Augusti și aprovizionată după lupte grele susținute de soldații fără uniformă ai batalioanelor conduse de Axente Sever, care au spart blocada și au dus la militarii imperiali pâini, viței, oi, slănină, făină, etc., s-au dat multe bătălii în care au căzut alături, umăr la umăr, și greco-catolici și ortodocși⁷⁰.

Boer Daniel, parohul greco-catolic al Iclânzului, certifică la 24 noiembrie 1849 că în parohia sa în 1848 ungurii n-au omorât nici un român. În schimb, în 20 martie 1849 soldații din Tabăra Ungurească a „vadász csapat”-ului condus de „szászas”-ul Szabo Lajos au

⁶⁹ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Consistoriu, nr. 105-110, f. 225.

⁷⁰ *Documente bisericești ortodoxe* p. 19, 20, 22, 45, 48, 72, 92, 93; pierderile ortodoxe pentru Protopopiatul Alba de Jos, Conscriptia 2 semnată de George Raț, vezi și Suciu, *Soldați fără uniformă*, p. 36, 37, 63, cu Protopopiatul Alba de Jos (Inferior) deci nu numai cetatea Albei, p. 205, cu mențiunea a 267 bărbați morți, 46 femei ucise (pentru raportul lui Raț, p. 102-108). Pentru luptele de la Cetate, vezi Eugen Hulea, *Cronica evenimentelor albaiulienene din anii revoluției de la 1848-1849 în „Apulum”*, X, 1973, p. 489-502; Ioan Pleșa, *Alba Iulia în revoluția de la 1848-1849*, în „Revista Arhivelor”, L, vol. XXXV, București, 1973, supliment; Ioan Pleșa, *Ioachim Băcilă în revoluția de la 1848-1849 în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”*, Cluj-Napoca, XXI, 1978, p. 67-100; Nicolae Josan, Liana Popa, *Cetatea Alba Iulia în timpul revoluției din anii 1848-1849 în documente vieneze*, Alba Iulia, 2001; Gheorghe Anghel, *Asediul fortificației din Alba Iulia în timpul Revoluției de la 1848-1849 în „Sargeția”*, XXXV-XXXVI, 2007-2008, p. 357-396.

împuşcat în Iclandu Mare (Nagyikland, jud. Mureş), în locul numit Hârtoape, pe românii, oameni săraci, Moldovan Toader, Boariu Gligore, Vejdean Toader, Mureşan Iuon, Mărginean Toader şi pe junele Cziczu (Țițu) Toma. În pădurea Bulgărelului au fost împuşcați: Vodă Todor, june, gazdă bună, Florian Crătsun (Crăciun), Rusz (Rus) George, sărac, Gliga Iuon, sărac, Cretzu (Crețu) Alexa, june, Mureşan Iuon a Jumului, gazdă bună, Beldian Vasilie, june, Mureşan Petre, gazdă bună. Cele mai sărace văduve, „de toate lipsite și scăpătate”, fără posibilități de trai, au fost Sutsu (Suciu) Samfira, văduva lui Vejdean Toader, cu 4 copii; Mărginean Mariska, văduva lui Mărginean Toader, cu un copil; Mărginean Toadera, văduva lui Boariu Gligor, cu 3 copii⁷¹.

Vasilie Popp, paroh greco-catolic în Ibaşfalău (Dumbrăveni, Erzsebetváros, Elisabethstadt, jud. Sibiu), raporta la 20 noiembrie 1849 că în 7 ianuarie 1849 când au năvălit ungerii în oraş, l-au prins pe Ocenik Moise, care a fost pârât de cineva, l-au legat la mâini, împreună cu fiul său Ocenik Neculae, i-au dus pe amândoi peste Podul Ibaşfalăului și i-au împuşcat. De Ocenik Moise au rămas muierea și 6 prunci în stare foarte rea, fără posibilități de trai; și lui Ocenik Nicolae, omorât deodată cu tatăl său Moise, i-a rămas muierea, fără prunci, fără casă, fără vite. Rebelii ungerii l-au împuşcat pe Puşcariu Andrei, de care au rămas muierea și 4 prunci; unul este cătană voluntar la Împărat. Văduva n-are din ce trăi. Stancu Makidon a fugit împreună cu alți români în pădure, de frica ungerilor, dar aceștia l-au prins, l-au dus în Hogilag (Holdvilág, Halwelagen, jud. Sibiu) unde l-au și împuşcat fără judecată. Pădurea în care s-a ascuns Makidon făcea parte din pădurile Hundorfului. Văduva și fetișoara lui se află în stare rea, n-au din ce trăi. Pișta Horia, alt român din Dumbrăveni, a fost prins de unguri, dus la Sighișoara (Segeswar, Schässburg, jud. Mureş), de acolo au vrut să-l ducă la Târgu Mureş, dar l-au împuşcat la Corunka (Corunca, Koronka, jud. Mureş). Muierea lui a murit de supărare, așa că a rămas o pruncă, fără tată, fără mamă, pe care o ține un neam de-al părinților. Prunca este săracă, fără vite, fără avere. Opricză (Oprică) Nonik a fost împuşcat în

⁷¹ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Consistoriu, nr. 105-110, f. 247; Mihu, *op. cit.*, p. 229; Hancu, *Drama*, p. 538-539.

uliță, văduva lui a rămas cu 2 prunci, o fată s-a căsătorit, în întreținere a rămas un prunc. Nonik a avut oi, vite, marhe, stare bună, urmașii au din ce trăi. Tot în uliță a fost împușcat Dan Georgie, din prima căsătorie i-a rămas o fată măritată în casă în stare foarte bună, cu vite, cu posibilități de trai; dar a doua soție n-are nimic. Pe neorusticul (țiganul) Sztoika (Stoica) Nonik l-au împușcat ungurii în hula Șaroșului (Șaroș, veche denumire a satului Deleni, Oroszidecs, Rumänisch-Eidisch, jud. Mureș). De prima muiere i-au rămas 3 prunci, pe care-i ține bunicul lor, Sztoika (Stoica) Fokitză (Fochiță). Starea urmașilor este foarte rea. A fost împușcat de unguri și țiganul Kertész Precup de care n-au rămas prunci săraci, deoarece cei ce au rămas sunt toți căsătoriți. Din greșeală românii „logăreni”, deci cei din Loagăr, l-au împușcat pe conaționalul lor Török (Turcu) Ștefan, crezând că văd în fața lor un ungur. A rămas de el un fecior căsătorit, are vite și mijloace de trai. Bătrâna țigancă a lui Toader homarul a fost împușcată și ea de unguri, dar n-are urmași săraci⁷².

Ilie Muntian, parohul greco-catolic al Gyakoșului (Giacăș, Gyakos, Jakosdorf, jud. Sibiu) atestă faptul că în bătălia de al Ogra, Szavu (Savu) Simeon, din parohia lui, fiind în Loagărul de la Ogra, s-a luptat cu ungurii și a căzut în luptă. Muierea lui a rămas cu 4 prunci în starea cea mai rea, fără moșie, fără posibilități de a-și susține viața sa și a copiilor săi. Are doar casa în care locuiește cu copiii, are câteva oi și o vițelușă, altceva nimic. În satul Gaicăș a fost luat cu sila și recrutat la cătanele ungurești Morar George, care a fost rănit în bătălia de la cetatea Devei

⁷² Idem, loc. cit., f. 239-240; Hancu, *Drama*, p. 530-531. Alte date valoroase despre 1848-1849 la Ana Hancu, *Documente mureșene privind revoluția de la 1848-1849 în „Sargeția”, XVI, 1995-1996, p. 9-23; XXVIII-XXIX, 1999-2000, p. 57-72; Idem, File din istoria mureșenilor. Contribuții privind istoria românilor din ținuturile mureșene în perioada 1848-1865, Târgu Mureș, 2007; Elena Mihu, *Preotul Nicolae Stoicovici din Jucu și frații săi și „răsplata” primită pentru devotamentul lor în Revoluția din 1848-1849 în „Angustia”, nr. XIII, 2009, p. 67-77; despre raporturile complementare și conflictuale româno-maghiare din secuime, vezi Egyed Akós, *Haromszek 1848-1849*, București, 1978; Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *Românii din Covasna și Harghita. Istorie, Biserică, Școală, Cultură*, Miercurea Ciuc, 2003; Ioan Lăcătușu, *Identitate și cultură la românii din secuime*, Cluj-Napoca, 2005. Date importante și la Ana Grama-Brescan, *Românii sud transilvani în secolul al XIX-lea*, Sibiu, 2001.**

(Déva, Diemrich, jud. Hunedoara) în spinare și într-un picior. Are părinți și subzistență ca să trăiască, dar „așa mai subțire, cu mare cruțare”⁷³. Acest raport atestă faptul că acolo unde armata ungară controla terenul, orașul, satul, efectua recrutări considerând că toți locuitorii, indiferent de naționalitate, sunt cetățeni ai unicei națiuni civile ungare și ai Ungariei guvernului de la Pesta și sunt obligați să se supună acestuia, în caz contrar fiind executați. Unde teritoriul era ocupat de armata imperială, de Landsturmul Român, de „Castrele Române” și de Lagărele sau Loagărele acestuia, românii erau recrutați în armata cezaro-regală a generalului Pfersman Alois sau direct în Legiunile Naționale ce alcătuiau împreună Landsturmul. Prefecții, viceprefecții, tribunii efectuau recrutările în condiții de război și orice rezistență împotriva acestei acțiuni era reprimată prompt. Însă țăranii care țineau la „legea” lor, prin care înțelegeau și religia și națiunea la un loc, se atașau instinctiv de nația lor, erau lămurii de preoți, dascăli, tribuni, prefecți și viceprefecți că luptau pentru o „crăime română” la care aveau tot dreptul să aspire pentru a avea funcționari, judecători, apărători din neamul lor, de religia lor, așa cum aveau de secole ungurii care i-au asuprit și disprețuit. Nu exista alt mijloc de a scăpa de asuprirea ungurească decât instituirea unei „crăimi române” – stat autonom național în Imperiu federalizat.

Nikola Joannes, parohul greco-catolic de la Magyar Orbo (Gîrbova Ungurească, Szászorbó, Urwegen, jud. Alba), raporta la 6 noiembrie 1849 că în aprilie 1849 ungurii au intrat în sat. Românii pașnici și neînarmați nu s-au bătut cu ei, au dat maghiarilor tot ce au avut mai bun, inclusiv marhe (vite), pe care le-au dus cu ei. Unii săteni înfricoșați s-au ascuns în pădurea bisericii unde i-au ajuns din urmă maghiarii. Aceștia l-au omorât la Marian Lina, de 60 de ani, a rămas văduva săracă cu 4 copii „vrednici de milă”; au moșie, dar ungurii le-au dus toate vitele, carul, bucatele, hainele, care socotite toate împreună ajung la un preț mare. De Gligor, ucis și el, a rămas văduva cu 6 prunci, unii mai mari care se pot hrăni, alții mai mici „neharnici de a se hrăni”, cu averea toată jefuită de unguri. Văduva lui Crișan are 3 copii mici, văduva lui

⁷³ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Consistoriu, nr. 105-110, f. 241; Hancu, *Drama*, p. 532.

Andrei Gilya a rămas cu o fetișoară de la Szirb (Sârb) Szimion (Simion), ungurii i-au luat marhele și calul, pe el l-au împușcat în pădure, văduva trăiește pe lângă un nepot al soțului; Muntyan (Muntean) Stephan, român sărac, venea de la moara din Stremț (Diöd, jud. Alba) cu sacul în spate și ungurii l-au împușcat în drum. Au rămas văduva săracă, 5 prunci, "toți neharnici de a se putea hrăni". Ungurii l-au împușcat și pe Mosolya Maftai, fecior june, de care au rămas Ion, tatăl lui, bătrân și o fetișoară, sora lui Maftai, vrednici de milă. A mai fost ucisă și o fată de țigan „colibar”. Parohul insistă asupra faptului că cei omorâți au fost nevinovați și că văduvele și orfanii menționați au fost jefuiți de tot ce aveau⁷⁴.

„Josephus Benyei, parochus Dorlaczienzis” (Dârlos, Darlac, Durles, jud. Sibiu) menționa la 14 noiembrie 1849 că din parohia sa au căzut în bătălia cu secuii de la Ogra 12 români: Ion Bretian, a rămas văduva Anicha cu vite și moșie; Ion Oltian, fecior june, au rămas doi părinți bătrâni, vite au, n-au moșie; Petru Vârcu, a rămas văduva Măriuța, fără copii, fără avere; Simion Kimpian (Câmpean), a rămas văduva Lina, fără copii, fără avere, fără vite; Matei Kimpian (Câmpean), fecior june, a rămas maica bătrână, săracă, fără nimic. Veselie Kimpian (Câmpean) Bardoș este plâns de văduva Maria, fără copii, n-are altceva decât o vacă; Veselie Gligor a lăsat după el pe văduva Oana, doi copii din prima căsătorie, au vite și moșie. Borza Ion, căzut la Ogra, a lăsat în urma lui 3 frați minori iar văduva Sia a plecat în Țara Românească, copiii au moșie, dar n-au vite. De Susan Georgie au rămas văduva Safta și doi copii, n-au nimic; de Thodor Cureșan, văduva Sia, fără nimic; de Niculae Peucsan (Păucean) văduva Marie, un copil, n-au moșie, au o vacă; de Ioan Vlăducz (Vlăduț) văduva Cătălina, 2 copii, fără moșie, au o vacă. Al 13-lea român din Dârlos, Văsiu Pînzaru Gligor, a fost cătană la Kossuth, a pierit în Țara Ungurească și de el a rămas un frate sărac, are vite, n-are moșie. Parohul Iosif Beniei îl critică pe tribunul Petru Banta din Șeușa (Sóspaták, jud. Alba) că n-a fost precaut, n-a cercetat dinainte câți unguri sunt la Ogra, cum sunt înarmați ci i-a dus pe românii din parohia lui neînarmați împotriva secuilor înarmați, așa cum duce cloșca puii spre

⁷⁴ Idem, loc. cit., f. 246; Hancu, *Drama*, p. 591.

ulii, fapt ce a produs multă sărăcie în sat, unde au rămas copii săraci, fără părinți, care să le poarte de grijă, să-i hrănească iar „acum mult suspină”⁷⁵.

Parohul Ioan Popp Siminiu din Boncii Nireșului (Bonț, Boncznyres, jud. Cluj) menționează că din parohia sa la Reghin (Szászrégen, Schäsisch-Regen, jud. Mureș) sau la Sarpatok (Șapartoc, sat component al com. suburb. Albești, municipiul Sighișoara, jud. Mureș) – preotul nu știa exact unde – au căzut Tămaș Lup, Moga Demnyan, Moroșan Costanu. Văduva lui Lup, Iliana, n-are nimic, dar de la prima muiere a lui Tămaș a rămas o fată care slujește la alții. De Moga Demnyan au rămas văduva Pop Eva, patru prunci, săraci, se hrănesc doar cu ajutorul creștinilor. În schimb, Veronica, văduva lui Tămaș Lion, fără prunci, are stare bună de trăit și nu duce lipsă de nimic⁷⁶. Originar din parohia greco-catolică a Arpașului de Jos (Alsóárpás, Unterarpasch, jud. Sibiu), grănicerul Iosif Szylagye (Silade) a luptat în prima bătălie de la Sibiu, la Okna (Ocna Sibiului, Vizakna, Salzburg, jud. Sibiu) cu ungurii și a fost rănit. Are un copil dar starea averii lor este slabă⁷⁷.

Popa Aaron, paroh în Lodorman (Lodroman, Lodormány, Lederman, jud. Alba), martorii Vasilie Băcilă, George Roșu, Gligor Nistor, Iacobb Ioan atestau la 15 noiembrie 1849 că în ziua de 14 octombrie 1848 românii din sat se aflau în Loagărul de la Șincai (Mezősámsand, jud. Mureș), unde s-au confruntat cu ungurii care au luat mai mulți prizonieri. Printre ei s-a aflat și Gligor Doroga din Lodroman, rănit la cap, pe care l-au dus în temnița Aiudului unde a zăcut două săptămâni. Părinții lui l-au adus acasă mai mult mort, acum trăiește dar nu poate să-și câștige traiul. Tot atunci ungurii l-au prins și pe un frate a lui Gligor, care a pierit. Preotul și martorii adresează Atestatum-ul pentru ca să facă cunoscute faptele tuturor acelora „cărora li se cuvine a ști”⁷⁸, deci autorităților care au ordonat investigațiile. Administratorul greco-catolic al Hususăului (Valea Lungă, Hosszúaszó, Lan.gentra!, jud. Alba) și bătrânii satului Vasilie Stoian, Theodor Stoian,

⁷⁵ Idem, loc. cit., f. 2389; Hancu, *Drama*, p. 529.

⁷⁶ Idem, loc. cit., f. 270.

⁷⁷ Idem, loc. cit., f. 223.

⁷⁸ Idem, loc. cit., f. 130; Hancu, *Drama*, p. 511.

Onu Căpâlneanu, Vasilie Căpâlneanu, Iacob Căpâlneanu, Ioacim Borșin, Vasilie Stoian depun mărturie la 27 noiembrie 1849 despre românii uciși de unguri în satul lor. Pe parohul Vasilie Triffu l-au prins ungurii în casa lui, l-au dus în pădurea Jidovului unde l-au împușcat, rămânând preteasa cu 4 prunci, fără mijloace de trai. Odată cu preotul Vasilie au fost prinși și românii greco-catolici Marian Codrea și Matei Riffel (!) care au fost executați în aceeași pădure. De Marian a rămas văduva cu 4 prunci, fără subzistență; de Matei, văduva, fără casă, fără mijloace de trai. Vasilie Crucean (Crucean) a fost împușcat în hotar la Valea Podului, rămânând de el văduva Sofia, „nimic având”. De Gligor Prihon, împușcat de unguri, a rămas o mamă bătrână; Onu Ioan a murit de spaimă când ungurii i-au aprins casa, a rămas văduva cu 3 copii, dintre care pe unul l-au mutilat maghiarii, iar urmașii n-au nimic, nici casă, nici posibilități de trai. Ungurii i-au prins și pe frații Vasilie și Dumtiru Crucean (Crucean) și i-au omorât, rămânând de ei o mamă bătrână care n-are nimic⁷⁹.

La 6 ianuarie 1849 ungurii au venit „cu năvală mare” asupra Sâncelului (Szancsal, Simtschal, jud. Alba) și l-au împușcat pe Comănici Ioan rânduind de strajă în capul satului. În seara aceleiași zi de 6 ianuarie ungurii i-au împușcat pe Coste Nicolae și Bogan Dumitru care au vrut să fugă din sat și pe Bărbat Iacob, Pepele Zacheu și Mărginean Petru. Doi husari kossuthiști i-au văzut pe Bărbat Gligor și Borse Cosma că stăteau în vârful dealului și priveau cum arde satul; i-au prins, i-au dus în lunca din jos și i-au împușcat. În focul pus de unguri au ars Drăgan Nicolae, Borșan Aaron, Berar Marița, Amuste Oana, Oniga Irinka iar la Glogoveth (Glogoveț, Kisgalgác, Tutendorf, jud. Alba) au fost împușcați Okințean Ioan și Frățilă Nicolae și la Mănărade (Monora, Donnersmarkt, jud. Alba) a fost executat Petrișor Nicolae. Preotul raportor Ioan Brani menționează că majoritatea văduvelor, feciorilor și fetelor rămase după soții și tații lor stinși din viață de maghiari, au moșii, vii, vite și își pot susține viața. Numai văduva bătrână Aldia Maria, lipsită de vedere la un ochi și Borșe Ana, văduvă cu 2 prunci, n-au nici un „modru de a-și susține viața”⁸⁰.

⁷⁹ Idem, loc. cit., f. 124.

⁸⁰ Idem, loc. cit., f. 134; Hancu, *Drama*, p. 513.

Când a trecut armata maghiară prin Pănade (Panád, Panagen, jud. Alba) înaintând spre Blaj, soldații unguri l-au împușcat în 18 iunie 1849 pe Boldoș Andrei, român unit de 55 de ani, iar văduva Maria trăiește cum poate în Pănade, moșie n-are, dar posedă „numai un cuib de căsuță unde se ocrotește”. Aceiași soldați l-au împușcat pe Zerieș Văsălie, 53 de ani, de care au rămas doi copii neașezați și o fată. Fata s-a măritat, copiii pot să-și câștige pâinea, deoarece unul este slugă iar altul se află lângă mama lui, văduva Eva care este însă chilavă, neputincioasă și vrednică de ajutor, deoarece are datorii rămase de la bărbatul ei. Soldații l-au împușcat și pe Cipariu Andrei de 33 de ani, au rămas 2 copii mărunți, unul șchiop și văduva Marina care s-a măritat în Bia și și-a dus copiii cu ea. Marina „nu e de milă că are cap” (deci soț) dar copiii sunt vrednici de mila imperială deoarece măritișul mamei lor nu-i fericește pe pruncii rămași de tatăl lor. Soldații maghiari au împușcat-o și pe văduva de 70 de ani, Bradu Marica, de ea n-a rămas nimeri și pe Văsălie Sternia, de care a rămas o văduvă dar „nu e de milă că s-a măritat”. Căpitanul ungar Bathori care conducea secuii în Bia (Bia, Magyarbénye, Benden, jud. Alba) l-a împușcat pe Dumitru Mândru deoarece a afirmat că în 3 zile „vin românii noștri și muscarii (rușii) și îi bat pe unguri”. Moartea lui a survenit în 8 iulie stil vechi (20 iulie stil nou). Văduva lui „se ocrotește la un fecior”. Raportor este parohul greco-catolic Ioan Ignath al Pănăzii⁸¹. Interesant este faptul că Ioan Ignat, parohul, nu este prea încântat de văduvele românilor uciși de unguri care imediat se măritau cu alți români văduvi sau neînșurați. Dar măritișul acestor românce este explicabil, deoarece având „cap” (soț) puteau supraviețui mai ușor, ele și pruncii lor din prima căsătorie.

Popp Georgie, parohul greco-catolic al Maróthlakăi (Morlaca, Maróthlaka, jud. Cluj) face cunoscute împrejurările, cauzele, care au dus la omorârea unor bărbați și zilele, luna și anul când s-au comis uciderile. Cauzele sunt legate în concepția preotului de „neclătita lor credință și alipire de Tron și cauza cea dreaptă” românească. Preotul vorbește de 20 de români din Morlaca designând cu numele lor văduvele, numărul orfanilor, starea averii, „spre a se judeca cari au drept din vistieria statului a dobândi ajutoriu și care nu”. În zilele de 2 și 3 noiembrie

⁸¹ Idem, loc. cit., f. 103; Hancu, *Drama*, p. 514.

1848 s-a răspândit vestea („faima”) că în zonă se apropie „Tabere Montane” românești înarmate. Vestea s-a adevărat iar conducătorii acestor „Tabere” Naționale au apelat la români și comunitățile lor să pună mâna pe arme și să participe la toate bătăliile cu ungurii care vor urma. În 4 noiembrie în Morlaca au venit doi tribuni – din păcate Popa George nu s-a oboșit să afle și numele acestora – care i-au convocat pe săteni la o adunare publică. Românii s-au adunat, au ascultat îndemnul tribunilor care i-au chemat să lupte, să se învoiască „a sângera”, a suferi orice jertfă în bătăliile pentru Împărat și națiunea care se aflau în aceeași tabără beligerantă. Tribunii au ordonat în ziua de 5 noiembrie ca din fiecare casă să se pregătească un român bine înarmat, gata să pornească către satul Szent Kalata (Călata, Nagykalata, jud. Cluj) unde era sediul Lagărului Român pentru a depune jurământul către Împărat și națiunea română, după formula stabilită la Blaj.

La fel au procedat tribunii și în alte sate românești învecinate. Românii din aceste sate, ca și cei din Morlaca, s-au concentrat la marginea satului Morlaca, au fost trecuți pe liste, au pornit spre Călata, dar abia ajunși la capătul hotarului satului au fost atacați de trupele maghiare conduse de maiorul Gyarmáthi Sándor. Românii din depărtare au bănuțit că era vorba de Tabăra Română, dar spre zi, după ce au auzit bubuitul puștilor, au realizat că sunt atacați de dușmani. Românii morlăceni nu aveau pușcași, doar lăncieri, au fost nevoiți să se retragă fiind urmăriți până în sat de soldații lui Gyarmáthi. Comandantul ungar a aruncat o „gloabă”, (amendă) de 2.000 de florini drept pedeapsă că sătenii s-au adunat în tabără pentru a merge în Loagărul de la Călata. Suma era impusă și pentru ca trupele ungurești să nu aprindă satul Morlaca drept represalii pentru cele întâmplate. Într-un timp așa scurt românii n-au fost capabili să adune toată suma, drept care maiorul Gyarmáthi a luat 18 români ostatici ca garanție că cei 2.000 de florini vor fi achitați de sat armatei maghiare. Cei 20 de ostatici („kiseși”) au fost luați de Tabăra Maghiară și duși pe direcția de operații militare efectuate de aceasta. Maiorul ungar Gyarmáthi, observând că se apropiau de Călata românii munteni, de data aceasta mai numeroși și mai bine înarmați, a estimat că nu va putea rezista atacului român și, înfuriat de situație, a ordonat să fie uciși toți ostaticii

„spre cea mai mare nenorocire a orfanilor și văduvelor” rămași fără tați și fără soți. Parohul Georgie își caracterizează raportul ca fiind o „sinoptică descriere a acestei catastrofe”, dar în felul în care a fost redactată era de natură să corespundă cerințelor exprimate de Guvernatorul civil și militar Ludovic Wohlgemuth iar urmașii să beneficieze de ajutorul imperial.

Românii uciși din Morlaca au fost: Lukács (Lucaci) Onutz, a rămas Lukacs (Lucaci) Maria, trei prunci, avere două vaci; Lukács (Lucaci) Toagyer (Toader), a rămas văduva Lucaci Iliana, cu doi prunci, avere nimic; Lukács (Lucaci) Crăcsun (Crăciun), a rămas văduva Lucaci Floare cu doi prunci, „alta nimic”; Negru Mitru, a rămas Negru Agația, fără prunci, cu o vacă; Bentzo (Bențo) Mihai, a rămas Bențo Oana, fără prunci, cu o vacă; Bentzo (Bențo) Toagyer (Toader) a rămas Bențo Agația cu patru prunci, „alta nimic”. Au fost executați Tyoba Joszip, dar văduva Zyoba Irina s-a măritat; Negru Irimie este plâns de Negru Nasta cu trei prunci, are doi boi; Cobârzan Iuon este plâns de Cobârzan Mărie, are doi prunci, „alta nimic”, Zbutse (Zbuce) Lup este plâns de Zbuce Ana cu patru prunci, „alta nimic”; Hanga Onutz (Onuț) de Hanga Ana cu 6 prunci, cu doi boi, o vacă; Gligor Iuon de Gligor Maria, are o fată și o vacă; Farkas Iuon, de Farkas Maria, are un prunc, „alta nimic”; Sziană (Siană) Onutz (Onuț) de Siană Nastie, cu doi prunci, „alta nimic”; Borszós (Borzoș) György (Gheorghe) de Borzoș Marie cu trei prunci, au două vaci. Făcând investigații suplimentare în satul Morlaca, pentru a-și îndeplini obligațiile ce-i incumbă din dregătoria sa, parohul Popp Georgie a descoperit că ungurii au mai omorât-o și pe Bota Maria de care au rămas orfanii Bota Irimie, Bota Zaharia, Bota Maria și pe românul Hanga Iuon de care a rămas săraca văduvă Hanga Ana care n-are nimic.

Trei dintre românii uciși n-au avut soții iar cele mai multe văduve și cei mai mulți orfani nu erau capabili să-și câștige „cele de lipsă spre hrana vieții”. Mamele acestor orfani au moșii, dar casele, încăperile, anexele și cele agonisite împreună cu soții lor împușcați de unguri au ars în 7 noiembrie 1848, când soldații lui Gyármathi au dat foc satului Morlaca. Popa greco-catolic Amphilochie Popp menționează că din aceleași motive, deci datorită credinței către Împărat și națiunea română

ungurii au împușcat și din parohia sa a Malomszegului (Brăișoru, jud. Cluj) 8 români cu ocazia aprinderii satului. Morariu Nistor și Morariu Ana, soț și soție, au fost uciși împreună, a rămas unica lor fiică, Morariu Ana; au fost omorâți de asemenea Brazdă Crăciun, a rămas Brazdă Ana cu trei fete, „alta nimic”; Szábo (Sabău) Vasilie, a rămas Sabău Anisie, femeie bătrână și săracă lipită pământului; Szász (Sas) Niculaie, de care a rămas Sas Doka, „fată fecioară” care, pierzându-și tatăl și nerămânându-i nimic, trăiește cu slujitul pe la alții. După părerea parohului Amphilochie cele 4 văduve cu orfanii lor corespund condițiilor puse pentru a obține ajutor imperial iar de alți patru români bătrâni uciși, Mudure Mihai, Bogdan Onuț, Morar Györgyiu (Gheorghiu), Mudure Evdochia, n-a rămas nimeni⁸².

Teologul absolut Vasiliu Turcu, martorii Arutan Toagyer (Toader), Popean Vasilică, Moldovan Macavei, Roman Ștefan, Rad Vasika, Voevod Dănilă, Voevod Toagyer (Toader), Triff David, Băran Iacob, Lumperdean Gligor descriau evenimentele din 1848-1849 din satul Cătina (Katona, jud. Cluj) și împrejurimi. Teologul relatează că Onoratul Comitet Național Român (care era un guvern român al Transilvaniei) a dat ordin prefectilor români să mobilizeze pe români la luptă cu Ungaria. Prefectul Alexandru Baternai, executând ordinul, a mers din Cătina spre Bărăi (Báré, jud. Cluj) într-o căruță cu 3 cai, cu protopopul Vasile Turcu, feciorul acestuia, dar ungurii i-au prins în Bărăi, i-au bătut și i-au batjocorit, cu această ocazie omorând sau mutilând în bătăi mai mulți români. Ambrosiu Turcu, dascăl în Bărăi, a fost bătut, jefuit, a rămas sărac, nu mai poate munci cu mâinile să se hrănească, dar poate munci „cu peana”, deci este capabil să-și facă meseria. Protopopul Vasile Turcu, pentru că a mobilizat românii la luptă, a fost condamnat și spânzurat, ungurii i-au dus toate dobitoacele, bucate multe, veșminte, porci grași și alte bunuri greu de estimat. De protopop au rămas 4 orfani, fără tată, fără mamă care murise mai înainte. Orfanii erau „goi, fără veșminte, cari numai din mila creștinilor și de întru a neamurilor trăiesc, neavând nice un venit”.

Tot atunci a fost împușcat ca credincios Împăratului românul Hura Andrei, de care a rămas văduva cu 4 orfani cu posibilități de trai foarte

⁸² Idem, loc. cit., f. 122-123.

slabe și puține. Ungurii l-au străpuns cu sulița și pe Pascor Cassian, rămânând văduva și 2 orfani. Românul Lumperdean Gligor, credincios Împăratului, a fost arestat, dus odată cu protopopul Turcu în robie la Cluj, împreună cu dascălul Ambrosie Turcu. A fost bătut și Gligor care a rămas nesănătos și invalid, muierea lui era și ea invalidă, iar părinții cu cei 3 prunci ai lor n-au din ce trăi. Românul Voevod Togyas a fost tăiat cu săbiile și ungurii i-au dus 2 boi și iapa. Protopopul Turcu a fost spânzurat la 4 noiembrie, iar ceilalți români au fost omorâți sau bătuți în 29 noiembrie 1849 când ungurii l-au arestat pe protopop.

În martie 1849 ungurii au executat fără vină pe Voevod Sandu, a rămas văduva; pe Nagy János (Ioan), au rămas văduva și 4 orfani; Bănăban Grigore, june, a rămas o mamă bătrână cu 3 prunci; Trifu Condrate, june, i-au rămas părinții cu 2 prunci, frații lui; Muszte (Muste) Petra, june, au rămas o mamă și 3 prunci, frații lui. O văduvă și 3 prunci au rămas de Musk Eustachie; un orfan bolnav a rămas de Inișan Constantin; o văduvă însărcinată a rămas de Zseran (Jeran) Susan; o văduvă de Lumperdean Ioan; o văduvă cu 3 copii de Moldovan Isăilă; o văduvă și 4 orfani de Kiraj Andraș (Chirai Andrei); o văduvă și un orfan de Dărăban Alexa. Dintre urmași, cei mai mulți nu se mai puteau hrăni, sunt săraci și au fost sărăciți și de unguri care le-au luat banii și veșmintele, după cum mărturiseau teologul absolut și „seniorii” satului în cunoștința sufletelor lor⁸³. Unii teologi uniți preferau termenul „seniorii”, celui de bătrâni ai satelor.

⁸³ Idem, loc. cit., f. 148; Hancu, *Drama*, p. 584-585. Despre Bătrâneanu, vezi Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 260-265; Ștefan Pascu, *Alexandru Chioreanu alias Bătrâneanu și rolul său în revoluția românilor ardeleni la 1848*, Sibiu, 1939, Despre Turcu, vezi George Bariț și contemporanii săi, vol. III, Ediție de Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș, Dumitru Suciu, Mircea Popa, Gelu Neamțu, București, 1976, p. 206-207. Pe prefectul Alexandru Baterrai și pe tribunul Simonici din Sărmașu Mare (Nagysármás, jud. Mureș) i-a prevăzut cu cel sfinte (adică i-a cuminecat și i-a spovedit) capelanul greco-catolic al Clujului, Vlăduțiu Ioan, care mai înainte a servit în Topa Deșartă (Topa Mică, Pusztatopa, jud. Cluj). El i-a condus la locul execuției. Protopopul Vasile Turcu a fost legat de stâlp trei zile în curtea sediului comitatului, unde a fost înjurat de unguri, scuipat și bațjocorit. Turcu le replica: „Vicem pro vice reddam tibi amice”. Pe protopopul Vasile Turcu l-a prevăzut cu

Parohul Toltiorului (Totia, Tóti, jud. Hunedoara), Vasilie Pop, raporta la 20 noiembrie 1849 că din parohia sa de mână maghiară au pierit Hodiș David și David Ioanaș. De Hodiș David a rămas văduva Pop Ana cu datoriile făcute de soțul ei, un fecior însurat sărac, dar Ana are „casă și moșie slobodă” (pe care le putea pierde dacă nu plătea datoriile făcute de David). De David Ioanaș a rămas văduva cu 4 prunci

cele sfinte Ioan Fekete Negruțiu, arestat și el pe moment fiind bănuț pe nedrept că l-a ascuns pe colonelul Urban. Föbirăul baronul Inczédi i-a citit lui Turcu sentința de moarte dată pentru că a agitat contra Ungariei și a colaborat cu tribunii. Negruțiu l-a rugat pe Inczédi să-l grațieze pe Turcu, dar baronul i-a răspuns că este imposibil, deoarece în fața protopopului s-a rupt în două un băț, semn că sentința trebuie executată. Episcopul Ioan Lemeni care era în Cluj a intervenit pentru Ioan Fekete Negruțiu care a fost eliberat. Capelanului Ioan Vlăduțiu care-i conducerea pe ultimul drum pe românii uniți condamnați la moarte i se striga în față de către honvezi: „Dumnezeul tău de popă valah și pe tine ar trebui să te spânzurăm”. Capelanul, probabil mai slab de înger, s-a îmbolnăvit și a murit, fiind prohodit de Negruțiu și mai mulți preoți uniți. Clopotele Bisericii Unite au tras după Vlăduțiu, fost capelan al greco-catolicilor din Cluj, dar Magistratul Clujului l-a acuzat pe Negruțiu că s-au tras clopotele după dușmanul Ungariei, protopopul Turcu, fapt infirmat ca fiind neadevărat. Confuzia s-a făcut deoarece tot atunci Turcu era condus la locul execuției fiind însoțit de parohul Alexandru Arpadi al Baciului (Kisbács, jud. Cluj). Negruțiu s-a rugat de comitele suprem Macskási Pál să fie scutit de a-l însoți pe Turcu la locul execuției, deoarece era suferind după bătaia aplicată lui de unguri, astfel că această tristă îndatorire a căzut pe Arpadi Alexandru care tocmai atunci a venit în vizită la episcopul Ioan Lemeni. Uneori ungurii veneau la Lemeni pentru a-i degrada pe preoții uniți, dușmani ai Ungariei, care erau condamnați la moarte. Biró i-a cerut în mod oficial din partea Judecătoriei marțiale degradarea lui Basiliu Popovici, paroh în Târgșor (Târgușor, Kékesvársarhely, jud. Cluj), care era condamnat la moarte. Episcopul a avut demnitatea de a-l refuza pe Biró replicându-i în prezența lui Negruțiu, Alexandru Bohățiel și Ioan Bob că nu știe după ce legi condamnă ungurii pe preoții lui la moarte. Preoții trebuie judecați mai întâi de forurile bisericești și doar dacă aceste foruri îi găseau vinovați erau predați judecării laice. Episcopul i-a spus lui Biró că ungurii le fac pe toate pe dos și contra regulilor vechi și legale ale Episcopului, care le-a făcut destule servicii, și l-au executat pe preotul Basiliu Popovici. Lemeni a cerut să fie lăsat liber să plece la Blaj, dar a fost refuzat deoarece ungurii l-au ținut sub observație. A fost un noroc pentru români că episcopul Șaguna n-a fost arestat la Pesta și a reușit să revină acasă, în Transilvania, în mijlocul națiunii române, gata de Război.

mici, cel mai mare de 10 ani. Văduva lui Ioanaș s-a măritat după altul care are și el doi prunci necrescuți, ei „modru de trăit în vremea viitoare n-au din ce mai mult, decât din 2 junincută de 3 ani în primăvară” și puțin pământ de arătură după casă „din care se ajutoră cu traiul vieții”. Ioanaș a fost omorât în 4 aprilie st.v. 1849 dar preotul nu cunoaște motivul; și parohul Vasilie adeverește faptele în conștiința preoției sale, le mărturisește cu iscălitura și le întărește cu obișnuita pecete la data indicată⁸⁴. Parohul Fundăturii (Szamosjenő, jud. Cluj) Josephus Moroșan raporta la 15 noiembrie 1849 că din parohia sa (acum ține de com. Iclod, jud. Cluj) de mână maghiară au pierit în ziua de 20 aprilie 1849 6 români, dar nu cunoaște motivul uciderii lor. Morar Thoma este plâns de Morar Marie, văduvă, „obidată (supărată) cu 3 copii mici, n-are nimcia săraca, nici loc, nici casă”. Văduva Papp Susana, obidată și săracă, are 4 copii, are și moșie bună, dar n-are cine s-o lucreze deoarece Moroșan Costan, tată și soț, a fost ucis de unguri. Obidată a rămas și Ceștian Acsina, cu 4 copii, al căror tată și soț, Morar Urs, a fost omorât de unguri, urmașii au moșie, dar n-are cine s-o lucreze. Oltyan Ana are o copilă, au rămas de Oltyan Gergely, Ana este și ea obidată, are o vacă și moșie, dar și datorii.

De Dăbian Onisie, ucis de unguri, au rămas 6 copii mici, au din ce trăi dar sunt „săraci și de tată și de maică”. Cu ce trăi au și văduva Rusz Mărie și cei doi copii ai ei care au rămas de alt român ucis de unguri, Crăciun Macarie⁸⁵. A fost mai simplu pentru preot să declare că nu cunoaște motivul uciderii enoriașilor săi, decât să investigheze serios cauzele.

Oltyan Ioan, parohul Dăbâcii (Dăbâka, Dokoca, jud. Cluj) relatează că dintre românii din sat care au plecat în 1848 la adunarea de la Reghin, 5 nu s-au mai întors acasă. După părerea preotului singura explicație este că acești români uniți au căzut în lupta cu secuii. Așa au căzut Crisztoltzan (Cristolțan) Demian, în casă și moșie au rămas fără ajutor văduva Lukiana cu 4 prunci; Budușan Ștefan, în casă și moșie au rămas văduva Onica, doi prunci, bunica după tată; Szekmerian (Secmerian) Vasilică, fără ajutor au rămas văduva Ratz (Raț) Nastasie, a doua soție a

⁸⁴ Idem, loc. cit., f. 172.

⁸⁵ Idem, loc. cit., f. 167.

lui Vasilică cu trei prunci mai mici, unul mai mare, fără ajutor și săraci; Horsa Ioan, fecior holtei, de care au rămas singuri fără alți copii, doi părinți în jur de 50 de ani; Oltian Ioan, fecior holtei, de care a rămas în casa și moșia sa tatăl său⁸⁶.

La 1 octombrie 1849 protopopul George Crișan al protopopiatului Pogăcii (Pogăceaua, Mezőpatacsa, jud. Mureș), Oltean Toader, Pop Vasilie, Coloza Mitru, Curto Ticu, Rerely Ioan, Sucaciu Vasiliu, Lucacs Petre, Ilie Petri, Nemeș Toaderu, Oltean Vasiliu, Pop Ioan, Mancsogu Vasiliu, Micu Simeon, Botoșieriu Iosef, Pop Petru și bătrânii satului Budeiu de Câmpie (Papiu Ilarian, sat, comună, jud. Mureș) descriu suferințele îndurate de familia lui Alexandru Papiu Ilarian în timpul Războiului Național. Raportul original a fost scris în copie fidelă („in fidem copio subscribunt”) de Ioan Mărginean, asesor și inspector în districtul Mureșului și Vasile Vespreman, asesor și inspector în districtul Blajului. Toți mărturisesc că Alexandru Papiu Ilarian, secretarul Comitetului Românesc apoi dregător administrativ în districtul Blajului s-a opus din toate puterile lui politicii Ungariei. De aici a decurs direct și ura și prigoana declanșate de unguri împotriva lui Alexandru și a familiei sale. Înaintea Rusaliilor din 1848 autoritățile maghiare au trimis o companie de soldați imperiali (era în vremea regimului dualist când armata era supusă autorității ungare de stat) de la Turda, la Budiu de Câmpie (azi Papiu Ilarian, Mezőbodon, jud. Mureș), să-l prindă și să-l aresteze pe Alexandru dar acțiunea a eșuat. Tatăl său a fost anchetat dar n-a fost găsit vinovat și prezența soldaților cezaro-regali l-a protejat întrucâtva indirect pe bătrânul preot greco-catolic, după afirmațiile semnatarilor raportului. A urmat al doilea raid, din 17 iunie 1848, la Budiu de Câmpie, unde a fost trimisă de data aceasta o trupă de soldați secui din Arieș care, în lipsa lui Alexandru, l-au arestat pe tatăl lui, l-au dus la Turda (Thorda, Thorenburg, jud. Cluj), unde l-au ținut închis 4 luni. După ce în toamna lui 1848 ungurii au ridicat armele contra Dinastiei („au pășit maghiarii la rebeliune apriată”), tatăl lui Alexandru i-a mobilizat pe românii din zonă la luptă contra Ungariei. Din acest motiv când secuii au înaintat pe Mureș și în câmpie, au aprins casa preotului din Budiu de Câmpie, care fusese

⁸⁶ Idem, loc. cit., f. 157.

construită doar cu 4 ani înainte, i-au aprins stogurile de grâu, clăile de fân și tot ce a avut în casă și pe lângă casă, dar preotul a reușit să fugă cu familia prin păduri, scăpându-și capul și viața, dar și din aceste locuri ascunse n-a încetat să-i îndemne pe români la rezistență armată contra Ungariei. Dar, după retragerea trupelor imperiale, maghiarii, urmărindu-l cu insistență l-au prins în satul Deag (Marosdég, jud. Mureș), l-au dus la Turda și l-a spânzurat.

Starea materială a parohului unit a fost bună. În afară de veniturile bisericești (stolă, lectical, porție canonică) a avut „boi, oi, cai, car, căruță, plug și tot ce ține de economie”. După executarea lui, ungurii au confiscat toată averea încât preoteasa, o fată de 14 ani, alta de 4 ani, o fată măritată în urmă cu 2 ani, au rămas fără nimic „în ușile oamenilor”. N-au avut din ce trăi, erau lipsite de haine, bucate, vite și din acest motiv văduva cu fetele sale a plecat la un frate în Marosfalău (Suseni, Marosfalfalu, Pränzdorf, jud. Mureș), apoi la o nepoată din Iclandul Mic (Iclänzel, Kisikland, jud. Mureș). Aici a fost arestată de vicejudele Söcs Károl, dusă în Căpușu de Câmpie (Mezőkopos, jud. Mureș) și de aici la solgăbirăul tractului (cercului) Pogacea în Săcal (Erdőszakal, jud. Mureș) care a constatat că preoteasa nu este vinovată, a eliberat-o și i-a permis să se întoarcă în Budiul de Câmpie unde – spunea raportul – „până în ziua de astăzi în cea mai mare sărăcie, mișelitate, goliciune, cu fetele sale, își plânge jalnica sa soartă”⁸⁷.

După cum am văzut, toate rapoartele protopopilor sau arhidiaconilor greco-catolici erau adresate Venerabilului sau Sfântului Consistoriu, întrucât scaunul episcopal de la Blaj era gol după destituirea lui Ioan Lemeni⁸⁸ de către baronul Anton von Puchner. Cât timp a durat regimul dualist, martie-septembrie 1848, Puchner a respectat legile sancționate elaborate de dietele ungurești, a vegheat la

⁸⁷ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Cabinetul Mitropolitului, dosar 272/1849, f. 1-2. Despre tata lui Alexandru Papiu Ilarian, vezi Gelu Nearnțu, *Preotul Ioan Bucur din Budiul de Câmpie, erou și martir la 1848-1849*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, Series Historica, XLIV, 2005, p. 525-538.

⁸⁸ Despre Lemeni, vezi Daniela Deteșan, *Procesul lemenian (1843-1846)*, Presa Universitară Clujeană, 2008; Idem, *Dosarul procesului lemenian*, vol. I, Cluj-Napoca, 2007; Ciprian Ghișa, *Episcopia Greco-Catolică de Făgăraș în timpul păstoririi lui Ioan Lemeni*, vol. I-II, Cluj-Napoca, 2007-2008.

aplicarea lor, la păstrarea ordinii publice în virtutea și în conformitate cu spiritul deciziilor acestora; dar după declamarea conflictului constituțional, politic și militar dintre Austria istorică și Ungaria istorică, baronul-comandant al trupelor cezaro-regale din Marele Principat al Transilvaniei (Ardeal) întoarce armele contra Ungariei kossuthiste, recunoaște și colaborează cu Comitetul Național Român, cu Landsturmul Român și prefectii săi, cu sașii autonomiști și antiunioniști fideli și ei Dinastiei, spre deosebire de sașii unioniști fideli Ungariei⁸⁹. Pe linia noii politici vieneze care rupe compromisul din martie cu Pesta, baronul l-a destituit și pe episcopul greco-catolic Ioan Lemeni care în pastoralele și circularele sale i-a îndemnat pe români să respecte legile ungare sancționate de Monarh și le-a atras atenția că numai dispozițiile imperiale contrasemnate de miniștrii unguri erau valabile, legale și trebuiau ascultate de popor. Implicit acest lucru însemna că episcopul s-a încadrat în linia constituționalismului unguresc recunoscut și respectat de Dinastie în primăvara și vara lui 1848. Dar în toamnă când situația s-a răsturnat, Episcopul unit a negat de-a dreptul legalitatea măsurilor imperiale ce nu erau contrasemnate de miniștrii unguri, părtinind astfel politica ungară dirijată de Kossuth care insurecționează contra Vienei, a cabinetului austriac, contra lui Ferdinand până la 2 decembrie 1848 și apoi împotriva nepotului acestuia Francisc Iosif I.

La început armatele ungare au luptat contra Regelui doar pentru a-l determina la respectarea măsurilor de stat și a legilor ungurești sancționate, fapt valabil și pentru urmașul la Tron Francisc Iosif I până în aprilie 1849, când Dinastia de Habsburg care nu cedează în fața lui Kossuth este detronată, ca sperjură și călcătoare a legilor din primăvara și vara anului 1848, motivul esențial fiind tocmai rezistența și dezacordul manifestate de Împărat și cabinetul austriac față de guvernul Ungariei kossuthiste. Acesta apăra democratic, concomitent, atât libertățile naționale moderne ale Ungariei, dar nedemocratic, exclusivist, și supunerea și integrarea slavilor și românilor din stat. Acesta este contextul politic, instituțional, statal și constituțional care a dus în aceeași tabără Dinastia și națiunile slave și române. Aceste forțe

⁸⁹ Despre sași la 1848/49, vezi Ela Cosma, *Presa săsească și Revoluția din Transilvania la 1848/1849*, Presa Universitară Clujeană, 2002.

au ajuns să aibă același rival, din motive însă total diferite în privința scopurilor urmărite. Viena, care a pierdut jumătate de Imperiu, dorea să recâștige puterea în Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan, pe când românii și slavii, alături de slavii din Austria istorică, partea cisleithană a Imperiului, acționau pentru federalizarea sau elvetizarea acestuia, pentru transformarea lui într-o federațiune de națiuni fraterne, egale, coordonate unele cu altele și nu subordonate unguirilor și austriecilor sau doar a unora sau altora dintre cei doi stăpâni. Pentru slavii și românii din Ungaria principala primejdie venea din partea centralismului ungar de stat de unde rezultă direct că ei nu aveau nimic de câștigat dacă stăpânii unguri și austrieci erau în relații bune, se împăcau sau colaborau, ci, dimpotrivă, din punct de vedere tactic, aveau tot interesul ca Viena și Pesta să intre în conflict, sperând că stăpânul de la centru, mai îndepărtat și mai culant, le va ratifica Programelor Naționale, în schimbul sângelui vărsat împotriva dușmanului comun, Ungaria kossuthistă.

Interesant este faptul că nu toate partidele politice maghiare au adoptat politica antidinastică a lui Kossuth și a radicalilor unguri. Conservatorii au stat cumiși alături de Tron și de Windischgrätz, liberalii s-au retras pe motiv că era o sinucidere să te bați deodată cu Dinastia și cu rebelii slavi, dar s-au atașat strâns de legile din primăvara și vara lui 1848 pe care le-au apărat neîntrerupt, până le-au văzut reaplicate și revitalizate în 1867. Nici partidele politice austriece n-au gândit și n-au acționat unitar în 1848. În octombrie 1848 radicalii austrieci insurecționează, sar în ajutorul constituționalismului maghiar și-l spânzură pe ministrul de război Latour care i-a dezlegat pe ofițerii unguri de jurământul depus față de guvernul și ministrul de război ungar de la Pesta, pentru ca aceștia să se supună doar în fața Tronului și a cabinetului austriac de la Viena. Windischgrätz i-a domolit cu artileria, i-a reprimat și a înlăturat solidaritatea acestor austrieci cu dualismul instaurat în „primăvara popoarelor” de fapt a doua dintre ele care se considerau politice, înzestrate cu „adevărate” tradiții de stat și culturi majore, singure îndreptățite la accesul la state moderne, în care să-i includă și pe nemaghiari și negermani⁹⁰.

⁹⁰ Suci, *Antecedentele dualismului*, p. 73-96.

Lemeni, legalist înclina spre partida nobiliară maghiară, de la care spera acordarea unor libertăți, dar nu pune neapărat accentul pe cea națională românească dacă politica ungară era contrară acesteia. De fapt, Episcopul unit era la Cluj, în mijlocul ungarilor care-l controlau și nu putea să facă mare lucru pentru Programul românesc chiar dacă presupunem prin absurd că ar fi dorit acest lucru. Înaltul prelat a ieșit învingător în marele proces lemenian prepașoptist și a reprimat partida lui Bărnăuțiu și a clerului opozant, care în 1848-1849 s-a înscris în elita politică autonomistă și s-a încadrat în conducerea Războiului Național contra centralismului ungar de stat. Unii membri ai elitei românești au crezut în „primăvara popoarelor” că națiunea ungară, odată ce și-a atins accesul la libertatea națională modernă, va respecta celelalte națiuni ca pe ea însăși și din punctul de vedere al drepturilor naționale colective nemaghiare, dar mulți dintre ei s-au trezit repede, în timp util și s-au atașat de tabăra națională. Alții credeau la început în posibilitatea ca însuși Programul de la Blaj să fie acceptat de unguri, națiunea română devenind astfel națiune politică egală cu cea maghiară, sperând că prin egalitatea legală acordată și recunoscută prin legi, orice conflict româno-maghiar să fie evitat și cele două popoare să colaboreze, să se respecte reciproc și chiar să-și apere împreună interesele majore.

Astfel vicarul unit Alexandru Sterca Șuluțiu, al Silvaniei, adept admirator al Programului de la Blaj, l-a sfătuit pe Wesséleny Miklós să-l atragă pe Avram Iancu de partea națiunii ungare tocmai prin recunoașterea acestui Program, fapt ce a eșuat, deoarece contravenea politicii unioniste maghiare, care dorea să controleze, în continuare, în forme noi, „moderne”, centralizatoare, toate teritoriile cucerite în trecut și încadrate în Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan, unde autonomismul istoric al Marelui Principat al Transilvaniei (Ardealul) nu mai avea ce căuta, tocmai datorită faptului că pe plan politic, apoi și pe cel militar, românii au deschis și s-au încadrat în marea acțiune de transformare a Ardealului din patrie maghiară nobiliară în patrie română, fenomen deosebit de periculos pentru dominația maghiară asupra teritoriilor cu majorități etnice române, dar și slave din stat. Practic vorbind, în 1848/49 s-a desfășurat un Război Național între români și unguri pentru Ardeal. Ardealul nu mai trebuia să fie mica patrie maghiară (Kismagyarország)

ca în trecut și nici partea de Răsărit a Ungariei Mari cum doreau ungurii moderni, ci nucleul statal în jurul căruia să se făurească Marele Ducat Român, toate teritoriile revendicate în Program având majorități etnice românești.

În naivitatea lui, Șuluțiu credea că până la urmă politicienii unguri vor recunoaște Programul național român de la Blaj; el a acționat pentru respectarea unor drepturi sociale și politice românești și împotriva unor măsuri despotice și nedrepte aplicate de funcționarii unguri din Silvania împotriva românilor, dar chiar și împotriva unor țărani unguri, pe plan social. În 8 iulie 1848, Șuluțiu îi răspundea unei scrisori adresate lui de către Episcopul Ioan Lemeni care se afla la Pesta. Vicarul afirma că lucrurile nu mergeau deloc bine în comitatul Crasna, alegerea deputaților în Dieta Ungariei a fost defectă, nu s-au respectat legile, funcționarii comitatensii tratau poporul despotic și nedrept. Nobilii (domnii pământești) erau lacomi, declarau anumite pământuri ca făcând parte din alodiu, pentru a fi ei împrăștiți și nu țărani, așa cum prevedea legea. Aceste pământuri au fost în folosința iobagilor, au fost colonizate și nu se puteau confunda cu „Major Föld”-ul și curiile alodiale nobiliare. Numai țărani ce le-au lucrat și au plătit impozite statului puteau deveni proprietari pe sesii și nicidecum nobili. Țărani erau rău tulburați și nemulțumiți de situație și gata de revoltă. Toată încrederea în funcționari era zdruncinată („a fost stârpită în inimile lor”) din care motiv atât țărani maghiari, cât și țărani români au refuzat să se înscrie în „Garda Națională” și să plătească „subsidiuri” (impozite) patriei. Șuluțiu i-a asigurat că drepturile cuvenite vor fi respectate, i-a liniștit și i-a convins să se înscrie în gardă, să dea subsidii Ungariei și să depună jurământ de fidelitate. Liniștirea poporului se datorează lui și el a reușit să pună poporul la rând, în ordine, fapt ce nu i-a reușit comisarului ungur. Șuluțiu era însă tulburat și nemulțumit din cauza alodizărilor nedrepte operate de domnii pământești și „tistorii” (funcționarii) le înscriu repede și ușor pe numele nobililor, frustrându-i pe țărani. Șuluțiu va face însă un protest ce-l va înainta Comitetului ce se ocupă de reforma agrară și-l va trimite și redacției de la „Pesti Hirlap”, pentru că speră ca pe calea publicității să pună capăt acestor abuzuri iar Comitetul să răspundă favorabil jalbelor oamenilor din

satele Silvaniei. Poporul îl vrea deputat în Dieta Ungariei și el acceptă acest lucru nu atât pentru sine, cât pentru a apăra drepturile poporului. Șuluțiu dorește să meargă la Pesta, să se întâlnească și să se sfătuiască cu Episcopul său Ioan Lemeni.

Vicarul Silvaniei se apără dârz în fața superiorului său ierarhic de învinuirea că ar fi acționat pentru neatârnarea Bisericii Române Greco-Catolice de Sfântul Părinte de la Scaunul Apostolic al Romei. „Feriască Dumnezeu” să-i fi trecut așa ceva vreodată prin minte. Șuluțiu nu dorește altceva decât ca viitoarea Mitropolie Română Unită cu Roma să fie neatârnată de „Latini Ritus”, să-și păstreze neabătută ritul, disciplina, Pravila orientală, fără introducerea unor norme și cutume din catolicismul occidental sau latin. În rest, atât rezistența, cât și fericirea, viitorul neamului român, Șuluțiu o vede doar în Unirea cu Biserica Romană și declară în fața lui Lemeni că acesta era adevăratul crez „biserico-politicesc”, pe care-l va apăra militând mereu pentru politica națiunii române pe care o va desfășura în foile publice și în toate împrejurările. Nu știe „ce nădejde paște pe Șaguna”, dar „în toată calea noastră cea lungă” străbătută împreună a constatat că în toate sentimentele împărtășite lui prin cuvânt de Episcopul ortodox, acestea au fost sincere pentru binele națiunii române și „a stării cu Ungaria”. Acestea au fost considerentele pentru care i-a recomandat Episcopului Lemeni să se înțeleagă cu Episcopul Șaguna în toate chestiunile ce privesc cauza națiunii române. După ce Șuluțiu se va reîntoarce la Pesta, va discuta în detalii cu Lemeni această problemă⁹¹.

După numai 5 zile, în 13 iulie 1848, Șuluțiu își informa din nou superiorul ierarhic despre starea tristă a românilor din comitatele Crasna și Solnocul de Mijloc trimițându-i o copie a petiției redactată de el în care a descris situația din ambele comitate. Șuluțiu cerea ca cercetarea jalbelor bieților oameni să fie efectuată de la centru, de la ministerul din Pesta, care să ordone respectarea vestirii „libertăților și a încetării robotelor”, să interzică acordarea pământurilor „colonilor” (a țăranilor foști iobagi) nobililor, care trebuiau să aparțină țăranilor deveniți proprietari, cetățeni liberi, egal îndreptățiți în stat și să fie

⁹¹ A. N. D. J. Alba, Fond M. R. U. B. – Consistoriu, dosar 4/1848, f. 4-5.

stopate procesele intentate în teritoriu pentru plata restanțelor robotelor din anii premergători desființării iobăgiei. „Tiszturile Comitatelor”, deci funcționarii comitatensi se fac vinovați de asemenea practici, dar Comisia de Cercetare a Guvernului Ungariei, venită la fața locului trebuia să înlăture toate abuzurile nelegale și nedrepte în favoarea țăranimii eliberate și proprietare.

În concepția lui Șuluțiu era strict necesar ca în Comisia de Cercetare a disputelor dintre nobili și țărani să fie numit și un funcționar român, pentru a apăra interesele țăranilor români majoritari față de cei maghiari ale căror porțiuni de pământuri au fost „alodizate” pe nedrept, trecute în proprietatea nobililor sau li s-au pretins achitarea „restanțelor celor asupritoare”. Procedul malign și periculos de a alodiza pământuri coloniale țărănești s-a extins pe mai multe sate, astfel încât unii nemeși și-au croit câte 4-16 curii, deci proprietăți necondiționate de tip nou, ceea ce era pentru Șuluțiu nu numai un „lucru neauzit”, dar și un lucru, o practică, de neînțeles. Era nepermis ca partea cea mai mare a posesiilor coloniale să devină curii nobiliare de pe care bieții oameni să fie scoși de pe moșie sau să fie îngreunați cu plățirea de taxe sau supuși la noi robote. Poporul este exacerbat, ajuns la capătul răbdării, constată Șuluțiu în scrisoarea către Lemeni.

Din acest motiv poporul nu are încredere în „tiszturi”, poporul i se adresează, îl „năpădește ca norul cu plânsori”, fiindcă are încredere în el, îl ascultă și-i respectă sfaturile și îndemnul. Din acest motiv Șuluțiu afirmă că el, de unul singur ține „în tot Sălăgiul pacea, rândul cel bun și subordinația”. Episcopul Lemeni este rugat ca petiția și conceptul lui care i-a fost trimis în copie să fie făcut cunoscut opiniei publice ungare prin tipărirea lui în „Pesti Hirlap”, lăsură care se putea realiza și prin intermediul canonicului Timotei Cipariu. Noile alegeri din comitat au fost fixate pe data de 14/26 iulie în Șimleul Silvaniei. Alegerile în Zalău nu s-au stabilit ca dată, dar Crasna și Zalăul vor alege împreună un deputat în Dieta Ungariei. Având mereu în vedere menținerea fraternității între maghiari și români, Șuluțiu a acceptat cererea maghiarilor ca în Șimleu să fie ales deputat ungar în persoana lui Bagosi Sándor, „bărbat zdravăn”, iar el a cerut ca în Zalău să fie ales un deputat român, în persoana lui. În ambele cazuri românii și ungurii

urmau să-și dea voturile deputaților stabiliți de comun acord. Vicarul speră că ungurii vor respecta acest pact electoral, precum au promis, dar dacă-i vor înșela și de data aceasta pe români, ungurii se vor înșela pe ei înșiși „de-a pururi”⁹².

În 14 iulie 1848, vicarul Alexandru Sterca Șuluțiu a expediat o circulară protopopilor din tracturile (protopopiatele) Perechony (Pericei, Szilágyperecsén, jud. Sălaj), Keresztek (Criștelec, Kerestelek, jud. Sălaj) și parohilor din tractul Kraszna și Magyar Valko (Valcău de Jos, Alsóvalkó, jud. Sălaj). În circulară clerul subordonat era înștiințat că datorită nerespectării prevederilor legii electorale Dieta țării a invalidat primele alegeri din ținut și a ordonat noi alegeri, deoarece în prima rundă electorală n-au fost înscrși în conscripția alegătorilor toți cei îndreptățiți. În consecință, trebuie elaborată o conscripție nouă care să includă toți alegătorii iar cei din națiunea română, lipsiți până acum de acest drept, trebuie înscrși pe listele celor cu drept de vot. Clericii români uniți erau datori să-i lămurească pe românii greco-catolici îndreptățiți pe baza legii 5, paragrafele 1 și 2, literele de sub a, b, v, g, prin censul și averile prevăzute, să participe la exercitarea dreptului de vot deoarece numai prin acesta își pot apăra libertatea. Clerul era menit să lumineze, să spună poporului ca nici un român din această categorie să nu lipsească la momentul decisiv și hotărâtor al alegerilor pentru deputații din Dieta țării. Nimeni să nu lipsească din conscripția alegătorilor iar când va veni momentul să-și dea votul în mod liber „oricui va vrea și în cine are mai mare încredere”⁹³.

Comisarul regal Gabriel Mihály, într-o adresă din 3/15 septembrie 1848 l-a înștiințat pe vicarul Alexandru Sterca Șuluțiu că a fost împuternicit de guvernul Ungariei să acționeze pentru menținerea păcii și a ordinii publice și să-i pedepsească „după mărimea greșelii aspru pe tulburătorii și neascultătorii de legi”. Comisarul Gabriel Mihály i-a cerut Vicarului să-i îndemne pe fiii săi sufletești să păzească pacea, să se supună legilor, să sprijine fiecare după puterile sale patria, pentru a o mântui de primejdii. În caz contrar cei ce nu se vor supune legilor, funcționarilor de stat și vor îndrăzni să tulbure pacea vor fi pedepsiți

⁹² Idem, loc. cit., dosar 4/1848, f. 6-7.

⁹³ Idem, loc. cit., dosar 4/1848, f. 8.

după gravitatea faptelor comise. Șulufiu ordonă și el clericilor români uniți din Vicariat să-i îndemne în Biserici pe enoriașii lor să fie pașnici, supuși „legilor și înaltelor rânduieli” pentru ca să nu cadă „sub pedeapsă și sub ceva osândă grea”. Vicarul crede că poporul va fi ascultător și pașnic mai ales că guvernul ungar și Împăratul au numit pe Gabriel Mihály, un român unit, în calitatea de comisar și împuternicit special, în vederea menținerii păcii și a liniștii publice. Se cuvenea ca toți românii uniți să asculte de guvernul Ungariei, de Împărat și să-l mulțumească pe marele naționalist român Gabriel Mihály, astfel ca nici unul „să nu se facă vrednic de pedeapsă și urgisire”⁹⁴.

În septembrie 1848 situația era complexă, dificilă și devine aproape imposibil să ascuți concomitent și de guvernul Ungariei și de Împărat, pentru simplul motiv că între cei doi stăpâni din vârful piramidei puterii au izbucnit conflicte ce subminau adânc regimul dualist instaurat în martie 1848. Gabriel Mihály era calificat „marele naționalist”, demn de a fi ascultat de popor. Mihályi făcea parte dintr-o mare familie nobiliară greco-catolică care a dat într-adevăr națiunii episcop, mitropolit, înalți funcționari de stat, deputați în Camera Magnaților, cărturari vestiți care au sprijinit pe plan local – alături de alți nobili uniți – interesele românilor din comitate, școlile, cultura română, mai târziu Astra, despărțămintele și secțiile acesteia, băncile românești, au acordat burse și ajutoare tineretului studios român. Însă Mihály, nobilii din familia Man, Sigismund Pop au ales tactica de a sta alături de politica Ungariei de la care sperau înțelegere și ajutor pentru națiune, crezând sau sperând că pot obține mai mult de la Pesta, decât de la Viena, pe această linie înscriindu-se și Alexandru Sterca Șulufiu. Am văzut însă că în schimbul loialismului față de Ungaria, Vicarul cerea acordarea unor drepturi sociale și politice democratice, imprescriptibile, pentru români și specifica faptul că nerespectarea acestor drepturi, înșelarea românilor de către unguri este identică cu înșelarea înșiși a ungarilor pe vecie. În concepția lui Șulufiu ungurii trebuiau să respecte ei înșiși Programul și ființa națională a poporului român, pentru ca pe baze fraterne federale, patria sa fie puternică.

⁹⁴ Idem, loc. cit., dosar 4/1848, f. 18.

Mersul evenimentelor, duritatea politicii centralizatoare maghiare n-au justificat pe teren această tactică oricâte principii și idei de înfrățire, colaborare româno-maghiară, egalitate între unii și alții au fost promovate și apărate de unii membri ai elitei politice laice și ecleziastice românești din zonă. Alți români din Maramureș, Crișana, Banat, părțile Aradului, Partium (Crasna, Solnocul de Mijloc, Chioar, Zarand) au respins tactica, au insurecționat contra armatelor ungare, s-au opus recrutării ordonate de la Pesta, dar au fost însă reprimăți și înfrânți. Oricum dacă Șuluțiu i-a convins pe supușii să sufletești, românii uniți din Silvania, să se înroleze în gărzile naționale ungurești, aceștia aveau toate șansele să se lupte pe fronturi cu frații români din Landsturm, așa cum s-a întâmplat și cu feciorii recrutați în armata ungară căreia trebuiau să i se supună în condițiile stării de război. Aceștia nu pot fi blamați în nici un fel, deoarece aceasta a fost situația generală pe plan politic și militar și, cu voie sau fără voie, ei au luptat cu entuziasm sau fără entuziasm pentru cauza ungară. Cei care au dezertat sau s-au opus au fost de altfel executați prompt⁹⁵.

Credem că în anumite privințe Șuluțiu nu era prea realist, și anume nu numai din punct de vedere al alegerii tacticii pe care el însuși o va repudia după august 1849, dar și pentru faptul că n-a bănuțit apropierea și declanșarea conflictului militar dintre cele două metropole, Pesta și Viena, în octombrie 1848. În 13 septembrie 1848 Șuluțiu credea că este posibilă convocarea unui Sinod, mai ales că a sosit timpul reformelor, de organizare a multor lucruri. Pe cei din interiorul națiunii care nu insistă pentru Sinod îi acuză că îngreunează, impiedimentează timpul, pun „pedeci și stavile ca să nu ne putem mișca”. Acești indivizi împlinesc zisa Scripturii: „Perirea ta dintru tine, o, Israele” care în cheia lui Șuluțiu trebuie citită: „Perirea dintru tine, oh, române”. Despre necesitatea Sindoului, Șuluțiu pledează într-o scrisoare adresată Episcopului Lemeni în care afirmă și faptul că poporul român este bun, dar pentru „simplicitatea lui și răutatea multora din noi, da mai mult a străinilor să mă crezi”, se încearcă să-l folosească de instrument la interese străine, pentru a-l sfâșia și a-l manevra pentru a-și atinge străinii scopurile. Șuluțiu îl informează pe Lemeni că potrivit știrilor din “Ellenör”, spre

⁹⁵ Suciu, *Soldați fără uniformă*, p. 5-23.

Blaj a fost îndreptată „miliție multă și tunuri”, deoarece stăpânii unguri se tem iarăși de o adunare mare de popor. Aci Șuluțiu devine pe moment mai realist și-i scrisse Episcopului „vezi bine în așa împrejurări nu se va da facultate a ține Sobor în Blaj”, fără să renunțe la revendicarea Sinodului.

Acesta s-ar putea ține la Cluj sau la Alba Iulia din trei motive și anume, Sinodul să nu fie un motiv pentru a aduna mulțimile la Blaj, răuvoitorii să nu clevească și să nu acuze clerul unit că se adună și conspiră la Blaj, cheltuiala grea să nu cadă în sarcina Episcopului, al cărui venit a scăzut tare atât cu cheltuielile Adunării de la Blaj, din mai 1848, cât și cu cele legate de dietă. În Cluj sau Alba Iulia existau hanuri („cvartire”) unde fiecare deputat convocat la Sinod se putea caza pe cheltuiala sa. Dacă Soborul (Sinodul) nu se putea ține în nici un chip, Episcopul este rugat să emane un circular prin care să facă cunoscute clerului, în mod sincer și deschis, toate motivele care au blocat această justă și îndreptățită revendicare. Șuluțiu s-a interesat și de verificarea mandatului deputatului Crasnei împotriva căruia au fost trimise petiții la dietă care dovedeau că acesta a obținut majoritatea prin fraudă, și anume, au fost trecute ca alegători persoane care potrivit legii n-aveau drept de vot. Partida lui Bogași Sándor a recurs la „sila morală și fizică” pentru a dezbinda și a împuțina voturile exprimate în favoarea lui. Mulțimea din Zalău încă ar dori să-l aleagă deputat, dar lucrurile nu erau încă tranșate, până va sosi ziua alegerii pe 12 octombrie 1848. Dacă se va dizolva Dieta, dacă nici acum nu i s-ar „sfeti” să fie ales deputat în Dieta Ungariei, îl roagă pe episcop ca la întoarcerea de la Pesta să vină pe la el, în Șimleu, pentru a se sfătui împreună despre mersul evenimentelor. Șuluțiu îl roagă pe Lemeni să-l anunțe când va sosi, pentru a fi acasă, deoarece în vremurile acestea tulburate este nevoit să facă excursii prin sate pentru liniștirea și odihnirea oamenilor⁹⁶.

În momentul izbucnirii Războiului dintre Ungaria istorică și Austria istorică, Șuluțiu rămâne credincios tacticii de apropiere de Ungaria, de la care spera însă înțelegere și acceptare a revendicărilor naționale românești (absolut în zadar, de altfel). Această atitudine se

⁹⁶ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Consistoriu, dosar 4/1848, f. 19-20.

manifestă vădit în actul „Circularum ad Universum Populus Romanum Sylvaniensem Missum in instanti modernorum temporium periculo”, lansat în 30 septembrie 1848. Pornind de la perceptul biblic că preotul este merit să-și păzească și să-și consilieze turma sufletească, să păzească viețile enoriașilor, Șuluțiu cere credincioșilor săi, fiii lui sufletești, să păzească legile, să nu le încalce, deoarece cei ce nu respectă legea vor pieri. Vicarul consideră că și-a făcut datoria, că i-a sfătuit pe cei răzvrățiți să renunțe la fărădelegile lor, să-l asculte, să intre pe calea păcii și a legii, deoarece cei ce nu-l vor asculta în fărădelegea lor vor pieri. Procedând astfel, Șuluțiu consideră că și-a mântuit sufletul. Pornind de la poruncile Domnului, vede primejdia ce amenință cu pieirea „Patria și neamul nostru (sic !”, Vicarul insistă că cei ce se ridică împotriva Ungariei atrag asupra lor și a națiunii pieirea și represiunea și mărturisese înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor că a vestit calea păcii, a mântuirii și a ieșirii din primejdie a fiilor săi sufletești. Șuluțiu i-a îndemnat să nu se lase înșelați de mincinoși, de „tulburătorii din fire”, care i-au sfătuit să nu asculte de autorități, să nu plătească impozite, să nu dea recruți țării și i-au îndemnat să meargă după pajură la Năsăud întrucât dacă nu vor avea asupra lor steag împărătesc vor fi nimiciviți de ostașii lui. Vicarul, în circularul său, își invită enoriașii să nu creadă celor ce-i întărată contra ungurilor și le spun că ungurii s-au lepădat de Împărat, au luat armele contra lui. Aceștia se nevoiesc să-i întărate pe români contra ungurilor și pe unguri contra românilor pentru a-și vărsa sângele unii altora, lucru pe care nu-l dorea nici monarhul. Vicarul i-a îndemnat pe românii uniți din Sylvania să apere Ungaria și pe Împărat, să fie frați cu ungurii cu care strămoșii lor au trăit 900 de ani împreună, au apărat cot la cot țara, lucru care trebuia făcut și acum⁹⁷.

⁹⁷ Idem, loc. cit., dosar 4/1848, f. 25-26. Despre Șuluțiu, vezi Dumitru Suci, *Alexandru Sterca Șuluțiu și mișcarea națională românească*, Studiul I, în *Studii privind mișcarea politică românească în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, 2004; Ioana Bonda, *Mitropolia Română Unită în timpul păstoririi lui Alexandru Sterca Șuluțiu (1853-1867)*, Presa Universitară Clujeană, 2008. Despre involuția politică a statutului națiunilor negermane și nemaghiare între 1848-1867 din Monarhie, vezi Dumitru Suci, *Evoluția programatică și alternativele tactice ale mișcării naționale românești din Transilvania în Realități sociale și implicare politică în Transilvania între 1849-1867*, București, 2011, p. 43-165.

Fraternitatea, colaborarea româno-maghiară dorită de Șuluțiu n-ar fi fost posibilă decât în cazul că guvernul Ungariei recunoștea și valida egalitatea între națiunea ungară și română, prevăzută la Blaj; dar interesele de stat ale Ungariei istorice, devenită stat „național” maghiar ce se dorea unitar și „indivizibil”, nu permiteau acest lucru deoarece maghiarii se temeau că pierd Ardealul sau alte teritorii cu majorități etnice românești. Când două națiuni, una cuceritoare, alta cucerită, sunt angajate într-o luptă cruntă pentru teritorii, înfrățirea invocată de Șuluțiu devine imposibilă. Informația că Împăratul vrea pace internă între români și unguri, valabilă doar pe timpul funcționării regimului dualist din „primăvara și vara popoarelor”, este și ea total depășită, deoarece Împăratul și Viena doreau tocmai contrariul, adică românii și slavii să insurecționeze contra Ungariei kossuthiste și să se solidarizeze cu Dinastia și guvernul imperial austriac. Șuluțiu i-a îndemnat la supunere pe românii uniți din Silvania, probabil și din motivul de a nu-și pierde viețile, a nu lăsa în urma lor văduve, orfani, sărăcie și jale, întrucât a putut vedea cu ochii lui represiunile sângeroase efectuate de autoritățile și armata ungară asupra opozanților, fapt ce i-a frânt sufletul, inima, după propria-i mărturisire. Șuluțiu, aflat în zona fief a contelui Wesséleny Miklós, prieten și colaborator apropiat al lui Kossuth, nu putea oricum – chiar dacă ar fi dorit – să miște în front și să se opună Ungariei tocmai când aceasta era puternică și bine înarmată. De fapt Șuluțiu obișnuia să spună că era greu să faci pe românul mare între unguri – în zonele unde ei sunt tari – dar și pentru unguri era greu să faci pe ungurul mare, într-un loc unde românii erau mai tari și naționaliști de primă mână.

Oricum, după august 1849, înșelat în speranțe, scăpat de presiunea ungară, Șuluțiu va părăsi tactica apropierei de unguri, se va integra în Delegația Națională Română de la Viena, va milita neabătut pentru înființarea Marelui Ducat Român. Însuși August Treboniu Laurian a afirmat cu convingere că în treburile politice și naționale Alexandru Sterca Șuluțiu gândește și acționează asemenea lui și a altor lideri români care de la bun început s-au opus Ungariei și centralismului maghiar de stat. Șuluțiu s-a bucurat acum de încrederea guvernului imperial austriac, care dacă n-a acceptat Programul român politic și statal, a fost măcar de acord cu emanciparea Bisericii Române Unite cu

Roma de sub jurisdicția Primatului Ungariei de la Esztergom (Strigoniu) și înființarea Mitropoliei și Arhiepiscopiei Române Greco-Catolice cu sediu la Blaj, ce avea în subordine Episcopiile Unite de Oradea, Gherla și Lugoj care formau împreună Provincia Română Greco-Catolică avându-l în frunte pe Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu. Pe plan bisericesc Șuluțiu exagerează iarăși lucrurile, vrea să atragă pe toți românii ortodocși la Sfânta Unire cu Roma, deoarece dacă toți românii vor deveni catolici de rit grec, vor avea protecția Dinastiei, a Austriei din interior, ajutorul statelor neolatine din exterior, Franța, Spania, Portugalia, a statelor italiene, toate catolice ce țineau spiritual de Sfântul Părinte de la Roma și națiunea română aflată sub un asemenea scut protector nu va mai putea fi maghiarizată niciodată.

Însă dispariția Episcopiei Române Ortodoxe prin absorbția ei în Provincia Română Unită cu Roma nu era realistă, era imposibilă, de natură să provoace dezbinare în sânul națiunii și să întărească, să dubleze frontiera politică cu cea religioasă de pe Carpați, unde, dincolo de munți, românii erau toți ortodocși, cu excepția unor grupuri mici de români catolici de rit latin din Moldova și Muntenia. Cu timpul, Șuluțiu se va mai domoli, va conduce Delegațiile Naționale de la Viena din anii 1860/61, va colabora cu Șaguna pe plan național în anii regimului semiliberal al lui Anton von Schmerling. După august 1849 și alți înalți ierarhi, fie uniți, fie ortodocși, au părăsit tactica apropierei de Ungaria și s-au atașat revendicării majore a înființării Marelui Ducat Român și s-au solidarizat pe deplin cu activitatea Delegației Naționale Române de la Viena. Episcopul ortodox Gherasim Raț a afirmat că sub tirania maghiară a fost imposibil să-și descopere adevăratele sentimente naționale, dar după înfrângerea lui Kossuth, el, clerul și poporul din Eparhia Aradului se atașează de Programul tuturor românilor din Imperiu iar Episcopul Vasile Erdely de Oradea și baron greco-catolic, elaborează unul din cele mai moderne Programe Naționale ale românilor, viu apreciat de contemporani⁹⁸.

În data de 23 noiembrie/5 decembrie 1849 protopopul și parohul român Gregoriu Mihály al Zlatnei (Zalatna, Kleinschlatten, jud. Alba) a

⁹⁸ Suciu, *Antecedentele dualismului*, p. 151-152; despre Episcopul Raț, vezi Preot dr. Pavel Vesa, *Eparhia Aradului în perioada Episcopului Gherasim Raț (1835-1850)*, Arad, 2008.

raportat pierderile într-o scurtă consemnațiune pentru parohia greco-catolică. Această consemnațiune a fost confirmată și întărită de Magistratul Zlatnei la 1/13 decembrie 1849 prin judele primar Ioan Șincal și notarul Simion Mihály. Georgiu Cristea, 26 ani, căsătorit, lucrător la uzina împărătească, a fost prins de unguri, în joia Paștilor 1849, pe uliță și după câteva zile a fost dus de trupa condusă de Rác, Mihály și încă un ofițer la Bărăbanț (Bozsánd, jud. Alba) unde a fost împușcat. A stat în averea și casa soacrei, dar casa a fost prădată și arsă de unguri la 1 iunie 1849. A rămas de el văduva Veronica, 28 ani, cununată cu Georgiu în 1843, octombrie. Veronica se întreține pe ea din lucrul mâinilor sale și pe fiul Petru născut în 1849. Zilele cununiei Veronicăi și a nașterii lui Petru nu se pot raporta deoarece protocolul Bisericii greco-catolice a fost ars în ziua de 23 octombrie 1848. Nicolae Rus, 50 ani, căsătorit, țaran, greco-catolic a luptat sub comanda prefectului Axente Sever, și după bătălia din miercurea Paștilor 1849 de la Troian cu oștile maghiare comandate de Rác, Mihály și încă un ofițer, a fost găsit împușcat la locul bătăliei. Nu se știe dacă a căzut în bătălie sau a căzut prizonier și a fost executat. A rămas de el văduva Dochia, 50 ani, cununată legal cu Nicolae de vreo 30 de ani, care este șchioapă și neputincioasă. Are o căsuță și puțin loc la câmp. Ionuț Piper, „zingar” (muzicant) a fost luat de acasă în miercurea Paștilor, 6 aprilie 1849, după care ungurii l-au împușcat și l-au aruncat în vale.

Georgiu Bozeșan, 45 ani, ziler sau „Taglohner”, a fost rănit cu prilejul dezarmării gărzii naționale maghiare de la Zlatna, în ziua de 23 octombrie 1848 și după 4 zile și-a dat sufletul. A rămas văduva Irina, căsătorită cu lege cu Georgiu, este șchioapă, neputincioasă și n-are nimic. Anghel Oprea, 30 ani, căsătorit, lucrător la uzina împărătească din Zlatna a fost împușcat în casa lui în vinerea de după Paști 1849 de ungurii conduși de Ferdinand Negrini care l-a acuzat că în 23 octombrie 1848 când a ars Zlatna i-a dus niște haine din casă. Anghel a avut o casă de locuit cu șură, arsă de unguri la 1 iulie 1849, moșie la câmp de 2 care de fân, un alt loc de semănat de 8 măsuri de grâu cu șură, o „mânătorie de vite”, loc unde le ținea, dar acestea au fost arse după bătaia dintre unguri și români din miercurea Paștilor. Cu prilejul împușcării lui Oprea, ungurii i-au jefuit toată averea. Au rămas de el văduva Floarea,

24 ani, căsătorită cu Anghel în urmă cu 5 ani, orfanii Ștefan și Vasilie, de 4 și 2 ani; Horomota Șerban Sofronie, român greco-catolic, 55 ani, lemnar, a fost rănit de gardiștii unguri cu prilejul dezarmării gărzii naționale maghiare din Zlatna în ziua de 23 octombrie 1848, dar s-a vindecat. Rana din coaste îl doare numai când se schimbă vremea. Horomota are căsuță de locuit și puțină moșioară⁹⁹.

Ioan Căpocean, parohul din Valea Sasului (Szászvölgy, Deutschbach, jud. Alba) raporta în 10/22 noiembrie 1849 că în 18 octombrie 1848 Cicudean Dumitru, căsătorit, a căzut în bătălia de la Noșlac (Marosnagylak, jud. Alba) unde Landsturmul Român a luptat cu ungurii și a fost îngropat în acea localitate. De el n-au rămas prunci săraci (caz fericit), numai muierea, dar și aceasta era avută și s-a măritat după altul, chiar în anul curent, 1849 (ceea ce dovedește că n-a ținut mult la soțul ei). Tot în bătălia de la Noșlac susținută de Landsturmul Român contra Ungariei, a căzut junele Negru Ștefan, de 18 ani, lăsând în urma lui o mamă săracă, despărțită de 15 ani de soțul ei, care n-are nimic și toată nădejdea și-a pus-o în acest fiu. După ce ungurii i-au învins pe puținii români înarmați ce apărau Blajul (Balaszfalva, Blasendorf, jud. Alba) și i-au gonit spre râtul Blajului, în 7 ianuarie 1849, când soldații maghiari au aprins Blajul, i-au urmărit pe românii din Landsturm până dincolo de Mănărade (Monora, Donnersmark, jud. Alba) spre Cisnădie (Nagydisznód, Heltau, jud. Sibiu), i-au prins și i-au executat pe toți. Printre ei s-a aflat și junele de 18 ani, Vasilie, de care au rămas părinții și frații, dar toți sunt oameni avuți, „n-au lipsă de subsidium” (caz fericit). Parohul menționează că în parohia sa nu sunt răniți și-i adresează raportul „preaonoratului domn Simeon Fülepe a Eparhiei Bejii preavrednic protopop, cu deschilinită reverință”¹⁰⁰.

Elekfi Ioan, paroh și notar, sătenii Neculai Iuon, Urs Simion, Rus Floria, Popa Iacob, Moldovan Ispas, Câmpian Gligor, Bleșan Toader, Bleșan Gligor, din Tordaș (Turdaș, Tordoș, jud. Alba) adevereau în 27 noiembrie 1849 pierderile de vieți românești din satul lor, împreună cu averile celor rămași. Orian George a fost împușcat, fără judecată, la

⁹⁹ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Consistoriu, nr. 105-110, f. 90.

¹⁰⁰ Idem, loc. cit., f. 1440; Hancu, *Drama*, p. 517.

Maros Ujvar (Ocna Mureș, Miereschhall, jud. Alba). Au rămas trei copii, fără tată, fără mamă, dar au 4 vite, ferdele grâu 10, de cucuruz 15, casă fără moșie. Orian Iuon a fost împușcat fără lege la Ocna Mureș (Marosújvár, Mieraschhall, jud. Alba), au rămas 4 copii cu maica lor. Au 4 vite, 30 ferdele grâu, 5 ferdele cucuruz, casă cu moșie. Selhac Iuon a fost împușcat fără judecată la Ocna Mureș, au rămas 2 copii, unul căsătorit, au 8 vite și sunt capabili să-și susțină zilele, să muncească și să se hrănească. Tot așa și tot acolo a fost împușcat Grintze Niculai, a lăsat 4 copii, „toți micuți”, dacă socrul lui și bunicul copiilor le va da ceva, vor avea, dacă nu, nu vor avea nimic. Niculai a stat și a lucrat la casa socrului său. Orian Toader, ucis la Ocna Mureș, fără judecată, a lăsat 3 copii fără „marhe” (vite), fără grâu, fără cucuruz. Copiii stau la unchiul lor, frate cu tata Toader a cărui viață de român a fost stinsă de unguri, ca și în celelalte cazuri menționate. Tot la Ocna Mureș a fost împușcat Timar Niculai, a avut 3 copii, 2 căsătoriți, unul june, soția este văduvă, are 11 vite, 26 ferdele grâu, 8 feldere cucuruz, casă cu moșie. Nejudecat a fost împușcat și Lazăr German la Ocna Mureș, a avut un copil, văduva stă la fratele lui Gherman, deci la cumnatul ei, au bucate, 8 ferdele grâu, 12 ferdele cucuruz. De Dan Gligor, fără lege executat, a rămas doar văduva, fără copii, are marhe, 2 boi, o vacă, are bucate câteva ferdele de grâu, 30 ferdele cucuruz, casă cu moșie. Nuculiță Gheorghe a luptat în Loagărul prefectului Axente Sever și a căzut cu glorie în bătălia de la Teiuș (Tövis, Dreikirchen, jud. Alba). Muierea văduvă a rămas cu 2 copii, are marhe, 3 vaci, casă fără moșie, stă la un văr al tatălui ei, dar casa îi aparține, bucatele și hainele le-au dus ungurii. Chelemen Vasilie a luptat în Loagărul lui Axente și a fost rănit la picior în lupta de la Csombrod (Csombord, Ciumbrod, jud. Alba). Vasilie are casă fără moșie, n-are vite, are doar 4 ferdele cucuruz. Cei opt români din Turdaș au fost duși și executați la Ocna Mureș din porunca lui Kelemen Károly, fiind escortați până acolo de Belketsian Jonfi și Kelemen János¹⁰¹.

Administratorul greco-unit din Marosszentkirály (Enyedszentkirály, Sâncraii, jud. Alba) Nicolae Maier își redacta raportul privind viețile românești din parohie stinse de mână maghiară.

¹⁰¹ Idem, loc. cit., f. 27; Hancu, *Drama*, p. 495-496.

În 1848 ungurii au pătruns către ziuă în sat, pe negură, au dat foc satului și au început să-i împuște și să-i taie pe români „precum urmează”: I-au împușcat pe Boraș Ariton, i-au aprins casa, au rămas muierea Ana, 2 prunci, dar Ana s-a măritat; Barna Tănăsie a fost împușcat, casa arsă, au rămas văduva Simina, 6 prunci mărunți, n-au nimic, stau unde pot; Borcea Simion a fost împușcat, casa arsă, a rămas văduva bătrână Iova, locuiește unde poate; Roșca Filip, împușcat, a lăsat fără tată, fără mamă, pe Cătălina și Maria; David Irimie, a fost împușcat, a rămas muierea cu 2 prunci, dar s-a măritat. Tútó Mihai a fost împușcat, casa arsă, au rămas un tată bătrân, sora lui, muierea Maria cu 2 prunci mici, toți stau într-un bordei. Nagy Mihai, a fost împușcat, casa arsă, au rămas muierea Ința și 2 prunci, dar de la altă nevastă, deci Ința era mamă vitregă. Frații Sútó Iuon și Sútó Todor au fost împușcați, casele arse. De primul au rămas văduva Rachila, 2 fete, de al doilea, văduva singură; stau unde pot. A fost împușcată Coman Maria, au rămas bărbatul bătrân și o fată; a fost împușcat Bedelean Iuon, casa arsă, au rămas doi părinți bătrâni, muierea are 5 prunci micuți, stau unde pot.

Ungur Sandu, executat, a rămas văduva, stă unde poate; Szilágyi Ionaș, executat, au rămas muierea, 4 prunci; Lazăr Filimon, au rămas doi prunci săraci, fără tată, fără mamă; la Teiuș a fost împușcat Maier Iacob, a rămas văduva chilavă, stă unde poate; Avram Iuon, executat, casa arsă, a rămas muierea bătrână Oana, stă în pivniță; a fost împușcată Tocaci Oana, a rămas soțul Onu cu 2 fete; a fost împușcată Văcariu Ana, au rămas bărbatul și doi bătrâni. Socaciu Mitea a murit de frică (interesant cum se poate muri astfel?!), au rămas muierea, 3 prunci, stau unde pot; Kiss Pista a fost omorât în casa lui, au rămas muierea bătrână cu 2 feciori; Junele Suster Iacob a fost executat, au rămas părinții bătrâni și 5 prunci, frații lui Iacob; Borcea Mihăilă a fost omorât de secui la poarta casei lui, au rămas muierea Ana, 5 prunci micuți. Tocaciu Mihăilă a fost împușcat prin mână, este neputincios; Sútó Sandu a fost tăiat la cap, este invalid și muierea lui a fost tăiată și este invalidă¹⁰².

Din satul Tartorlava (Tătărlaua, Felsőtatárlaka, Teterloch, jud. Alba) au căzut în bătălia de la Noșlac (Marosnagylak, jud. Alba) George Borza

¹⁰² Idem, loc. cit., f. 141; Hancu, *Drama*, p. 536-537.

și Gligor Tufha. De George au rămas muierea, 5 prunci mici, au puținică avere, două vaci, 3 oi, moșie de soartă care nu face mai mult de 5 dărabe de locuri. De Gligor a rămas văduva care s-a aciuit la feciorul ei căsătorit, avere n-are nimic, doar feciorul are o vacă și 3 dărabe de locuri. Gligor Boarii a fost omorât de rebeli în luptă la Sâncrai (Engyedszentkirály, jud. Alba), au rămas de el văduva, o fată în păr (de măritat), văduva stă cu feciorul căsătorit care are două vaci, cinci oi și moșie de soartă. Mărturisește în conștiința preoției lui, Ioan Toader¹⁰³.

În 8 aprilie 1849, Tabăra Ungurească a atacat prin surprindere orașul Teiuș și au omorât 8 români: Raț Sava, bătrână de 78 ani, a fost ucisă, a rămas bătrânul ei de 84 ani, jefuit dar i-au rămas carul și vitele; de Sumulian Maxim, ucis și el, au rămas muierea, un fecior de 18 ani, carul și vitele; de grănicerul Lucaci Gavrilă, 50 ani, au rămas muierea, un copil mic, jefuiți de toate; de D. Iuon, 48 ani, au rămas o fată cu copil mic, jefuiți de lucrurile din casă; de Coilari Călui, 42 ani, au rămas muierea, 5 copii, acesta era din Hidiș (Podeni, Hidvég, jud. Mureș), unde tot ce au avut a fost ars de unguri. De Meteica Virtomoleu, 43 ani, au rămas muierea văduvă, o mamă bătrână, jefuite; lui Beldian Nicolae, 50 ani, ungurii i-au tăiat mai întâi mâinile, apoi l-au dărăburit și l-au aruncat în șanț. Au rămas muierea, 5 copii, jefuiți. De Culaie Origan, au rămas muierea văduvă cu copil mic, dar acesta a murit. De altfel, toți orașenii au fost siliți să dea bucate, provizii, mâncare la militarii unguri timp de 5 luni. Despre aceste „primejdioase întâmplări”, că așa au fost și s-au petrecut mărturisește în conștiința preoției sale, preotul greco-catolic supleant Tömöș Andrei în ziua de 26 octombrie 1849. În Teiuș a mai fost împușcat un român Porușan Niculae care a fost adus din Loagărul unguresc din Bărăbanț și executat în oraș¹⁰⁴.

Parohia greco-catolică din Șeișa (Șeușa, Sós-patak, jud. Alba) a contribuit și ea cu soldați săteni fără uniformă ai Landsturmului Român angajat în lupte grele cu armata Ungariei pentru susținerea și implementarea marelui Program Național, singurul cu adevărat modern și matur din punct de vedere românesc, care a depășit stângăciile de la Blaj și Lugoj, îmbinându-le în sinteza ecuației comune a

¹⁰³ Idem, loc. cit., f. 137.

¹⁰⁴ Idem, loc. cit., f. 35.

revendicării esențiale și fundamentale a Marelui Ducat Român pe teritoriul Ardealului, Banatului, Crișanei, Maramureșului, Partium-ului, Bucovinei. Țăranii români care din instinct țineau la „legea românească” a strămoșilor ce reprezenta în concepția lor și religia și națiunea, au fost convinși de preoții, dascălii, prefecții, viceprefecții, tribunii lor că dacă ungurii au „crăime” maghiară, este drept să aibă și ei „crăime română”, să fie administrați de domni, judecători, funcționari din neamul lor și nu de یشانii, solgăbirăii ungurești. Menționăm că prin termenii Loagăr, Tabără, Castrele Române sunt denumite unități înarmate ale Legiunilor Române care împreună formau Landsturmul Român, armata populară a națiunii, aliată în acele condiții cu armata cezaro-regală, fapt ce a asigurat în acele momente grele o protecție, un scut împotriva principalului dușman, centralismul ungar de stat, dar a nutrit și speranța deșartă în ultimă instanță că Împăratul și Dinastia recunoscătoare nu-i va uita pe românii aliați și fideli și le va ratifica Programul. Unii români mai naivi au crezut sau au sperat că armata imperială este de-a lor, luptă și pentru ei, dar cei ce au nutrit asemenea iluzii au avut parte de crunte deziluzii. Văzându-se înșelați, unii conducători, mai sensibili, au suferit grave traume psihice sau chiar s-au sinucis (cazul Gheorghe Maronianu (Moroianu)). Visul de o clipă al Transilvaniei ca patrie română s-a stins anumite speranțe s-au reaprins în 1860-1865, stinse și acestea în 1867. Dar s-a reaprins focul și s-a realizat dorul Transilvaniei ca parte occidentală a României în 1918, prin Războiul de Eliberare și Întregire Națională (1918-1919) și aplicarea principiului autodeterminării naționale prin voturile din 1918, de către majorități pentru majorități, prin respectarea dreptului minorităților prin Tratatul internațional semnat de guvernul regal român.

Marian Stângaciu a căzut cu onoare în bătălia de la Noșlac, i-au rămas muierea, două pruncuțe, în casă și moșie de soartă. În aceeași bătălie s-au jertfit pentru națiune Dinu Tilia, Samuel Oancea, Ioan Fleșeriu. De Dinu i-a rămas muierea, fără casă, fără moșie; de Samuil 2 feciori, dar sunt însurați, au moșie de soartă; de Ioan n-a rămas nimeni. În bătălia de la Galfalău (Gălești, Nyárádgálfalva, jud. Mureș) a căzut cu onoare, străpuns de baionetă dușmană, Petru Negru, muierea s-a măritat, are o pruncă de la Petru și moșie de soartă. Pantilie Horvat a luptat și el în bătălia de al Noșlac, a fost rănit, degetele de la mâna

dreaptă sunt rupte; Pantilie are moșie de soartă. Todor Munteanu, și el soldat fără uniformă al Landsturmului Român a luptat cu armatele ungare în Munții Occidentali ai Transilvaniei (Munții Apuseni), a fost rănit la picior, s-a vindecat, este sănătos, are moșie de soartă. Urmașii celor căzuți, răniți nu se află în mizerie și sărăcie extremă, încât să nu poată în nici un fel trăi¹⁰⁵. În bătaia de la Sâncrai a căzut cu glorie Iacob Gligor din Tăuri (Tăure, Tóhát, Neudorf, jud. Bistrița-Năsăud). Văduva are casă, puțintică moșie la hotar care constă în loc arător de 12 ferdele, fânaț de un car de fân. Consăteanul său, Vasile Ioan, a luptat și el la Sâncrai, a fost tăiat de sabie la mâna dreaptă, nu mai poate lucra, are puțină moșie la hotar, loc arător de 6 ferdele, fânaț de o jumătate car de fân, 10 ferii¹⁰⁶ (de ce ? de vin, de țuică ?).

Parohul din Felső Suci (Suciu de Sus, Felsőszócs, jud. Maramureș) Partenie Puian raportează în 14 decembrie 1849 numele a 4 soldați fără uniformă ai Landsturmului Român, cu starea averii – caracterizată la modul general – fără să indice ziua, luna, anul și locul bătăliei. În locul bătăliei se menționează „afară de sat”, ceea ce este total insuficient și la timp se afirmă „în zi necunoscută”, ceea ce atestă superficialitatea raportului. Se precizează totuși că au căzut „prin pulbere” de pușcă. Baci Gligoraș, starea averii bună a subzistenței bună; Roșca Condrate, starea averii de mijloc, la fel a subzistenței; Chira Iuon, Văcar Partenie, stările averii de mijloc, la fel ale subzistenței; Gabor Damian, starea averii bună, a subzistenței bună. Ei sunt românii care au căzut pe câmpul de onoare al Războiului Național¹⁰⁷. Parohul greco-catolic al Spinului (Lunca Tâmavei, Kistövis, jud. Alba), Iacob Deac, face cunoscut „tuturor celor ce li se cuvine a ști” că în bătălia de la Noșlac au căzut cu glorie Pop Vasile, 28 ani și junele Todoran Toma, și ei soldați ai Landsturmului Român, luptători în Loagărul de la Noșlac. Văduva Misesan Marie, cu doi prunci mici, unul de 6 ani, altul de 6 luni, are nevoie de ajutor iar junele Toma n-are urmași¹⁰⁸ (dar oare părinți n-a avut ?)

¹⁰⁵ Idem, loc. cit., f. 121.

¹⁰⁶ Idem, loc. cit., f. 138.

¹⁰⁷ Idem, loc. cit., f. 149.

¹⁰⁸ Idem, loc. cit., f. 140.

În conștiința preoției sale, parohul Demetriu Aron din Soroștin (Sorostely, Schorsten, jud. Sibiu) atestă trei membri ai Landsturmului Român din sat care s-au luptat cu „varvarii unguri” și au căzut, unul a fost rănit în bătălia de la Sâncrai. Iuon Vinci a căzut acolo cu glorie, a lăsat după el 5 copii săraci, fără ajutor, fără moșie; cu glorie a căzut la Sâncrai Silivestru Vintilă, a fost june, este plâns de părinții lui săraci, fără moșie. În bătălia de la Sâncrai a fost rănit cu sabia în obraz Nicolae Popa, a rămas schimonosit, mama lui văduvă a rămas în moșie cu fratele lui mai mare și sunt foarte săraci. În bătălia de la Hașag (Hásság, Haschagen, jud. Sibiu) au căzut Ioan Popa și muierea lui, rămânând de ei un copil de 14 ani foarte sărac și părinții lui (interesant ce căuta o femeie în lupta de la Hașag?). „Varvarii” l-au omorât în hotarul Soroștinului pe Sandu Harnuca, văduva n-are copii, dar n-are nici avere¹⁰⁹.

Foarte importantă pentru descoperirea și rememorarea numelor soldaților fără uniformă ai Landsturmului Român este „Consemnațiunea” parohului român unit din Roșia (Roșia Montană, Verespatak, Goldbach, jud. Alba), întocmită de Simeon Balint care a fost concomitent și unul din cei mai temuți prefecți ai Războiului Național româno-maghiar din zona Munților Apuseni pe care românii combatanți l-au transformat într-o mică dar inexpugnabilă Țară Românească, chiar atunci când restul Ardealului era cucerit de armatele ungurești (cu excepția cetății Albei Iulii apărată de colonelul Augusti, dar ajutată și aprovizionată și de Castrele Române ale lui Axente, Maior, care le-au dus provizii spărgând blocada maghiară). Baronul comandant Kemeny Farkas, disperat că nu poate cuceri Munții Apuseni pentru a-i transforma din bastion al românilor în bastion al ungarilor, afirma că este tare greu să porți război cu popii valahi, pe care poate doar dracul dacă i-ar putea bate. Printre prefecți s-au numărat alături de Simion Balint, Nicolae Vlăduțiu, Simion Prodan, plus alți numeroși preoți care au condus unități mai mici ale Landsturmului Românesc din Munții Occidentali ai Transilvaniei.

Galici Iosif, 28 ani, căsătorit, „urburariu” (țaran miner care plătea taxa numită urbură), a avut o casă neterminată și 3 părți de baie de

¹⁰⁹ Idem, loc. cit., f. 75; Hancu, *Drama*, p. 501.

minerit, a căzut în atacul de la Litta, în 6/18 ianuarie 1849; l-au văzut când a picat la pământ Miheț Niculae, Balint Simion și alții. Au rămas de el doi prunci, unul de 2 ani, altul de 10 luni, văduva nu-i capabilă să-i hrănească. Gruia Pascu, 40 ani, căsătorit, metalurg, a avut doar o casă, a lucrat în „forșpontul” (transportul) trupelor române din Zarand, conduse de prefectul Buteanu și a căzut lângă satul Vaca (Crișan, Váka, jud. Hunedoara) în 16/28 februarie 1849; martori sunt Ciora Pascu și Ciora Samson. Au rămas de el în cea mai tristă soartă 5 prunci de 14, 10, 7 și 4 ani și unul de 8 luni. Onețiu Nicolae, 55 ani, metalurg, a fost trimis de prefectul Balint să culeagă informații despre trupele maghiare din Muntele Bedeleanului („în spionie”), dar a fost împușcat în 16/28 februarie 1849. L-au văzut căzând Moritz Istvan și Muncaciu Gligor și au rămas de el 3 orfani de 15, 10, 7 ani în stare mizeră. Galici Ion, 51 ani căsătorit a doua oară, metalurg, a căzut cu glorie în bătălia de la Brad (Brád, Tannenhof, jud. Hunedoara) din 26 aprilie/8 mai 1849 în timpul atacului ordonat de prefectul Ioan Buteanu. L-au văzut căzând centurionii Ciora Nicolae și Golgoțiu Ștefan, comandanții unor unități de 100 luptători din Landsturmul Român. De Galici n-a rămas nimic, iar orfanii lui și de tată și de mamă, de 14 și 12 ani, singuri, trăiesc în amară sărăcie. Pe Bidignei Nicolae, june de 26 ani, metalurg, l-au tăiat soldații lui Hatvani în piața Abrudului, în 25 aprilie/7 mai 1849, fapt adevărit de mai mulți cetățeni din Abrud. Tot insurgenții lui Hatvani l-au tăiat pe Zoica Ioan, 40 ani, metalurg; a avut o casă, au rămas doi prunci orfani, de 6 și 4 ani. Cetățenii Abrudului certifică faptul, deoarece au văzut cu ochii lor uciderea lui Ioan și a lui Nicolae în aceeași zi fatidică pentru ei de 25 aprilie/7 mai 1849.

Henzel Ioan, 49 ani, „urburariu”, căsătorit, a avut o casă, câteva porții de băi de minerit, a căzut cu glorie luptând contra atacului condus de Hatvani la Roșia în 26 aprilie/8 mai 1849; martori sunt parohul român Cojocariu Ilie și Creț Zachei. Au rămas 3 prunci de 17, 14 și 11 ani. Birluțiu Nicolae, 32 ani, metalurg, căsătorit, a căzut cu glorie în bătaia cu Hatvani din 26 aprilie/8 mai 1849. Au rămas văduva de 28 ani, un prunc de 4 ani, care n-au nimic. Martori la jertfa lui Nicolae pentru națiunea sa erau centurionii Golgoțiu Ștefan și Ciora Nicolae, care adevăresc și alți eroi căzuți în război, români greco-catolici din Roșia Montană. Văduvul

Cenușă Petru, 40 ani, metalurg, a căzut cu glorie în bătălia de la Roșia din 5/17 mai (deci a doua bătălie); martori sunt Crețiu Zachei și Henzel Ioan (altul decât cel căzut, menționat mai sus), nu are urmași. Golgoțiu Georgie, 62 ani, căsătorit, „urburariu”, a avut o casă, 6 săgeți de șteampuri, un loc de 4 care de fân, a fost executat în 7 mai, când venea de la Abrud cu bucate, în drum, de soldații unguri. Martori sunt Jurcu Nicolae și Bucureștian Gavrilă. Văduva de 52 ani a rămas cu 3 prunci, 2 feciori de 19, 17, o fată de 12 ani. Ciora Moise, 65 ani, „urburariu”, țăran miner, iobag al fiscului imperial, care plătea taxa numită urbură, a avut o casă, o roată de șteampuri, loc de 6 care de fân, a fost ucis de miliția lui Hatvani în 17 mai în propria casă pentru bani. Martori sunt Bidiga Simion, Crețiu Petru și alții. Văduva are 65 ani, prunci mici n-au rămas. Vesinca Sofia, 38 ani, soția lui Ciora Iosif, a avut o casă, a fost tăiată de miliția lui Hatvani pentru că s-a rugat de soldați să nu-i ducă vaca. Uciderea ei s-a întâmplat în 5/17 mai; a rămas bărbatul văduv, 45 ani, 3 prunci de 19, 17, 15 ani, martori la tristul eveniment fiind Anca Dimitrie și Fornade Vasilie. Avram Georgie, 51 ani, căsătorit, metalurg, a căzut cu glorie în bătălia cu Hatvani la Dealul Bejașilor din ziua de 6/18 mai 1849. Martori sunt Moroșan Gligor, Tura Nicolae și alții, participanți la bătălie și soldați fără uniformă ai Landsturmului Român. Văduva lui, fără prunci, 60 ani își câștigă pâinea cu cerșitul.

Cenușă Ilie, 38 ani, metalurg, căsătorit a doua oară, a fost un român viteaz, a căzut cu glorie în bătălia cu Hatvani din 6/18 mai, fiind înconjurat de 10 călăreți unguri a tăiat 3, după care al patrulea a căzut el. Văduva are 26 ani, dar din prima căsătorie a lui Ilie i-au rămas 2 prunci de 6 și 4 ani. Martori la moartea eroică a lui Ilie au fost centurionul Golgoțiu Ștefan, Moroșan Ioan și alții. Tura Nicolae, 21 ani, metalurg, june, a fost rănit la piciorul stâng în bătălia cu Hatvani din 7/19 mai 1849, martori fiind Mignea Ursu și Molnar Georgie. Becea Ioan, 26 ani, metalurg, a căzut cu glorie în atacul condus de Axente Sever contra ungarilor ce blocau și asediau fortăreața Alba în 7/19 mai 1849, martori fiind înșiși prefectii Nicolae Vlăduțiu și Axente Sever. A lăsat în urma lui o mamă văduvă, bătrână de 70 de ani, căreia el i-a câștigat pâinea cea de toate zilele. Iovan Iosif, 32 ani, căsătorit, metalurg, are casă, a fost rănit în bătălia cu Kemeny Farkas din satul Muntari (Buciumi Munte,

Bucsony, jud. Alba), martori fiind tribunul Ioan Ciurileanu și centurionul Golgoțiu Ștefan, dar și alți combatanți. Bătălia din satul Muntari s-a desfășurat în ziua de 15 iunie 1848. Iosif are soție, 3 prunci, de 6, 3 și un an. Dunca Iosif, 28 ani, metalurg, căsătorit, a căzut cu glorie în bătălia cu soldații lui Eglostein la podul dintre Poșaga (de Sus sau de Jos, Alsópodzága sau Felsőpodzága, jud. Alba !) din ziua de 17/29 iunie 1849. Martori sunt tribunii Matei Nicolae și Partenie Raț. Au rămas de el văduva de 27 ani, fiica de 8 luni, fără nimic¹¹⁰. Importanța documentului sporește pentru că prin martorii ce adevăresc cu numele pe românii căzuți și răniți în Războiul Național, cunoaștem mai mulți soldați fără uniformă ai Landsturmului Român care au supraviețuit în bătăliile cu armatele ungare dintre care unii erau nu numai simpli combatanți, dar și centurioni, tribuni și prefecti. Despre prefecti și tribuni s-a scris mult în istoriografia română, dar în faza actuală a cercetărilor este timpul să-i descoperim pe cei mulți, pe românii greco-catolici și ortodocși, care și-au vărsat și ei sângele pentru aplicarea Programului Național elaborat de conducerea lor națională, bineînțeles alături de prefectii, viceprefectii, tribunii și preoții români care au căzut cu glorie pe frontul de onoare al Războiului Național. Baza umană a acestui Război au constituit-o țărani români, mulți dintre ei rămași aproape anonimi atâta amar de vreme.

Apahida, din partea greco-catolică, a contribuit și a oferit și ea soldați fără uniformă în Landsturmul Român care s-au jertfit pentru națiunea lor în Războiul Național din 1848-1849. Dan Melention a căzut cu glorie în luptele din jurul cetății Albei Iulii, ca și consăteanul său Ilian Vasilie. Crișan Iacob și Mureșan Ilisie au căzut cu glorie în bătăliile de la Băile Saline ale Uioarei cu ungurii iar Ranca Vasilie a fost împușcat în sat. În bătăliile de la cetatea Albei Iulii, au fost răniți Ratan Pavel și Crișan Ioan. De cei căzuți au rămas văduvele Dan Milintia, Crișan Maria, Mureșan Palaghia, în sat rămânând 9 prunci orfani. Parohul Ioan Pappfi mărturisește despre adevărul celor scrise¹¹¹.

Foarte importantă pentru descoperirea soldaților fără uniformă ai Landsturmului Român care au luptat pentru eliberarea, apărarea și

¹¹⁰ Idem, loc. cit., f. 114-117

¹¹¹ Idem, loc. cit., f. 65.

afirmarea națiunii lor în fața jugului maghiar asupra multisecular este „Consemnațiunea opidului Abrudului și a satului Abrudului din districtul Bălgradului” (Alba Iulia). Junele Ioan Nemeș, greco-catolic, român, 26 ani, tribun în Zărand și învățător în Abrud, a fost prins în bătălia cu ungurii din satul Tâmavelor (Tâmava, Timáva, jud. Hunedoara); a fost mult și rău chinuit ca prizonier, a fost dus la Baia de Criș (Körösbanya, Altenberg, jud. Hunedoara) și spânzurat împreună cu alți 8 camarazi de arme. A rămas de el o maică slabă și săracă iar la rubrica „Reflecții” parohul greco-catolic Alexandru al Abrudului notează că timp de 5 zile răposatul Ioan Nemeș a fost pus în furci de unguri, să-l vadă lumea, după care, atunci când Loagărul Român a contraatacat, l-au îngropat creștinește în Baia de Criș. Parohul afirmă – poate puțin prea exagerat – că despre această faptă stau mărturie mii de oameni care l-au văzut spânzurat. Bătălia de la Târnava s-a desfășurat în 27 octombrie 1848, unde alături de greco-catolici au murit mulți români ortodocși¹¹². Călian Ionuț, greco-catolic, român, june, metalurg, după a doua bătălie cu Hatvani, soldații unguri l-au luat de acasă, l-au dus la plebanosul romano-catolic și l-au spânzurat de un măr din grădina lui Tibor Alexandru. Cei care au văzut acest lucru mărturisesc că așa s-au întâmplat faptele. Golgoț Maxim, greco-catolic, român, 43 ani, căsătorit, metalurg, a căzut cu glorie în bătălia de la Brad din 27 martie 1849. Martori sunt camarazii de arme participanți („care or fost de față”) la bătălie. Este plâns de văduva Țăranu Samfira, 45 ani, de orfanii Maria, 15 ani, Rosalia, 11, Ilina, 10 ani.

Simion Irimie, greco-catolic, român, 23 ani, căsătorit, metalurg, a căzut cu glorie în a doua bătălie cu Hatvani, la Dealu Mare, din 4 mai 1849. Martori sunt mai mulți abrudeni care au participat la confruntare.

¹¹² Suci, *Soldați fără uniformă*, p. 32, 38, 39, 40, 41, 42, 48, 49, 51, 53, 54, 57, 58, 60, 64, 66, 93, 95, 144. Despre evenimentele din Zărand și Hunedoara, vezi Viorel Vânătoru, Elenuța-Măroara Vânătoru, *Un document privind desfășurarea revoluției de la 1848-1849 în comitatul Zărand*, în „Sargeția”, XXI-XXIV, 1988-1991, p. 243-258; Viorel Vânătoru, Elenuța-Măroara Vânătoru, *Un document privind victimele căzute în subcercul Hălmașiu (comitatul Zărand)*, în „Sargeția”, XXV, 1992-1994, p. 513-528; Mihai Cerghedan, Ștefan Marinescu, *Contribuții privind desfășurarea revoluției de la 1848-1849 în comitatele Hunedoara și Zărand*, în „Sargeția”, XIV, 1979, p. 393-408.

A rămas de Irimie, fără avere, văduva Sofia Morariu, 18 ani, și un pruncuț orfan, Nicolae, de 9 luni. Creța Petru, greco-catolic, român, 42 ani, căsătorit, metalurg, a fost prins în bătălia de la Dealu Mare, dus la Abrud (Abrudbánya, Grossschlaaten, jud. Alba), a fost împușcat într-o grădină unde l-au îngropat țiganii care depun mărturie. Au rămas de el, săraci, fără moșie, văduva Sofia, 32 ani, orfanii Georgie, 13 ani, Ioan, 9, Carolina, 15, Rosalia, 13, Sofia, 7, Susana 3 ani. În 6 mai 1849 soldații lui Hatvani l-au prins la moară pe Danci Dănilă, greco-catolic, român, 48 ani, căsătorit, morar, l-au dus în piața Abrudului, l-au tăiat cu săbiile și după mari și grele chinuri l-au ucis. Au rămas de el fără avere, văduva Samfira, 34 ani și orfanii Vasilie, 8 ani, Avisalom, 6, Simeon, 4, Gherasim 1 an. Despre această tristă întâmplare depun mărturie mai mulți abrudeni care au văzut cum a fost chinuit și omorât Dănilă. Mateș Dumitru, greco-catolic, român, 43 ani, căsătorit, metalurg, a fost luat de la casa lui de soldații lui Hatvani în 27 aprilie 1849, dus în satul Abrudului unde l-au spânzurat de o salcă. Au rămas văduva Manea Samfira, 42 ani, fiica Maria, 11 ani. Martori sunt cei ce l-au văzut pe Dumitru spânzurat de salcie. Avisalom Tobias, greco-catolic, român, 48 ani, căsătorit, clopotar la biserica unită din Abrud, a fost prins de soldații lui Kemeny Farkas, chinuit și apoi omorât în drumul Roșiei în 2 iunie 1849. Au rămas Murășanu Cristina, 40 ani, orfanii Aron, 18 ani, Elisaveta, 19 ani. Martor este Șuluțiu Simeon cu mai mulți care au văzut cum s-au petrecut lucrurile. Sturza Iacubuț, greco-catolic, român, 28 ani, căsătorit, metalurg, fiind bolnav și zăcând în patul lui, a fost luat de soldații lui Kemeny Farkas care l-au chinuit mult, după care l-au împușcat în 3 iunie 1849. Au rămas săraci, fără moșie, Creț Ana, 28 ani și orfanii Elisaveta, 4 ani, Ioan, 7 luni. Martoră este fiica lui Nagy Károly, care a fost de față când a fost ucis Iacubuț (faptul că a depus mărturie demonstrează că această maghiară a fost corectă, cinstită și a reprobat gestul barbar de a împușca un om bolnav săvârșit de conaționalii ei, militarii unguri).

Abrudan Alexandru, greco-catolic, român, 25 ani, căsătorit, muzicant a fost luat cu sila de soldații unguri să le cânte și deoarece Alexandru n-a vrut să-i însoțească mai departe de satul După Piatră (Dupapiatra, Dupapiátra, jud. Hunedoara) l-au împușcat. Au rămas de

el văduva Haja Maria, 26 ani, și orfanul Dionisie, de un an. Martori sunt țiganii care l-au îngropat și mai mulți care l-au văzut mort. Stoian Ioan, greco-catolic, român, 52 ani, metalurg, meseriaș bun, fiind îmbrăcat în haine de postav, românii din Landsturmul ce a luptat în 2 iunie 1849 la Hăbad (Stâncești-Ohaba, Sztancesdohaba, jud. Hunedoara) contra trupelor lui Kemeny Farkas, au crezut că este ungar sau spion ungar și l-au lichidat. Au rămas de el văduva Coarba Veronica, 50 ani și orfana Sofia, 11 ani. Martori sunt mai mulți abrudeni participanți la bătălie. Haiduc Ioan, greco-catolic, 38 ani, căsătorit, metalurg, a căzut cu glorie în a doua bătălie cu Hatvani care s-a desfășurat în 7 mai 1849 la Dealul Hurț. Au rămas văduva Marișca, orfanii Ioan, 15 ani, Alexandru, 2 ani, Mihai, 9, Anica 11, Susana 4, care n-au moșie și stau în casele altora. Martori sunt cei ce au luptat alături de Ioan împotriva lui Kemeny Farkas la Dealul Hurțului. Sârbuț Șandor, greco-catolic, român, 58 ani, căsătorit, metalurg, soția lui, Popovici Anișca, fiica lor Sofia, au fost luați de acasă de soldații lui Hatvani, duși în satul Abrudului și împușcați. A rămas într-o casă slabă singur organul Nicolae, 9 ani, chilav, fără ajutor. Sărindan Gheorghe, greco-catolic, român, 33 ani, căsătorit, metalurg, soția lui, Chișca Nastasie, au fost prinși de soldații lui Hatvani și omorâți. Au rămas orfanii Simeon, 2 ani, Nicolae, 5 ani, Maria, 7 ani, într-o casă slabă, au moșie de 2 care de fân. Despre ei mărturisesc mai mulți abrudeni. Posogi Grigorie, greco-catolic, 32 ani, căsătorit, metalurg, a căzut cu glorie în prima bătălie de la Abrud, din ziua de 28 aprilie 1849 cu soldații lui Hatvani. Au rămas Albu Evuța, 26 ani, văduvă și fiul orfan Alexandru de 6 ani. Martori sunt mai mulți abrudeni care au luptat în această bătălie. În 7 mai 1849 soldații lui Hatvani l-au prins pe Verzariu Petre, greco-catolic, român, 50 ani, căsătorit, acasă la el și l-au împușcat. Mărturisește muierea Morariu Gâfti (Găftița), 40 ani și alții.

Socuțiu Veronica, greco-catolică, româncă, 35 ani, căsătorită, a fost prinsă de soldații lui Hatvani la Cornutu (Corna, Szarvaspatak, jud. Alba) care după ce mult au chinuit-o, au împușcat-o. Au rămas de ea Socuciu Constantin, om slab, orfanii Nicolae, 3 ani, Ioan, 7, Petruț, 12, Sofia, 6 ani, într-o casă slabă. Despre ea mărturisesc mai mulți români care au scăpat din Corna. Berchi Andrei, greco-catolic, 28 ani, căsătorit, a

căzut cu glorie în a doua bătălie cu Hatvani, în izlazul Abrudului. Au rămas văduva Hâja Sabina, 45 ani, bolnavă, orfanii Andrei, 10 ani, chilav, Loti, 7 ani, Alexandru, 3 ani, care au o casă, altceva nimic. Despre Andrei mărturisesc țiganii care l-au îngropat, în izlazul Abrudului, acolo unde a căzut în lupta cu ungurii. Mestecan Elisabeta, greco-catolică, româncă, 29 ani, căsătorită cu un metalurg, au prins-o soldații lui Hatvani, au dus-o cu ei la Cornetu (Szarvaspatak, Corna, jud. Alba) unde au împușcat-o. Au rămas văduvul Poscușu Constantin, 35 ani, metalurg și orfanul Nicolae, 3 ani, fără avere. Martorii sunt părinții îndureratei ai Elisabetei și cei care au îngropat-o.

Gacea Paraschie, greco-catolică, româncă, 60 ani, căsătorită, a fost luată de acasă, mult chinuită, apoi împușcată. A rămas Gacea Ghigor, 60 ani, fără avere. Despre Paraschia mărturisesc cei ce au îngropat-o. Ioan Buteanu, greco-catolic, român, june, prefect la unitățile Landsturmului Român din Zarand, avocat în Abrud, a fost prins de soldații unguri acasă la el în Abrud, în ziua de 26 aprilie 1849, pus sub pază până când ungurii s-au retras din opid. Soldații unguri și Hatvani l-au dus cu ei și l-au spânzurat la podul Iosășelului (Iosășel, Józshely, jud. Bihor) în Zarand. A rămas de el o maică văduvă și săracă. Despre moartea lui Ioan Buteanu mărturisesc mai mulți unguri abrudeni care s-au întors acasă după Război (probabil nici aceștia n-au agreat execuția prizonierilor, chiar dacă era vorba de un prefect). Tobias Ana, greco-catolică, româncă, 65 ani, văduvă neputincioasă, zăcea în patul ei când, în a doua bătălie cu Hatvani, a fost ucisă. A avut moșie de 2 care de fân. Despre omorârea Anei mărturisesc mai mulți abrudeni. Tot în timpul celei de-a doua bătălii cu Hatvani, soldații unguri au omorât-o în casa ei pe Petra Anișca, greco-catolică, 46 ani, căsătorită. A rămas văduv Petre Petru, 68 ani, fără moșie, care mărturisește uciderea soției sale, alături de alți români care au văzut-o moartă. Nagy Ioan, greco-catolic, 39 ani, căsătorit, zidar, a căzut cu glorie în prima bătălie cu Hatvani. A rămas văduva Ranta Trestia, 28 ani, are casă. Martoră la moartea lui Ioan este chiar fosta lui soție, Ranta Trestia și alți români. Popa Florea, unită din Abrud, 65 ani, văduvă, a fost chilăvită de unguri în a treia bătălie cu Kemeny și nu mai este capabilă să se chivernisească. A fost

împușcată prin picioare și o mână i-a fost tăiată cu sabia. Despre ea mărturisește tot satul¹¹³.

Parohul greco-catolic Vasile Sicoe al Sohodolului (Aranyoszhodol, jud. Alba) își informa protopopul că din parohia sa au căzut în bătălia de la Avrig (Felek, Freck, jud. Sibiu), care s-a desfășurat în locul numit Capra, Berindei Nicolae și feciorul lui Corniș Iuon, Nicolae Corniș. De Berindei au rămas văduva, 3 copii (un fecior și două fete) dar feciorul s-a însurat. Economie au de un car de fân, dar de semănătură n-au nimic. Tatăl lui Nicolae Corniș, Iuon, n-are nimic economie¹¹⁴. Pop Anania, paroh greco-catolic în Nandra (Lándor, jud. Mureș) raportează că la ordinul birăului Boltsyai János, enoriașii săi: Iacob Iuon, Baci Iuon, Bucerdia Matei, Iacob Vasilică au fost legați și duși la Biriș. De aici au fost escortați până la dealul Peterlaci (Petrilaca de Mureș, Magyarpeterlaka, Petersdorf, jud. Mureș sau Oláhpéterlaka), unde au fost împușcați împreună cu mulți alți români din alte sate. De Iacob Iuon au rămas văduva, 3 orfani, de 14, 10, 4 ani, primul fecioraș, celelalte două fete. Avere mișcătoare au 6 oi, stăpânul locului i-a lăsat să locuiască în casă, moșie n-au nimic. De Baci Iuon a rămas văduva cu 2 băieți, de 12 și 3 ani, văduva s-a recăsătorit, n-are avere de la primul bărbat. De Bucerdia Matei a rămas văduva, dar s-a recăsătorit, de la primul bărbat n-a rămas avere; de Iacob Vasilică, fecior june, a rămas un tată bătrân, o soră văduvă cu un fecior și o fată, au casă, moșie, avere mișcătoare de 200 florini¹¹⁵.

Parohii greco-catolici Ioan Pascu și Georgie Papp din Micăcasa (Mikeszása, Feigendorf, jud. Sibiu) raportau văduvele cu numele lor, numărul orfanilor, averea lor, ai căror bărbați și părinți au pierit „prin bătălia răzmeriții”. Văduva Nuța Morar, 5 prunci săraci și-au pierdut soțul și tatăl în iarna lui 1848, ucis în sat de unguri. Urmașii n-au subzistență și venit, „din care s-ar putea hrăni”. Susana Dengel, 3 prunci săraci și-au pierdut soțul și tatăl care a fost prins de unguri, dus la Gherla (Szamosújvár, Armenierstadt, jud. Cluj) până când rușii au luat Clujul de la unguri. De la Gherla a fost dus la Bălgrad (Alba Iulia,

¹¹³ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Consistoriu, nr. 105-110, f. 95.

¹¹⁴ Idem, loc. cit., f. 77.

¹¹⁵ Idem, loc. cit., f. 29; Hancu, *Drama*, p. 496-497.

Karolyfehérvár, Karlsburg, jud. Alba), unde a murit; văduva și cei 3 prunci orfani n-au altă avere, numai o vacă. Ioanu Sofia, 4 prunci micuți, și-au pierdut soțul și tatăl care a fost prins de unguri, dus la Sânmărtin (Coroi-Sânmărtin, Korodszentmárton, jud. Mureș) și ucis. Urmașii au puținică avere și casa în care trăiesc. Ioana Capra a rămas văduvă, fără copii, fără casă, fără avere iar bărbatul ei a fost executat la Sânmărtin. Pe bărbatul Ioanei Nemeș l-au dus ungurii la Mureș și l-au omorât. N-are copii, dar nici avere. În urmă cu un an de zile, în bătălia de la Sâncrai, a căzut cu cinste bărbatul lui Maria Mathei care a rămas cu 4 prunci micuți; Maria s-a măritat și pruncuții cresc în casa tatălui vitreg¹¹⁶. Din Marosgomboș (Gâmbaș, jud. Alba) au căzut în bătălie la Băile Saline ale Uioarei Borșoș Maței și Gyuțiu Nicolae. Au rămas văduvele Borșioș Anica și Gyuțiu Maria, cu 4 orfani, după cum mărturisea la 17 noiembrie 1849 parohul greco-catolic Ioan Papfi¹¹⁷.

Nicolae Szabo din Lupșa, „de națiune și religione român”, fecior în jur de 31 ani, a căzut cu cinste și glorie în octombrie 1848, în bătălia de la Meseș (Mese, Meschendorf, jud. Brașov). Mama, Szabo Anisie, 50 ani, văduvă, 5 surori neputincioase ale lui Nicolae, n-au cu ce trăi. Martorii lui Nicolae sunt camarazii lui de arme: junele Petru, Gheorghe Bedeu, Ioan Bedeu, Petru Puf, Nicolae Szabo. Anisie și cele 5 surori au un loc de un car de fân și alt loc de 2 cupe de cucuruz. Ilie Goșa Curtu din Lupșa, „de națiune și religione român”, căsătorit, 31 ani, a căzut cu glorie tot la Meseș, în octombrie 1848. Văduva Curtu Maria, 25 ani, o fetișoară de 2 ani, cu loc de 2 cupe de cucuruz n-au din ce trăi. Martorii lui Ilie sunt camarazii săi de arme Ioan Bedeu, Antonie Gheorghită, junele Petru, Vasilie Alb și Nicolae Caia. Dimitrie Sârbu din Lupșa, „de națiune și religione român”, căsătorit, 57 ani, a căzut cu cinste și glorie la bătălia de la Litta Ungurească. Văduva lui, Sârb Sava, 40 ani, un fiu de 21 ani, o fiică de 12 ani, au loc de un car de fân, alt loc de 4 ferdele de grâu, n-au cu ce trăi. Martorii lui Dimitrie sunt camarazii săi de arme: Vasilie Alb, Ioan Bendeu, Petru Puf, Gheorghe Bedeu și Petru Iancu. Ioan Alb al lui Gavrilă din Lupșa, „de națiune și religione român”, căsătorit, 50 ani, a căzut cu glorie la Litta Ungurească, văduva sa, Paraschie Alb, 45 ani, un

¹¹⁶ Idem, loc. cit., f. 132; Hancu, *Drama*, p. 512..

¹¹⁷ Idem, loc. cit., f. 69.

fiu de 20 ani, două fete de 29 și 19 ani au casă și un loc de 4 cupe de cucuruz, n-au cu ce trăi. Martorii lui Ioan sunt camarazii lui de arme: Vasilie Alb, Filip Nandra, Petru Iancu, Vasilie Pop al lui Simion și Ioan Buta. Mărturisește și întărește cu sigiliul Bisericii parohul Lupșii, Constantin Hentia, la 30 noiembrie 1849¹¹⁸. Documentul este prețios și pentru faptul că prin martorii menționați care și-au văzut camarazii căzuți pe câmpul de onoare al Războiului Național de apărare împotriva centralismului ungar de stat, de afirmare a națiunii române și a Programului ei politic, cunoaștem mai mulți soldați fără uniformă supraviețuitori ai Landsturmului Român.

Formula „de națiune și religie română” am găsit-o des folosită și de preoții ortococși și de cei greco-catolici, deși, credem noi, fără să pretindem că emanăm adevăruri sau noțiuni exacte și absolute, că nu era vorba de două „religiuni”, deoarece și greco-catolicii și ortococșii, dar și adversarii lor, ungurii romano-catolici, calvini, unitarieni, evanghelici, aparțineau toți uneia și aceleiași religii creștine. Aici era vorba mai degrabă de două biserici, de două confesiuni creștine, biserica sau confesiunea ortococă, biserica sau confesiunea greco-catolică, ambele române. Lăsăm însă elaborarea unor denumiri exacte ale termenilor pe seama teologilor celor două biserici sau confesiuni române.

În timpul susținerii unei Teze de Doctorat la Facultatea de Teologie Ortococă a Universității „Babeș-Bolyai”, unde eram referent, Teza având subiect de istorie bisericească, școlară, națională, ne-am permis să formulăm la discuții anumite rezerve față de folosirea termenilor religie română ortococă, religie română greco-catolică, pe motiv că românii nu pot avea două religii, că ei aparțin uneia și aceleiași religii creștine, dar de confesiuni diferite și anume am propus uzitarea termenului de „confesiuni”, fapt care a stârnit discuții, controversate pro și contra. Unele fețe bisericești au fost de acord cu termenul „confesiune” ca fiind mai

¹¹⁸ Idem, loc. cit., f. 97. Despre Meseș și bătăliile din zonă, vezi Vasile Tutula, Gelu Neamțu, *Aspecte militare*, p. XLI-XLIV; *Raportul locotenentului Friederich Storch de Arben din 1848-1849*, în „Arhiva Someșeană”, 12, 1930, p. 169-170; Gelu Neamțu, Ciucea, *poarta Transilvaniei în Fața necunoscută a revoluției române de la 1848-1849 din Transilvania*, Cluj-Napoca, 2004, p. 115.

ecumenic și mai adecvat realității, alții l-au respins ca fiind neadecvat, de natură să diminueze denomiția, rangul înalt de religie ortodoxă; Președintele Comisiei de Doctorat, Decanul prof. dr. Ioan Chirilă, pe baza unor scrieri teologice ale Papei de la Roma, Benedict al XVI-lea, a propus folosirea termenilor de biserică ortodoxă, biserică greco-catolică, biserică romano-catolică, biserică luterană, lucru care ni s-a părut și nouă, ca necunoscător și amator, mai potrivit decât religie greco-catolică și religie ortodoxă. Oricum, văzând „furtuna” sau „bătălia mare”, dar – credem noi – amicală și benefică, de nivel universitar și academic ce am provocat-o, am ajuns și eu la concluzia baronului ungar Kemeny Farkas că e greu, dacă nu chiar imposibil, „să te bați cu popii”, ceea ce ne determină să fim mai rezervați și să nu mai facem propuneri care servesc la discuții și controverse teologice pe care le lăsam pe seama teologilor. La orice concluzie vor ajunge aceștia, noi, ca istoric, respingem și nu vom folosi termenii religie ortodoxă, religie greco-catolică în sens de două religii diferite, ci doar în sens de biserici și confesiuni diferite ale uneia și aceleiași religii creștine.

De fapt preoții români greco-catolici și ortodocși din anii 1848-1850 foloseau termenul comun „de religiune și națiune român”, atât pentru uniți cât și pentru neuniți, perfect conștienți că cele două „religii” – de fapt confesiuni, biserici – aparțin românilor cu care se identifică; și acest lucru contează cel mai mult pentru istoria națională română și pentru Anul 1848-1849 când și unii și alții erau români de confesiuni diferite ce aparțineau de două biserici dar erau concentrați împreună în Landsturmul Român care a luptat contra Ungariei centralizatoare asupritoare și disprețuitoare față de drepturile imprescriptibile ale majorității etnice românești din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Partium, pe care le-a eludat ulterior și victorioasa Austrie ce nu vedea cu ochi buni nici încadrarea Bucovinei în Marele Ducat Român, stat autonom propus în cadrele unei Mari Austrie democratizate și federalizate pe baza dreptului etnic natual și național. Dacă drepturile omului și cetățeanului au fost calificate ca drepturi naturale imprescriptibile, atunci și drepturile sumei indivizilor majoritari care formează o națiune trebuiesc și ele incluse în aceeași categorie a drepturilor naturale firești și imprescriptibile, când în numele ei se

elaborează un Program politic precis, cu ținte clar exprimate, în numele căruia s-au jertfit vieți și averi, pentru a-l vedea aplicat în practica vieții publice. Românii aveau două biserici și două confesiuni creștine, dar majoritatea română susținea Programul Național Român și Războiul dus în numele acestuia, după cum și ungurii care aveau patru confesiuni și biserici creștine, romano-catolică, calvină, unitariană, evanghelică (luterană) – serveau, cei mai mulți, politica guvernului maghiar de la Pesta și susțineau Războiul lor de Independență față de Dinastie și față de Austria. Ei se jertfeau concomitent pentru menținerea stăpânirii ungurești asupra românilor și slavilor din Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan în cadrul centralismului ungar de stat.

Parohul greco-catolic din Iia (Marosillye, Iliendorf, jud. Hunedoara), Iosif Barna, dădea la 11 noiembrie 1849 adeverință către cei ce „se cuvenea a ști” că din satul Biia s-a jertfit în bătălia de la Noșlac Bursa Maftau, de care a rămas văduva cu 3 prunci mici, pe care autoritățile au dat-o afară din casa de pe locul baronului Radak și acum umblă cu pruncii dintr-o casă într-alta, fără să aibă nici „un modru de a putea trăi”. A căzut în luptă și junele Dulei Andrei, al cărui tată bătrân și slab, fără casă, își petrece cu mare nechez viața. Au mai pierit în luptă cu ungurii Groza Iosif, Groza Vasilie, vicetribunul Barna Iosif, dar părinții lor deși sunt săraci, „nu-s chiar în lipsa cea de pe urmă”¹¹⁹. Marian Varna, parohul greco-catolic din Iclod (Nagyiklód, jud. Cluj) raporta că din parohia sa a murit în lovirea de la Sâncrai, unde s-au bătut românii cu ungurii, Savonia Toader, 24 ani. A rămas un tată bătrân, însă „nu e de milă”, mai are doi feciori și moșie și toți pot trăi. În lovirea românilor cu ungurii de la Nagylak (Marosnagylak, Noșlac, jud. Alba) a căzut cu glorie Barna Ion, 28 ani, a cărui văduvă s-a măritat și, având acum „cap” (soț, bărbat), nu e de milă nici ea, nici copila ei care e lângă mama ei, dusă în satul soțului. Barna Nicolae, 24 ani, a fost împușcat de maghiari la Szent Marton (Dicsöszentmárton, Târnăveni, Sank Martin, jud. Mureș). Văduva lui stă cu părinții ei care trăiesc și au moșia lor. Ungurii au aprins casa văduvei Laslău Irinca, 60 de ani, care a fost arsă de vie în propria-i casă¹²⁰.

¹¹⁹ Idem, loc. cit., f. 118.

¹²⁰ Idem, loc. cit., f. 126; Hancu, *Drama*, p. 508.

Parohul greco-catolic din Hopârta (Háporton, jud. Alba), Samoilă Nemeș, dădea de știre „tuturor celor care se cuvine a ști” că din parohia sa au fost uciși de insurgenții unguri un copil al lui Catona Florea, Senc Mitru, a cărei văduvă, Anica, are subzistență și stare materială bună. Todea Iacob a fost legat de soldații unguri care l-au dus până la fânațe la Ciungi (Csunga, Uioara de Jos, Csonga, jud. Alba) unde l-au împușcat. Văduva lui, Todora, are trei copii mici, cel mai mare de 6 ani, trăiește pe la străini. După bătălia de la Blaj (Balaszfalva, Blasendorf, jud. Alba) luptătorii români au fost bătuți, siliți să se retragă și în timpul retragerii au căzut doi feciori juni din Hopârta, Brașovan Iuon și Jurcheșan Ilie. Primul a fost sărac, de al doilea a rămas doar tatăl său, bărbat de 40 ani, în putere, care are și subzistență (posibilitate de a-și susține viața și traiul sau, potrivit altei expresii de epocă, „are cu ce petrece”). Toate întâmplările de mai sus sunt mărturisite în conștiința sufletului de preotul Samoilă, la 8 noiembrie 1849²¹.

Parohul Erdelyi Alexandru din Gâmbuț (Gombostelke, jud. Mureș) și-a întocmit raportul despre românii din parohia sa ale căror vieți au fost stinse de mână maghiară în fața biraelor și bătrânilor satului care i-au servit și de martori, incluzând – potrivit instrucțiunilor guberniale și consistoriale – văduvele, orfanii și starea averii lor. Raportul a fost întocmit temeinic, cu multă grijă, ceea ce-i conferă un grad mare de credibilitate. A fost executat Costin Ștefan, văduva a rămas cu 3 prunci, casă, jumătate moșie, 2 vite de jug. După Trif Sandu a rămas văduva cu 3 prunci, casă, moșie, 4 vite de jug; după Pop Teodor, văduva cu 2 prunci, casă, moșie, o vacă; după Tene Nechifor, văduva cu 3 prunci, fără casă, fără moșie; după Orgu Pamfilie, văduva cu 2 prunci, fără casă, fără vite; după Trif Iacob, văduva cu 2 prunci, are casă, 4 vite de jug, n-are moșie. Au fost uciși feciorii juni Trif Petru, Pop Petru, Cociș Iuon, Alfalus Petru, dar nu se menționează părinții sau frații rămași de ei. Au fost executați Căleu Samoilă, vădov, Negru Dumitru, au rămas 4 prunci, fără tată, fără mamă, au casă, o vacă, n-au moșie; Pop Gavrilă, a rămas văduva cu 3 prunci, au casă, 2 vite, fără moșie; Raț Gheorghe, văduva cu 2 prunci, au casă, 2 vite de jug; Burcuș Nicodin, văduva cu 3 prunci, au jumătate de moșie, vacă, văduva s-a măritat.

²¹ Idem, loc. cit., f. 70; Hancu, *Drama*, p. 570.

Drutșiță Nicolae este plâns de văduva lui, de un fecior însurat și de un fecior june; Pop Gligor Iacob este plâns de văduva lui, de 3 prunci mici, fără casă, fără moșie, fără vite; văduva lui Moga Gheorghie, ucis de unguri, s-a măritat, are doi prunci, a plecat la băiatul său în Alecuș (Elekes, jud. Alba); de Olar Tănase a rămas văduva cu o copilă și o vacă; de Olar Toader, văduva, doi prunci mari (atunci nu mai sunt prunci, ci feciori), au casă, moșie, 10 vite; de Onica Nicolae a rămas văduva cu 4 prunci care s-au dus la socrul și la bunicul lor după tatăl împușcat de unguri. De Coman Iuon a rămas văduva cu o copilă, n-au casă, n-au moșie, n-au vite deoarece înainte au stat cu soțul și tatăl la socrii și bunicii după tată. Văduva lui Coman Toader s-a măritat, are doi prunci, a doua căsătorie s-a făcut și datorită faptului că văduva n-avea cu ce-și hrăni copiii neavând casă și moșie. A fost ucis și alt Coman Toader care a lăsat văduva, 2 prunci, au casă, două vite, jumătate de moșie; de Oridu Toader au rămas văduva care s-a măritat, un prunc, cu casă, avere și jumătate de moșie. Ultimii doi români din sat uciși de unguri au fost Coman Petru și Trif Vasilie, de primul a rămas văduva cu 2 prunci, au casă, moșie, două vite, de al doilea a rămas văduva, 4 prunci, au două vite, casă, dar n-au moșie.

Preotul greco-catolic, conștiincios și precis în exprimare și redactare, Alexandru Erdelyi, relatează împrejurările care au dus la executarea unor enoriași din parohie, ceea ce este important pentru cercetarea și reconstituirea faptelor și a modalităților în care s-a desfășurat Războiul Național și a atmosferei generale create de acest conflict major și sângeros între cuceritori, asuprașii unguri și cuceriiți și asuprașii români, care sub comanda elitei lor politice vor să se scuture, să scape de acest jug și statut și să-și deschidă calea spre egalitate și libertate națională. Solgăbirăul Botskai János, Lengyel Gabor, ofițerul de honvezi Kemeny, însoțiti de 60 de cătane din "vadasz csapat" (echipa de vânătoare) și de ungurul Tordici Gergely, în ziua de 15/27 martie au intrat în satul Gâmbuț (Gâmbuț, Gombostelke, jud. Mureș) și au efectuat o anchetă și investigație amănunțită asupra românilor, pentru a descoperi care din ei au atacat Aiudul și s-au înrolat în Loagărul de la Cristur (Cristești, Maroskeresztúr, jud. Mureș). Șefii unguri i-au cerut judei satului să le dea numele tuturor românilor care au îndrăznit să se opună Ungariei, dar acesta a

refuzat să le dea informația, după care autoritățile au început să-și caute martori pentru a-i descoperi pe sătenii români căutați; l-au prins și l-au descoperit pe Macarie Lazăr, l-au bătut „tirănește” și acesta, de frică și de durere, a înșirat și pe românii care au luptat la Aiud și în Loagărul de la Cristur și pe cei care n-au participat la conflictele româno-maghiare din zonă. Comandanții unguri au apelat din nou la jude care a fost silit să aducă 12 români bătrâni din sat care au fost puși sub escorta cătanelor, închiși sub pază într-o casă și anchetați până la miezul nopții când au fost scoși, li s-au dat la fiecare câte 5 cătane cu poruncă să intre în casele oamenilor și să-i întrebe direct dacă au participat sau nu la luptele contra ungarilor. Românii au fost duși la Birtiş unde solgăbirăul Botskai János i-a întrebat din nou insistent dacă au luptat în Loagăr sau nu iar cei ce au recunoscut că s-au înscris în Loagăr au fost închiși în case; însă unii din românii anchetați au negat acest lucru, ceea ce i-a determinat pe anchetatorii unguri să caute alți martori care să relateze dacă cei ce au negat că au luptat în Loagăr spun adevărul sau nu; dacă acești martori au afirmat că unii dintre românii care au negat participarea la Loagăr și la bătălia Aiudului, au fost totuși părtași la aceste confruntări, autoritățile i-au arestat imediat. În total au fost arestați 29 români din Gâmbuț, și acei ce au recunoscut de la bun început că au fost membri ai Loagărului și acei ce n-au recunoscut, dar au fost pârâți; și toți după alte 8 ore de anchetă au fost dați pe mâna cătanelor. Sătenilor li s-a spus că cei 29 de români vor fi duși în temniță dar cătanele maghiare i-au dus în pădure și i-au împușcat pe toți. Că așa s-au petrecut lucrurile mărturisesc oamenii bătrâni, biraiele și în conștiința sufletului parohul Alexandru care-și întărește raportul cu pecetea bisericii¹²². Deși este greu să judeci un om supus torturii în mod „tirănesc”, totuși Macarie Lazăr s-a dovedit într-un fel slab de înger sau de suflet și a divulgat numele camarazilor săi de arme. Ungurii, de altfel, atingându-și scopul, l-au cruțat, deoarece numele lui nu se află pe lista celor executați în pădure.

Parohul Papp Laszlo din Gădălin (Köteland, jud. Cluj) raportează în 4 decembrie 1849 că în timpul Cislegilor (postului) ungarilor au împușcat în hotarul Jucului de Sus (Felsőzsuk, jud. Cluj) 4 enoriași de-ai

¹²² Idem, loc. cit., f. 30-31; Hancu, *Drama*, p. 493-494.

săi: Păcurar Vasilie, Păcurar Flore, Secară Vasilie, Rad Nicula. Muierea lui Vasilie cu 2 copii este „în cel mai slab stat” al averii, fără subzistență; văduva lui Flore n-are copii, este plecată din sat, are două surori; de Secară Vasilie au rămas părinții bătrâni cu avere; văduva lui Nicolae cu doi copii au avere¹²³. Mihail Deac raporta, în calitate de paroh greco-catolic în Dosrad (Doștat, Hossútélke, Dorstadt, jud. Alba) că românul unit Nicolae Geusanu a luptat în Loagărul din Sâncrai și a căzut cu glorie în bătălia din această localitate (Sâncrai, Enyedszentkirály, jud. Alba). Au rămas de el văduva, 4 copii, au 4 vite, puțină moșie, dar copiii fiind mici „nu sunt harnici de a lucra”. Românul unit Gavrilă Horvat a fost rănit în umăr în bătălia de la Sângătin (Kisenyed, Kleinenyed, jud. Sibiu), după care s-a întors acasă în Dosrad. Nu a stat mult timp acasă, deoarece s-a înrolat în Loagărul de la Blaj, a fost rănit și operat și a trebuit să se întoarcă din nou acasă unde a decedat. În vara anului 1849 i-a murit și soția, așa că au rămas de ei, fără tată, fără mamă, 3 prunci orfani, din care cel mai mare este chilav de un picior. Raportul lui Deac este datat 10 februarie 1850¹²⁴.

Ungurii au executat 8 români greco-catolici din satul Csungfalva (Uioara de Jos, Csongva, jud. Alba), potrivit raportului din 15 noiembrie 1849, întocmit de parohul Pop Vasilică. De Roman Iuon au rămas văduva, 5 copii, unul chilav; de Pop Boarci, executat în Uioara, a rămas o mamă bătrână, nu se poate hrăni, este alungată și din casă de Nagy Pali; de Orga Filimon, împușcat în Capul Uioarei au rămas văduva și un fecioraș de 16 ani; Nagy Pali l-a pârât pe Iuss Giurașiu, ca urmare a fost împușcat în hotarul Uioarei, a rămas văduva însărcinată și un copil de 7 ani. Begijianu Toader s-a bătut cu ungurii la munte, a căzut în Război, dar preotul nu menționează urmași. Mevian Iuon a fost împușcat de unguri în Ciumbrud (Csombrod, jud. Alba), a rămas văduva cu un copil mic. Tot în Ciumbrud a fost împușcat Posat Iuon, au rămas văduva, 3 copii, izgoniți din casă, care trăiesc pe lângă un tată bătrân și bunic. Lui Marin Toader ungurii i-au retezat picioarele și acum este îngrijit de un tată bătrân¹²⁵.

¹²³ Idem, loc. cit., f. 150; Hancu, *Drama*, p. 575.

¹²⁴ Idem, loc. cit., f. 9; Hancu, *Drama*, p. 495.

¹²⁵ Idem, loc. cit., f. 67.

Simoneti Mihail, paroh în Crăciunelul de Jos (Alsókorácsonfalva, jud. Alba) face cunoscut în 14 noiembrie 1849 „tuturor cărora se cuvine a ști” că românii greco-catolici Mărginean Achim, Coman Georgie, Mărculeț Anton au căzut cu glorie și onoare în bătălia de la Sâncrai. De Achim au rămas văduva, 6 copii care până la data redactării raportului sunt „în stare de a putea trăi”; văduva lui Georgie, cu un prunc, au din ce trăi; văduva lui Anton, fără copii, este săracă, n-are din ce trăi. Feciorii juni Rad Iuon, Comșe Ion au căzut cu glorie și onoare în bătălia de la Noșlac, Mărginean Loanea, Vesumian Vasilie în bătălia de la Ampoița (Kisompoly, jud. Alba), Păcurariu Nicolae a pierit în Țara Ungurească, dar preotul nu știe în ce sat sau oraș¹²⁶ (ultimul probabil în armata Ungariei).

Actul datat, înaintat și redactat sub semnătură: „Anno 1849, 25 novembris, confecta et submissa per me Ioanem Gligor, Parochum Romanum, Muscancientem Dioceseos Fogarasiensis” oferă și el date precise despre românii din Musca (Mușca, Muska, jud. Alba) care au pierit în timpul Războiului. Petruță Mihăilă, Bota Ioan, 60 ani, s-au înrolat în Landsturm dar au murit degerați de frig, unul la Drumbău (Drâmbar, Dombár, jud. Alba), celălalt la Turda (Torda, Thorenburg, jud. Cluj). Mihăilă a avut casă de locuit, șură, cohe, moșie de grâu de 6 pătrate, de cucuruz de 2 cupe, fânaț de 2 care de fân, care aduc un câștig pe an de 8 florini. Ioan a avut casă de locuință, o poiată slabă, moșie de grâu de 3 ferdele, cucuriște de o cupă de cucuruz, loc de fân de 25 porții „care aduc câștig slobod ca de 2 florini”. Todor Gavrilă, 28 ani, a căzut cu glorie în bătălia de la Litta Maghiară (Liteni, Magyarléta, jud. Cluj), a avut o casă de locuință rea, loc de 3 ferdele de grâu, de fân de 15 porții, aduc un câștig de 1 florin și 30 creițari. Oprea Todor, 60 ani, celib, fost „milles” (soldat) a căzut în bătaia cu Hatvani la 26 aprilie 1849; a avut casă, o poiată, loc de fân de 8 porții, a fost sărac. Tot soldat („milles”) a fost și Petruț Gavrilă, 50 ani, a luptat la Meses Huedin (Ceanu Mare, Mezőcsán, jud. Cluj), a fost lovit de sabie și de glonț, a venit acasă și a murit. Martori sunt camarazii săi de arme Alb Constantin, Vezui Ioan, Vezui Thoma. În prima bătaie cu Hatvani la Roșia (Roșia Montană,

¹²⁶ Idem, loc. cit., f. 142; Hancu, *Drama*, p. 503.

Verespatak, Goldbach, jud. Alba) a căzut Luca Ionuț, 19 ani, n-a avut nici casă, nici pământ. La Lita Maghiară a fot rănit Ignat Ionuț, 28 ani, are casă, șura, poiată, loc de grâu de 4 ferdele, cucuriște de două cupe de cucuruz, fânaț de 2 care fân, care aduc un câștig anual de 9 florini. Ignat are cu soția, Vezui Simioana, 35 ani, un prunc, pe Ioan Ignat, de 4 ani, și o soră oarbă, Ignat Lina, de 30 ani. Martori pentru rănile suferite de Ignat sunt Vezui Ignat, Vezui Ioan și David Dumitru; și după Crăciunul din 1849, Ignat Ionuț umblă tot în cârje.

În lupta de la Roșia în Deal, soldații lui Hatvani l-au rănit la picior, mai sus de genunchi, pe David Ioan, 30 ani; are muiere de 28 ani, Bota Sava, soacra slabă, Oprea Ana, 50 ani, un prunc, David Veselie, 11 ani, 2 fete, Crăciuna de 4 ani și Ana de 2 ani. Familia posedă casă, șură, poiată, loc de grâu de 6 ferdele, cucuriște de 4 cupe, fânaț de 3 care de fân, care aduc anual un câștig de 12 florini. Pentru rana lui Ioan mărturisesc camarazii de arme Albu Costandin, David Nicolae și David Iacob. Soldații lui Hatvani l-au rănit la umărul drept, în bătălia de la Abrud (Abrudbanya, Grosschalten, jud. Alba) pe Oprea Crăciun, 24 ani, celib, preotul crede că „nu se va tămădui șohan”. Crăciun are tată, pe Oprea Ioan, 50 ani, frați, pe Petru de 22 ani, Nicolae, 19 ani, două surori, pe Marie și Sava, dar sunt săraci, fără avuție. Pentru rana și lupta lui Crăciun mărturisesc camarazii lui de arme David Niculae, Oprea Veselie, Albu Costandin și Toma. David Dumitru, 20 ani, celib, fugind de la Litta Maghiară, după pierderea bătăliei, s-a rănit. Are pe David Iacob, probabil frate, de 33 ani, maică, două surori de 14 și 10 ani, dar sunt săraci, fără avere. Mărturisesc David Axente și Ignat Ionuț¹²⁷.

Parohul Ioan Budui din Csigmău (Cigmău, Csigmó, jud. Hunedoara) atestă faptul că românii au fost uciși de maghiari în timp ce ungurii umblau „a vâna pe sate după români”. Așa s-a întâmplat la 1 aprilie 1849 cu Rob Nicolae care a fost împușcat în hotarul Băciuțului și aruncat în apă. Ungurii l-au împușcat la „brudină” (bac cu care se trece apa). Muierea lui, rămasă văduvă cu 2 orfani de 10 și 12 ani, are bucate, doi boi, o vacă și plug. Ungurii nu i-au răpit nimic din avere (caz fericit!). Această „grozavă întâmplare” este confirmată ca fiind „luminat adevăr” pe care-l întărește cu obișnuitul sigiliu al Sfintei Biserici și-l

¹²⁷ Idem, loc. cit., f. 108.

mărturisește în conștiința preoției sale. Tot cu scopul de a vâna români prin sate, ungurii care veneau dinspre Orăștie (Szászváros, Broos, jud. Hunedoara), l-au împușcat în părțile Feredeului (Geoagiu-Băi, Feredőgyörgy, jud. Hunedoara) pe Ilia Luca. Văduva, 2 orfani de 6 și 4 ani, au doar 15 ferdele de bucate, altceva nimic. Ungurii n-au jefuit casa. Ilia Luca a fost locuitor în Geoagiu. Cu același prilej și scop ungurii au executat încă un român greco-catolic din Geoagiu (Algyögy, jud. Hunedoara) și anume, pe Oancea Constantin, iar pe Pascu Iuon l-au rănit la o mână. De Constantin a rămas muierea văduvă cu 4 orfani, „de la 10 ani în jos” care, neavând nimic, ungurii n-au avut ce să-i răpească. Constantin a fost ucis între viile Geoagiului. Pascu Iuon a fost rănit în hotarul Geoagiului, muiere nu are, feciorii lui sunt căsătoriți iar Iuon trăiește lângă un fecior al său. Ungurii nu le-au răpit nimic, doar le-au stricat câteva bunuri. Faptele din Geoagiu s-au comis în 5 aprilie 1849. Când au atacat ungurii coborând dinspre Sibiu (Nagyszeben, Hermannsadt) s-au luptat cu Loagărul Român din Dealul Homorodului (Homoród sau, dacă este Homorodul de Mijloc, Középhomorod, jud. Hunedoara) unde a căzut cu glorie și onoare Cibian Toma în 5 aprilie 1849. Muiere nu i-a rămas, nici orfani, dar administratorul Homorodului, Antonie Muntean, afirmă că ungurii i-au răpit din casă bunuri în valoare de 100 florini. Popa Antonie întărește cele relatate cu sigiliul Sfintei Biserici și le mărturisește cu subscrierea numelui¹²⁸.

Alt document important în privința cunoașterii jertfei soldaților fără uniformă ai Laadsturmului Român de confesiune greco-catolică care țineau sufletește de Biserica Română Unită cu Roma, din Marele Principat al Transilvaniei (Ardeal), a fost elaborat în Certeje (Felsőcertés, jud. Alba) de către Constantin Mucea, paroh, Marcu Sintion, judele satului, Nicolae Marcu, cantorul Bisericii, Matora Iuon, Tioc Nicolae, jurații satului Certeje în ziua de 9 noiembrie 1849. Bistrac Dimitrie, 36 ani, căsătorit, țăran, a căzut cu glorie și onoare în bătaia cu oștile lui Hatvani de la Cerbu (Bucium-Cerbu, Bucsum-Cserb, jud. Alba). Dimitrie a avut o casă, fânaț de 10 porții, ogor de 2 măsuri cereale, n-a avut copii iar văduva lui, Bordea Sofia, 29 ani, s-a măritat. Martorii lui Dimitrie au fost camarazii lui de arme, Bota Vasilie și Bota Nicolae.

¹²⁸ Idem, loc. cit., f. 146.

Buzgariu Sintion, 29 ani, căsătorit, centurion, a căzut cu glorie și onoare în bătălia de la Vâlcău (Vulcan, cătun al satului Ciuruleasa, Ciuláza, jud. Alba), în iunie 1849, cu oștile lui Kemeny Farkas. A avut o casă, fânaț de 3 care de fân, loc de semănat, agri de 10 măsurii cereale; au rămas de el văduva Cotișel Ana, 20 ani, orfana Cotișel Sofia, născută în 15 octombrie, după cum rezultă din matricula botezaților din Certeje. Tioc Sintion, 32 ani, căsătorit, țăran, a căzut cu glorie și onoare în bătălia de la Dealul Caprii, în iunie 1849, aproape de Abrud (Abrudbánya, Grossschlatten, jud. Alba) cu oștile lui Kemeny Farkas. Casă și moșie n-a avut; au rămas de el văduva Jurju Ana, 30 ani, chilavă, Tioc Georgie, născut în 6 mai 1844, Tioc Nicolae care nu-i botezat în Certeje și după spusa nașului său are 2 ani, orfanii lui Sintion. Martor al jertfei lui Sintion pentru națiunea lui este însuși centurionul Cotișel Nicolae, care l-a și înmormântat. Bistrac Ioan, 49 ani, însurat, țăran, nu s-a mai întors acasă din bătălia cu oștile lui Kemeny Farkas, așa că a căzut cu glorie și onoare pe câmpul de luptă. Au rămas de el văduva Tioc Elena, surdă și slabă, „nu-i în stare de a-și câștiga nutrimântul său”, orfanul Bistrac Petru, orb de un ochi, Nicolau, Samfira, care servind pe la alții își „ține viața”. Bistrac a avut o căsuță, fânaț de 5 porții de fân, agri de semănat de 2 măsurii cereale.

Haiduc Georgie, 52 ani, văduv, țăran, a căzut cu glorie și onoare în bătălia din Abrudfalva, din iunie 1849, cu oștile lui Kemeny Farkas. A avut o casă, fânaț de un car de fân, agri de semănat de 4 măsurii cereale; au rămas de el Haiduc Ioan, 23 ani, Haiduc Dimitrie, 20 ani, Nicolae, 17 ani, Rafila și Ana (frații mai mari puteau să le ajute pe surorile mai mici). Martori la jertfa lui Haiduc Georgie pentru națiunea sa au fost Bâzgașiu Iosiv, Cotișel Ioan, camarazii săi de arme și de lupte care l-au văzut mort „în locul zis”. Pruncii lui Georgie sunt 5 la număr, dintre care cel mai mare, Haiduc Ioan, este soldat imperial iar ceilalți servesc pe la alții pentru a-și câștiga pâinea cea de toate zilele și îmbrăcăminte. Cotișel Ioan, 55 ani, căsătorit, țăran, a fost rănit la un picior de două gloanțe, lângă Văleanu (cătun al satului Bucium, Bucony, jud. Alba) în bătălia cu soldații lui Kemeny Farkas, din iunie 1849. Rănitul Cotișel Ioan de 55 ani, împreună cu muierea sa, Sucu Ana, 47 ani și cu feciorul Cotișel Ioan de 29 ani, au o căsuță, fânaț de ½ car de fân, agri de semănat de 4 măsurii cereale. Martori pentru rana primită în lupta cu ungurii de

Cotișel Ioan-senior au fost Bordea Georgiu, centurionul Cotișel Nicolae, Ancău Ioan, camarazii săi de arme participanți la lupta de lângă Văleanu. Preotul Constantin, judele Sintion și jurații Iuon și Nicolae specifică faptul că rănitul Cotișel umblă în cârje. Junele Ancău Ioan, 30 ani, învățătorul satului, a fost rănit la un picior de glonț în bătaia dintr-o păduriță de lângă Abrud, cu oștile lui Kemeny Farkas, din iunie 1849, după cum mărturisesc camarazii săi de arme Anca Ioan, Cotișel Vasilie, Anca Vasilie. Până la redactarea „Consemnațiunii”, Ancău Ioan stătea în casa și „sub stăpânirea părinților” și umbla șchiopătând, după mărturia preotului și a conducătorilor satului. Bota Nicolae, 45 ani, țăran, însurat, a fost rănit de o tăietură de sabie la mână, aplicată de un călăreț de-a lui Kemeny Farkas în bătaia de la Văleanu din iunie 1849, martori fiind Cotișel Ion și Bostan Ioan, participanți la bătălie. Bota Nicolae și muierea lui, Cotișel Maria, 40 ani, au o căsuță, fânaț de 7 porții de fân, agrii de semănat de 4 măsurii cereale. Se specifică în „Consemnațiune” că rănitul Nicolae, „cu anevoie lucră celea de lipsă”¹²⁹.

Parohul Theodor Nemeș din Csegșor (Cege, Țaga, jud. Cluj) bazându-se pe mărturiile judeului satului și a juraților săi, a raportat în 21 noiembrie 1849, că în Postul Învierii Domnului, ungurii i-au împușcat pe Pantia Iuon, Modovan Vilu, Tușan Vasilie, Baci Sofia, parohul Vasilie Popovici, cantorul Popovici Alexander. Pantia Iuon a fost împușcat afară din sat în Pusta Kamaras (Cămărașu, Pusztakamarás, jud. Cluj); au rămas muierea văduvă, 4 copii, fără avere, fără subzistență. Tot la Pusztakamaras a fost împușcat și Moldovan Vilu; au rămas 3 copii, care n-au nici mamă, n-au avere, nici subzistență. Tușan Vasilie a fost împușcat la hotar; au rămas muierea văduvă și un copil orfan, au avere și subzistență. Parohul Vasilie Popovici a fost împușcat în orașul Cluj (Kolozsvár, Klausenburg); au rămas preoteasa văduvă, un fecior, fără avere, fără subzistență. Cantorul Popovici Alexandru a fost executat tot la Cluj; au rămas muierea văduvă, un copil orfan, fără avere, fără

¹²⁹ Idem, loc. cit., f. 83-84. Despre aceste lupte, la *Die Romänen der Österreichischen Monarchie*, Druk von Carl Geroldung Son, Wien, II, Heft 1850; V. Popescu Râmniceanu, *Luptele românilor din Ardeal în anii 1848 și 1849 după Părți alese din istoria Transilvaniei de George Barițiu urmată de Rapoartele Prefecților de Legiune: Avram Iancu, Simion Balint, Axente Sever și alte documente importante*, București, 1919.

subzistență¹³⁰. Parohul Gabriel Enyedi, greco-catolic, care păstora în Topanfalva (Câmpeni, Topánfalva, Topesdorf, jud. Alba), includea în „Consemnațiunea” lui și un greco-pravoslavnic (ortodox), deși acesta trebuia raportat de preotul său ortodox. Era vorba de românul Petru Bordean, 58 ani, „cimorman” (dulgher), care a fost împușcat de maghiari în iunie 1849 în câmpul Abrudului, în bătălie. Martori la jertfa lui Petru Bordean pentru libertatea națiunii sale au fost camarazii săi de arme Bordean Avram, Cosma Ionuț, Bordea Simtion, toți din Câmpeni „și alți mai mulți”. Văduva lui, Bordeasă Rachila, 56 ani, are loc de semănat de 7 ferdele de grâu, fânaț „de obște” de două care, dar a moștenit de la bărbatul ei și o datorie de 300 de zloți în valută. Alexandru Chendi, nobil de Topanfalva, român, greco-catolic, 24 ani, căsătorit, jurist învățat, a căzut prizonier în luptele din Zarand, în octombrie 1848 și ungurii l-au spânzurat. Martori la jertfa lui Chendi pentru libertatea națiunii sale au fost Aviron Popa, vecin cu Alexandru Chendi, Michael Andreica, tribun, Ioan Mihețiu „și alți mai mulți”. Văduva lui de 23 ani a rămas cu un prunc mic, s-a măritat și pruncul a murit¹³¹.

La 24 noiembrie 1849 parohul Balinth al Kärpenişului (Cărpiniș, Kerpenyes, Keppelsbach, jud. Alba) raporta că Marc Nan Simion, român, greco-catolic, 37 ani, băieș (miner) a căzut cu glorie în luptele din Zărând sub comanda prefectului Ioan Buteanu în ianuarie 1849. Văduva Toma Simioana, 30 ani, orfanele Lina de 6 ani, Mărie, 4 ani, au rămas cu o căsuță rea și loc de un car de fân. Despre jertfa lui Marc Nan pentru libertatea națiunii sale mărturisesc căpitanul Coroi Petru și toți „kärpenienii” participanți și combatanți în acea bătălie¹³². Parohul Căpâlnii (Sebeskáporna, jud. Alba), Georgie Raț, raporta în 8/20 noiembrie 1849 că din satul Căpâlna de Jos (Alsókápolna, Kapellen, jud. Alba) s-au înrolat în Lagărul românilor ce s-a ținut în Uioara (Ocna Mureș, Marosújvár, Miereschhall, jud. Alba), Ignat Nicodim, 56 ani și Todor Iacob, 38 de ani. Amândoi au căzut cu glorie în luptele cu ungurii. De Nicodim au rămas 4 prunci, 3 sunt căsătoriți, unul june; de

¹³⁰ Idem, loc. cit., f. 151; Hancu, *Drama*, p. 576.

¹³¹ Idem, loc. cit., f. 96.

¹³² Idem, loc. cit., f. 87 bis.

Iacob, muierea văduvă și 3 prunci nehamnici de a-și câștiga cele „de lipsă spre hrana vieții”. Comunitatea din Căpâlna mărturisește că așa s-au întâmplat lucrurile cu cei doi consăteni care au căzut la Botezul Domnului în 1849¹³³.

Satul Bucium-Șasa (Bucsum Sasza, Șasa, Bocsony, jud. Alba) și-a dat și el românii greco-catolici jertfelnici în Războiul Național româno-ungar din 1848-1849. Ei au trecut din viață în moarte prin glonț maghiar pentru ca națiunea română să-și găsească un loc sub soarele libertății, ca o națiune politică, conștientă, vie, care prin Programul ei național lupta în condițiile date pentru înființarea și funcționarea Marelui Ducat Român format din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina, egal, coordonat cu toate celelalte state autonome cu care urma să-și împartă competențele și problemele diplomației, a comerțului exterior, al armatei comune dintr-o Mare Austrie, democratică, „elvetizată” și federalizată pe baza dreptului etnico-național, natural, firesc, și tot atât de democratic, merit să îmbunătățească substanțial viața a peste 32.000.000 de locuitori ai Europei Central-Răsăritene și Răsăritene. Doar Programele care spărgeau pe baza dreptului etno-național limitele înguste ale puzderiilor de provincii istorice croite pe baza Staatsrechtului și-i adunau la un loc în cadrele aceluiași stat național pe toți fiii și fiicele aceleiași națiuni, erau cu adevărat moderne și demonstau o gândire și acțiune cu adevărat europene, mai ales că Programele națiunilor negermane și nemaghiare exprimau dorințele unor majorități până atunci asuprite și desconsiderate; și – așa cum am mai afirmat – putea constitui un exemplu, un îndemn, un pas spre federalizarea întregii Europe.

Pavel Vasici spunea clar că românii bănățeni nu vor să facă parte nici din Voivodina sârbă, dar nici din alte corpuri politice și provinciale străine, ungurești sau nemțești, ci doreau din tot sufletul lor de român să se unească cu ceilalți frați români din Imperiul Habsburgic într-un corp național și teritorial propriu și distinct. Toți românii occidentali din acest Imperiu doreau ca și frații lor, românii orientali de peste Carpați, să scape de ruși și turci, să fie liberi, „deoarece sângele nu se face apă,

¹³³ Idem, loc. cit., f. 119.

dar nici nu ar fi bine să se facă, căci ne-am îneca". Faptul că printre românii absolut majoritari din Ardeal, Banat, Crișana, Partium, Bucovina trăiau minorități etnice slave, maghiare sau germane nu putea impiedica și prejudicia cu nimic unirea tuturor românilor, deoarece ei formau o masă mare, omogenă și compactă din punct de vedere al limbii, naționalității, intereselor comune de libertate și egalitate între națiuni și popoare. Românii nu se amestecă în treburile altora, dacă acestea nu decurg în defavoarea lor; dar ei vor respinge cu hotărâre pe toți aceia ce vor căuta să-i abată din drum, răspunzându-le cu demnitate că și ei trăiesc și militează pentru afirmarea și respectarea ființei lor naționale¹³⁴.

Nicolae Costea din Bucium, „de națiune și religie română”, 22 ani, metalurg, june, a căzut cu glorie și onoare pentru libertatea națiunii sale în bătălia de la Zlatna (Zalatna, Kleinschlatten, jud. Alba) din 8 aprilie 1849. Martori sunt toți românii buciumani care au fost de față în bătălia și în Castrul Național „de acolo și de atunci”, deci în Castrul Zlatnei. Junele Nicolae n-a avut moșie, deoarece era „în pâinea părinților săi”. Calificativul „de națiune și religie română” dat de preotul Iosif Ciura, care era și notar, enoriașilor săi căzuți sau răniți în luptele cu ungurii, însoțea pe toți buciumanii trecuți în raport, care era semnat și de Ioan Macaveu, jude, de Mois Macaveu și Pavel David, jurați în Bucium. La fel, martori pentru toți consătenii morți sau răniți pe fronturile Războiului Național sunt toți buciumanii participanți la bătălia care au supraviețuit înclăștării cu moartea pentru a asigura viața liberă, decentă, pentru națiunea română din vremea lor și din timpurile ce vor veni. Nicolae Prația, 20 ani, metalurg, a avut o moșie bunișoară, a căzut la Alba Iulia în 17 mai 1849; văduva lui, Macavei Salvina, 19 ani, s-a măritat a doua oară în 28 august 1849 cu văduvul Danciu Candin din Bucium Isbita. Junele Dumitru David, a avut o moșie mică, a căzut în bătălie la Alba Iulia în 21 mai 1849.

Ioan Macaveu, 40 ani, metalurg, căsătorit, nobil, posesor al unei căsuțe, a căzut tot la Alba Iulia, în 21 mai 1849. Au rămas văduva

¹³⁴ Suciu, *Antecedentele dualismului*, p. 150. Despre modelul și îndemnul ce l-ar fi oferit o Austrie Mare „elvetizată”, pentru federalizarea întregii Europe, vezi Suciu, *Evoluția ideii de Europă Unită*, București, 2007.

Macaveu Catarina, 30 ani și fiica Macaveu Veronica, 9 săptămâni. Catarina, în 8 noiembrie 1849, s-a căsătorit cu junele Nicolae Crișan din Bucium isbita. Preotul afirmă că prima dată n-a pomenit-o pe fiica orfană pentru a primi ajutor, deoarece este prevăzută cu pensie de la tatăl ei. Nicolau Nicoară, 23 ani, metalurg, căsătorit, posesor al unei moșioare, a căzut în bătaia de la Dealu Mare, din iunie 1849, cu soldații lui Kemeny Farkas; a rămas de el văduva Sofia David, 20 ani, care „și acum să află în statul văduviei”. Văduvul Andreu David, 50 ani, metalurg, a fost rănit la Dealul Mare; are copii, pe Eva, 20 ani, Dumitru, 18, Sofia, 12, Ana, 10, Maria, 8, Nicolae, 6, Alexandru 2 ani. David este vindecător pentru mulțimea pruncilor și pentru că este sărac este îndreptățit la ajutor. Andreu Remeșeanu, 43 ani, metalurg, inquilin, a fost rănit în piept în bătaia de la Brad (Brád, Tarnenhof, jud. Hunedoara) în 25 martie 1849. S-a vindecat, dar este sărac atât el, cât și muierea Iluria, 33 ani și fiica Sofia, 11 ani, fiind recomandați pentru ajutor. Ionuțiu Macavei, nobil, 16 ani, metalurg, june, a fost rănit la mâna dreaptă în bătaia de la Cerbul (Bucium-Cerbu, Bucsum-Cserb, jud. Alba) din 7 mai 1849 cu oastea lui Hatvani. Se află în „pâinea părinților săi” care sunt avuți, n-are nevoie de pensie¹³⁵. Și în cazul ortodocșilor au fost feciorași de 16 ani care au luptat contra armatelor ungare.

¹³⁵ Idem, loc. cit., f. 85. Despre conflictul militar româno-maghiar din 1848-1849, foarte importante sunt rapoartele prefectilor Avram Iancu, Simion Balint, Axente Sever, în *Die Rumänen der Oesterreichischen Monarchie*, II, Wien, 1850, p. 3-68, 69-97, 98-147; publicarea raportului lui Iancu în limba română în „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, 1850, nr. 2, p. 12-15; nr. 3, p. 22-24; nr. 4, p. 28-31; nr. 5, p. 37-40; nr. 6, p. 43-48; nr. 7, p. 50-55 a deranjat autoritățile imperiale habsburgice care prin guvernatorul Ludwig von Wohlgemuth au suspendat temporar „Gazeta Transilvaniei” și „Foaia”. N-a fost un gest amical între două tabere beligerante aliate în Războiul contra Ungariei kossuthiste, desigur, din partea austriacă, ce se îndrepta spre instaurarea neoabsolutismului (1851-1859). Cele trei rapoarte în limba română ale lui Iancu, Balint și Axente în V. Popescu-Râmnițeanu, *Luptele românilor din Ardeal, 1848-1849*, București, 1919, p. 79-202. *Raportul prefectului Avram Iancu despre faptele cetelor armate românești de sub comanda lui în decursul răzbelului cetățean în anii 1848-1849* în Ioan Ranca, Valeriu Nițu, *Avram Iancu. Documente și Bibliografie*, Studiu introductiv de Acad. Ștefan Pascu, București, 1974, p. 158-211; la p. 209-211 sunt menționați de Avram Iancu tribunii lui ce au strălucit în Război prin faptele lor de arme: Mihai Andreica, Nicolau Corcheș care

Jurca Theodor a fost omorât în casa sa de unguri, când au pătruns prima dată în Blaj (Balazsfalva, Blasendorf, jud. Alba). Au rămas văduva Mărgineanu Ana, orfana Maria, 13 ani, jefuite, fără moșie. Raica Ioan a fost tăiat de unguri cu securea; i-au luat banii care-i avea asupra lui, au rămas muierea Orian Maria cu prunca Iuliana, 4 ani, fără moșie, cu casa jefuită. Cupșia Ioan a mers în satul Petrifalău (Petrești, jud. Alba) să vadă dacă vin ungurii; călăreții kossuthiști au venit și l-au executat. Au rămas muierea Bârban Rosalia cu un prunc de 5 ani, cu casa jefuită, fără moșie. Văduva Hosu Ana a fost ucisă în casa ei unde zăcea bolnavă în pat. A rămas o fată mare, Fira, jefuită, fără moșie După ce ungurii l-au rănit la cap cu sabia în casa lui pe Târnovan Vasilie, acesta a fugit la un vecin să-și caute muierea și pruncii, dar, fiind și acolo unguri, l-au ucis. Au rămas Pușcaș Ana, muierea, cu trei fete, Maria, 15 ani, Lina, 13 ani,

I-a zdrobit pe Vasvari la Albac, Vasiliu Fodor, zdrobește pe Carol Velies la Turda în 17 iulie 1849, Clemente Aiudeanu s-a remarcat în lupta cu Hatvani, centurionul Andrei Roșu și mama lui Pelaghia la Mărișel, 12 martie 1849, centurionul Matei Georgiu, decurionul Gavrilă din Albac, Todea Gheorghe din Albac, decurionul Dimitrie Coroiu din Albac, fost soldat, centurionul Onea Ștefan din Ponor, gardiștii Clemente Bărluțiu, Șirt Gavrilă, Simion Haru, trompetistul Pfeier. La luptele din Munții Apuseni au contribuit și românii din alte prefecturi ale căror teritorii au fost ocupate de armatele ungare și s-au refugiat la Iancu. Craiul Munților îi amintește pe preotul prefect Nicolae Vlăduțiu, viteaz în luptă protector al prizonierilor și al ungarilor civili din Abrud, preotul tribun Simion Groza, prefectul Vasile Moldovan, prefectul Ioan Boțian, avocat, viceprefectul Aviron Telechi, practicant la Tezaurariat, tribunii Iacob Oltean, Vasiliu Rusu, N. Faur din Câmpie. Centurionul Iambor, un mare viteaz, a suferit un șoc psihic puternic, s-a îmbolnăvit de nervi, când a simțit că aliatul austriac nu respectă dorințele naționale românești și îi dezarmează camarazii de luptă. A murit repede, în septembrie 1849, strigând insistent și cu durere: „Ne dezarmează ! Ne dezarmează !”. Despre Avram Iancu, vezi Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, București, 1968; despre Ioan Buteanu, vezi tot Silviu Dragomir, *Ioan Buteanu, prefectul Zarandului, în anii 1848-1849*, București, 1928; despre Vlăduțiu, vezi Ioan Olteanu, *Momente din activitatea prefectului Câmpiei, Nicolae Vlăduțiu (1812-1872)*, în „Apulum”, Alba Iulia, 10(1972), p. 397-406. Despre Axente Sever, vezi Adrian T. Pascu, *Ioan Axente Sever (1821-1906)*, Cluj-Napoca, 1985. Axente a împărțit soldaților fără uniformă din Landsturmul său suma de 5.000 florini primiți de la generalii ruși Lüders și Engelhard în fața cărora a pledat pentru un stat autonom român. Când soldații și-au predat armele plângeau și le sărutau.

Paraschiva, 10 ani; au puțină moșie, dar n-au vite. Jurcu Ioan a fugit de acasă și când trecea Târnava pe gheață l-au împușcat ungurii. Au rămas Szabo Anica cu 3 prunci, Ana Maria, 4 ani, Georgie 5, a treia de 3 luni, jefuite, fără moșie. Petru Miheși a fost tăiat cu lăncile în casa sa, au rămas muierea Mototina Ana, cu 3 prunci, Ioan, 15 ani, Ilona, 13, Anica, 7, jefuită, fără moșie.

După ce ungurii au ocupat Blajul, Mailat Dinu n-a fugit din localitate, dar când a contraatacat Lagărul Român ungurii l-au târât afară din casă în timpul bătăliei și crezând că face parte din Lagăr l-au tăiat cu sabia și apoi l-au împușcat în tinda vecinului său, Pușcaș Vasilie. Au rămas muierea Ana cu 2 prunci, Petru de 7 ani, Sofia de 2 ani. Ungurii le-au luat 4 ferdele de fâină și le-au mâncat 12 găini. Manuil Ioan a încercat și el să fugă peste Târnava înghețată, dar a fost prins de unguri care l-au împuns cu baionetele după care l-au tăiat în bucăți. Au rămas de el văduva Pelaghia cu un fiu Procopie Teologu; Pelaghia era bătrână, a fost și ea bătută de unguri. Văduva și Procopie au fost întreținuți de Ion care era paznic (boactăr) la Capitlul Blajului. Când a venit Lagărul Român în Blaj și s-a bătut cu ungurii, aceștia au rănit-o la mâna dreaptă pe Ana, soția lui Chia Vasilie și i-au ucis pruncul din brațe. Ana nu mai poate munci. Spinean Onu a fost ucis în casa sa la prima venire a soldaților unguri în Blaj, rămânând de el o fată mare, Eva, cu puțină moșie. Martor în conștiința preoției sale este Simion Fülöp, paroh greco-catolic al Blajului care-și semnează „Însemnarea” la 1 decembrie 1849¹³⁶.

Felsösolgăbirăii Mateffy Páll și Doboly N. au intrat cu 100 de soldați unguri în satul Kezler (Chesler, Keszler, Kessen, jud. Sibiu) în ziua de Paști 1849, au înconjurat biserica și au început să-l caute pe parohul satului. L-au prins pe Saim Creț, l-au silit să le dea știri despre locul unde se ascundea parohul, după care l-au dus pe Creț la Mikăsasa (Mikesszasza, Feigendorf, jud. Sibiu) cu intenția de a-l executa; dar s-au mulțumit să-i aplice 100 de bețe. Creț a devenit neputincios, nu mai poate munci, soția lui, Măriuța Creț, este și ea bolnavă. Au mai fost arestați, duși și prăpădiți de unguri și junii Nicolae Negrea, Ioan Doca, Ioan Steride, Ștefan Doca, toți din Kezler, dar nu se știe în ce localități li

¹³⁶ Idem, loc. cit., f. 98-107.

s-au stins viețile. Mărturisitor în conștiința preoției sale este Ilie Ionaș, parohul locului¹³⁷. Doi români greco-catolici din Ariniș (Egerhát, jud. Maramureș), Prosecan Dumitru și Onuț Iuon s-au înrolat în Loagărul de la Ciumbrud (Csombord, jud. Alba) și au căzut cu glorie în luptele cu ungurii în ziua de 13 octombrie 1848. De Dumitru a rămas Prosecan Sia cu locuința în Arini, văduvă de 60 ani, fără posibilități de trai; de Iuon, văduva Onuț Savina, de 30 ani, cu un prunc de 6 luni și un tată neputincios, lipsiți „de tot de traiul vieții”. Mărturisitor este parohul Baci Arunce care și redactează raportul la 9/21 noiembrie 1849¹³⁸.

Parohul greco-catolic Ștefan Căluger și Lupuș Ilie din Crăciunel (dacă-i de Sus, Felsőkarácsonfalva, dacă-i de Jos, Alsókarácsonfalva, jud. Alba) raporta că din satul Crăciunelu ungurii l-au împușcat în pădurea Sonfalăului (Corneștiului, lângă Tárnăveni, Dicsőszentmárton, Kleinprosstorf) pe Vasilie Rus iar pe popa ortodox Isacu Oprea în pădurea Jidveului (Zsidve, Seiden, jud. Alba). De popa Oprea au rămas trei feciori căsătoriți, o fată mare necăsătorită, dar toți au cu ce trăi. A mai rămas văduva lui Rus, cu 5 copii, dar au casă și moșie. Văduva s-a măritat după altul. De la Sfânta Biserică ungurii au luat un clopot în valoare de 100 de florini iar de la parohul unit Ștefan Căluger au dus un cal care prețuiește 100 de florini (deci calul și clopotul erau la fel de scumpi și valoroși pentru sat). Ungurii au dus din sat vite, au consumat de la săteni mâncare, băutură, vitele au fost mânate și luate în 3 rânduri iar satul Crăciunel a fost prădat în valoare de 1000 de florini¹³⁹. Parohul Gregorie Gherasim din Chincieș (Comori, Kincsesfő, jud. Mureș) raporta la 6 decembrie 1849 că oastea insurgenților unguri l-au prins pe cantorul Popa Gavrilă și pentru că a fost centurion în Landsturmul Român l-au executat la Dâmbău (Dâmbu, Meződomb, jud. Mureș). Văduva lui a rămas cu 6 orfani, 3 băieți, unul de 17 ani, doi gemeni de 10 ani și 3 fete, de 19, 12 și 7 ani. Ca avere n-au mai mult de 10 florini și casa se află pe locul ecleziei (a bisericii). Pe românul greco-catolic din Chincieș, Ignat Filip, l-au prins nobilii unguri, doi din familia Matyas și Kolumbán Elek, l-au arestat și l-au trimis la Ganfalău (Gănești,

¹³⁷ Iden, loc. cit., f. 127.

¹³⁸ Iden, loc. cit., f. 64.

¹³⁹ Iden, loc. cit., f. 28; Hancu, *Drama*, p. 504.

Vamosgalfalva, Gallendorf, jud. Mureș) unde a fost executat. Văduva a rămas cu 3 orfane și cu o avere în valoare de 20 florini, dar s-a căsătorit. Orfanele au 7 ani, 5 și 3 ani¹⁴⁰.

Politica maghiară între martie-septembrie 1848, când a funcționat regimul dualist parțial și din fericire și de scurtă durată pentru nemaghiari și negermani, dar și cea din timpul Războiului de Independență al Ungariei [octombrie 1848 – august 1849] are două aspecte care nu se pot despărți unul de celălalt ca și fețele unei monede. Pe aversul dinspre Viena se manifestă clar aspectul democratic european, de promovare a libertății naționale ungare, în forme moderne, de conservare a ființei naționale a poporului maghiar în fața Austriei sperjure pentru Pesta, care nu mai recunoaște legile și structurile din primăvara și vara anului 1848; dar pe reversul spre majoritățile etnice slave și române din Ungaria se manifestă tot atât de clar, de puternic, aspectul reacționar, exclusivist, asiatic, al centralismului ungar de stat integrator și „mâncător” de limbi și naționalități nemaghiare. Respingerea Programelor politice nemaghiare a însemnat de fapt și de drept un atac contra democrației, deoarece politica ungară identificând statul istoric al Ungariei Coroanei Sfântului Ștefan în toată întinderea lui cu statul unitar și indivizibil național ungar, nega direct statele autonome revendicate în Programele locuitorilor slavi și români care formau majoritatea locuitorilor statului. Nemaghiarii au fost situați sub națiunea ungară și înainte de 1848, secole de-a rândul, și majoritari fiind nu mai puteau admite în plină epocă modernă să fie iarăși situați din punct de vedere național sub ungurii minoritari de fapt, la patru maghiari revenind 10 nemaghiari. Din acest punct de vedere democrația și principiile ei de bază s-au situat de partea majorităților etnice asuprite și amenințate, care au luptat și au murit ca să-și croiască un destin național mai bun; și anume exact pe teritoriile unde slavii și românii erau majoritari.

Aceste teritorii trebuiau desprinse din marele stat istoric al cuceritorilor și arondate noilor state ale celor cucerțiți, care acum se doreau emancipați, organizate într-un sistem federal, fratern, pe întregul cuprins al Imperiului unde statele ungar și austriac urmau să devină cu

¹⁴⁰ Idem, loc. cit., f. 3; Hancu, *Drama*, p. 552-553.

adevărat naționale, deci cu locuitori majoritari de etnie și naționalitate ungară și austro-germană, coroborate cu statele autonome nemaghiare și negermane, pe picior de egalitate, urmând ca toți să-și împartă competențele și capacitățile în guvernul, parlamentul federal, în armata și diplomația comună, prin care și-ar fi consolidat puterea, interesele și în fața unor eventuale pericole externe.

Or acest lucru era de neconceput fără recunoașterea tuturor națiunilor ca națiuni politice egal îndreptățite, principiu care se lovea direct, cap în cap, cu teoria găunoasă elaborată de națiunile stăpânitoare (master nationis) că există popoare-națiuni politice, istorice, înzestrate cu culturi majore, cu aristocrații, nobilimi puternice, cu adevăratele tradiții de stat, care aveau acces la instituirea unor state moderne și popoare de țărani, apolitice, anistorice, de culturi minore, fără tradiții de stat, care erau hărăziți să fie cultivați, încadrați și „democratizați” în fruntariile statelor din prima categorie, elitistă și exclusivistă. Prezicerea lui Herder era romantică fiind emisă de un romantic. Aceasta afirma că ungurii, fiind puțin numeroși în masa nemaghiarilor, vor fi înghițiți de aceștia. Din acest motiv ungurii „speriați” de acest spectru amenințător pentru ei au acționat potrivit principiului „mănâncă sau vei fi mâncat” și au forțat maghiarizarea slavilor și a românilor ca măsură preventivă ca să nu fie ei înșiși slavizați sau românizați. Lucrurile n-au stat deloc așa și Herder nu cunoștea care era dedesubtul lor, care era de fapt situația reală. Bisericiile, catolică, calvină, unitariană, evanghelică, baronii, conții, prinții, nobilii „bene possessionati” posedau proprietăți, averi mari, puteau și au întreținut sisteme școlare bine puse la punct, au înființat Academii Juridice, dețineau vastul aparat administrativ de stat al comitatelor, pe cel legislativ al dietelor, și pe ei nu-i mai putea nimeni deznaționaliza, nici Dinastia de Habsburg – vezi eșecul usturător al lui Iosif al II-lea, „regele cu pălărie” – nici slavii și românii, mai numeroși, dar mai săraci și mai necăjiți decât maghiarii care-i asupreau (cu excepția croaților care aveau și ei nobilime, dietă, comitate, Academie Juridică la Agram (Zagreb)).

În pofida acestui fapt conștiința națională modernă a slavilor și românilor era deja un proces format prin biserici, intelectualitatea laică și ecleziastică, pe plan ideologic, cultural, școlar și publicistic în 1848-

1849; dovadă era tocmai maturitatea elitelor politice care au elaborat valoroase și temeinice Programe în Mari Adunări Naționale menite să apere drepturile fundamentale ale acestor popoare devenite națiuni moderne, dinamice, dornice de afirmare și de împlinire a libertății naționale, nu numai a celor sociale și juridice, cetățenești. Însă cea mai bună dovadă ce a fost verificată și a rămas verificabilă în scurgerea timpului, a fost sacrificiul de sânge vărsat pe fronturile Războaielor Naționale duse împotriva națiunii ungare cuceritoare, care, deși mai puțin numeroasă, era mai bogată, înzestrată cu trupe de linie, ofițeri de meserie, artilerie, infanterie, cavalerie, cu aparat administrativ și legislativ de stat. Să nu uităm că ungurii au cucerit și Buda, i-au alungat pe austrieci dincolo de Leitha, au reprimat pe slovaci, sârbi, pe români (cu excepția Munților Apuseni, a cetăților în stil Vauban de la Timișoara și Alba Iulia), dar n-au putut pătrunde în Croația sau până la Fiume, deci până unde trebuia să se întindă Ungaria Mare în concepția Pestei și a maghiarimii. Oricum, a fost nevoie de concursul puternicei Rusii pentru ca Dinastia de Habsburg și Austria să învingă Ungaria kossuthistă; și acest lucru, necesitatea ca doar coaliția a două imperii să poată învinge Ungaria, este o dovadă limpede că ea era bogată și puternică, că nu renunța nici la libertatea ei națională, dar nici la stăpânirea și asupra nemaghiarilor, deci la statutul cucerit de strămoșii ei în trecuturi medievale. Nu este deloc adevărată afirmația herderiană că ungurii „s-au speriat” de spectrul dispariției lor în marea slavă sau română.

În primul rând nobilii unguri nu erau deloc sperioși sau speriați din fire; dimpotrivă, erau curajoși, viteji, gata să pună mâna pe arme, dacă Regele lor Habsburg, care era și Mare Principe al Transilvaniei, nu le respecta interesele, nu-și respecta jurământul pus la încoronare pe Diploma inaugurală că va guverna Țara prin legile ei aplicate de instituțiile ungare de stat (vezi Francisc Rákoczi al II-lea și Kossuth Lajos care se aseamănă peste timpuri prin antidinasticismul lor justificat prin recurgerea la dreptul la rezistență față de opresor („ius resistenti”). Dar „natio hungarica” și statul ei istoric, al Ungariei Sfântului Ștefan, mai avea, mai dispunea de o forță politică aristocratică, nobiliară, tot atât de puternică și foarte diplomatică, ce stătea deoparte, privea, nu

insurecționa, așteptând liniștită să se consume fazele de tensiuni, ciocniri, pentru a reînnoi compromisul, împărțirea puterii și competențelor recunoscute reciproc de "natio hungarica" pentru Regele ei și de acesta pentru "natio hungarica" (vezi cazurile contelui Károlyi la 1711 și Deák Ferenc la 1867). Această aripă diplomatică era conștientă că factorul regal și princiar habsburg nu era atât de puternic încât să poată governa de unul singur vastul teritoriu al Ungariei Sfântului Ștefan (dovadă eșecul categoric al experimentelor Iosif al II-lea, Alexander von Bach și Anton von Schmerling), după care „natio hungarica” se ridică din nou ca uleiul deasupra apei; atunci, în 1867, natio hungarica, natio germanica, cu Împăratul și Regele lor constituțional în cele două sururi, își oblojesc reciproc rănile, pe baza principiului „tu morbus curas illium, ille tuum” (tu îi vindeci boala lui, el pe a ta”, pentru a-și păstra teritoriile și popoarele cucerite negermane și nemaghiare. Acest fapt închidea posibilitatea ca cei asupriți să se bazeze în mod serios pe Dinastie contra națiunilor austriacă și ungară, egoiste și centralizatoare, dar minoritare (și în 1918 la 19 milioane de austrieci și unguri erau 30 de milioane de negermani și nemaghiari).

Practic vorbind lupta pentru teritorii dintre cuceritori și cucerțiți, dintre minoritari și majoritari a depins de cine era mai puternic în momentele confruntărilor militare sau politice în perioadă. Ungaria lui Kossuth este învinsă, Ungaria lui Déak iese învingătoare, Austro-Ungaria este protejată după 1871 de Germania și doar după ce Puterile Centrale sunt învinse de Antanta și aliata ei, SUA, și controlul german și austro-ungar este înlăturat în teritoriu, națiunile majoritare sunt libere să-și manifeste dreptul la autodeterminare.

Marile confruntări din 1848 au fost provocate de problemele naționale și teritoriale, de conflicte dintre cuceritori și cucerțiți, de rearondările teritoriale și statale propuse de slavi și români și respinse de unguri. Ungurii vor un stat mare indivizibil, slavii și românii îl vor divizibil. Slavii și românii, elitele lor politice, nu s-au situat pe picior de război cu politicienii unguri pentru că nu s-au înțeles în ceea ce privea acordarea unor libertăți sociale, a libertăților cetățenești individuale, a libertății și egalității bisericilor, a funcționării sistemelor lor de învățământ, a manifestării libere a inițiativelor economice, a garantării proprietăților în sensul modern impregnat de societățile noi moderne.

Conflictele s-au declanșat în primul rând din cauza interpretărilor radical diferite a problemei naționale și statale, a incompatibilității dintre centralism și federalism. Acest lucru este vizibil, chiar din martie 1848 când apar conflicte între radicalii unguri și radicalii slavi, exact în ceea ce privește problema națională și statală, disputele între existența unei singure și unice națiuni politice sau civile ungare sau existența și afirmarea tuturor națiunilor din stat ca națiuni politice egal îndreptățite cu cea maghiară, înzestrate toate cu state autonome etnice. Din martie până în iunie-iulie aceste conflicte duc direct la confruntări militare între croați, sârbi și unguri iar românii care au fost la Blaj, sunt arestați, persecutați, Programul lor politic este respins, chiar dacă mișcarea națională se manifestă pașnic, legal, prin cele două delegații conduse de cei doi Episcopi la Dieta din Cluj, Monarh, via guvernul din Pesta.

August Treboniu Laurian ajunge la Viena în 26 mai, după ce Monarhul părăsise capitala și s-a retras la Innsbruck în 19 mai în fața insurecției austriece. În 7 iunie, în audiență, delegaților români li s-a spus că prin uniunea Transilvaniei cu Ungaria s-au rezolvat doleanțele, că românii sunt puși pe aceeași linie cu celelalte națiuni și nimeni nu va admite vreo diferență între naționalități, limbi și religii (desigur dacă ar fi acceptat să fie cetățeni supuși și cuminți ai națiunii politice și ai statului ungar național unitar și indivizibil).

Laurian a afirmat că acest lucru nu putea fi acceptat de români. Când delegații s-au întors la Viena s-au întâlnit cu Episcopul Șaguna și ceilalți colegi din Delegație care s-au dus la Innsbruck cu a doua petiție care pune accent pe recunoașterea națiunii ca națiune politică, deci pe punctul I de la Blaj. Treboniu Laurian nu poate fi de acord cu uniunea, deoarece s-a făcut despre români, dar fără de români care au lipsit din Dieta feudală de la Cluj („de nobis, sine nobis”). Era necesară o Dietă democratică, alesă după proporția etnică a locuitorilor, deci cu majoritate română și minorități maghiare și săsești. Fără apelul la această Dietă democratică românii protestează solemn contra uniunii proclamată de o Dietă feudală. Era clar că o Dietă de structură democratică în care se manifesta spectrul etnic majoritar românesc putea să impună votarea unei legi care să recunoască națiunea română ca națiune politică egal îndreptățită în stat.

Laurian, îndemnat de Nicolae Bălcescu, în drumul de întoarcere de la Viena, a sondat opiniile politice ale oamenilor de stat care conduceau treburile Ungariei. El l-a înștiințat pe Bălcescu cu vădită neplăcere, că politicianii unguri nu vor „confederațiune helvetică”, că cei 4 milioane de unguri, deși sunt înconjurați de 10 milioane de neunguri, vor să impună limba ungară ca singura limbă oficială sau diplomatică în stat. Politicienii unguri manevrau pentru a croi o „confederație” în folosul lor, unde tot ei să fie stăpâni și în cadrul căreia să poată obține ajutorul românilor contra croaților, sârbilor, „boemo-slavonilor care sunt în punctul de a-i sfărma”. Românii însă – spunea Laurian – n-au nici un interes să se războiască cu națiunile vecine, care nu le-a făcut nici un rău, numai pentru a-i ajuta sau a face favoruri ungarilor, din moment ce aceștia „nu vor să recunoască altă naționalitate, afară de cea magyară”. Laurian vede pericolul pentru români în tendința Pestei de a asimila toate națiunile nemaghiare pentru a le contopi în cea maghiară, de a impune chiar în dieta generală a țărilor confederate (dacă se va face), „numai și numai limba maghiară”. Concluzia logică la care a ajuns August Treboniu Laurian și i-a transmis-o lui Bălcescu a fost: „o astfel de supremație o va recunoaște dracul”¹⁴¹.

Unii observatori politici au constatat că guvernul ungar proclamă statariul în teritoriile locuite de sârbi, la Novisad sunt reprimăți cei care în dezbaterile politice nu se supun Ungariei, libertatea cetățenilor este încălcată „în mod deliberat și periculos”. Ori, dacă se ține seama că libertatea cetățenilor este prima cerință a unui stat de drept, încălcarea ei nu înseamnă altceva decât tiranie. Guvernul Ungariei consumă bani din vistieria statului în avantajul exclusiv al națiunii maghiare și în detrimentul locuitorilor nemaghiari pe care dorește să-i deznaționalizeze chiar cu banii lor (era clar că și slavii plăteau impozite statului). Slovacul Kraly, bazându-se pe principiile libertății și egalității, a dorit să introducă în mod legal limba slavă în comitatele cu majorități slave, ca limbă uzuală, dar a fost închis în închisoare, fără proces, fără

¹⁴¹ *Documente privind Revoluția de la 1848 în Țările române. C. Transilvania*, vol. DX (1-5 iulie 1848), Volum întocmit de Ela Cosma – responsabil proiect, Marghiola Bodor, Attila Varga, Marin Balog. Cu un cuvânt introductiv de Gelu Neamțu, București, 2011, p. 140 (În continuare: *Documente 1848*).

sentință, unde s-a stins din viață. Miniștrii unguri sau au poruncit sau au acceptat ordinul vicecomitelui Sabbas Vukovics, al Timișului, către serviciul poștal din Timișoara, ca nimeni să nu primească ziarele sârbești din Novisad, dar nici pe cele croate, dând astfel o lovitură libertății presei nemaghiare, în favoarea politicii opresive maghiare. Guvernanții unguri au dus o politică împotriva spiritului timpului, i-au jignit pe croiați, pe sârbi, amenințându-le naționalitatea și pornind un război civil contra lor. Pacea generală, securitatea proprietății, a persoanei au fost lăsate pradă pericolului și incertitudinii ce rezultă din război. Acționând astfel, miniștrii unguri vor fi recunoscuți doar de unguri, dar dacă vor să fie recunoscuți de către întreaga Ungarie trebuie să acorde libertăți politice tuturor națiunilor în mod egal, să înceteze a viola constituția, să înceteze a atenta la siguranța și libertatea nemaghiarilor, să stopeze războiul contra unor națiuni care până atunci au trăit frățeste cu ungurii. Dacă nu vor părăsi politica de opresiune a slavilor, miniștrii unguri vor trebui să-și plătească păcatele cu moartea¹⁴².

În aceste condiții o parte din elita politică română din Ardeal nu mai crede că prin acțiunile legale și pașnice ale partidelor șaguniene se poate obține recunoașterea națiunii române, ca națiune politică egal îndreptățită în stat. Partida autonomistă bărnauțiană, tinerii care se concentrează în jurul ei, vor radicalizarea mișcării și trecerea la insurecție, după modelul croat și sârb împotriva Ungariei. Ungurii îi numesc „bujtogató” pe toți românii capabili care-și susțin drepturile, îi batjocoresc pe români înaintea lumii iar reacția lor nu este pe măsură. Maghiarii i-au jurat pe unii români cu sila că acceptă uniunea cu Ungaria, în alegeri impun deputați unguri sau români renegați care, susținând guvernul din Pesta, își trădează națiunea și Programul ei politic. Aceste informații sunt furnizate de profesorul Petru Suciul lui George Barițiu, redactorul „Gazetei Transilvaniei” de la Brașov¹⁴³.

Chiar Bethlen Gábor senior, căpitan suprem al districtului Făgăraș, recunoaște că în Făgăraș exista o majoritate etnică românească, că elementul maghiar se reduce doar la oraș, dar s-au ales doi deputați

¹⁴² *Documente 1848*, p. 178-179.

¹⁴³ *Documente 1848*, p. 180.

unguri, Teleki Laszlo și Boér Antal. Nobilimea mică, deci boierimea română, nu depășea o mie de alegători, articolul II de lege electorală elaborat de Dieta din Cluj a majorat numărul alegătorilor români cu încă o mie prin delegațiile satești ale preoților și acei membri ai regimentului de graniță care ca nobili au avut și au drept de a alege. Bethlem afirmă că în nici un alt comitat maghiar, ponderea elementului românesc nu este atât de mare, motiv pentru care preoții români n-au fost mulțumiți că ambii deputați aleși erau unguri. Ei au făcut gălăgie spunând că ar fi fost drept ca pe lângă contele Teleki László să fie ales și un tânăr originar din Făgăraș, Matei Pop, concipist român la Guvernul Marelui Principat al Transilvaniei (Ardeal). Preoții au afirmat că în tot răul este un bine, „că nu-i bai”, de acum înainte știu cum stau lucrurile și românii își vor da voturile și-i vor susține doar pe români. Contele ungur i-a liniștit pe preoți spunându-le că regimentele de graniță de dincolo de Piatra Craiului vor trimite un deputat în Dieta Ungariei, conform articolului 5 de lege, iar în raportul către ministrul de Interne al Ungariei, Berthalan Szemere, își exprima îngrijorarea că în rândul grănicerilor români spiritele sunt agitate, fapt care necesită numirea unui general mai energic care să recurgă nu numai la promisiuni, dar și la intimidări și să fie fidel Ungariei¹⁴⁴.

Elementele radicale din elita politică românească se manifestă puternic în zona Munților Apuseni, în Câmpeni, Abrud, satele din regiune provocând îngrijorare baronului Banffy Miklós de Losóncz, comitele suprem al comitatului Alba de Jos care i-a ordonat lui Bisztray Jozseff, subordonatul său, să-l informeze despre fiecare mișcare a agitatorilor români din zonă pentru a lua măsurile represive care se cuvin. Agitatorii principali care incitau, chemau oamenii la adunări erau Avram Iancu, Simion Balint din Roșia Montană, Teodor Tioc, Ioan Corcheș; ei rosteau cuvântări provocatoare la târgul din Câmpeni. Balint „a sărit” la Bisztray Jozseff, l-a criticat pentru că a trimis pe capul lui Directorul de poliție deoarece românii erau îndreptățiți să se adune și să redacteze petiții viitoarei Diete, care să fie semnate de toți românii nedreptățiți, potrivit principiilor democrației și ale libertății. În mișcarea

¹⁴⁴ *Documente 1848*, p. 220-221.

românilor se face remarcat avocatul Ioan Buteanu, stabilit la Abrud, dar Bisztray nu știa de unde a venit. La Câmpeni și Abrud, în adunările românilor participau și fiii preoților, ca, de pildă, Vasile Fodor și Dionisie Darabant, dar și preotul ortodox Ioan Patița, învățătorul regal Petre Ioanete, Todor Tioc, Nicolae Corcheș Drăguț, Samoilă Morar al Vuchii. Conducătorii români au îndrăznit să vină în fața lui Bisztray, să-l amenințe că dacă se opune convocării adunărilor românilor se face responsabil pentru urmări și pentru "învălmășeala și mai mare" ce va urma. Dacă funcționarul comitatens îndrăznește să trimită împotriva românilor pandurii comitatelor, atunci românii îi vor dispersa. În ecuația manifestărilor române intră și Bistra ((Bistra, jud. Alba) unde preot era Ioan Fodor care colaborează cu Buteanu, Iancu, Petre Ioanete și mulți alții care prin Avram Iancu și Drăguț Corcheș păstrează legătura cu Sibiul. Speriat, Bisztray Jozseff, după ce pune mâna pe unele tipărituri în limba română, raportează că „scopul acestor adunări nu a fost, nici mai mult, nici mai puțin, decât exterminarea națiunii maghiare, promovarea limbii române ca limbă diplomatică și cârmuirea Transilvaniei exclusiv de către dregători români, deoarece ei, românii, sunt în majoritate”. Toate încercările autorităților ungare comitatense de a interzice participarea românilor munteni la Adunarea de la Blaj, din 30 aprilie 1848, s-au soldat cu eșec. La Adunare au participat peste 7.000 de români care reîntorși acasă, nepedepsiți, s-au lăudat că dacă soldații ar fi îndrăznit să facă ceva împotriva lor, „ar fi fost cu toții bătuți”. Când comitele suprem, baronul Bánffy Miklós de Lósoncz, a fost întrebat de români cine i-a adus pe soldați pe capul lor, acesta s-a înnegrit și s-a ascuns imediat în spatele ostașilor. Iancu a adus de la Sibiu proclamații pe care le-a împărțit preoților, în care se afirma că românii trebuiau să se emancipeze de sub jugul unei națiuni străine, venetică, să fie liberi în propria lor patrie. Conducătorii românilor nu au încetat să-i îndemne pe oameni să participe și pe 15 mai la Adunarea de la Blaj, deși Guvernul a acceptat ca doar protopopii și cei mai învâțați membri ai națiunii române să plece la Blaj. După 15 mai atacurile verbale contra lui Bisztray Jozseff s-au întetit, unii conducători români ar fi plănuit să-l spânzure, Iancu, reîntors de la Comitetul din Sibiu, înființat la Blaj, continua să țină adunări subversive, ținea cuvântări în fața poporului,

deși Bisztray i-a interzis acest lucru. În iunie 1848, românii înfuriați au dorit să-l destituie pe Bisztray din funcția de jude nobiliar încercând să ia administrația comitatului în mâinile lor¹⁴⁵.

Am apelat la aceste mărturii contemporane provenite din surse române, slave și ungare exprimate în faza regimului dualist modern parțial, pentru a aduce noi argumente că încă de pe acum, din primăvara și vara anului 1848, conflictele dintre unguri și români, deși sunt încă fierbinți, pregătesc în ritm accelerat declanșarea Războiului Național româno-maghiar din octombrie 1848 – august 1849, tocmai datorită scopurilor opuse, de neîmpăcat, ce se manifestă în interpretarea și implementarea problemei naționale de către guvernul ungar și elita politică română. Dar afirmația lui Bisztray că românii vor să masacreze pe unguri, să pună mâna pe Transilvania și s-o guverneze ei înșiși, exclusiv pentru ei înșiși, este o exagerare, fiind neadecvată situației și menită doar să ducă la represalii prompte contra conducătorilor politici români, din care o parte au fost și arestați. În marea luptă pentru transformarea Transilvaniei din patrie maghiară mică, impusă secole de-a rândul de sabia cuceritoare ungară sau din partea de Răsărit a Ungariei Mari, dorită și înfăptuită pentru scurt timp în 1848, în patrie română autonomă și democratică, revendicată de Programele naționale, s-a afirmat clar că ungurii și sașii ca și alte etnii minoritare din Marele Ducat dorit de majoritatea română, vor avea reprezentanță, proporțional cu numărul lor, în justiție, aparatul legislativ și administrativ de stat. Dar tocmai acest lucru revendicat de „valahi” i-a îngrozit pe unguri care, secole de-a rândul, au păstrat în mâinile lor privilegiate monopolul puterii legislative și administrative, alături de sași, fără să fie deranjați de români. Era greu pentru ei să accepte ca în numele democrației naționale să devină minoritari în forurile de stat. Din acest motiv încă înainte de 1848 au stabilit că democrația națională ungară trebuia să se bazeze în continuare pe puterea nobilimii și

¹⁴⁵ *Documente 1848*, p. 221-225. Foarte important pentru reconstituirea evenimentelor. *Documente privind Revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania*, vol. X, *Ancheta Kozma din Munții Apuseni. Contribuții documentare*, Editori: Bodor Marghiola, Attila Varga, Prefață: Attila Varga, Postfață: Ioan Bolovan, Gelu Neamțu, București, 2012.

aristocrației ungare, pe elita ce conducea „natio hungarica” care trebuia să-și păstreze puterea politică în stat pentru a nu-și pierde teritoriile și administrația asupra nemaghiarilor. Orice împărțire serioasă, proporțională, de competențe, de putere națională cu slavii și românii trebuia blocată în fața ofensivei nemaghiare, deoarece prejudicia puterea și pozițiile centralismului maghiar de stat, care prelungea monopolul tradițional, clasic sau feudal ungar din trecut pentru ungurii din 1848 și în epoca modernă. Este interesant că și colonelul Augusti, comandantul fortăreței Alba Carolina, i-a acuzat pe Iancu și prefectii Landsturmului Român, că au dorit să masacreze pe unguri și sași, să pună mâna pe Transilvania și pe Cetatea Albei Iulii. Sunt de remarcat mentalitățile și temerile stăpânilor unguri și austrieci, care se aseamănă uneori ca două picături de apă, în pofida faptului că în momentele emiterii acestor judecăți cei doi stăpâni se războiau unul cu altul. Acest fapt spune multe despre mecanismele ce determinau evoluția lucrurilor și evenimentelor din perioadă¹⁴⁶.

În faza dualistă armata a fost pusă la dispoziția guvernului Ungariei și a ministrului de Război Mészáros Lázár și autoritățile ungare de stat au insistat mereu ca regimentele cazero-regale să fie puse la dispoziția comiților supremi din Transilvania pentru reprimarea românilor recalcitranți care nu se supun patriei maghiare. Consilierul gubernial Kozma Pál, consilierul și directorul montanistic Némegyei János, secretarul gubernial Némethi János, detașați în Munții Apuseni, în calitate de comisari raportau guvernatorului Transilvaniei, Teleki Jozsef, că prin concursul unor trupe loiale de secuși mișcările românești au fost domolite, preotul unit din Roșia Montană, Simion Balint, preotul ortodox Ilie Cojcoaru, minerul Iuon Corpadia, tot din Roșia Montană, au fost arestați, puși sub supraveghere ca instigatori și amenințători periculoși; de asemenea armele locuitorilor români din Abrud, Roșia Montană, Corna, precum și din domeniile aparținătoare acestor localități au fost confiscate. Marele regret al comisarilor unguri era că

¹⁴⁶ Dumitru Suci, *Considerații privind statutul Transilvaniei și situația specifică a românilor din Monarhie la mijlocul secolului al XIX-lea*, subcapitolul 2: *Românii Transilvaniei sub focul maghiarizării și germanizării între 1848-1851*, în *Istoria României. Transilvania*, vol. I, Cluj-Napoca, 1997, p. 1041.

„pe Iancu Avram junior încă nu l-am putut aresta”¹⁴⁷. Prim-judele loctiitor Wiski Ferenc, vice-comitele loctiitor Boér Simo raportau comitelui suprem al Turzii, Thoroczka Moiklós că dispunând de o jumătate de regiment format din 56 soldați au întreprins anchete și investigații asupra românilor din Iclandul Mare și Iclandul Mic. Aceste două comune au refuzat să se supună guvernului legal al Ungariei, după cum confirmă și raportul judeului nobiliar. Românii investigați și martorii nu se consideră vinovați, nu indică pe nimeni ca fiind vinovat și își justifică nesupunerea ca derivând din obligația depunerii de 12 ori a jurământului de la Blaj în fața Episcopului de la Sibiu, Andrei Șaguna, a lui Simion Bărnețiu, Alexandru Pop (Papiu Ilarian) și a altor fruntași prezenți la Blaj. Orice presiune se va exercita asupra lor ei nu se pot sustrage de la acest jurământ decât dacă vor fi dezlegați de Episcop și de conducătorii lor români. Nu ascultă nici de ordinul repetat trimis de Guberniu, deoarece nu este ștampilat cu vulturul imperial, semn că a fost emis/eliberat fără știrea și aprobarea Împăratului.

Funcționarii unguri enervați că martorii nu divulgă numele celor vinovați de nesupunerea și instigarea lor au întreprins anchete mai serioase și i-au descoperit pe principalii instigatori, care s-au dovedit a fi și cei mai îndărătnici. S-a considerat că trimiterea lor în închisoare va constitui „un exemplu că tentativa lor comună nu va rămîne nepedepsită”. Din Iclandul Mare au fost arestați Chifor Santa, Sofron Moldovan, David Sanda, din Iclandul Mic, Filimon Șoptorean și Iuon Gliga. Wiski Ferenc și Boer Simo erau însă convinși că pedepsirea comunelor române care se opun Ungariei este posibilă numai și numai prin trimiterea unui mare număr de soldați care să staționeze acolo vreme mai îndelungată. Ei își exprimă regretul față de guvernator că dispun doar de 56 de soldați care vor trebui dislocați și în alte localități care se manifestă ca potrivnice ungarilor. Funcționarii raportează că au făcut tot ce le stătea în putință să-i convingă pe sătenii români că sunt subordonați Ungariei, dar n-au reușit și-i consideră pe toți românii rămași în Iclandul Mare și Mic vinovați față de patria maghiară. De fapt ei recunosc că după arestarea indivizilor menționați, marea majoritate a românilor au strigat că și ei sunt vinovați, ca și cei arestați și sunt și ei

¹⁴⁷ *Documente 1848*, IX, p. 298.

demni de pedeapsă ca și frații lor¹⁴⁸. În Băița de Sub Codru (Mosóbanya, jud. Mureș) românii în pofida dispozițiilor anunțate de Wesselényi Miklós, nu vor să efectueze robotele restante, susțin că preotul le-a citit o scrisoare că începând cu 15 martie acestea au încetat cu totul. Funcționarii l-au somat pe preot să vină în fața lor, acesta a afirmat că nu vine decât dacă este chemat în scris; când a venit, a citit foarte repede o scrisoare în limba română, iar când funcționarii i-au cerut să dea numite explicații, preotul a răspuns că nu este obligat, le-a întors spatele și a plecat stârnind admirația enoriașilor săi care spuneau: „preotul nostru este de milioane, nu sare la nici un fluiert al dregătorilor comitatensi, vine numai dacă îl cheamă în scris”. Poporul s-a adunat în casa preotului, l-au ales notar pe Vasile, băiatul lui Mihai Pop din Băsești (Szilágyillésfalva, jud. Maramureș). 150 de români au năvălit în casa unde lucrau dregătorii comitatensi unguri, i-au silit să-l numească imediat pe Vasile notar și au cerut în gura mare ca autoritățile maghiare din comitat să nu se mai amestece în afacerile românilor. Printre cei 150 de români se afla și Vasile Pop. În zadar li s-a spus că trebuia așteptată aprobarea vice-comitelui, românii înfierbântați au afirmat că odată ce l-au ales ei nu mai au nevoie de aprobarea nimănui. Funcționarii unguri, de frică, au acceptat numirea încălcând legile patriei, fiind convinși că în caz că s-ar fi opus românilor ar fi fost uciși. Imediat dregătorii au întrerupt ancheta și orice investigație pentru a nu ajunge victime ale mulțimii înfuriate. Agitația română a continuat și în zilele următoare, așa că dregătorii nu au mai putut contacta nici un om, în afara judeului sătesc și a unui jurat. Dregătorii se plâng că pentru asemenea mulțimi înfuriate și instigate, legile mor iar ei care se deplasează pentru a îndeplini ordinele superioare devin ținta jucăriei acestora, se fac de râs și-și pun viața în pericol. Singura soluție ar fi numirea altei comisii pentru cercetarea instigatorilor însoțită însă de o forță armată care să liniștească poporul agitat. Nesupunerea, rezultată din anarhie și ajunsă la asemenea cote și proporții, cere soluții și tratări radicale care să-i pedepsească sever pe instigatori¹⁴⁹. Toată această stare de fapt demonstrează pe baza unor fapte și întâmplări concludente că procesul

¹⁴⁸ *Documente 1848*, IX, p. 80-81.

¹⁴⁹ *Documente 1848*, IX, p. 130-132.

de transformare a mișcării naționale române legale și pașnice ale cărei revendicări erau respinse brutal de guvernarea ungară era în conflict nu numai politic, dar și armat, era în plin curs de desfășurare, că elementele radicale din sânul națiunii române se pregăteau de luptă, erau gata să-și verse sângele pentru libertate și dezavua tratativele fără șanse cu guvernul Ungariei.

Popa Chirilă, parohul Girbomului (Oláhgyrő, Birnbaum, jud. Alba) raporta în 23 noiembrie 1849 că Georgie Chirilă a „perit în foc la Blaj” – care poate să însemne în bătălie cu ungurii nu neapărat în focul pus de aceștia. Văduva Maria a rămas cu 5 prunci mici, cel mai mare, o fătută de 10 ani, ceilalți unul după altul, este însărcinată cu al șaselea. Văduva trăiește cu doi socri bătrâni, slabi, neputincioși și „care nu mai sunt harnici a se mai hrăni”. Familia deține a 4-a parte din moșie care într-un „furdulaș” (asolament) de 3 ani constituie într-un an pământ de semănătură de 14 ferdele, în al doilea an de 14 ferdele, în al treilea de 6 ferdele. Pe lângă preot, mai adevăresc în cunoștința sufletelor lor bătrânii satului: Ion Chirilă, jude, Dinu Petrescu, Nicolae Gyanu, Nicola Iosif, notar, Ioan Cechianu, Ioan Partia, Avram Gyanu, Thoma Hepinanu¹⁵⁰. Parohul unit al Boholțului (Boholc, Buchhoz, jud. Brașov) și al filiei Voldorf (Wolldorf, Văleni, Dombos, jud. Brașov), Ieremia Popp, atestă în 22 ianuarie 1850 că pe românul plugar Abel Boeru din satul Wolldorf l-au arestat rebelii unguri în 31 martie 1849, l-au dus la Mukendorf (Muckendorf, Grânari, Nagy Moha, jud. Brașov) și l-au executat, pe motiv că a ținut cu Împăratul. Văduva Ana Boeru, 3 orfani sunt recomandați la ajutor de stat iar adeverința este adresată „tuturor cărora se cuvine” a ști despre această întâmplare tristă și sunt autorizați să ia măsuri reparatorii¹⁵¹.

Parohul Mihail Duka din Boos (Boş, Bós, jud. Hunedoara) raporta la 30 ianuarie 1850 că el n-are orfani, văduve, chilăviți „prin înfuriata revoluție de anno 1848 și 1849 produsă de partida kossuthiană”. Doar un tânăr din parohia lui a fost prins de revoluționarii unguri, încadrat în armata maghiară și pus în situația de a fi părtaș la revoluția acestora. În bătălia de la Timișoara dintre armata maghiară și „croiții feciori ai

¹⁵⁰ Idem, loc. cit., f. 191.

¹⁵¹ Idem, loc. cit., f. 200.

generosului bărbat Nicolae” – deci soldații țarului Nicolae care luptând contra lui Kossuth erau aliații românilor, slavilor și ai austriecilor din Imperiul Habsburgic –, acest tânăr a fost lovit de „furiosul glonț de tun” rusec, a rămas fără mână stângă, astfel că „nu e mai mult destoinic de a-și câștiga celea de lipsă pentru susținerea vieții¹⁵². Alexandru Bela Seușan, parohul Maroscsüged-ului (Ciugud, jud. Alba) adeverește la 31 octombrie 1849 că în primăvara lui 1849 cantorul Bisericii Unite din Ciugud, Popa Kozalom, a fost prins de rebelii unguri în dreapta Mureșului, dus în Partoș, unde ofițerii l-au considerat că este spion al Cetății Bălgradului și l-au executat. După ce l-au împușcat, soldații l-au aruncat de viu în apa Mureșului. De el au rămas muierea Măcinica Popa, cu legiuita lui pruncă, numită Ana, născută la 16 iunie 1846, acum orfană. N-au decât un loc de un car de cucuruz și un „fârtai” (sfert) de car de fân¹⁵³.

Parohul Butthyhan Simeon al Ciumăfăii (Csomfaja, jud. Cluj) atestă că în pagul (satul) parohiei sale ungurii i-au spânzurat pe Precup Vasilică, Precup Györgye, Precup Ilie, Papp Niculae, iar pe Precup Filimon l-au împușcat. Precup Irina a fost bătută până a murit iar în carceră au fost bătuți de moarte Csutor Ioan și Banc Irimie. Au fost încarcerați în cetate la Gherla din 16 februarie 1849 până i-a eliberat colonelul Urban, Almășan Alexa, Papp Simeon, Crișan Dănilă, Crișan Ioan. Ungurii i-au închis deoarece au fost loiali Împăratului. În sat există credincioși chilăviți în bătaie care nu-și mai pot câștiga pâinea (7 români). Au mai fost bătuți și puși să plătească 160 zloți alți 19 români uniți. Pe mâncarea, băutura, „cafei”-ul ofițerilor unguri satul a plătit 100 de florini, au tăiat pentru cătanele rebele 5 vite în preț de 300 de florini, au furnizat 400 porții de fân, ovăz, 197 porții, 200 porții de paie, 60 de pâini coapte, 60 galine, 120 livre de slănină, 400 ouă, 20 cupe de „groșcior” (smântână), 5 cupe de unt, 15 cupe de lapte¹⁵⁴.

Parohul Desfalvei (Deaj, Défalva, jud. Mureș), Circa Alexandru, raporta la 10 noiembrie 1849 că Biriș Ștefan și Moldovan Vasilie au fost arestați în 20 februarie 1849 și din porunca jurisdicțiunii ungurești din

¹⁵² Idem, loc. cit., f. 179.

¹⁵³ Idem, loc. cit., f. 189; Hancu, *Drama*, p. 562.

¹⁵⁴ Idem, loc. cit., f. 175-177.

Ganfalău (Gănești, Vámosgalfalva, Gallendorf, jud. Mureș) au fost executați în aceeași zi. Muierea lui Vasile rămasă cu un copil orfan, slujește și muncește pe la alții, trăiește de pe o zi pe alta pentru a-și câștiga pentru ea și orfanul ei pâinea cea de toate zilele. Așa trăiește și slujește pentru a-și întreține viața și mama lui Biriș Ștefan, rămasă fără feciorul care ar fi putut-o ajuta la bătrânețe dacă n-ar fi fost executat – după expresia preotului – „sine lege”¹⁵⁵. Zacharie Papp, parohul Drașelului (Drașov, Drassó, Troschen, jud. Alba) raporta la 7 noiembrie 1849, că în timp ce Simion Stoica, văduv cu doi copii, era închis de unguri la Sibiu, a fost eliberat de muscali (ruși) și s-a îndreptat spre casă, dar pe drum a fost împușcat de unguri. Copiii au rămas în grija unei bune bătrâne, n-au altă avere decât o vacă și un vițel, dar bunica le-a vândut și pe acestea pentru a-și hrăni nepoții. Au și puțină moșie, dar a rămas nelucrată, deoarece Stoica fusese închis de unguri. George Puia s-a dus în Stremți (Stremț, Diód, jud. Alba) pentru a afla dacă părinții și neamurile mai sunt în viață și n-au fost uciși cumva de unguri sau, după expresia preotului, „mai rămas-o de unguri?”, dar maghiarii l-au întâlnit și l-au împușcat imediat. Muierea lui George cu un prunc mic n-au nici moșie, nici vite. „Hopșitariul cu groșiță” (soldat cu plată retras) Simion Stoica (altul decât cel menționat anterior) a căzut la Coșlariu (Koslard, jud. Alba). A rămas de el o soră șchioapă care-i făcea de mâncare, îi spăla hainele dar această soră, neavând moșie și fiind singură, și-a pierdut și ea singurul sprijin în viață prin moartea fratelui său ucis de maghiari¹⁵⁶.

Aaron Samuel, parohul unit al Glogovățului (Glogoveț, Kisgalgóc, Tutendorf, jud. Alba) mărturisea în conștiința preoții sale, la 8 noiembrie 1849, că ungurii au năvălit în ziua de 7 ianuarie 1849 în sat și după cum le era obiceiul „parte din oameni au omorât, pate au chilăvit și jefuit”. Au fost „zdrobiți și stricați de pușcă și de sabie”, deci chilăviți, Gligor Ioșca, Vasilie Staicu, Vasilie Pădurean, iar Dănilă Pădurean și Simion Gibu au fost păgubiți de 2 unturi, 62 florini și 30 creițari. Ana lui Zacharia a rămas văduvă, păgubită de 55 florini; văduva Eba a pierdut

¹⁵⁵ Idem, loc. cit., f. 205; Hancu, *Drama*, p. 554-555.

¹⁵⁶ Idem, loc. cit., f. 190.

60 florini; altă văduvă Eba, a lui Kirilă Budiu, ucis de unguri, a pierdut 6 florini; văduva Thodora a lui Aftenie Haras 12 florini; văduva Oana a lui Onu Ivașcu, de 40 florini; văduva Ileana a lui Simion Vitcu a fost împușcată la un deget; Maria, văduva lui Sandu Călușeriu a rămas săracă; văduva Thodora a lui Moisin Mihu a avut cea mai mare pagubă, 160 florini iar Oana Hațiegana a rămas văduvă săracă cu 2 prunci după moartea soțului a cărui viață a fost stinsă de unguri¹⁵⁷.

Georgie Papp, parohul Verțelekului (Vártelek, Ortelek, jud. Sălaj) raporta că din Kendermező (Chendrea, jud. Sălaj) au pierit de mână maghiară Varga Luza, a lăsat văduva cu 3 copii; Varga Thoma, văduva cu 4 prunci; Fekete Georgie, văduva cu 2 orfani; Solomonian Gavrilă, văduva cu 6 orfani; Luza Zaharie, văduva cu 3; Moraru Tyciu, văduva cu 3; Zsomborna Iuon, văduva cu un orfan; Domșa Iuon, văduva cu 3 orfani; Damșa Pascu este plâns de văduvă și 3 orfani; Morariu Maței, de văduvă și 4 orfani; Luza Niculai, de văduvă și 3 orfani; Luza Iuon, de văduvă și 4 orfani; Titișan Ion, de văduvă și 2 orfani; Resstian Ion, de văduvă și 2 orfani; Trestian Gligore este plâns doar de văduva lui; Kornyan Iuon, de văduvă și 2 orfani iar ucisul Trestian Indrei a fost celib. Din parohia Főzes (Fizeș, Krasznafüzes, Ordöngösfüzes, jud. Sălaj) ungurii au stins viețile lui Marian Igymoșie; a lăsat văduva cu un orfan; Kristoran Gavrilă a lăsat văduva cu 2 orfani; Badya Gorgy, văduva cu 3 orfani. De Marian Todor a rămas mama cu 3 copii; de Marian Koszta au rămas ambii părinți. În Galgio (Gâlgău, jud. Sălaj) au pierit de mână maghiară Rusz Luka, este plâns de mama lui și de un orfan; Kriste Oniszie este plâns de văduvă și 3 orfani; Rusz Petre, de văduvă și 3 orfani; Kozaș Iuon, de văduvă și 2 orfani; Rusz Ștefan, de văduvă și 3 orfani; Maricaș Iuon, de văduvă și 6 orfani; Szabo Simeon, de văduvă și 6 orfani iar Rusz Simeon, de văduvă și 3 prunci orfani. Pop Györgije este plâns de văduvă și 4 orfani; Solomonian Tyfor, de văduvă și 6 orfani; Pop Ștefan, de văduvă și 5 orfani; Morariu Onutz, de văduvă și 4 orfani; Varan Simeon este plâns de văduvă și 2 orfani; Farkas Toader, de văduvă și 2 orfani; Tohoan Gavrilă de văduvă și 3 orfani. Din Tiho (Tihău, jud. Sălaj) au pierit de mână maghiară: Martin Filimon a lăsat

¹⁵⁷ Idem, loc. cit., f. 170; Hancu, *Drama*, p. 505-506.

văduva cu 4 prunci orfani; Sibats Pinte, văduva cu 3 orfani. Au fost uciși și Tyra Vasilie, Martin Mihaly, Both Vasilie, Burgjo Ilie, Pădurariu Vasiluk, Czigan Martin.

Românii greco-catolici uciși de unguri, menționați în raportul preotului Georgie Papp din satul Kalotsa (Călacea, Kiskalacs, jud. Sălaj) sunt în număr de 21 și mai există și un român mutilat dar supraviețuitor. De Pinte Macovei au rămas văduva, 3 orfani; de Myrgis Todor, văduva, 5 orfani; de Kăprariu Luputz, văduva, 2 orfan; de Kira Alexe, văduva, 1 orfan; de Kăprariu Ioan, văduva, 1 orfan; de Török Maftai, văduva, 1 orfan; de Tișe Kosztan, văduva și 6 orfani; de Rad Nicolae, văduva și 2 orfani; de Lolos Ioan, văduva și 5 prunci orfani; Prunian Maftai, 1 orfan fără tată, fără mamă; de Kăprariu Iuon, văduva, 2 orfani, de Pinte Iuon, văduva, 1 orfan; de Pavel Iuon, văduva, 1 orfan; Török Szimion este plâns de văduvă, 6 orfani; Flora Antoniu, de văduvă, 6 orfani; Moroșan Ilie, văduvă, 6 orfani. Au mai fost uciși Rad Szimeon, Racolțiu Szimeon, Kăprariu Alexie, Kira Ioan, Bredea Antonie, Mosutz Ion iar Atim Ioan a fost mutilat de unguri, are muiere și 6 prunci (dar nu mai poate lucra).

Din Oláh Gorbo (Olahgorbo, Gârbău, jud. Cluj) ungurii i-au ucis pe Krázsunaș Iuon, plâns de văduvă, 4 orfani; Rusz Ioan, jelit de văduvă, 8 orfani; Turc Toagyer, de văduvă, 4 orfani; Zseller Györgye, de văduvă, 2 orfani; Turian Vasilie, de văduvă, un orfan; Turian Timofie, de văduvă, 4 orfani. Din Pantseltsesch (Pancălcsek, Panticeu, jud. Cluj) ungurii i-au ucis pe Brantsa Todor, plâns de văduvă, 4 orfani; Vereș Mihai, de văduvă, 3 orfani; Găvrus Simeon. Din Ketskehaza (probabil Kecskeháta, Căprioara, jud. Cluj), ungurii i-au ucis pe parohul German Ion, au rămas preoteasa, un prunc mic; Nemeș Ioan, au rămas văduva Maria Caba, pruncii orfani, Gligor, Niculae, Szimion; Peter Filyp, au rămas văduva Orodna Oana, orfanii Mihai, Irina, Maria, Onica¹⁵⁸. Preotul raportor este lacunar, nu dă ziua, luna, motivele, modalitățile în care s-au efectuat omorurile, nu se obosește să culeagă date despre starea materială a văduvelor și orfanilor.

Theodor Papp, paroh administrator în Kolos (Cluj-Mănăstur, Kolosmonosthara, cartier al Clujului) și protopop al districtului Kolos,

¹⁵⁸ Idem, loc. cit., f. 201-202.

raporta la 27 ianuarie 1850 că în Kosokna (Kolosz, Salzgrub, jud. Cluj) ungurii l-au ucis pe Boșaiu Vasilică. Au rămas „vidua” (văduva) Pădurian Ana, fiii și fiicele ei orfani și orfane: Iuliana, 11 ani, Ana, 9 ani, Roza, 7 ani, Vasilie, 5 ani, Alexandru, 6 ani, Maria de 1 un. Orfanii sunt „de tot mititei, maica lor poartă vinars în spate și cum poate necăjește pentru traiul vieții”, deci vinde țuică pentru a-și câștiga pe seama ei și a bieților orfani cele necesare vieții. Fostul paroh al Cojocnei, Grigorie Roșca, a fost luat de insurgenții unguri, deportat la Cluj, apoi închis în temnița Gherlei, unde a murit. De el au rămas orfanii Ioan, 16 ani, Iuliana, 14 ani, Susana, 11 ani, Veronica, 7 ani. Fiicele sunt primite și îngrijite de rudele („cosangvinenii”) cele mai apropiate, Ioan se află la „maica-sa cea bătrână”. Orfanii au avut o casă părintească ce s-a vândut cu 750 florini, „perjudicu popilor”, s-au vândut și alte bunuri, dar din „interesurile” rămase orfanul Ioan nu-și poate continua școala. În Mező Ör (Mezőör, Iuriul de Câmpie, jud. Cluj) ungurii n-au comis nici o crimă¹⁵⁹. Preotul unit Basilie Kopus al Kubleșului Unguresc (Cubleșu Someșan, Magyarköblös, jud. Cluj) raporta în conștiința preoției sale, la 28 noiembrie 1849, că ungurii au ucis pe românii Luszergyan Miron, Krăciun Todor Irimia. Văduva lui Miron, rămasă cu 3 prunci orfani, n-are nici o avere „batăr” cât de puțină, văduva lui Todor s-a măritat, dar „unicul cocon a rămas fără cât de puțin ajutor de a se putea crește” iar văduva lui Irimia este „de toate mijloacele vieții lipsită”¹⁶⁰.

Demetriu Hoszu, protopopul eparhiei Surdului (Szurduk, jud. Sălaj) trimitea la 14 ianuarie 1850 din Lozna (Nagylózna, jud. Sălaj) numele românilor căzuți sau răniți în bătăliile cu rebelii unguri. Ban Crăciun din Valea Hrănii (Tornapatak, jud. Sălaj) a fost rănit la cap și la mâna dreaptă în lupta de la Săcălășani (Szakállasfalva, jud. Maramureș). Este atâta de chilăvit încât nu poate lucra nimic, muierea lui este slabă cu 3 fete sărace, „toate nehamnice a se putea hrăni”. Illyeș Ioan din Cristolțiel (Kiskeresztes, jud. Sălaj) a fost rănit de sabie la cap în bătălia de la Săcălășeni, tatăl lui a murit, mamă-sa este văduvă săracă cu 2 fete, „în mare sărăcie, fără casă, fără moșie”. În aceeași bătălie de la Săcălășeni a fost grav rănit Siam Ambrosie din Cristolțiu Mare (Cristolț, Nagykeresztes, jud. Sălaj), a fost

¹⁵⁹ Idem, loc. cit., f. 180.

¹⁶⁰ Idem, loc. cit., f. 169.

adus acasă, „cu forșpontul” și peste 5 zile a murit. Văduva lui este săracă și 2 fete „nici nu au cu ce se hrăni, nici unde locui”. Maghiarii l-au omorât pe Meltsan Iosif din Surduc de care au rămas fără tată, fără mamă, orfanii Mertsan Alexie și Mertsan Todosa¹⁶¹.

Isidor Papp, paroh al Orzii de Sus (Oarda de Sus, Felsmarosváradsza, Oberwardein, jud. Alba) adevărea pe baza mărturiilor locuitorilor și întărea cu conștiința preoției sale ca adevărată întâmplarea că în 16 octombrie 1848 în bătaia de la Bălgrad (Alba Iulia) tiranii unguri, dușmani ai Împăratului și ai românilor, au ucis 10 români. I-au împușcat „hoțește” pe Dan Petruțiu din Oarda de Sus care, potrivit protocolului parohial, s-a cununat în 21 ianuarie 1829 cu Stoia Eva. Trista sa văduvă, cei 3 orfani născuți în 21 februarie 1832, 20 septembrie 1839, 16 octombrie 1844 „nu sunt harnici a-și câștiga pita cea de toate zilele”. Până în data elaborării raportului văduva și orfanii ei locuiau și se „ocroteau” în olatele făcute de bărbatul ei și tatăl copiilor Dan Pătruț, împușcat în Bălgrad (dacă Dan a fost împușcat în bătaia de la Bălgrad din 16 octombrie 1848, nu se poate spune că ungurii l-au împușcat „hoțește”, ci în mod corect, după principiul războiului, care pe care; expresia este corectă doar dacă a fost împușcat neînarmat). Pe judele sătesc al Orzii de Sus, Mecinic Drăgușiu, l-au dus ungurii în 1849 într-o zi de miercuri după Rusalii la Partoș, unde l-au ținut 9 zile, i-au aplicat în fiecare zi câte 40-50 de băte. Vinerea, după Duminica Tuturor Sfinților, a fost adus mort acasă în Oarda și a fost îngropat „fără de paroh ca pe un dobitoc” după porunca ungurilor (care l-au considerat dușman). Drăgușiu a fost cununat cu soția sa Stana Todora, a doua oară, în 12 noiembrie 1833. Trista sa văduvă Todora a rămas „cu o biată de fetișioară”, născută în 25 mai 1835. De la prima muiere au rămas doi fii și o fiică. Fata s-a măritat în Henig (Henningfalva, Hemingdorf, jud. Alba) în 2 februarie 1836, feciorul major s-a cununat, în 31 ianuarie 1843 și a răposat în 15 iunie 1849 lăsând pe văduva Gavrilă Ana cu 2 orfani, unul în pânțece, unul în brațe. Cel mai mic fecior s-a cununat în 20 octombrie 1849. Astfel rămânând singură, văduva fostului Mecinic Drăguș „a ajuns la neputința slăbiciunilor sale, n-are unde să se ocrotească cu fiica rămasă de tată” decât în cazul că feciorul lui Drăguș,

¹⁶¹ Idem, loc. cit., f. 177; Hancu, *Drama*, p. 592.

Aron Drăguș, din prima căsătorie, nu se va milostivi să le ajute. Preotul conchide că „alt modru de a putea trăi vidua cu fia sa rămasă, nici o nădejde nu este”¹⁶². Interesant este faptul că popa Isidor, deși amintește că la Bălgrad au pierit probabil în bătălie 10 români din Oarda de Sus, nu-i nominalizează, deși probabil au lăsat și ei văduve, orfani sau, dacă au fost feciori, „tătâni” (părinți) bătrâni și neputincioși în urma lor. Exactitatea rapoartelor depindea deci de corectitudinea, de conștiința și sânguința preoților de a face rost de martori, de a se informa, de a aduna date complete, rotunde și nu parțiale, trunchiate, nesigure.

Georgie Dantya, paroh greco-catolic din Pata, de lângă Cluj, raporta la 22 ianuarie stil vechi (3 februarie stil nou) 1850 că „8 nobile persoane pentru onoarea și autoritatea Casei Austriece” și a națiunii române au căzut în lupta de la cetatea Felegvár din opidul Cluj („prin pușcă săvârșindu-și cursul vieții, și-au dat sufletele”). De aceste nobile persoane au rămas, „viduae, orfani mititei, nehamnici de a-și câștiga pâinea cea hrănitoare”. De Cenan Todor, 40 de ani, au rămas orfanii Cenan Ana, 15 ani, Cenan Iuon, 13 ani, Cenan Ecaterina, 5; de Berar Iuon, 45 ani, au rămas văduva Berar Marina, 40 ani, orfanii: Berar Vasilie, 6 ani, Berar Eudochia, 16 ani; de Rezor Vasilie, 30 ani, văduva Rezon Ana, 13 ani, orfanii Rezor Gregorie, 4 ani, Rezor Veronica, 2 ani; de Kutyan Vasilie, 35 ani, au rămas văduva Kutyan Marie, 28 ani, orfanii Kutyan Susana, 8 ani, Kutyan Marie, 6 ani; de Șipoș Iuon, 30 ani, au rămas văduva Șipoș Marie, 23 ani, orfanul Șipoș Niculae, 2 ani; de Ajtonyan Iuon, 30 ani, au rămas văduva Ajtonyan Todora, 24 ani, orfana Ajtonyan Maria, 1 an; de Aitonyan Vasile, 22 ani, a rămas un taică bătrân, Aitonyan Vasilie, 70 ani; de Samosfalva Iuon, 30 ani, a rămas fără tată, fără mamă, orfanul Samosfalyan Iuon, de 1 an¹⁶³.

La 15 februarie 1850 parohul Iosif Vajda din Poptelek (Popteleac, Paptelke, jud. Sălaj) îi raporta vicarului general Simion Crainic că la dispoziția lui din 24 ianuarie 1850 privind abonarea preoților la „foaia legilor Țării și Ocârmuirei” a adresat o circulară preoților din protopopiatul pe care-l administra dar de abonat s-au abonat doar 3 preoți, adică el, parohul Ioan Ortzan din Herekleanu (Hereclean,

¹⁶² Idem, loc. cit., f. 193.

¹⁶³ Idem, loc. cit., f. 183-184.

Haraklány, jud. Sălaj), parohul Georgie Papp din Vartelek (Vártelek, Ortelek, jud. Sălaj), plătind fiecare câte 2 florini trimiși la Consistoriu. Pentru el poșta cea mai apropiată pentru expedierea „foii” era Bredu (Brebi, Beréd, jud. Sălaj), pentru ceilalți doi, Zilah (Zalău, Zilah, Zillenmarkt, jud. Sălaj). Maghiarii au omorât doi bărbați din Popteleacu de care au rămas văduvele Baboș Graptyne și Pop Gafia. Prima văduvă locuia în Romna (Rona, Szilagyrona, jud. Sălaj) când a fost ucis soțul ei, rămânând cu doi prunci mici de la 8 ani în jos și cu o fătuță la țâță. Familia se află „în cea mai mare mișălătate” (sărăcie lucie). Văduva Pop Gafia „se mai mângâie și se ocrotește pe lângă un ficioraș ce are de 17 ani”. Parohul Iosif mai consemnează că atunci când ungurii l-au ucis pe bărbatul lui Baboș Graptyne în Rona, „poporul de acolo au scăpat mai numai cu trupul gol”, deci românii au luat-o la fugă cu ce au avut sau n-au avut pe ei, pentru a-și salva viețile. În Herekleu a fost ucis Rusz Gabriel; în Csegleu (Cig, Csög, jud. Sălaj) au fost omorâți 4 români de care au rămas văduvele Ontz Nastasie, Haiduk Maria, Török Ana cu orfanii lor, al patrulea fiind Kompan Vasiikă. În Vartelek erau două văduve, Kaba Maria cu 3 prunci și Prodan Ana cu 4 prunci¹⁶⁴. Parohul greco-catolic Ioan Deak din Szás Sebeș (Szászebes, Mühlbach, jud. Alba) raporta la 10 ianuarie 1850 că fostul centurion și după aceea tribun la „Gloatele Române” Mihail Dants din Sebeș a fost arestat de insurgenții unguri, dus în Alvintz (Vințu de Jos, Winz, jud. Alba) și executat. De el a rămas săracă văduva Iuliana Dants, deoarece „toată starea averii rămasă de mai sus nenorocitul a stat numai dintru-o sesiune de rând, puțină vie și trei capete de viței”. Văduva dispune din această avere, numai de 1/3, deoarece 2/3 revin neamurilor bărbatului¹⁶⁵.

Alexandru Bela Șeușan, parohul Șeușii (Șeușa, Sósptak, jud. Alba) atesta la 31/19 octombrie 1849 că în toamna lui 1848 când s-au dus românii la Bălgrad (Alba Iulia) să se lupte cu ungurii și să-i dezarmeze, gardistul român Izidor Hatzegen a primit în picior „glonț din armă magiară trimis”. A fost îngrijit în spitalul cetățenii Alba Carolina trei săptămâni și două zile, s-a vindecat întrucâtva, dar a rămas neputincios și nu mai poate

¹⁶⁴ Idem, loc. cit., f. 203

¹⁶⁵ Idem, loc. cit., f. 195.

lucra ca înainte¹⁶⁶. În bătălia din 21 octombrie 1848 dintre români și unguri de la Alba Carolina a fost rănit grav românul din Strazsa (Straja, Oregyház, jud. Alba) Ștefan Puklișan care a fost îngrijit în spitalul din fortăreață, dar a murit. Văduva lui s-a măritat și a rămas un prunc de 12 ani, „amărât și nehamnic de a sluji”. Nu există avere, ci doar o datorie de 34 florini. În aceeași bătălie a căzut consăteanul său, Andrei Kantor, de care au rămas văduva, 4 prunci mici, dintre care unul e chilav, și nici unul „nu-i harnic de lucru”. Familia are casă de locuit, o vacă, dar și o datorie de 228 florini și 50 creițari. Feciorul june Mihai Gligor din Straja a căzut cu onoare în bătălia Bălgradului rămânând de el părinții cu frații lui mai mici, au casă și rânduială de trăit ca niște oameni sărmari, numai bătrânul „e stingheriu de un ochi”. În 2 februarie 1849 când s-au bătut românii cu ungurii să-i scoată din Blaj au căzut cu onoare și glorie încă 3 români din Straja, Petru Zsian, Ioan Șușman, Ioan Gligor. De Petru Zsian au rămas văduva bătrână, cu o fetișoară de 14 ani, au căsuță, moșioară, două vacuțe, o tileagă sau dric cu două roți și datorie de 34 florini și 23 creițari. Nu se știe dacă Ioan Șușman a murit de sabie sau prin glonț a trecut din viață în moarte. Au rămas văduva lui șchioapă, dar poate munci, o pruncă de 3 ani și 3 surori ale bărbatului, una văduvă și ea, alta slujnică, cealaltă trăiește pe la alte rudeni. Văduva are casă, jumătate moșie, două vaci iar dricul de car cu două roți i l-au dus ungurii. Văduva a rămas cu o datorie de 55 florini și 56 creițari. De Ioan Gligor au rămas văduva, 5 prunci mici, cel mai mare de 12 ani. Au casă, jumătate moșie, „alta nemica numai datorie de 166 florini, 20 creițari”. Adevăresc „că precum mai sus s-au scris, adevărat și drept s-au arătat”, în conștiința preoției sale Clement Ioanus, paroh greco-catolic în Straja și notarul Petru Sasu, judele din Straja¹⁶⁷.

Ioan Papp, parohul Kristolcralului (Cristolțel, Kiskeresztes, jud. Sălaj) situat în „cinstita varmegye a Solnocului din Lontru, jarașul (cercul) Surdului” raporta în 4 decembrie 1849 că în bătaia dintre unguri și români din 1848 desfășurată între Kătălina (Catalina, Cătălin, Kolkókatalin, contopit cu satul Coltău, jud. Maramureș) și Szacălăteni (Săcălășeni,

¹⁶⁶ Idem, loc. cit., f. 196.

¹⁶⁷ Idem, loc. cit., f. 192.

Szakállasfalva, jud. Maramureș), feciorul Illyes Ion al răposatului Illyes Irimie a fost rănit de sabie în cap și deget, dar rana de la cap nu s-a vindecat nici până atunci. Ion are pe maica sa jalnică văduvă și două surori mai mici, n-au casă, n-au moșie și numai Dumnezeu poate ști dacă Ion „fi-va om sănătos sau ba și putea-va mai câștiga ca să trăiască surorile cele mai mici, decât dânsul și pe maică-sa¹⁶⁸.

Conformându-se ordinelor preainalte date de guvernatorul Ludovic Wohlgelmuth în 15 octombrie 1849 nr. 851 și apoi al Consistoriului de a raporta pe „oamenii cei din nația română de varvarii unguri chilăviți”, omorâți, pe văduvele și orfanii rămași, „Petru Budai m.p. parochus Ecclesiae Tordasiensis” (Turdaș, Tordoș, jud. Alba) în calitate sa de atestator mediant cu credința sa sacerdotală („fide mea sacerdotal imediante atestor”) specifica 3 cazuri de omoruri din această parohie în ziua de 3 decembrie 1849. În timpul bătăliei comandatului armatei cezaro-regale Puchner (popa scrie „Pugner”) cu ungurii din zona Orăștiei, „Garda Națională cea română din Tordaș”, aliată cu această armată imperială l-a trimis pe Lazăr Szivu să-i spioneze pe rebelii unguri, să afle dacă au intrat sau nu în Orăștie (Szászváros, Broos, jud. Hunedoara) pentru ca Garda să trimită aceste informații prețioase la ofițerii („tisturi”) împărătești din Deva (Déva, Diemrich, jud. Hunedoara). Dar ungurii l-au prins pe Lazăr Szivu chiar în biserica non-unită din Orăștie și l-au „omorât tirănește” (dacă a fost spion în război, spionii sunt omorâți pe loc nu „tirănește”; expresia este justificată doar dacă l-au chinuit sau l-au torturat). Și românii din Landsturm îi împușcau pe loc pe spionii unguri dacă îi descopereau în timp util. De Lazăr a rămas săraca văduvă cu o pruncă mică de 5 ani, orfană care este și „semi-mentis” (deci handicapată) și nu sunt „în stare de a se putea pe sine chivernisi”. Din acest motiv parohul Petru le recomandă spre a primi o sumă din ajutorul Împăratului, deoarece și Szivu a mers și a sărit în ajutorul Împăratului găsindu-și moartea. Moșia deținută de văduva Paraschiva și biata ei fiică este mică „spre a-și ține traiul vieții lor”. În aceleași împrejurări, 200 de români tureșeni înarmați s-au bătut în drumul țării cu „varvarii unguri” care l-au prins pe Rădutz Petru, l-au bătut, l-au tăiat cu săbiile, „cât după puțină vreme și muri”.

¹⁶⁸ Idem, loc. cit., f. 174.

Deoarece și Petru a ieșit, a sărit în ajutorul „armadiei împărătești” și a căzut în confruntarea cu dușmanii acesteia, și ai națiunii române, parohul Petru o recomandă spre ajutor pe săraca văduvă Ioana, care „nimic având cât batăr de puțin” stă în altă casă, este neputincioasă și „pedestră de un ochi”. „Tiraniile” unguri – specifică parohul Petru – au aprins satul Bad Szpin (Spini, Pád, jud. Hunedoara), filie a Torduşului. După retragerea armatei împărătești, călăreții unguri l-au văzut pe parohul Spinului, Paul Szima, care era și preot la grăniceri, pe lângă sat, l-au prins și „tirănește fără milă îl omorâra”. După ce soldații unguri s-au îndreptat spre Sibiu, românii l-au adus pe Paul Szimu la Tordaș unde a fost înmormântat. Preotul raportor Petru Budai recomandă grației „celor mai mari” ca orfanii de mamă și de tată, o fătuță mică, pruncă de 7 ani, un prunc de 5 ani, rămași de taica și de maica lor la străini, să primească ajutor din vistieria statului¹⁶⁹.

Parohul Ioan Oltean din Veza (Véza, jud. Alba) și arhidiacon al Blajului relatează la 15 noiembrie 1849 cazul tragic al poporanului său Gavril Roman care s-a dus la moara Blajului să-și macine două metrețe de cucuruz. Ungurii care s-au întors după bătălia de la Podul Semeriei pe la Blaj l-au împuşcat, rămânând după Gavril muierea Veronica Keresztes cu un prunc de numai 10 luni. Veronica care s-a necăjit (s-a „canonit”) tare după moartea soțului său „nu are niceun modru de a trăi”, trăiește din mila bunilor creștini, nefiind capabilă să se chivernisească pe sine și pe „orfanul prunc”. Preotul raportor o consideră vrednică de ajutorul proiectat de guvernator¹⁷⁰.

În atmosfera încărcată a Războiului Național se creau angoase, temeri colective, suspiciuni, exagerări și răzbunări. Astfel ungurii îi bănuiau pe preoții români de instigare a enoriașilor contra lor și a Ungariei. Astfel preotul greco-catolic Hossu Zaharia a fost pârât că a fost îndrumătorul cel mare, tribunul care a mobilizat 3 sate să meargă la Taberele Naționale Române din Zimbor, Gârbou, Turea, Comești și a fost acuzat că i-ar fi liniștit pe credincioșii săi că pentru fiecare cap de român ucis de unguri, colonelul Urban va spânzura doi unguri. Hossu era bănuț că la Liturghie se ruga lui Dumnezeu să-l ajute pe Împărat și

¹⁶⁹ Idem, loc. cit., f. 187-188.

¹⁷⁰ Idem, loc. cit., f. 173.

chiar când ungurii strigau mai tare că Împărat de neamț nu va mai fi niciodată, Hossu „îl cânta” și-l pomenea pe Împărat în biserică. Parohul român a scris la Năsăud să i se aducă Pajura (Vulturul) și fiind spion al lui Urban, ba chiar povățuitorul acestuia, ar fi răspândit zvonuri false cum că Windischgrätz l-ar fi omorât pe Kossuth și a desființat guvernul ungar de la Debrețin. Parohul a tras clopotul în semn de alarmă ca să-i mobilizeze pe români contra ungarilor, să lupte alături de Urban, și de prefecți împotriva Ungariei. Investigatorul Török Peter l-a înjurat de sfinți, i-a spus că el ca preot trebuia să știe că Ungaria i-a dat libertatea, nu Împăratul care s-a ridicat contra Ungariei. Întrebându-l dacă știe de hotărârile Dietei de la Debrețin, Hossu a răspuns că n-are de unde să le știe sau să le cunoască deoarece pe el nu l-a chemat nimeni la Dieta de la Debrețin ca să știe ce s-a decis acolo. Anchetatorul înfuriat de răspunsul pe care l-a considerat poate obraznic a aruncat lanțul pe Zaharia, l-a bătut și i-a spus că de acum încolo nu mai este demn să fie preot. La anchetă au participat și ungurii ce l-au pârât pe Zaharia. Parohul a mai fost pârât că a binecuvântat tunurile lui Urban și s-a rugat lui Dumnezeu să-i ajute pe tunarii cezaro-regali să omoare cât mai mulți unguri cu ele. Anchetatorul Carol Peter manevra între românii arestați pentru a le smulge mărturii incriminatorii pe baza cărora preotul să poată fi spânzurat. Astfel Peter a smuls pâre și mărturii contra lui Hossu de la Nemeș Vasilică și Iosif Vaios că parohul a făcut politică antiungară, că i-a silit pe români să se înroleze în Tabere Naționale, spunându-le lor totodată că parohul român i-a pârât pe ei că au participat cu Taberele la bătăliile contra Ungariei. Asemenea mărturii se obțineau ușor fiindcă cei arestați erau cu sabia lui Damocles sub forma spânzurătorilor lui Kossuth deasupra capetelor și unii cedau cu scopul de a-și salva viețile. Parohul a declarat că cel ce a ordonat înrolarea românilor în Tabere (care erau unități ale Landsturmului Român) a fost nu el, ci prefectul Buteanu, care le-a poruncit acest lucru și a declarat că preoții care nu vor merge la luptă cu poporul credincios, vor fi îndepărtați de poporul lor și vor „căpăta glonț”. Cu aceasta Hossu a scăpat de cea mai grea acuză. De fapt parohul român a respins toate acuzele care l-ar fi dus la ștreang și a recunoscut doar că l-a pomenit pe Împărat în biserică și că a contribuit la aducerea Pajurei în sat. Hossu a mai susținut că n-a știut de detronarea Împăratului efectuată de Dieta de la Debrețin. După terminarea

Războiului Național, Hossu relata ofițerilor austrieci cu indignare că ungurii erau slobozi să ucidă grămezi de români în revoluție și unii din ei declarau cu emfază că viața românului valorează doar 1 creițar și propuneau ca fiecare ungur care omora un român să primească un galben. Ungurul Kovács Marti care i-a tăiat chica unui biet mocan obișnuia să spună că ungurii sunt liberi să taie și grumazii românilor. Hossu era indignat că și după înfrângerea revoluției maghiare popa ungur din sat afirma că Bem și Kossuth vor reveni la putere și atunci ungurii lui să-i aducă multe funii de cânepă să spânzure cât mai mulți români cu ele. Parohul susține că în timpul detenției la unguri a pierdut 2.139 florini și 13 creițari și a cerut despăgubiri dar colonelul Urban i-a transmis comisarului subcercual Kassai Miklós să-i răspundă că pentru moment autoritățile nu dispun de mijloace pentru ajutorarea clerului¹⁷¹.

La 5 iunie 1849, într-o ședință a Judecătorei de apel din Cluj, prezidată de Bethlen Pal, unde a participat și notarul Hajos János, s-a constatat că asocierea acuzatului Hossu Zaharia cu tabăra românească este neîndoielnică dar faptul aflându-se sub grațierea emisă pentru infracțiunile politice și ținerea slujbei în biserică din motivele invocate nu poate fi dovedită pe deplin, acestea nu mai constituie motive legale pentru condamnare. În schimb Judecătoria reține alte capete de acuzare mai ușoare pe baza cărora acuzatul este condamnat la închisoare comitatensă și muncă publică în lanțuri timp de 1 an de la pronunțarea sentinței și la plata alimentației din surse proprii pe această perioadă. Totodată Judecătoria va face demersul necesar la autoritățile ecleziastice pentru lipsirea definitivă a acuzatului Hossu Zaharia de oficiul preoțesc¹⁷². Preotul a avut noroc cu această instanță corectă într-un fel care a ținut seama de amnistie dar și de labilitatea unor acuzații aduse de anchetatorii unguri ai parohului român care nu erau pe deplin dovedite fiind uneori contradictorii. Pe de altă parte însuși Hossu recunoaște că a fost sprijinit și de intervențiile Episcopului Ioan Lemeni care se afla în Cluj, unde parohul a petrecut 26 de săptămâni în închisoarea comitatului, fiind eliberat după înfrângerea Ungariei.

¹⁷¹ Idem, loc. cit., f. 328-333.

¹⁷² Idem, loc. cit., dosar 2/1849, nr. 642, f. 1.

Capitolul II

Români greco-catolici căzuți în bătălii sau uciși de armatele ungare, starea văduvelor și a orfanilor rămași. Rapoarte arhidiaconale sau protopopești

La districtele arhidiaconale greco-catolice, în privința rapoartelor, s-au fixat rubricile: numele protopopiei, a parohiei, a omorâtului, a chilăvitului, când a fost omorât sau chilăvit, unde, cum s-a întâmplat omorârea sau chilăvirea, starea (ocupația) omorâtului sau a chilăvitului, „numele rămășițelor”, a văduvelor și a orfanilor, „suma capetelor miluinde” (deci numărul persoanelor îndreptățite la ajutor imperial), locuința lor, starea prezentă a averii („starea averii de față a lor”), starea subzistenței lor, care preot adeverește sau confirmă. În districtul arhidiaconal Maros Ujvarensis (Uioara de Sus, Felsőmaros újvár, localitate componentă a orașului Ocna Mureș, jud. Alba), Morariu Ioan a căzut cu onoare pentru națiunea lui în ziua de 10 ianuarie 1849, la Salinele Mureș Uioarei, în lupta cu maghiarii din scaunul Arieșului care au năvălit cu scopul de a prăda Salinele imperiale ale Mureș Uioarei. Ioan a fost cioplitor în lemn („Zimmerman”) și este plâns de văduva Maria, de orfanii Maria, Ioan, Anisia, Raveca și de mama văduvei, Maria. Demne de milă împărătească erau 6 persoane care locuiau la Salinele Mureș Uioarei, n-aveau nimic, trăiau până acum din mila creștinilor, dar aveau o singură casuță clădită pe terenul Camerei imperiale pentru care loc plăteau o taxă anuală de 1 florin la Cameră. Preot raportor era Leontin Leontianu, protopopul Mureș Uioarei și administrator interimar al districtului Aranyos (Arieșului) care-și semnează raportul la 21 noiembrie 1849. Moldovan Ioan, în a doua zi de Rusalii, se afla în piața

publică la Mureș Uioara când militarii secui din garda ce păzea Camera imperială s-au îmbătat și trăgeau după oameni pe uliță. Așa a fost chilăvit la piciorul drept Moldovan Ioan care n-a avut nici o vină; el este „voluntarius salicida” (lucrător benevol la saline !) și împreună cu muierea Ioana, cu pruncii Iosif, Augustin, Petru, toți 5 sunt demni de milă împărătească, deoarece în afară de o casă, n-au nimic. Raportor este tot părintele Leontin Leontianu.

Ruszan (Rusan) Theodor a căzut în câmpul Salinelor Mureș Uioarei, în ziua de 10 ianuarie 1849, luptându-se cu ungurii năvălitori. El a fost „miles rude donatus” (soldat cu stagiu militar complet) și a lăsat după el văduvă („vidua”) o persoană vrednică de milă împărătească, deoarece n-avea nimic. Tot în aceeași zi și în același loc au căzut în bătaia cu ungurii Denyan Iuon, Noșlăkan Ioan, Kiss Gligor, Noșlăkan fiind trecut în categoria „om sărman” iar ceilalți erau „voluntarius salicida”.

Michail Chiorean a fost surdo-mut și văzând în ziua de 10 ianuarie 1849 cum năvălitorii secuiucid și împușcă, a fugit „pe o platee” (probabil pe deal) dar a fost ajuns din urmă și împușcat; și Michail era încadrat la categoria „voluntarius salicida”. De el a rămas văduva Susana și orfanul Michail, două ființe fără avere, demne de ajutor imperial, dar cu o căsuță pe terenul Camerei imperiale, plătind anual taxa de 1 florin pentru loc. Denyan Iuon este și el „voluntarius salicida” și este plâns de văduva Medreana cu orfanii Rachila, Maria, Iustina, Susana, 5 persoane demne de mila Împăratului care n-au nimic. „Omul sărman” Noșlăkan Ioan a fost ucis în bătaia cu ungurii năvălitori asupra Salinelor imperiale în 10 ianuarie 1849 și în urma lui a rămas văduva Anisia, sărmană și ea, demnă de ajutor. Kiss Gligor a fost „om vechi” (bătrân) și bolnav, a vrut să se îndepărteze de ungurii năvălitori dar aceștia l-au ajuns și l-au împușcat. Văduva lui, Evdochia, are căsuța ridicată pe locul imperial, altceva nimic și este recomandată pentru ajutor. Szuts (Suciu) Ioan s-a bătut cu ungurii lângă cetatea Bălgradului (Alba Iulia, Karolyiféhvár, Karlsburg) de la care a primit arme și a căzut după Paști, în 1849. A fost „volutnarius salicida”, de el a rămas văduva Ana, orfanii Condin, Varvara, 3 persoane demne de mila Împăratului care n-au altă avere decât căsuța de pe terenul imperial.

În ziua de 10 ianuarie 1849 ungurii năvălitori au intrat în coliba văduvei Mureșan Salonia, oarbă de ambii ochi, bolnavă, au străpuns-o cu baionetele și pe urmă au împușcat-o. Au rămas orfanii, fără tată, fără mamă, Ana, Iosif, Rozsi, Gyuri, fără avere, dar și fără colibă care a fost risipită de unguri. În al doilea atac asupra Salinelor, în februarie 1849, efectuat de arieșeni și alți maghiari de-ai lor, l-au împușcat în câmpul Salinelor pe Someșan Georgie, „voluntarius salicida” care a fost văduv iar orfanii Ana și Maria, având ambii părinți morți, „starea subzistenței lor” constă în cerșit, fiind îndreptățiți să primească ajutor imperial. În februarie 1849 Miloșan Georgie a căzut la Blaj (Balázsfalva, Blasendorf, jud. Alba) în lupta avută cu ungurii; a fost „voluntarius salicida” și a lăsat după el pe văduva Popa Veronica care în afară de căsuță n-are nici o avere. În luptă cu maghiarii la Blaj a căzut și Marian Nitzu (Nițu), tot în februarie 1849. Acesta a fost „conferis salicida” (anagajat la saline) iar 5 urmași, văduva Groza Sia, orfanii Nicodim, Iuon, Iustina, Maria, sunt demni de mila Împăratului, deoarece n-au avere, căsuța lor a fost ridicată cu taxa camerală și urmașii speră că vor primi provizii de la Cameră, deoarece soțul și tatăl lor a fost „conferis salicida” dar până acum n-au primit nimic. Pentru toți acești locuitori în Salinele Mureș Uioarei raportor este Leontin Leontianu.

Aranyosi Andron care a fost „conferis salicida” a căzut în lupta cu maghiarii, în februarie 1849, la Salinele Mureș Uioarei; a rămas de el văduva Maria, care are o căsuță, speră să primească „provizie”, dar n-a primit nimic până acum. În 10 ianuarie 1849 maghiarii din scaunul Arieșului au găsit-o pe văduva Bursan Palagia, bolnavă în patul ei, au străpuns-o cu baionetele să le dea bani până a murit. A rămas de ea orfana Theodora, handicapată psihic, fără avere, cu căsuța zdrobită și prădată de maghiari. În 10 ianuarie 1849 a fost împușcat în câmpul Salinelor imperiale Kyorean (Chiorean) Thodor, care era bolnav, de meserie „conferis salicida” rămânând de el văduva Samfira, orfanii Georgie, Theodor, 3 persoane demne de mila Împăratului, fără avere, cu casa zdrobită și prădată de unguri; speră „proviziune”, dar până acum trăiesc din mila creștinilor. În 10 ianuarie 1849 năvălitorii arieșeni unguri l-au omorât în piața publică pe Barb Moyse (Moise), om bătrân; fusese „conferis salicida”, a rămas de el văduva Theodora, fără avere,

cu casă prădată de unguri; speră „proviziune”, dar trăiește până acum din cerșit. „Proviziunea” așteptată de văduvele celor ce au avut calitatea de „conferis salicida” însemna probabil și un ajutor în hrană de la Camera imperială salinară sau, probabil, și în bani, ca un fel de pensie pentru urmași. Pe Moise Nichita, preotul îl caracterizează ca „fiind om bătrân și pățimaș”, pe care – din acest motiv – ungurii năvălitori l-au ucis în casa lui; de el au rămas văduva Măriuța, orfanele Crucița, Pelaghia care nu erau „citove” (normale), n-au nimic, casa este zdrobită și prădată de unguri și trăiesc din mila creștinilor. Cele 3 urmașe sunt demne de mila Împăratului.

Preotul raportor nu specifică semnificația adjectivului de „pățimaș” conferită bătrânului Moise, care poate să însemne că acesta era coleric și i-a criticat sau blestemat pe unguri care din acest motiv l-au împușcat. La fel a murit în acea zi și Hirian Dumitru, de care au rămas săraci, fără avere, văduva Sia și orfanul Moise. Pironta Serafin și el „om bătrân zdrobit de lucrul împărătesc” la Salină, „provisionatus salicida” (pensionat de la salină) a fost împușcat de năvălitori în casa sa în ziua de 10 ianuarie 1849, rămânând de el văduva Salomia și orfana Ana, două persoane sărace ce aveau nevoie de ajutor imperial. Zdrobit și obosit de munca la Salinele imperiale fusese și alt „provisionatus salicida” (pensionar), bătrânul Popa Michail, care ședea pașnic în casa lui când l-au împușcat năvălitorii. Au rămas de el văduva Maria cu orfana Maria, două persoane fără avere ce așteaptă ajutor. Evenimentul s-a produs tot în 10 ianuarie 1849 când a mai fost ucis în casa lui Petrovan Vasilie care a fost „conscris salicida” (angajat) și a lăsat în urma lui 3 orfani: Ana, Susana, Stephan, cu casa zdrobită și prădată de unguri, care „trăiesc cum pot din sat în sat”, fiind demni de mila împărătească. În lupta din 10 februarie 1849, cu ungurii din scaunul Arieșului care au năvălit să prade Salinele imperiale, a căzut, dar acasă la el, Gatyia Luca, „făgăduriu în consingnitatea Salinelor” (cârciumar), rămânând de el văduva Ioana, orfanii Petru și Pelaghia, 3 persoane demne de mila imperială, care locuiesc în marginea coloniei salinare, fără avere, în stare mizeră, deoarece ungurii le-au luat carul, doi boi și tot ce au avut pe lângă casă. Pentru toți acești locuitori ai Mureș Uioarei raportor este Leontin Leontianu, parohul lor, dar și protopop al

Arhidiaconatului Maros-Ujvariensis (Uioara de Sus, localitate componentă a orașului Ocna Mureș, jud. Alba). Unde era protopopul paroh, acolo era și sediul protopopiatului.

În lupta cu maghiarii aiudeni care au năvălit asupra Ciumbrudului (Csombrod, jud. Alba), în octombrie 1848, a căzut în hotarul satului Onak Iosiv, econom (țăran gospodar) de care a rămas orfana Maria fără nimic, preot raportor fiind Ioan Ciungan. Tot el este preot raportor și pentru Onak Nicolae și Nikoară Nicolae. Pe Nicolae Onak l-au prins ungurii după bătaia Blajului în Mănărade (Monora, Donnersmarkt, jud. Alba) și l-au împușcat. El a fost păstor de vite și este plâns de văduva Theodora, de orfanii Nicolau și Cătălina care n-au nimic. Acești trei români au fost trăitori în satul Ciunga (Ciungva, Uioara de Jos, Csongva, jud. Alba). De Nikoară Nicolae care a fost judecat de oficialii comitatului Alba de Jos și executat în iunie 1849 în hotarul Uioarei de Sus, au rămas un bătrân tată, Dumitru, o bătrână mamă, Ana, cu orfanul Ioan care n-are avere, dar „cu totul îmbătrâniții părinți” au o căsuță.

Parohul Aaron Ioan care păstorea în Cisteiu Unguresc (Cisteiu de Mureș, Magyarcsesztve, sat aparținând orașului Ocna Mureș, jud. Alba) raporta că din parohia lui au fost uciși de unguri Kyra (Chira) Simeon Lupu, Aaron Vasilie, Morariu Iacob, Mureșan Simeon, Kyra (Chira) Simeon a lui Nikulutz (Niculuț), Kătană Nicolae, Joacu Petru, Petrutz (Petruț) Ioan. Pe economul Chira Simeon l-au împușcat ungurii din Felvincz (Vințu de Sus, Oberwinz, azi Unirea, sat, comună, jud. Alba) când au atacat Cisteiul, cu scopul de a-l prăda și a-i lua ce a avut asupra lui. Simeon a fost împușcat în 12 octombrie 1848 și este plâns de văduva Ioana, de orfanii Nicodim, Maria; casa lor a fost arsă cu tot ce avea în ea; trei persoane fiind astfel demne de mila împărătească. La 15 octombrie 1848, când ungurii din sat au aprins casele românilor, au ajuns și la casa parohială unde l-au împușcat pe Aaron Vasilie. El a fost cantor și este plâns de văduva Cătălina și de orfana Maria care n-au altă avere decât o vacă. Morariu Iacob a fost chemat de prefectul comitelui Mikes la Ocnele Uioarei. Prefectul l-a trecut peste Mureș dar în hotarul Vereșmortului (Unirea) l-a împușcat. El a fost econom și a lăsat în urma lui pe văduva Eva și orfana Maria, două persoane demne

de mila imperială, care locuiau într-o casă prădată de unguri. Același prefect al comitelui Mikes l-a împușcat în același mod pe economul Mureșan Simeon, plâns de văduva Ana care trăia într-o colibă. Chira Simeon al lui Nikulutz, fiind judele satului Cisteiu de Mureș (Magyarcsesztve, jud. Alba), a fost împușcat de oficialii comitatului în hotarul Uioarei de Sus, la 15 mai 1849, de el rămânând văduva Oana, orfanii Nicodim, Maria, Veronica, 4 persoane demne de ajutor, cu casa prădată dar au o vacă și un vițel.

Tot oficialii comitatului Alba de Jos l-au omorât în 15 mai 1849 în hotarul Uioarei de Sus pe economul Cătană Nicolae, plâns de văduva Ioana, cu orfanii Cătălina, Maria, 3 persoane demne de ajutor, cu casa zdrobită și prădată de unguri, dar mai au „doi bouleni”. Economul Ioaku Petru a căzut cu onoare în mai 1849 în bătaia cu maghiarii năvălitori împotriva cetății Bălgradului, chiar la cetate, și au rămas de el văduva Solomia, orfana Maria care n-au nimic. În luptele cu ungurii năvălitori asupra Cisteiului în 16 ianuarie 1849 a căzut în Cistei (Oláhcsesztve, jud. Alba), economul Petrutz (Petruț) Ioan, care a lăsat în urma lui pe orfanii Petru și Ioan, fără tată, fără mamă, care trăiesc din cerșit. A doua zi de Paști, oficialii comitatului Alba de Jos l-au împușcat la Salinele Mureș Uioarei pe economul Oroszan (Orosan) Pavel din Csekelaca (Cecălaca, sat, com. Aștinț, jud. Mureș) de care au rămas în Cecălaca văduva Ioana, orfanii Onisie, Ioan, Isăilă, Petru, Maria, Raveca, Mariska, 8 suflete demne de mila imperială, care n-au nimic, proprietarul le-a luat moșia, dar până acum mai stau în casa lor. Tot la Salinele Mureș Uioarei, oficialii comitatului Alba de Jos l-au împușcat pe economul Golumban Doroftei, în a doua săptămână după Paști, originar din Cecălaca, unde au rămas de el văduva Sunsuiună, orfanii Ioan, Floare, demni de ajutor, deoarece n-au nimic și trăiesc din mila creștinilor. Năvălitorii unguri au apărut din toate părțile în Fărău (Forro, jud. Alba) și l-au împușcat pe Kaluscher (Călușer) Nicolae, originar din Cecăiața, de care a rămas văduva Eudochia, orfanii Nechita, Simeon, Dochița, 4 suflete demne de ajutor, deoarece în afară „de un cărucian de cucuruzu alta nemica” n-au.

Dimitrie Popp, paroh în Csucs (Ciuciu, Maroscsúcs, veche denumire a satului Stâna de Mureș, jud. Alba) supleant în Kaptalan

(Căptălan, Maroskaptalan, jud. Alba), membru în comisia de verificare din Găbud (Gabod, jud. Alba) unde parohul local era bolnav, raportează că din aceste localități de mână maghiară au pierit: Gramma Filip, Anti Gyuri, Istrate Thoader, Stoika Chirilă, Mészáros (Măcelariu) Ioan, Stoika Georgie, Vigh Simeon, Thodea Petru, Rad Ilisie și a fost chilăvit Popa Ioan de 70 de ani. Gramma Filip era „arendator”, originar din Ciuciu, și pentru aplecarea lui spre Împărat (dar și spre români, adăugăm noi, deoarece jurământul de la Blaj a fost depus în dublu sens către Monarh și națiunea română, lucrurile confundându-se mai ales după octombrie când imperialii și românii luptă umăr la umăr contra Ungariei kossuthiste), oficialii comitatului Alba de Jos l-au judecat, l-au condamnat la moarte și a fost executat a treia săptămână după Paști la Salinele Mureș Uioarei. De el au rămas văduva Ana, orfanii Ana, Philon, Ioan, Alexandru, Sophron, Marișcuția, Nicolae, Elena, 9 suflete din satul Ciuciu, demne de ajutor imperial. Ungurii le-au prădat „curia” (gospodăria), le-au luat vitele („marhele”) și tot ce au mai avut pe lângă casă, mai au doar puține bucate. Tot atunci, ungurii care înaintau spre Kopand (Copand, Maros Koppand, jud. Alba), aliați cu ungurii de la Ocna, l-au prins pe Anti Gyuri (Gheorghe) și au intenționat să-l ducă în fața judecătorilor oficiali maghiari, dar s-au răzgândit și l-au împușcat în Kopand (Copand). El a fost „miles rude donatus” (militar cu stagiul complet) și este plâns de văduva Ana, prădată de tot ce a avut. Când au trecut ostașii unguri prin Uioara în drum spre Sibiu, l-au împușcat în ajunul Bobotezei 1849, în hotarul Uioarei de Sus, pe Istrate Thoader, econom, de care a rămas, fără nimica avere, văduva Ana. Stoika Chirilă, „om vechi”, a fost împușcat în casa sa, în octombrie 1848, când ungurii arieșeni năvălitori atacau Noșlacul și Kaptalanul (Captalan, Maros Kaptalan, jud. Alba). El a fost om sărman și este plâns de văduva Ana, de orfana Theodosia, care nu au nimic și trăiesc din „miluirea creștinilor”.

Tot în casa lui, în octombrie 1848, a fost ucis alt om sărman din Ciuciu, Mészáros (Măcelariu) Ioan, de care a rămas fără nimic, văduva Ana care și ea trăiește din „miluirea creștinilor”. Judele satului Ciuciu, Stoika Georgie, a fost împușcat în ajunul Bobotezei 1849, în hotarul Uioarei de Sus, de ostașii ce se îndreptau spre Sibiu. El este plâns de

văduva Ionisia, de orfanii Thoader, Vasilie, Iovu, Maria, 5 suflete demne de ajutor, care n-au numai o vacă, le-a fost prădată casa, dar mai aur „puține bucățele” (bucate, cereale). Maghiarii din Noșlac și din scaunul Arieșului care neîncetat prădau ținutul Mureșului l-au împușcat în hotarul Kaptalandului (Căptălan) pe păstorul de oi Vigh Simeon în februarie 1849. Păstorul, soț și părinte, este plâns de văduva Thodosia, de orfanii Vasilie, Oana, 3 suflete demne de ajutor, care n-au nimic, ambii orfani erau chilavi (infirmi), iar ei și mama lor trăiesc din „mila creștinilor”. În octombrie 1848 a căzut în lupta cu ungurii care au năvălit pe Noșlac și Căptălan cu scopul de a le aprinde și jefui „păstorul sămănăturilor” (paznicul !) Thodea Petru din Căptălan, econom. De el a rămas văduva Paraschiva, orfanii Ioan, Thoma, Maria, Theodora, 5 suflete demne de mila imperială, care n-au nimic și trăiesc din „miluirea creștinilor”. Rad Ilisie din Găbud s-a luptat împotriva ungarilor năvălitori care jefuiau satele mureșene și a căzut în octombrie 1848 în hotarul Căptălanului. A fost econom și de el au rămas în Găbud văduva Marișca, orfanul Ellarie care n-au nimic. Popa Ioan are „annorum 70” și în octombrie 1848 a dus de toate cele trebuincioase la doi feciori de-ai lui care luptau în Lagărul Român de la Noșlac ce încerca să oprească năvălirea ungarilor aprinzători de case și de sate românești. Ungurii l-au prins în hotarul Noșlakului, i-au tăiat mâna stângă și l-au chilăvit la mâna dreaptă. Popa Ioan este dascăl iar el și muierea lui bătrână, Elena, sunt două suflete demne de mila imperială, deoarece n-au nimic. Până acum Popa Ioan, „dăscălea, însă acum este cu totul neputincios”.

Preot raportor pentru satul Aczintișu (Ațintișu, Contoș, jud. Mureș) era Ioan Gerasim care în raportul către protopopul Leontin Leontianu menționa că din parohia sa de mână maghiară au pierit Nyistor (Nistor) Georgie, Prodan Nuțu, Vargo Bika, Kálo Vasilcă, Kálo Iacob. După ce maghiarii au trimis trupe mobile în toate părțile pentru a-i prinde pe români, pe Nistor Georgie, păstor, l-au luat din casa sa din Ațintiș, l-au dus în satul Kimitelnic (Chimitelnic, Kemenytelke, jud. Mureș) și l-au împușcat. Văduva sa Sophronia care acum stă în Cecălaca n-are nimic și cerșește din sat în sat. Ungurii au mai luat doi români din Ațintiș, pe Prodan Nutu și Vargo Bika și i-au împușcat tot

în satul Chimitelnic. Ei au fost „singari” (muzicanți); de Prodan au rămas văduva Vaselia, orfanii Gligor, Maria care n-au nimic, văduva fiind neputincioasă. De Vargo au rămas orfanii Vasilica și Nicolae, fără tată, fără mamă, care sunt cerșetori.

Păstor al sufletelor greco-catolice din satul Kucs (Cuci, Kutyalva, jud. Mureș) era preotul Moldvai Pavel care raporta 4 români din parohia sa și din Sîniacob (Marosszentjakab, jud. Mureș) trecuți din viață în moarte prin mână maghiară, în octombrie 1848. Când au năvălit secuii de către Ernoth (Iernut, Radnok, jud. Mureș), l-au ucis în ograda lui, fără a avea nici o vină, pe Căprariu Ioan, cantorul satului, plâns de orfanii Ioana, Marișca, Nicolae, Philon, copii sărmani, fără tată, fără mamă, care n-au nimic. Pe Căprariu Iosiv l-au scos ungurii afară din ograda casei lui și i-au tăiat grumazii. El a fost dascăl și a lăsat în urma lui pe orfana Pina, fără tată, fără mamă, care n-are nimic. „Omul sărman” Fania Likă a avut aceeași soartă și a lăsat după el „neharnici de a se hrăni” pe orfanii lui Kirilă și Maria care n-au nimic; și acesta a fost ucis la casa lui din Szent Iacob (Sîniacob sat, com. Ațintiș, jud. Mureș). În Cuci a fost împușcat și Stoika Mihăilă, econom, care este plâns de văduva Marișca, de orfanii Maria, Paraschiva și n-au nimic. Preotul unit Botiezan Tuodor adeverește că în octombrie 1848 secuii din Iernut l-au împușcat pe cantorul Marian Thoader din Orosia (Marosoroszi, jud. Mureș), dar execuția a avut loc în Cuci. Urmașii lui, văduva Thodora, orfanii Ioan, Aaron, Philon, Marișca, Maria, 6 suflete, sunt demne de mila imperială, mai au „puține bucate și vituțe”, dar alte venituri nu posedă și acum stau în casa eclesiei (deci a bisericii) și n-au casă proprie. În aprilie 1849 solgăbirăul (jude cercual) Benkő Elek, umblând prin sate cu soldații unguri, l-a luat din casa lui din Orosia pe economul Marian Thoader junior, l-a dus în Thurdașiu (Turdaș, Tardos, jud. Alba) și l-a împușcat; este plâns de văduva Cătălina, de orfanii Tanasie, Gligor, Ștefan, 4 suflete din Orosia, demne de mila Împăratului, care n-au nimic, întrucât ungurii le-au prădat toată averea. Preotul unit Pop Vasilie adeverește că în iunie 1849 a murit în temnița de la Turda, Timbus Ioan și prin judecata oficială comitatensă maghiară a Albei de Jos, în mai 1849, au fost executați la Ocnele Uioarei, Gongolean Petru și Moldovan Chirilă. Toți erau din satul Gezse (Gheja,

Marosgezse, localitate componentă a orașului Luduș, jud. Mureș). Timbus Ioan a fost om sărman care a fost prins de ungurii din Cristur (Cristur, Bâra, Berekeresztur, jud. Mureș), când au venit să jefuiască satul Gheja și l-au dus în prinsoare la Turda unde a decedat. Urmașii lui, 4 suflete, văduva Anișca, orfanii Thănăsie, Gligor, Ștefan, stau în Gheja și pe unde pot, n-au nimic și sunt vrednici de mila Împăratului. „Singar”-ul (muzicantul) Gongoelan Petru a lăsat în urma lui pe văduva Ana, pe orfanul Ioan, care trăiesc în Gheja din cerșit, deoarece n-au nimic. Omul sărman Moldovan Chirilă este plâns de sărmana văduvă Sophia care este cerșetoare.

Cantorul Pop Iosiv din Copand a fost citat de oficialii comitatului Alba de Jos să vină la Uioara, dar n-a mai ajuns acolo, deoarece în Săptămâna Patimilor ungurii l-au aruncat în Mureș. Este plâns de văduva Nastasia și orfana Elena care trăiesc în Tritu de Jos (Tritenii de Jos, jud. Cluj) și n-au nimic. Când au năvălit ungurii din scaunul Arieșului să prade Noșlacul (Marosnagylak, jud. Alba) au ajuns-o din fugă pe văduva Maria, a lui Ilie Morariu și au omorât-o. A fost săracă și de ea au rămas orfani și de tată și de mamă, Ileana, Ilie, Thoader, Vasilika, 4 suflete care trăiesc acum în Spălnaca (Spălnaca, Ispánlaka, jud. Alba) și Valea Sasului (Szászvölgy, Deutschach, jud. Alba) și n-au nimic. Ungurii năvălitori s-au aruncat și asupra lucrătorilor români pe câmp, omorând atunci la hotarul Sumugiului (Somogyom, Schmiegen, jud. Sibiu) pe Varga Samoilă. A fost econom în Nagylak (Noșlac) și a lăsat după el 3 orfani, Oana, Ioan, Maria, fără tată, fără mamă, care umblă din sat în sat în cerșesc. Oficialii comitatensi din Alba de Jos l-au judecat pe Nyicheiutz (Nicăiuț) Ioan și l-au osândit la moarte prin glonț fiind executat în Sâmbăta Rusaliilor 1849 la Ocnele Uioarei. A fost econom și este plâns de văduva Tatiana, de orfanii Lina, Ilisie, Brezse (Breje), Thoader, Ilona, Maria, Vasilie, 8 suflete demne de mila Împăratului, care au casa arsă de unguri, dar au o vacă și puțină moșie. Sătenii unguri din Noșlac l-au scos în Săptămâna Patimilor ungurești 1849 pe Botezan Iov, din casa sa, l-au dus la Mureș și l-au împușcat. A fost econom și este plâns de văduva Maria, de orfanii Ana, Tatiana, 3 suflete sărace și amărâte care n-au nimic. Zugrav Vasilie era om sărman, se hrănea lucrând la săpatul cucuruzului prin Hopârta

(Haportan, jud. Alba) și alte sate. Într-o seară, după ce și-a terminat lucrul la câmp, s-a dus în satul Aszinip (Azinip, jud. Alba) unde a fost ucis de ungurii din acest sat. În Hopârta au rămas de el văduva Axenie și orfanul Gavrilă, care n-au nimic.

Economul Vaidașegan Obrezse (Obreje), econom în Noșlac (Marosnagylak, jud. Alba), a fost judecat de oficialii comitatului și osândit la moarte, parohul slujitor Popa Matei specificând că nu se cunoaște motivul condamnării. A fost executat în vremea secerii 1849 la Uioara în deal la Furci și este plâns de orfanii, fără tată, fără mamă, Ana, Maria, Ioan, Gavrilă, Ana (?), 5 suflete care au casa arsă, moșia pustie și o vacă fătată. Când ungurii au atacat Salinele imperiale ale Mureș Uioarei l-au omorât în ajunul Bobotezei 1849 pe economul Bleanka Thoader care este plâns de văduva Porophira, de orfanii Petru, Chifor, Iuon care au casa prădată de unguri, moșia pustie și doi viței. Negru Pavel din Noșlac a luptat în Lagărul Românesc, a fost rănit în luptele de la Salinele Mureș Uioarei, a fost transportat la Spitalul din cetatea Bălgradului (spital imperial pentru armata cezaro-regală), unde a murit. A fost econom și este plâns de orfanii: Maria, Anica, fără tată, fără mamă, două suflete care n-au nimic și trăiesc din „miluirile creștinilor”. Pe Mann Ioan din Noșlac l-au luat consătenii lui unguri în Săptămâna Paștilor, de acasă într-o seară, l-au dus la Mureș unde l-au executat și l-au aruncat în apă. Au rămas de el văduva Maria, orfanii Ioan, Ana și o mamă bătrână Theodora care n-au altă avere decât o vacă. Tot așa și-a sfârșit zilele Luka Geogiu, econom, plâns de văduva Liana, orfanii Iuon, Nicolai, Iacob, care n-au nimic. A fost împușcat în hotarul Noșlacului, Ruszanț (Rusanț) Alexandru, econom, care a lăsat în urma lui pe văduva Anisia, orfanii Iliana, Nicodin, Oana, Maria, mama bătrână Marișca, 6 suflete cu casă arsă, moșia pustie, care au o vacă fătată. Alexandru a căzut în luptă în 1849, în ajunul Bobotezei, când maghiarii au atacat Salinele.

În octombrie 1848 când ungurii au atacat Noșlacul pentru a-l prăda și arde, Oanca Georgiu s-a luptat cu cei și a căzut în sat. Este plâns de văduva Anisie, orfanii Ioan, Simeon, Oana, Maria, 5 suflete care n-au nimic. În Săptămâna Paștilor ungurești, consătenii unguri din Noșlac l-au luat de acasă pe Oanka Iuon, l-au dus la Mureș, l-au

împuşcat și l-au aruncat în apă. Au rămas doi orfani, fără tată, fără mamă, Mateiu și Ispas, care n-au nimic. Tot atunci a avut aceeași soartă Coman Vasilie care a lăsat în urma lui pe văduva Tatiana, pe orfanii Iuon, Maria, Ana, Oana, Paraschie, Alexandru, 7 suflete care n-au nimic. În 1849, după Paști, ungurii l-au prins în hotarul Turdaşului (Tordas, jud. Alba), pe Szuts (Suciu) Login, l-au suit pe dealul Turdaşului și l-au împuşcat. Văduva Ana a rămas cu casa arsă și moșia pustie. În 1849, după seceră, ungurii l-au prins în Fărău (Forró, jud. Alba) și l-au împuşcat pe economul Coman Pinte, în hotarul Noşlacului., în timp ce-l duceau la Uioara, probabil la judecata comitatensă maghiară. Orfanii lui, fără tată, fără mamă, Ioan, Thoader, Ana, Maria locuiesc în Heria (Hari, jud. Alba) și n-au nimic. Ungurii arieşeni năvălitori, împreună cu ungurii săteni din Noşlac, în ajunul Bobotezei 1849, i-au tăiat mâna dreaptă economului Heresteşan Alexie. Alexie, chilav, trăieşte cu orfanii de mamă, copiii lui, Moise, Ioan, Nicolae, Maria, 5 suflete demne de mila Împăratului, care au „numai casa arsă și doi juncunți” (tăurași). Când ungurii au aprins Noşlacu, în octombrie 1848, l-au omorât pe economul Reşka Georgiu, plâns de văduva Dochia, de orfanii Nicolae, Oana, Maria, 4 suflete care trăiesc în Boiani (Alsobajom, Bonnesdorf, jud. Sibiu) și n-au nimic. Pe vremea sapei, în 1849, românul Căbudean Indrei din Noşlac s-a bătut cu ungurii care au năvălit asupra cetății Bălgradului și a fost rănit la mâna dreaptă. Chilăvitul Indrei trăieşte împreună cu orfanii de mamă, copiii lui, Maria, Ioan, Thoader, care n-au nimic. În ziua de 10 ianuarie 1849, ungurii arieşeni și ungurii consăteni l-au împuşcat pe cantorul Lazăr Gedeon în hotarul Noşlacului. Orfanii și de tată și de mamă, Susana, Aron, Ilisie, Ioan, 4 suflete trăitoare în Găbud (Gabod, jud. Alba) n-au nimic. Economul Varga Michail, însoțea armata imperială, a fost prins de unguri în bătălia de la Sibiu și dus în temnița de la Cluj, unde a murit după seceta din 1849. Este plâns de mama lui bătrână Maria, de văduva Pelagia, de orfanii Maria, Niția, Georgie, 5 suflete din Noşlac care n-au nimic. În octombrie 1848, Spanyol Iacob s-a bătut în Noşlac cu ungurii atacatori și a fost rănit la cap și la mâna dreaptă. Chilăvitul Iacob trăia cu fiul său, rănit tot atunci de unguri și n-aveau nimic. Pentru toți sătenii greco-catolici din Noşlac, preot raportor și

mărturisitor era Popa Matei care și-a trimis conșignația protopopului său Leontin Lentoianu.

Pentru enoriașii greco-catolici din Mureș Uioara de Sus (Felsőmarosújvár), preot raportor și mărturisitor era Constantin Cosztán (Costan). Bács (Baciu) Pavel era bolnav și a fost împușcat în casa sa, după Boboteaza 1849, de ungurii arieșeni năvălitori asupra satelor române. A fost econom, este plâns de văduva Ana, trăitoare în Uioara de Sus, care n-are nimic. Casa au ars-o ungurii, marhăle (vitele) au fost duse de maghiari și moșia este pustie. Lazăr Ilie, senior, a fugit în Silivașiu (Silivaș, Mikoszilvas, jud. Alba), dar ungurii au străbătut până acolo și în februarie 1849 l-au omorât. După el în Uioara de Sus au rămas văduva Oana, orfanii Cruciața, Maria, care au o vacă și moșia pustie. Când ungurii au atacat Uioara, au prădat casele românilor, le-au luat vitele, economul Morariu Ioan s-a luptat cu ei și a căzut în bătaie, în februarie 1849, la hotarul Uioarei. Văduva Cruciața, orfanii Simeon, Dumitru, au puțină moșie pustie, altceva nimic. Tot în luptele cu ungurii, în Uioara și în hotarul Salinelor, au căzut Adam Dumitru, de care au rămas văduva Sia, orfanul bolnav psihic Mathei, cu casa arsă, moșia pustie și Szuts (Suciu) Iuon, de care a rămas fără avere văduva Mărie. Bătrânul Szelegian (Sălăjan) Măcsimide n-a putut fugi de acasă, nici să se apere de unguri care în octombrie 1848 l-au împușcat în casa lui. A fost econom și de el a rămas orfanul Iuon fără nimic. La comanda oficialilor comitatensi unguri din Alba de Jos, a fost spânzurat în Postul Paștilor 1849, în hotarul Uioarei, economul Scherb (Șerb) Georgie, de care au rămas fără nimic, văduva Mărie și orfanul Manuil. Moldovan Ioan servea ca preot în Bucerdea (Bucerdea Grânoasă, Buzasbocsárd sau Bucerdea Vinoasă, Borosbacsárd, jud. Alba ?) de unde l-au chemat ungurii Orbai și Fejer János acasă și după trei zile un oficial militar maghiar l-a împușcat, în iunie 1849 la Salinele Uioarei. Orfana lui, Susana, care n-are nici mamă, trăiește în Asinip și n-are nimic. În octombrie 1848 Cucserzan (Cucerzan) Iuon s-a luptat cu ungurii în Uioara și a căzut în bătălie. A fost om sărman și au rămas de el doi orfani, fără tată, fără mamă, Măcinica și Simion, săraci. În al doilea atac asupra Uioarei, din februarie 1849, ungurii jefuitori și aprinzători l-au împușcat în sat pe Lazăr Ilie, junior, de care au rămas văduva Sophia,

orfani Letiția, Oana, sărace. Tot în februarie 1849, omul sărman Popovici Simeon a fost împușcat prin cap și ochiul stâng; nu mai vede, nu mai aude, trăiește cu două suflete și sunt săraci.

În februarie 1849, ungurii au năvălit în moara lui Morariu Thoader și l-au împușcat în moara lui. Este plâns de văduva Anica, de orfanii Gyuri (Gheorghe), Anica, Rosalia, Raveca, Marișca, Sophia, 7 suflete din Uioara de Sus care n-au nimic. Oficialii comitatului Alba de Jos l-au spânzurat în Postul Paștilor 1849 pe păstorul de vite Lazăr Nicolae, de care au rămas, fără tată, fără mamă, orfanii Artemon și Veronica, săraci. Selegian (Sălăjan) Obrezse (Obreje) din Mureș Uioara de Sus a luptat în Lagărul Român de la Cakova (Cacova, Dumbrava, Dombra, veche denumire a satului Livezile, Urháza, jud. Alba) și a căzut acolo în bătălia cu ungurii din octombrie 1848. A fost om sărman și este plâns de văduva Theodora care n-are nimic. În februarie 1849, când ungurii au prădat și ars Mureș Uioara de Sus, l-au împușcat prin mâna care „au secat de tot” pe singarul (muzicantul) Georgie Cziganu (Țiganu). Chilăvitul Georgie trăiește singur și n-are nimic. În februarie 1849, economul Crișean (Crișan) Thoader, bolnav, zăcea în patul lui, dar ungurii într-atâta l-au împuns și chinuit încât l-au lăsat abia viu și în scurt timp a și murit. Este plâns de văduva Maria, orfana Theodora, care n-au nimic decât moșia pustie.

Preotul raportor Rusz (Rus) Grigorie din Mikoslaka (Micoșlaca, Miklóslaka, jud. Alba) relatează că din parohia lui a fost ucis un enoriaș de unguri, unul a fost rănit în bătălia cu maghiarii iar altul, tot în bătălia cu ungurii a fost rănit („vulnerat”) rău la cap. Ungurii din Felvincz (Vințul de Sus, azi Unirea, jud. Alba), când au atacat Cisteiul Unguresc (Cisteiu de Mureș, Magyarceseztve, jud. Alba) ca să-l prade, l-au prins pe economul Solyia Precup, l-au dus la Unirea și l-au împușcat. Văduva Chiriana, orfanii Ioan, Maria, trei suflete din Micoșlaca au puține vite, altceva nimic. Vergye (Verde) Tănăsie s-a luptat cu ungurii în cetatea Bălgradului unde a fost rănit în iunie 1849. El este „miles rude donatus”, soldat cu stagiul militar complet, cu pensie de la Împărat, dar fiindcă în lupta de la cetatea Albei Iulii și-a pierdut „patentatu, groșitia ce o căpăta și nu i s-a mai dat” (groșiția, în sens de pensie, o sumă de bani). Bătrânul militar, acum chilăvit, trăiește

singur și este sărac. În martie 1849, Toth Simeon, econom, s-a luptat cu ungerii năvălitori asupra satului, a fost rănit, trăiește chilav cu muierea sa Maria, cu pruncii Arithon, Varvara, în Micoșlaca, au două vițeji și moșia pustie. Protopopul Leontin Leontianu, care era și paroh în Salinele Mureș Uioarei, relatează că ungerii din Saline l-au prins pe Păskutz (Păscuț) Lazăr, în februarie 1849, l-au dus „între crâncene bătaii” la Turda unde l-au împușcat. El a fost „voluntarii salicida” (voluntar la Saline !?) și este plâns de văduva Paraschiva, de orfanii Rachila, Nicolail, 3 suflete care se hrănesc pe unde pot și n-au nimic.

Pentru românii greco-catolici trecuți din viață în moarte prin mână maghiară din Poiana scaunului Arieșului (Poiana, Aranyospolyán, jud. Cluj) preot raportor și mărturisitor era Gavril Nemeș. Acesta adeverea că Pogăcsan (Păgăcean) Samuil s-a bătut în luptă cu ungerii care au atacat Poiana și a căzut în ziua de 19 decembrie 1848. A fost econom, este plâns de văduva – menționăm că preotul folosește numai termenul de „vidua” – Ioana, orfanii Dochia, Pavel, care sun săraci. În aceeași bătaie cu ungerii din ziua de 19 decembrie 1848, a căzut Sanchira Sinthion, econom și el, care a lăsat în urma lui, fără tată, fără mamă, pe orfanii Ionașiu și Ana, care trăiesc în Mesko (Cheia, Mészkö, jud. Cluj) și care n-au nimic. În aceeași bătaie au căzut Lukacs (Lucaci) Iosiv, Coroban Dumitru, Băjeșiu Lup. Iosiv a fost păstor, este plâns de văduva Nastasie, care are doar o vacă, nimic altceva. Dumitru a fost econom, văduva lui Maria n-are nimic, Lup, tot econom, a lăsat după el pe văduva Ileana, însărcinată, care n-are nimic. În timpul raidului efectuat de ungerii din Turda și din Poiana contra românilor, în 5 ianuarie 1849, aceștia l-au împușcat în câmp pe Rogozan Alexa, păstor de vite. Au rămas fără tată, fără mamă, orfanele Ana, Maria, Susana, fără nimic.

Aceeași soartă a căzut pe economul Rogozan Vasilie, plâns de văduva Lina, orfanii Ioan, Maria, Nastasie, săraci. În Postul Paștilor, în ziua de 26 martie 1849 când ungerii consăteni din Poiana s-au întors acasă, l-au prins pe economul Szelistyan (Săliștean) Chifor, l-au scos afară din sat și l-au împușcat. Au rămas fără tată, fără mamă, orfanii Alexa, Nicolae, n-au nimic. Când a murit muierea păstorului de oi din sat, acesta l-a trimis să păzească oile pe Flore Dănilă, pentru ca el să se

ocupe de înmormântarea soției. Dar, la 2 iulie 1849, noaptea, ungurii l-au împușcat pe Dănilă care este plâns de văduva Cătălina, orfanii Iona, Maria, Ana, Nastasie, 5 suflete care n-au nimic. În ziua de 30 octombrie 1848, consătenii unguri din Poiana l-au împușcat acasă la el pe economul Popa Vasilie pentru că a participat la Adunarea Blajului. Văduva Dochița a rămas doar cu o vacă, deoarece toată averea i-a fost jefuită de unguri. În ziua de 30 martie 1849, în bătaia de la Cakova (veche denumire a satului Livezile, com. Livezile, jud. Alba), cu ungurii, a căzut economul Cordiș Dumitru. Văduva Oana și orfana Ileana sunt sărace. Consătenii unguri l-au prins pe Bacs (Baciu) Thoader, l-au dus la Turda, unde a fost împușcat în ziua de 7 ianuarie 1849. El a fost servitor și a lăsat în urma lui pe bătrâna sa mamă, Maria, care n-are nimic.

În 13 ianuarie 1849, noaptea, ungurii arieșeni au atacat Hidișul (veche denumire a satului Podeni, Székélyhidas, jud. Cluj), au intrat în casa lui Flore Vasilie și l-au tăiat cu lăncile în bucăți. Vasilie a fost „ostaș militar de graniță” și este plâns de văduva Marina și orfana Nastasia care n-au nimic și cerșesc în sat. Tot în noaptea de 13 ianuarie 1849, ungurii din Bădeni (Bagyon, jud. Cluj) au intrat și ei în Hidiș, l-au împușcat în ambele mâini și l-au rănit la cap pe Flore Iuon, militar de graniță. Chilavul Iuon Flore trăiește cu fiul său, Iuon, în Hidiș, au casa prădată de unguri și n-au nimic. Alt militar de graniță, Flore Gligor, a fost rănit tot atunci prin cotul mâinii stângi. El trăiește cu muierea Theodora, cu o fătăuță Ana, 3 suflete care n-au nimic, deoarece casa le-a fost arsă de unguri. Militarul de graniță Dârlea Simeon a fost rănit în noaptea de 13 ianuarie 1849 la cap cu lăncile, nu mai aude, nu mai vede, trăiește singur în Hidiș, deoarece în acea noapte fatidică ungurii i-au omorât toată familia. Popa Nastasie a fugit din calea ungarilor înfuriați, dar și-a rupt piciorul stâng în pădure. Chilava Nastasie are doar o vacă fătăuță iar casa i-a fost arsă de unguri. În ziua de 13 ianuarie 1849, ungurii din Bădeni au aprins casa lui Popa Iuon și pe el l-au aruncat de viu în focul casei sale. El a fost „econom provincial” [nu știm ce vrea să însemne econom-țăran provincial, decât în sensul că acesta n-a fost militar de graniță, deci a fost „provincial”] și este plâns de văduva Măcsinica, de orfanele Ana, Oana, care n-au nimic. Pe

văduva sărmană Dârlea Oana au împușcat-o năvălitorii unguri din Bădeni în casa ei, în acea noapte de ianuarie și de ea a rămas orfana chilavă Anica, săracă, fără nimic. Pentru toți românii din Hidiș, mărturisitor și raportor a fost parohul greco-catolic Nikolae Papp.

Pentru românii pieriți prin mână maghiară din Varfalău (Moldovenești, Varfalva, jud. Cluj) preot mărturisitor și raportor este Gavril Deac. Încurajați de vestea că Bem a declanșat ofensiva asupra Ardealului, ungurii l-au tăiat în 29 decembrie 1848 în satul Moldovenești, pe economul Moldovan Ioan de care au rămas văduva Maria, orfanii Iosiv, Vasilie, 3 suflete trăitoare în Șonfalău (Cornești, Solvomtelke, jud. Cluj) care au casa arsă și sunt săraci. Ungurii consăteni au bătut-o rău în casa ei pe văduva sărmană Scherban (Șerban) Oana, au scos-o afară din casă și au tăiat-o cu lăncile în piața publică („platea publica”) din Moldovenești. Orfanii, fără tată, fără mamă, Raveca, Vasilie, Marie, Ana, trăiesc în Moldovenești și unde pot, din cerșit. Ungurii consăteni au năvălit în 29 decembrie 1849 acasă la văduva Baloș Iuliana și au omorât-o pe ea, pe mama ei, un frate al ei și un prunc; dar de această văduvă sărmană a mai rămas orfana Ana care stă în Moldovenești și n-are nimic; și văduva Oana a fost ucisă, tot în ziua de 29 decembrie 1848. În 12 ianuarie 1849 economul Oprea Andrei a fost convocat în casa lui Székely János unde Pálfi János l-a împușcat prin coaste. Chilăvitul Oprea Andrei a fost militar grănicer, trăiește cu muierea lui, Anisie, în Moldovenești și n-au nimic.

Pentru românii din Dombrou (Dumbrava, Gyeróváránhely, jud. Cluj), uciși de mână maghiară, preot raportor și mărturisitor era Popp Michail. Când ungurii au atacat și ocupat Dumbrava, i-au chemat înapoi pe românii ce au fugit din sat. Aceștia, încrezători, s-au întors, dar au fost executați în hotarul Inokului (Inucu, Inaktelke, jud. Cluj). Evenimentul s-a petrecut în ziua de 13 ianuarie 1849. Așa a fost împușcat militarul grănicer Popa Ioan, plâns de văduva Ana, de orfanii Petru, Crucița, Vasilie, 4 suflete din Dumbrava, jefuiți de toate de unguri, dar au două "mărhuție" (vite) și puțină moșie militărească. În acea zi au fost împușcați în hotarul Unucului (Inaktelke, jud. Cluj) grănicerii Petrudyan Iuon, Korb Thoma, Fhirziu Gligor, văduva de grănicer Jenei Thodora, iar militarul Varadi Iuon a fost împușcat

împreună cu muierea lui și un fecior mare. De Petrydián au rămas văduva Ana, orfanii Ana, Mitru, Iacob, Iuon, Thodor, Ambrozie, Melintie, 8 suflete din Moldovenești, jefuiți, dar au puțină moșie militărească. De Korb Thoma au rămas, fără tată, fără mamă, orfanii Văsălie, Savina, care au casa prădată de unguri, dar și puțin pământ cumpărat de tatăl lor. De Gligor a rămas, fără tată, fără mamă, orfana Mărie, are casa prădată de toate și puțină moșie. De văduva Thodora au rămas, fără tată, fără mamă, orfanii Indrei, Maria, au casa prădată și puțină moșie care este în parte cu mai multe neamuri. De Varadi Iuon, cel ucis cu soția și cu feciorul său mai mare, au rămas, fără tată, fără mamă, orfanii Iuon, Maria, care au puține vite, casa prădată și puțină moșie.

Pentru românii din satul Miskiu (Mischiu, veche denumire a satului Cheia, Meskó, jud. Cluj) uciși de unguri, preot mărturisitor și raportor a fost Dimitrie Popa. Agirbitsan (Agîrbicean) Iuon și feciorul său veneau din pădure cu lemne în spate și la 9 ianuarie 1849 soldații lui Kemény Farkas i-au împușcat pe amândoi. Iuon a fost econom, văduva lui, Maria, trăiește în Petrid și n-are nimic. Au fost împușcați de aceiași soldați Crișan Gligor, Cozma Iov, ambii economi, tot în 9 ianuarie 1849. De Gligor au rămas văduva Ana, orfana Nastasia, care au o căsuță slabă, dar n-au moșie, iar de Iov a rămas, fără tată, fără mamă, orfana Ana care trăiește din cerșit.

Popa Elias Apijan adeverește că în 2 ianuarie 1849, românul greco-catolic Gazsa (Gaja sau Gheaja) Vasilie din Mohács (Măhăceni, Aranyosmahacs, jud. Alba) s-a dus la măcinat la moara din hotarul Rakișului (Rachiș, Otáhrákos, jud. Alba) și când ungurii au atacat moara l-au împușcat. A fost econom și este plâns de văduva Dochița, de orfanii Gavril, Iuon, Oana, Ana, 5 suflete din Măhăceni care n-au nimic decât o casă pe locul satului. Militarul Bozsos (Bojos) Vasilie care mergea cu carul de la Măhăceni la Csikău (Cicău, Csiko, jud. Alba) a fost împușcat de unguri, în iunie 1849, la hotarul Csuguduului (Ciugud, Maroscsuged, jud. Alba) la ordinul căpitanului Velits (Velici). De el a rămas, fără nimic, văduva Iliana. Tot Elias Apijan (Apian) adeverește că Popa Iacob, „fiind militar efectiv” s-a bătut cu maghiarii în lupta de la Podul Simeriei, din februarie 1849, și a fost lovit de un tun care i-a

rupt călcâiul de la piciorul stâng. Chilăvitul Popa Iacob trăiește cu orfanii de mamă Iacov, Thodor, Gavril, Maria, Iuon, Iacob, 7 suflete din Măhăceni care au puține vite, casă și puțină moșie. Schusman (Șuşman) Petru era caporal „efectiv” în armata imperială, s-a întors cu aceeași armată înapoi în țară, dar în iulie 1848, a murit în luptă (!) la graniță. Este plâns de văduva Ana, de orfanii Mariska, Vasilie, Susana, 4 suflete din Măhăceni, au puține vite, casă și puțină moșie.

Popa greco-catolic Pop Petru era preotul mărturisitor și raportor pentru românii uniți din Cicău (Csako, jud. Alba), uciși de mână maghiară: Thya (Tia) Vasilie, Călin Dumitru, Popa Ioniță. Vasilie venea din Teiuș către casă și în drumul țării la Mirăslău (Miriszló, jud. Alba) s-a întâlnit cu armata ungurească. Soldații unguri l-au împușcat în 4 ianuarie 1849. A fost econom, este plâns de văduva Raveca, de orfanii Iacob, Filemon, Maria, 4 suflete, avere n-au, dar au puțină moșie și casă și trăiesc în Cicău. Călin Dumitru era orânduit „vigilater” (paznic) de săteni, dar ungurii din Lopadia Ungurească (Lopadea Nouă, Magyarlapod, jud. Alba) care au atacat Cicăul, l-au dus la Aiud (Nagyenyed, Grossenyed, jud. Alba) unde a fost împușcat în ziua de 1 aprilie 1849. A fost militar, este plâns de văduva Palagia, de orfanii Ioan, Ambrozie, Marie, avere n-au, dar au căsuță și puțină moșie. La Rusaliile din 1849, ungurul Bartha János l-a luat din Cicău pe românul Popa Ioniță, l-a dus la Aiud, de acolo la Ocnele Uioarei unde a fost împușcat. A fost militar, a lăsat în urma lui văduva Szija (Sia), orfanul Ioan, care acum trăiesc în Măhăceni și n-au nimic. Preotul Nikolae Popa adeverește că Gavril Dumitru din Hidiș (veche denumire a satului Podeni, com. Moldovenești, jud. Cluj) era caporal în armata cezaro-regală (imperială), staționa în Teiuș (Töyis, Dreikirchen, jud. Alba), nu și-a părăsit postul și când armata ungară a intrat în oraș, soldații maghiari l-au împușcat, pedepsindu-l pentru credința dovedită față de Împăratul său. Este plâns de orfanii, fără tată, fără mamă, Ștefan, Thodor, Veronica, Ana, 4 suflete din Hidiș care n-au nimic, deoarece ungurii le-au ars și casa. Gavril Dumitru a fost executat în ziua de 24 martie 1849. Preotul Papp Michail adeverea că militarul „efectiv” din armata imperială Török (Turcu) Todor, când s-a întors acasă în Transilvania, a murit la granița țării, în iulie 1849. Îl plâng

văduva Rosalia, orfanii Thodor, Maria, 3 suflete din Dumbrava, care au o vacă fătată și casa prădată de unguri. Tot preotul greco-catolic Papp Michail adeverește că militarul "efectiv" din armata imperială Laszló (Laslău) Thodor, originar din Dumbrava, a murit în octombrie 1849 la spital în Sibiu. În Dumbrava trăiește, fără tată, fără mamă, orfana Tatiana, pusă sub tutoratul unui moș bătrân care la „propriu nu are nemica”.

Preotul Mureșan Ioan raportează împrejurările în care au pierit de mână maghiară 4 români din Hărăstășiu (Hărăstaș, veche denumire a satului Călărași, Harastos, jud. Cluj) și 2 români din Bágyon (Bădeni, jud. Cluj). Selezsan (Sălăjan) Mihail era cârciumarul („făgădariu”) lui Zeyk Jozseff din Turda și a fost trimis anume la patronul său. Acesta l-a împușcat în 18 ianuarie 1849 în câmpul Hărăstașului. De el a rămas văduva Ana, mama lui bătrână Oana, orfanul Iuon, 3 suflete din Hărăstaș care n-au nimic, deoarece administratorul („tisztu”) curiei (moșiei) lui Zeyk Jozseff le-a luat toate vitele și tot ce au avut în momentul când a fost omorât soțul și tatăl lor. Cantorul calvin din Hărăstaș Bartha Frantz cu frații săi, în 13 februarie 1849 au intrat în șura parohului de rit latin unde l-au găsit pe Mann Nicolae, om sărman, pe care l-au străpuns cu furca de fier prin grumaz până a murit. Au rămas văduva Nastasia, orfanii Maria, Paraschia, Patiguță (!), Susana, 5 suflete în Hărăstaș, n-au avere, au casa prădată de unguri. Când au văzut cantorul calvin Bartha Franz și frații săi că parohul ungar din Hărăstaș nu mai poate admite și suferi ca românii să fie uciși în curia lui, l-au scos pe omul sărman și păstor al orașului, Mann Macavei, „cu grozave bătăi” afară din sat și l-au omorât tot în 13 februarie 1849 în câmpul Hărăstașului. Au rămas de el văduva Dochia, orfanii Ioan, Ștefan, Thodor, Samuil și Petru, 6 suflete care n-au nimic. Păcurarul Rost Chim a fost alungat din sat de ungurii ciuceni și s-a refugiat la păstorul de oi din Cucserdea (Lunca Mureșului, Szekelykocsárd, jud. Alba). În decembrie 1848, ungurii cucerzeni i-au omorât pe amândoi. Au rămas de el văduva Oana, orfanii Ilie, Vasilica, Maria, Cătălina, 5 suflete în Hărăstăș, care n-au nimic. Biria Ion din Bădeni a fost alungat de la casa sa de unguri, dar a fugit în pădurea Bădenilor unde ungurii l-au ajuns din urmă și l-au tăiat în bucăți. Ioan

a fost „măsariu” (tâmplar, făcea mese, scaune), este plâns de văduva Sia, de orfanii Ilie, Vasilica, Maria, Cătălina, 4 suflete care n-au nimica avere, doar o căsuță prădată de maghiari. Ioan a fost ucis în pădure în ianuarie 1849. Tot atunci Nemeș Iacob, om pașnic și bătrân, a ieșit de la un vecin ungar din casă și niște „unguri blăstămați” l-au împușcat. Iacob a fost econom, este plâns de văduva Marișca, de orfanii Iacob, Alexandru, 3 suflete care n-au avere și au fost prădate de tot ce au avut.

Preotul greco-catolic Aron Mezei relatează împrejurările în care au fost răniți românii din Șonfalău (Cornești, Solyomtelek sau Sinfalva, jud. Cluj). Lorincz Iuon, din Cornești, a luptat în bătaia de la Abrud, din iunie 1849, cu ungurii și a fost rănit la piciorul drept. Este om sărman și trăiește cu muierea Ana, cu pruncii Ștefan, Ioan, Gavrilă, 5 suflete care n-au nimic. În ianuarie 1849 ungurii din Bădeni au năvălit asupra lui Fekete Gligor, l-au bătut așa de rău încât nu mai poate munci ca să se hrănească el și familia lui. Chilavul Gligor trăiește cu o muiere chilavă și ea, numită Maria, două suflete în Cornești care au fost prădate și n-au nimic. Vlada Georgie s-a luptat cu ungurii în bătaia de la Roșia Abrudului (Roșia Montană, Verespatak, Golabach, jud. Alba), din iunie 1849 și a fost împușcat în piciorul stâng. Chilăvitul Vlada Georgie, om sărman, trăiește cu pruncii fără mamă, Ioan, Vasilie, Georgie, 4 suflete în Cornești care n-au nimic.

Preotul Papp Athanasie din Ormenyes (Ormeniș, Marosörmenyes, jud. Alba) adeverește că Ratz (Raț) Miron, militar „efectiv” în armata imperială din cetatea Bălgradului a murit în ianuarie 1849 în spital. Văduva Maria, orfanii Vasilie, Moise n-au altă avere decât o căsuță. Alt militar din armata imperială, Pașka Nicolae, a pierit la Csernetz (Țărătel, Cerecel, jud. Hunedoara) în luptă cu ungurii. A rămas de el văduva Domnica, orfana Veronica, 2 suflete din Ormeniș care au puțină moșie dar sunt sărace. În martie 1849 în spital la Sibiu a murit militarul din armata imperială Ratz (Raț) Petru. Armata imperială s-a retras din Sibiu, l-a lăsat pe Petru în spital unde a murit în martie 1849. Petru a fost fecior, are doi părinți „uitați de bătrâni și nehamnici de a se hrăni”, două suflete din Ormeniș care au o văcuță și puțină moșie. Când au venit „önkinteseii” (voluntarii) unguri din Turda în Șonfalău l-au luat pe preotul Mezei Aaron, l-au bătut pe drumul spre Turda și în

Turda așa de tare încât nu mai este harnic să-și susțină dregătoria și are amețeli grave la cap. Papp Athanasie îl caracterizează pe fratele său în Christos, Mezei, ca fiind „zdrobit și cu totul invalid”, care trăiește cu bătrâna lui preoteasă în Cornești, „în cea mai aspră sărăcie”. Mezei era – potrivit expresiei lui Athanasie – „paroh învechit în zile”. Bătaia zdravănă aplicată de unguri bătrânului preot greco-catolic s-a petrecut în ziua de 18 ianuarie 1849.

Preotul Constantin Costan raporta împrejurările în care au pierit de mână maghiară românii din Inok (Inoc, Inakfalva, jud. Alba). Fiind fugărit și prigonit de ungurii vecini din sat, economul Marian Precup s-a refugiat cu pruncii și cu muierea lui în pădurea Csugudului (Ciugudului) în zona numită pădurea Gabrian. Fuga sa s-a petrecut după ce ungurii din Inok i-au aprins casa. El a fost însă spionat și urmărit în pădurea Gabrianului de ungurii din Decea (Marosdecse, jud. Alba). Aceștia, împreună cu ungurii aiudeni, au făcut un raid în pădure și l-au împușcat pe Precup în ziua de 1 aprilie 1849. Este plâns de văduva Sava, de orfanii Chifor, Georgie, Domnica, Maria, Pavel, 6 suflete din Inoc care n-au nimic. În aceeași zi și în același loc ungurii i-au mai omorât pe Cakovan Ioan și Szucs (Suciu) Simeon, amândoi economi, ca și Precup. De Ioan a rămas văduva Luchiana, orfana Paraschiva, de Simeon văduva Oana, orfanul Vasile, care au o vacă fătată, altceva nimic, iar urmașii lui Ioan n-au nimic. În data de 6 ianuarie 1849 ungurii din Turda și din alte ținuturi au mărșăluit pe drumul țării, au prădat și au aprins Inocul. În acea zi ungurii i-au împușcat pe Argius Thoader cu muierea sa Oana, în casa lor, și pe Flore Petru în drumul țării. Argius a fost econom, el și soția Oana, au lăsat în urma lor pe orfanul Ilie, un suflet necăjit din Inoc care n-are nimic. Flore Petru a fost econom june (fecior), care a lăsat în urma lui, „un tată invalid și îmbrâncit de bătrân, numit Longin, cu o babă așîșderea îmbrâncită Nika”, două suflete amărâte din Inoc, care n-au nimic, numai casa arsă și prădată de unguri. Parohul Ilie Vlassa raporta că gardiștii secui din scaunul Arieșului au intrat în Vereșmort (Unirea, sat, comună, jud. Alba) și i-au dezarmat pe români. Dar Metea Iuonițiu a fugit și a scăpat de ei, s-a ascuns într-o moară de pe malul Mureșului unde l-au dibuit secuii și i-au desprins capul de trup. Iuonițiu a fost

econom și a lăsat în urma lui, în Unirea, pe văduva Chirioana, care n-are nimic¹⁸⁰.

Acest lung și la prima vedere întemeiat raport, a fost redactat pe baza rapoartelor primite de la parohi, în data de 21 noiembrie 1849, de protopopul Mureș Uioarei și administrator interimar al districtului Aranyos (al Arieșului). De fapt unitatea bisericească purta denumirea de „Districtul Arhidiaconal Maros-Ujvariensis” (al Uioarei de Mureș). Pe baza celor consemnate putem depista numele românilor neînarmați uciși, dar și numele soldaților fără uniformă care au luptat sub arme pentru libertatea națiunii lor române pentru „cauza dreaptă” naturală a salvării ființei sale politice, asociată cu salvarea Dinastiei care atunci era aliată cu românii și slavii în războiul cu Ungaria kossuthistă. Sunt inserate localitățile unde s-au desfășurat bătăliile și datele în care au fost susținute, profesiile sau ocupațiile celor uciși, dar și ale celor ce au căzut cu onoare pentru libertatea română [econom-țieran, păstor de oi (păcurar), cioplitor în lemn (zimmerman), lucrător la salină („conferis salicida”), militar cu stagiou complet („miles rude donatus”), morar, păstor de vite, militar de graniță, dascăl]. Nu cunoaștem însă vârstele acestor români și soldați fără uniformă al căror sânge vărsat în localități sau pe câmpurile de luptă a demonstrat și a legitimat peste timpuri, a fost un argument puternic și des folosit în Programele naționale pentru a obține pe cale parlamentară și legală recunoașterea națiunii și limbii române ca forță politică decizională într-un stat federalizat. Nu credem că ar fi fost un efort prea mare de a insera în rapoarte și vârstele celor căzuți în luptă, dar și ale celor uciși în casele lor, în păduri sau pe câmpuri, din moment de tocmai preoții întocmeau actele matrimoniale și știau când au fost botezați enoriașii sau când s-au căsătorit. În rapoarte nu sunt specificate nici vârstele orfanilor; or nu este totuna dacă orfanul are 1-7 ani sau 15-18 ani, când, în ultimul caz puteau deja munci, își câștigau pâinea, sau – potrivit unei expresii de epocă – aveau cu ce să-și „petreacă” viața. Au fost însă rapoarte care au conținut și

¹⁸⁰ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Consistoriu, f. 272-277; Elena Mișu, *Un apel pentru cei morți. Rapoartele preoților greco-catolici 1848-1849*, Blaj, 2012, p. 207-213. Despre evenimentele de la 1848/49 în zona Arieșului, vezi documentatul studiu al lui Vasile Lechințan, *Românii, maghiarii și revoluția de la 1848-1849 în scaunul Arieș*, în „Augustia. Istorie-Sociologie” (Sf. Gheorghe), 15, 2011, p. 15-28.

vârstele orfanilor și ale celor căzuți cu onoare în bătăliile cu dușmanii unguri. Unele nedumeriri apar și la cele două rubrici, „starea averii de față a lor” și „starea subzistenței lor”. În multe cazuri la prima variantă apare mențiunea „nemica”, ceea ce ne duce automat la concluzia că sunt săraci de tot sau într-adevăr n-au nici casă, nici masă, dar la rubrica a doua se afirmă clar că unii din cei rămași au totuși casă și puțină moșie. Unii orfani și unele văduve n-aveau într-adevăr nimic și trăiau din mila creștinilor din sat sau cerșeau și în satul lor și în alte sate, ceea ce demonstrează că, în marea de amar și de jale provocată de Război, românii erau solidari și se ajutau unii pe alții. De fapt, rubrica „starea averii de față a lor” se referea la averea în vite, cu specificarea că aveau puține „marhe”, „puține mărhuție” sau o vacă, o vacă fătată iar cealaltă rubrică se referea la locuință și moșie, în sens de pământ arabil sau de fânaș. Nu se afirmă clar care era întinderea pământului arabil, calculată în câte câble sau găleți de grâu și de cucuruz producea sau câte care de fân se puteau obține, așa cum era precizat în alte rapoarte.

Raportul mai specifică faptul că românii au fost uciși uneori și de consătenii lor unguri, dar și de ungurii din alte localități care au atacat satele românești, sau de soldații unguri din armata maghiară. Alții au fost judecați și executați de oficialii maghiari ai comitatului Alba de Jos, știut fiind că aceste unități ale administrației locale de stat se aflau de secole în mâinile nobilimii maghiare.

Prin aceste comitate din Banat, Crișana, Maramureș, Partium, Ardeal, asupra românilor majoritari s-a efectuat de fapt o administrație, o stăpânire duală habsburgo-nobiliar maghiară secole de-a rândul, înainte de 1848 iar în timpul Războiului Național româno-ungar și al Războiului de Independență al Ungariei kossuthiste din octombrie 1848 - august 1849, comitatele și funcționarii lor apărau și operau pe teren, interesele naționale ungare. Este interesant faptul că sunt menționați și militarii români din armata imperială habsburgică, acei militari „efectivi” care au căzut în lupte sau, fiind răniți, în spitalele din cetatea Albei Iulii sau de la Sibiu, aici fiind incluși și unii soldați fără uniformă din Lagărele Landsturmului Român, dovadă că se puteau obține informații de acest gen dacă preoții erau minuțioși și stăruitori în obținerea lor.

Introducerea sau titlul raportului din 21 noiembrie 1849 este formulat astfel de Leontin Leontianu: „La requisitiunea părintească a Venerabilului Consistoriu în 17 octombrie a.c. nr. 105 – în urma înaltei și cu totul grațioasei demandări ale Excelenței Sale Domnului Gubernator civil și militar cu data 15 octombrie a.c. nr. 851 ieșită – omorâții și chilăviții români din districtele Protopopești a Mureș-Uioarei și a Scaunului Arieșului, sub decurgerea resbelului civil de curând curmat (și aici urmărind cele rubrici), se înșiră”. La sfârșitul raportului, Leontin Leontianu face o precizare de mare importanță prin care se evidențiază faptul că nici acest raport presupus complet sau atotcuprinzător, nu este exhaustiv și nu cuprinde toate pierderile de vieți românești din zonă. Precizarea protopopului sau arhidiaconului Leontin sună textual astfel: „Afară de aci omorâți și chilăviți, în înțelesul înaltei ordinațiuni Guberniale mai sus citate înșirați, se află în protopopiatul Mureș-Uioarei și a Scaunului Arieșului, un număr însemnat de juni români în lupta cauzei drepte căzuți și eroicește pentru Înalta Dinastie jertfiți – așa fete june și mari grozav omorâte, ai căror prunci se află în adevăr nemângâiați, fără de casă și masă, crescând numai din mila creștinilor, a căroră tătâni aflându-se însă încă în această amară viață, aici nu s-au înșirat. Salinele Mureș-Uioarei, 21 noiembrie 1849. Leontin Leontianu, protopopu Mureș-Uioarei și ad.inter. districtului Aranyos”. Formularea este alambicată, destul de încâlcită, trebuie citită cu atenție pentru a o descâlci și a descifra ce a vrut să spună de fapt clericul unit. Este clar că în afară de românii uciși în lupte sau în satele atacate de unguri, deci de românii inserați în rubricile sau coloanele raportului, protopopul certifică faptul și realitatea că a mai căzut un număr important de „juni români în lupta cauzei drepte [deci acelei naționale române – n.n.] și eroicește pentru înalta dinastie jertfiți”. Credem că aceștia au fost soldați fără uniformă ai Landsturmului Românesc format din totalitatea legiunilor naționale aliate cu regimentele de linie din armata cezaro-regală sau chiar soldații efectivi ai acesteia. Dacă erau juni români însemna că erau tineri feciori neînșurați, fără copii sau pur și simplu tineri care puteau fi și căsătoriți cu copii?! Altă categorie de românce a fost inclusă în expresia „așa fete june și mari grozav omorâte” care nu este exclus să fi fost violate și ucise de soldații și voluntarii unguri.

Problema este ai cui erau acei prunci nemângâiați, fără de casă și masă, crescând numai din mila „creștinilor” și de ce au fost asociați cu „junii” (feciorii) căzuți „în lupta cauzei drepte”. Dacă a fost vorba de feciori, aceștia nu au lăsat în urma lor „prunci nemângâiați”, ci doar „tătâni” (părinți) care, „aflându-se însă încă în această amară viață, aici nu s-au înșirat”. Deci părinții junilor căzuți, nementionați, n-au putut beneficia de ajutor imperial, dar aici se pot înțelege și părinții fetelor violate și ucise de maghiari care și ele lipseau din raportul mare, deci din sinteza arhidiaconală. Dar în această sinteză locală sunt des menționați orfanii românilor uciși și căzuți, cuprinși în rubrici. Ei sunt dați cu numele, se subliniază deseori că trăiesc din mila creștinilor din satele lor sau din cele apropiate, de aceea ne întrebăm de ce arhidiaconul sau protopopul Leontianu afirmă că mai există o categorie de prunci orfani care nu sunt înșirați în raport. Ce a vrut de fapt să specifice Leontianu, că n-au fost trecuți toți orfanii sau printre tinerii români „juni” căzuți în bătălii să fi fost și bărbați căsătoriți omiși din raport și implicit, în mod direct, lipseau și urmașii acestora ?!

Oricum au stat lucrurile este clar că rapoartele erau incomplete și mai era nevoie de multă muncă, de investigații serioase pentru a fi complete și apropiate de adevăr. Consultarea cu prefectii de care vorbește vicarul Macedon Pop, ședințele comune dintre clerici, prefecti, tribuni, ar fi fost de natură să completeze cifrele, dar în starea de asediu de după Război asemenea întruniri au fost interzise. Prioritățile armatei imperiale, ale guvernatorului Ludovic Wohlgemut, au constat în liniștirea spiritelor, asigurarea liniștii publice, evitarea unor războaie personale, dezarmarea generală. Ungurii au fost dezarmați când s-au predat, mulți soldați unguri și voluntari au fost luați prizonieri și închiși în cetatea Albei Iulii. Interesant că autoritățile imperiale au făcut apel și la prefecti pentru a ajuta cu pâini și alimente oferite contra cost și de români pentru ca ungurii să poată fi hrăniți. Axente Sever a răspuns apelului, deoarece un dușman învins și prizonier nu mai era dușman, și considera că dacă prizonierii unguri mureau de foame, responsabilitatea morală cădea și pe națiunea română dacă refuza să contribuie la aprovizionarea cetății. Oricum, imperialii au trecut repede și la dezarmarea Landsturmului Român, aliatul din Războiul cu Ungaria lui

Kossuth, deoarece se pregăteau să preia și de la prieteni și de la dușmani frânele guvernării și ale administrației de stat. Românii, prin Landsturmul lor, prin prefecti, tribuni, Comitetul Național adevărat guvern democratic reprezentând interesele majorității, au reușit să-și instituie o administrație românească de stat în 1848-1849 – restrânsă la un moment dat doar la Munții Apuseni –, dar ea a fost în scurt timp desființată de prietenii imperiali austrieci. Ea s-a instituit prin Război, începând doar cu octombrie 1848, fiindcă între martie-septembrie 1848 a fost imposibilă formarea prefecturilor române.

În ziua de 17 decembrie 1849 își trimeau și vicarul Macedon Pop însemnarea văduvelor din Vicariatul Rodnei ai căror bărbați au fost omorâți de insurgenții unguri. Thodor Trischkasch (Trișcaș) din Feldru (Földra, Birkeman, jud. Bistrița-Năsăud) a fost împușcat în sat, în martie 1849, au rămas cu foarte puțină avere văduva Ana și o fată de 16 ani. Iacob Maer din Gledin (Gledeny, Gleden, jud. Bistrița-Năsăud) a fost împușcat în grădina casei sale în martie 1849, au rămas fără nici o avere văduva Safta și 4 prunci. David Ranka din Ilva Mare (Nagyilva, jud. Bistrița-Năsăud) a fost împușcat din jos de Mokod (Szamosmakod, Makendorf, jud. Bistrița-Năsăud), au rămas, cu avere de mijloc, văduva Ioana și un prunc. Câmpian Nechita din Kissajó (Șieuț, Kleinschagen, jud. Bistrița-Năsăud) a fost împușcat în sat, în martie 1849, a rămas fără avere, fără prunci, văduva Ioana. Thodor Suts (Suciu) din Șieuț a fost împușcat în sat în martie 1849, a rămas fără avere, fără prunci, văduva Maria. Tot în Șieuț, în martie 1849, au fost împușcați Ilie Bats (Baci) George Boghildea, Pavel Cotok, Grigore Schoimucshan (Șoimușan). De Ilie a rămas fără avere, fără prunci, văduva Frăsina; de George văduva Maria, fără avere, cu 4 prunci; de Pavel văduva Vasika, fără avere, cu 5 prunci; de Grigore, văduva Maria, fără avere, cu un prunc. Ungurii i-au făcut silă Mariei Popp (au violat-o) și într-atât cu chinuit-o, încât din aceasta i s-a tras moartea. Soțul ei, Ilie, murise cu 3 ani înainte, astfel că 4 prunci din Șieuț au rămas fără tată, fără mamă.

Macarie Mihailă din Maros Orosfalu (Rușii Munți, Maros Oroszfalu, jud. Mureș) a fost omorât în sat, în martie 1849, insurgenții i-au răpit toată averea, văduva Ioana și-a pierdut mințile și au rămas doi prunci săraci. Tată a 7 prunci: Dănilă, Petrinjel, Simion, George,

Pantilimon, Maria, Iftina, Ferioana, a fost împușcat în hotarul Disnăului (Vălenii de Mureș, Disznajó, Gasen, jud. Mureș), în luna mai 1849 de insurgenți. Mama copiilor a murit de necaz și cei 7 prunci au rămas fără avere care a fost jefuită de unguri. În același loc au fost omorâți încă 3 români din Rușii Munți. Onul Diak, Ion Feldrichan (Feldrișan), Donise Feldrișan. Thodora, văduva lui Ioan a rămas cu un prunc Thodora, văduva lui Donise, cu doi prunci, ambele fără averea răpită de unguri. În hotarul Disnăului au mai fost omorâți în 7 martie 1849 Ion Illovan, Nicolai Moldovan, Iacob Negrutz (Negruț). De Ion au rămas văduva Savina și trei prunci; de Nicolai văduva Vassika și trei prunci; de Iacob văduva Maria cu patru prunci, toate fără averea jefuită de insurgenții unguri. Tatăl orfanilor Mihăilă, Gafina, Domnița, Rachila, pe nume Flore Birg a fost ucis în satul Rușii Munți în martie 1849, mama lor a murit mai înainte, pruncii, fără tată, fără mamă, n-au decât două vaci. Tot în Rușii Munți, rebelii unguri au omorât în 7 martie 1849 pe Illisie Greafin, de care au rămas fără avere, văduva Paraschiva și doi prunci. Tatăl copiilor Simion și Sofia din Rușii Munți, Ion al Gabriel Banului, a fost omorât de rebeli în martie 1849, mama lor s-a măritat și orfanii n-au avere. Thoma Thodor din Monor (Monorfalva, Mindorf, jud. Bistrița-Năsăud) a fost omorât de insurgenții unguri în decembrie 1848, în Beklean (Beclean, Bethlen, jud. Bistrița-Năsăud), au rămas de el, fără avere, văduva Nastasie și trei prunci.

Pe Dumitru Ionask (Ionașc) din Năsăud (Naszód, Nassod, jud. Bistrița-Năsăud) l-au omorât insurgenții unguri în casa lui, în decembrie 1848. Au rămas de el văduva Sina, trei prunci, au doi junci și o vacă. Tot atunci a fost omorât în casa lui din Năsăud Donise Ionașc, de care a rămas, fără avere, doar văduva Palage. Dumitru Ekim (Echim) a fost împușcat în ocolul său, în iunie 1849; au rămas văduva Nastasie, 6 prunci, care n-au decât o vacă. Iosef Morari din Năsăud a fost împușcat de insurgenți în grădina sa; au rămas văduva Gatse (Gace !), trei prunci fără avere. Bunica Tekla, mama lui Ior. Borzeu din Năsăud, a rămas cu 5 nepoți, fără avere, deoarece pe fiul său l-au bătut ungurii atât de rău încât a murit în mai 1849 iar muierea lui decedase mai demult. Samuel Mărkoae din Rebra Mare (Nagyrebra, Grossrebern, jud. Bistrița-Năsăud) a fost împușcat în picior în satul Macod (Szamosmakód,

Makendorf, jud. Bistrița-Năsăud) nu-și poate câștiga pâinea; are 4 prunci, n-are avere. În iunie 1849 a fost împușcat în Tyha (Tiha Bârgăului, Borgotîha, jud. Bistrița-Năsăud) Vartholomei Ratz (Raț), au rămas văduva Anisie, trei prunci, fără avere. Thodor Bonția din Romuli (Romuly, jud. Bistrița-Năsăud) lucra în iulie 1849 la reparatul drumurilor și podurilor când a fost omorât în drum, lăsând în urma lui văduva Doce și patru prunci, fără avere. Gabrilă Timotse (Timoce) din Romuli a căzut în același mod ca Thodor și este plâns de văduva Ioana și cinci prunci, fără avere. Ungurii l-au omorât și pe Mitrofan Kistea (Chistea), de care au rămas fără avere, văduva Maria și opt prunci. De Pavel Cotul din Rebrîșoara (Kisrebra, Kleinrebern, jud. Bistrița-Năsăud), ucis de unguri au rămas fără avere, văduva Nastasia și cinci prunci. Vicarul Macedon Popp menționează că „Însemnarea” lui a fost făcută după rapoartele trimise de frații parohi¹⁸¹.

Arhidiaconul Ioan Costan își semna în Kis Saros (Deleni, Magyarsáros, Kleinferven, jud. Mureș), la 20 decembrie 1849, raportul privind morții și răniții din protopopiatul lui. 12 români din Dârlos (Dorlac, Durlas, jud. Sibiu) au căzut în lupta de la Ogra (Marosugra, jud. Mureș), luptând pentru națiune în calitatea lor de soldați fără uniformă ai Landsturmului Român. Iuan Brătejan (Brăteian) a fost căsătorit, de el au rămas doi prunci în stare bună; Iuan Oltyan (Oltean) a fost june iar părinții lui au o stare materială de mijloc. Simion Câmpian a fost și el căsătorit, a rămas de el văduva fără prunci în stare foarte slabă, ca și văduva lui Petru Virchu, căzut alături de consătenii lui la Ogra. Maței Câmpian, Vasilie Câmpian Bardoșu sunt plânși de văduvele lor, fără copii, dar în stare materială foarte slabă. Vasilie Gligor, căzut la Ogra și el, are doi prunci săraci; Iuan Borza are doi feciori duși în Țara Românească, care n-au avere; Susan Georgie este plâns de muiere și doi prunci aflați în cea mai rea stare. Thuader Cureșan este plâns de văduvă, săracă; Niculae Peucsan (Păucean) de văduvă și un prunc; Iuan Vlăduț (Vlăduț) de muiere și doi prunci; toți în stare rea. Doar Vaszji (Văsâi) Pânzariu din Dârlos a murit în Țara Românească (probabil

¹⁸¹ Idem, loc. cit., f. 387-390; Despre Consignațiile din 2 și 17 decembrie 1849 din Rușii Munți, vezi Ioan Bolovan, Adrian Onofrei, *Revoluția de la 1848-1849 în zona regimentului grăniceresc...* p. 196-197; E. Mișu, *op. cit.*, p. 87-91. Preot raportor a fost Chiril Dumbravă.

bolnav). Moldovan Vasile și Livius Ștefan, din Désfalva (Deac, jud. Mureș) au fost împușcați la Iamfalău (Homorod, Hamruden, jud. Brașov). Vasile a fost căsătorit, a lăsat o muiere, un prunc, Ștefan a fost june și este plâns de mama lui bătrână. Urmașii se află în cea mai rea stare a averii.

Din Dumbrăveni (Erzébetváros, Elisabethstadt, jud. Sibiu) de mână maghiară au pierit 13 români. Ucsenicu (Ucenicu) Moisi a căzut la hotar, a lăsat o văduvă cu 6 prunci săraci; tot acolo s-a stins Ucsenicu (Ucenicu) Neculae, plâns de văduva lui, fără copii. Pe Pușcaș Andreiu l-au împușcat ungurii la Valchid (Válhid, Waldhten, jud. Sibiu); văduva are 4 prunci, se află în cea mai rea stare materială. Și pe Stancu Macedon l-au împușcat ungurii în Hoghilag (Holdvilág, Halwelagen, jud. Sibiu) și este plâns de văduvă și de un prunc, săraci rău de tot. De Pista Horia, împușcat la Corunca (Korunka, jud. Mureș), a rămas doar o pruncă în cea mai rea stare. Opricza (Oprîța) Noniku a fost împușcat chiar în orașul Dumbrăveni; este plâns de văduvă, de prunci, dar au o stare materială bună. Tot în oraș a fost omorât Dan Georgie, plâns de văduva lui, săracă. În hula Șaroșului (Șaroș, veche denumire a satului Șaroș pe Târnava, Szászsárós, Scharosch, jud. Sibiu) a fost împușcat Stoica Noniku, neorustic (țigan) și este plâns de văduvă și 3 prunci, săraci. Neorusticul Kertesz (Chertez) Precupp, a fost june și ungurii l-au omorât în orașul Dumbrăveni. Din greșeală, a fost împușcat de românii din Loagăr Török Ștefan, plâns de văduvă și un prunc iar muierea lui Thoader hornarul a fost pușcată de unguri în orașul Dumbrăveni. Thoader are o stare materială bună, ca și văduva lui Török Ștefan.

Viețile a trei români, parohul greco-catolic Ioan Moldovan, enoriașii Niculae Szavu (Savu) și Papp Thodor din Agrișteu (Egrestó, Erlenwald, jud. Mureș) au fost stinse de mână maghiară. Pe parohul unit l-au împușcat în Szeuca Ungurească (Seuca, Stókefalva, jud. Mureș) iar preoteasa lui, fără prunci, a rămas în cea mai rea stare, „neavând unde pleca capul și furându-i ungurii tot ce au avut”. Ceilalți doi au fost împușcați în hotarul Kis Kendului (Chendul Mic, Kiskend, Klainkend, jud. Mureș). De Nicula a rămas văduva cu opt prunci, de Thodor văduva cu doi prunci, amândouă în cea mai rea stare. În bătaia de la Ogra (Ogra, Marosugra, jud. Mureș), cu ungurii, care s-a desfășurat în

ziua de 23 octombrie 1848¹⁸², a căzut Szavu (Savu) Sophron din Gyakos (Giacăș, Jacobsdorf, jud. Sibiu) care a lăsat în urma lui văduva cu 4 prunci, foarte săraci. Tot din Giakăș este junele Morariu Georgie care a fost rănit în bătălia de la cetatea Devei, are părinți, dar sunt „rău săraci”.

Din Kis Saros (Delenii, Nagyvarsaros, Kleinferken, jud. Mureș) au căzut în luptă sau au fost uciși de unguri 12 români. Puici Neculae a căzut la Ogra, văduva cu doi prunci, se află în stare de mijloc cu averea; Bogdan Thoader a fost împușcat în hotar, muierea lui cu trei prunci este săracă; pe Bogdan Onu l-au tăiat unгурii în bucăți în sat, muierea lui cu un prunc sunt în stare de mijloc. Junele Bacs (Baci) Vasilie a fost ucis în hotar, are părinți, dar sunt săraci. Și-a pierdut viața și Bogdan Tzonu (Țonu), muierea și patru prunci rămași sunt în stare de mijloc. Iuga Dumitru a fost spânzurat la Dicio Sân Mărtin (Dicsószentmárton, Klainprobstor, jud. Mureș), muierea rămasă este în stare de mijloc. Tot acolo au fost spânzurați Porimă Niculiasă și Porimă Onu; primul, căsătorit, a avut muiere și un prunc, aflați în cea mai rea stare „neavând unde pleca capul”; al doilea, june, a avut părinți în stare de mijloc. La Târnăveni au fost pușcați Bats (Baci) Geogie, muierea și doi prunci sunt în starea cea mai rea; Sinku Georgie, muierea cu patru prunci în stare de mijloc; neorusticul Cziki Geörgy a cărui muiere a murit și ea iar pe Rusz (Rus) Ștefan l-au spânzurat unгурii la Szânmartin (Coroi-Sânmartin, Kóródszentmárton, jud. Mureș) și a lăsat în urma lui muierea și un prunc în stare rea. Arhidiaconul Ioan Costan, care era și paroh al Dârlosului, a specificat faptul că tristețile și jalnicele întâmplări relatate, starea văduvelor și orfanilor, au fost elaborate de el pe baza rapoartelor primite de la preoții subordonați¹⁸³.

Vicarul greco-catolic al Hațegului (Hátszég, Hatzeg, jud. Hunedoara), Constantin Papfalvi, înștiința la 3/15 decembrie 1849 Sfântul Consistoriu că în acea zi i-a înaintat Atestatul despre românii omorâți și chilăviți în 1848-1849 din Vicariatul său, cu specificarea averii văduvelor și a numărului „pupilor” (copiilor) orfani rămași în urma acestora. Junele Doru Lászkony (Lasconi) din Boitză (Boița, Boica, jud.

¹⁸² D. Suci, *Soldați fără uniformă*, p. 28-29, 30, 31; *Documente bisericești ortodoxe*, p. 178, 184.

¹⁸³ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Consistoriu, f. 242-243; E. Mihu, *op. cit.*, p. 399-403; Hancu, *Drama*, p. 532-534.

Hunedoara) a căzut în ziua de 1 august 1849 în lupta de la cetatea Deva, preot mărturisitor („testificator”) fiind Eftenie Olăresku, administratorul Boiței. Mihai Obrezsan (Obrejan) a căzut în lupta cu oastea revoluționară ungurească la Poarta de Fier, în 26 martie 1849; au rămas de el văduva Maria, orfanele Oprița de 6 ani, Salomia de 2 ani, fără avere, fără casă, stau în „ușile oamenilor”, mărturisitor fiind George Albulesku, parohul Bonzariului de Jos (Bunila, Bunyla, jud. Hunedoara). În aceeași bătălie a căzut consăteanul său Jannos Goltisch (Goltș); văduva lui, pe nume Ioana, a murit și ea în 20 noiembrie 1849, după cum mărturisește parohul George. Din Batsya (Băcia, Bacsii, jud. Hunedoara) au fost judecați prin judecată ungurească românii Nagy Josa, Avram Jannos, Murar Iuon, condamnați și executați la Deva. Josa a fost preot greco-catolic; a rămas de el preoteasa Zsuzsa (Juja) cu orfanii Sandru de 5 ani, Samu de 2 ani; au două vaci cu viței, dar au fost și acestea luate și vândute de ungurii din sat, așa că urmașii preotului sunt lipsiți de avere. De Avram a rămas văduva Evuța, fără posibilități de trai; de Iuon Morar a rămas văduva Julei cu Anika de 2 ani, cărora, de asemenea, le lipsește, orice „modru de trai”.

Fiind urmărit și pârât de ungurul Anton Kösöri, românul Ștefan Gergel din Baru Mare (Nagybár, jud. Hunedoara) a fost împușcat în ziua de 6/18 aprilie 1849 de revoluționarii maghiari în Petros (Petrosz, jud. Hunedoara). Văduva Văsița s-a măritat, au rămas orfanii Măriuța, 7 ani, Onia, 4 ani, Ioan, 10 sau 12 luni (?); avere ar avea familia, dar dacă-și plătea datoriile moștenite de la Ștefan, rămânea cu nimica. Tot din Baru Mare este și românul Ștefan Girian care a fost luat cu sila cătană la unguri și din greșeală s-a împușcat în picior în Valea Boului din Banat. Ștefan Girian era june, avere este, dar părinții lui au fost jefuiți de unguri în valoare de 55 florini. Pentru toți românii din Baru Mare preot mărturisitor era Lazăr Tirian. Soldații revoluționari unguri au intrat și în Bukova (Bukova, jud. Caraș-Severin), unde i-au împușcat pe românii Angyel (Anghel) Vestony, Iuon Mihelony, Iosif Albari, Theodor Albulesk. De Anghel au rămas patru prunci săraci, fără tată, fără mamă. A fost executat și Mihaj Vasziy (Văsii), de care a rămas văduva Zsuzsa (Juja) cu avere puțină, cu 5 prunci, cel mai mare de 18 ani. Preot mărturisitor pentru românii din Bucova era Nicolai Albulesk.

Din Csula (Ciula Mare, Nagycsula, dar poate fi și Kiscsula, jud. Hunedoara) a fost Pavel Avrămesc care a murit pe drum întorcându-se de la Landsturmul din Sibiu, lăsând în urma lui pe văduva Marinka; ei au fost de „totului săraci”. Revoluționarii unguri l-au spânzurat în Hațeg (Hatszég, Hatzeg, jud. Hunedoara) pe românul Thoma Beikony tot din Ciula; de el au rămas trei prunci săraci, au foarte puțină avere, dar mai multe datorii. Luka Mokony, tot din Ciula, a murit în spital în Țara Românească iar văduva Eva a rămas cu 4 prunci, cel mai mare de 20 de ani și au o avere de mijloc. Junele Janos Olariu din Ciula a căzut în ianuarie 1849 la Deva în bătălie iar părinții „au modru de trăit”. Pentru românii din Ciula preot mărturisitor era Petru Stoikovits (Stoicovici). În ianuarie 1849, în bătălia de la Deva au căzut românii Iuon Bogdan, Crătsun (Crăciun) Iliony, Dumitru Arsoki, Damian Demian, toți din Densuș (Densuș, jud. Hunedoara). De Bogdan au rămas văduva Maria cu 5 prunci, cel mai mare de 23 ani; au „avere puținică”; de Crăciun văduva Oprița cu 3 prunci, cel mai mare de 17 ani și tot cu „avere puținică”. De ceilalți doi români căzuți la Deva au rămas „părinții slabi, lipsiți de toată averea”. Pentru aceștia preot mărturisitor era Bizantius Matsay.

Dany Farkas din Fărcădinul de Jos (Fărcădinul de Jos, Alsófarkadin, jud. Hunedoara) a căzut în lupta de la Deva; este plâns de văduva Eva, de 4 prunci săraci, cel mai mare de 15 ani; au avere foarte puțină, au datorii. Consătenii săi Janos Drăghici și Janos Biriș au fost spânzurați prin judecată maghiară în 8 mai 1849. De Drăghici au rămas văduva Teresia, orfanii Evuța 9 ani, Mosoș 7 ani, Anika 2 ani „de totului săraci, lipsiți de traiul vieții”, iar de Biriș au rămas văduva Sara, trei prunci necrescuți, însă starea averii este de mijloc. Petru Talian, tot din Fărcădinul de Jos a murit în spital în Țara Românească; a rămas văduva Maria „în starea sărăcii”. Preot mărturisitor era Joanes Andreșan. Iuon Boldia din Peștenitza (Peștenița, Kispestény, jud. Hunedoara), june, a luptat în Landsturmul Român și când ungurii au cuprins Ardealul (cu excepția Munților Apuseni și a cetății Alba Iulia) s-a retras, odată cu unitatea în Țara Românească, unde a murit în spitalul din Csernetz (Cerneț). Parohul greco-catolic Ioanes Popovits (Popovici) era „testificator”.

Ungurii din satele vecine Petrosului l-au pârât pe Iosiv Miklăuş din Petros la revoluţionarii unguri, care l-au împuşcat în satul lui, în ziua de 2 aprilie 1849. Părinţii lui Iosiv au fost siliţi de rebelii unguri să plătească o gloabă de 482 florini şi 30 creiţari. Preot mărturisitor era Miklăuş Mikloş. Din ordinul maiorului Csepi, în aprilie 1849, au fost executaţi în satul Râubarbath (Râu Bărbat, Borbátviz, jud. Hunedoara), Nyagu Nyag (Neagu Neag), June, Indrea Pardosz (Pardos), de care a rămas văduva Eva, orfana Ioana de 14 ani, lipsite de avere şi Ioan Mark Tamasch (Tămaş), de care a rămas văduva care s-a măritat. Dacă aceşti trei români au fost împuşcaţi, la ordinul aceluiaşi maior Csepi au fost spânzuraţi, în aprilie 1849, Samu Duntsa (Duncea); au rămas văduva Maria, orfanul Ştefan de 12 ani, lipsiţi de avere, care stau „în uşile oamenilor” şi Dănilă Mureşan; văduva rămasă s-a măritat. Preotul „testificator” pentru satul Râu Bărbat era Ştefan Szora (Şora).

Românul Mitoy Onesc din Răchitova (Reketyfalva, jud. Hunedoara) a căzut în bătălia de la Deva, din ianuarie 1849; văduva Ioana a rămas cu 4 prunci necrescuţi, cel mai mare de 13 ani, cu avere puţină. Consăteanul lui, Ignat Crătsunesc (Cărciunesc), a fost rănit în aceeaşi bătălie; are patru prunci şi „avere foarte puţintică”. Preot mărturisitor era Petru Pădurean. Iuon Filip din satul Sub Cetate (Váralja, jud. Hunedoara) a fost în Landsturmul de la Felvintz (Vinţu de Sus, Oberwintz, azi Unirea, jud. Alba), a murit în timpul marşului, rămânând de el văduva Aniţa cu doi prunci mici, gemeni, Janos şi Arviga, de 5 ani, „lipsiţi de traiul vieţii”. Paroh mărturisitor era Daniel Csetăţzan (Cetăţean). Parohul Ioan Lazăr, atesta că Nicolae Făgădariu din Sântămărie (Sântămăria-Orcea, Oraljaboldogfalva sau Köboldogfalva, de Piatră, jud. Hunedoara) a fost împuşcat la Haţeg prin judecată ungurească şi este plâns de văduva Maria, de orfana Sofia de 15 ani; toată averea pe care au avut-o au luat-o ungurii. George Voin, parohul Şerelului (Şerel, Serél, jud. Hunedoara) atestă că enoriaşul său, Junele Ştefan Cirez a fost rănit la picior, în bătăia de la Mediaş (Megyes, Mediasch, jud. Sibiu), glonţul a rămas înlăuntru, este sărac. Parohul Bizantie Tustyai din Tustya (Tuştea, Tustya, jud. Hunedoara) atestă că Iuon Bayk (Baic) şi Adam Alixăndrony, români uniţi din parohia sa, au căzut în ianuarie 1849, în lupta de la Deva care s-a desfăşurat noaptea.

Văduva lui Iuon a murit și ea, feciorul Iosiv a fost rănit în bătălia de la Arad, Mosie are 15 ani, cei doi urmași sunt „de totului săraci”. Junele Adam Alixândrony a lăsat în urma lui doi părinți slabi, dar „starea averii este de mijloc”.

Adam Hându din Klopotiva (Clopotiva), consătenii săi, Jannos Crintya, Ștefan Zsurzsony (Jurjoni), au căzut în bătălia de la Deva. De Adam au rămas fără avere, cu multe datorii, văduva Ioana și 3 prunci, cel mai mare de 7 ani; de Jannos, văduva Maria, fără avere, dar trăiește lângă părinții săi, iar Ștefan a fost june cu „avere puțintică”. Preot mărturisitor era parohul Klopotivii (Clopotiva, jud. Hunedoara) George Cassian. Crătsun (Crăciun) Merintzony (Merințoni) din Lunka Cserni (de Jos, Alsonyi Mesfalva, de Sus, Felsőnyiresfalva, jud. Hunedoara) a vrut să fugă din sat de frica oștii ungurești, dar soldații l-au prins și l-au împușcat și apoi l-au tăiat cu săbiile. Este plâns de văduva Ioana, a avut un prunc de suflet, de 10 ani, au „modru de trai”. Crătsun (Crăciun) Zapa, parohul Lunca Cernii adeverește întâmplarea. Pe Leon Cornia l-au împușcat ostașii unguri în Mănărade (Monora, Donnersmarkt, jud. Alba), unde a luptat cu ungurii, fiind probabil soldat în Landsturmul Român care apăra orașul Blaj. Leon era originar din Matzed (Zăvoiu, Macsed, jud. Hunedoara) și era june. Pe Janos Pârv, tot din Zăvoiu, l-au luat ungurii cu sila la cătane, l-au dus la Arad de unde a fugit, dar a fost prins și executat ca dezertor și trădător al patriei maghiare, pentru conservarea căreia în toată întinderea ei medievală lupta Ungaria lui Kossuth. De Janos Pârv au rămas văduva Samfira, 4 prunci necrescuți, cel mai mare de 8 ani, cu starea averii de mijloc. Preot mărturisitor era Ioan Lazăr. Românii Ștefan Zăikony și Mihai Păulesk din Ostrov (Nagyosztó, jud. Hunedoara) au căzut în bătălia nocturnă de la Deva; de Ștefan au rămas văduva Samfira și 5 prunci mici, cel mai mare de 8 ani, starea averii „puțintică”; de Mihai au rămas văduva Firuța și 5 prunci săraci, cel mai mare de 16 ani, avere puțintică. Paroh mărturisitor era Nicolae Popovits (Popovici).

Mihai Olar din Ostrovel a căzut în lupta de la Deva; au rămas de el văduva Maria, orfana Maria de 4 ani, dar văduva s-a tras lângă părinții săi și după mărturisirea lui Procopie Popovits (Popovici) al Ostrovelului (Kisosztó, jud. Hunedoara) trăiește în sărăcie. Tot la Deva în luptă a căzut Petru Lazăr, plâns de văduva Maria și 7 prunci, cel mai mare de

20 ani, dar doi dintre ei sunt handicapați, au avere foarte puțină, după cum mărturisește parohul Pavel Kirian (Chirian) al Ponorului (Ponor, jud. Hunedoara). Consăteanul lui, Petru Probasziu (Probașiu) Samfiresk, a căzut alături de el la Deva; este plâns de văduva Anuța, de Lazăr de 19 ani, dar „au modru de a trăi”, după cum adeverește același paroh. Iuon Biltyan din Vaydei (Vaidei, Vajdei, Woiwoden, jud. Hunedoara) a fost luat cu sila la unguri în cătană, dar a fugit, a fost prins și executat la Arad. El a fost june și a avut avere de mijloc. Consăteanul lui Iuon, Trăilă Rădony, a fost rănit în bătălia de la Brașov (Brassó, Kronstandt) în șoldul din dreapta; este june, el și părinții lui sunt „lipsiți cu totul de traiul vieții”; și Dan Biltyan a fost luat cu sila cătană la unguri, a fugit, a fost prins și împușcat la Arad. De el a rămas văduva Maria, cu avere de mijloc, dar și „doi părinți săraci, care nu se pot hrăni”. Preot mărturisitor este parohul Vaideiului; Ștefan Roska.

Dănutz (Dănuț) Nits (Niți) a căzut în bătălia nocturnă de la Deva; au rămas de el văduva Maria, chilavă de picioare și ciungă la amândouă mâinile și copilul Iuon de 10 ani; „lipsiți de avere sunt, în ușile oamenilor” trăiesc și cerșesc după spusa preotului Petru Voin din Valea Lupului (Farkaspatak, jud. Hunedoara). Zaharia Papp, parohul Zeikanilor (Zeicani, Zaikány, jud. Hunedoara) atestă că din parohia sa au pierit 3 români: Dumitru David, Dumitru Botsad (Bocead), Petru Hunyad. Dumitru David a căzut în lupta de la Porțile de Fier; au rămas de el văduva Teresia și 6 prunci, cel mai mare de 17 ani, n-au avere, nici moșie, dar preotul afirmă totuși că „ceva le-au rămas”. (Asemenea formule sunt foarte vagi în privința stabilirii stării materiale a văduvelor și orfanilor). Dumitru Bocead, june, a fost prins de unguri la Arad și împușcat iar despre junele Petru Hunyad, preotul afirmă că nu se știe unde a pierit. Parohul Nicolau Popa din Stej (Steivaspatak, jud. Hunedoara) raporta că din parohia sa au căzut răniți când s-au întors de la Vintz (Vințul de Jos, Alvinc. Wintz, jud. Alba) Iacob Mestecănean și Ioan Micșioni. Iacob și familia au atâta avere cât să poată trăi în „statul sărăcii”. Constantin Papfalvi specifică faptul că raportul său a fost întocmit pe baza atestatelor trimise de parohii ce țin de scaunul vicarial din Hațeg¹⁸⁴.

¹⁸⁴ Idem, loc. cit., f. 233-237.

Ștefan Moldovan, protopresbiterul Districtului greco-catolic al Mediașului, anunța Venerabilul Consistoriu al Blajului că în ziua de 23 decembrie 1849 i-a trimis Lista românilor uciși și chilăviți de rebelii unguri cu scopul ca văduvelor, răniților, celor rămași neputincioși și pruncilor acestora să li se acorde ajutor și îngrijire din Visteria statului. Pe lângă raportul general de la Litera A, adaugă și Atestatele preoților sub Literele R, S, T, X, Y, Z¹⁸⁵.

Raportul lui Ștefan Moldovan poartă denumirea de „Consemnarea specifică a ucișilor prin rebeli din Scaunul Mediașului Greco-Catholici sub decursul Anului militar 1849” și are următoarele rubrici: „nr. pozițiunilor, numele ucișilor, locul viețuirii, starea averii și a subzistenței lor, modul: unde, cum și când au căzut, numărul pruncilor rămași, statul de acum al rămășițelor celor uciși, Litera documentului corespunzător”. Georgie Moga din Mediaș, a fost „maier lucrător cu palmele”, starea averii bună, a fost împușcat în drumul țării de către Bazna (Bázna, Baassen, jud. Sibiu), în jur de 20 februarie când ungurii s-au retras dinaintea baronului „Streifcomandant Heydte”. Au rămas văduva și un prunc de 6 ani, iar în 31 iulie 1849 ungurii i-au ars casa văduvei, fără ca aceasta să aibă vreo vinovăție față de ei. Documentul atestator se află la Litera R. În același mod, loc și zi a pierit Iuon Moldovan din Mediaș; văduva lui cu un prunc de 2 ani a fost dată afară din casă de proprietarul Savu și stă pe la casele creștinilor care o primesc pe ea și pe pruncul său. Situația este relatată de document sub Litera R. Documentul de sub Litera S atestă pe românii uciși din satul Broștea Mică (vechea denumire a satului Târnăvioara, Kiskemezö, Kleinprobstorf, jud. Sibiu): Dănilă Terek, Dumitru Cercea, Niculae Martin. Toți au fost uciși în 20 februarie 1848. Văduva lui Dănilă, fără prunci, se află „în stare ticăloasă” (săracă de tot); de junele Dumitru au rămas doi părinți neputincioși; la fel de junele Niculae Martin. În 26 februarie 1849 a fost ucis în drumul Baznei către Mediaș Vasile Ogreanu, dar – de data aceasta acest român unit a fost împușcat de un

¹⁸⁵ Idem, loc. cit., f. 259; Ștefan Moldovan îndeamnă, în 3/15 octombrie 1849, Consistoriul Unit din Blaj să urmeze exemplul lui Șaguna, să adune „suma apăsărilor, nedreptăților, tiraniilor suferite” de români în 1848-1849. Datele unite și ortodoxe trebuiau reunite într-un tot unitar român național: E. Mihu, *op. cit.*, p. 39.

soldat împărătesc. Preotul care a elaborat documentul de sub Litera T ar fi trebuit să explice de ce s-a întâmplat acest lucru. Adică românul Vasile era în armata maghiară, în care caz uciderea a fost corectă, efectuată pe principiul care funcționează în oricare război, care pe care, sau a survenit altceva, o confuzie, sau o ceartă pe un motiv anume între românul menționat și militarul cezaro-regal. Armata cezaro-regală, aliată cu Landsturmul Român, ucidea unguri, nu români.

În cadrul raportului districtual, Ștefan Moldovan include subcapitolul intitulat „Consemnarea acelor Greco-catholici din Scaunul Mediașului care au murit în Lagăr de la sfârșitul lui octombrie 1848 până la cuprinderea Țării prin rebeli”. Simeon Tibu din Copșa Mare (Nagykapus, Gross-Kopisch, jud. Sibiu) s-a înrolat în Lagăr și a murit de holeră în 25 octombrie 1848 la Târgu Mureș; a rămas văduva cu 4 prunci, în stare săracă; tot așa a murit Constantin Bikis din Bazna, a rămas văduva săracă, fără prunci; Popoviciu din Velțiu (Velț, Völc, Wölz, jud. Sibiu) a murit accidental la Abușiu (Abuș, Abosfalva, jud. Mureș) în Lagăr, la sfârșitul lui octombrie 1848; a rămas văduva cu 4 prunci, în stare slabă. Urmașii au toți casă. În bătălia de la Frâua (Axente Sever, Asszonyfalva, jud. Sibiu), din 20 februarie 1849, au fost răniți Ioan Mărgineanu din Frâua și Vasile Weik din Prostea Mică. Au case proprii, Ioan are un prunc, Vasile este singur. A mai fost ucisă o femeie din Hășag (Hasag, jud. Sibiu), fără urmași; un român din Waldhit (Valchid, Waldhiiten, jud. Sibiu), fără urmași și doi din Șeica Mare (Nagyselyk, Marktschlken, jud. Sibiu), unul fără urmași, altul din vina lui¹⁸⁶.

La 14 martie 1850, vicarul Făgărașului, Ioan Chirilă, trimitea și el Consistoriului Episcopesc din Blaj, Consignațiunile rămase și întârziate ale văduvelor, orfanilor și invalizilor grăniceri, dar și ai unor provinciali. Ioan Vlad, grănicer din Regimentul Român 1, din Szevesztreni (Săvăstreni, Szevesztrény, jud. Brașov) a căzut la Megyes (Mediaș), a fost gazdă bună, au rămas doi orfani. Zacheiu Gavrilă, grănicer din Regimentul Român 1, a căzut în lupta de la Heviz (Hoghiz, Olthéviz, Warmwasser, jud. Brașov), a avut avere de mijloc, au rămas de el patru prunci. Gavrilă Zachei a fost de loc din Jac (Jacul Român, Oláhzsakod,

¹⁸⁶ Idem, loc. cit., f. 260-261; E. Mișu, *op. cit.*, p. 417-419.

Rumänische-Sachen, jud. Mureș), ca și husarul David Găvrilă și grănicerul Thoma Petraș. Gavrilă David a murit în Valahia; a avut avere de mijloc, un prunc; Thoma a murit în spital la Mediaș; a avut avere de mijloc și 5 prunci. Din Felső Porumbac (Porumbacul de Sus, Felsőporumbak, Oberporumbak, jud. Sibiu) au murit grănicerul Nicolae Zachiesan, Georgie Iuon Lup, provincialist, Ioan Achim Mihai iar provincialistul Iosiv Ilye Lăzărici era invalid. Grănicerul Nicolae a murit în spital la Alba Iulia, a avut avere de mijloc, au rămas 5 prunci; Georgie Lup a murit în spital la Târgu Mureș, a avut avere de mijloc, au rămas 3 prunci; Ioan Achim Mihai a murit de holeră la Galdafalva (Gănești, Vámosfalva, Gallendorf, jud. Mureș), a avut avere de mijloc; Iosiv Ilye, rănitul, are avere de mijloc. Grănicerul Iosiv Câmpean a fost rănit de patru ori cu sabia, în lupte, are mâna dreaptă stricată, doi prunci și puțină moșie. Iosiv era din Ohaba (Ohaba, jud. Brașov). Din parohia Rakovița (Oltrakovica, Rakowitza, jud. Sibiu) au căzut grănicierii Ioan Măerian și Ioan Aleman; primul a avut avere puțină, n-are urmași, al doilea a avut un prunc care a rămas cu avere de mijloc. Din parohia Bessembach (Olteț, Basimbak, Beschenbach, jud. Brașov) au căzut grănicierii Nicolae Mania, Comșa Stanislav, provincialii Ioan Morășan și încă doi provinciali ale căror nume nu se cunosc. Nicolae și Stanislav au căzut în lupta de la Herman (Hărman, Szászhermany, Hönieberg, jud. Brașov); de primul au rămas doi prunci cu avere puțină, de al doilea un prunc, fără avere. Provincialistul Ioan Mureșan a căzut în bătaia de la Hoghiz, a rămas muierea Martha fără nimic și tot la Hoghiz au căzut doi juni români provincialiști¹⁸⁷.

În 14 februarie 1850, sub garanția și verificarea protopopului Augustin Papp și pe baza rapoartelor parohiale s-a elaborat Conscrierea românilor uciși, răniți, a văduvelor, orfanilor, starea averii lor, locul unde s-au întâmplat uciderile și rănirile românilor greco-catolici din Protopopiatul Albei Caroline (Alba Iulia). Raportul n-are rubrici, doar texte scurte dar precise, iar rubricile sunt încadrate chiar în titlul conscrierii. Din parohia Sântimbru (Marossszentinvre, jud. Alba) au căzut în Război, au fost răniți sau uciși mai mulți români greco-catolici.

¹⁸⁷ Idem, loc. cit., f. 222.

Munteanu Pavel de 37 de ani, însurat, la ordinul lui Sablonczay Elek din Sântimbru a fost bătut în Bărăbanț (Borbánd, jud. Alba) cu 60 de bâte, apoi împușcat la Teiuș. Au rămas de el un tată bătrân de 82 ani, văduva Ana, trei orfani, cel mai mare de 6 ani, care n-au nimic. Tot din ordinul lui Sablonczay Elek, la Bărăbanț a fost bătut grozav, apoi împușcat la Teiuș, Crișan Miron de 56 ani de care a rămas văduva Ana în stare bunișoară. A fost ucis Oniția Toader, de 40 ani, plâns de văduva Oana, de doi orfani de 6 și 3 ani care au rămas săraci deoarece biata Oana a fost jefuită de tot ce a avut prin rebelii unguri. Toader a fost morar în Ighiu (Magyarigen, Krapundorf, jud. Alba).

Notarul ungarilor, Kováts János, l-a trimis pe Tritianu Aftenie legat la Teiuș, unde a fost împușcat. Văduva Sofia și un prunc de 15 ani n-au nimic, deoarece au fost jefuiți de unguri. Cruta Lica de 36 ani a căzut în Război lângă fortăreața Carlsburg (Alba Iulia), când a ieșit Axente Sever cu Loagărul lui din cetate. (Acesta a fost soldat al Landsturmului Român). Lica este plâns de văduva Maria, de 4 orfani, cel mai mare de 8 ani, care au o casă dărămată, puțină moșie pe câmp după care plătesc dare de 8 florini. Urmașii nu sunt capabili să-și lucreze moșia, fiind săraci, fără vite, până și vaca ce au avut-o au dus-o ungurii. La Teiuș ungurii l-au ucis și pe Luca Chitinu, este plâns de văduva Maria, o orfană de doi ani, sărace, jefuite de unguri de tot ce au avut. Tot la Teiuș (Tövis, Dreikirsche, jud. Alba) a fost ucis Mailath luon de 48 de ani, este plâns de văduva Marinția, de 2 orfani de câte 12 ani (deci gemeni), care n-au nimic. Văduvul Todor luon, de 36 ani, a fost ucis la Teiuș, a lăsat în urma lui o orfană de 2 ani, care pe lângă că nu are nimic, nu are nici mamă, nici tată. Munteanu Ilie, tânăr român greco-catolic, de 19 ani, însurat, a căzut în Război la Nagylak (Marosnagylak, Noșlak, jud. Alba). Despre rudele lui Ilie nu există nici o mențiune în raport. Ioviția Vasilie, însurat, de 45 ani, a căzut în Război în Loagărul de la Veresmort (Veresmort, Felvinc, Oberwinz, Unirea, jud. Alba), văduva lui s-a măritat. Junele de 16 ani, Burdulea Vasilie, pruncul de 10 ani, Burdulea Nicolae, fratele său, au fost uciși la Galda de Jos (Alsógald, jud. Alba), de care a rămas, nemângâiat, un tată bătrân, singur și sărac. Mărturisitori și garanți erau Păltoi Ștefan, parohul locului și notar, protopopul Augustin Papp, judele satului Georgian Nicolae și Coman, în data de 1 februarie 1850.

Din parohia Galtiu (Gáldtő, jud. Alba) au pierit 4 români greco-catolici .Vijka Thoma, june de 24 ani, a căzut în Război la cetatea Alba Carolina, sub comanda viceprefectului Maior, în timpul asediului întreprins de unguri. Thoma cu alți „loagăreni” români a luptat contra rebelilor unguri; a căzut în bătălie, lăsând în urma lui un tată bătrân, sărac și fără ajutor. Popa Vasilică, de 54 ani, a fost luat cu sila de unguri să-i servească la transport („forșpant”), dar în primăvara lui 1849 a pierit la Bărăbanț. Au mai pierit Popa Onu de 30 ani, Vajka Onu, de 30 ani, la Turda, despre toți mărturisind judele satului Mărgineanu Onu, înaintea parohului și notarului locului Theodor Papp și protopopul Augustin Papp care ia la cunoștință faptele în 1 februarie 1850.

Parohia Galda de Jos (Alsógáld, jud. Alba) a avut mai mulți români greco-catolici ale căror vieți au fost stinse de mână maghiară, lista începând chiar cu un copil de 12 ani, Alexandru Bucurescu, fiul parohului din sat, împușcat de unguri lângă șanțul fortăreței Bălgradului. În curtea parohului a fost ucis servitorul acestuia, Mociocu Georgie, june de 40 ani. Românul unit Ștefan Duțiu de 50 ani, a dorit să fugă de frica ungarilor din sat, dar rebelii l-au ajuns din urmă și l-au ucis la Măgura Denicului. Este plâns de văduvă, de 5 orfani nevărștrici, despoiați de tot ce au avut de ungurii care i-au lăsat „în cea mai ultimă sărăcie”; și văduvul Macarie Mascariu de 65 ani a fugit din calea ungarilor, dar a fost prins și ucis la Valea Tibrului iar în Galda de Jos ungurii l-au ucis și pe Mihăileanu Vasilie, prunc de 12 ani. Văduvul Moiseiu Ghila de 66 ani, a fost ucis împreună cu fiii săi, Sonea și Mihăilă, dar de ei a mai rămas un prunc de 8 ani, sărac, pe care n-are cine să-l crească și să-l îngrijească. Românul greco-catolic Marcu Thoma de 28 ani a dorit să se tragă spre Castele lui Iancu din munți, dar ungurii l-au prins la Mesentea (Kismindszent, jud. Alba) și l-au ucis. Este plâns de o mamă bătrână, slabă, săracă și de văduva lui. Iosif Petru, de 60 ani, este ucis de furioșii rebeli unguri în grădina proprie, lăsând în urma lui văduva, 3 orfane de 7, 5, 3 ani, despuiate de avere și căzute în amară sărăcie. Torju Petru de 60 ani, însurat, a fost silit să facă transporturi („forșpan”, cum scrie sub formă modificată preotul) pentru unguri care l-au ucis apoi la capătul satului. A lăsat în urma lui o văduvă săracă „în stare foarte ticăloasă”.

Soldatul împărătesc Raica Simu, însurat, greco-catolic, a căzut în Război la podul Aiudului (Nagyenyed, Grossenyed) în ziua de 16 ianuarie 1849. Moldovianu Catina, muierea lui Raica Simu, care era gravidă („îngrecată”) a fost ucisă de rebelii unguri. Stean Vasile, 26 ani, însurat, greco-catolic, era – ca și Raica Simu – în Loagărul de sub comanda locotenentului primar Mânzat și a căzut cu glorie în Război la podul Aiudului, în ziua de 16 ianuarie 1849, lăsând în urma lui o văduvă săracă. Adam Vasilie, de 60 ani, însurat, greco-catolic, a fost ucis de unguri la Valea Tibrului, dar văduva lui este „în stare bunișoară”. Tot la Valea Tibrului a fost ucis și văduvul unit Varga Vasilie de 65 ani. Varga Onu, 27 ani, însurat, greco-catolic, a făcut parte din Loagărul Castrelor Române – preotul scris „romane” – de sub comanda locotenentului Mânzat, și a căzut cu glorie în bătălia de la podul Aiudului din 16 ianuarie 1849, lăsând în urma lui un orfan mic de 2 ani, sărac, fără tată, fără mamă. Chilia Marintia, văduvă de 70 ani, a fost jefuită de tot ce avea, după care ungurii au ucis-o în propria-i casă. La Valea Tibrului a fost ucis și Spiridon Luca, un fecioraș de 13 ani iar Herza Toader de 30 ani, a fost ucis în casa lui. Rebelii unguri au intrat în casa lui Daghi Lupu, 56 ani, greco-catolic, însurat, l-au prădat, i-au luat banii, vitele, bucatele, vinul, i-au aprins casa, prefăcând-o în cenușă, paguba totală fiind de 7.000 galbeni, după care l-au ucis în cele mai groaznice chinuri. Daghi Lupu a fost curator prim în parohia Galda de Jos; văduva lui s-a măritat și are 8 orfani din care cel mai mare are 9 ani. După ce a fost prădat de rebelii unguri, Trifu Iuon, de 60 ani, a fost ucis lăsând în urma lui o văduvă (preotul folosește termenul „vidua”), „o mamă slabă și de tot bătrână și o fecioară de 9 ani în stare miserabilă”.

Udrea Ambrozie în vârstă de 26 ani, român greco-catolic, a luptat în Loagărul condus de locotenentul primar Mânzat și a căzut cu glorie în Război cu dușmanul la podul Aiudului în ziua de 16 ianuarie. Este plâns de o văduvă, de o orfană de 1 an, sărace, bolnave; neavând nimic trăiesc din mila creștinilor. Daghi Veronica de 14 ani, greco-catolică, orfana lui Daghi Lupu este rănită la umărul drept „prin pușcătură de la rebeli”. Picoșiu Mihăilă, 27 ani, greco-catolic, însurat, a luptat în Război la Cricău (Boros-Krakkó, jud. Alba), în toamna lui 1848, sub comanda locotenentului Schoendruk unde a împușcat cu vitejie mulți rebeli

unguri dar a fost rănit la mâna dreaptă și nu mai poate lucra pentru a-și câștiga pâinea cea de toate zilele. Este sărac împreună cu muiera și o pruncă de țâță încât dacă nu vor primi ajutor sunt în pericol să piară. Stean Petruțiu, în primăvara lui 1849, a cugetat să treacă în Căstrele lui Iancu, dar rebelii unguri l-au prins lângă satul Tîbru (Tibor), după ce l-au împușcat în umăr și la mâna dreaptă și nu mai poate lucra. Averele i-a fost jefuită de rebeli, încât Petruțiu, muiera și pruncul se află în cea mai ticăloasă și mizeră stare și fără de ajutor sunt în pericol să piară de foame. Triff Dinu, 45 ani, greco-catolic, tată a 4 prunci mici, a fost rănit în lupta cu rebelii la un picior; zace din primăvara lui 1849 bolnav în pat, este sărac, nu se poate hrăni pe el și nu-și poate hrăni nici copilașii. Văduva Ceserașu Lina, greco-catolică de 34 ani, a fost rănită prin sabie de rebelii unguri la podul Tîbrului, nu poate lucra și are un prunc ce trebuie crescut și hrănit. Picoșiu Petrea, 60 ani, greco-catolic, însurat, s-a bătut în Război la Aiud, cu ungurii, a fost tăiat la cap și străpuns cu baioneta prin coaste și spate. La Tîbru au fost răniți Vârva Chirilă, 60 ani, Stan Hoanea, 46 ani, ultimul are doi prunci iar junele Marcu Ionuț de 23 ani în timp ce se îndrepta spre Căstrele lui Iancu, în primăvara lui 1849, a fost prins de rebeli care i-au tăiat degetele de la mâna dreaptă, l-au rănit și la cap și coaste. Acum Ionuț este invalid („chilav”) incapabil de lucru, se află în cea mai mizeră și ticăloasă stare, fără ajutor. Despre toate întâmplările din Galda de Jos relatează sub garanția adevărului Gabriel Bucurescu, parohul locului și Triff Alexie, judele satului, în ziua de 2 februarie 1850.

Comunitatea Benicului (Borosbenedek, jud. Alba) a oferit și ea soldați fără uniformă căzuți în Războiul Național, luptători în Loagărele Landsturmului Român, dar a avut și români pașnici lichidați în raidurile maghiare. Creja Ionuț, 40 ani, a fost ucis de rebeli în satul Cetea (Csaklya, jud. Alba) în primăvara lui 1849, în timpul atacurilor ungurești. El a fost văduv și a lăsat fără tată, fără mamă două orfane de 6 și 3 ani. Când au intrat ungurii în Benic (Borosbenedek) l-au ucis în casa lui pe Drăgan Lica, 50 ani, rămânând de el văduva, un fecior și o fată mare. La fel au procedat rebelii cu Cristea Onu, 58 ani, Giurian Vasile, 21 ani, Todoșian Dinu, 65 ani care au fost toți români greco-catolici, trăitori în comunitatea Benicului. Onu, văduv, a fost nu numai

ucis, dar și jefuit; de Vasilie au rămas doi părinți săraci; de Dinu n-a rămas nimeni. Bandolea Toader, 40 ani, greco-catolic, luptător în Căstrelle Române conduse de locotenentul primar Mânzat, a căzut cu glorie în bătălia de la podul Aiudului în 16 ianuarie 1849. Au rămas văduva, 4 orfani, din care cel mai mare are 12 ani, care cerșesc neavând nimic. Sasu Vasilie, 38 ani, greco-catolic, luptător în Căstrelle Române conduse de Mânzat, a căzut cu glorie la podul Aiudului în 16 ianuarie 1849; au rămas văduva, 3 orfane de câte 5, 3 ani, 6 luni, sărace de tot, gata să piară de foame. Cordea Zacharie, 55 ani, Meteuș Ilisie, 58 ani, au fost mai întâi prădați de averi, apoi uciși. De Zacharie a rămas văduva, de Ilisie văduva și 3 orfani care n-au nimic. Dragoș Nuțu, 20 ani, june, greco-catolic, în timp ce se îndrepta spre Căstrelle lui Iancu, a fost prins și ucis de rebeli. Dragoș Onu, 60 ani, văduv, a fost jefuit și ucis de rebeli, lăsând în urma lui 3 orfani în amară sărăcie. A fost lichidat și Balafi Nicolae, 23 ani, dar văduva lui s-a măritat după altul.

Ghiurca Vasilie, 60 ani, greco-catolic, a fost jefuit și ucis iar văduva lui, rămasă „în stare prea ticăloasă și miseră, nemica având, e silită a cerși”. Clopotarul satului, Mecheșiu Zacharie, 70 ani, greco-catolic, a fost „grozav jefuit”, apoi ucis; a lăsat în urma lui un fecior bolnav. După ce a fost jefuit, a fost ucis și Balos Iosiv, 68 ani, rămânând de el o văduvă săracă. Aceeași soartă amară au avut Teușan Iosiv, 50 ani, Sava Toader, 60 ani, Miclea Alexandru, 50 ani, Crisoe George, 45 ani, Albuț Ionuț, 30 ani. Iosiv este plâns de văduva săracă; Toader de văduvă și de un orfan rănit la mâna dreaptă prin glonț unguresc; Alexandru, ucis în cele mai mari și crunte chinuri, este plâns de văduvă și de 3 prunci orfani. Aceștia au puțină moșie la câmp, dar nu o pot lucra și „se află în cea mai ticăloasă și miseră stare”. George, ucis în groaznice chinuri, a lăsat în urma lui văduva, o fată mare, 2 orfani de 10 și 1 an care n-au nimic, iar văduva lui Ionuț era fără casă, fără masă. Junele de 20 ani, greco-catolic, Balos Gavrilă, mergând la Sibiu să se înscrie voluntar, a fost ucis de rebelii unguri în satul Cinade (Cenade, Szászcsanád, Scholteu, jud. Alba). Despre adevărul celor afirmate garantează Ioan Fruncu, paroh și notar în Benic, Axentie Filimon, jude, amândoi în fața protopopului Augustin Pop, în ziua de 3 februarie 1850.

Galda de Sus (Felsögárd, jud. Alba) a înregistrat și ea pierderi de vieți în timpul Războiului. Morariu Gligor, 62 ani, însurat, a fost ucis de

rebeli în primăvara lui 1849, lăsând în urma lui văduva bolnavă, slabă, 2 feciori juni și unul mai mic. Duca Dumitru, 50 ani, ucis de rebeli, este plâns de văduva slabă, 5 orfani mici, cel mai mare de 10 ani, care cerșesc pe la ușile oamenilor. Ardeu Ilie, 50 ani, a fost și el ucis; Goia Simion al Onului, 25 ani, june, greco-catolic a fost atacat și ucis de rebelii unguri tocmai când dorea să treacă la Castele lui Iancu. Goia Vasilie a lui Nicolae, 20 ani, june, greco-catolic, a luptat în Război, s-a îmbolnăvit în lupta de la Aiud și a murit acasă. Baloșiu Nicolae, 30 ani, greco-catolic, însurat, are 5 copii mărunței; a luptat în Război, a fost rănit în toamna lui 1848 în lupta de la Cricău (Boros Krakkó), este neputincios. Bulgăre Iuonuț Bâtăcosu, 50 ani, greco-catolic, însurat, are 3 copii mici. Înainte a servit în armata regulată cezaro-regală iar în Războiul trecut cu ungurii a fost toboșar („tambour”) în Castele Române; a fost împușcat în picior în bătălia de la Aiud din 16 februarie 1849 „și se află în stare slabă”. Despre adevărul celor scrise raportează parohul Thodor Domșa, judele din Galda de Sus, în 4 februarie 1850, în fața protopopului Augustin Papp.

Parohia Cricăului din partea greco-catolică își raporta și ea pierderile în 5 februarie 1850 prin Ioan Anghel, notar, Irimie, curator prim, în fața protopopului Augustin Papp și în lipsa parohului. Nicolae Anghel, parohul greco-catolic al Cricăului, 67 ani, însurat, a fost năpădit de rebelii unguri în primăvara lui 1849, a fost jefuit de toată averea sa, după care a fost ucis în cele mai groaznice chinuri de rebelul Fülöp János. Rusu Todor, crâznicul bisericii, greco-catolic de 44 ani, a fost jefuit de unguri în primăvara lui 1849, după care a luptat în Război fiind ucis de rebeli în timpul ieșirii Castrelor lui Axente Sever din fortăreața Alba Carolina. Au rămas „în cea mai ultimă miserie și ticăloșie” văduva și 6 orfani necrescuți din care cel mai mare are 14 ani. Tot cu ocazia spargerii blocadei maghiare a fortăreței de către Castele lui Axente, a căzut cu glorie în Război Teiușanu Achim, 25 ani, greco-catolic. De el a rămas văduva, 2 orfani, unul de 2 ani, altul de 1 an și jumătate, care n-au nimic. În lupta de la Hondol, (jud. Hunedoara) care „s-a încins” între Castele lui Axente și trupele maghiare a fost rănit la mâna dreaptă Drărmuș Toader, 22 ani, greco-catolic.

Parohia Ighiului din partea greco-catolică își raporta pierderile la 5 februarie 1850 prin Nicolau Papp, parohul Ighiului și Popa Georgiu,

judele satului. La Bărăbanț, a fost ucisă în vara lui 1849 Floarea, 40 ani, greco-catolică, rămânând de ea o pruncă în grija tatălui său Georgie Adam. Halalai Filimon, 50 ani, a fost dus în slujbă la Bărăbanț, unde a fost ucis, lăsând în urma lui văduva, trei orfani, din care unul a murit și mai trăiesc doi, de 15 și 8 ani, săraci de tot. După ce i-au jefuit toată averea, ungurii l-au dus la Bărăbanț pe Daicu Crăciun, 36 ani și l-au ucis. Este plâns de văduvă, 4 orfani din care cel mai mare are 12 ani, toți trăiesc într-o amară sărăcie. După ce a fost jefuit de toată averea, Istratie Culiță, 26 ani, a fost ucis de rebeli în Ighiu, rămânând de el o văduvă. Pe loc, în Ighiu, a fost ucis cu „grozavă tiranie” Dudi (!) Iuon, 40 ani, rămânând în urma lui văduva, 5 orfani nevârstrnici, sărmani și săraci. Ghiuțiu Cilichii, 26 ani, a fost ucis mișelește în vara lui 1849, de el rămânând văduva. Nici preotul, nici judele nu specifică la concret ce înseamnă în cazul lui Ghiuțiu „mișelește”. „In loco”, deci în Ighiu, au mai fost uciși Vasilie Țăran, 45 ani, Lampașu Georgie, 40 ani, Morariu Toader, 35 ani, Dobo Anghel, 40 ani, Rusanda Georgiu, 40 ani.. De Vasilie a rămas o văduvă săracă; de Toader, ucis cu sălbăticie, o văduvă, 3 orfani mici, fără casă, fără masă, deoarece au fost jefuiți de rebeli; de Anghel, jefuit și el, a rămas văduva, un orfan de 4 ani, fără nimic, iar la Lampașu Georgiu și Rusanda Georgiu, nu se specifică urmașii sau rudele. Rebelii unguri l-au împușcat pe Dobo Nicolae, 36 ani și l-au rănit grav la gură și la cap.

După ce a fost jefuit, ungurii l-au dus la Bărăbanț pe Băgdan Irimie, 50 ani, unde l-au ucis. Au rămas văduva, o orfană de 6 ani, fără nimic. Rebelii unguri i-au luat lui Miresleanu Ioan, 45 ani, vitele cornute, i-au jefuit averea și l-au ucis „in loco”, adică în Ighiu. Au rămas văduva, 4 orfani sub 12 ani, n-au nimic. În vara lui 1849 a fost ucis și Bălgrădeanu Ioan, 45 ani, dar parohul și judele nu cunosc autorii; și de el au rămas văduva, 4 orfani, „în cea mai miseră stare”. Pruncuța Ana, de numai 1 an, a fost ucisă de rebelii unguri în brațele tatălui său Miresleanu Ioan. Floare Groza, 50 ani, a fost și ea ucisă în vara lui 1849 iar Dobo Vasilie, 50 ani, văduv cu 4 prunci, a fost împușcat prin coaste de rebeli și este neputincios. În afară de rana suferită, Vasilie a fost jefuit și păgubit în propria-i moară care a căzut pradă focului pus de rebeli.

Parohia Ampoița (Kisompoly) din partea greco-catolică, raporta la 6 februarie 1850 prin parohul Basilius Popoviciu și judele satului Vasilie Holga că David Sava, 53 ani, greco-catolic, însurat, a luptat în Castrele Române conduse de locotenentul primar Mânzat – popa scrie „Munzat” – și a căzut cu glorie în Război la podul Aiudului în 16 ianuarie 1849. Au rămas văduva neputincioasă, 2 orfani din care fata era neputincioasă (probabil infirmă) „și se află în stare mizeră și ticăloasă”. Barbb Tănase, 56 ani, a fost ucis de rebeli în Ampoița, lăsând o văduvă săracă, fără nimic.

Parohia Șardului (Șárd), greco-catolică, a dat mai mulți soldați fără uniformă ai Landsturmului Român care s-au jertfit pentru ca și națiunea română să-și găsească un loc sub soarele libertății și potrivit Programului să-și croiască un Mare Ducat Român format din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Partium, Bucovina, într-o Mare Austrie „elvetizată” și profund democratizată. Bineînțeles că și în cazul Șardului (Șárd, jud. Alba) nu lipsesc românii civili uciși și jefuiți. Raportul Șardului datează din 6 februarie 1850, este întocmit de doi parohi, Vasilie și Nicolau Papp, garant fiind și Augustin Papp, protopopul, care verifică datele.

Colceriu Thoma, 65 ani, însurat, a fost ucis în timp ce lucra la via sa, a fost prădat de toată averea sa mobilă, casa a fost prefăcută în cenușă și a lăsat în urma lui o văduvă bătrână, „în stare miseră și ticăloasă”. Măhâra Nicolae, 55 ani, a fost jefuit de bucate, de cele avute în casă, după care a fost ucis în propria-i casă. Văduva și doi orfani sunt săraci. În sat au fost uciși de rebeli Dănilă Șandru, 35 ani, bătrânul Colceriu Onu, 77 ani, în via sa, Bălgrădianu Onu, 39 ani, de care a rămas văduva săracă. După ce a fost prădat de avere și casa i-a fost prefăcută în cenușă, rebelii l-au ucis pe Dobra Nicolae, 26 ani; a lăsat în urma lui o mamă slabă care n-are pe nimeni să o hrănească. Dobra a fost soldat împărătesc. Gușiatsu Todor, 43 ani, jefuit de toată averea sa, cu casa prefăcută în cenușă, a fost ucis; a lăsat în urma lui văduva bolnavă, 5 orfani, cel mai mare de 12 ani, care n-au nimic. Casa lui Mateașu Nicolae, 70 ani, a fost arsă, el ucis iar văduva este bătrână și neputincioasă. Aceeași soartă tristă și tragică au împărtășit-o Sguia Nicolae, 47 ani, Guitinianu Mitru, 59 ani, Barb Todor, 65 ani, Luca

Georgiu, 40 ani. De Nicolae au rămas fără nimic avere, văduva, 3 orfane mici; de Mitru văduva săracă; de Toader, văduva săracă; de Georgiu, văduva săracă.

Todor Ioan, 41 ani, fu ucis în grădina sa, lasă în urmă văduva bolnavă, 4 orfani, cel mai mare de 17 ani, săraci, deoarece rebelii unguri le-au jefuit averea și le-au dus vitele. Váradi László a dispus ca Vasilie Chereșiu, 35 ani, să fie dus la Bărbant unde a fost ucis, rămânând după el doi orfani mititei, o văduvă, săraci lipiți pământului. Ucis a fost Irimie Bota, 55 ani; este plâns de văduva oarbă, un fecior de 22 ani bolnav, averea este în stare de mijloc. Jefuit și ucis a fost Onu Rutia, 60 ani; este plâns de văduva lui săracă. Averea mobilă a lui Zacheu Bogătianu, 75 ani, a fost jefuită, el însuși ucis de rebeli; este plâns de văduva neputincioasă. Simion Radu, 65 ani, a fost jefuit de o parte din averea sa, i-au rămas vitele, casa i-a fost arsă, el ucis, lăsând în urma lui un orfan bolnav psihic. Văduvul Costandin Todor, 75 ani, și-a văzut casa arsă, averea jefuită, după care el însuși a fost ucis de rebeli. Găldean Moisă Mutu, 40 ani, holtei, a fost ucis, ca și Miron Bota Mutu, 44 ani (probabil erau rude), casa lui Nicolae Bota, 56 ani, a fost arsă, averea jefuită, el însuși ucis, ca și Ioan Bălgrădeanu Crețianu, 42 ani, care a lăsat după el un orfan „nemica având”.. Văduvul Onu Todor a Surdului, 60 ani, a fost ucis; feciorașul de 16 ani, Angel Herleșiu, a fost ucis de rebeli, după ce aceștia i-au luat oile pe care le păștea, Angel lăsând în urma lui un tată bătrân, neputincios, 5 frați, fără mamă, așa cum a rămas și el cât a fost în viață. Casa familiei era prefăcută în cenușă și averea jefuită. Maghiara Ana Kadar i-a adus acuzații lui George Naiașu, 32 ani; a fost dus la Teiuș, unde a fost împușcat, rămânând de el, săraci, o văduvă și 2 orfani. Toader Coșia, 33 ani, Ioan Brișcașiu, 52 ani, au fost uciși, jefuiți, casele arse; de primul au rămas văduva, 4 orfani, cerșetori, de al doilea văduva, un fecior, o orfană, „în stare săracă”. Marhoi Bulbucanu, 40 ani, Grigore Cibianu Mutu, 17 ani, Nicolae Rusu, 55 ani, au fost uciși, de ultimul rămânând doi orfani mici care n-au nimic. Rebelul Pálfi Sándor i-a adus acuzații românului greco-catolic Teodor Diordianu, 32 ani, averea i-a fost confiscată, el însuși dus la Maros Partos (Partos, acum cartier în Alba Iulia) și ucis, lăsând în urma lui doi orfani săraci. A mai fost ucis văduvul Ioan Cibianu, 50 ani, fără urmași.

Georgiu Cristea, român greco-catolic, 25 ani, însurat, ostaș în Castele Române, a luptat în Război în 1848-1849 contra rebelilor unguri și a „căzut cu glorie în câmpul onoarei” în bătălia din 16 ianuarie 1849 de la podul Aiudului. A lăsat după el văduva, un sugar, averea le-a fost jefuită de rebeli, casa arsă, rămânând și un tată bătrân. Onea Aron, 42 ani, Jacob Luca, Constantin Oprușia, 25 ani, Georgiu Mircea, 45 ani, au fost uciși de rebeli. Aron a fost ucis la moară; de Luca, despoiat și de avere, au rămas văduva, un fecior, o fată jună, care umblă din sat în sat și cerșesc; de Constantin, jefuit, cu casa arsă, ucis când venea de la moară, a rămas fără nimic, un orfan de 2 ani; de Mircea, june (fecior) bătrân, n-a rămas nimeni. Rebelii l-au bătut de moarte pe Nicola Măhâra, 60 ani, văduv, care a și murit din bătaie, lăsând fără tată, fără mamă, doi orfani jefuiți de unguri. Ucis a fost Georgiu Boancă, 50 ani; a lăsat o văduvă foarte săracă; ucise au fost și Oana Isaia, 35 ani, muierea lui Bora Isaia, Giutuianu Fira, muierea lui Ioan Giutuianu. Nicolae Medrișiu, 30 ani, greco-catolic, însurat, a luptat în Castele prefectului Axente Sever, a luat parte la Războiul Național, dar rătăcindu-se de trupa sa, a fost prins și executat de rebeli. Este plâns de văduvă, de 3 orfani mici, care au casa prefăcută în cenușă, averea distrusă de rebeli și „se află în stare miseră”. Românul greco-catolic, Iosif, 30 ani, însurat, a fost ostaș în Castele lui Axente Sever, a căzut cu glorie în Război în ziua de 25 iulie 1849 „stilo novo” la podul Șardului ((Șárd, jud. Alba), în bătaia ce s-a încins între prefect și rebelii unguri. În această bătălie Axente i-a bătut pe rebelii unguri de la Gura Ampoitei (Ampoița, Kisompoly, jud. Alba). A rămas de Iosif o văduvă trăitoare în Ampoița (Kisompuly, jud. Alba). Antoniu Triff, 27 ani, greco-catolic, june, ostaș în Castele prefectului Axente Sever, a participat la mai multe bătălii în Război, dar a fost prins și executat. Toți românii menționați mai sus au fost uciși sau au căzut cu glorie în Războiul Național româno-maghiar în primăvara și vara lui 1849.

Tudor Dumitrianu, român greco-catolic, 30 ani, însurat, ostaș în Castele prefectului Axente Sever, a fost rănit în Război, când Axente a spart blocada și a ieșit din cetatea Albei Iulii și din cauza rănii a și murit. Cosma Hătășiu, român greco-catolic, 26 ani, însurat, ostaș în Castele lui Axente Sever, a fost rănit în Războiul contra ungarilor în

bătălia provocată cu ocazia celei de a doua veniri a lui Axente în fortăreața Alba Carolina, dar s-a vindecat și nu este chilav (infirm). Ioan Suci, român greco-catolic, 32 ani, a fost ostaș în Castele Române comandate de locotenentul Șendrucu; a participat la bătaia de la Cricău (Boroskrakó, jud. Alba) din toamna lui 1848, a fost rănit greu la mâna stângă, este neputincios, nu poate lucra; are muiere, 3 prunci mici, casa prefăcută în cenușă de rebeli. La mâna dreaptă a fost rănit prin glonț, tot în bătaia de la Cricău, Vasile Mehara, român greco-catolic, 27 ani, căsătorit, are un prunc mic și a fost jefuit de rebeli. Nicolae Colceriu, 38 ani, greco-catolic, căsătorit, are 3 prunci mici; a fost dus la „forșpan” (transport) de rebelii unguri la Ighiu, unde un rebel ungur din Alba Carolina (Alba Iulia) i-a tăiat de tot mâna dreaptă, de la încheietură; Nicolae a rămas „cionc” (ciung), pe deasupra casa i-a fost prefăcută în cenușă, averea jefuită de unguri.

La 7 februarie 18590 își raporta prin Georgiu Dobo, paroh, Georgie Papp, notar, sub garanția protopopului Augustin Papp, și parohia greco-catolică Satu Mic (Ompoly, Kisfalu, Moicești, jud. Alba) pierderile de vieți românești. Doianu Maxim, 45 ani, a fost despoiat de vite, de averea lui mobilă, ucis de rebeli în primăvara lui 1849. Este plâns de văduvă, 2 orfani de 6 și 3 ani, care n-au nimic. Crișan Nicolae, 50 ani, despoiat de averea mobilă, cu casa prefăcută în cenușă cu tot ce avea în ea și în jurul ei („cu toate nemestiile”), a fost ucis de rebeli și este plâns de văduvă, 3 orfani mici, săraci lipiți pământului. Crișan Nicolae, 26 ani, despoiat de avere, ucis de unguri, a lăsat după el văduva, un orfan mic, fără nimic. Crișan Ștefan, 87 ani, cu averea jefuită, cu casa prefăcută în cenușă („cu toate nămestiile”), a fost „ucis tirănește”; a lăsat după el văduva și un orfan de 7 ani, săraci. (Este interesant cum a făcut copil la o vârstă așa de înaintată?). Siebeșianu Dumitru, 60 ani, a fost ucis împreună cu muierea sa; Radu Nicolae, 50 ani, cu averea jefuită, cu casa în cenușă, a fost ucis lăsând în urma lui văduva, un orfan, care cerșesc prin sate. Ungurii i-au ucis și pe Bărăbânțian Ioan, 50 ani; Oltean Georgiu, 65 ani; Petrea Ioan, 20 ani. Oltian Georgiu a fost prădat de avere, casa este cenușă și la el s-au prăpădit și banii biserici deoarece era curator primar și a avut în grijă acești bani.

Vinovați de uciderea românilor menționați și de arderea întregului sat au fost ungurii Béni Ignátz, Mázsási Ferencz și Matskási Pál. Primul era nemeș din Micești, ceilalți doi nemeși din Patfalău (Patakfalva, Văleni, jud. Harghita) și toți trei au fost comandanți ai trupei de militari rebeli care i-au măcelărit pe acești români și au pus foc satului. Haiaușiu Georgiu, 26 ani, despoiat de avere, cu casa făcută cenușă a fost dus la Gura Ampoitei și împușcat, rămânând de el văduva, doi orfani de 3 și 1 an, „în starea de tot ticăloasă și miseră”. La Gura Ampoitei a fost ucis și Topârceanu Nicolae Filip, 50 ani, după ce a fost jefuit de avere și casa arsă; văduva lui nu mai are nimic. Mârza Nuțiu, împreună cu muierea sa, au fost uciși „sălbăticește” la vie, casa le-a fost arsă, averea luată. Grama Bini, 45 ani, greco-catolic, însurat, a fost ostaș în Castele Române, a participat la multe bătălii contra trupelor rebele ungare, dar la sfârșit a căzut ucis de un glonț rebel cu ocazia spargerii blocadei și a breșei făcute la fortăreața Albei Carolina sub comanda viceprefectului Maior. Casa lui a fost arsă, toată averea sa luată, rămânând de el o văduvă în stare miseră. Fata, Pâclișianu Maria, 19 ani, a fost ucisă de rebeli „in loco”, Iosif Munteanu, 23 ani, român greco-catolic, însurat, a luptat în Război, a fost rănit de un glonț unguresc în spate, dar nu este chilav, simțind totuși o durere mare în continuare. Văduva Crișian Iova, 70 ani, a fost despoiată de toată averea sa, apoi ucisă; Petru Ghierman, 45 ani, român greco-catolic, însurat, a fost de la bun început ostaș în Castele Române, angajate în Război contra rebelilor unguri și a murit în Loagărul de la Fel Vintz (Felvincz, Unirea, Oberwintz, jud. Alba). Muierea lui s-a măritat, are trei orfani mici, averea răpită de unguri, casa prefăcută în cenușă.

Tot în ziua de 7 februarie 1850, sub supravegherea și garanția protopopului Augustin Papp, parohia greco-catolică a Bărabanțului, prin parohul Velican Theodor și judele satului Suciu Laurențiu, își termina raportul. Petru Suciu, 55 ani, a fost ucis la Șard; a rămas o orfană de 10 ani, fără nimic, care stă la fratele ei în Cricău (caz fericit!). Georgiu Popa, român greco-catolic, însurat, 45 ani, a fost ostaș în Castele Române de sub comanda locotenentului Mânzat; a căzut cu glorie în Războiul contra ungușilor în ziua de 16 ianuarie 1849 la podul Aiudului. Văduva s-a măritat. În toamna anului 1849, în bătălia de la

Cricău, a căzut cu glorie Dumitru Giurgiu, 21 ani, greco-catolic, june ostaș sub comanda locotenentului Schoendrau. Antoniu Mogoșianu, 40 ani, greco-catolic, jefuit rău de rebeli, a fost ucis la casa sa din calea Bălgradului; văduva sa a murit de supărare, lăsând 5 orfani, fără tată, fără mamă, care n-au nimic. În primăvara lui 1849 au fost uciși junele Gavrilă Câmpian, 35 ani, Gligor Ampoșian, 25 ani iar Dochița, greco-catolică, soția lui Baba Thoma, fiind la seceră lângă fortăreața Alba Carolina, a fost împunsă de rebeli la marginea din partea stângă a pieptului; s-a vindecat, dar mai are dureri. Păcurariu Petru, român greco-catolic, 28 ani, a fost de la bun început ostaș în Loagărul lui Axente Sever, a luat parte la Război și la sfârșit a căzut cu glorie în bătălia de la Gura Ampoșei. A rămas de el văduva însărcinată („îngrecată” în termenii de atunci), „în stare miseră și ticăloasă”.

Parohia Vințului de Jos (Alvinc, Wincz, jud. Alba) își încheia raportul la 8 februarie 1850 prin Rem Gregorie, paroh în Vințul de Jos și cantorul Conia luon. În iarna 1848/49, Iosif Vitez, 50 ani, român greco-catolic, a fost trimis de soldații împărătești la Teiuș ((Tövis, Dreikirchen, jud. Alba); la întoarcere a fost năpădit de rebelii unguri și ucis la mijlocul drumului în sat. Acești rebeli au atacat dinspre Orăștie (Szászváros, Boos, jud. Hunedoara). Au rămas de el văduva, 4 orfani, cel mai mare de 14 ani, dar chilav, care se hrănesc cu cerșitul în satul Pianul de Jos (Alsópián, Deutsch-Pien, jud. Alba). Sărdianu Thoma Ruza, 30 ani, greco-catolic, însurat, a fost somat de rebelii unguri, în primăvara lui 1849, să-i însoțească într-o acțiune de descoperire a românilor ce au ridicat armele contra lor, dar acest român demn nu s-a înjosit să contribuie la această rușinoasă expediție întreprinsă contra națiunii sale; a fost bătut cu 50 de băte, apoi împușcat. Văduva lui s-a măritat. Întrucât Bălgrădeanu Dumitru, 20 ani, și-a cerut simbria pentru munca efectuată în beneficiul domnului său Zeik Antal, a fost ucis de rebeli. El a fost june. Nicolae Gabor Crețu, 30 ani, a fost dus la repararea drumurilor, dar rebelii unguri l-au ucis, rărnânând de el văduva, 4 orfani, care n-au nimic. Neorusticul (țiganul) Hoca George, 40 ani, greco-catolic, a fost ucis împreună cu nevasta sa Ana la vadul Mureșului; Hieronim Barna, 33 ani, greco-catolic, a fost ucis de soldații rebeli unguri pentru că l-au bănuit că este spion al armatei împărătești.

În parohia Cârna (Blandiana, Maroskarna, jud. Alba), din partea greco-catolică nu s-au înregistrat pierderi de vieți românești, potrivit mărturiei parohului și crâznicului din sat.

Parohia greco-catolică din cartierul Maier al Albei Carolina și-a întocmit raportul la 9 februarie 1850, sub verificarea protopopului Augustin Papp, prin parohul Thoma Alban, curatorul Vasilie Roșiu și Roșca Petru. Vasilie Bărbățianu, 40 ani, român greco-catolic, însurat, a fost mai întâi torturat grozav, apoi spânzurat și tăiat în bucăți de rebelii unguri pentru că au aflat asupra lui arma cu care Vasilie a luptat contra lor. Văduva, 4 orfani, din care cel mai mare are 8 ani, n-au nimic. Greco-catolicul Cosma Coroianu, 41 ani, însurat, a fost împușcat și aruncat în Mureș; văduva și doi orfani de 12 și 8 ani, din care cel mare este bolnav, n-au nimic. Descoperind și asupra lui Ioan Groze, june greco-catolic de 23 ani, arma cu care acesta a lupta contra lor, soldații rebeli l-au executat. În timp ce fugea spre fortăreața Alba Carolina pentru a se feri de rebelii unguri, aceștia au prins-o și au împușcat-o în calea spre cetate, pe Floarea, 45 ani, muiera lui Petru Bugnariu. Ana, greco-catolică, 33 ani, a fost surprinsă în timp ce ducea mâncare la bărbatul său Horhan Ioan și a fost împușcată de rebelii unguri, deși era „îngrecată” (gravidă). Ana Roșca, muiera lui Adam Gligor, de 45 ani, a fost ucisă de rebeli prin „bătaie tirană”, după care aceștia l-au ucis și pe bărbatul ei. În timp ce fugea spre cetate ca să se scutească de unguri, Maria, 36 ani, muiera lui Vasilie Crișan, a fost ucisă pe drumul spre fortăreață.

Parohia greco-catolică Întregalde (Havasgald, jud. Alba) își termina raportul în 10 februarie 1850 sub controlul protopopului Augustin Papp, prin parohul Niculae Nistor și curatorul Marian Iuon. Casin Nicolae, român greco-catolic, 60 ani, văduv, a căzut cu glorie în bătălia de la Cricău, în toamna anului 1848. A rămas un fecior, dar este însurat. Casin Nicolae, 40 ani, român greco-catolic, însurat, a căzut cu glorie pe câmpul de onoare al Războiului Național în bătălia de la Cricău, din toamna anului 1848, lăsând în urma lui văduva, o orfană de 8 ani, în stare mizeră. Marian Simion, june greco-catolic, 22 ani, a căzut cu glorie luptând contra ungurilor la fortăreața Carlsburg (Alba Iulia), când Axente Sever a spart blocada și a ieșit din cetate în vara anului 1849. Bâhăcu Ștefan, 35 ani, român greco-catolic, însurat, a căzut cu glorie în

bătălia de la Abrud (Abrudbánya, Grossschlaten, jud. Alba) din vara anului 1849, rămânând de el văduva, 5 orfani, cel mai mare de 8 ani, care n-au nimic. În aceeași bătălie de la Abrud, a luptat cu glorie Năcreală Ion, român greco-catolic, însurat, a cărui mână dreaptă a fost ruptă de glonț unguresc. Ion nu se poate hrăni, este neputincios și trăiește cerșind din casă în casă.

În data de 13/26 decembrie 1849 Augustin Papp, protopop și administratorul Carolinei, Georgie Muntean, dascăl, Alexandru Niculae, curator își terminau raportul privind românii greco-catolici din parohia Lipoveni, căzuți în lupte cu rebelii sau uciși de aceștia. Maria, soția lui Oancea Nicolae, în vârstă de 45 ani, a fost ucisă în uliță la ordinul lui Fogorași Toni. Maghiarul Fogorași Toni a ordonat, de asemenea, uciderea lui Luca Vasilie, 40 ani, în grădina căruia au mai fost executați Berariu Georgiu, 35 ani, Berariu Vasilie, văduv, 47 ani, Solomon Samoilă, 37 ani, Bota Manuil, 23 ani, Berariu Nicolae, 15 ani. Vasilie a fost ucis în casa sa; văduva s-a măritat, orfana mică trăiește în mizerie și sărăcie, Georgiu a servit ca soldat împărătesc; a rămas de el o văduvă tânără și harnică, doi orfani mici („necrescuți” zic raportorii), Vasilie a lăsat un orfan de 11 ani, fără tată, fără mamă, care trăiește în mizerie în Dâmbariu (Drămbar, Drombár, jud. Alba). De Samoilă care a fost soldat „hopsitar”, cu obsit (cu act militar imperial) a rămas văduva dar aceasta a murit de supărare, așa că ambii părinți au lăsat fără tată, fără mamă, o orfană de 2 ani. De Manuil au rămas văduva, o orfană „posthumă” (deci născută după moartea tatălui). Dumitru lui Toader Orbu, 45 ani, a fost ucis noaptea de către rebeli; au rămas văduva, 2 orfani de 3 și 5 ani, săraci; junele Șerban Georgie, 19 ani, a fost tăiat bucăți de un rebel ungur din Lipoveni.

Limbeanu Andrei, 50 ani, a fost ucis; au rămas văduva, un fiu june în stare „bunișoară”. Aldea Maria, 50 ani, muierea lui Suciu Onica, a fost ucisă în timp de venea de la Tărtăcuțiu (Tărtăria, Alsótatárhaka, jud. Alba); fiul lui Szatmari Samuel din Lipoveni l-a ucis pe Ion Mutu, 35 ani; rebelul Barkotzii Janos din Lipoveni l-a ucis pe Ion Nistor, 60 ani. În grădina lui Fogorași Toni au mai fost uciși Neamțu Dumitru, 35 ani, Vințianu Georgiu, 30 ani, Manu Ion Căprariu, 50 ani, Popa Toader, 40 ani, Daianu Achim, 40 ani, David Petruțiu, cătană cu obsit („hopsitar”),

51 ani, Clușianu Iuon, 45 ani, Niculae Cătană, 50 ani. A fost ucis în „curtea jidovească” Comșa Andica, 55 ani; a fost ucisă în piața publică Rațiu Paraschiva, 33 ani; a rămas de ea bărbatul bătrân și orb pe care-l hrănea ea. În afara acestora au fost uciși mai mulți români ai căror nume nu se cunosc deoarece nu erau din Lipoveni. Cârlea Nicolae, 40 ani, pielar, a fost ucis în pădurea locală, Damian Andrei, lângă fortăreață.

Parohul Cojocu Vasilie, al Cojocenilor (Magos-Cojocani, Magos-Kozsokány, jud. Alba) raporta protopopului Augustin Papp că Hohoiu Luca, român greco-catolic, 50 ani, a fost prins de unguri în bătălia de la Măgina (Muzsnaháza, jud. Alba) și executat. Au rămas văduva, doi prunci orfani, fără auz, fără avere. Parohul Ioan Papp din Magoș Bârlești (Magos Birlești, jud. Alba) raporta că Simion Toma a căzut în atacul de la Zlatna (Zalatna, Kleinschlatten, jud. Alba), când românii – inclusiv preotul – s-au bătut cu soldații unguri în ziua de 6 aprilie, sub comanda prefectului Axente Sever¹⁸⁸.

O sursă de primă mână pentru cunoașterea soldaților fără uniformă ai Landsturmului Român angajat în Războiul contra Ungariei o oferă cercetării istorice raportul clar și limpede ca apa de izvor întocmit la 1 decembrie 1849 de talentatul cleric greco-catolic Gregoriu Mihali, protopopul Bistrei (Bisztra, jud. Alba). Raportul a fost redactat la Zlatna (Zalatna, Kleinschlatten, jud. Alba). Rubricile au fost gândite astfel: poziția, numele, conumele celui căzut sau rănit, averea lui, locul, timpul unde și când a fost ucis sau rănit, urmașii lui după nume (văduva, vârsta ei, orfanii, vârstele lor), reflexii. Georgiu Popa lui Florea, „de națiune și religione român”, 38 ani, căsătorit, țăran, a căzut cu glorie lovit de glonț unguresc în bătălia de la Dealu Bendi lângă Abrud care s-a desfășurat la 15 iunie 1849 și unde românii s-au bătut cu soldații unguri comandați de Kemény Farkas. Au rămas văduva Ana, orfana Maria de 10 ani, 5 surori neputincioase iar văduva este vrednică de ajutor imperial, „neavând subzistență”. Menționăm că acești eroi sunt

¹⁸⁸ Idem, loc. cit., f. 1-25. Despre moși, vezi și Ioan Rusu-Abrudeanu, *Moșii: calvarul unui popor eroic, dar nedreptățit. Studiu istoric politic*. Ediția a II-a, adnotată și îngrijită de Vasile Tutula și Ioan Felea, Cluj-Napoca, 2007; Evocări Avram Iancu, p. 246-295 cu raportul și alte momente; despre Axente, p. 295-309; despre Balint, p. 309-319; scrisori inedite, p. 319-329.

consemnați și în rapoartele parohilor, sunt preluați și în sintezele protopopești (arhi- sau vicearhidiaconale), aici sunt selectați acei urmași, văduve sau orfani, care fiind săraci și lipsiți de cele necesare traiului, sunt recomandați pentru a primi ajutoare din vistieria imperială. De aceea în raportul din 1 decembrie de la rubrica poziția de la nr. 2 unde este încadrat George Popa, se trece direct la nr. 5 a lui Ioan Aida Chetuz, 12 a lui Gavrilă Scrob a lui Georgiu, 14 a lui Petru Pașca a lui Georgiu, 15 Ioan Achim a lui Todor. Pe toți aceștia eroi, soldați fără uniformă, îi găsim și în lista parohială a Bistrei, dar noi îi repetăm și de pe listele protopopești selective pentru acordarea ajutorului bănesc imperial, deoarece ei sunt demni de a fi mereu și mereu readuși în conștiința tuturor românilor de azi și viitori, ca exemple de dăruire și jertfă pentru afirmarea drepturilor și a ființei naționale românești. Chetuz, 35 ani, a căzut în 25 noiembrie 1848, în bătălia de la Sebeș (Valea Drăganului, Nagysebes, jud. Cluj) lângă Banfi Hunyád (Banffyhungyad, Huedin, jud. Cluj), văduva Maria, 34 ani, fiica Ana, 2 ani, n-au nimic, sunt vrednice de mila împăratului. Gavrilă Scrob a lui Georgiu, țăran, 40 ani, a fost rănit în Dealul Kisfalăului în 27 iunie 1849 în luptele cu insurgenții maghiari, masați în jurul cetății Bălgradului (Alba Iulia). Are o casuță, puțină moșie la câmp. Ana, 35 ani, a rămas cu Georgiu, 11 ani Samfira 9 ani, Petru 6 ani, Rachila 4, Ioana 2. Protopopul conchide că având mulți copii, rănitul Gavrilă este vrednic să primească ajutor imperial. Petru Pașca lui George, 39 ani, țăran, a fost rănit, i s-au zdrobit falca și măselele prin glonț în bătălia de la Muntele Mare a Bistrei, unde s-a bătut cu ungurii veniți la atac dinspre Turda (Torda, Thorenburg, jud. Cluj). El, soția Ioana, 25 ani, copiii Georgiu 9 ani, Ana 2 ani, au puțină moșioară la câmp, 3 vite, dar protopopul recomandă ca rănitului Petru să i se acorde „ajutorință”. Ioan Achim a lui Todor, 35 ani, țăran, a fost rănit la cap în Dealu Bendii la Abrud, în 3/15 iunie 1849 în bătaia cu oștile maghiare ale lui Kemeny Farkaș. Muierea Ana, 30 ani, fiica Samfira, 5 ani și rănitul au o casuță, dar protopopul îi clasifică săraci și-i recomandă spre „ceva ajutorință”.

Din satul Certeje (Felsőcertés, jud. Alba) sunt selectați pentru ajutor enoriașii de la pozițiile 2 Buzgariu Sântion, 3, Sântion Tioc, 4 Ioan Bistrae, 5 Georgiu Haiducu, 6 Ioan Cotișel, 7 Ioan Nacău, 8 Nicolau

Bota. Buzgariu, 29 ani, centurion, țăran, căsătorit, a căzut cu glorie în bătălia de la Vulcan (probabil cătun al satului Ciuruleasa, Csumlaza, jud. Alba), cu oștile lui Kemény Frakas, din iunie 1849. Soția Ana, 20 ani, fiica Sofia născută la 15 octombrie 1844 au casă, fânaț de 3 care de fân, agrii de semănat de 10 măsuri. Protopopul propune văduva spre a primi ajutor. Sântion Tioc, 32 ani, țăran, a căzut cu glorie în bătălia de la Dealul Caprei lângă Abrud, în iunie 1849, contra lui Kemeny Farkas. Văduva Ana, 30 ani, este chilavă, are doi prunci mici: Georgiu 6 ani, Nicolae 2 ani, este recomandată pentru ajutor, deoarece n-are nimic. Ioan Bistrae, 49 ani, țăran, însurat, s-a bătut cu oștile lui Kemeny Farkas, nu s-a mai întors acasă, așa că s-a presupus că a căzut undeva în aceste bătălii. Văduva Elena, 40 ani, are casă, puțin fânaț, puțin „agru”, trei prunci: Petru, pe jumătate orb, Nicolau, Samfira. Protopopul recomandă spre „intertențiune” (întreținere, ajutor) pe văduvă, deoarece este neputincioasă, dar și pe prunci îi consideră vrednici de ajutor. George Hajducu, 52 ani, văduv, țăran, a căzut în bătaia de la Abrudlfa (Abrud Sat, jud. Alba), a avut casă, fânaț de un car de fân, agrii de 4 măsuri. Dintre urmași, protopopul alege doar pruncii de la 16 ani în jos pentru a-i recomanda la ajutor și anume pe orfanele fără tată, fără mamă, Rafila și Ana. Ioan Cotișel, 55 ani, căsătorit, țăran, a fost rănit la picior prin glonț în bătaia cu ungurii lui Kemeny Farkas, la Vulcan, în iunie 1849. Ioan, soția Ana, 45 ani, au casă, fânaț de ½ car de fân, loc de semănat de 4 măsuri grâu, dar întrucât rănitul umblă în cărje, protopopul îl consideră vrednic de milă împărâtească. Ioan Ancău, 30 ani, june, dascălul satului, s-a luptat cu ungurii lui Kemeny Farkas, a fost rănit la picior în bătălia de la Abrud, în iunie 1849. Dascălul „era în pânea părinților” și de aceea protopopul consideră că rănitul este vrednic de remunerație. Nicolau Bota, 35 ani, țăran, a fost rănit la o mână de un călăreț ungar de-al lui Kemeny Farkas, în iunie 1849. El și Maria, soția lui de 40 ani, au căsuță, fânaț de 7 porții de fân, agrii de 4 măsuri semănătură (de grâu sau de cucuruz), dar protopopul recomandă rănitul pentru remunerațiune.

Din Bucium-Sașa ((Bucsony), protopopul a ales două familii de urmași căzuți în luptă, una de rănit, pentru a primi remunerațiune. Nobilul Ioan Macavei, 40 ani, a căzut cu glorie la 21 mai 1849 în bătaia

de la Alba Iulia. Văduva Catarina, 30 ani, s-a măritat, dar Veronica de 9 săptămâni este recomandată pentru ajutor. Nobilul avusese o căsuță (înseamnă că era nobil de 7 pruni, deci sărac). Metalurgul Nicolau Nicoară a căzut cu onoare în bătălia de la Dealu Mare, din iunie 1849, cu Kemeny Farkas; a avut ceva moșie, dar văduva Sofia de 20 ani, este recomandată pentru remunerațiune. Văduvul Andrei David, 50 ani, este rănit la picior în bătălia de la Dealu Mare și s-a vindecat. Are, orfani de mamă, copiii Eva, 20 ani, Dumitru 18, Sofia 12, Ana 10, Maria 8, Nicolau 6, Alexandru 2. Având în vedere mulțimea pruncilor, protopopul îl recomandă pentru ajutor.

Din Corna-Abrud (Corna, Szavaspatak, jud. Alba) protopopul a ales două cazuri pentru a primi ajutor imperial și anume pe văduva Maria, 40 ani, fiindcă era bolnavă și pe văduva Samfira, 50 ani, bolnavă și ea și orfanul Alexandru care erau săraci. Bărbatul Mariei, Ștefan Iosiv, 46 ani, a fost prins de maghiari la Dealul Abrudului și împușcat în Abrud; a avut casă, moșie de 4 care de fân. Bărbatul Samfirei, Stanciu Ioan, a fost prins de ungurii lui Hatvani, dus în grădina lui Szakáts și în 7 mai 1849 a fost executat. El a avut doar o casă slabă. Din Kerpenyes (Cărpiniș, Keppelsbach, jud. Alba), protopopul a selectat un caz pentru ajutorul imperial: Marcu Simion a luptat în Zarand, sub comanda lui Buteanu și a fost împușcat la Brad. Văduva Simioana, 30 ani, orfanele Lina 6 ani, Maria 4, au casă, fânaț de un car de fân, dar sunt vrednice de ajutor.

Din Zlatna au fost selectate pentru ajutor 4 cazuri. Georgiu Crista, 26 ani, a fost prins în joia Paștilor (6 aprilie st.v. 1849) de unguri, pe o uliță din Zlatna, dus la Bărăbanț și împușcat. Georgiu n-a avut la propriu nimic al lui, deoarece a stat în casa și averea soacrei. Casa a fost arsă, averea prădată de unguri imediat ce a fost prins Georgiu. Veronica, văduvă, s-a cununat cu Georgiu în 1843, are un copil, pe Petru, născut în 1847, pe care mama îl întreține cu lucrul mâinilor sale. Văduva Dochia, 50 ani, a lui Nicolau Rus, 50 ani, găsit mort pe locul bătăliei de la Troian dintre Axente și căpitanii Mihály și Rácz, are o căsuță, puțin loc la câmp, merită ajutor. Nicolau fusese surd și „hăbăuc” (modest ca spirit !?). Ilina, 40 ani, soția legitimă a lui George Bozeșan, 45 ani, ziler (ziuas, Taglöhner), căzut în ziua dezarmării gărzii naționale

maghiare (11/23 octombrie 1849) e șchioapă, neputincioasă de 15 ani, merită ajutor. Floarea, văduva de 24 ani a lui Anghel Opra, 30 ani, împușcat la casa lui în 7 aprilie 1849, a rămas cu doi prunci de 4 și 2 ani, Ștefan și Vasilie. Au avut casă de locuit cu șură, dar a fost arsă la 1 iulie 1849, la câmp moșie de 2 care de fân într-un loc, într-alt loc, de sămănătură de 8 măsuri de grâu, cu șură și mânătorie de vite, dar au fost arse și acestea de unguri. Oprea a fost împușcat, casa și averea arse și jefuite, așa că Floarea, Ștefan și Vasilie sunt vrednici de ajutor și de pensie (pentru mama Floarea).

Actul prin care se făcea selecția celor îndreptățiți să primească ajutor imperial, fiins săraci, era numit „Extract din consemnațiunile despre românii căzuți sau chilăviți/plesuriți sau altmintre uciși sub decursul resbelului civil maghiar, precum și al rămășițelor lor în parohiile române unite din satele Districtului Albei de Jos”. Din Abrud au fost alese pentru remunerațiune 17 cazuri. Mama bătrână și slabă a tribunului și învățătorului Ioan Nemeș, luat prizonier în Zarand, apoi torturat și spânzurat; corpul i-a fost expus la vedere, după care a fost îngropat de Loagărul Român care a contraatacat trupele ungare; Samfira, 45 ani, Maria 15, Rosalia 11, Ilina 6 ani, văduva și orfanele lui Gologoț, căzut la Brad în 27 martie 1849, care n-au nimic și sunt vrednice de grația împărătească; Sofia, 18 ani, Nicolau 9 luni, văduva și fiul lui Simion Irimie, căzut cu glorie în a doua bătălie cu Hatvani de la Dealu Mare, din 7 mai 1849, pensia fiind necesară pentru creșterea copilului. Sofia de 32 ani, este propusă pentru „proviziune” (ajutor bănesc material, sau pensie), pruncii numeroși: Georgiu și Rosalia, gemeni de 13 ani, Ioan 9, Carolina 15, Sofia 7, Susana 3 ani, sunt recomandați pentru a primi „ajutor de creștere”. Toți sunt urmașii lui Creța Petru, prins de ungurii lui Hatvani, în bătaia de la Dealul Hăbad, dus la Abrud și împușcat în grădina lui Arkosi. Samfira, 34 ani, Vasilie 8, Avisalom 6, Simeon 4, Gherasim 1 ani sunt propuși „pentru provizune”, deoarece n-au nimic. Soldații lui Hatvani l-au prins pe soțul și tatăl lor, în 6 mai 1849, în moara lui, l-au dus la Abrud în piață unde l-au tăiat cu săbiile și „după mare chin l-au omorât”. Este considerată vrednică de ajutor doar Cristina, 40 ani; Aron 18 ani, Elisabeta 19 ani nu sunt recomandați, deoarece au peste 16 ani. Cristina este văduva lui

Avisalom Tobias, prins și torturat de soldații lui Kemeny Farkas, apoi omorât în drum la Roșia, în 2 iunie 1849. Ana, 28 ani, Ioan 7, Elisaveta 4, văduva și orfanii lui Iacobuț, chinuit și ucis în patul lui unde zăcea bolnav, sunt propuși pentru ajutor; la fel Maria, 26 ani, Dionisie 1 an, văduva și fiul lui Abrudean Alexandru; Veronica, 50 ani, Sofia 11 ani, văduva și fiica lui Stoian Ioan; Maria, 40 ani, Ioan 15, Alexandru 2, Mihai 9, Anica și Susana, gemene, 11 ani, văduva și orfanii lui Haiducu Ioan, căzut în lupta cu Hatvani în Dealul Sturț în ziua de 7 mai 1849.

I se cuvine ajutor material orfanului Nicolau, 9 ani, chilav, ai cărui părinți Sârbuț Șandor și Anica au fost luați de acasă, duși la Abrud și împușcați. Orfanii și de tată și de mamă: Maria, 7 ani, Nicolae 5, Simeon 2 ani sunt considerați „prea vrednici de ajutor de creștere”, deoarece părinții lor Sărindan Georgiu și Nastasia au fost omorâți de soldații lui Hatvani în 5 mai 1849. Pentru ajutor sunt recomandați Evuța, 26 ani, Alexandru 6 ani, văduva și orfanul lui Grigorie, căzut la Abrud în 28 aprilie 1849; Gafti, 40 ani, văduva lui Verzariu Petru, ucis de soldații lui Hatvani; Salvina, 45 ani, bolnavă, Petru 12 ani, Ioan 7, Sofia 6, Nicolau 3, văduva și orfanii lui Berchi Andrei, căzut în bătaia de la Islazul Abrudului cu Hatvani; mama prefectului Ioan Buteanu, luat de acasă de Hatvani, spânzurat la Podul Iosașilor în Zarand, care a luptat mult pentru cauza Austriei (și mai ales pentru cea a națiunii române).

Din Câmpeni în „Extras” au fost selectate pentru ajutor 5 cazuri. Au fost recomandați Rachila, 56 ani, văduva lui Petru Bogdan, căzut la Abrud; mama bătrână și 5 surori neputincioase ale lui Nicolau Szabo, căzut în bătaie la Meseș, în decembrie 1848; Curtu Maria, 25 ani, un prunc de 2 ani, văduva și orfanul lui Ilie Goșa Curtu, căzut tot la Meseș; Sava Sârbu, 49 ani, cu fiica sa de 12 ani, văduva și orfana lui Dimitrie Sârbu, căzut în bătaia de la Litta Ungurească. Fiul de 21 ani este exclus de la ajutor având peste 16 ani. Paraschiva Albu, 45 ani, văduva lui Ioan Albu a lui Gavrilă, căzut la Litta Ungurească, este propusă pentru ajutor. Are un fiu de 20 ani, o „fie” (fică) de 25, alta de 19 ani. Văduva Rachila are loc de 9 măsuri de grâu de semănătură, alt loc de două care de fân, dar și o datorie de 300 florini, rămasă de Petru, soțul ei. Există riscul pierderii pământului, dacă nu se plătește datoria. Mama bolnavă și cele 5 surori ale lui Nicolae Szabo au doar un loc de un car de fân și altul

de cupe de cucuruz; văduva Maria a lui Ilie Curtu un loc de 2 cupe de cucuruz; văduva Sava are un loc de un car de fân, altul de 4 ferdele de grâu; văduva Paraschiva a lui Ioan Albu loc de 4 cupe de cucuruz. Asemenea proprietăți nu erau de natură ca proprietarii să fie trecuți la stare materială de mijloc sau bună, fapt de natură să constituie un argument în plus pentru protopop să-i recomande pentru ajutor¹⁸⁹.

Bărbatul Mariei Tulai din Luna (Aronyoslóna, jud. Cluj) a fost împușcat în Poiana (Aranyospolyan, jud. Cluj). Văduva cu 3 copii n-are avere. În septembrie 1848 a fost împușcat în Luna și bărbatul Iulianeii Hada. Văduva a rămas cu 3 prunci, n-are avere. Dondoș Ana de 7 ani din Luna este orfană și singură, fără tată, fără mamă; tatăl a fost ucis în martie 1849, mama a murit odată cu soțul la Recea-Cristur (Récekeresztur, jud. Cluj). Orfana n-are nimic avere. Telița Iuon din Luna a fost cătană la Szeged (deci în armata Ungariei), a fost rănit, este invalid și trăiește din cerșit. Iuon a fost rănit în iulie 1849. Nicușan Filip din Luna a murit la Turda, în robie la unguri, în iunie 1849. Au rămas de el 3 prunci mici, orfani și de mamă și de tată, fără avere. Soțul lui Spălnăcean Sofia a fost ucis la Luna în 11 septembrie 1848. El a fost locuitor în Mărtinești (Pusztasznetmárton, jud. Cluj). Sofia a rămas cu 7 prunci, în starea cea mai tristă. Soțul Frăsinei Crap a fost ucis în Cristur la 20 iunie 1849. Frăsina a rămas cu 4 prunci în starea cea mai tristă. Soțul Mariei Papp, locuitor în Hadaro (Lupsahadaró, cătun al satului Lupșa), a fost ucis în 15 aprilie 1849, în Pusztaka Maros (Pusztakamaros, Cămărașu, jud. Cluj). Văduva Maria se află în cea mai tristă stare. Onșor Cozma și Adam Vasile din Sâncrai-Ghiriș (Aranyosgyéres, Gieresch, jud. Cluj) au murit în temnița Turzii, primul în 29 martie 1849, al doilea în 12 aprilie; iar în 23 iunie 1849, Lupu Iuon a murit acasă în Sâncrai, după ce s-a întors de la temnița Gherlii. De Onșor au rămas fără tată, fără mamă, trei prunci săraci; de Vasile văduva cu pruncă, fără nimica avere. Tot în temnița Turzii a murit în 20 iunie 1849, Petrică Simon, din Sâncrai; a rămas văduva cu doi prunci, „avere mai nimic”. În Sâncrai a

¹⁸⁹ Idem, loc. cit., f. 98-107. Pentru Zlatna și zonă, vezi Liviu Palihovici, *Gheorghe Anghel despre conflictul de la Zlatna*, în „Dacoromania”, Alba Iulia, 2000, nr. 3; Alexandru Filipescu, *Descrierea întâmplărilor de la începutul revoluției din anul 1848 și 1849 în protopopiatul Hălmaگیului*, în „Transilvania”, 74, nr. 1, ian. 1943, p. 44-60.

fost împușcat în 20 iunie 1849 Anton Gheorghe; maica lui bătrână a rămas cu 3 prunci, nepoții ei, „avere nimic”; iar în 20 martie 1849 a fost tăiat cu sabia soțul Mariei Gabor, „avere nimic”.

De frica rebelilor unguri Cozma Theodor a fugit de acasă, din Ghiriș, nu s-a mai întors, nu se știe ce s-a întâmplat cu el, astfel că mama lui Cozma a rămas cu o nepoată a ei de 7 ani, „avere mai nimic”. În ziua de 15 octombrie 1848 au fost împușcați Rus Todor, Bozdog soțul Todorei, Pop Gligor și Albăcan Lup. Rus Todoreasa a rămas cu 3 prunci mici, fără avere, fără casă; Todora lui Bozdog cu 4 prunci mici, nici casă, nici avere; Pop Gligoreasa cu 2 prunci, neavând casă și avere s-a mutat în alt sat; de Albăcan Lup a rămas un fiu fără tată, fără mamă. Parohul din Grind a fost împușcat la începutul lui octombrie 1848, în Noșlac (Marosmgylak, jud. Alba). Preoteasa văduvă, Lazăr Ana, cu pruncii Ana și Catița, a rămas „în starea cea mai rea, de toate jefuită”. În Luna au fost împușcați încă trei români originari din Grind (Luncani, Aranyosgerend, jud. Cluj) în ziua de 11 septembrie 1848. De Hațiga au rămas orfanii Iuon, Anisie, Susana, „jefuiți de toate din casă”; de Sas a rămas văduva Sas Ana cu orfanii Anica, Vasilie, Veronica și Mărie, toate „foarte sărmane”; de Udrea au rămas văduva Udrea Elena, orfanii Mitru, Nechita, Nuțu, Mărie, fără nimica avere. În septembrie 1848, românul Câmpian din Grind, urmărit de unguri, s-a înecat în Arieș; văduva Câmpian Mărie; orfanii Marișca, Ana, Vasilie, Anisie, Mărie, au rămas fără nimica avere; iar în decembrie 1848 în Grind a fost împușcat Sângerean, rămânând de el văduva Sângerean Linai, orfanii Theodor, Iuon, Augustin, Mathei, Maria și încă un frate de-al lor mai mare care este cătană în armata austriacă. Familia este săracă, n-are nimica avere. În ziua de 22 ianuarie 1849 când „vadasz capat”-ul maghiar a intrat în Beniu, soldații l-au împușcat pe românul greco-catolic Arpadi, de care au rămas văduva Arpadi Ana și 4 prunci, „avere mai nimic”. Toți acești români greco-catolici ale căror vieți au fost stinse de mână maghiară au ținut de districtul protopopesc al Beniului¹⁹⁰.

La 1 decembrie 1849 viceprotopopul Mihail Crișan înștiința Sfântul Consistoriu că trimite numai numele văduvelor, orfanilor și răniților din

¹⁹⁰ Idem, loc. cit., f. 73-74.

protopopiatul Reghinului, săraci, cu mențiunea că numărul românilor „tirănește” omorâți sau chilăviți de unguri este mult mai mare în zonă, întrucât în afară de românii căsătoriți, au fost uciși și mutilați femei, feciori, prunci și bătrâni, neinclusi în consignații”¹⁹¹.

Pop Măriuța din Cașva (Kásva, jud. Mureș) a fost tăiată și spintecată la 18 februarie 1849 de „örseregu secuiesc” din scaunul Mureș, care au străpuns-o cu lăncile prin urechi. Plutonul secuiesc era condus de groful Toldalagi Mihály. Măriuța nu s-a putut feri în nici un fel de securi, fiind nevătătoare. Au rămas bărbatul Pop Ștefan, 4 orfani, au moșie, ungurii le-au luat două vaci și tot ce au avut în casă. A doua zi, în 19 februarie 1849, ostașii lui Toldalagi l-au împușcat în grădina casei lui din Cașva pe Lica Feier, după care l-au tăiat cu lăncile. Au rămas văduva Maria Feier, 3 orfani, au puțină moșie „din lontru”, ungurii le-au răpit 7 vite cu coarne, 30 florini, 20 creițari, 60 „metrețe” (mierțe) de cucuruz și tot ce au avut în casă și pe lângă casă. Tot în 19 februarie 1849 securii din plutonul lui Toldalagi i-au zdrobit capul cu lăncile lui Buț Vitea din Cașva. Au rămas văduva Buț Anișca, 4 orfani, au moșie, 4 capre, ungurii le-au luat tot ce au avut în casă. Lörintz János, birăul secuilor din Gurghiu (Görgényszentimre, Görgei, jud. Mureș) l-a împușcat lângă Gurghiu, în ziua de 26 martie 1849, pe Suci Vasiliță din Cașva. Au rămas văduva Suci Titiana, un orfan, au puțină grădină „din lontru” (în sat), ungurii le-au luat 5 vite cu coarne și tot ce au avut în casă. În ziua de 28 iunie 1849 Login Ferentz a ordonat arestarea lui Dobran Simeon care a fost bătut „tirănește” și împușcat în Mociar. Au rămas văduva Maria Dobran, gravidă, un orfan, au moșie, securii le-au răpit 3 vite iar „tisturile” (comandanți, ofițeri, conducători) lui Macskasi Ferentz le-au dus 4 boi, carul, plugul și tot ce au avut. Moisin Efrem din Valea Cașvei a murit în detenție la Turda. Au rămas văduva Moisin Marișca, un fecior, soldat în Regimentul Carl Ferdinand, au 10 vite și alte bunuri, ungurii le-au luat o junincă și alte bunuri. Familia a cheltuit cu Efrem, când era în închisoare la Turda, 586 florini și 50 creițari. Securii lui Toldalagi dorind să-i taie capul lui Mărginean Constantin din Cașva i-au tăiat mâna din greșeală. Chilavul Constantin are 5 prunci, moșie, 10

¹⁹¹ Idem, loc. cit., f. 295; E. Miha, *op. cit.*, p. 43.

capre, ungurii i-au dus o văcuță, bucate și veșminte. Aceiași secui i-au tăiat cu lăncile pe Serdian Mitru și Borda Toader, din Cașva, rănindu-i la o mână și la gură în ziua de 19 februarie 1849. Mitru, chilav de o mână, are 2 prunci, o grădină, 3 vite cu coarne, ungurii i-au dus 5 vite, veșmintele și tot ce a avut în casă. Toader, rănit la gură, are 2 prunci, moșie, două junci, ungurii i-au dus 5 vaci și tot ce a avut în casă. În ziua de 29 octombrie 1849 țiganul din Hodac (Görgényhodák, jud. Mureș), l-a tăiat în cap cu lancea pe Dârloman Login din Cașva. Au rămas orfanii Vasile, Toader și Georgie Dârloman care n-au nimic și „umblă a cerși”. Pentru toți românii din Cașva, preot raportor este Mihail Pop.

Preotul Erenie Ladoși din Adrian (Görgényadorján, Odeergang, jud. Mureș) raporta la 1 decembrie 1849 că soldații lui Jenei Jozsef l-au împușcat în ziua de 25 februarie 1849 pe Ola Vasilică din parohia lui. Au rămas văduva Maria, 5 orfani, au moșie, 4 vite, ungurii le-au dus un junc. Parohul Andrei Moroșan din Breaza (Bréaza, Frauendorf, jud. Brașov) raportează tot în 1 decembrie 1849 că soldații lui Szabo Lajos au împușcat în ziua de 30 martie 1849 pe enoriașii lui Pantia Ioan, Chifor Iuon, Brania Mitru, Pantia Ștefan, Cocean Andrei. Toți au fost executați în Sântioana-Voievodeni (Vajdaszentiván, Johannisdorf, jud. Mureș). De Pantia Ion a rămas văduva Anica, are moșie, ungurii i-au făcut o pagubă de 78 florini. De Chifor Iuon au rămas văduva Anișca, 6 orfani, au moșie, 4 vite, 2 viței, ungurii le-au făcut o pagubă de 251 florini. De Brania Mitru au rămas văduva Anișca, 3 orfani, au moșie, ungurii le-au făcut o pagubă de 145 florini. De Pantia Ștefan a rămas văduva Ana care nu are moșie. De Cocian Andrei au rămas văduva Măriuca, 2 orfani, nu au moșie, ungurii le-au dus toate hainele.

Parohul din Beica Ungurească (Beica de Jos, Alsóbölkény, Ungarisch-Birk, jud. Mureș), Avram Hărșan, raporta la 1 decembrie 1849 9 enoriași ale căror vieți au fost stinse de mână maghiară. Köver Sigmond l-a „pironit până la moarte” apoi l-a împușcat pe Moldovan Ilie în ziua de 23 aprilie 1849. Au rămas văduva Maria Moldovan, 2 orfani, au două vaci, ungurii le-au răpit doi cai și toate lucrurile din casă. În aceeași zi Login Frerentz cu camarazii lui l-au împușcat pe Moldovan Dănilă. Au rămas văduva Moldovan Samfira, doi orfani, au o vacă, ungurii le-au dus bunuri din casă. Soldați lui Veres cu ungurii din

Gurghiu l-au bătut în 23 aprilie 1849 pe Moldovan Onu, după care l-au împușcat. Au rămas văduva Susana Moldovan, 5 orfani (unul chilav), au două vaci și moșie. Aceiași soldați, în aceeași zi, l-au bătut și l-au împușcat pe Moldovan Simion. Au rămas văduva Moldovan Susana, 3 orfani, n-au nimic. Tot soldații lui Vereș și ungurii gurghieni l-au împușcat pe Moldovan Onu cel tânăr. Au rămas văduva Maria Moldovan, 3 orfani, n-au nimic. Gurghienii unguri și soldații lui Vereș l-au bătut de moarte pe Șora Costan în ziua de 28 aprilie 1849. Au rămas văduva lui Șora Costan, doi orfani, n-au nimic. În ziua de 18 februarie 1849 soldații lui Toldalaghi Mihályi au împușcat în pădurea „Mociar” pe Regeni Mitru, a rămas văduva Regeni Anișca, are moșie. La 1 aprilie 1849 soldații lui Nagy Sandor, Beka Iosef și Nagy Josef din Beica Ungurească i-au împușcat pe Stoica Babu și Adam Chirilă în pădurea Sas Reghinului. De Babu au rămas văduva Stoica Marișca, 5 orfani, au moșie, de Adam, văduva, are moșie.

„Jagerii” (soldații-vânători) lui Jenei Jozsef au executat 33 de români din Dumbrava (Marosliget, jud. Mureș), în ziua de 6 februarie 1849. De Roman Vasilie au rămas văduva, 3 orfani, n-au moșie; de Pop Zaharie au rămas văduva, 2 orfani, au moșie; de Ciorza Melentie, văduva, 6 orfani, au moșie; de Pop Iuon, văduva, 4 orfani, au moșie; de Pop Iuon, văduva, un orfan fără moșie; de Bompa Andrei, 3 orfani, au moșie; de Harja Grigorie, 3 orfani, fără moșie; de Pop Goria, văduva, 3 orfani, au moșie; de Gliga Iacob, un orfan, au moșie; de Harja Iuon, văduva, un orfan, au moșie; de Harja Precup, văduva, 4 orfani, nu au moșie; de Gota Filip, văduva, 3 orfani, au moșie; de Bendreș Cozma, văduva, n-are moșie; de Covrig Iuon, văduva, 3 orfani, fără moșie; de Covrig Ilie, văduva, fără moșie; de Bendreș Cozma, văduva, 4 orfani, fără moșie; de Hirșca Vasilie, 2 orfani, cu moșie; de Harja Maxim, văduva, 4 orfani, au moșie; de Teușea Leontie, văduva, un orfan, au moșie; de Boțan Ștefan, văduva, 1 orfan, au moșie; de Rinza Floria, văduva, un orfan, fără moșie; de Rinza Georgie, văduva, un orfan, fără moșie; de Rinza Maxim, văduva, 5 orfani, fără moșie; de Rinza Iuon, văduva, 3 orfani, fără moșie; de Hirșca Pavel, văduva, cu moșie; de Hirșca Ștefan, văduva, 2 orfani, au moșie; de Rânza Costan, văduva, fără moșie, de Rânza Miron, văduva, fără moșie; de Vlaic Pintilie,

văduva, cu moșie, de Vlasa Mihăilă, văduva, un orfan, au moșie; de Șorlea Precup, văduva, 2 orfani, au moșie; de Pici Nichifor, văduva, un orfan, au moșie; de Cora Costan, văduva, 2 orfani, cu moșie. La toți se menționează că au fost împușcați în hotarul satului iar familiilor li s-au luat tot ce au avut în casă. La văduva lui Boțan Ștefan, cu un copil, s-a estimat paguba la suma de 680 florini. Preot raportor este Popa Iuon, parohul Dumbrăvii, care-i raportează pe morții români împreună, fie că erau ortodocși, fie că erau greco-catolici.

Parohul Alexandru Roman din Filipișul Mare (Magyarfülpös, Ungarisch-Fläps, jud. Mureș) raporta la 1 decembrie 1849 că Szász Samu din Filipișu Mic (Kisfülpös, Fläpsdorf, jud. Mureș) l-a împușcat și apoi l-a străpuns cu lancea pe Pop Chirilă înaintea casei acestuia în ziua de 16 februarie 1849. A rămas văduva Maria într-o sărăcie extremă, ungerii i-au luat tot ce a avut în casă. „Jagerii” lui Szabo Lajos l-au împușcat în ziua de 25 martie 1849 pe Grec Todor din Filipișu Mare, după care l-au aruncat în apă. Execuția s-a efectuat în Sântioana-Voievodeni. Pe văduva Marișca și 4 orfani ai lui Todor i-a alungat din casă judele nobiliar Szabo Samu. Familia este săracă fiind prădată de maghiari. În ziua de 1 aprilie 1849 ungerul Ertse Mihai l-a împușcat în Sântioana-Voievodeni pe românul Alexa Peter. Văduva Maria a lui Alexa are moșie, doi boi și 200 florini.

Parohul Vasilie Nagy raporta la 2 decembrie 1849 că Andrasi Josef l-a împușcat în ziua de 2 noiembrie 1849 pe românul Moldovan Petria în satul Iernuțeni (Radnótfája, Etschdorf, jud. Mureș). Văduva are moșie, o vacă, o junincă. În ziua de 30 martie 1849 judele nobiliar Szabo Samu l-a împușcat pe românul Oroian Iuon din Iernuțeni la Voievodeni. Văduva Oana are moșie și o vacă. În aceeași zi Botez Elek l-a împușcat pe românul Roșca Mihai din Iernuțeni în Voievodeni iar văduva lui Mihai nu are nimic. Tot în 30 martie 1849 Vészei Josef l-a omorât pe românul sărac Mihai din Iernuțeni deoarece l-a ocrotit în casa lui pe un soldat cezaro-imperial. Alt unger, Kis Ferencz, l-a omorât și pe acest soldat. Văduva lui Mihai cu 4 orfani au rămas săraci și amărâți, deoarece ungerii le-au luat tot ce au avut.

Parohul Hudacului (Maiorești, Maroslaca, jud. Mureș), Elisie Maer, raporta la 1 decembrie 1849 că ungerii Bende Pista, Lengyel Janos, Baki

Pista, Ehedî Pista, Rácz Josi, Szabo Dani, în ziua de 20 martie 1849, i-au luat din sat pe românii Bota Mihăilă, Bota Filip, birăul Precup Costan, i-au dus la Saromberg (Dumbrăvioara, Saromberke, Scharberg, jud. Mureș), unde au fost executați. De Bota Mihăilă au rămas văduva Savina, 7 orfani, au moșie, altceva nimic. De Bota Filip au rămas văduva Teodora, 3 orfani, au moșie, „alta nimic”; de birăul Costan Pecup, văduva Ștefania, un orfan, cu moșie. Toate văduvele au fost puse să plătească fiecare câte 6 florini plata transportului și a execuției soților lor. În Tabăra secuilor din Glodeni (Marospatak, jud. Mureș) a fost executat în ziua de 25 octombrie 1848 Maier Grigorie. Văduva Nastasia, doi orfani, au moșie și 4 boi.

Parohul Ioan Graur al Curticapului (Poarta, Körtekapu, Birnthor, jud. Mureș) raporta la 1 decembrie 1849 că dregătorul Mattyás Pál l-a pârât pe Sălăgean Iuon iar Gergelfi Samu din Erdőcsinád (Pădureni, jud. Mureș) l-a executat în ziua de 5 martie 1849 între hotarul Curticapului și al Toldalului (Toldalag, jud. Mureș). Văduva Sălăgean Anișca, 5 orfani, au moșie, 6 vite cu coarne, 15 oi și bucate, unгурii le-au luat 30 de florini. În același loc și în aceeași zi, 5 martie 1849, au fost executați românii Precup Dănilă, Sălăgean Nicolae, Costinaș Petra, pârător fiind tot Mattyás Pál și executor Gergelfi Samu. De Precup Dănilă au rămas văduva Nastasia, 4 orfani, au moșie bună, bucate, 6 vite cu coarne, 15 oi, unгурii le-au luat 23 florini. De Sălăgean Nicolae a rămas mama lui, Sălăgean Măriuca, are moșie, dar altceva nimic, unгурii i-au luat 12 florini. De Costinaș Petra au rămas văduva Costinaș Saveta, un orfan, fără nimic, în amară și grea sărăcie. Makkai Samul din Toldal l-a pârât „tâlhărește” pe cantorul Maior Ioan din Curticap care a fost executat în ziua de 5 aprilie 1849 în Șaromberg de Szaika Mihály din Onuca (Unoka, jud. Mureș). De Ioan au rămas văduva Maior Firoana, 4 orfani, au 4 vite, 3 oi, o „călărie”, altceva nimic, unгурii le-au luat 200 florini. În ziua de Paștile Românilor (3 aprilie 1849) unгурul Ertsei Mihály de la Unoca l-a împușcat în hotarul Sântioanei pe românul Ilieș Vasilică. Au rămas văduva Ilieș Nastasia, 2 orfani, au moșie, o vacă, 7 oi, bucate, dar nu de ajuns, unгурii le-au luat 12 florini. În aceeași zi în hotarul Sântioanei Ertsei Mihály l-a executat pe Cătană Toader, a cărui văduva Cătană Samfira rămasă cu un orfan, are moșie, unгурii i-au luat 20 florini.

Mattyás Pál l-a pârât pe Gurgian Ștefan iar Gergelfi Samu l-a chilăvit la o mână și l-a orbit la un ochi în 5 martie 1849 în hotarul Curticapului. Ștefan are 2 prunci, moșie, voi, vaci, oi, cai și „tot ce-i trebuie”. Are și pagubă foarte multă provocată, dar, nefiind acasă când l-a căutat preotul, nu s-a putut efectua estimarea pagubei. În bătălia de la Glodeni din data de 19 octombrie 1849 a căzut cu glorie luptând contra ungarilor Fiscutean Georgie din Curticap. Au rămas Fiscutean Teodora, 6 orfani, au moșie, o vacă, 3 oi, „alte celea puține”.

„Jagerii” lui Szabo Lajos i-au împușcat pe românii Sütő Mihály, Sütő Georgie, Togi Iuon, Topor Vasiliță, Uleșan Mihály, Sütő Georgie cel tânăr din Voievodeni (Vajdaszentiván, Johannisdorf, jud. Mureș) în Săptămâna Mare dinaintea Paștilor anului 1849. De Mihai a rămas săracă văduva Zsuzsi; de Georgie văduva Pezsi, 6 orfani, au moșie și „puțină prindere”; de Iuon văduva Susana, 4 orfani, cu moșie; de Vasiliță văduva Floarea, 3 orfani, cu moșie; de Mihai Uleșan văduva, 4 orfani, au moșie; de Georgie Sütő văduva Cadar Marișca, 4 orfani, cu moșie. Românul Santa din Voievodeni a căzut în bătălia de la Șarpatoc (Glodeni, Marossárpatak, jud. Mureș) cu secuii în ziua de 28 octombrie 1848. Este plâns de văduva Santa Zsuzsi, un orfan, au moșie. Pentru toți românii din Voievodeni uciși de unguri în sat sau în bătaia de la Glodeni, preot raportor este Samson Csavai, parohul locului.

În ziua de 19 octombrie 1849 Makai Samu din Toldal (Toldalag, jud. Mureș) l-a împușcat pe consăteanul său român Butiulca Iosip în casa acestuia, de care a rămas săracă văduva Butiulca Fira, un orfan, care cerșeau pe ulița oamenilor. „Jagerii” căpitanului Szabo Lajos în ziua de Paștile Românilor, 3 aprilie 1849, i-au împușcat pe românii Teglaș Toader, Bența Filip, Palco Nicolae, în hotarul Sântioanei. De Toader au rămas văduva Maria Teglaș, 2 orfani, dintre care unul chilav, care n-au nimic, ungurii le-au dus și straietele din casă. De Filip au rămas văduva Bența Maria, 3 orfani, fără nimic; de Nicolae văduva Palco Dochița, 4 orfani, care au moșie, două vaci, 4 oi, puține bucate, ungurii le-au dus un porc gras și straiete. În 30 martie 1849 ungurii Makkai Samu, Bőjte Lajos, Fekete Gyuri i-au dus la moarte între hotarul Ideciului (Alsódec, de Jos, Niedereidisch, Felsőidecs, de Sus, Obereidisch, jud. Mureș) și al Reghin-Satului (Magyarrégen, Ungarisch-Regen, jud. Mureș) pe

românii Costan Vasilică, Butiulcă Simeon, Maior Ioan din Toldal. De Vasilică au rămas văduva Costan Raveca, 5 orfani, au puțină moșie, o junincă, 2 oi, puține bucate, ungurii le-au dus toate straietele. De Simeon au rămas văduva Butiulcă Juji, 4 orfani, cu moșia pierdută, au o vacă, altceva nimic; de Ioan văduva Cătană Sînziana, mama lui Ioan n-au nimic, straietele le-au dus maghiarii. Preot mărturisitor și adevăritor este Maior Peter, parohul Toldalului.

În ziua de 9 martie 1849 Tants Mihály, Puki Pista, oficialii curții din Gurghiu, feciorii lui Mozsi Elek, Jósi lui András, toți din Gurghiu (Györgényszentimre, Görgen, jud. Mureș) i-au împușcat pe românii uniți Pescăruș Luca, Moldovan Andronic, Cherecheș Iosif, Moldovan Iacob, Cherecheș Zaharia, din Solovăstru (Györgenyoroszfalu, Reussischdorf, jud. Mureș). Execuțiile s-au desfășurat în Gurghiu și în ultimul caz în pădurea „Mociar” de lângă Gurghiu. În februarie și la sfârșitul lui aprilie 1849, „jagerii” lui Szabo Lajos i-au împușcat pe românii uniți Cherecheș David, Crișan Dumitru din Solovăstru în Dealul Râciului pe Câmpie (Mezőrűcs, jud. Mureș) și în Făfălău (Suseni, Marosfalu, Pränzdorf, jud. Mureș). În zilele de 9 și 23 aprilie oficialii Curții și Jósi lui András din Gurghiu i-au împușcat și pe românii Chiorean Toma și Jorjică Gligorie din Solovăstru în Gurghiu și în pădurea numită Dumbrava Gurghiului. Pescăruș Luca a lăsat în urma lui pe văduva Pescăruș Rusandra și copiii lui orfani în număr de 7. Au moșie, două vite, dar ungurii le-au răpit 8 vite, 2 cai și tot ce au avut la casă. Jorjică Pavel a lăsat nemângâiată pe văduva Susana, are moșie, două vite, ungurii i-au dus o vacă; Moldovan Andronic este plâns de văduva Floarea, un copilaș orfan, ungurii le-au dus două vaci, au moșie și două vite. Cherecheș Iosif este plâns de văduva Frăsina, 2 orfani, au moșie mică, altceva nimic. A rămas singură pe lume, fără moșie, fără avere, Uța lui Moldovan Iacob; Maria, văduva lui Cherecheș Zaharia, a rămas cu 3 orfani, are moșie dar nimic altceva. Văduva Chiorean Oana, a lui Chiorean Toma și 4 orfani n-au nimic, numai o vacă; Jorjică Ana, văduva lui Jorjică Gligorie, cu 3 orfani, are moșie, altceva nimic și-i nebună de necaz și durere, ungurii i-au dus o vacă. Are puțină moșie și Sofia Cherecheș, văduva lui Cherecheș David, rămasă cu 4 orfani, iar văduva Latiș Fironica, a lui Crișan Dumitru, neputincioasă, chilavă,

umblă a cerși de săracă ce este. Pentru toți românii din Solovăstru preot mărturisitor este Hurugaci Andrei.

Pe baza informațiilor date de ungurii Ratz Pista, Etzken Rosi, Demeter Janos, Nagy Janos, Sandra Iuonaș, Vadasdi Peter, „jagerii” lui Jenei i-au împușcat pe românii uniți Baci Todor, Pop Iuon, Demian Constantin, Trif Simeon, Cenger Alexandru, Ionaș Simeon, Mera Petru. După ce l-au împușcat pe Ionaș Simeon, ungurii l-au și tăiat în bucăți. Execuțiile s-au desfășurat în 8 februarie 1849 deasupra satului Suseni (Marosfalfalu, Pränzdorf, jud. Mureș), unde au locuit acești români ale căror vieți au fost stinse de mână maghiară, nefiind înarmați. Văduva lui Baci Todor, Baci Măriuca și un orfan, au o vacă, altceva nimic, deoarece cuantumul „pierdutei averi” răpită de unguri se ridică la suma de 240 florini și 40 crețari. Pop Fira, văduva lui Pop Iuon, rămasă cu un orfan, nu are nimic, paguba provocată de unguri însumează 460 florini; văduva lui Demian Constantin cu 5 orfani, pe nume Demian Raveca, are moșie, două vaci, puține bucate, a fost păgubită în valoare de 85 florini. Văduva Trif Mina, a lui Trif Simeon, cu 4 orfani, au ½ moșie, o vacă, altceva nimic, deoarece ungurii le-au provocat o pagubă de 676 florini; văduva Maria Cenger a lui Cenger Alexandru, rămasă cu o orfană, n-are nimic iar ungurii i-au răpit bunuri în valoare de 40 florini. Ionaș Maria, 5 prunci orfani și săraci, ai lui Ionaș Simeon, au fost scoși afară din moșia domnească la ordinul lui Botskor Klara, ungurii le-au provocat o pagubă de 150 florini, mai au o vacă, altceva nimic. Mera Ștefania, un orfan, ai lui Mera Petru, n-au nimic, ungurii le-au provocat o pagubă de 135 florini. Pentru toți preot raportor este Pintyi Eremia.

În ziua de 2/14 februarie 1849 „jagerii” de sub comanda lui Soos și Fekete i-au scos ochii, i-au smuls barba, i-au zdrobit capul parohului greco-catolic Toader Farcaș (Lupu), i-au împușcat și le-au zdrobit capetele lui Iacob Petru, Fejer Gorla, l-au împușcat pe Farcaș Simeon, l-au împușcat și i-au tăiat mâinile lui Pop Sandu, toți locuitori ai Hodacului (Görgényhodák, jud. Mureș). Execuțiile s-au desfășurat în pădurea „Mociar”. Preoteasa Farcaș Maria, 5 orfani, n-au avere, n-au pământ, ungurii le-au dus 22 de vite cu coarne și tot ce au avut în casă (semn că preotul martir Toader Farcaș fusese înstărit). Văduva Maria Iacob, a lui Petrea, rămasă și ea, sărmana, cu 5 orfani, are moșie, două

vaci, două vite cu coarne le-au dus maghiarii. Fejer Maria, văduva lui Goria, are moșie, altceva nimic, deoarece maghiarii i-au răpit 10 vite cu coarne și toate hainele. Farcaș Varvara, văduva lui Simeon, are moșie, o vacă, o junincă, ungerii i-au dus 9 vite cu coarne. Pop Floarea, văduva lui Sandu, are moșie, două junci, maghiarii i-au dus două vaci. Soldații din „vadasz csapat”-ul lui Jenei, în ziua de 16 februarie 1849, au ucis în felurite modalități pe românii Farcaș Iuon, Fejer Sandu, Pop Constantin, Iacob Dumitru, Iacob Vasilie, Farcaș Petrea, Farcaș Filip, Man Maria, Pop Crăciun, Man Vasilie, Lina, Farcaș Iuon, Frandeaș Iuon, Pop Ștefan. Farcaș Iuon a fost tăiat cu securile, în jos de sat, este plâns de văduva Farcaș Sia, 2 orfani, au moșie, ungerii le-au răpit o vacă și două juninci; și Fejer Goria a fost tăiat cu securile în jos de sat și este plâns de văduva Fejer Maria care are moșie, ungerii i-au luat 10 vite cu coarne și toate hainele. Pe Fejer Sandu, „jagerii” l-au tăiat împreună cu doi prunci ai lui, dar văduva Fejer Safta a mai rămas cu 2 orfani, are moșie, ungerii i-au dus 4 vite cu coarne. Execuția a fost făcută din jos de podul satului, locul în care au fost uciși alți 17 consăteni ai acestuia.

Lui Pop Constantin ungerii i-au tăiat capul, este plâns de văduva Pop Maria, 5 orfani, au moșie, 2 vaci, ungerii le-au răpit două vaci, două juninci și toate oile (familia fusese avută). Tot prin tăierea capului a murit și Iacob Dumitru, a cărui văduvă, Iacob Onica, 3 orfani, au doi boi, două iepe, ungerii le-au dus două vaci, un junc, 8 cai (familie avută de buni gospodari). „Jagerii” i-au tăiat capul lui Iacob Vasilie, care lasă după el 4 orfani, pe văduva Iacob Ioana, au moșie, o vacă, ungerii le-au dus doi boi, bucate și haine. A fost tăiat și capul lui Farcaș Petre care a lăsat în urmă pe Farcaș Maria, are moșie, altceva nimic, deoarece ungerii i-au dus o vacă și tot ce a avut. „Jagerii” i-au tăiat capul și lui Farcaș Filip, a cărui văduvă Farcaș Paraschiva, 2 orfani au moșie, o vacă, ungerii le-au dus o vacă și doi viței. Aceiași soldați au lovit-o în cap pe Man Maria. Staphi Pauli i-a împușcat pe Man Vasilie care este plâns de văduva Man Oana, 5 orfani, au moșie, ungerii le-au dus tot ce au avut, două junci și toate oile. „Jagerii” l-au tăiat pe Pop Crăciun și pe un prunc al acestuia, dar văduva Pop Vasilica a rămas cu 5 orfani, are moșie, dar ungerii i-au dus tot ce a avut. Man Maria, văduva lui Vasile, a rămas cu 5 orfani, ungerii i-au dus 31 oi, dar are moșie și două vaci. Soldații au

tăiat-o în casa ei pe văduva Lina, care a lăsat singur pe lume, fără tată, fără mamă, un orfan. Acesta n-are nimic. În pădure la Mociar, „jagerii” l-au împuşcat pe Franduş Iuon, plâns de văduva Franduş Măriuca, chilavă, 3 orfani, extrem de săraci, ungurii le-au răpit 2 boi, două vaci și tot ce au avut. Acesta împreună cu ceilalți consăteni menționați mai sus și cu Pap Ștefan au fost împuşcați la podul satului. De Ștefan a rămas văduva Pop Sanda cu moșie puțină, o junincă, ungurii i-au dus o vacă și 15 oi. Țiganii și ungurii din Gurghiu l-au pus de viu în groapa celor morți pe românul Farcaș Vasilie. Este plâns de văduva Farcaș Nastasia, 2 orfani, au moșie, o vacă, un vițel, ungurii le-au dus o vacă și un vițel. Vasilie a fost îngropat de viu la marginea satului Hodac.

„Jagerii” lui Jenei i-au tăiat capul lui Man Ioan, văduva Man Jica, 3 orfani, au moșie, 2 boi, două vaci, ungurii le-au dus 4 junci, 20 oi. Aceiași soldați i-au tăiat cu securile pe văduvul Fejer Constantin, Gorgaja Toader, Butilică Dumitru și pe feciorul lui Popa Maria, iar ungurul Maris Janos l-a tăiat cu securea și pe Farcaș Iuon. De Fejer Constantin au rămas, fără tată, fără mamă, 4 orfani, au moșie, o vacă, ungurii le-au dus 2 viței. De Farcaș Iuon au rămas văduva Farcaș Nastasia, 3 orfani, au moșie, 2 boi, o vacă, 20 oi, ungurii le-au dus o vacă, bucatele și porcii. De Gorgaja Toader au rămas văduva Gorgaja Nastasia, oarbă, cu un orfan, n-au moșie, ungurii le-au dus veșmintele. Butilică Dumitru este plâns de văduva Butilică Nastasia, 3 orfani, au moșie, 2 boi, două vaci, ungurii le-au dus carul, plugul și bucatele. Popa Maria a rămas fără fecior, singură, n-are moșie, ungurii i-au dus o junincă și stupii. În pădurea Mociarului ungurul Ferma Josef l-a bătut și i-a scos intestinele lui Farcaș Vasilie; este plâns de văduva Farcaș Maria, 5 orfani, au jumătate de moșie, ungurii le-au răpit două capre, haine și bucate. „Csapat”-ul lui Soos l-a împuşcat în pădurea Mociarului pe Teodor Nicolici, văduva Nicolici Stratona, 5 orfani au moșie, două vaci, 6 oi, ungurii le-au răpit 3 vaci, un cal, 3 juninci; „jagerii” lui Jenei i-au tăiat pe Nicolici Iuon, Farcaș Mihăilă; de Iuon a rămas văduva Nicolici Ioana, 6 orfani mici, au moșie, două vaci, ungurii le-au dus două juninci, bucate, haine; de Mihăilă au rămas văduva Farcaș Maria, o copilă orfană, au jumătate de moșie, două vaci, ungurii le-au ars casa, le-au dus 30 de oi. La Glăgerie (atelierul de fabricat sticle) a fost omorât Farcaș

Constantin, i-au rămas fără tată, fără mamă, 4 copii, au moșie, ungurii le-au dus două vaci, stupii și bucatele. Constantin, tatăl lor, a fost omorât în bătaie. „Jagerii” lui Jenei l-au pușcat la mâna stângă pe Man Alexandru, la ochi și în piept pe Farcaș Iuon, l-au lovit cu băta în cap pe Farcaș Ilie, copil de 12 ani. Acesta a fost lovit în cap de „jageri”, iar pruncul Ilie a scăpat cu viață din execuția colectivă de la podul satului Hodacului din 16 februarie 1849. Ilie a rămas chilav și are părinți neputincioși. Man Alexandru este și el chilav, fără moșie, ungurii i-au dus 4 vite, bucate, haine și despre el preotul ortodox raportor, care i-a consemnat și pe greco-catolici al căror preot a fost omorât și pe ortodocșii Hodacului, afirmă că a scăpat dintre cei omorâți în ziua de 25 februarie. Soldații au tras după el cu pistolul și l-au nimerit în mâna stângă. Farcaș Iuon, chilav cu 5 copii, are jumătate de moșie, ungurii i-au dus o vacă, 105 mierțe bucate, 13 de ovăz, 3 de fasole, 3 de grâu și despre el preotul Ștefan Farcaș afirmă că a scăpat în pădurea „Mociar” dintre cei omorâți fiind doar rănit la ochi și în piept. Ungurii Lakatos Martzi și Puki din Gurghiu l-au luat de la plug, din pădure, pe junele Frandez Sandu și l-au bătut până l-au chilăvit în ziua de 20 aprilie 1849. Sandu are 2 boi, ungurii i-au dus bucatele, haine și 28 florini. Aceiași „jageri” ai lui Jenei, Soos, Fekete și unii unguri civili au executat în ianuarie-februarie 1849, 10 români din Ibănești, de care au rămas 26 orfani, văduve, o mamă săracă, jefuiți de straie, cai, oi, iepe, căruțe, preotul raportor Dimitrie Cornia notând în dreptul fiecărei familii ce le-a mai rămas, dar la 6 din ele specifică faptul că nu mai au nimic. Și aici execuțiile s-au întâmplat la podul satului, în Saromberc sau în pădurea „Mociar”¹⁹².

Unii preoți din protopopiatul Iernutului raportau numărul enoriașilor din parohia lor uciși, dar în rapoarte îi nominalizau doar pe aceia care lăsau în urma lor văduve și orfani săraci. Astfel, în 8 noiembrie 1849, parohul Georgie Aldea din Cipău (Maroscsapó, jud. Mureș) specifica faptul că ungurii au stins viețile a 30 de români greco-catolici din parohie, dar îi nominalizează doar pe 15 dintre ei. Primul grup executat în 8 octombrie 1849 număra 7 români: Coman Vasilie,

¹⁹² Idem, loc. cit., f. 296-305; E. Mișu, *op. cit.*, p. 45-79.

Șipoș Iuon, Precup Iacob, Șeușa Luca, Rojban Ispasu, Hulpus și fiul său, Socaci Iosiv. Acești români au fost trimiși de preotul reformat Molnar Caroly din Cipău la Iernut unde trebuiau să garanteze că în Cipău va fi pace și românii se vor supune autorităților ungare, dar, după ce au ieșit din sat au fost executați. Văduva Coman Maria a rămas cu 7 prunci, „toți mici”, iar rebelii i-au ars casa cu tot ce a avut în ea, i-au dus 120 federe de grâu curat, 90 de secară, 120 de cucuruz, 40 de alac, lăzi de făină, 6 feldere sămânță de cânepă, 8 de fasole, 8 clăi de cânepă, stupi, haine (cioareci, țundră), 2 porci grași, două scroafe, 14 porci, o iapă, o vacă și un vițel, două junci de 3 ani, paguba urcându-se la suma de 1.355 florini. Acest lucru dovedește că Vasilie Coman a fost om harnic, agonisitor, un bun gospodar, dar acum văduva și copilașii ei nu mai au casă, stau în mare sărăcie în casa preotească. Șipoș Ana cu 3 orfani n-a fost păgubită de unguri și locuiește pe loc alodial. Văduva Precup Nastasia cu 3 orfani stă în rândul satului, are puțină moșie de dare, este păgubită în valoare de 45 florini, n-are cu ce trăi. Văduva Șeușan Marișca, 3 orfani, au fost păgubiți de 7 clăi de grâu, țundre, colțuni, o cămașă, totul în valoare de 34 florini. Familia a locuit în curte domnească, la Viszi Lajos, dar văduva și copiii au fost dați afară, deoarece era nevoie de un bărbat la slujbă, astfel că Șeușan Marișca stă la un neam și nu are nimic. Hulpuş Maria a rămas cu 4 prunci orfani, după ce ungurii i-au împuşcat și bărbatul și feciorul june. Unguri ie-au dus o junincă de 2 ani, un porc gras, un car de cucuruz, un car de otavă, 4 federe de grâu curat, scânduri, familia este săracă, acum locuiește în curte domnească, unde un fecior era „stăvar”. De Socaci Iosiv au rămas două fecioare orfane, Socaci Oana și Socaci Marișca, a căror mamă a răposat cu 13 ani înainte. Ungurii le-au dus două vaci sterpe, un car de otavă, 14 federe grâu, țundre, săcure, cățuni noi și vechi, cânepă, fier, totul în valoare de 183 florini. Stau unde lucrează („locuiesc pe slujbă”) și n-au nimic.

Șipoș Iacob a fost spânzurat la Iernut, rămânând de el văduva Șipoș Sia, un prunc, păgubiți de 10 federe de secară, două perechi călțuni în valoare de 14 florini. Cătană Tănăsie a fost împuşcat, casa i-a fost arsă, ungurii l-au aruncat în foc pe tatăl său, văduva Cătană Oana a rămas cu 3 prunci orfani. Ungurii le-au dus 3 lădoaie cu 70 de feldere de

secară, 10 feldere cucuruz, 10 de alac, 60 de grâu curat, 4 feldere de făină, 4 care de cucuruz cu tuleu, plugul cu fier cu tot, haine, paturi, vase, un război de țesut, paguba pricinuită și de foc se ridică la suma de 588 florini. Văduva și copiii ei s-au mutat în Șeulia de Mureș și stau cu slujbă într-o hurubă de pământ. După ce l-au împușcat pe Cătană Siv, văduva Cătană Maria a rămas cu 5 orfani, ungurii i-au ars tot, provocându-i o pagubă de 603 florini. Familia a avut 35 clăi grâu curat, 88 feldere cucuruz boabe, 5 care cucuruz tuleu, două poieți, un șopru lângă poiată, toate de brad, 15 care de fân, două care de paie, ciubere, un porc gras, doi slabi. Probabil o parte din avere a fost mistuită de foc, alta dusă de ungurii care au aprins casa și acareturile din jurul ei. Rusu Oana a rămas văduvă după ce ungurii l-au împușcat pe bărbatul ei în Dicsó Szent Martin (Târnăveni). A stat în curte domnească, a fost dată afară după executarea bărbatului și s-a dus în Șeulia la o cumnată unde locuia. A pierdut 20 feldere grâu curat, 15 feldere secară, 7 feldere făină, două feldere cucuruz, un junc, o junincă de 3 ani, duse de rebeli; un porc de 2 ani, două porcele de jumătate de an, un plug cu fier cu tot, război, cizme, colțuni, o piele de vacă, paguba toată ridicându-se la 236 florini. După ce i-au împușcat ungurii feciorul june cel mare, Oprișor Paraschiva, văduvă de doi ani de când i-a murit bărbatul, a rămas cu 5 prunci mici orfani. Tot sprijinul familiei s-a bazat pe feciorul cel mare executat de unguri. Familia a fost privată de 20 feldere cucuruz cu tuleu, 8 feldere grâu curat, 20 coți de pănură, perini, cânepă, totul în valoare de 57 florini. Văduva și copiii ei trăiesc în rândul satului pe moșie de dare în mare sărăcie. Tot în Târnăveni ungurii l-au împușcat pe Nistor Vasilie care este plâns de văduva Nistor Magdalina, doi prunci mici orfani. Văduva, dată afară din casă, are o pagubă de 20 florini, s-a mutat în Sânpaul. Pe Socaci Luca de 40 de ani l-a silit preotul reformat Molnar Caroly să meargă la Iernut să se tundă, dar după ce a ieșit din sat fratele preotului i-a poruncit să se pună în genunchi, apoi pe burtă, după care l-a împușcat în gură ieșindu-i glonțul pe lângă ureche. Luca n-a murit dar rabdă un mare chin fiind astfel chilăvit de consăteanul său ungur. În 8 octombrie 1849 ungurii au dus clopotul bisericii, cădelnița, haine noi preoțești de mătase, potirul, alte mărunțișuri în valoare de 282 florini. Parohul Aldea Georgie s-a bazat în raportul său pe mărturiile sătenilor

cipăieni Socaci Vasilie, Vânt Lica, Rus Mihăilă, Bărdaș Sandu, Mașca Samoilă, Precup Vasilie, Rus Georgie.

Bărbatul lui Pretreana Popa a fost ucis de unguri în 14 octombrie 1848 în hotarul numit „Coasta Caldă” din Cucerdea Românească (Oláh Kocsárd, jud. Mureș). Paguba văduvei a fost „biciulită” (estimată) de 7 bătrâni în valoare de 220 florini din care 160 era prețul a două junci de 2 ani și 2 cai. Văduva Petreana cu 3 prunci orfani și săraci locuia în Cucerdea cu un cumnat al său. Nirășteanu Cătălina cu 3 prunci a rămas văduvă de bărbatul ei Nirăștean Toader care a murit cu 3 ani înainte de revoluție. În 8 octombrie 1848 când revoluționarii unguri au intrat în Cucerdea i-au aprins casa, șura, poiata, provocându-i o pagubă de 192 florini. Acum locuiește în mare sărăcie într-o colibă în pământ. Bărbatul lui Lăscudean Samfira a fost împușcat într-un grup de 8 români din Cucerdea la ordinul lui Belenyisi Lajos din Bogata (Marosbogát, jud. Mureș) după Paștile din 1849. Paguba văduvei este de 181 florini, casa a fost de soarte, dar transformată în făgădău (birt), văduva cu 3 orfani nu are moșie, dar are puțințele bucate până la altă rânduială. Au mai fost împușcați Lechințan Candid, Gligor Petru, Gligor Iordan, teologul Lăscudean Georgie. Văduva Lechințan Candid a rămas cu 4 prunci, are casă în rândul satului, fără moșie de soarte și o pagubă de 75 florini. Gligor Petru a fost împușcat între hotarele Iernutului și al Șeulii, văduva Gligor Anica are o pagubă de 59 florini, locuiește în casă cu moșie de soarte și cu socrul său de 80 de ani, bătrân și bolnav. Mai au încă „puțințel” din ce trăi din averea lăsată de Petru. Gligor Maria cu o fiică, rămase de Iordan au fost păgubite de 4 cai duși de rebelul ungar din Giuluș (Gyulaș, jud. Mureș) Contz Janos în Postul Mare din 1849. Alt rebel ungar a prădat familia în toamna lui 1848 pierzând și grâu curat, tot fânul, cucuruz, haine, o vacă cu vițel, un bou și alte bunuri în valoare totală de 1.238 florini. Un fecior teolog a căzut în bătaia de la Bălgrad cu ungurii, fiind înscris în Loagărul lui Axente Sever; mama lui locuia în casă preotească, înai are cu ce trăi „puțințică vreme”. În bătaia din Bălgrad a căzut și Lechințan, soțul rămasei văduve Lechințan Rașila (sau Rachila ?). Văduva are o pagubă de 100 florini, stăpânul locului a alungat-o din casă pe ea și pe cei 2 porunci orfani, deși a avut casă și moșie de soarte, dar a avut și datorie la stăpânul Bote din Șeulia. Preotul

Lăscudean Georgie, ucis de revoluționarii unguri în Săptămâna Mare a Paștilor 1849, în hotarul Cucerzii din ordinul lui Szilagy Lajos din Cipău, văduv de 3 ani, de când i-a răposat soția, a lăsat fără tată, fără mamă doi orfani: pe Lăscudean Iuon și Lăscudean Maria. Maghiarii au dus de la preot un car nou, un car vechi, grâu curat, cucuruz, o reverendă cu cingătoare cu tot, bunda răposatei preotese, jocul mare, jocul mic, haine de pat, porci grași, slănini, unturi, toate hainele de postav, doi boi i-au mâncat cătanele austriece. Toate au fost luate „chilin, chilinește” la judecată (socoteală) și s-a calculat paguba la suma de 870 florini. Cei doi orfani locuiesc în casa cea preoțească și se află „în stare destul de rea”. Din biserica unită din Cucerdea revoluționarii unguri au dus clopotul, haine preoțești, doi prapori, o Psaltire, un Molitvenic, potirul, procovițe, 4 ferești, cădelnița, alte mărunțișuri în valoare de 278 florini. Preotul Aldea Georgie, administrator în Cucerdea, bătrânii Lechințan Lica, Coman Lica, Coman Crăciun, Bodor Iuon, Berariu Pascu, Morariu Toader raportau că per total ungurii au omorât din Cucerdea 22 români uniți, doi au căzut în bătaia Bălgradului, deci 24.

Parohul greco-catolic al Lăscudului (Laszkod, jud. Mureș), Dascăl Gregorie raporta la 20 decembrie/2 ianuarie 1850 că Șușca Ioan de 58 ani din Lăscud a pierit în Iernut dar nu se știe dacă a fost spânzurat sau împușcat. Văduva fiind săracă, ungurii n-au avut ce să-i ia și ea s-a măritat în alt sat. Ban Teodor, 30 ani, luptător în Landsturmul românilor se întorcea acasă, dar „turma de secui” l-au prins în hotarul Chirileului (Kereló, jud. Mureș) și l-au executat. Văduva lui n-a fost păgubită, are moșie slobodă, dar mai multe locuri sunt zălogite pentru datorii la creditori și are un pruncuț de 2 ani. Ignat Teodor, 30 de ani, a fost centurion în Garda românilor și pentru acest motiv insurgenții l-au judecat, condamnat și executat în Gănești în 1849 „pe la Paști”. Văduva lui bolnavă, locuiește cu părinții, insurgenții unguri i-au dus doi boi, averea rămasă nu este suficientă pentru plata datoriilor rămase de la bărbatul ei, dar socrii ei le-au preluat și le plătesc din bunul lor. Văduva a rămas cu o copilă de 8 ani. Șușca Teodor, 26 ani, a fost executat de insurgenții unguri deoarece l-a adăpostit în casa lui pe tribunul Ignat Teodor care-i era și văr primar. Văduva lui, cu ce avere i-a mai rămas, i-

a plătit datoriile, insurgenții i-au dus o vacă, una i-a rămas, are moșie slobodă, puține bucate, un prunc de 2 ani.

La 24 noiembrie 1849 parohul Dimitrie Ciurilai din Ogra (Marosugra, jud. Mureș) raporta că pe soțul Todorei Guț l-au împușcat secuii, are doi prunci și nu au cu ce trăi. A fost împușcată și văduva Aronicia Guța care a lăsat fără tată, fără mamă pe orfanul Iuon Guța care n-are nimic din ce să trăiască. Tot copil sărac, fără posibilități de trai, a rămas și Durcă Iuon al cărui tată Durcă Toader a fost împușcat de secui. Birăul satului Vețe Samoilă și încă 6 săteni dau mărturie că așa stau lucrurile întărind atestatul redactat de parohul lor. La 11 decembrie 1849 parohul Socol Basilie din Sălcud (Szélkut, jud. Mureș) raporta la 11 decembrie 1849 că maghiarii l-au ucis în hotarul satului pe Truța Onu de 25 ani care a lăsat în urma lui pe tatăl său, un frate și surori dar au cu ce trăi. Aceștia erau de „lege unită”, dar ungurii l-au chilăvit în bătaie și pe neunitul Sâmpălean Moise din Sălcud care din acest motiv nu mai poate lucra. Stă în casă de făgădău (birt), vite n-are, are oi și 4 copii (înseamnă că sunt orfani de mamă). Parohul Ioan Popovici din Sânpaul (Kerelöszentpál, jud. Mureș) raporta la 26 noiembrie 1849 că în 11/23 octombrie 1848 în vremea revoluției secuilor au fost omorâți „prin pușcă” Pop Iosif, Monor Dănilă și bărbații lui Pop Anișca și Popovici Maria. Primii doi au fost văduvi, Iosiv a lăsat în urma lui, fără tată, fără mamă, 5 prunci; Dănilă și-a lăsat copiii orfani, fără tată, fără mamă, care trieșc pe la ușile oameniloie (deci cerșesc).

În 25 martie 1849 din poruncă maghiară românul unit Popa Vasilică din Subpădure (Sub Pădure, Erdőalja, jud. Mureș) a fost dus la Galfalău (Gănești, Vámosgálfalva, Gallendorf, jud. Mureș) și executat imediat. Ungurii i-au dus toată averea iar văduva cu un frate a lui Vasilică au rămas în mare necaz și sărăcie. Popa Ioan a fost tribun în Landsturmul Român, a fost prins de unguri în Deag (Marosdég, jud. Mureș), dus la Turda și spânzurat. Pe Șerban Iuon, alt român unit din Subpădure l-au prins secuii în vii, l-au bătut, l-au tăiat cu lăncile rămânând chilav, nehamic să-și mai agonisească hrana necesară vieții lui și a celor doi prunci ai lui, iarăși nehamici de muncă, fiind mici, sărmani și fără mamă. Pentru aceștia depune mărturie parohul greco-catolic al Subpădurii, Nicolae Popa. Din aceeași localitate au mai fost

uciși și alți români, toți sunt „de necaz”, dar în lipsa cea de pe urmă, fără „modru de a trăi” se află Pop Oana, Bichiș Maria, Moldovan Marița, ungueroaica Agniș Mureșan cu 3 copii, țiganul Lică. Probabil că ungueroaica Agniș a fost căsătorită cu un român care a fost lichidat de conașionalii ei, dar preotul raportor nu precizează în nici un fel împrejurările și motivele concrete ale execuției bărbatului său. Există oare și posibilitatea ca soțul ei să fi fost ungar și să fie ucis de români ? În care caz durerea orfanilor, lipsurile și nevoile lor erau la fel de mari și de adânci, ca în familiile românești. Văduvele și orfanii din ambele tabere beligerante, fie unguri, fie români, sârbi, slovaci, croați, își plângeau bărbații și tații și dacă erau săraci se zbăteau din greu pentru a-și agonisi cele necesare traiului. Bănuim însă că dacă văduva Agniș purta numele de familie Mureșan, soțul ei a fost român. Oricum asemenea neclarități, nedumeriri apar din cauza superficialității unor preoți raportori și a stilului telegrafic în care-și redactau conșignațiile sau rapoartele.

În octombrie 1848 insurgenții unguri l-au prins în hotarul Iernutului pe românul unit Dicheriu Toma și l-au executat. Au rămas de el văduva Dicheriu Oana, 6 prunci mici orfani, locuitori în satul Olah Șeulia (Șeulia de Mureș, Oláhsályi, jud. Mureș). Ungurii au produs familiei o pagubă de grâu amestecat de 20 feldere, 5 feldere de făină, 10 care de fân, alte bunuri, totul în valoare de 133 florini și 30 de creițari. Rebelii i-au împușcat în satul Șeulia și pe românul Orădean Sandu, în octombrie 1848, rămânând de el ,fără tată, fără mamă, orfanii Orădean Iuon și Orădean Anica, a căror mamă a trecut la cele veșnice cu doi ani înaintea revoluției. Iuon și Anica trăiesc pe la ușile creștinilor, deci cerșesc. Ungurii l-au împușcat și pe consăteanul lor Oltian, care a lăsat în urma lui, fără tată, fără mamă, doi orfani pe nume Oltian Iuon Saxon și Oltian Ionașu, a căror mamă a murit cu 6 ani înainte de revoluție. Iuon și Ionașu trăiesc ca orfanii Iuon și Anica Orădean pe la ușile creștinilor, în mare și amară durere și sărăcie. În dreptul celor 4 orfani și de mamă și de tată, preotul nu evaluează nici o pagubă în florini, dovadă că tații lor erau așa de săraci încât ungurii n-au avut ce să le rechiziționeze sau să le răpească. Ungurii Kovázs Imre, Bod Pișta din Șeulia și Golomban Elek din Chinceș (Comori, Kincsesfő, jud. Mureș) l-

au împuşcat în hotarul Deagului pe Popa Şandor din Şeulia de care au rămas văduva Popa Parasca, doi orfani, le-a fost arsă casa, ungurii le-au dus grâu, cucuruz, alte bunuri, odată cu casa a ars şi şura, totalul pagubei suindu-se la suma de 950 florini (semn că era o familie de buni gospodari sau economi). Ungurii l-au luat pe românul Cioară Iuon de la casa lui din Şeulia, l-au purtat prin Giuluş (Gyulas, jud. Mureş) şi Şomoştelnic (Somoştelke, jud. Mureş), l-au dus la Târgu Mureş (Marosvásárhely, Neumarkt, jud. Mureş) şi l-au executat. Văduva Floarea Cioară a rămas cu 5 prunci, a fost alungată din casă în martie 1849 din ordinul stăpânului locului Kováts Imre şi trăieşte cu copii ei în mare şi amară sărăcie. Parohul raportor Popa George se plânge că după paguba de 315 florini provocată de unguri, biserica din Şeulia „e mai culduşă decât toţi culduşii”. El afirmă că din Şeulia ungurii au stins vieţile a 9 români, dar include în raport doar 6, probabil pentru că urmaşii celorlalţi trei aveau din ce trăi. Raportul preotului se bazează pe mărturiile şi estimările sătenilor Stan Vasilie, Oltian Lică, Orăşan Trifon, Oltian Nechita, Mare Mihăilă, Popa Iuon a Florii, Platon Oanea.

Parohul greco-catolic Gedeon Dimitrie Popu din Şomoştelnic (Somostelke, jud. Mureş) raporta la 12 decembrie 1849 din Futucu (Şomoştelnic) că insurgenţii unguri l-au legat pe Frâncu Onu, român de 60 de ani, l-au dus până la al treilea hotar unde i-au tăiat capul şi mâna dreaptă. Au mai fost ucişi Rusu Onu, 48 ani şi Frâncu Simion, 33 de ani. Au rămas lipsite şi sărace văduva Rusu Oneasie cu 6 prunci, dintre care 4 sunt mici, nu pot munci şi nu-şi pot câştiga hrana şi îmbrăcămintea. Mama acestor prunci orfani n-are decât o vacă, dar datoria rămasă de la bărbatul ei întrece preţul vacii. Văduva Frâncu Simioneasie a rămas cu 2 prunci mititei, n-are nimic şi stă la un frate al bărbatului său. Este chilavă de mâna dreaptă, nu se poate chivernisi nici pe ea, nici pruncii¹⁹³.

La 17 noiembrie 1849 Andrei Albon expedia în calitate de administrator al protopopiatului Pălatca (Magyarpalatka, jud. Cluj) raportul său către Consistoriu despre bărbaţii credincioşi ai „Naţiei Române” omorâţi tirăneşte de „fraţii magiari”, cu precizarea că din 5

¹⁹³ Idem, loc. cit., f. 206-218; E. Miha, *op. cit.*, p. 157-187.

parohii nu a primit consignații, deoarece acolo „vrednicii de laudă naționaliști” români au scăpat de „tirana ucideră”, dar raportorul este sigur că n-au scăpat „neusturate și neprădate prin frații magiari”. Este de remarcat că în concepția acestui preot enoriașii lui care țineau la cauza română erau naționaliști români vrednici de toată lauda. Văduvul Raț Simion din Bothaza, rămas cu 5 prunci orfani de mamă, a fost păgubit în valoare de 25 florini, a fost rob în o lună la Cluj deoarece cu alți români a dorit să ia armele de la unguri. Duce alături de copii lui o viață amară și mizeră. Nobilul Pais Feri a fost prins de piept și scuturat de românul Mureșan Ilie din Bothaza (Boteni, Botháza, jud. Cluj) și pentru acest gest îndrăzneț a fost bătut de unguri, rob în temnița Clujului unde a și murit. Muieră văduvă și o pruncă au rămas „tare sărace”. Același nobil Pais Feri l-a prădat pe Maier Simion în valoare de 90 florini, a fost rob în Cluj 4 luni și după ce a venit acasă a mai trăit o săptămână și a murit. Văduva cu 4 fete orfane sunt „sărace tare”. Când umbla armata ungurească pe sate, soldații unguri atâta l-au bătut pe Rus Iuon până a murit, dar nu este cunoscut motivul pentru care a suferit bătaia ucigașă. Despre aceste nefericite întâmplări mărturisește în conștiința sufletului său parohul greco-catolic Alexander Zeic din Bothaza la 5 noiembrie 1849.

Credincioșii greco-catolici Luca Ilie, Marina Eustăchia, Marina Grigore, Login Grigore, Mocian Filip, Marcu Vasilie, Luca Zacharie din Pusta Cămăraș (Cămărașu, Pusztakamarás, jud. Cluj) mărturiseau după adevărata lor credință, cu sufletească conștiință, prin preotul lor Simeon Pop despre uciderile unor consăteni și frați în credință efectuate de unguri. Omorurile au fost făcute cu 3 săptămâni înainte de Sfintele Paști din 1849. Preotul român greco-catolic din Cămărașu, Ioan Crișan, s-a dus cu poporeniile săi să jure credință Împăratului la Năsăud, și-a îndemnat enoriașii să se lupte cu ungurii, fapt pentru care ungurii l-au arestat, l-au uns cu praf (de pușcă ?) pe care l-au aprins și apoi l-au împușcat în hotarul Sărmașului Mare (Sărmașu, Nagysármas, jud. Mureș). Au rămas preoteasa văduvă Pop Marișca, de naștere din Hădăreu (Hădăreni, Hadrév, jud. Mureș), cu 2 orfani, ungurii le-au luat toate bucatele, un bou, toate hainele, au ajuns în amară soartă și sărăcie, neavând nici un „modru de a putea trăi”. Cantorul greco-catolic

Demian Pop a scris tinerii români destoinici de a lua arme pentru a lupta contra ungarilor „după poruncile mai marilor”, i-a forțat și pe ungurii din Cămăraș să jure credință Împăratului, fapt pentru care maghiarii l-au executat în hotarul Sârmașului Mare. Fiind văduv, au rămas de el, fără tată, fără mamă, 5 orfani jefuiți de frații maghiari, „nehamnici de a putea trăi și nu au nice un modru de a putea trăi”. Cherteș Toader a fost în „armandia” română, l-a urmărit pe un spion maghiar care era cantor în Ulieșu (Ulieș, Nagyölyves, jud. Mureș) și l-a rănit rău cu coada lăncii, dar maghiarul a scăpat cu viață; Toader a fost executat de unguri ca pedeapsă că a luptat contra lor iar Ispas Sofia, a doua lui soție, a rămas cu 3 prunci micuți, săracă, cerșind pe la ușile creștinilor.

Pentru că a afirmat că baronul Kemeny Domokos nu era bolnav ci se prefăcea că e bolnav, românul unit Ispas Ilie a fost împușcat în același loc, rămânând de el văduva Bob Nastasia, 3 orfani, fără nimic deoarece au fost prădați de unguri. Ispas Vasilică a fost și el executat în hotarul Sârmașului, deoarece l-a lovit pe spionul ungar, cantorul din Ulieșu. Văduva lui, Marița Thordre, de loc din Szombothelek (Erdőszombattelke, Sâmboieni sau Mezőszombattelke, Sâmboieni, jud. Cluj) a rămas fără nimic, fiind prădată de birăul din Cămăraș, Székely Feri. Dregătorul Lukáts i-a dat de bună voie o pușcă românului unit Dâmbia Ioan dar ungurii găsindu-i arma l-au împușcat în hotarul Sârmașului Mare în cap de i-au sărit creierii. Văduva Mocian Maria a fost prădată și nu mai are cu ce trăi. A fost împușcat în cap în același loc și românul unit Șuteu Iosif încât frate-său i-a strâns creierii capului de pe pământ. Iosif, văduv, a lăsat fără tată, fără mamă, 2 orfani, trăiesc din mila creștinilor, prădați fiind de unguri de tot ce au avut; și Iosif a contribuit la prinderea și deconspirarea spionului ungar. Este interesant și oarecum ieșit din comun cazul maghiarului Nathe Marci despre care se afirmă în raport că era credincios Împăratului, ceea ce însemna în subsidiar că ținea și cu românii ardeleni aliații acestuia. Ungurii l-au considerat trădător și l-au împușcat odată cu românii menționați în hotarul Sârmașului Mare. Kis Gyuri, angajat al baronului Kemeny Domokos, a afirmat că Marci l-a amenințat că va mai trăi doar până va veni „armandia” (fie a Împăratului, fie a Landsturmului Român).

Muierea lui Marci, Cătinean Chira (probabil română) și orfana sa, Bori, au rămas în cea mai rea „mișea” stare, deoarece ungurii le-au prădat puțina avere ce au avut-o.

Ungurii l-au împușcat și pe conaționalul lor Léner Pista. Inițial Kis Gyuri și Bocskor László l-au bătut, l-au tuns și l-au înrolat cu forța spre a fi cătană la Kossuth. Dar Léner Pista a dezertat din „armandia” ungurească și s-a întors la „armandia împărătească”, dovedindu-se a fi ca și românii „cu credință cătră Înălțatul Monarh”. Văduva lui Pista, Both Kolana și fiica ei orfană erau sărace, n-aveau nimic. Ungurii l-au considerat pe Pista dezertor și trădător și când l-au executat în hotarul Sărmașului Mare l-au despuiat și de hainele de pe el. Ungurii l-au împușcat pe românul Vlad Simeon din două motive, și anume, pentru a-i lua o iapă pe care a cumpărat-o cu 50 de florini și pentru că era credincios Împăratului. Văduva lui Simeon, Kămărășiean Todosia, are atâta cât îi trebuie ca să trăiască, însă „neîndestulător”, deoarece ungurii i-au dus multă avere din casă. Preotul Simeon Pop după cuvântul văduva scrie m., deci că femeia era m[aghiară]. Oricum, ar fi interesant de reflectat cum se simțeau în mijlocul, în vâltoarea și amploarea războiului Național româno-maghiar bărbații, soțiile feciorii și fetele care proveneau din familii mixte româno-maghiare, având unii din părinți, fie unguri, fie români, care făceau parte din două națiuni ce se ucideau una pe alta având interese radical deosebite în privința problemei naționale și asupra Ardealului. Feciorii majori care aveau tată român, mamă maghiară sau invers, ce sentimente nutreau, de partea cui se situau în conflict sau rămâneau neutri, dacă aveau această posibilitate și nu erau recrutați obligatoriu în una sau alta din taberele beligerante. Neavând multe date de acest gen, nu putea decât să bănuim că cei din asemenea familii sufereau o traumă sau dramă psihică deosebită văzând cum cei din națiunea tatălui tăiau pe cei aparținători de națiunea mamei, sau invers. Interesant ar fi să știm cum îi priveau românii și ungurii beligeranți pe feciorii care erau pe jumătate români, pe cealaltă jumătate unguri și ce încredere investeau sau nu investeau în ei. Ungurii l-au bătut pe românul unit Lunterdian Ștefan cu 104 de bețe în curtea baronului Kemeny Domokos pentru că i-a îndemnat pe români să meargă să se înroleze în „Armandie” (armată) pentru a lupta contra

Ungariei. După bătaie, Ștefan a murit iar cei 3 orfani micuți ai lui, rămași fără tată, fără mamă, cerșesc pe la ușile creștinilor, neputându-se hrăni.

Preotul unit Elisei Moga din Magyar Frata (Frata, Magyarfráta, jud. Cluj) raporta că ungurii au stins viețile la 40 de români dar i-a inclus în raport doar pe 18 din ei, pe motiv că urmașii celorlalți 22 au din ce trăi. Românii i-au arestat de seara până dimineața pe 8 nobili unguri, fără să-i lege sau să-i vătămeze cu ceva. Dar la porunca căpitanului Turi Pál și a lui Kadár Pál ungurii au executat 40 de români. De Cătinean Iosif a rămas văduva cu 4 prunci săraci; de Sălăgian Iuon văduva, o pruncă, sărace tare; de Hărăstășan Iosif, văduva, doi prunci mici; de German Niculae văduva cu 3 orfani; de Moldovan Vasilie văduva cu un prunc; de Ploscariu Macarie văduva cu un prunc; de Apahidean Zaharie văduva cu un prunc; de Mocian Nicolae văduva cu 3 prunci; de Trif Vila văduva cu 3 prunci; de Florea Vasilie văduva cu 6 prunci; de Soporean Pavel au rămas fără tată, fără mamă, 4 orfani care cerșesc pe la ușile creștinilor; au mai fost uciși următorii țigani greco-catolici; de Covaci Petruș a rămas văduva cu 4 prunci; de Raita Imbre văduva cu 3 prunci; de Raita Gyuri văduva cu 2 prunci; de Covaci Iosif văduva cu 3 prunci; de Raita Petruș văduva cu 3 prunci; de Raita Adam văduva cu 3 prunci; de Raita Samu văduva cu 2 prunci. Cei uciși au fost prădați de „armadiile ungurești”, 18 familii n-au din ce trăi și la mulți din cei 40 le putrezesc trupurile în mai multe hotare.

Vasilie Marian, parohul greco-catolic din Miheșul de Câmpie (Mezőméhes, jud. Mureș) raporta la 7 noiembrie 1849 că fratele său întru Christos, parohul greco-catolic Simion Valea din Balda (Báld, jud. Mureș) a fost împușcat de unguri în hotarul Velcheriului (Răzoare, Mezőwelkér, jud. Mureș), dar nu cunoaște motivul execuției sau acuzația adusă. Preoteasa și doi orfani au rămas săraci, deoarece au fost prădați de unguri. În același hotar a fost împușcat Băldian Toma din Miheș deoarece a prădat curțile nobililor, muierea Sentiacobi Pastina a rămas cu 3 prunci mici și tot ce au avut le-au prădat ungurii. Din același motiv au fost executați în hotarul Răzoare și la Balda Baci Pavel și Șeulean Grigore. Muierea lui Pavel a rămas tare necăjită și săracă, iar văduva lui Grigore, Rognian Maria, a rămas cu trei prunci mici și săraci, deoarece averea le-a fost prădată de unguri. La Balda au fost împușcați

Fiscutean luon deoarece s-a certat cu ungurul Csiszer și n-a vrut să se împace cu el, Rihes Toma deoarece n-a știut cine a tăiat răchitele de pe râț, Baci Filip și Suci Todor. Văduva lui luon, Pop Maria, a rămas cu trei prunci mici tare săraci; văduva lui Toma este și ea săracă tare, iar de Baci Filip și Suci Todor au rămas fără tată, fără mamă, 3 prunci săraci (deci erau văduvi când au fost executați).

La 16 decembrie 1849 preotul Gregoriu Elecheș din Răzoare raporta despre omorurile și jafurile făcute de bandele de vânătoare ale insurgenților unguri în parohia pe care o păstorea. Pe Rus Cozma l-a executat banda de vânătoare condusă de Witáljos Aron, dregătorul lui Kendefi Farkas. Înainte de execuție, Cozma a fost jefuit de alți husari ai lui Kossuth, conduși de același Witáljos Aron, așa că văduva Rus Marina, a lui Cozma, a rămas necăjită cu patru prunci. „Vadászcsapatu” din comitatul Clujului l-a executat pe Cocan Moise de care a rămas văduva Baci Axinia cu doi prunci micuți care acum locuiesc la un frate al ei. Aceeași trupă de vânătoare l-a împușcat pe bărbatul lui Elecheș Oana, rămasă văduvă cu patru prunci care trăiesc „lipiți de alții” (deci pe la familiile care-i adăposteau). Când 30 de feciori români se întorceau acasă de la colonelul Urban din Sebeș (Szászszebegs, Mühlbach, jud. Sebeș) s-au ciocnit în bătaie cu insurgenții lui Witáljos Aron. Au căzut 30 de feciori, dar Parpangiel Vasile a scăpat fiind rănit la ambele mâini. Au mai fost răniți cu același prilej Gociman Dumitru, chilav și sărac, care trăiește pe lângă fratele său și Harfaș Artimiu care n-are decât o vițică. Insurgenții de sub conducerea „sus pomenitului bandit” Witáljos Aron au jefuit averile românilor uniți Elecheș luon, Bozac luon, Negru Leonte, Elecheș Toader care calculate („comutate în calcul mediu”) împreună suie la cifra de 20.000 florini. Preotul raportor își caracterizează raportul ca fiind o consemnare „conștiincioasă cu ființa de față a mai multor demni de toată cuviința oameni”.

La 8/20 noiembrie 1849, Theodor Turc, paroh în Sărmașu Mare (Sărmașu, Nagysármás, jud. Mureș) raporta că în parohia lui „vadász csapat”-ul unguresc l-a împușcat pe bărbatul lui Velchorean Fina dar nu știe din ce motiv. Fina a rămas văduvă, slabă, cu 4 prunci orfani. În aceeași vreme, „armadia” ungurească l-a împușcat pe Hulpe Filip care a lăsat în urma lui cinci prunci orfani. Acum de curând – spunea parohul

- a murit și maica lor, așa că pruncii, fără tată, fără mamă, se află în foarte mare și amară sărăcie cerșind pe ulițele satului. Pe bărbatul lui Cherteș Sofia, care a ieșit înaintea ungarilor la Sărmășel, l-au omorât când l-au prins la Cătina pe fostul protopop Vasilie Turc și Roșca Nichita. Și această văduvă și pruncii ei „petrec în mare sărăcie”. La 8 noiembrie 1849 parohul Simeon Pop din Szombotelke (Sâmboleni, Mezőszombatelke, jud. Cluj) raporta că frații maghiari l-au împușcat în satul Bărăi (Báré, jud. Cluj) pe Timotei Trifan în toamna lui 1848 când la Bărăi s-au adunat românii din 10 sate să se bată cu ungurii și să fie credincioși Împăratului. Vasilie Chiș, parohul Sărmășelului (Kissármás, jud. Mureș), raporta la 17/29 noiembrie 1849 că ungurii l-au prins în primăvara lui 1849 pe „măritul ludimagister (dascăl) Plosca Toma”, căpitan al insurecției românilor din Sărmășel contra asupririi ungurești și l-au executat. Văduva lui, Sugar Dochîța, a rămas cu cinci prunci mici, a avut un cal, dar și pe acesta i l-au dus maghiarii iar Dochîța, rămasă singură, anevoie poate câștiga hrana cea de toate zilele numai cu lucrul mâinilor sale. Ungurii l-au împușcat pe Miclea Mihály, deoarece când românii erau mai tari și i-au dezarmat pe unguri, a deconspirat un proprietar ungar că posedă puști, dar nu le-a predat. Văduva Suci Sofia, săracă și singură cu patru prunci mici și orfani, anevoie le poate câștiga hrana și îmbrăcămintea numai cu lucrul mâinilor sale. În pădurea Uilacului (Mezőújlak, Delureni, jud. Bistrița-Năsăud) ungurii l-au împușcat pe bărbatul lui Gruia Irina care, singură, cu lucrul mâinilor sale, își câștigă pâinea fiilor ei. Parohul Tothezii (Crișeni, Tótháza, jud. Cluj), Ioan Maxim, raporta în 13/1 noiembrie 1849 că în vremea când ungurii înarmați („cu puști pline”) treceau prin sate să le ia la români puștile, le-au luat și 500 de zloți și din porunca lui Mark Latzi din Bothaza (Boteni, Botháza, jud. Cluj), în locul numit „Șapte lacuri”, în hotarul Berchieșului (Berkenyes, jud. Cluj), la un pârâu mare, au tras cu pușca și în Boar Simion, bărbat de 35 de ani, lăsându-l în pârâu, gol, dezbrăcat și crezând că-i mort. Simion însă s-a trezit, a venit acasă cum a putut, „dar om întreg în viața lui n-a fi, nici nu poate lucra” ca să-și câștige pâinea de toate zilele pentru el și pentru cei 3 copii. Ungurii i-au bătut rău pe Moldovan Vasilie și Jac Ion deoarece nu le-au dat toate datele despre Boar Simion. Au fost maltratați și alți români din Tothaza

fiind bătuti tot în cap cu bâtele ca pe porci, alții au fost bătuti cu săbiile și cu puștile. „Armada cea unguerească” au luat de la români tot ce era de fier, toate cuțitele, coase, seceri, lanțuri, opritori, multe haine¹⁹⁴.

Administratorul George Czikudi al tractului (protopopiatului, arhidiaconatului) Sânmartinului de Câmpie (Mezőszentmárton, jud. Mureș) redacta pe baza rapoartelor preoților subordonați sinteza românilor căzuți, chilăviți, a văduvelor și orfanilor rămași în urma Războiului Național în data de 27/15 mai 1850.

În 16 martie 1849 „vadász csapat”-ul maghiar i-a prins pe românii uniți Tomșa Toader, Chețu Ioan, Mărsimian Pantelimon, Dan Vasile din Budatelec (Budești, Budatelke, jud. Bistrița-Năsăud), le-au aplicat câte o sută de bâte, după care i-au împușcat. Odată cu Chețe Ioan ungurii au împușcat-o și pe muierea acestuia, rămânând fără tată, fără mamă, nemângâiați doi orfani. Fără mijloace de trai au rămas văduva lui Toader, văduva lui Pantelimon cu 3 orfani, văduva lui Vasile cu 2 orfani. Acești români au fost împușcați la „cârligătură” și în pădurea Ormenișului. Soldații din „vadász csapat”-ul condus de Pudnaki Iosif, căpitan, l-au executat în 24 martie 1849 la Teaca (Teke, Tekendorf, jud. Bistrița-Năsăud) pe Oltean Chirilă și în 15 aprilie 1849 la Bistrița (Beszterce, Bistritz) pe Iusan Chirilă, amândoi din Fiscut (Sălcuța, Fűzkút, Feisket, jud. Bistrița-Năsăud). Văduva lui Oltean Chirilă a rămas cu 5 orfani, a lui Iusan Chirilă cu doi. Aceeași echipă l-a omorât în hagărul Milașului, în ziua de 24 aprilie 1849 pe Sărmășan Dănilă din Chibulcuț (Fântânița, Mezőköbölkut, jud. Bistrița-Năsăud) de care a rămas fără mijloace de trai văduva cu doi prunci mici. Din Ormeniș au fost executați în aceeași zi de 20 aprilie 1849 German Iacob, Crișan Ilie, Moldovan Alexandru, Moldovan Dionisie. Toți acești români greco-catolici au fost împușcați de soldații lui Molnar Janos și Pudnak Jozsef în pădurea Ormenișului (Sászörmenényes, Irmesch, jud. Mureș). De Iacob a rămas văduva fără casă, fără loc, „n-are modru de a subzista”; de Ilie au rămas fără tată, fără mamă 3 orfani mici care n-au nimic; de Alexandru 3 prunci necrescuți; de Dionisie 3. În ziua de 15 martie 1849 au fost executați în aceeași pădure a Ormenișului românii Cherteș Ioan,

¹⁹⁴ Idem, loc. cit., f. 278-287; E. Mihu, *op. cit.*, p. 255-275.

Găzduca Petru, Gaizer Johann (sas), Macarie Sandu din Ulieșul Mare (Nagyölyves, jud. Mureș). De Ioan au rămas văduva și 3 prunci; de Petru văduva și o copilă; de Johann văduva sasă cu 2 prunci; de Sandu au rămas fără nici o mângâiere văduva și 2 copii necrescuți. În 20 aprilie 1849 în Valea Napilor, în Valea Călianului și pădurea Ormenișului ungurii au stins viețile lui Rusu Simeon, Popa Ionuțu, Banu Iacob. Gui Condrate a fost prins acasă la el și împușcat în Valea Călianului, ceilalți în locurile indicate. Acești români erau originari din Șopteriu (Septér, jud. Bistrița-Năsăud). Pe Simeon îl plâng văduva cu 4 orfani; pe Ionuțu văduva cu 4 orfani, toți mici („necrescuți”); pe Iacob văduva cu 3 orfani; pe Condrate văduva cu 3 orfani.

„Hoherii” unguri ai lui Peterfi Károlyi, în ziua de 5 februarie 1849 i-au împușcat pe Mănilă Toader și Strete Ștefan din Sânmărtinul de Câmpie (Mezőszentmárton, jud. Mureș) în Dealul Culpiului iar „vadász csapat”-ul lui Pudnaki l-a împușcat în 25 martie 1849 pe Lazăr Mihăilă din același sat în hotarul Milășelului (Milășel, Kisnyulás, jud. Mureș). De Toader au rămas văduva cu 5 orfani mici „neharnici de a se hrăni”; de Ștefan o văduvă săracă; de Mihăilă 2 orfani „rămași de dânsu săraci”. Soldații din „vadász csapat”-ul lui Kászoni János și ai lui Mohay și Pudnaki i-au executat în 2 și 27 martie 1849 pe Gitz Ioan, Cătană Iacob, Bunea Ioan și Resola Achim. De Ioan a rămas un tată bătrân, slab, în grija nimănui; de Cătană Iacob o văduvă fără nici o mângâiere; de Bunea Ioan doi părinți bătrâni; de Achim văduva și 4 prunci necrescuți. Acești români erau originari din Silivaș (Silivașu de Câmpie, Mezőszilvás, jud. Bistrița-Năsăud). Gitz a fost executat în pădurea Uileacului, Cătană în pădurea Remetei, ca și Bunea Ioan, iar Achim în pădurea Ormenișului. Aceiași soldați, în ziua de 7 martie 1849, i-au ucis în „conteniul boiler” pe românii uniți Oltean Simeon și Velcherean Aron din Tușin (Tușinu, Tuson, jud. Mureș). De Simeon a rămas o văduvă care nu-și poate hrăni cei 4 orfani de tată iar de Aron a rămas o văduvă fără moșie, fără casă, săracă. „Vadász csapat”-ul lui Pudnaki și Kászoni János au stins viețile românilor uniți Angelin Pascu, Moldovan Dănilă, Budnariu Macavei în 24 aprilie („circuit”, deci cu aproximație) 1849 din Uileac (Delureni, Mezőújlak, jud. Bistrița-Năsăud), în locul din „fața găvănii”. O văduvă și 7 prunci, rămași fără nici o mângâiere, îl plâng pe

Angelin Pascu; o văduvă și 4 prunci săraci pe Moldovan Dănilă; o văduvă cu 5 orfani pe Budnariu Macavei. În aprilie a căzut victimă maghiarilor Pop Ioan din Visulia (Mezőviszolya, jud. Bistrița-Năsăud) care a fost executat în Chiciud (Miceștii de Câmpie, Mezőkecsed, jud. Bistrița-Năsăud), lăsând în urma lui, fără tată, fără mamă, 3 prunci. Românii Suciu Luca și Suciu Ioan din Chiciud au fost omorâți în hotarul Cobolcutului, rămânând de ei văduvele cu câte 3 prunci fără mijloace de existență. În locul numit „la curmătură” au fost omorâți Mureșan Gavril și Marica Isăilă din Lumperd (Zoreni, Lompérd, Lampert, jud. Bistrița-Năsăud), rămânând de ei, fără subzistență, două văduve și 8 prunci orfani, 3 ai lui Gavril, 5 ai lui Isăilă. Acest raport a fost elaborat sub titlul: „Consignarea individurilor prin insurgenți, parte omorâți, chilăviți și invalizi făcuți. A. Tabelul cu cei care au lăsat în urmă văduve, părinți bătrâni, copii orfani foarte săraci”¹⁹⁵.

Pentru acest protopopiat există și varianta B. denumită „Consemnarea acelor oameni care în timpul tulburărilor de revoluție prin armata rebelă s-au jertfit (împușcat, spânzurat). B. Tabelul cu cei 119 bărbați omorâți”. Rubricile sunt bine gândite și bine întocmite pentru ca lucrurile, datele și evenimentele să fie clare și să corespundă scopurilor urmărite prin aceste rapoarte. Acestea au început cu satul, numele celui omorât, vârsta („ani de bătrân”), națiune, religie, june sau însurat, locul unde s-a jertfit, vremea și **pentru ce**, din porunca („mandatu”) cui s-a împlinit nenorocita jertfă, reflexiuni. La mandat trebuie răspuns dacă execuțiile au fost făcute la ordinul scaunului de judecată a stăpânirii revoluționare sau din sălbatica voință a unui bezmetic „rebel” sau dacă s-a comis „în vreme de bătaie sau prin unele părți mai mici ale insurgenților”. Trebuie să remarcăm că dacă un asemenea concept s-ar fi generalizat în variantele A și B, ar fi dispărut multe imprecizii, nelămuriri, nedumeriri și neclarități, s-ar fi departajat mai ușor situațiile, s-ar fi precizat motivele pentru care oamenii au căzut (în luptă dreaptă, directă, corectă) pe frontul Războiului Național sau lichidați, dacă erau fugari prin păduri sau civili și pașnici sau au fost reprimați pentru că au colaborat cu frații lor din

¹⁹⁵ Idem, loc. cit., f. 306-307; E. Mișu, *op. cit.*, p. 277-283.

Landsturm, ceea ce pentru armata ungară era asimilat cu colaborarea cu dușmanul patriei maghiare.

Petra Kerekes, de 30 ani, român unit, însurat, s-a jertfit la 8 martie 1849 în Pădurea Morii din hotarul Silivașului, a fost soldat fără uniformă al Landsturmului Român și a căzut pentru națiunea sa în luptă cu armata lui Kászoni Lajos. Buciu Barna, de 60 ani, român unit, însurat, a căzut în Pădurea Morii din hotarul Silivașului, în 8 martie 1849, a fost soldat fără uniformă al Landsturmului Român și a luptat cu soldații unguri conduși de Kászoni János. Vasiliu Cilea, de 30 ani, român unit, însurat, a căzut ca soldat al Landsturmului Român în ziua de 8 martie 1849 în același loc și în aceeași bătălie cu Kászoni János. Vasiliu Matei, 56 de ani, român unit, însurat, soldat al Landsturmului Român, a luptat în același loc, cu același inamic în 8 martie 1849, a fost rănit și a rămas invalid. Achim Resorul, 48 ani, român unit, însurat, a căzut în bătaia din pădurea Ormenișului, în ziua de 27 martie 1849, în calitatea lui de căpitan în Garda națională, unitate a Landsturmului Român care s-a înfruntat cu armata lui Putnaki și Molnai János (cu „*vadász csapat*”-urile lor ca unități ale armatei ungare sau, după o expresie de epocă, a „*armadiei maghiare*”). Rosalia Coballini, 40 ani, de națiune „italică”, de confesiune (popa zice „religiune”) romano-catolică, soție de „*obsitar*” (militar cu brevet) a fost ucisă între hotare, la pădurea Rimetea, în ziua de 21 martie, dar nu se cunosc motivele. Au executat-o soldații lui Kászoni János care în aceeași zi și în același loc i-au executat pe feciorii („*junii*”) Casianu Cilea, 22 ani, Ioan Bunea, 20 ani și pe bărbatul însurat Iacob Cătană, 50 ani, fără ca preotul să cunoască motivele execuțiilor. În 25 martie 1849 au fost executați în pădurea Uileacului Ioan Roman, 29 ani și Ioan Geți, 20 ani, primul însurat, al doilea june, prin soldații lui Kászoni, pentru că erau români. Toți au fost locuitori ai Silivașului de Câmpie (Mezőszilvás, jud. Bistrița-Năsăud).

În ziua de 25 martie 1849 au fost executați de soldații lui Mohay János, la pădure, deasupra satului și în „*conținut*”-ul boilor 6 români uniți din Tușin (Tușinu, Tuson, jud. Mureș): Macaveu Catarig, 19 ani, june, Simion Olteanu, 45 ani, însurat, Ioan Roșca, 20 ani, june, Ignat Palatianu, 26 ani, june, Tanasie Pop, 20 ani, june, Aron Velcherean, 22 ani, însurat. Preotul afirmă că nu cunoaște motivul omorârii acestor

români, dar iarăși putem bănuși că, fiind tineri, ungurii i-au lichidat pentru a exclude eventualitatea înscrierii lor în Landsturm, inclusiv a lui Simion Oltean, de 45 ani, care dacă era sănătos putea să-i combată pe fronturile Războiului Național, sau pur și simplu ca represalii pentru conașionalii lor care s-au angajat în luptele contra Ungariei și a centralismului maghiar de stat. Tot în 26 martie a fost lichidat Nicolae Silvășanu, român unit, de 32 ani, însurat, originar din Sângeorgiu de Câmpie (Uzdiszentgyörgy, jud. Mureș), prin aceiași soldați ai lui Mohay, în locul numit „conenit”. Constantin Costin, 22 ani, român unit, june, a fost omorât la „Cigla” din hotarul Uileacului, în ziua de 9 aprilie 1849 în luptă cu soldații lui Kászoni János. Costin a fost locuitor al satului Uileac (Delureni, Mezőújlak, jud. Bistrița-Năsăud). În aceeași bătălie au căzut consătenii săi: Dănilă Moldoveanu, român unit, june de 19 ani, Dănilă Budnariu, român unit, june de 18 ani și Macavei Budnariu, român unit, de 49 ani, însurat, care a lăsat muierea săracă și 5 prunci orfani. Toți acești români au fot soldați ai Landsturmului Român și s-au jertfit sub arme în luptă pentru libertatea națiunii lor. Tot în vreme de bătaie sau prin trupele mai mici ale insurgenților conduși de Szócs Farkas și Orosz Ferentz au căzut la pădurea bisericii și între hotare alți români din Uileac: Vasiliu Dura, 56 ani, român unit, însurat; Dănilă Moldovean, 40 ani, român unit, însurat de care au rămas 7 prunci orfani; Angelin Pașca, 45 ani, român unit, însurat; Dănilă Cătineanu, 25 ani, român unit, june; Roader Uilăcanu, 20 ani, român unit, june. Evenimentele s-au petrecut tot în ziua de 9 aprilie 1849 când s-au desfășurat conflicte intense între români și unguri în zonă.

Tot „în vreme de bătaie prin părți mai mici ale insurgenților” lui Szócs Farkas și Orosz Ferentz au căzut mai mulți români din Șopteriu (Sépter, jud. Bistrița-Năsăud). Gligor Popa, 70 ani, român unit, însurat, a căzut în martie 1849 în „Valea Napilor” la Milașu (Milaș, Nagynyulás, jud. Bistrița-Năsăud); tot acolo au căzut în aceeași vreme Toader Popa și Samoilă Ienei, români uniți de 30 și 32 ani, însurați, de Ienei rămânând un prunc orfan. Ioan Pop, 35 ani, român unit, însurat, a căzut în pădurea Ormenișului lăsând în urma lui 4 prunci orfani. În această pădure au căzut încă 11 români uniți din Șopteriu. Tot în martie 1849, Dumitru Tușineanu, 50 de ani, însurat, a căzut în luptă cu soldații lui Bárdi

Ferencz și Kászoni János, ca și ceilalți 10 consăteni, de Dumitru rămânând 5 prunci orfani; de Georgiu Oltean, 22 ani, 3 prunci; de Dimitre Achim, 70 ani, 2 prunci; de Toader Pop a lui Ioan, 37 ani, 3 prunci; de Dimitrie Oniț, 40 ani, n-au rămas urmași, de Gorea Mărgineanu, 27 ani, au rămas 5 prunci orfani: de Gavrilă Siga, 30 ani, 2 prunci; de Iacob Bunea, un prunc; de Simeon Budian, 30 ani, 2 prunci; de Timoteu Iudeanu, 40 ani, 2 prunci; de Simeon Rusu, 40 ani, 4 prunci; Luca Olteanu, 60 ani, n-are urmași. Soldații lui Putnaki și Orosz Feri au stins viețile a încă 3 români din Șopteriu: Condratie Jurcan, 40 ani, român unit, însurat, căzut la Lumperd (Zoreni, Lompérd, Lampert, jud. Bistrița-Năsăud), a lăsat în urma lui 4 prunci orfani; Ioan Manta, 32 ani, căzut la Corpadia, român unit, însurat, a rămas un orfan; Tănăsie Cățineanu, 45 ani, român unit, însurat, a rămas un prunc, a căzut la moara Visolii. Gligorie Macarie, român unit, 60 ani, însurat, a căzut în pădurea Ormenișului de mâna soldaților lui Putnaki și Mohay, a rămas un prunc.

Aceiași soldați unguri au stins viețile mai multor români uniți din Urmeniș (Mezőörmenyes, jud. Bistrița-Năsăud). Au căzut Constantin Macarie, român unit de 50 ani, însurat, fără urmași, Dumitru Popșor, 50 ani, însurat, a lăsat 3 prunci; Iacob Tomșe, 60 ani, însurat, fără urmași; Ioan Tomșe, 20 ani, june; Ioan Grabu, 50 ani, însurat, fără urmași; Iacob German, 50 ani, însurat, a lăsat în urma lui un prunc; Ștefan Rez, 25 ani, însurat, un prunc; ungurul Iacob Gergely l-a lichidat în capul satului pe românul unit Ioan Popșoru, de 50 ani, de care a rămas un prunc orfan. Soldații lui Mohay și Putnaki au omorât în pădure pe: Ilie Craiu, român unit, însurat, 40 ani, de care au rămas 6 prunci; Marța Moldovean țigan unit, însurat, au rămas 3 prunci; Denes Moldovean, 23 ani, țigan unit, însurat fără urmași; Șandor Modovan, 30 ani, țigan unit, însurat, fără urmași; Arpadi Moldovan, 30 ani, țigan unit, însurat, fără urmași; Pavel Princu, 25 ani, țigan unit, însurat, fără urmași; Călan Moldovan, 80 ani, țigan unit, însurat, fără urmași.

Românii uniți Iosiv Suciu, Ioan Suciu, Luca Suciu, Samoilă Moldovan din Kecesd (Mezőkesced, Miceștii de Câmpie, jud. Bistrița-Năsăud) au căzut în hotarul Cobulcutului de mâna soldaților lui Költei Adolf și Hajnal. De Iosiv Suciu, 50 ani, însurat, au rămas 2 prunci; de

Ioan Suciu, 24 ani, 2 prunci; de Luca Suciu, 28 ani, 4 prunci; de Samoilă Moldovan, 40 ani, 3 prunci; soldații lui Putnaki Josef l-au omorât la Teaca (Teke, Tekendorf, jud. Bistrița-Năsăud) pe românul unit Isailă Sărmășan de 40 ani, însurat, din Cobulcut (Fântânița, Mezököbölkút, jud. Bistrița-Năsăud) și pe consăteanul lui Dănilă Sărmășan de 26 ani, însurat, l-au lichidat în Haganul (hagăul) Milașului. Isailă n-are urmași, dar de Dănilă au rămas 2 prunci orfani. Prin „sălbatica voie” a unor „bizuiți rebeli”, Mohay, Szöcs Farkas, a fost judecat la Lumperd (Zoreni, Lompérd, Lampert, jud. Bistrița-Năsăud) românul unit Toader Brăftălean, 60 ani, însurat și executat în sat la vii. Tot acolo a fost lichidat consăteanul său din Lumperd, Ioan Iobagiu, român unit, însurat, 45 ani, de care a rămas un prunc. La locul numit „la Curmătură” au pierit românii uniți Timofteu Bereza, Marian Moldovan, Gavril Mureșan, Isailă Manca din Lumperd, iar consăteanul lor Cosma Moldovan a căzut la Mesteacăn (în bătălie !?). De Ioan Iobagiu, 35 ani, a rămas un prunc; de Timofteu Bereza, 45 ani, 3 prunci; de Marian Moldovan, 30 ani, 3 prunci; de Gavril Mureșan, 30 ani, 3 prunci; de Isailă Manca, 30 ani, 5 prunci; de Cosma Moldovean, 35 ani, 2 prunci. Prin judecată rebelă efectuată la Bistrița a fost executat românul unit de 35 ani, însurat, fără urmași, Chirilă Gușanu din Fiscut (Sălcuța, Fúzkút, Feisket, jud. Bistrița-Năsăud). Secuții l-au lichidat la Toaca (un cătun al satului Hodac, Györgényhodák, jud. Mureș) pe românul unit, 45 ani, însurat, Chirilă Oltean de care au rămas 5 prunci.

Elekes Pal l-a lichidat în martie 1849 pe Celini Ferencz, român unit, însurat, 35 ani, din Vistulea (Visuia, Mezőviszolya, jud. Bistrița-Năsăud) de care au rămas 2 prunci. Mohay și soldații lui l-au răpus la Chiciud (Miceștii de Câmpie, Mezőkecsed, jud. Bistrița-Năsăud) pe românul unit, însurat, Ioan Pop, de 35 ani, din Vistulea, de care au rămas 3 prunci orfani.

Ostașii lui Bardi István și Kászoni János au răpus în locul numit „la Cârligata” pe 9 români din Budateleac (Budești, Budatelke, jud. Bistrița-Năsăud) și anume: Toader Tomșe, 30 ani, român unit, însurat, a rămas un prunc; Ignat Tomșe, 30 ani, român unit, însurat, au rămas 2 prunci; Vasiliu Morcotan, 35 ani, român unit, însurat, au rămas 2 prunci, Ioan Ceica, 35 ani, român unit, însurat, au rămas 3 prunci; Gligore Faure, 34

ani, român unit, însurat, au rămas 2 prunci; Pantilimon Mărginean, 34 ani, român unit, însurat, au rămas 3 prunci; Pavel Pop, 34 ani, român unit, însurat, a fost omorât în pădurea Ormenișului pentru că „a fost român” (dar ceilalți ce-au fost ? N-au fost români ? Popa raportor nu dă explicațiile suplimentare necesare pentru acordarea acestor calități; prin extensiune putem conchide că toți au fost uciși pentru că erau români); de Pavel a rămas un prunc. Vasile Dăianu, 34 ani, român unit, însurat, a fost omorât tot în pădurea Ormenișului și tot pentru că ”a fost român” (probabil în sensul că au fost credincioși față de jurământul de la Blaj, calificat de unguri ca fiind „fatal” pentru ei înșiși și pentru centralismul ungar de stat și s-au pronunțat deschis pentru respectarea acestuia și în fața altor consăteni, dar în focul luptelor dintre unguri și români și în adâncimea valurilor de ură și răzbunare reciprocă era destul să fi român și să fi lichidat pur și simplu din acest motiv). De Vasiliu au rămas 2 prunci. La Teaca (Teke, Tekendorf, jud. Bistrița-Năsăud) din ordinul lui Mohay a fost omorât Radu Grigore din Sânpetru de Câmpie, 28 ani, român unit, însurat, de care au rămas 3 prunci.

În aprilie 1849 János Putnaki și Josef Dés cu ostașii lor au stins în Ormenișu (la pădure) viețile mai multor români uniți din Ulieș (Nagyölyeș, jud. Mureș); Ioan Chertez, 30 ani, însurat, au rămas 3 prunci; Sandu Macarie, 30 ani, însurat, au rămas 2 prunci; Ioan Colșeriu, 24 ani, june; Toader Colșieriu, 30 ani, însurat, a rămas un prunc; Crăciun Șinca, 51 ani, însurat, au rămas 4 prunci; Nucu Neamțiu, 55 ani, fără urmași; Ioan Neamțiu, 30 ani, însurat, au rămas 3 prunci; Morți Sipos, sas (popa zice că-i unit ?!), 35 ani, însurat, au rămas 2 prunci; Chifor Chioreanu, 35 ani, însurat, a fost omorât împreună cu muierea, n-au urmași; Andreu Cosocea, 30 ani, însurat, a rămas un prunc; Toader Chertez, 40 ani, fără urmași; Petru Bica a Guzducii, 28 ani, însurat, fără urmași; Vasiliu Colșeriu, 30 ani, însurat, au rămas 2 prunci; Vasiliu Valea, 40 ani, însurat, au rămas 5 prunci; Miklos Janos, 54 ani, sas (tot unit ?!), fără urmași (de ce nu se explică motivul ?); Graizer Janos, 40 ani, la „națiune” și „religiune” se trece doar sas (deci nu era „unit”, după cum credem că nici ceilalți doi sași nu erau de confesiune unită), însurat, au rămas 2 prunci; Feredó András, 28 ani, ungar, însurat, a rămas un prunc; Crăciun Țiganu, 60 ani, însurat, au rămas 2 prunci; Constantin Țiglolean, 30 ani, însurat, au rămas 2 prunci.

În februarie 1849 din ordinul lui Peterfi Károlyi, Csia Elek, au fost omorâți „la dialu Culpiului” Ioan Bota, Ștefan Stretie, Todor Manuilă, Artimon Filimon, Gavril Bica, Gavril Pitzi, Ioan Boariu (dar acesta nu se știe din ordinul cui) din Sânmărtin (Sânmărtinu de Câmpie, Mezőszentmárton, jud. Mureș). La ordinul lui Putnaki Jozseff a fost lichidat la Milășel (Kisnyulás, jud. Mureș) românul Mihail Lazăr tot din Sânmărin. Ioan Bota, 60 ani, Ștefan Stretie, 40 ani, Gavril Pitzi, Ioan Boariu, Mihail Lazăr, n-au lăsat urmași, dar de Todor Manuilă, 32 ani, au rămas 5 prunci; de Artimon Filimon, 35 ani, 2 prunci; de Gavril Bica, 30 ani, 2 prunci. Despre propriul său fecior, teologul Alexandru Czikudi de 23 ani, june, protopopul Georgie Czikudi menționează în raport că a fost executat la 30 martie 1849 la Cluj în „Fellegvár” „pentru că a fost român” (deci era clar că a făcut propagandă și politică națională română contra supremației ungare și a centralismului maghiar de stat). Cu toate acestea protopopul afirmă că feciorul său a fost executat „la nedreapta pâra” a contelui Beldi Ferentz și a încă doi unguri, Mohay János și Száva Sándor, „care, prin o inchiziție nedreaptă i-au pricinuit pierderea vieții” în pofida legii. Instanța („judecata de stațiune”) a fost formată din contele („groful”) Karacsai Sándor, președinte, Fülep Sándor, pedagog, Balla Jozsef, avocat, Buczi Lajos, căpitan, Ocsvai Sandor, redactor. Desigur, în concepția protopopului a lupta pentru națiunea ta, pentru respectarea jurământului de la Blaj și pentru Împărat era absolut legal, just și democratic, dar în concepția autorităților ungare kossuthiste, fapta era considerată ilegală, era calificată ca un atentat contra patriei ungare și era pedepsită și reprimată în condiții de război cu moartea¹⁹⁶.

Varianta B. a raportului protopopesec conține mai mulți români uniți care și-au pierdut viața, cu accent pe cei ce au fost împușcați sau spânzurați, dar îi repetă și-i include și pe cei din varianta A. care pune accentul pe cei ce au lăsat văduve, părinți bătrâni, unde și când au fost uciși, dacă au sau n-au posibilități de a-și câștiga cele necesare traiului. Dar anumite situații se repetă și în varianta A și în varianta B, numărul pruncilor orfani, ofițerii unguri și trupele ce au provocat pierderile de vieți românești, locurile unde au căzut în bătălii sau au fost executați

¹⁹⁶ Idem, loc. cit., f. 308-309; E. Mișu, *op. cit.*, p. 285-295.

acești români. Dar și rubrica „în vreme de bătaie sau prin unele părți mai mici ale insurgenților”, prin felul cum a fost completată poate să creeze anumite neclarități. Când se menționează că au căzut în luptă, în bătaie, înseamnă că erau soldați fără uniformă ai Landsturmului Român, că s-au jertfit pentru aplicarea Programului Național în confruntarea dură cu Ungaria centralizatoare și oprinatoare, dar există și situații când români neînarmați s-au refugiat în păduri unde au fost surprinși de soldații unguri și lichidați; dar dacă și acești refugiați erau înarmați și s-au apărat atunci și aceste acțiuni trebuiesc incluse în cele generale de rezistență în cadrul Războiului Național româno-ungar.

Protopopul Beiului (Boian, Mezöbó, jud. Cluj), Lazăr George, în raportul său din 31 ianuarie 1850, consemnează uneori direct numele românilor uniți care și-au pierdut viața, alteleori doar numele văduvelor, numărul orfanilor, unde și când s-au întâmplat omorurile, localitatea de baștină și cea în care s-au comis uciderile. Scopul esențial era obținerea pe seama urmașilor a unor ajutoare din vistieria statului ca și în alte cazuri. Crap Frăsina din Gerend Kristur (Grindeni, Gerendkeresztúr, jud. Mureș) a rămas văduvă cu patru prunci „în starea cea mai mișea” (deci săracă lipită pământului) după ce în ziua de 20 iunie 1849 soțul ei a fost omorât în sat de unguri. Pop Maria din Hădăreni (Hadrév, jud. Mureș) a rămas văduvă la fel de săracă după ce la 15 aprilie 1849 soțul ei a fost lichidat în Pusta Cămăraș (Cămărașu, Pusztakamáras, jud. Cluj). Spălnăcian Sofia din Sos Szent Márton (Gligorești, Sósszentmárton, jud. Cluj) a rămas săracă lipită pământului cu 7 prunci după ce bărbatul ei a fost lichidat în 11 septembrie 1848 la Luna (Aranyaslóna, jud. Cluj). Fetița Iuon, „invalid săracu de picioare”, originar din Aranyos Luna, ajuns în starea de cerșetor, a fost rănit în iulie 1849, fiind soldat („cătană”) în lupta de la Szeged (nu se specifică dacă a luptat în armata ungară sau în cea cezaro-regală habsburgică). De Nicușan Filip din Luna, decedat în iunie 1848 în robie la Turda, au rămas fără nimica avere trei prunci mici, fără tată, fără mamă. Hoda Iuliana a rămas văduvă cu trei prunci după ce, în septembrie 1848, bărbatul ei a fost împușcat la Luna. Avere n-are nimic, văduva era originară din Luna. Tulai Maria din Luna a rămas văduvă cu trei prunci după ce în ziua de 24 decembrie 1848 bărbatul ei a fost împușcat la Poiana

(Aranyospolyán, jud. Cluj). Urmașii n-au nimica avere. Tot din Luna era prunca orfană de 7 ani, Dondoș Ana, fără tată, fără mamă, după ce în martie 1849, tatăl ei a fost omorât la Grind Cristur (Grindenii, Gerendkeresztur, jud. Mureș). Orfana Ana n-are nimica avere.

Trei prunci săraci, fără nimica avere, au rămas în Sâncrai (Sâncraiu de Mureș, Maroszentkirály, jud. Mureș) după ce tatăl lor, Onișor Cozma, a decedat în ziua de 29 martie 1849 în temnița din Turda (Torda, Thorenburg, jud. Cluj). Mama celor trei prunci murise înaintea bărbatului ei, așa că orfanii nu mai aveau nici mamă, nici tată. A rămas cu o pruncă, fără avere, văduva lui Adam Vasilie, mort în temnița din Turda în ziua de 12 aprilie 1849. Tot în Sâncrai au rămas fără sprijin, fără avere, văduva lui Anton Gorge, cu 3 prunci și o maică bătrână, după ce acesta a fost împușcat în 20 iunie 1849 în sat. Lupu Iuon a murit în 23 iunie 1849 după ce a fost eliberat din temnița Turzii, lăsând în urma lui, fără avere, văduva cu 3 prunci. În 20 martie 1849 ungurii l-au tăiat cu sabia în Sâncrai pe bărbatul lui Gabor Maria care a rămas văduvă săracă. Petrică Simion din Sâncrai a murit în temnița de la Turda în 20 iunie 1849 lăsând în urma lui văduva cu 2 prunci, cu „avere mai nimic”. Cozma Teodor din Ghiriș (Aranyosgyéres, Gieresch, jud. Cluj) a fugit de acasă de frica rebelilor unguri și nu se mai știe nimic despre soarta lui. A rămas cu un prunc de 7 ani maica lui Teodor care n-are nimica avere. În satul Urca (Mezőőrke, jud. Cluj) în ziua de 15 octombrie 1848 au fost împușcați 4 români uniți de care au rămas văduvele: Rus Todoreasa cu 3 prunci mici, fără avere, fără casă; Bozdog Todora cu 4 prunci, fără avere, fără casă; Pop Gligoreasa cu 2 prunci, neavând avere și casă s-a dus în alt sat; a rămas un fiu orfan, fără tată, fără mamă a lui Albăcan Lup.

La începutul lui octombrie 1848 a fost omorât în Noșlac (Marosnagylak, jud. Alba) preotul Lazăr Todor din Grind (Luncani, Aranyosgerend, jud. Cluj) de care au rămas preoteasa văduvă Lazăr Ana, orfanele Ana și Catina. Au rămas în starea cea mai rea, deoarece ungurii au jefuit tot ce au avut urmașii în casă. La 11 septembrie 1848 ungurii au executat în Luna trei români uniți din Grind de care au rămas jefuiți de toate din casă orfanii Hațagan Iuon, Anisie și Susana; văduva Sas Ana cu 4 orfani: Anica, Vasilie, Veronica și Maria, foarte

sărmani; văduva Udrea Elena, cu 4 prunci: Mitru, Nechita, Nuțiu și Maria, fără avere. În decembrie 1848 ungurii l-au împușcat în satul Grind pe bărbatul lui Singerian Lina care a rămas văduvă cu 5 prunci: Teodora, Iuon, Augustin, Marta și Maria. Mai are un al 6-lea fecior care este cătană în armata austriacă. Familia n-are nimica avere. În septembrie 1848 bărbatul lui Câmpean Maria, alungat și urmărit de unguri s-a înecat în Arieș, Maria a rămas văduvă cu 5 prunci: Marișca, Ana, Vasile, Anisie și Maria. N-au nimica avere. Un „vasasz csápat” maghiar l-a împușcat în Beiu (Boian), în 22 ianuarie 1849 pe bărbatul lui Arpadi Ana, rămasă văduvă cu 4 prunci, fără avere¹⁹⁷.

Viceprotopopul Șomfalăului (Cornești, Sövényfalva, jud. Mureș) Nemeș Grigorie, ca „umilit șerb” al „Prea Măritului Consistorium” (sau după altă expresie al „Prea Sântului Consistorium” de la Blaj”) și-a adunat rapoartele preoților subordonați și le-a expediat la destinație, punând accent pe urmașii și chilăviții „care n-or avea nice un modru de a-și susține viața”, cu scopul de a obține ajutor din vistieria statului. Raportul poartă denumirea „Consignația pentru însemnarea văduvelor și orfanilor a românilor g[reco] c[atolici] prin rebeli omorâți, chilăviți și invalizi frați, din satele a toatei Eparhii a Șomfalăului, care s-au întâmplat în 1848 și 1849”. În noiembrie 1848 Moldovan Petru, soldat fără uniformă al Landsturmului Român din Loagărul de la Chirileu (Kerelő, jud. Mureș), a căzut cu glorie în luptă contra rebelilor unguri. A fost locuitor în Cuștelnic (Csüdötélke, jud. Mureș) și a lăsat în urma lui îndurerata văduvă Moldovan Maria cu doi orfani mici, fără casă, fără moșie. Adeverește parohul greco-catolic al Cuștelnicului, Ioan Popovici. Bărbatul lui Coman Sia, servindu-și Împăratul și națiunea, a pierit în Marosvasarhei (Târgu Mureș). Sia a rămas fără casă, fără moșie, cu 2 orfani mici. Familia locuia în Ditsőszemertin (Dicsőszentmárton, Sankt Martin, jud. Mureș). Pe bărbatul lui Moldovan Ana, tot din Ditsőszemertin l-au luat ungurii din casa lui, l-au dus la Gănești (Vámosgálfalva, Gallendorf, jud. Mureș) și l-au împușcat. Ana a rămas cu 4 orfani mici, fără casă, fără moșie; și pe bărbatul lui Rus Lina din Ditsőszemertin l-au luat ungurii din casa lui și l-au împușcat. Lina a

¹⁹⁷ Idem, loc. cit., f. 73-74; E. Mihău, *op. cit.*, p. 299-301.

rămas cu un orfan mic, fără casă, fără moșie. Bărbatul lui Rus Sia a fost lichidat în hotarul opidului Târnăveni, rămânând văduva cu un orfan mic, fără casă, fără moșie. Pe bărbatul lui Roman Sofia din Ditsőszemertin l-au luat ungurii din casa lui, l-au dus la Gănești unde l-au împușcat. Văduva Sofia a rămas fără casă, fără moșie, cu 3 orfani mici. Adeverește Petru Dolgos, administrator în Sânmărtin. Popa Petru nu s-a străduit să culeagă informații mai concrete, mai amănunțite despre motivele executării acestor români uniți. Iarăși suntem puși în situația ca prin comparații cu alte cazuri să bănuim că aceștia au făcut politică românească, au fost la Blaj, au fost fideli jurământului făcut acolo sau au fost lichidați ca represalii pentru faptul că frații lor români uniți sau ortodocși au pus mâna pe arme și au rezistat împotriva centralismului ungar de stat (sau pur și simplu pentru a preveni înscrierea lor în Landsturm, aceștia servind ca exemple de intimidare pentru acei frați români care ar fi intenționat să facă acest lucru).

Pe feciorul văduvei bătrânei Kaizer Maria din Hărănglab (Harangláb, jud. Mureș), care o hrănea și-i câștiga pâinea cea de toate zilele, l-au luat ungurii de acasă, „fără de a-i căuta vina” și împreună cu alți frați români l-au dus la Ganfalău și l-au împușcat. Bătrâna și amărâta mamă a rămas cerșetoare „în ușile oamenilor”. Pe Petru Bălgărăzan, tot din Hărănglab, l-au luat ungurii de acasă, împreună cu alți consăteni, l-au dus la Ganfalău (Gănești) și l-au împușcat în ziua de 28 ianuarie 1849; și în cazul lui Petru, ungurii nu i-au „căutat vina”, ci l-au executat pur și simplu. Văduva Bălgărăzan Fira a rămas cu o maică neputincioasă lângă ea fără moșie, fără casă. Preot mărturisitor este Ioan Rotaru. Bărbatul lui Roman Sia din Boziaș (Borzás, jud. Mureș) a fost „povățuitor” oștilor împărătești (deci a colaborat și a furnizat informații armatei cezaro-regale) și în 17 ianuarie 1849 când s-a întors spre casă, soldații unguri l-au împușcat în drum, „fără de vină” în Kis Șaros (Deleni, Oroszidecs, Rumänisch-Eidisch, jud. Mureș) (Aici popa raportor Teodor Popovici al Boziașului se contrazice singur afirmând concomitent că „povățuitorul” Roman al armatei cezaro-regale a fost executat fără nici o vină. Din punct de vedere al politicii ungare de stat orice „povățuitor”, colaborator al acestei armate sau al Landsturmului Român era considerat dușman al patriei maghiare mari cum era atunci

și cum și-o doreau maghiarii și trebuia lichidat în condiții de război). Sia a rămas văduvă săracă, cu o soacră bătrână și cu un prun mic orfan, fără moșie. Pe bărbatul lui Moca Oana din Boziaș, soldat fără uniformă al Landsturmului Român, membru în Loagărul de la Chirileu, l-au prins ungarii în noiembrie 1848 și l-au împușcat în hotarul Szemertinului (Târnăveni), lângă o pădure. Oana, văduvă săracă, fără casă, fără moșie, a rămas cu 2 prunci lângă ea. Pe tata surorilor Fodor Ana și Fodor Palagia din Boziaș l-au găsit în noiembrie 1848 ungarii pe hotar și l-au împușcat. Fetele lui au rămas orfane, fără tată, fără mamă, fără casă, fără moșie. Când s-a întors soldatul fără uniformă al Landsturmului Român, membru al Loagărului din Chirileu, Frâncuț Toader, acasă în Boziaș, l-au prins ungarii din Szemertin și l-au predat rebelilor secui care l-au dus într-o pădure, l-au pus în rând cu alți români și i-au împușcat pe toți. Toader a căzut și el la pământ, dar n-a murit, s-a prefăcut doar că e mort și după ce secuii s-au îndepărtat, așa cum era, și pușcat și tăiat, a venit a doua zi acasă, rămânând însă invalid pe toată viața. Toader are casă dar nu-i vrednic să se chivernisească și să-și câștige pâinea cea de toate zilele. Și Frâncuț Filimon din Boziaș a fost soldat fără uniformă al Landsturmului Român, membru al Loagărului din Chirieu și când, în noiembrie 1848, s-a întors acasă, l-au prins în hotarul Szemertinului, l-au dus într-o pădure, l-au pus în grup cu alți români care au fost și împușcați și tăiați cu lăncile. Filimon a căzut și el la pământ, dar n-a murit și după ce rebelii s-au îndepărtat de locul execuției colective, s-a întors a doua zi acasă, rămânând invalid pe toată viața. Frâncuț Filimon n-avea moșie. „Furibunzii” rebeli unguri l-au prins pe bărbatul lui Adam Ana, din Boziaș, când se întorcea de la Seuca (Szókesfalva, jud. Mureș) către casă, l-au dus tot bătându-l cu sabia către Ganfalău, dar înainte de a ajunge acolo, „fără de a-l învinovăți cu ceva l-au pușcat în drum lângă un părau”. „Furibunzii” rebeli unguri i-au ars casa văduvei Ana care a rămas săracă și fără moșie. În 19 ianuarie 1849 rebelii unguri l-au omorât la Ganfalău pe bărbatul lui Ivan Oana din Boziaș. Văduva Ana este săracă, fără de vedere, neputincioasă. Averește parohul greco-catolic al Boziașului, Popovici Teodor.

Pe Mustia Tănăsie din Adămuș (Adámos, jud. Mureș), pentru că a fost căpitan în Garda Națională Română și deci ofițer în Landsturmului

Român, „și om harnic în vremea răscdalei”, l-au prins ungunii din Adămuș, l-au bătut de moarte, l-au dus în Ganfalău și l-au împușcat în 25 ianuarie 1849. Văduva Sia Mustia a rămas cu trei prunci mici, fără casă, fără moșie. Copăcian Lica din Adămuș a fost căprar în Garda Națională Română, soldat al Landsturmului Român și din acest motiv a fost urmărit și fugărit de unguni prin păduri. Ungunii l-au prins, l-au dus în Ganfalău și pe drumul către Târgu Mureș l-au împușcat, în 15 martie 1849. Văduva lui, Maria Copăcian, a rămas cu 2 prunci mici, fără casă, fără moșie. Pe Ignat Miron din Adămuș l-au prins ungunii în pădure, l-au dus la Ganfalău, de acolo la Târgu Mureș, dar l-au împușcat pe drum, în 15 martie 1849. Văduva Sia Ignat a rămas cu doi prunci mici, fără casă, fără moșie. Paroh raportor al Adămușului este Nicodim Popovici. Nonu Lupu, soldat fără uniformă al Landsturmului Român, a luptat în Loagărul său contra ungunilor și a căzut cu glorie în bătălia de la Ogra din 28 noiembrie 1848. Văduva Lina Lupu din Blăjel a rămas cu doi prunci, fără moșie, dar se adăpostește ea și copii săi pe lângă tatăl ei; în lupta de la Ogra (Marosugra, jud. Mureș) a căzut și țiganul („neorusticul”) Etsem Moise, și el soldat fără uniformă al Landsturmului Român, rămânând de el văduva neorustică cu 2 prunci fără casă, fără moșie. În aceeași bătăie de la Ogra, din 28 noiembrie 1848, ungunii l-au tăiat pe un alt soldat fără uniformă al Landsturmului Român, și anume, pe neorusticul Etsem Adam, de care a rămas văduva neorustică Parasca Etsem din Blăjel, cu doi prunci, fără moșie, care trăiesc în coliba lor. Paroh raportor al Blăjelului este Pănăzan Andreas. Dragomir Marcu din Șomfalău (Cornești, Sővényfalva, dar poate fi și Somosd, jud. Mureș) a fost timp de 20 de ani cătană la grăniceri, căprar în Garda Națională Română și comandant în bătălia de la Ernot (Iernut, Radnot, jud. Mureș) împotriva secuilor rebeli unde a căzut cu onoare în Războiul Național („prin pușcătură de glonț de la împotrivnici a murit”). A rămas văduva Varvara Dragomir, alungată din casă, cu trei prunci mici, fără moșie. În aceeași bătălia cu secuii de la Ernot de la începutul lui noiembrie 1848 a căzut cu glorie Nemeș Constantin din Șomfalău, alt soldat fără uniformă al Landsturmului Român. A rămas de el orfana Nemeș Anica, de 14 ani, pruncă neputincioasă, fără tată, fără mamă. În bătălia de la Ernot cu secuii și-a jertfit viața și românul

Oltian Mihăilă din Șomfalău care a lăsat în urma lui pe văduva Oltian Măriuca, fără casă, fără moșie. Paroh raportor este Nemeș Grigorie¹⁹⁸.

Alexandru Erdely, viceprotopopul unit al Alecușului trimite cu întârziere arhivarului Consistoriului rapoartele preoților subordonați, scuzându-i prin faptul că parohii au bănuit că inspectorii ce umblau prin sate au întocmit consignațiile morților, răniților, ale văduvelor și orfanilor rămași. Abia după ce s-au convins că aceștia nu s-au ocupat ei înșiși de această problemă, s-au apucat de lucru și i-au trimis rapoartele. În 22 noiembrie 1849 parohul Fărăului (Forró, jud. Alba), Algea Zacheu, care era administrator și în Alecuș (Elekes, jud. Alba), a ținut o adunare în curtea lui Ienei Joseph, în casa birăului Horșea Onu, împreună cu bătrânii satului Cordea Ioan, Horșea Todor, Mic Niculae, Cordea Onisie, Muntean Ioan, Spinean Vasilie, Gațea Onisie, judele Bogdan Filimon, Spinean Onu, unde s-a stabilit însemnarea morților din parohie. Maniac Blăguț a fost soldat fără uniformă al Landsturmului Român, membru al Loagărului din Noșlac, de care a rămas văduva cu 3 prunci. Alt soldat al Landsturmului Român, Nicoară Partenie, a luptat în Loagăr și a căzut în Aiud (Nagyenyed, Grossenyed, jud. Alba), rămânând de el muierea văduvă, cu 6 copii „toți mititei”. Când ungurii au aprins satul Alecuș, i-au omorât pe Goțea Dănilă, muierea lui și o copilă. După ce i-au omorât, i-au aruncat în foc. Au mai fost uciși Precup Toader și o fată a lui, rămânând văduva cu 6 prunci, Precup Anica iar pe Spineanu Onu și pe muierea lui i-au omorât și i-au ars, aceeași soartă căzând și pe Gordea Gerasim care după ce a fost împușcat a fost ars. Au fost omorâți și Precup Gligore cu muierea lui de care au rămas un fecior june. A fost împușcat Buzdugan Costandin de care au rămas muierea văduvă și 2 copii. Goțea Ioan a Tomii a fost împușcat „la Ogne” (probabil Ocna Mureș, Marosújvár, Miereschall, jud. Alba) de care au rămas văduva cu un prunc și tot acolo a fost împușcat „onoratul preot” Molnariu Alexe, plâns de preoteasa văduvă. Credem că parohul Algea Zacheu a preluat ca administrator și parohia Alecuș pentru a oficia și aici serviciile divine până când se organiza un concurs pentru ocuparea postului răposatului

¹⁹⁸ Idem, loc. cit., f. 316-318; E. Mihu, *op. cit.*, p. 305-311; Hancu, *Drama*, p. 551-552. Despre luptele româno-maghiare din zonă, vezi Ioan Oros alias Rusu, *Memorii*, București, 1989, volum îngrijit și prefațat de Ioan Ranca.

Molnar Alexe. În lipsa acestuia, conștința cădea în sarcina lui Zacheu ca administrator. Toate cele scrise în „Însămănare” sunt mărturisite în conștiința lui preoțească, cu subscrierea numelui și întărite cu sigiliul Bisericii.

Parohul greco-catolic al Chincișului (Kincses, jud. Mureș) Gregorie Gerasim raporta la 6 decembrie 1849 că oastea insurgenților unguri l-au prins pe cantorul Popa Gavrilă, centurion în Landsturmul Român, l-au dus la Dămbău (Dămbău, Kükülódombo, jud. Mureș), unde l-au împușcat. Este plâns de văduvă, de 3 feciorași și 3 fete. Feciorii au 17 ani, doi au 10 (deci sunt gemeni), fetele sunt în vârstă de 19, 12 și 7 ani. N-au altă avere decât 10 florini și o casă pe locul ecleziei. Nobilii din satul Chinciuș Matyás Ioseff, Matyás Károly și Kolomban Elek, l-au prins pe Ignat Filip, l-au trimis la Ganfalău unde a fost împușcat. Văduva lui a rămas cu 3 fete orfane, cu o avere de 20 florini, dar s-a căsătorit. Orfanele sunt în vârstă de 7, 5 ani și de 3 luni. Protopopul Alecușului, Alexandru Erdelyi, era și paroh al Gâmbușului (Gombostelke, jud. Mureș) și în această calitate, pe baza mărturiilor bătrânilor și a biraielor care au fost de față evenimentelor, a elaborat în cunoștința sufletului, a întărit cele scrise cu pecetea Bisericii **Însemnarea** împrejurărilor care au dus la executarea a 29 de români uniți din acest sat și a încă doi români din Cheța (Maroskece, jud. Mureș) în ziua de 31 martie 1849. Solgăbirăul Botskai Janos, Lengyel Gabor din Gâmbuș cu ofițerul Kemeny ce conducea 60 de cătane din „vadasz csapat”-ul lui Torsai Gergely, au întreprins o anchetă pentru a-i descoperi pe românii care au luptat în Loagărul din Gerend-Kristur (Grindenii, Gerendkeresztúr, jud. Mureș) și au participat la aprinderea și jefuirea Aiudului (Nagyenyed, Grossenyed, jud. Alba). Judele satului nu le-a dat nici un fel de informații ungurilor care l-au prins pe Macarie Lazăr, l-au bătut „tirănește” până când de frică și sfâșiat de chinuri i-a spus și pe cei ce au fost în Loagăr și la Aiud și pe cei ce n-au fost. Cătanele i-au luat pe 12 bătrâni, i-au închis într-o casă, la miezul nopții i-au scos din casă, le-au dat la fiecare bătrân câte 5 soldați și au început să-i aresteze pe românii din Gâmbuș, ducându-i la Bichiș (Magyarbükös, jud. Mureș) în timpul nopții. Dimineța solgăbirăul Botskai János i-a anchetat pe toți cei arestați despre participarea lor la Loagăr și la evenimentele din Aiud,

timp de 8 ore, după care i-a dat pe mâna cătanelor ungurești, susținând de formă că trebuiau duși la Ocna Mureș și închiși, dar, de fapt, înțelegerea a fost ca ostașii să-i ducă și să-i împuște pe toți. Parohul Alexandru înserează în **Însemnare** cu numele pe cei 29 de români executați, menționează văduvele fără nume, numărul pruncilor, dacă au sau nu au casă, moșie, marhe (vite) sau dacă cei uciși au fost feciori juni. În sat au rămas 53 de copii sărmani și orfani cu mame necăjite și sărace. Parohul nu cunoaște numele celor doi români din Cheța și nici averea urmașilor acestora.

Theodorus Câmpan îi raportează protopopului Alexandru Erdely că pe feciorul lui Onuț Nastasie care avea 7 prunci ce-i hrănea fratele mai mare capabil de muncă, l-au robit ungurii și după ce a venit acasă în Herepea (Herepe, jud. Mureș) a decedat. Familia a rămas fără sprijin. Bărbații lui Haiduc Maria, Terez Ana, Câmpan Vasilica, au fost robiți, bătuți, legați de stâlpi și după ce au venit acasă au decedat. Maria a rămas cu 4 prunci, Ana cu 3 prunci, Vasilica, aflată la adânci bătrâneți a rămas singură. Parohul greco-catolic Pop Anania din Nandra (Lándor, jud. Mureș) adeverește la 7 decembrie 1849 că din ordinul solgăbirăului Batsyái János au fost legați românii uniți Iacob Iuon, Baci Iuon, Bucerdia Mortzi, Iacob Vasilică, duși la Bichiș (Magyarbükkös, jud. Mureș), de acolo în dealul Peterlacji (sau Magyarpeterlaka, Petrilaca de Mureș, Petersdorf sau Olahpéterlaka, Petrilaca, jud. Mureș) unde au fost împușcați. De Iacob Iuon au rămas văduva, 3 orfane de 14, 10 și 7 ani, avere mișcătoare au în valoare de 60 florini (mică), din casă au fost date afară, apoi reprimite din toamnă, de către domniile locului, moșie n-au nimic. De Baci Iuon a rămas văduva cu 2 orfani, feciorași de 12 și 3 ani, n-au nimica avere, dar mama lor s-a căsătorit. De Bucerdia Mortzi a rămas văduva fără prunci dar s-a căsătorit. Iacob Vasilică a fost fecior june care a lăsat în urma lui un tată bătrân, văduv, dar mai are un fecior și o fată, amândoi necăsătoriți. Familia are casă, moșie, avere mișcătoare în valoare de 200 florini. Parohul greco-catolic Toma Lucaci din Șilia (Șilea Nirajului, Nyáradsele, jud. Mureș) raportează la 18 ianuarie 1850 că ungurii i-au împușcat pe Craiu Toader și Savu Ioan dar nu cunoaște „vinovăția la nici unul”. De Craiu Toader au rămas muierea văduvă, 2 orfani și o mamă bătrână de 75 ani, au jumătate de moșie și 4 vite. De

Savu Ioan a rămas fără tată, fără mamă, o copilă săracă, aceasta cerșește pe la ușile oamenilor și un tată bătrân, văduv de 70 ani, care n-au nimic cu ce să trăiască.

Parohul și notarul Elekfi Ioan din Turdaș (Tordoș, jud. Alba) adeverește la 27 noiembrie 1849 că din porunca lui Kliments Karoly, Belketșian Ion și Kelemen Ioan 8 români uniți au fost duși la Mureș Ujvár (Ocna Mureș, Marosújvár, Miereschhall, jud. Alba) unde au fost împușcați „fără lege”, deci fără judecată. Aceștia au fost Orian Giorgie, Orian Ioan, Șelcar Ion, Gruită Niculai, Orian Toader, Timar Niculai, Lazăr German, Dan Gligor. Despre ei depun mărturie în fața parohului, care era și notarul satului, Păcuțul junior, „judex Pagi” (judele satului), Dan Giorgie, Urs Simion, Rus Florea, Popa Iacob, Moldovan Ispas, Châmpian Gligor, Blășan Toader, Blășan Gligor. De Orian Giorgie au rămas fără tată, fără mamă, 3 copii orfani, au 4 vite, 10 ferdele de grâu, 15 ferdele de cucuruz, casă și moșie. De Orian Ioan au rămas 4 copii orfani cu „maica” lor (probabil cu bunica lor ?!), au 7 vite, 30 ferdele grâu, 50 ferdele cucuruz, casă și moșie. De Șelcar Ion au rămas 2 urmași, unul căsătorit, cu 8 vite și sunt în stare „de a putea trăi”. De Gruită Niculai au rămas văduva, 4 copii, „toți micuți”, văduva stă la socrul ei, „de-i va da socru-so ceva va avea, alte cele n-are”. De Orian Toader au rămas văduva, 3 copii, n-au marhe, n-au grâu, nici cucuruz, dar văduva stă cu fratele bărbatului ei (care, desigur, o putea ajuta dacă avea cu ce, lucru pe care preotul nu-l mai menționează). Timar Nicolae, a lăsat în urma lui văduva, 3 copii, doi căsătoriți, unul june, muierea văduvă are 4 vacuțe, 25 ferdele grâu, 8 ferdele de cucuruz, casă, moșie. Lazăr German a lăsat în urma lui văduva, un copil, văduva s-a măritat, stă cu noul bărbat și cu orfanul la fratele primului soț, deci la fratele lui Lazăr, au vite, 2 boi, o vacă, 8 ferdele grâu, 12 ferdele cucuruz. De Dan Gligor au rămas văduva, un copil, au doi boi, o vacă, moșie, casă, 30 ferdele grâu, 30 ferdele cucuruz. Niculiță Georgie din Turdaș (Tordos, jud. Alba), soldat fără uniformă al Landsturmului Român a luptat în Loagărul lui Axente și a căzut cu glorie la Tăuți (Tótfalu, jud. Alba). Au rămas văduva, 2 copii, au două vaci, casă fără moșie, văduva stă cu un văr al tatălui ei, dar casa este a ei, ungurii i-au dus bucatele și hainele. Chelemen Vasilie, soldat fără uniformă al Landsturmului Român, a

luptat în Loagărul lui Axente și a fost rănit de un glonț la picior, rămânând chilav. Are 3 copii mici, casă fără moșie, n-are vite, are 4 ferdele cucuruz¹⁹⁹.

Simeon Füleș a expediat, „cu datornică cucernicie”, Sfântului Consistoriu de la Blaj, în calitatea lui de paroh al Blajului și protopop al Eparhiei Biia, în ziua de 10/22 decembrie 1849, rapoartele preoților subordonați din Blaj (Balaszfalva, Blasendorf, jud. Alba) Crăciunelul Românesc (Crăciunelul de Jos, Alsókarácsonfalva, Oláh-Karácsonfalva, dar poate fi și Crăciunelul de Sus, Felsőkarácsonfalva, Krottschendorf, numit în epocă tot Oláhkarácsonfalva, jud. Alba), Biia (Magyarbénye, Benden, jud. Alba), Lodorman (Lodroman, Lodormany, Lederman, jud. Alba), Glogoveț (Kisgalgóc, Tutendorf, jud. Alba), Micăsasa (Mikeszása, Feigendorf, jud. Sibiu), Hususău (Satulung, Hosszúfalu, Langedorf, jud. Brașov), Lunca (Aranyoslonka, jud. Alba), Cheslău (Chesler, Keszler, Kessen, jud. Sibiu), Veseuș (Szászvevesszős, Michelsdorf, jud. Alba), Spini (Lunca Târnavei, Kistövis, jud. Alba), Tăuni (Hosszúpaták, Branzedor, jud. Alba), Valea Sasului (Szászvölgy, Deutschbach, jud. Alba), Căpâlna de Jos (Alsokápolna, Kapellen, jud. Alba), Feisa (Küküllőfajs, Füssen, jud. Alba), Pănade (Panád, Panagen, jud. Alba), Tătârlău (Felsőtátárlaka, Taterloch, jud. Alba), Iclod (Küküllőiklod, Mikluden, jud. Alba), Sâncel (Szancsal, Simtschal, jud. Alba). Lista este importantă, deoarece permite verificarea tuturor acestor însemnări parohiale și anume dacă s-au păstrat toate sau dacă numai unele sau câte dintre acestea s-au păstrat până la noi. Rapoartele preoțești din Capitolul I, dedicat parohiilor și consemnărilor acestora, confirmă și permite verificarea acestui fapt.

Iosif Barna, parohul greco-catolic din Biia raportează numele mai multor soldați fără uniformă ai Landsturmului Român care au căzut cu glorie în bătălia de la Noșlac (Marosnagylak, jud. Alba): Bursa Mafteu, însurat, Dulău Andrei, June, Groza Iosiv, Barna Iosiv, vicetribun (probabil fiul preotului), Groza Vasile. De Mafteu au rămas văduva, 3 prunci mici fără casă, deoarece familia a stat într-o casă pe locul baronului Radak, însă văduva a fost dată afară din casă și acum umblă

¹⁹⁹ Idem, loc. cit., f. 3-33; E. Mișu, *op. cit.*, p. 313-330.

cu pruncii dintr-o casă în altă casă „n-are nice un modru de a putea trăi”. De Andrei a rămas un tată bătrân și slab, fără casă, care cu mare necaz își petrece viața. Despre ceilalți români căzuți cu glorie pentru națiunea lor, preotul raportor afirmă că părinții lor „nu-s chiar în lipsa cea mai de pe urmă, dară totuși sunt săraci”, încadrându-se aici probabil și pe el însuși (dacă Barna Iosiv era într-adevăr fiul său). La 15 noiembrie 1849 Ilie Ionaș, paroh în Cheslăr, raporta că din ordinul főszolgabiráului Máteffi Pál și a szolgabiráului Dobai N. care cu 100 de soldați unguri a înconjurat biserica pentru a-l prinde pe preot în ziua de Paști, l-au arestat pe Szaim Creț pentru a le destăinui unde se ascunde popa (adică însuși preotul raportor). Szaim a fost dus la Micăsasa cu scopul de a fi executat, dar a primit doar 100 bețe rămânând chilav, astfel că el și nevasta lui, Măriuța Creț, bolnavă, nu sunt capabili să lucreze pentru a-și agonisi cele necesare traiului vieții. Ungurii i-au arestat și pe junii feciori Nicolae Negria, Ioan Doca, Ioan Stănilă, Ștefan Doca, i-au dus cu ei și le-au prăpădit viețile, dar preotul nu cunoaște locul omorării lor.

„Supusul fiu” al protopopului Simeon Fülep, Stephanus Călugăr din parohia Crăciunelu de Sus raporta la 25 noiembrie 1849 că ungurii l-au împușcat în pădurea Șonfalăului (Cornești, Sövényfalva, jud. Mureș) pe Vasilie Rus iar popa ortodox Isacu Opra a fost împușcat în pădurea Jidveiului (Zsidve, Seiden, jud. Alba). Muierea lui Vasile are 5 copii, casă, moșie, s-a măritat după altul, preoteasa lui Isac Opra are 4 copii, 3 feciori însurați, o fată mare necăsătorită, toți au cu ce trăi. Ungurii au luat de la Sfânta Biserică un clopot de 100 florini, au dus o iapă tânără a popii Ștefan (preotul raportor), care valorează tot 100 florini, soldații au mâncat și au băut în trei rânduri în Crăciunel, au prădat în valoare de 1.000 florini, după mărturisirile bătrânilor, fără de birurile („ilișurile”) plătite pe la Ganfalău, Mediaș, Tăuni și Proștea Mare. Au mai luat 65 florini, găini și ouă. Parohul George Ratz din Căpâlna atestă la 5/20 noiembrie 1849 că în bătălia civilă cu ungurii au căzut la Uioara (Ocna Mureș, Marosújvár, Miereschhall, jud. Alba) Ignat Nicodin de 56 ani și Fodor Iacob de 38 ani, care au fost soldați fără uniformă din Loagărul românilor de la Uioara, unitate a Landsturmului Român. De Nicodin au rămas 4 prunci, 3 căsătoriți, unul june, de Iacob muierea văduvă și trei

prunci „neharnici de a-și câștiga cele de lipsă spre hrana vieții”. Popa George plasează evenimentul la Botezul Domnului Iisus Christos în 1849.

Ioan Pop raporta la 8 noiembrie 1849 patrioții români din Feisa ce s-au jertfit pentru Dinastia Austriacă și națiunea lor în bătăliile de la Noșlac și în atacul de la Gaffalău (Gănești). La Noșlac au căzut cu glorie soldații fără uniformă ai Landsturmului Român Marian Stângaciu, Ilie Alecușanu, Dinu Tilia, Samuil Oancea, Ioan Fleșeriu iar la Gănești a fost străpuns de baionetele dușmanului Petru Negru. De Marian Stângaciu au rămas muierea, o pruncuță, în casă, fără moșie, de Ilie Alecușan, muierea, două pruncuțe, în casă și moșie de soartă; de Dinu Tilea a rămas muierea, fără casă, fără moșie, de Samuil Oancea au rămas muierea, doi feciori însurați, în moșie de soartă; de Ioan Fleșeriu n-a rămas nimeni; de Petru Negru au rămas muierea, un prunc. Dar muierea s-a măritat, are moșie de soartă. În bătălia de la Noșlac a fost rănit consăteanul celor căzuți cu glorie din Feisa, Pantilie Horvath, are două degete de la mâna dreaptă, are moșie de soartă. Românul unit din Feisa, Todor Muntian, a fost rănit în bătaia cu ungurii din Munții Occidentali ai Transilvaniei. Dar acum este sănătos și are moșie de soartă.

Ioan Pișta, administratorul greco-catolic al Hususăului și 7 bătrâni ai satului care trag cruce „cu însuși mâna noastră” și mărturisesc în „cunoștința sufletelor” lor că ungurii au stins viețile parohului Vasile Trifu, Marian Codrea, Matei Rifel Roman, Vasile Crucean, Gligor Trihon, Onu Ioan, Vasilie Crucian, ultimii fiind frați. Pe parohul Vasile Trifu l-au luat ungurii de acasă, l-au dus în pădurea Jidveului și l-au împușcat. Preoteasa cu 4 prunci a rămas fără „subsistență”. Odată cu el au fost omorâți Marian Codrea de care au rămas văduva, 4 prunci, tot fără subzistență și Matei Rifel Roman de care a rămas fără casă, fără subzistență văduva. Vasile Crucean a fost împușcat la hotar în locul numit „Valea Podului”, rămânând de el o văduvă sărmană, fără nimic. De Gligor Trihon a rămas o mamă bătrână; Onu Ioan a murit de spaimă când i-au aprins ungurii casa, i-au rămas muierea, 3 copii, din care unul a fost mutilat de unguri. Frații Crucian „prin revoluție prinzându-i ungurii i-au omorât”, le-au prădat toată averea și a rămas de ei „o

mamă bătrână, nimica având”. În lovirea de la Sâncrai, unde s-au bătut românii cu maghiarii, a căzut cu glorie Savonia Toader, de 24 ani, din Iclod, de care a rămas un tată bătrân, dar „nu e de milă” deoarece mai sunt doi frați și au moșie din ce să trăiască tatăl și frații lui. În lovirea maghiarilor cu românii de la Noșlac, a căzut românul iclodean Barna Ioan, însurat, plâns de văduvă, de o copilă, dar întrucât muierea s-a măritat și are „cap” (soț) „nu e de milă”. Copila este dusă cu mama ei, dar preotul spune că „starea ei nu o știu”, că e dusă din sat. Pe iclodeanul Barna Niculae, însurat, 24 ani, l-au împușcat ungurii în Târnăveni, văduva lui stă cu părinții ei care au moșie. Văduva Laslău Irinca din Iclod, de 50 ani, a fost arsă de unguri în casa ei. Preot raportor este Marian Barna.

Anumite date din parohiile protopopiatului sau tractului Biia sunt date în Capitolul I și se regăsesc în sinteza protopopească din Capitolul II pe linia de transmitere paroh, protopop, Capitlu. Ioan Ignat paroh greco-catolic din Pănade (Panád, Pangen, jud. Alba) raporta despre românii Boldiș Andrei, 33 ani, Brad Măriuță, 70 ani, Văsălie Stânia, 30 ani, Dumitru Marciu, 50 ani, din Pănade, uciși de unguri în satul lor în ziua de 18 ianuarie 1849 când armata ungară se îndrepta spre Blaj. Sunt inserate date despre văduve, orfani și starea lor materială. Parohul Sâncelului (Sâncel, Szancsal, Simtschal, jud. Alba), Iosiv Bran raporta că în 6-7 ianuarie 1849 insurgenții unguri i-au împușcat pe Comănici Ioan, Costea Nicolae, Bogan Dumitru, Bărbat Iacob, Pepelea Zacheu, Mărginean Petru, Bărbat Gligor, Borșea Cosma, Ocnițear Ioan, Frățilă Nicolae iar pe Petrișor Nicolae l-au executat în Mănărade (Monora, Donnermarkt, jud. Alba). Enoriașii lui Iosif Bran din Sâncel Drăgan Nicolae, Borșan Aron, Berar Măriuța, Anușcă Oana, Oniga Irinca au fost arși de vii de armata ungară. Acolo unde este cazul parohul îi menționează pe urmașii lipsiți de posibilitatea de a-și câștiga cele necesare traiului: Iacob Deac, parohul din Spini (Lunca Târnavei, Kistövis, jud. Alba) amintește doi soldați fără uniformă ai Landsturmului Român care au căzut cu glorie în lupta cu dușmanul desfășurată la Noșlac (Marosnagylak, jud. Alba). Pop Vasilie, 28 ani, lasă după el pe văduva Micălăsan Maria cu doi prunci de 4 ani și de 8 luni, care au nevoie de ajutorul statului și junele Todoran Toma care n-are

urmași. Tot la Noșlac au căzut cu glorie în bătălie George Borza, Gligor Tufa iar Gligor Boariu a căzut în bătaia de la Sâncrai. Borza este plâns de muierea văduvă, de 5 prunci mici, au două vaci, 3 oi, o moșie de soartă de 5 dăraabe de locuri, văduva lui Tufa stă la feciorul ei căsătorit care are o vacă, moșie de soartă de trei dăraabe de locuri. Văduva lui Boariu s-a tras și ea lângă un fecior căsătorit, are două vaci, 5 oi și moșie de soartă. Acești români căzuți pentru națiune au fost locuitori în Tătărlăua (Felsótatárlaka, Taterlach, jud. Alba). La Sâncrai a căzut cu glorie și Iacob Gligor iar Vasilie Ioan, amândoi din Tăuni (Hosszúpaták, Benzendorf, jud. Alba) a fost rănit de sabie la mâna dreaptă de nu mai poate lucra nimic. Văduva lui Gligor are casă, puțină moșie la hotar alcătuită dintr-un loc arător de 12 ferdele și de fânaț de un car de fân. Invalidul Vasilie are moșie mică la hotar cu loc arător de 6 ferdele, fânar de ½ car de fân și vie de 10 ferii, după cum relatează parohul Ioan Molnar. Parohia Valea Sasului (Szászvölgy, Deutschbach, jud. Alba) a oferit și ea pe altarul libertății române trei soldați fără uniformă ai Landsturmului Român căzuți în luptă cu maghiarii. Când Landsturmul Român s-a lovit cu ungurii la Noșlac au căzut Țicudean Dumitru, bărbat căsătorit, Negru Ștefan, june de 18 ani, iar în 7 ianuarie 1849 a căzut dincolo de Blaj, între Mănărade și Cinade (Szászcsanád, Scholten, jud. Alba), alt june tânăr de 18 ani Râșniță Vasile. Muierea lui Țicudian este avută, dar mama lui Negru Ștefan, tata și frații lui Râșniță Vasile sunt săraci și au nevoie de ajutor²⁰⁰.

László Samuel, „parochus Indolensis” (Deleni, Indol, jud. Cluj) își redacta lista cu „Împușcații sau omorâții prin rebelia Magyarilor, cu văduvele și rămașii lor orfani din partea unită a tractului Poșșegii, 1848 și 1849” în ziua de 16 decembrie 1849. În Iara (Alsójára, jud. Cluj) ungurii au stins viețile a 37 de români greco-catolici și au lăsat în urma lor 38 de orfani. Popa Petre și muierea lui au fost uciși, tot ce au avut s-a prefăcut în cenușă prin foc, dar cei trei orfani rămași mai au 4 boi și 10 oi. Au căzut holteiul Arion Simion, Beth Matei, căsătorit, plâns de văduva Paladia, de un orfan, ungurii le-au ars toate; Krișan Iuon este plâns de mama lui, averea arsă; Florea Filip cu averea prădată și arsă

²⁰⁰ Idem, loc. cit., f. 30, 118-140; E. Mișu, *op. cit.*, p. 333-364.

este plâns de văduva Todosia și doi orfani. Popa Vasilichii a Mitrului a fost împușcat la Lita Ungurească (probabil în bătălie), au rămas muierea cu 2 orfani cu averea arsă și jefuită. Irimias Petru a fost omorât de lăncierii unguri la moară, au rămas văduva Sia, trei orfani, jefuiți de toate. Irimias Todor a fost împușcat, sora lui, Gătina, chilavă, a rămas fără nici o avere și de toate jefuită. Popa Petre Csolki a fost împușcat, văduva jefuită de toată; Arion Ilie, împușcat în Valea Szälcsi (Sălciu), lasă după el trei orfani, fără tată, fără mamă; Samoilă Samu, împușcat, lasă 3 orfani, unul chilav; junele Pop Konstantin este împușcat și jefuit; Samoilă Prekup, împușcat, mama lui este chilavă, arsă și de toate jefuită, locuiește într-o colibă cu o fată a sa, sora lui Samoilă; Krisan Prekup, ars și jefuit de avere, a fost împușcat, rămân de el 4 feciori, 2 însurați, 2 holtei; holteiul Krisan Iuon a lui Todor, împușcat, averea arsă și jefuită; Andras Iuon, împușcat, văduva Sia este arsă și jefuită de avere, s-a mutat cu un orfan în Agriș (Ruhaegreș, jud. Cluj) la o rudenie (bine că a avut unde și a fost primită de o rudă de sânge care nu-și uită neamurile la necaz; bătrânii spuneau că „sângele apă nu se face”). Au fost împușcați Mihai Iuon a Cilicii, de care au rămas doi frați, mama lui și o fată mică, sora răposatului Mihai, Oana Dumitru, și muierea lui au fost împușcați împreună, feciorul lor a fost rănit, averea arsă, Pop Lup a fost împușcat la Kakova (Cacova Ierii, Aranyasivanfalva, jud. Cluj), văduva Dochia a rămas cu patru orfani, cu averea arsă și jefuită; Pop Iuon a Petri, Pop Vasilică a Petri au fost împușcați, nu se specifică urmașii; Kosztan Mamaie, împușcat, averea arsă cu totul, muierea a rămas cu copii săraci; Petrușan Ștefan a lăsat muierea văduvă bătrână, slabă, cu averea arsă; Hiszan Nastasia cu trei copii au fost încuiați în casă de rebelii unguri și arși de vii; în același mod au fost arse de vii Nap Nastasia, Krișan Irina, Mihai Ana și doi copii ai ei; Krișan Nastasia a lui Todoruț a fost împușcată în dosul Bichălatului (Făgetu Ierii, Bikalat, jud. Cluj), lăsând și ea orfani în urmă (popa nu specifică numărul acestora). Păpuk Dochia a fost omorâtă în Cacova, arsă în casă. Din Szälciua (Sălciua de Sus sau de Jos ?!) a fost omorât și jefuit de toate cantorul Popa Ștefan, iar consăteanul său, Lupea Simion, a fost împușcat. De Ștefan a rămas văduva rănită de unguri cu 3 orfani, de Simion văduva care n-are nimic.

Ungurii au stins viețile a 30 de români greco-catolici din Berkis (Berchieșu, Berkenyes, jud. Cluj) Turkus Gligor, 31 ani, a fost împușcat în sat, a rămas de el muierea grea (însărcinată), o fată care merge pe doi ani, mama lui văduvă care mai are o fată; le-au rămas două vaci și 4 boi; Borze Kosztan, 32 ani, a fost împușcat în casa lui, muierea Ana cu 4 copii mărunței au rămas fără bucate, dar au 2 boi, două vaci, 30 de oi și capre; Nyegrea Todor, de peste 40 de ani, a fost ucis de rebelii unguri „tirănește”, este plâns de muierea văduvă cu patru copii, n-au bucate, au doi viței, o vacă și 4 oi; Szasz Kosztan de peste 50 ani a fost împușcat prin fălci, este invalid, trăiește dar nu este capabil de muncă. Are muiere, 5 prunci, i-au rămas trei vaci și un bou. Au fost împușcați Borze Paladie, 30 ani; Szasz Ilie, de 50 ani, casa și olatele i-au fost arse, muierea Ana cu patru fete n-au bucate, au două vaci, două junci, 10 oi și capre. Au fost împușcați Szasz Obregie de 60 ani, iar românul Szasz Iuon a fost împușcat împreună cu doi fii ai săi; Lup Flore de 50 ani, feciorul lui Irimie de 27 ani au fost împușcați împreună, au rămas muierea văduvă cu 5 copii, fără bucate, casa și averea le-au fost arse, au două vaci și 4 oi. Au fost împușcați Nyegrea Costan de 16 ani, Krâsnic Iuon de 65 ani, în Hidiș (Podeni, Székelyhidas, jud. Cluj); lui Ion casa i-a fost arsă de unguri, muierea cu două fete n-au nimic; Borze Iuon, 43 ani, împușcat, fără iosag, a lăsat după el o fată de 14 ani, săracă; Silyan Kosztan, cantor, 68 ani, a fost împușcat împreună cu muierea lui, n-au urmași, n-au avut nici avere; Szuts Ana, 60 ani a fost împușcată împreună cu sluga sa Gyorgye; sfātu bisericii Popa Tifor, 32 ani, a fost împușcat, casa i-a fost arsă, văduva Bologa Dochiță este grea, mai are patru prunci mărunței, n-au bucate, au două vacuțe și 4 oi. Au fost împușcați Borza Simion, peste 80 de ani; Popa Flore, 50 ani, execuția lui s-a făcut lângă Hidiș, casa i-au ars-o ungurii, muierea văduvă are 4 copii, este surdă, are 3 boi, o vacă, oi și capre socotite laolaltă 20; Sandu Dumitru, 65 ani, casa i-a fost arsă, muierea bătrână și văduvă n-are nimica iosag; Gyas Iuon, 60 ani, a fost împușcat împreună cu copilul său Todor de 10 ani, fiind la plug la Traskău; Gyas Iuon, altul, de 62 ani, zăcea bolnav în pat în casa lui, gata să-și dea sufletul când rebelii unguri i-au aprins casa pe el, i-a rămas un fecior însurat: Gyas Anisie, 60 ani, a fost împușcată, i-a rămas un fecior sărac, fără iosag; Deak Gavrilă, 45 ani, a fost bătut de rebeli,

dus rob în temnița Clujului, unde a murit; muierea văduvă cu trei copii, unul holtei, are două vaci și 2 viței; Györgye N. din Buru (Borrév, jud. Cluj) de loc, dar locuitor în Berkis (Berchieșu), a fost împușcat în Birkiș, deci în sat, casa i-au ars-o unгурii, n-a avut iosag și bucate, muierea văduvă cu un prunc orfan, stau la părinți; Mărie Iuon, 40 ani, a fost împușcat de rebeli lângă sat, muierea văduvă a rămas cu 4 copii, au doi junci, două vaci, 8 oi; a mai fost împușcată și Marie Sisorcă.

Parohul Vasilie Molnar al Bikălatului (Bicălatu, Magyarbikal, jud. Cluj) era la plug în hotarul satului când rebelii l-au chinuit groaznic și a murit după 12 ore; unгурii i-au dus 6 boi, i-au ars casa cu toate olatele, i-au rămas doi feciori, o fată, care acum trăiesc într-o colibă; în 18 octombrie 1848, fostul cantor catolic din Iara a fost trimis de Papi Lajos și Gálffi Josef să-l prindă pe dascălul satului Bikălat, Teodor Todor, care a fost dus la Turda, legat, condamnat prin instanța rapidă de judecată maghiară „rögtön itelöszek” la moarte prin ștreang și spânzurat la Turda. Averea i-a fost luată, casa arsă, văduva Gacia cu 4 prunci „minoreni” n-au nici o subzistență și stau într-o colibă. Cantorul din Bikălat, Csurilean Simion, a fost dus la Lita Ungurească și împușcat fără nici o judecată, văduva Dochia, slabă și bătrână șade în colibă, are 4 vite, doi feciori însurați, casa e arsă, averea jefuită. Alți români greco-catolici din Bikălat, Belk Iuonaș, Morariu Damian, Kuk Ilie au fost duși la Lita Ungurească (Litenii de Sus, Magyarléta, jud. Cluj) și împușcați alături de consătenii lor Morariu Matyeu și Krișan Niculae; Belk Iuonaș are casa arsă, averea jefuită, a rămas văduva Măriuța cu doi copii majori („maioreni”). Morariu Damian are casa arsă, averea luată, văduva Simedreana a rămas săracă; Kuk Ilie are casa arsă, averea jefuită, văduva Paraschia, cu doi orfani, locuiește unde poate, pe la creștini cu milă și inimă bună; Lung Simion, bolnav, a fot ucis la munte, casa a fost arsă, averea jefuită, văduva Maria a rămas cu iosagul și un fecior; Morariu Matyeiu are casa arsă, averea jefuită, văduva Maria rămasă cu cinci feciori și două fete stau în bordei; jefuită și cu averea arsă a rămas și văduva Tatiana cu patru prunci, a lui Krișan Niculae, locuiesc într-o colibă; Belk Pavel a fost împușcat afară la hotar, văduva Maria, cu o fată și o soră, locuiesc pe la creștinii cu milă și cu durere pentru cei în suferință de neamul lor, casa arsă, averea jefuită; și văduva lui Todor

Gligor locuiește din același motiv pe la creștini, ca și văduva Maria a lui Sokeriu Todor. Ungurii i-au împușcat pe Alb Iuon, pe văduva preoteasă de la Filea de Jos (Alsófüle, jud. Cluj), Csurilean Sântioana care era fără vedere și pe Morariu Marina. Belk Iuoană și Ileana au fost împușcate deodată la munte, casa le-a fost arsă, averea jefuită, au rămas doi copii mici care stau pe la creștini buni și miloși (probabil Ileana era fiica lui Ioana Belk). Când ungurii conduși de Nagy Anti au aprins Bikălatul, Todor Licuția a fost dus în temniță unde a decedat. Văduva lui cu trei copii stă în colibă, casa le-a fost arsă, averea jefuită.

Csan Moysi din Hăsmaș (Plaiuri, Tordahagymás, jud. Cluj) s-a dus cu „pass” (aprobare scrisă) după niște bani pe care-i avea la Wass din Tur (Tiur, Túr, jud. Alba), dar la întoarcere l-au împușcat străjile ungurești la Crucea Turului, cu știrea lui Was, în 5 ianuarie 1849 când armata ungară din Szävädisla (Sävädisla, Tordaszentlászló, jud. Cluj), i-a dus toată averea, ca și a întregului sat, iar văduva lui, Ileana, cu doi feciori, unul însurat, altul june holtei, stau în casa lor. Când Kadar Iuonaș a lui Györgye, „făgădariu” (cârciumar) la drumul țării, s-a întors acasă în Indol (Deleni, Indol, jud. Cluj), a fost împușcat între Iara și Indol. De el a rămas o fată de 13 ani, un fecior june, altul chilav de mulți ani, care au o vacă, dar stau în Indol pe lângă unchiul lor care-i ajută. Casa cu tot ce era în ea a fost arsă.

În Băișoara (Kisbánya, Kleigrub, jud. Cluj), ungurii au stins viețile a 9 români greco-catolici. Popa Dumitru este plâns de văduva Anisia, doi copii, unul minor, au o vacă; Koroban Petre este plâns de văduva Nastasia, doi copii minori, au 4 vaci și 10 oi; Ventilă Simion este plâns de văduva Nastasia, patru prunci minori, au două vaci; Truțiu Vasilică este plâns de văduva Oana, de doi feciori, unul însurat, au 6 vite, 12 oi; Popa Ioan a lăsat în urmă pe văduva Maria cu un copil la țâță, n-are nimic, stă la tatăl ei; Koroba Niculae a lăsat după sine un copil însurat, altul minor, au 3 oi; Truțiu Todor cu doi feciori ai lui care au fost mai mari au fost împușcați la hotar, văduva Todosia a rămas cu cinci prunci mici, bucatele și hainele le-au ars ungurii, au 12 oi și 2 cai slabi.

Ungurii au stins viețile a 7 români greco-catolici din Muntele Băișorii (Ercfalu, jud. Cluj). Când au fost aprinse casele parohiale, în 5 ianuarie 1849, a fost împușcat Vulea Irimie, casa i-a fost arsă, văduva

Vulea Măriuța cu patru prunci, de la 18 ani în jos, este jefuită de toate și cerșește („umblă a cere”). Vulea Gligor Zurai i-a amăgit pe Solka Alesiu și Lădarius Todosia să meargă la rebeli că nu vor păți nimic, dar ei au fost legați, duși în temniță la Turda, au fost bătuti crâncen până au murit. Atunci a fost aprins și satul Muntele Băișorii. De Solka Alesiu a rămas văduva Solka Todosia cu cinci copii iar de Lădarius Todosia a rămas văduv Lădarius Vasilie. Vaida Iuonuțiu a fost împușcat la munte, văduva Vulea Ana cu un fecior june stau într-o hrubă, fiind jefuiți de unguri, casa arsă, când s-a aprins satul. Rebelii unguri l-au prins pe Mark Todor, l-au dus „la armadie”, dar l-au ars de viu până și-a dat sufletul (este clar că n-a vrut să lupte alături de ei). Văduva Marc Ani, doi prunci, stau într-o hrubă, fiind jefuiți de toate de unguri. La munte a mai fost împușcată Cserbe Dochia, în sat Vulea Pavel de care au rămas doi copii fără tată, fără mamă.

Din Măgura (Kishely, lângă Dej ?, jud. Cluj), ungurii au stins viețile a patru români greco-catolici. Lângă sat au fost împușcați Mărie Iuon, 40 ani, Marie Susana, 40 ani, Bia Gavrilă, 30 ani iar în patul lui unde zăcea bolnav a fost împușcat Bia Chirilă, 70 ani. De Mărie Iuon au rămas muierea văduvă, patru copii, au 2 junci, două vaci, 8 oi, stau în casa lor. De Bia Gavrilă au rămas văduva, doi copii, au doi boi, celălalt iosag și bucatele le-au dus ungurii. În celelalte două cazuri nu sunt menționați moștenitori. Ungurii n-au ucis nici un român greco-catolic din satele Muerău (Pădureni, Magyaróság, jud. Cluj) și Pocsaga (Pogăceaua, Mezőpagocsa, jud. Mureș).

În Stiopi (Tordaegres, Livada, jud. Cluj) ungurii au stins viețile a 7 români greco-catolici. Pe Nan Zaharie l-au împușcat lângă gardul casei sale, văduva Pastina este oarbă, bolnavă, cu doi feciori, cel mai mare de 18 ani betegos și el, n-au nimic decât casa în care stau. De Krișan Samoilă au rămas văduva Todosia, trei copii, o fată mică, doi mai mari, bucatele le-au dus ungurii, stau în casa lor. În pădure a fost împușcat Gyerman Crăciun, holtei, a rămas o soră de-a lui, fată mare, dar stă cu un alt frate, ungurii au jefuit tot. În Valea Szălcii (Sălicea, Szelicse, jud. Cluj), când a fost prins parohul Ioan Hossu, a fost împușcat și Mik Iosif, a rămas văduva Varvara, neputincioasă, casa este arsă, averea jefuită „n-are loc statormic de șezut”. Tot atunci a fost împușcat în Valea Szălcii și

Mik Iuon casa i-a fost arsă, averea jefuită, văduva Paraschia cu un prunc de trei ani s-au dus în Petrid (pot fi Petreștii de Jos, Magyarpatered, Petreștii de Mijloc, Középpeter, Petreștii de Sus, Felsőpetered, jud. Cluj). La Iara a fost împușcat German Irimie, au rămas văduva Marineana, trei copii (o fată chilavă, doi de 10 ani, deci gemeni), casa le-a fost arsă, iosagul luat de unguri, dar din vitele jefuite au primit înapoi o vacă, stau într-o hrubă pe care și-au ridicat-o pe locul casei arse. Hank Vasile s-a topit în flăcările casei sale, a fost văduv, a rămas de el un fecior însurat, care stă într-o colibă. Ungurii l-au dus pe Hank Ștefan să-l împuște, dar a fugit, au tras după el și l-au chilăvit. Casa i-a fost arsă, cu tot ce a fost lângă ea, un fecior însurat, patru vite, stau într-o colibă.

Szegarcea (Săgarcea, Segășa, cătun al satului Poșaga de Sus, Felsőpodsága, jud. Alba) este administrată de un preot neunit, „care nimic n-au dat în sus”, deci n-a trimis nici un raport, dar se știe sigur că satul a fost ars de unguri. Ungurii n-au ucis pe nimeni în satul Șutu (Șutu, Sütneq, jud. Cluj). Viețile a șase români greco-catolici din Szurduk (Surduc, Járászurdok, jud. Cluj) au fost stinse de unguri. Gyb Iuon a fost împușcat, casa cu tot ce avea în jur au fost arse, văduva cu 8 copii stau într-o hrubă ridicată pe ruinele casei, au doi boi, o vacă, 10 oi. Gyib Iosif a fost omorât în pădure, casa „cu toată strânsura” a fost arsă, văduva cu trei copii locuiește în pământ, în bordei, au două vaci. După ce a fost rob la unguri, Mats Iuon a fost ucis în pădure, a fost jefuit; Farkas Juița a fost împușcat și rănit în pădure iar Morariu Petru a fost omorât. Laszlo Samuel, „parochus Indolensis”, face precizarea că satele Birkiș, Bikălat, Iara, Kakova, Băișoara, Muntele Băișorii, Szegarcea „sunt de tot prefăcute în cenușă”²⁰¹.

Parohul unit din Turda Nouă și protopopul Eparhiei (de fapt Protopopiatul sau Tractul Turzii) și-a redactat „Arătarea orfanilor români, a văduvelor române și a celor chilăviți (invalidi prin insurgenți magiari” în ziua de 14 februarie 1850 cu următoarele rubrici: „numărul curent, numele văduvelor și orfanilor, invalidizilor, modrul nenorocirii, timpul nenorocirii, locul nenorocirii, starea traiului vieții acestor nenorociți, spre crezământ s-au subscris parohii locurilor”. În Komintzig

²⁰¹ Idem, loc. cit., f. 290-293; Hancu, *Drama*, p. 596-600.

(Comșești, Komjászeg, jud. Cluj) și Salicia (Sălicea, Szelicse, jud. Cluj) parohii Petrus Hosszu și Ioan Nicolau declară că ungurii n-au ucis pe nimeni. În Koppand (Copăceni, Koppánd, jud. Cluj) orfani sunt: Papp Ioan, Papp Alexandru, Papp Sofronie. Tatăl lor, Papp Filip, originar din Csucs (Ciuci-Stâna de Mureș, Maroscsúcs, jud. Alba) a fost împușcat prin instanța de judecată excepțională de stare de război, în iarna lui 1849, la Uioara (de Sus, Felsőmarosújvár, de Jos, Csongva, jud. Alba), pentru că a fost vicetribun. Deci Papp Filip a fost, prin echivalență cu gradele militare, ofițer în Landsturmul Român Național. Orfanii, pe lângă faptul că n-au tată, sunt săraci; n-au mamă, dar au mamă „mașteră” (vitregă). Adeverește parohul Kopandului, Nicolae Papp. În Szilivașu Unguresc (Silvașul Unguresc, Pruniș, Magyarszilvás, jud. Cluj) trăiau următoarele văduve: Popa Iuoniasa, un orfan; văduva Deak Tănăsoae; Mircia Gligoreasa, patru orfani, și anume: Iuon, Nicolae, Tănăsie, Gavrilă; mai sunt alți cinci orfani: Mircia Gavrilă, Mircia Silvestru, Mircia Ana, Mircia Maria, Mircia Ilieana. Bărbații acestor văduve și tații acestor orfani au fost împușcați în iarna lui 1849 de honvezii unguri și anume: doi în Uioara și doi în afara satului în hotarul Guriții (?). Situația sau starea văduvelor și orfanilor din Szilivașu Unguresc este „destul de necăjită și săracă”, după cum adeverește Vasile Mann, parohul locului. Este de menționat că din textul raportului reiese că ultimii cinci copii erau orfani și de mamă și de tată, deoarece în primele trei cazuri sunt menționate numele văduvelor la pozițiile a, b, c, dar la litera d nu figurează decât numele orfanilor. În Mikuș (Micești, Mikes, jud. Cluj) trăiesc orfanii Szelișteanu Simion, Szelișteanu Petre, Szelișteanu Sofia, Szelișteanu Dochia, a căror mamă a fost împușcată de honvezi în iarna lui 1849 în drumul Kopandului. Acești orfani trăiesc pe lângă un frate mai mare al lor, pe nume Szelișteanu Georgie, care, toți împreună, posedă ½ moșie, după cum mărturisește Popa Todor parohul Mikușului. Deoarece popa nu menționează numele văduvului rămas de mama celor cinci sălișteni, este de presupus că aceștia erau orfani și de mamă și de tată care probabil murise înainte de Război. În Mikus trăiește văduva Moroșan Nastasie cu orfanii Moroșan Filip, Moroșan Ștefan, Moroșan Paraschia. Tatăl acestor orfani, pe nume Moroșan Vasilie, a murit în iarna lui 1849

ca rob la Gherla (Szamosújvár, Armenistadt, jud. Cluj), unde l-au trimis prin instanță judecătorească unguri, deoarece acest român greco-catolic s-a dus la colonelul Urban după Pajură pentru a-i concentra pe români sub stindardul ei, în vederea apărării Împăratului și a națiunii române care erau aliați contra Ungariei kossuthiste. Văduva și copiii ei au ½ moșie, dar n-au cu ce s-o lucreze. Sorta lor „li destul de necăjită”, după cum mărturisește parohul unit al Mikușului, Popa Todor. Iorga Iuon din Mikuș a fost bătut rău de honvezii unguri în iarna lui 1849, de când este așa de chilav de un picior încât abia poate umbla. Iuon trăiește lângă un fecior al său, au moșie, casă, 2 boi și patru vaci (deci – după o expresie din epocă – „au cu ce petrece” în viața și munca lor de zi cu zi în vederea obținerii celor necesare traiului). În satul Szind (Săndulești, Szind, jud. Cluj) ungurii n-au ucis nici un român, după cum adevărește parohul unit Ioan Ramontzay.

De mare preț pentru istoriografia modernă românească sunt atestările cu nume și prenume ale soldaților fără uniformă ai Landsturmului Național Român din Leta Românească (Lita, Oláhléta, jud. Cluj) care s-au jertfit pentru libertatea națiunii și pentru implementarea Programului elaborat de elita ei politică. Văduva Popa Floare a rămas după bărbatul ei Popa Filimon căzut cu glorie în 18/6 ianuarie 1849 în lupta cu insurgenții unguri la Magyar Lita (Magyarléta, Liteni, jud. Cluj). Văduva Floare trăiește lângă un fecior al ei care este însurat. În Leta Românească trăiesc văduva Oltyan Maria, orfanii Oltyan Ilie, Gligor, Palagie, Maria, al căror soț și tată, Vlas Todor, a fost împușcat în ograda casei sale în 17/5 ianuarie 1849. Urmașii au moșie și doar o vacă, deoarece celelalte vite au fost luate de unguri. Văduva Vlas Ana a rămas după bărbatul ei Vlas Lazăr, împușcat de honvezi în 18/6 ianuarie 1849 la Magyar Lita. Ana trăiește pe lângă un fecior al său. Văduva Vlas Dochia, orfanii ei mititei, Ilie, Nicolae, Iosiv, Pascu, au rămas după Vlas Vasile, împușcat și căzut cu glorie în 18/6 ianuarie 1849 în bătaia de la Magyar Lita. Urmașii au ½ moșie, altceva nimic, deoarece tot ce au avut au dus ungurii. Orfanii, „toți mici”, Matyei, Gavrilă, Ioan, Vasile, Todora și Parasha au rămas de tatăl lor, Matyei Jákab, împușcat de insurgenții unguri în aceeași bătaie. Starea acestor orfani minori „li-i foarte miserabilă că n-au nimic”. Văduva Ilyea Sia,

orfanii Ilyea Gligor și Gafia au rămas de soțul și tatăl lor, Ilyea Ioan, căzut cu glorie la Lita Maghiară, au moșie și două vaci. Ilyea Sânziana cu orfana Ilyea Simina au rămas de Ilyea Alexe, căzut cu glorie în lupta cu dușmanul la Lita Maghiară, au moșie și două vaci. Văduva Ilyea Varvara cea bătrână a rămas cu orfanele Simina, Ana și Savina, al căror tată, Ilyea Vasilie, a căzut cu glorie la Lita Maghiară. Urmașii au $\frac{1}{4}$ moșie, o vacă (deci erau săraci, nu prea avea „cu ce petrece”). Văduva Ilyea Varvara cea tânără, cu orfana Ilyea Maria au rămas de Ilyea Costan, căzut în aceeași bătălie, au $\frac{1}{4}$ moșie, alta nimica, deci sunt sărace. Văduva Ilyea Maria, orfanii Ilyea Pavel, Nicolae, Paraschia, Todoră, „toți mici”, au rămas de Ilyea Eftimie, căzut cu glorie la Lita Maghiară, au $\frac{1}{2}$ moșie și o vacă. Ilyea Irina, orfanii Ilyea Pavel, Vasilie, Todosie și Varvara au rămas de Ilyea Flore, căzut cu glorie la Lita Maghiară, au moșie, nimic altceva. În sat au rămas orfani și de tată și de mamă Ilyea Todor și Floare, ai căror părinți, Ilyea Dumitru și Maria, au fost împușcați împreună în Magyar Leta în martie 1849. Pentru toți depune mărturie parohul Letii Române, Rusz Ioan. Numele acestor români greco-catolici din Leta Română (Lita), căzuți în luptă contra asupraii ungurești multisekulare pentru libertatea națiunii lor, trebuiesc înscrise cu litere de aur în istoria locală și națională general românească, așa cum este cazul tuturor românilor uniți și neuniți din toate satele Ardealului care au format unitățile Landsturmului Național Român (Legiuni, Caste, Loagăre, Lagăre, Tabără, Gardă Națională Română) ce urmărea instituirea Marelui Ducat Român în Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina într-un sistem federal de stat.

În Hășdate (Szamoshesdát, jud. Cluj) au rămas văduva Farkas Ana, orfanii Farkas Ilie, Ana, Toader, Maria, Gafia și Maria (?), soțul și tatăl lor, Farkaș Todor, a fost bătut cumplit de unguri, după care la puțin timp și-a dat sufletul în mâinile Domnului, în luna iulie 1849 în sat. Urmașii au moșie, 10 oi, 2 boi, au avut și alte bunuri, dar le-au dus ungurii. Orfanii Farkas Iuon, Nistor și Maria, „toți mici”, au rămas așa după părinții lor, Farkas Lica și Farkas Ana, care au fost împușcați împreună în martie 1849 în sat. Orfanii n-au nimic, cerșesc pe la ușile oamenilor. Văduva Bentze Irina, orfanii Bentze Marina, Dochia, Nastasia și Maria au rămas de Farkas Nașu, omorât în bătaie de

insurgenți, n-au nimica deoarece tot ce au avut a fost dus de unguri. Bătaia lui Farkas Nașu a fost aplicată de insurgenți în martie 1849. Văduva Bentze Todosia, orfanii Bentze Ioan, Lucian și Ana au rămas de Bentze Andrei, împușcat de ungurii insurgenți în martie 1849 în satul Hășdate. Urmașii n-au nimic, feciorul cel mai mare este slugă și-și câștigă pâinea cea de toate zilele, Lucian și Ana „umblă a cerși”. Orfana Ana Abrudan a rămas singură pe lume, fără tată, fără mamă, după ce părinții ei, Abrudan Iuon și Abrudan Iliana, au fost împușcați împreună. Ana n-are nimica, „umblă a cerși”. Văduva Ignat Gafia, orfanii Ignat Dumitru, Todosie au rămas de Ignat Costan, împușcat de unguri în martie 1849, n-au nimic. Văduva Bonda Nastasia, orfanii Bonda Iakob, Todor și Iliana au rămas de soțul și tatăl lor împușcat în martie 1849, urmașii au două junci, văduva și copiii stau cu socrul și bunicul după tată. Despre toți omorâții din Hășdate depune mărturie Farkas Titt, preot cooperador în sat.

În Săciel (Săcel, Havaszomyfalva, jud. Cluj), văduva Maty Lina, orfanii Maty Simion, Todor, Ioan și Todor au rămas de Maty Simion, împușcat de „iagerii magiari cei cu pălării verzi” în iarna anului 1849. Iagerii unguri cu pălării verzi l-au surprins pe Simion în hotarul Săcelului când se întorcea de la pădure având în spate puține lemne de foc. Urmașii, în afară de puțină moșie, n-au nimic, averea le-a fost luată de unguri. German Luca din Săciel era păcurar la oi, a fost împușcat de husarii maghiari în mâna dreaptă în primăvara lui 1849, în vremea Rusaliilor în hotarul satului. Are un fecior însurat, însă nu poate trăi pe lângă el, „trăiește din mila creștinilor”. În Filea de Sus (Felsőfüle, jud. Cluj), văduva Dumitru Irina, orfanii minori („mici”) Dumitru, Simion și Maria au rămas de Dumitru Ștefan, soțul și tatăl lor, care a fost tăiat în bucăți cu lăncile („tot în dărabe”) în iarna lui 1849 în casa tatălui său, bunicul orfanilor. Urmașii n-au nimic, „trăiesc numai din mila creștinilor”. Tot în Filea de Sus, văduva Gârbovan Dochia, orfanii Gârbovan Simion și Maria au rămas de Cârbovan Gligor care a căzut „vitejește” în bătaia cu ungurii de la Leta Ungurească, deci a fost soldat fără uniformă al Landsturmului Național Român. Văduva mamă are moșie și pe orfani îi îngrijește și „îi ține lângă sine”. În acest raport mai sunt trecute 11 sate în care sunt menționate victime românești.

În Turda Veche au rămas văduva Thurdean Ana, orfanii Ioan și Ana de Pușkaș Mihail care a fost în „forșpanul magiar” (transport militar) și în bătălia de la Podul Piski din iarna lui 1849, unde a fost lovit de tun. Urmașii au o căsuță, altceva nimic. Piro Ana a rămas văduvă cu doi orfani, după ce bărbatul ei, Suta Iuon, a fost bătut de moarte de unguri drept pedeapsă că a fost soldat fără uniformă al Landsturmului Național Român de la Csucia (Ciucea, Csucsă, jud. Cluj). Bătaia i-a fost aplicată în vara anului 1849 în Turda Nouă iar urmașii lui Șuta Iuon n-au decât o căsuță „pentru care plătesc taxă”, după cum mărturisește Grigore Ratz, parohul unit român din Tuda Veche. Orfanii Halasz Ana, Agnes, Șandor, Gabor, Giuri, fără tată, au rămas și fără maica lor, Maroșan Agnes, care a murit de frica insurgenților unguri în vara anului 1849. Orfanii au o căsuță în Turda Veche, altceva nimic. Junele de 24 ani, Papp Ioan, a fost împușcat și rănit prin fâlci și gură de insurgenții unguri în vara lui 1849, în bătălia de la Poșaga (de Jos, Alsópodșága, de Sus, Felsőpodșága, jud. Alba). Drept represalii pentru că și tatăl lui Papp Ioan a luptat în Landsturmul Național Român, ungurii le-au luat tot ce au avut, așa că celor doi români greco-catolici nu le-au mai rămas decât sufletele²⁰².

Parohul Sibiului (Nagyszeben, Hermannstadt, jud. Sibiu), Vasile Kertesz, își redacta la 31 ianuarie 1850, în Visokna (Ocna Sibiului, Vizakna, Salzburg, jud. Sibiu), „Însemnarea persoanelor din protopopiatul unit al Sibiului, carii prin rebelii magiari, fără nici o vină, sau au fost omorâți, sau chilăviți”. Ungurii au stins viețile a 7 români uniți din Bolya (Buia, Bolya, Bell, jud. Sibiu). Ioan Kimpianu a fost ucis în drum la poarta casei sale, văduva Ana a rămas cu trei copii de 14, 12 și 8 ani, n-au nici o avere; la fel a fost omorât Marku Komșa, văduva Ana poate trăi, „dar slab”; comisia extraordinară de judecată l-a condamnat la moarte pe Nicolae Hila care a fost executat la Mitisdorf (Metiș, Mártonfalva, Martinsdorf, jud. Sibiu) sub acuzația că a fost spion. Văduva Chiva a rămas însărcinată („îngrecată”) și mai are doi copii, unul de 5, altul de 2 ani, „spre traiul vieții n-are nimica”. Iacob Grecu a fost împușcat în curtea casei lui, văduva Oana a rămas fără nici

²⁰² Idem, loc. cit., f. 320-326.

un ajutor. Dumitru Oprea a fost împușcat în casa tatălui său, a rămas muierea văduvă Chiva care era și chilavă. În timp ce fugea de frica ungarilor, Dumitru Crăciun a fost împușcat pe câmp, au rămas sărace muierea Ana și o fată de 16 ani. Comisia extraordinară de judecată ungurească l-a condamnat la moarte pe junele Maftei Canciu sub acuzația că i-a dat o palmă unui husar de-al lui Kossuth Lajos.

Ungurii au stins viețile a 8 români din Búrköös (Bârghiș, Búrghesch, jud. Sibiu). Iovu Vlad a fost împușcat lângă Biserica Unită deoarece a zis: „Lasă că va trece și aceasta”. Au rămas de el o mamă și doi copii, fără moșie. În hotarul Bendorfului (Benești, Bendorf, Bägendorf, jud. Sibiu) a fost împușcat Ioan Solomon, nu se cunoaște motivul. Muierea lui văduvă a rămas „cu două pruncuțe, fără moșie”. Nu se cunoaște din care pricină ungurii i-au tăiat cu săbiile lângă Biserica Unită pe Toma Bendorșianul, Ioan Silivestru, pe dascălul unit Candid Roman care a fost „om avut”. Comisia de judecată l-a condamnat la moarte pe Ioan Ciapa, nu se cunoaște de ce, au rămas văduva cu cinci copii săraci, fără moșie. Comisiile de judecată ungurești i-au condamnat pe Simion Păcurariu și Anton Căluțiu care au fost împușcați la Metisdorf (Metiș, Mártonfalva, Martinisdorf, jud. Sibiu). Văduva lui Simeon, fără moșie, a rămas „cu trei copii”, văduva lui Anton cu trei fete, „au avut boi, oi, vacă și moșie”.

În Ghișiasa de Sus (Felsőgezés, Obergesess, jud. Sibiu), ungurii au stins viețile a 4 români și doi țigani greco-catolici. „Judecata statarie”, deci instanța ungară instituită în stare de război, l-a judecat și l-a condamnat la moarte pe Nicolae Jurcă pe motiv că a bătut cătanele maghiare. Nicolae a fost pârât că a comis această faptă, a fost împușcat, a lăsat după el muierea văduvă, un orfan, fără moșie. „Judecata statarie” din Sibiu i-a judecat pe parohul unit din Ghișiasa de Sus, Ioan Gregorovici și pe un fecioraș de-al lui de 17 ani, i-au condamnat la moarte și executat. Protopopul menționează că i-a rămas preoteasa văduvă, dar nu se scrie de către preotul raportor nimic despre orfani și avere. Țiganii Nicolae Bodor și Ghiță Comiza au fost prinși de unguri și, în drum spre Sibiu, în hotarul Șiecii Mici (Șeica Mică, Kisselyk, Kleimschelken, jus. Sibiu), au fost împușcați fără vină, lăsând după ei două muieri văduve cu șase copii. Ungurul Maté János a ordonat juraților satului să-l prindă pe Toma Dragotă și să-l trimită la comisia

din Boarta (Mihályfalva, Michelsdorf, jud. Sibiu) care l-a executat în capul satului Buia. Protopopul menționează că motivul, văduva, orfanii, averea nu sunt pomeniți în raportul preotului subordonat. Ajuns aici, la asemenea precizări, constatăm iarăși superficialitatea unor preoți subordonați care nu fac cercetări serioase pentru a afla motivele concrete și reale ale condamnărilor și execuțiile unor enoriași păstoriți de ei. Așa a fost cazul dascălului unit Candide Roman, a lui Toma Bendorșianul, a lui Ioan Silivestru din Buia, tăiați cu săbiile lângă Biserica Unită în dreptul cărora preotul a scris doar „din ce pricină nu se știe, pricina nu se știe”. Dar oare preotul nu putea să întrebe văduvele, vecinii, prietenii celor executați despre activitățile și atitudinile acestora față de armata și guvernul Ungariei, dacă i-au criticat sau nu, dacă și-au exprimat public atașamentul față de cauza națională română sau au făcut propagandă pentru susținerea ei ?! Este clar că instanțele ungare întrunite în condițiile instaurării stării de război au deținut anumite informații pe baza cărora au emanat condamnărilor la moarte în multe din aceste cazuri, care au scăpat preoțimii. Pe de altă parte dacă unii preoți erau superficiali s-ar fi convenit ca protopopii să le ceară date în plus, sau chiar să se deplaseze la fața locului pentru a afla ei înșiși datele necesare în asemenea cazuri, lucru înfăptuit în alte locuri din Ardeal. Din fericire au existat și parohi care menționează, specifică în mod direct și clar motivele care au dus la pierderea vieții de către enoriașii și conaționali lor. Același ungar Maté János a ordonat juraților satului să-l prindă și să-l predea pe Filimon Krăciun comisiei ungurești care l-a executat în hotarul Răvășielului (Răvășel, Rovás, Rosch, jud. Sibiu); în cazul lui Filimon „pricina nu se știe”, dar se știe că de el au rămas muierea văduvă, doi copii, în mare și amară sărăcie.

Ungurii au stins viețile a trei români uniți, au rănit doi și au bătut rău pe alți 9 consăteni ai acestora din satul Chelvaseru (Călvăsar, Hidegviz, Kaltwasser, jud. Sibiu). Întorcându-se acasă din Șieica Mare (Șeica Mare, Nagyselyk, Marktschelken, jud. Sibiu), Avram Barbiu s-a întâlnit la capul satului cu o patrulă ungară care l-a împușcat pe loc. „Pricina nu se știe” (probabil doar pentru faptul că era român), dar se știe că de Avram au rămas, săraci și amărâți, muierea văduvă și patru copii. Comisia de judecată maghiară l-a prins și l-a executat pe Dinu

Bucur, nici în cazul lui „pricina nu se știe”, dar se știe că de el au rămas fără avere muierea văduvă, doi copii. Comisia ungurească l-a executat pe Dumitru Moldovan, iarăși „pricina nu se știe”, au rămas de el muierea văduvă, chilavă, cu trei copii, locuiesc „în rândul satului”, au moșie puțină, car, două vaci. Iacob Badiu și muierea sa Ana au fugit pe hotar de frica ungarilor care i-au împușcat în picioare dar s-au vindecat „cu multă cheltuială”, au puțină avere. Din ordinul comisiei maghiare au fost bătuti până au căzut ca morți la pământ Dumitru Tolciu, Ioan Tolciu, Samoilă Tolciu, Nicolae Armiei, Dumitru Cernica, Nicolae Cernica, Ioan Parea, Szivu Filip, Vasile Lomneșianu. Toți acești români „după multă durere” s-au vindecat dar se plâng că au rămas neputincioși. Ei au cu toții case, moșii și vite.

Ungurii au stins viețile a patru români uniți din Boarta (Mihalyfalva, Michelsdorf, jud. Sibiu). Tot ei l-au împușcat pe Toma Bliok pentru simplu fapt că l-au întâlnit întâmplător în cale („numai din întâlnire”), rămânând de el văduva Ana, trei copii, „de tot săraci”. Ștefan Oprișiu care erau „junoșiu” (funcție sătească) a fost executat de comisia ungurească, „pricina nu se știe”, au rămas de el văduva, tare bătrână, Eva. Ungurii l-au prins pe Toma Oprișiu, „l-au umplut cu apă” (deci i-au turnat-o pe gât), după care l-au eliberat, dar a murit la scurt timp după aceea. Nici în cazul lui „pricina nu se știe”, au rămas văduva Iliana, doi copii. Samoilă Nemeșiu din Ludoș (Nagyludas, Grosslogdes, jud. Sibiu) i-a păzit pe ungurii ținuți prizonieri la Blaj (Balászfalva, Blasendorf, jud. Alba), unul dintre prizonieri i-a dat un pahar de vin, după ce l-a băut a căzut jos, i-a curs sângele pe nas și pe gură, a fost tratat de doctori dar după numai două zile a murit (nu trebuia să accepte vin de la inamic care era otrăvit). A rămas de el văduva, dar are o avere de 500 florini.

Comisia ungurească a ordonat împușcarea românilor uniți Ioan Braik, Ioan Vătafu, Spiridon Nicula. La nici unul „pricina nu se spune” sau „pricina nu se știe”. De Ioan Braik au rămas muierea văduvă, 7 copii, un tată șchiop și neputincios. Urmașii au car, plug și puțină moșie. De Ioan Vătafu au rămas muierea văduvă, trei copii, un tată orb și șchiop, urmașii au doar puțină moșie. De Spiridon Nicula au rămas văduva, patru copii, au car, plug și puțină moșie. Despre Moise

Rogozan se afirmă că a fost „prăpădit ut supra” (nu știm ce înseamnă, în plus ?) de el au rămas muierea văduvă, trei copii, urmașii au car, plug, puțină moșie. Ioan Bursar a fost împușcat împreună cu mama sa, de el a rămas muierea văduvă, de mama lui bărbatul orb și neputincios, nu se menționează averea. Din ordinul comisiei au fost bătuti așa de rău Ioan Oros, Ioan Floare, Visalon Koza, Matie Botoră, Simeon Cazan, Onu Coza, Vasilie Sztentsug, Georgie Faur încât unii dintre ei „nu vor fi oameni cum au fost înainte de bătaie”. Aceste întâmplări s-au petrecut în Ibisdorfu Românesc (Ighișu Vechi, Oláhivánfalva, Rumänisch-Eibesdorf, jud. Sibiu). Comisia ungurească a ordonat împușcarea românilor uniți: Moise Leb, Simeon Hirla, Manuilă Raicu din Schaldorf (Mihăileni, Salfalva, Schaldorf, jud. Sibiu). La nici unul nu se cunoaște motivul și nu-i pomenită averea de către preotul raportor. De Moise Leb au rămas muierea văduvă, doi copii; de Simeon Hirla doar văduva; de Manuilă Raicu muierea văduvă, doi copii.

Pădurarul Slimnicului (Szelindek, Stolzenburg, jud. Sibiu) Ioan Menhartz a fost împușcat de soldații unguri, iarăși „pricina nu se știe”. Au rămas văduva, un copil, au casă, n-au avere. Fără de vină a fost împușcat Pătru Paișulea, tot de către „cătanele ungurești”, rămân de el muierea văduvă, doi copii, au casă, nimic altceva. Nicolae Grancea din Săliște (Szelistye, Selichte, jud. Sibiu) a fost „cătană la grăniceri” și în lupta de la Sibiu cu ungurii a fost rănit în mână și în burtă, „se află neputincios de a se hrăni”. Pentru credința lui față de Împărat, ungurii l-au împușcat pe Toma Părău din Nucet, au rămas muierea văduvă, un copil, „averea este o vacă”. Nicolae Maniu, „cătană obșitaș împărătesc”, deci cu stagiul militar complet în armata cezaro-regală, cu „obsit” (act doveditor) de la regiment, a fost executat de unguri pentru că i-a învățat pe frații lui români din Nucet (Szentjanoshegy, Johanisbertg, jud. Sibiu) „muștra cătănească” (deci instrucția militară pentru a putea lupta contra ungarilor).

Informația este deosebit de importantă deoarece atestă implicarea militarilor cezaro-regali de origine română în Războiul Național dus contra centralismului ungar de stat, alături de națiunea lor în calitate de instructori, dar și în mod direct în calitate de combatanți, după cum demonstrează documentele în numeroase cazuri. De fapt și unele

unități militare ungare din armata cezaro-regală staționate în Polonia austriacă au părăsit cazarma pentru a se întoarce acasă în Ungaria cu scopul de a-și apăra patria maghiară atât împotriva Vienei cât și contra revendicărilor juste formulate în Programe de români și slavi privind federalizarea Monarhiei. Deși din punct de vedere militar cezaro-regal și austriac defecțiunea era gravă și atenta la disciplina și unitatea armatei, patrioții unguri au fost încântați până la cer de această atitudine a militarilor maghiari care s-au alăturat lor în Războiul Național de Independență al Ungariei kossuthiste. De fapt au fost numeroase cazuri când militarii din armata cezaro-regală multiethnică sau multinațională, ca și Imperiul Habsburgic, s-au alăturat națiunilor lor în lupta pentru libertate în cadrul unui sistem federal în care națiunile să se respecte unele pe altele, să acționeze pe picior de egalitate în apărarea intereselor specifice, dar și ale celor generale și comune specifice din epocă. În cazul ofițerilor lucrurile erau mai complicate, conștiința și jurământul lor au fost puse la grea încercare. De pildă, ofițerii unguri n-au avut probleme până când Monarhul a pus la dispoziția guvernului Ungariei și a ministrului de război Meszáros armata în timpul regimului dualist parțial (martie-septembrie), dar când Ungaria kossuthistă a intrat în Război cu Monarhul și cu Austria ei au fost nevoiți să aleagă între Monarh și națiunea lor. Cei ce și-au ales națiunea au fost considerați sperjuri față de Monarh, iar unii dintre ei, după înfrângerea Ungariei, au fost executați. Într-un război multinațional, ca și Imperiul, fiecare națiune și-a avut morții și martirii ei, atât cele cuceritoare, cât și cele cucerite, iar noi am subliniat de mai multe ori faptul că războiul dus de Kossuth și echipa lui guvernamentală față de Austria era democratic, just, dar era, concomitent, nedemocratic și reacționar, de reprimare față de români și slavi care ca majorități naționale oprimare de unguri și de Ungaria, erau întru totul îndreptățite să scuture și să înlătore jugul multiseclar ungar. Așa credem – de fapt nu credem, ci suntem convingși – că așa au stat lucrurile la 1848/49, iar profunzimea acestor Războaie, Programele Naționale elaborate, jertfele de vieți omenești, pierderile de averi suferite, dovedesc categoric că națiunile europene din spațiul central și oriental, inclus în Monarhia Habsburgică, au atins cote înalte de conștiință și voință politică privind accesul la libertatea național-

statală într-un sistem federal; iar dreptatea în aceste confruntări grele și cumplite a fost – conform percepțelor democrației europene și americane – de partea celor mulți, desconsiderați și asupriți de către minoritarii cuceritori (vezi dreptul la rezistență al popoarelor împotriva asupritorilor de orice fel, dreptul sumei indivizilor de aceeași naționalitate și limbă care formau națiunile majoritare de a fi liberi politic pe teritoriile lor etnice). Dar, rar în istorie, popoarele-și câștigă libertatea cu dreptatea și cu percepțele democrației, chiar dacă acestea se aflau în mâinile majorităților etnice asuprite și desconsiderate secole de-a rândul. Românii, croații, sârbii, slovacii din Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan, având ca adversar direct și redutabil centralismul ungar de stat, s-au aliniat din punct de vedere tactic cu Dinastia și guvernul liberal austriac, din necesitatea de a avea un sprijin în recunoașterea și aplicarea în sistemul politic statal al Programelor lor Naționale care propuneau restructurarea Imperiului pe baze federale. Dar după ce Dinastia și Viena înfrâng Ungaria kossuthistă, cu ajutor imperial rus, în primul rând, și cu concursul națiunilor slave și române, în al doilea rând, nici Austria victorioasă nu acceptă federalizarea de teamă că vor pierde teritoriile cu majorități etnice negermane și instituie un neoabsolutism centralizator și din punct de vedere politic și oprimator. Națiunile aliate primesc drept „răsplată” un regim politic aplicat ungarilor drept pedeapsă, drepturile naționale colective ale tuturor sunt blocate, indivizii sunt egali între ei în fața statului, dar nu și națiunile componente ale Imperiului, însă așa după cum am afirmat anterior reformele sociale și economice ale regimului sunt moderne, benefice, Viena încercând să ridice material și cultural popoarele sale, fără să admită federalizarea sau „elvetizarea”, pe motiv că aceasta ar duce la despărțirea Austriei de ea însăși, după expresia unor feldmareșali ai armatei cezaro-regale. Ungurii liberali propun încă în 1850 împăcarea între rex et natio hungarica pe baza legilor și structurilor de stat din primăvara lui 1848 care au însemnat libertate politică pentru unguri, supunere și integrare politică pentru neunguri, lucru respins de regimurile lui Alexander von Bach și Anton von Schmerling, dar revitalizat și aplicat în 1867 de regimul dualist. Cei ce s-au bătut între octombrie 1848 – august 1849, s-au împăcat în 1867 din necesitatea de a-

și păstra teritoriile cu majorități etnice nemaghiare și negermane din Ungaria și Austria istorică, asociate și componente în Monarhia Austro-Ungară împotriva ofensivei principiului naționalităților ca mod de organizare a noii geografii politice europene la românii extracarpatici, la italieni și germani. Marele abandon din 1848-1851 al Austriei față de negermani și maghiari este urmat de un și mai mare abandon în 1867 când raportul de putere și de forță s-a deplasat spre Viena și Pesta. Acest factor s-a dovedit a fi atunci decisiv și a călcat peste criteriile democrației și ale egalității între națiuni și popoare.

Tot pe teritoriul protopopiatului unit al Sibiului, din parohia Topârcea (Toporcsa, Tschapertsch, jud. Sibiu), militarii unguri l-au luat călăuză pe românul Zaharia Țăranu și când au ajuns în capătul satului Apoldul de Sus (Nagyapold, Grosspold, jud. Sibiu) i-au spus: „Stai să-ți plătim”, împușcându-l imediat. Au rămas muierea văduvă, doi copii, urmașii n-au altă avere decât o „moșie de o găleată”, deci erau săraci și potrivit unei expresii de epocă „n-aveau cu ce petrece” în lumea lor plină de morți, jale și amară sărăcie. Parohul Sibiului Vasile Kertesz subliniază faptul că raportul lui sinteză a fost elaborat „precum parohii locurilor” și-au trimis, în conștiința preoției lor, consignațiile, dintre care multe nu erau complete deoarece le lipseau date necesare unor reconstituiri complete și rotunde a faptelor²⁰³.

La 1 decembrie 1849, parohul greco-catolic al Blajului, Simeon Filip preciza că din orașul Blaj, la întâia venire a ungarilor, au fost uciși Jurcu Teodor, Raica Ioan, Cupșia Ioan, Hossu Ana. Jurcu a fost ucis în casa lui, este plâns de văduva Mărginean Ana, de prunca Maria de 13 ani, urmașele au fost jefuite, moșie n-au; Raica Ioan a fost omorât cu securea, ungerii i-au luat banii, este plâns de văduva Orian Maria, de prunca Iuliana de numai 4 ani, casa a fost jefuită de unguri. Cupșia Ioan s-a dus în satul Petrifalău (Petrisat, Magyarpetérfalva, Petersdorf, jud. Alba) să vadă dacă n-au venit acolo soldații unguri, aceștia erau acolo, Ioan s-a întâlnit cu ei, călăreții lui Kossuth l-au împușcat pe loc, rămânând de el muierea Bârsan Rosalia, văduvă cu un prunc de 4 ani, n-are casă proprie, nici moșie. Hossu Ana, văduvă bolnavă, zăcea în patul suferinței când a fost

²⁰³ Idem, loc. cit., f. 312-314.

ucisă în casa sa. A rămas fata mare Fira, jefuită, fără moșie. În satul Blaj (Balászfalva, Blasendorf, jud. Alba) ungurii l-au rănit cu sabia pe Târnovan Vasilie, dar acesta a fugit în satul Veza (Véza, jud. Alba), sat vecin cu Blajul, pentru a-și căuta soția și pruncii. Dar întrucât și în Veza au intrat ungurii, soldații lui Kossuth l-au împușcat. Văduva lui, Pușcaș Ana (se vede că purta numele tatălui, nu al soțului, ca și în alte cazuri), a rămas cu fetele Maria, Lina, Paraschiva de 15, 13, 10 ani, ungurii i-au provocat o pierdere de 100 florini, are puțină („o țără”) moșie, dar este săracă și n-are vite. Jurcu Ioan a fugit la Veza pentru a se adăposti în casa tatălui său, dar ungurii l-au împușcat pe gheața Târnavei. Văduva lui, Szabo Anica, a rămas cu 3 orfani, Maria de 7ani, Georgie de 5 ani, a treia fată, „postumă”, de 3 luni (deci născută după executarea tatălui său), urmașii au fost jefuiți, n-au moșie.

Ungurii l-au tăiat cu lăncile pe Petru Mischii în casa sa, este plâns de muierea văduvă Ana Moroșan, de trei prunci: Ioan, Floarea, Anica, de 15, 13, 7 ani, urmașii au fost jefuiți, n-au moșie. Când „Lagărilor Române” au contraatacat Blajul (centrul spiritual al românilor greco-catolici și „Mica Romă” a tuturor românilor, ce a constituit o adevărată școală a formării conștiinței moderne românești pe ambele versate ale Carpaților) pentru a scoate din oraș armata ungară, ungurii l-au considerat pe Mailat Dinu membru al „lagărului” și l-au tăiat și împușcat în tinda casei vecinului său Pușcașiu Vasile a Gâștii. De Mailat Dinu au rămas nemângâiați și necăjiți văduva Ana cu doi copii, Petru de 7 ani, Sofia de 2 ani, ungurii le-au dus 4 ferdele de „fărină și le-au mâncat 12 galine” (găini), n-au moșie. Ungurii l-au urmărit pe Manuil Ioan, l-au prins pe gheața apei Târnavei, l-au străpuns cu baionetele și l-au tăiat în bucăți. Ungurii au bătut-o și pe muierea lui, Pelagia, care era bolnavă și a rămas cu fiul ei, teolog cu studiile neterminate („neabsolut”) pe nume Procopie. Pelagia și Procopie au fost întreținuți de acum decedatul Manuil Ioan care a fost paznic („boactăr”) la Capitlul din Blaj. Urmașii lui au fost jefuiți, n-au moșie. Pe Ana, muierea lui Hriza Vasile, au împușcat-o ungurii, era chilavă de mâna dreaptă, i-au împușcat și pruncuțul din brațe care a murit. Ana nu mai poate lucra, ea și bărbatul ei Hriza Vasile sunt săraci, n-au moșie. Spinean Onu a fost omorât de unguri în casa lui, a rămas fata mare Eva, cu puțină moșie.

Parohul Szimonethi Mihail al Crăciunelului de Jos (Alsókarácsonfalva, jud. Alba) atestă la 14 noiembrie 1849 că din parohia sa au căzut cu glorie Mărginean Achim, Coman George, Mărculeț Anton în bătălia de la Sâncrai (Enyedszentkirály, jud. Alba), feciorii jurii Rad Ioan, Comșea Ioan în bătaia de la Noșlac (Marosnagylak, jud. Alba), Mărginean Șoanea și Vestremian Vasile în bătaia de la Ampoița (Kisompoly, jud. Alba). Toți aceștia au fost soldați fără uniformă ai Landsturmului Român care s-au jertfit pentru libertatea națiunii lor. Păcurariu Nicolae a căzut în Ungaria dar preotul nu cunoaște orașul sau satul în care a murit (acesta probabil a fost recrutat în armata ungară). De Mărginean Achim au rămas văduva, șase copii, au cu ce trăi; de Coman George văduva, un prunc, și ei au cu ce trăi; de Mărculeț Anton a rămas doar văduva singură, „în rea stare de a putea trăi”.

Parohul Aron Samuil al Glogovețului (Kisgalgóc, Tutendorf, jud. Alba) atestă la 8 noiembrie 1849 că în ziua de 7 ianuarie 1849 ungurii au intrat în sat „și după cum le era obiceiul” au ucis, au rănit sau au jefuit pe unii români din parohie. Au fost chilăviți Dănilă Pădurean, Simion Gibu, Gligor Ivasca, Vasile Staicu, Vasilică Pădureanu. Formula exact folosită de paroh a fost că acești români au fost „zdrobiți și stricați de pușcă și de sabie”. Românii uciși au fost: Zacarie Cioba, a rămas văduva Ana, jefuită în valoare de 55 florini; Eva Tăuneanu, jefuită de 60 florini; Chirilă Budiu, a rămas văduva Eva, jefuită de 6 florini; Aftenie Haneș, a rămas văduva Todora, jefuită de 12 florini; Onu Ivașcu, a rămas văduva Oana, jefuită de 40 florini; Simion Vâlcu, a rămas văduva Iliana împușcată la un deget; Sandu Călușeriu, a rămas văduva săracă Maria; Moisin Mihău, a rămas văduva Teodora, jefuită de 160 florini. A mai rămas văduva săracă Oana Hațegana cu doi prunci (interesant că în cazul celorlalte văduve nu sunt menționați copiii orfani; să nu fi existat ?!). Popa Aron Samuil specifică faptul că și el a fost păgubit și ars de unguri în 1 ianuarie 1849 dar nu cuantifică valoarea pagubei. În aceeași zi de 7 ianuarie 1849, ungurii au mai ucis în sat pe Onuțu Budiu și Simion Mihău. De Onuțu Budiu au rămas văduva Lina, 6 copii săraci, păgubiți de 33 florini; de Simion Mihău, văduva Angelina, păgubită în valoare de 16 florini.

Popa Aron, parohul Lodromanului (Lodormany, Lederman, jud. Alba), martorii Vasilie Băcilă, Georgie Roșu, Gligor Nistor, Iacob Ivan, fac

cunoscut celor ce „se cuvine a ști” că ei au luptat în „Loagăru Românesc” și în ziua de 14 octombrie 1848, în bătălia de la Sâncrai au fost înconjurați de soldații unguri care au luat mulți prizonieri români. Printre acești prizonieri s-a numărat și Gligor Doroga, rănit grav de sabie la cap. Ungurii l-au dus așa rănit cum era în temnița Aidului (Nagyenyed, Grossenyed, jud. Alba) unde a zăcut 14 zile și de unde părinții l-au dus acasă „mai mort”. Gligor trăiește dar „acuma nu e de trai, fiindu-i capu tăiat și stricat de sabie”. În aceeași bătălie de la Sâncrai a fost prins de soldații unguri fratele lui Gligor Doroga și „acela au și perit”. Cei doi frați au fost soldați fără uniformă ai Landsturmului Român. Parohul Popa Aron eliberează „Atestatum”-ul lui în conștiința preoției sale, întărește tot ce a relatat, el și martorii menționați, cu „iscălitura numelui și pecetea Bisericii”. Același paroh, dar alți martori, și anume, Simion Suci, Simion Prihoi, Dumitru Doroga, Onu Trif, Onu Stoica, Onu Lițu, cantorul A.P. (oare avea același nume cu Aron Pop ?!) adevăresc că și consătenii lor din Lodroman: Niculae Lazăr, Archion Stoica, Toma Oprean au luptat în „Loagăru” de la Sâncrai și au căzut în luptă cu maghiarii. În aceeași bătălie a fost rănit Trifan Gabra iar Vasile Visoi a fost executat în casa lui. Acești români au avut vârstele cuprinse între 30 și 50 ani. Ei sunt menționați și în rapoartele de la Capitolul I, cele redactate de parohi, de unde au ajuns la protopopi. Le repetăm pentru a afla eventual unele fapte, precizări sau completări binevenite pentru cunoașterea a cât mai multor date, elemente despre soldații neamului din Războiul de la 1848-1849 din Transilvania care au luptat pentru tot ce era suflet românesc în Imperiul Habsburgic (Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina).

Satul Lunca [au existat două cătune cu acest nume, unul al Ponorelului (Aranyosponor, jud. Alba), altul al Vidrei (Alsóvidra, jud. Alba)] și-a dat și el obolul de morți în Războiul Național de la 1848-1849, după cum mărturisesc, la 13 noiembrie 1849, notarul Matei Nica, parohul Ioan Ivan și bătrânii satului Buțiu Gabra, Savu Mare, Florea Buonea (!), Manuil Bal, Ilie Bârlea, Ilie Varză, Szivu Velisa. În 1848 în Loagăru Român de la Sâncrai au căzut cu glorie pentru libertatea națiunii lor Ilie Buda, Toader Lupean, Ioan Lața, Ioan Rus iar pe Nicolae Popovici l-au robit un timp ungurii, după care l-au împușcat la Szentmartiren (Tâmăveni, Dicsósztentmárton, Sankt Martin, jud. Mureș). De Toader

Lupean au rămas muierea văduvă cu un copil de țâță, altul de 11 ani, este săracă, nu-i capabilă să-i crească. De Ioan Lața au rămas văduva chilavă, două fete în jur de 15 ani (erau gemene ??) care sunt sănătoase, dar sărace, n-au nici casă în care să stea. Ioan Rus n-a avut „frați pe niminea”, așa că părinții lui au rămas bătrâni și singuri, fără sprijin. De Nicolae Popovici au rămas văduva și trei feciori.

Parohul Georgie Pop și preotul cooperator Ioan Pașca din Micăsasa (Mikeszásza, Feigendorf, jud. Sibiu) raportau 5 văduve rămase după uciderea soților lor în sat, la Mureș, la Târnăveni sau la Alba Iulia. Bărbatul Nuței Morar a fost ucis în sat, ea a rămas cu 5 prunci săraci, fără posibilități de trai. Bărbatul Susanei Dengel a fost întemnițat la Gherla, dar când au venit rușii și au respins pe ungurii din Cluj, l-au eliberat și l-au trimis la Cetatea Bălgradului (Alba Iulia), unde a murit. Susana a rămas cu 3 prunci, n-are altă avere decât o vacă. Bărbatul Ioanei Solia a fost împușcat la Sânmărtin (Târnăveni), a rămas cu patru copii mici, au puțină moșie și casa unde locuiesc. Tot la Târnăveni a fost împușcat bărbatul Ioanei Capră, n-are copii, dar nici casă și nici avere. Bărbatul Ioanei Nemeș a fost dus la Mureș și împușcat, văduva n-are nici copii, nici avere. Bărbatul Mariei Matie a căzut cu glorie în bătălia de la Sâncrai din toamna anului 1848. Maria a rămas cu 4 prunci mici, s-a recăsătorit și copiii cresc în casa tatălui vitreg. La Sânmărtin a fost ucis și Simion Streza din Micăsasa. Văduva lui a rămas cu un prunc de țâță, cerșește pe la ușile oamenilor, n-are casă, n-are masă.

Parohul Ioan Oltean din Veza (Béza, jud. Alba) raporta și el la 15 noiembrie 1849 o văduvă, pe Veronica Crestiș a lui Gavril Roman împușcat de soldații unguri la moara Blajului unde s-a dus să macine „două metrețe de cucuruz”. Soldații lui Kossuth se întorceau de la bătălia de la Podul Simeriei, pe la Blaj. Veronica avea un copil de 10 ani când a fost ucis tatăl lui, s-a necăjit rău de tot după moartea soțului („s-a canonit foarte tare” – după expresia preotului), era slabă și necăjită și mai înainte, așa că n-are „modru de a trăi” și „viețuiește din mila bunilor creștini”²⁰⁴.

²⁰⁴ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Consistoriu, Acte înregistrate, D. 105-110, f. 4 pentru Blaj; f. 142 pentru Crăciunelu de Jos; Hancu, *Drama*, p. 503; A.N.D.J., loc. cit., f. 170 pentru Glogovăț; Hancu, *Drama*, p. 505-506; A.N.D.J., loc. cit., f. 130 pentru Lodorman; Hancu, *Drama*, p. 511; A.N.D.J., loc. cit., f. 128 pentru Lunca;

Parohul Sofronie Jonas din Pouka (Păuca, Pókafalva, Törmen, jud. Sibiu) menționa la 10 decembrie 1849 numele a trei enoriași greco-catolici din parohia sa care s-au jertfit în luptele cu ungurii pentru libertatea națiunii române și al unui al patrulea român ucis în sat. Toader Hususan și Petru Blane au luptat în Loagărul Român și au căzut la Sâncrai, în octombrie 1848, unde s-au bătut cu ungurii de la Aiud. Sofica lui Toader cu doi copii, Maria lui Petru cu un prunc sunt sărace, n-au nimic, nici măcar case în care să locuiască. În februarie 1848 Samoilă Boitor era în Loagărul Român, s-a luptat cu ungurii din Blaj și a căzut cu glorie în bătălie. Văduva a rămas cu un prunc orfan al lui Samoilă Boitor, nici ea n-are nimic, nici măcar casă în care să locuiască. Samoilă Roman a fost ucis în aprilie 1849 în sat, lăsând în urma lui un copil care nici el „n-are nimic, nici casă unde să șază”.

Parohul greco-catolic Samuel Pop din Presaca (Székásgyepu, Kerschdorf, jud. Sibiu) mărturisea la 16/4 noiembrie 1849 că pe vremea când ungurii stăpâneau Ardealul (el zice expresis verbis când „domneau rebelii magiari”) și mai ales după 15 martie 1849 când au ocupat Sibiu, au săvârșit numeroase și „grele asupriri și multe omoruri în Nația Română”. În 30/18 aprilie 1849 soldații unguri care veneau dinspre Bogatu (Bogatu Român, Oláhbogát, jud. Sibiu) au înaintat spre satul Presaca iar cei 200 de călăreți și infanteriști kossuthiști i-au urmărit pe păstorii vitelor și pe alți săteni care lucrau la hotar. Unii au fugit în pădurea cea mai apropiată, dar au fost ajunși de soldați, au fost bătuți, li s-au luat haine și bani. Însă pe Samoilă Joarsă l-au împușcat la marginea pădurii lăsând în urma lui pe văduva Candachia Joarsă și un prunc, care trăiesc „în cea mai mare sărăcie și lipsă”. În bătălia de la Sâncrai, din toamna lui 1848, a căzut cu glorie Niculae Bogadan, fecior june, care a lăsat în urma lui pe maica sa Elena Bogdan, văduvă rămasă fără ajutor la bătrânețe, „cu o fetișoară” (sora lui Niculae).

Basilu Petri, paroh în Roșia (Roșia de Secaș, Székásverese gyháza, Rotkirch, jud. Alba) dar și protopop al Districtului Armenilor adeverește despre jertfele românilor uniți care au participat în 16/14 octombrie 1848 la

Ibidem, f. 138 pentru Micăsasa, vezi și Hancu, *Drama*, p. 512; A.N.D.J., loc. cit., f. 173 pentru Veza; E. Mihău, *op. cit.*, p. 365-383.

bătălia dintre ungurii din Aiud care au trecut peste Mureș și dintre Loagărul Românilor care păzeau Râpa Mureșului dinspre Sâncraii și Ciumbrud. Dintre roșieni au căzut cu glorie Teica Bogdan, Ioan Roșca, David Damian. În bătaia de la Sibiu, din 11 martie 1849, când au intrat ungurii în oraș și s-au luptat cu românii și cu armata imperială, au căzut Ioan Pauleti și alți români „credincioși ai Înălțatului Împărat” și ai națiunii lor. Reica Bogdan a avut 40 de ani când a căzut în lupta cu dușmanul, este plâns de văduva Georgița Lupan, de 6 prunci mici (4 fete și 2 feciorași), au două vaci, puțină moșie. Ioan Roșca a avut 42 de ani când a căzut cu glorie în lupta cu dușmanul, este plâns de văduva Măriuța Roșca, de 3 copilași, au doar o vacă, n-au casă, n-au moșie. David Damian a avut 39 de ani când a căzut în lupta cu dușmanul, este plâns de văduva Nia Oltean, de 3 prunci, unul este chilav, au o vacă, n-au casă, n-au moșie. Ioan Pauleti de 23 ani, a fost acuzat de unguri că a fost „Tribunu Românilor și ucigătoriu magiarilor rebeli din Enyed” (Sângătin, Kisenyed, Kleinenyed, jud. Sibiu). A rămas văduva Rozalia Kovázs, n-are copii, n-are moșie. În 16/4 aprilie 1849 soldații unguri au intrat iarăși „cu mare mânie” în satul Roșia de Secaș, fiind conduși de hodnogul (ofițerul) Békési și i-au bătut și prădat pe sătenii români. Pe Marcu Ionaș de 48 de ani l-au împușcat și l-au tăiat cu săbiile deoarece a fost măcelar („fleșeriu”) în „Loagărul Împărătesc”. De Marcu Ionaș au rămas văduva Salomia Bogdan cu 9 prunci, 4 ai Salomiei de la primul ei soț, 5 ai lui Marcu de la prima lui muiere, o fată fiind chilavă. A mai rămas de Marcu și bătrânul său tată de 82 de ani, care de durere că și-a pierdut fiul l-a urmat la cele veșnice după 3 luni de zile. Urmașii au puține vite, puțină moșie, dar după cele afirmate de preot sunt insuficiente pentru a asigura hrana cea de toate zilele.

Parohul Pauleti al Beșineului (Secășel, Székasbesenyő, Heidendorf, jud. Alba) făcea cunoscut „tuturor căroră a ști se cuvine” că Ioan Oltean, feciorul lui Vasilie Oltean, din parohia lui a luptat cu ungurii în bătaia de la Blaj din 7 februarie 1849, a fost urmărit de insurgenți, abia a reușit să scape fugind peste gheață, dar a fost rănit și nu mai poate să-și câștige hrana fără ajutorul altora. Părinții lui fiind săraci și mai mult bătrâni decât tineri, neavând nici moșie, nu-l pot ține (deci se recomandă indirect ajutor din vistieria statului). Tânărul Ioan a fost și el soldat fără uniformă al

Landsturmului Român, și-a pus în primejdie viața și sănătatea lui pentru libertatea națiunii și pentru Împărat care la rândul lui trebuie să-l ajute. Satul Șoroștin (Soroștin, Soroštély, Schorsten, jud. Sibiu) și-a dat și el obolul de morți jertfelnici pentru nația și limba română. După mărturisirea parohului locului, Demetrius Aron, din parohia lui a căzut cu glorie în bătălia de la Sâncrai „în războiul cu varvarii unguri” – după expresia lui – Vinci Ioan, Silivestru Vintilă, iar Nicolae Popa a fost rănit. Ioan Popa cu muierea lui au murit în bătaia de la Hașag (Háság, Heschagen, jud. Sibiu) (ce căuta o femeie în luptele cu ungurii ??). Dacă-i adevărat atunci au fost mai multe Pelaghia Roșu). Pe Sandu Tomuțu l-au omorât „niște varvari în hotar”. De Vinci Ioan au rămas, săraci fără ajutor, 5 copii, fără moșie; de Silivestru care a fost fecior june au rămas săraci și fără moșie părinții; rănitul Nicolae Popa, tăiat cu sabia în obraz, s-a vindecat, a rămas schimonosit, mama lui este văduvă, lucrează o moșie cu fratele mai mare al lui Nicolae (probabil în arendă) și sunt săraci. De Ioan Popa și soția lui a rămas un fecioraș de 14 ani, fără moșie. De Sandu Tomuțu a rămas doar văduva, fără copii, fără moșie.

Parohul greco-catolic din Țapu (Csicsóholdvilág, Abtsdorf, jud. Sibiu), Nicolae Todea menționează la 10/22 noiembrie 1849 că în 21 ianuarie 1849 a pătruns pentru prima dată „Loagărul cel unguresc” (deci o unitate armată maghiară) în sat, l-au arestat pe Ilie Dancu, l-au scos din casă și l-au omorât (unde-i motivul ?!). Văduva Maria Dancu a rămas cu doi feciori, patru fete, feciorul cel mare de 22 ani este bolnav, nu se poate chivernisi nici pe el, nici casa familiei. Bolnăvicios este și feciorașul de 14 ani, fetele au 18, 12, 6 ani și 9 luni, cea mai mică are doar 5 luni²⁰⁵. Preoții foloseau deci termenul de Loagăr pentru a designa unitatea militară Loagărul român, Loagărul cel unguresc, uneori indicând și localitățile unde staționau și funcționau Loagărul din Sâncrai, Loagărul din Hoghiz, Loagărul din Chirilești, Loagărul din Munții Occidentali ai Transilvaniei etc. Am văzut că era folosită și denominația de Castele Romane ale lui Iancu, Castele lui Axente, Castele lui Ioan Maior, ale lui Mânzatu sau chiar direct termenul de Tabăra Națională Română. Termenul de Loagăr, ca unitate militară, este

²⁰⁵ Idem, loc. cit., f. 52-56; E. Mișu, *op. cit.*, p. 385-397. Aceste localități aparțineau protopopiatului Alămor (Alamor, Mildenburg, jud. Sibiu).

folosit și pentru armata Ungariei, dar mai des se folosea termenul de epocă „armadie”. Același termen de Loagăr era folosit și pentru armata aliată austriacă: „Loagărul Imperial”.

La 20 decembrie 1849 arhidiaconul Ibașfalăului (Dumbrăveni, Erzsébetváros, Elisabethstadt, jud. Sibiu) Ioan Costan, expedia o sinteză din districtul religios pe care-l conducea formată și scrisă pe baza rapoartelor primite de la preoții subordonați. Informațiile sintetizate sunt scurte și se referă la numele satelor din care au provenit românii uciși sau răniți, numele ucisului sau chilăvitului, locul unde a căzut, dacă era căsătorit sau june, dacă au fost căsătoriți au lăsat în urma lor văduve și prunci, care era situația materială a urmașilor („în ce stare se află: bună sau rea”) dacă a fost june, au rămas părinți și în ce stare, bună sau rea, se află aceștia. În sinteză protopopul Ioan Costan nu precizează numele parohilor raportori, dar aceștia se regăsesc de fapt în Capitolul I care se ocupă cu precădere de rapoartele parohiale. De pildă, cele relatate de protopop pentru Dârlos (Darlac, Darles, jud. Sibiu), provin de la preotul Josephus Benyei. Repetăm aici doar numele eroilor din Războiul Național româno-maghiar, originari din această localitate căzuți cu glorie și onoare pentru libertatea națiunii lor la Ogra (Marosugra, jud. Mureș) și anume: Ioan Brăteian, Ioan Oltean, Petru Vircu, Simion Câmpian, Maței Câmpian, Vasilie Câmpian Birdașu, Vasilie Gligor, Ioan Borza, Susan George, Toader Curcian, Nicolae Pânzariu, Ioan Vlăduț. Alți doi eroi din Dârlos au căzut cu glorie și onoare pentru implementarea Programului Național Român merit să aducă libertatea politică a poporului român din Imperiul Austriei în bătălia de la Gănești (Vamosgálfalva, Gallendorf, jud. Mureș) și anume Moldovan Vasilie și Biriș Ștefan. În schimb românul greco-catolic Vasiu Pânzariu, recrutat în armata ungară, a luptat și a căzut pentru cauza maghiară în Țara Ungurească fiind soldat „kossuthian” și acționând contra națiunii române. Dar nici aceștia nu pot fi condamnați deoarece recrutați fiind erau obligați prin starea de război să se supună iar dacă se opuneau recrutării sau dezertau erau împușcați. Deci lucrurile nu depindeau de ei, indiferent de ce gânduri sau sentimente aveau în legătură cu ce se întâmpla în jurul lor.

Datele de la Ibașfalău cuprinse în acest raport protopopesesc sau arhidiaconal provin de la parohul Vasilie Popp. Românii greco-catolici

din Ibașfalău (Dumbrăveni), în număr de 11, au fost executați în oraș, la hotar, la Vlachid (Váldhid, Walchiiten, jud. Sibiu), la Hoghilag (Holdvilág, Halwelagen, jud. Sibiu) și Corunca (Koronca, jud. Mureș). Este menționată starea civilă (căsătorit, june), dacă au sau nu urmași, starea averii în termeni cu totul generali, adică „în bună stare”, în stare „bună”, în „stare rea”, „în cea mai rea stare”. Datele din Agrișteu proveneau de la preotul Georgie Vicu parohul Agrișteului (Egrestő, Erlenwald, jud. Mureș) care menționează doi români greco-catolici, pe Savu Sofron, căzut la Ogra și Murariu Georgiu, rănit la cetatea Deva și alți trei împușcați pe hotarele unor sate înconjurătoare. Datele de la Kis Sároș (Deleni) provin chiar de la protopopul Ioan Costan care menționează doi români greco-catolici căzuți cu glorie în bătăliile de la Ogra și Gănești, 6 români și un țigán spânzurați la Târnăveni, doi împușcați pe hotar și unul (Bogdan Onu) tăiat în bucăți cu săbiile în sat.

Desigur că în unele rapoarte parohiale datele sunt sumare, în altele însă sunt mai complete și mai corecte furnizând știri despre întâmplările legate de arestări și execuții, sau de vârstele celor decedați. Astfel aflăm că popa greco-catolic al Agrișteului a avut 38 de ani, de frica ungarilor a fugit la tatăl său în Mediaș de unde l-a arestat un ofițer maghiar, l-a dus la Târgu Mureș, de acolo l-au transferat la Târnăveni, executându-l în ultimă instanță la Seuca. Preoteasa, jefuită de toate averile, n-are posibilități de trai. Nicula Savu, de 52 de ani, a fost executat între vii, în martie 1849, văduva Pap Teodora are 50 de ani, 6 fete și doi feciori, două vaci. La ordinul lui Szél Mozes, Nicula Savu a fost ridicat noaptea de acasă, a fost dus în curtea lui Szél, care l-a dat pe mâna soldaților kossuthiști, aceștia l-au dus în vii, l-au împuns și i-au zdrobit capul cu pari de vie în hotarul Chendului Mic. Popa Todor de 40 de ani, a fost omorât în același mod, tot acolo și în același timp, martie 1849, văduva Cheresteș Ana cu doi prunci minori („mititei”) este săracă, fără vite. Todor a fost arestat la ordinul lui Szél, legat lângă consăteanul Nicula Savu, împărtășindu-i soarta. Protopopul sintetizează lucrurile, include doar numele celor uciși, fără vârste, nu descrie fazele arestării, modul executării, dar precizează locul unde au avut loc, văduvele fără nume, numărul pruncilor, starea averii, care este „cea mai rea”, preoteasa „neavând unde-și pleca capul”, iar în cazul junelui Murariu Georgie, chilăvit la Deva, se menționează că are

părinți săraci. Din Gaicăș (Gyákos, Jakabsdorf, jud. Sibiu) și-a jertfit viața pentru libertatea națiunii sale românul greco-catolic Savu Sofron, în bătălia de la Ogra din octombrie 1848. Văduva cu patru copii este săracă, n-are moșie ca să-și câștige „cele de lipsă spre traiul vieții sale și a copiilor”. Are doar casă, are doar două oi și o vițelușă mică, avere insuficientă pentru trai. În schimb, Morar Georgie, luat cătană la unguri, după mărturia preotului Ilie Muntean, a fost rănit în bătălia de la cetatea Deveii în spinare și la un picior. Are părinți și „subzistență de a putea trăi, așa mai subțire, cu mare cruțare”²⁰⁶.

Andras Josef raporta protopopului său Ilie Farago în noiembrie 1849 că ungurii i-au luat cătane pe trei români greco-catolici din parohia lui, la Bolintfalău (Bolintineni, Nyárádbálintfalva, jud. Mureș) și nume: Ola Ioan, Câmpian Gheorghe, Ola Gheorghe. Toți trei au murit „în tabăra cea ungurească”. Feciorul Sobodi Ioan al lui Sobodi Mitru, feciorul Bordas Simion al lui Sobodi Mitru și Bordas Simion din Mezőcsávás (Ceaușu de Câmpie, jud. Mureș) au fost recrutați cu sila în armata ungară („siliți fiind de rebelii magiari a cătăni cu dânșii”), au încercat să treacă de partea națiunii lor și a Împăratului, dar fiind amenințați cu moartea au revenit în tabăra maghiară. S-a constatat însă că acești doi români au fost necredincioși față de Ungaria și amândoi au fost executați în Saromberg (Dumbrăvioara, Saromiberg, Scharberg, jud. Mureș). Părinții lui Sobodi Ioan sunt săraci („au subzistență slabă de trăit”), mai au doi prunci minori. Tatăl lui Ioan, Mitru Sobodi, de 52 de ani, ar fi avut nevoie la bătrânețile sale de ajutorul feciorului „tirănește pușcat” de unguri. Și părinții lui Simion Bordas sunt bătrâni și săraci și ungurii le-au omorât ajutorul de lângă dânșii, de care aveau atâta nevoie, mai având doi „pruncuți necrescuți” (deci minori). Aceste fapte au fost relatate la 30/18 noiembrie 1849 de către parohul Vasile Mathe. Originar din același sat, Ceaușu de Câmpie, a fost românul greco-catolic Sandor Vasilică de 50 de ani, care a fost executat „prin judecată nedreaptă” la Târgu Mureș, în 22 mai 1848, în locul numit „La Cărămizi”. Văduva lui, Hăregăian Maria are trei fete și doi feciori minori, poate să fie ajutată de un fecior mai mare deja căsătorit care are și locuință, la care stă. Dar familiile sunt separate în privința hranei iar

²⁰⁶ Idem, loc. cit., f. 242-243, 205-207, 238-239; E. Mihu, *op. cit.*, p. 399-415; Hancu, *Drama*, p. 532-534.

văduva „cu crunta sudoare își agonisește prin lucrul mâinilor hrana cei de toate zilele, precum și îmbrăcămintea sa și a pruncilor săi cei necrescuți”. Nici acest preot nu dă date în plus pentru a afla mai direct motivele concrete care au dus la executarea acestor români. În general, noi am subliniat că în cadrul psihozei colective create de un Război Național de asemenea proporții, ungurii ucideau pe români pentru că doreau să le ia Ardealul iar românii îi ucideau pe unguri, care i-au asuprit sute de ani și doreau să le ia limba și naționalitatea. Aceasta nu înseamnă însă deloc că nu trebuiesc știute și descoperite acțiuni, gânduri, vorbe, fapte concretizate pe indivizi privind formele de manifestare a acestor atitudini, mai ales că și „generalul” și-a avut și a fost format din suma particularităților lui

În 24 octombrie 1848 o tabără militară maghiară a intrat în satul Kis Lekintza (Lechincioara, Kislekence, jud. Mureș) unde n-au găsit pe locuitorii români deoarece de frica ungarilor aceștia au fugit de acasă. Soldații unguri i-au urmărit, i-au ajuns din urmă lângă pădure pe românii greco-catolici Ștefan Sonu, Albu Iosiv, Covaci Iuon, Kila Gyuri și i-au executat. Preotul raportor Vasile Moldovan menționează că enoriașii lui n-aveau arme asupra lor, erau oameni buni care n-au greșit cu nimic față de nimeni și consideră că rebelii unguri i-au omorât doar din trufie. De Ștefan Sonu au rămas văduva, patru copii mici orfani, are casă cu moșie bună, vite, însă n-are cine lucra pământul, pruncii fiind minori. De Albu Iosiv au rămas văduva, doi prunci mici, fără casă, fără moșie, muierea îi întreține și trăiește din lucrul mâinilor sale „cu furca și cu fusul”. De Covaci Iuon au rămas văduva, o fată mică neputincioasă. Văduva s-a retras la un ginere al său unde trăiește cu fata sa. De Kila Gyuri au rămas trei orfani, fără tată, fără mamă, „trăiesc de la buni creștini, altă condiție de trăit n-au”.

Când ungurii și secuii înaintau prin Marginea Câmpiei asupra Reghinului, pe care-l vor aprinde și jefui, mulți români cu neveste, prunci și puține averi ce le-au luat cu ei au fugit de teama rebelilor, dar ungurii sau îi împușcau, sau îi arestau pe unde îi prindeau și le confiscau bunurile ce le aveau asupra lor. Pe cei ce-i prindeau îi puneau să jure jurământ de credință față de Ungaria și față de cel unguresc de la Lutița (Agyagfalva, jud. Harghita) deși ei au depus jurământ față de Împărat și față de nația lor cea românească la Blaj. Astfel a fost împușcat

și Horia Ioan din Mădăraș (Backamadaras, jud. Mureș) în hotarul Sânmărtinului iar văduva lui Maria Delian cu 3 prunci mici este săracă în ușile creștinilor, pusă în situația de a cerși, deoarece când ungerii i-au împușcat bărbatul, i-au luat două văcuțe de doi ani, una pentru niște datorii, alta au dus-o cu ei. Cu de la sine putere Pataky Miklos, dregător al contelui Bethlen Gergely, fără să țină seamă de decretul încetării robotelor la care Maria ca văduvă nu mai era obligată, sub pretextul unor restanțe față de conte, a dat-o afară din casa în care se afla „când au apucat-o «slobozenia»”. Astfel a rămas și fără casă, n-are nici loc unde, cu ajutorul altora, ar fi putut să-și semene ceva cucuruz. Românul greco-catolic Costin Ștefan a decedat la 8 aprilie 1849 în temnița de la Târgu Mureș după 6 săptămâni de robie ungurească. Înainte de robie n-a fost bolnav, dar boala care i-a tăiat firul vieții – după cum știa parohul Ioan Montani din Mădărașul de Câmpie (Mezőmadaras, jud. Mureș) – a venit din „supărare și din frică, temându-se că l-or pușca precum cu mulți români” făceau. Ungurii și secuii din Mădăraș l-au arestat noaptea pe Costin Ștefan („din patul hodinei sale”) cu intenția de a-l împușca încă atunci pe motiv că el a fost de acord ca fiul său, Ioan Costin, să se înroleze soldat la Împărat sub comanda colonelului Urban. Ioan Costin era și atunci, în momentul redactării raportului, cătană la „Înălțatul Împărat”. Văduva lui Costin Ștefan, care a fost lichidat, a rămas cu încă cinci prunci mici, săracă, trăind de pe o zi pe alta. I-a mai rămas o văcuță de 2 ani, un vițel mic, 10 oi și puține bucate. „Starea mai bună a averii” s-a risipit, deoarece când ungerii i-au luat bărbatul, i-au dus patru vaci mari, dintre care trei de-a făta, un car de fân, bucate, veșminte și unelte din casă, semn că Ștefan Costin a fost om așezat și harnic. Preotul menționează că și la acea dată, 17/5 noiembrie 1849, vitele și toate bucatele, lucrurile confiscate se aflau tot în posesia ungerilor. Mai mult, unii unguri au venit pe capul văduvei, și după arestarea lui Ștefan, au bătut-o, i-au cerut bani pe care nu-i avea și i-au luat din puținele lucruri rămase. Românul Ocoș Ioan a stat în temnița din Târgu Mureș 11 săptămâni, după care în mai 1849 ungerii l-au împușcat. Maghiarii și secuii din Mădăraș l-au arestat împreună cu alți 22 români, în martie 1849, pe motiv că și-au dat feciorii și frații să fie soldați în armata cezaro-regală sau au fost soldați fără uniformă în Loagărul Român de la

Gerend Keresturi (Grindeni, Gerendkeresztúr, jud. Mureș). În decembrie 1848 Ocoș Ioan a fost în Loagăr. Când a venit Tabăra Română în Mădăraș pentru a confisca armele de la ungurii rebeli, din porunca baronului Puchner, Ioan Ocoș i-a indicat pe maghiarii care aveau arme și a propus să se verifice curia contelui Bethlen Gergely. Din toate aceste motive judecătorii unguri din Târgu Mureș l-au considerat „vinovat de moarte” față de Ungaria și l-au împușcat. Când a fost prins bărbatul ei, unguri i-au luat de la Sânsorgian Maria bunuri în valoare de 220 florini iar Pataki Miklos, dregătorul contelui Bethlen Gergely, i-a confiscat și casa în care stătuse cu soțul. După ce a robit 5 săptămâni la unguri, Horea Georgie a murit în temnița de la Târgu Mureș în aprilie 1849. Acest român a făcut parte din lotul celor 22 de săteni și a fost arestat pentru că le-a spus în față ungarilor: „Că pentru ce-s așa îndrăzneți ungurii asupra Înălțatului împărat și fură și răpesc așa cu voia bună, că Înălțatul Împărat numai până la o vreme îi lasă și iară le-ar rupe coarnele”. A rămas de el văduva Mădărăsău Fira cu bucatele și veșmintele pe care le-a avut când ungurii i-au arestat bărbatul. Apreciem că parohul Ioan Montani a fost meticolos, s-a interesat și a precizat în raport motivele pentru care au fost arestați și condamnați enoriașii lui. Credem că ar fi putut constitui un exemplu pentru cei neglijenți care n-au precizat faptele ce au dus la pierderea vieților enoriașilor mulțumindu-se să constate doar execuțiile. În acest caz se evidențiază clar faptul că membrii familiilor care au dat recruți în armata cezaro-regală sau s-au înrolat în Landsturmul Român erau executați sau arestați. Se remarcă de asemenea că ungurii sau secuii civili, consăteni cu românii, colaborau cu autoritățile politice și militare ungare în aceste chestiuni, fapt răspândit pe întreg cuprinsul Ardealului.

Este interesant faptul că secuii continuau să-i amenințe pe preoții și consătenii lor români și după ce Ungaria kossuthistă a fost înfrântă de coaliția ruso-austriacă sprijinită de trupele naționale române și slave de pe cuprinsul Ungariei Coroanei Sfântului Ștefan. Astfel preotul greco-catolic Emanuil Caliani a dorit să renunțe la parohia sa Tofalău (Tófalva, jud. Mureș) din cauza amenințărilor secuilor, dar în numele Consistoriului Episcopesc notarul Ștefan Manfi îi răspunde că demisia sa nefiind de ordin canonic nu se poate accepta. În consecință Caliani trebuie să se întoarcă în parohia sa, Consistoriul recomandând ca

preotului în cauză să i se asigure securitatea personală împotriva amenințărilor secuiești. De fapt Biserica și comunitatea satului Tofalău se plâng comisarului cezaro-regesc Eperjesi László, căpitan de cavalerie, că secuii îi amenință pe români și după înfrângerea lui Kossuth. Comisarul este de asemenea înștiințat că ungurii din Săcăreni (Székes, jud. Mureș) i-au atacat în timpul Războiului pe românii din Tofalău, au jefuit unele case, au dus cu ei vitele găsite, au distrus clădiri iar preotul a fost bătut crunt. Forțând intrarea în Biserică, ungurii au distrus icoanele, altarul, au dat cu var peste pereții Bisericii, au luat clopotul și l-au dus la Săcăreni. Bucatele de pe porția canonică românească („sesia bisericească”) au fost date preotului reformat ungar din Săcăreni, banii Bisericii au fost luați împreună cu scândurile cumpărate pentru a se face băncuțe în Biserică. Mai grav a fost că ungurii din Săcăreni alături de unii conaționali de-ai lor din Cotuș (Csejd, jud. Mureș) i-au luat pe cei mai buni gospodari români din Tofalău, i-au dus în pădure și i-au omorât. Comisarul este rugat să cerceteze faptele relatate pentru ca românii să fie despăgubiți, să primească protecție contra dușmanilor care să fie „pedepsiți pentru faptele lor inumane și oribile”. Pădurea Bisericii din Tofalău a fost de asemenea luată de baronul Carol Apor cu mult înainte de Războiul Național din 1848-1849.

Parohul greco-catolic Emanuel Caliani a certificat în fața protopopului său Ilie Farago că ungurii din Săcăreni l-au amenințat cu moartea toată vara anului 1848. În octombrie 1848 a fost silit să se mute în Cozma (Kozmatelke, jud. Mureș), unde a stat o lună, s-a întors în Tofalău, dar a fost bătut până la sânge, așa că în 23 decembrie a fugit din nou și s-a întors în 1 ianuarie 1849. În acea zi ungurii săcăreni l-au smuls din sat în zori de zi, l-au bătut, i-au vărsat sângele încât ori de câte ori își aduce aminte de această bătaie preotului „i se înfioară trupul” și-i „amuțește graiul”. S-a refugiat din nou la Cozma, unde a slujit cu frica în suflet iar în 28 iulie 1849 s-a stabilit în Sălcud (Szélkút, jud. Mureș), unde poporul îl dorea să-l păstorească. Ungurii i-au transmis prin cociful baronului Apor Károly că dacă se întoarce în Tofalău va fi omorât. Dată fiind această situație preotul Caliani îl roagă pe protopopul Ilie Farago să-i fie milă de el și de pruncii lui, să intervină la Consistoriu să-l lase

îndepărtat la Sălcud, pentru a nu fi nevoit să se întoarcă în Tofalău unde ungerii i-au jurat moartea.

Parohul Nirașteului (Nyárádtő, jud. Mureș), Vasile Vici în raportul său din 22 noiembrie 1849 precizează că după Adunarea de la Agakfalu (Agyagfalva, Lutița, jud. Mureș) secuii le-au poruncit românilor să jure credință Ungariei („să mergem să jurăm cu ei”), deoarece, în caz contrar, vor fi aspru pedepsiți iar satul va fi ars. Însă datorită faptului că românii au jurat credință Împăratului și națiunii lor la Blaj, ei au refuzat să-și calce jurământul și să jure credință secuilor care s-au ținut însă de cuvânt, au intrat în sat unde au aprins 110 case și Biserica. Românii văzând „tirana faptă” s-au îngrozit, au fugit prin păduri, au fost urmăriți de secuii, cei prinși au fost omorâți și mulți români au trecut în Țara Românească unde au stat până la sfârșitul lunii iunie 1849. Hotarul a rămas neșemănat și nelucrat deoarece românii au preferat să-și salveze viețile amenințate de furia secuilor. Alți români scăpați de moarte au fost întemnițați unde au stat până „a trecut dulceața verii”. Pe româncă Costia Maria de 70 de ani au omorât-o ungerii la fânațe, în octombrie 1848, rămânând de ea bărbatul ei bătrân și sărac pe care-l întreține un fecior al său. Bătrânul n-are nimic să-i aparțină, sau, după expresia preotului, „la care să poată fi stăpân”. Românului greco-catolic de 70 de ani, Covrig Ion i-a tăiat capul birăul ungeresc în fața nevestei lui, dar românul n-a murit imediat, ci s-a chinuit greu, de miercuri seara până joi după masa. Doi unguri au venit din nou la Covrig Ion l-au bătut și l-au omorât înaintea nevestei lui, care după propria-i mărturisire a luat și ea bătaie crâncenă soră cu moartea („abia vie m-au lăsat”). Văduva este săracă nu are posibilități de trai. Covrig Ion Niculi, român greco-catolic de 59 de ani, își săpa o hrubă împreună cu feciorul său Georgie de 20 de ani, când au fost luați de unguri, duși la Maftei (Siuleni, Madéfalva, jud. Harghita), unde a fost bătut de Szentivanyi Moszi, apoi a fost ucis împreună cu feciorul să pe drumul de care, în dreptul casei cantorului maghiar. Muiera văduvă are „subzistență”, are două vaci, doi copii, bărbatul ei ucis de unguri a fost negustor, avea la el 400 florini când și-a pierdut viața, văduva a rămas și cu o datorie de 500 de florini pe care trebuia s-o achite. În octombrie 1848 Covrig Ana, de 25 de ani, se afla cu bărbatul ei în carul lor cu patru boi, încărcat de haine, la capul Cerghidului. Ungurii au tras după bărbatul ei, dar glonțul a nimerit-o

pe Ana care a murit acasă după trei zile. Bărbatul ei a rămas cu trei copii, fără posibilități de trai, din care cea mică avea doar patru săptămâni și mai avea un tată orb. Toate aceste omoruri s-au comis în octombrie 1848.

În februarie 1849 ungurii au stins viețile românilor greco-catolici Covrig Ioan Bacea, Macarie Nicolae, Făgărași Petre, Cosma Simion, Covrig George Măcinicii, Botoș George, Răduț Simion. Covrig Ioan Bacea a fost omorât în hotarul Chirileului, ungurii i-au luat carul cu 4 vite, muierea a rămas cu trei prunci, fără posibilități de trai și cu o datorie de 400 florini. Macarie Nicolae a fost omorât pe locul de cânepă al Chirileului, rămânând de el muierea cu doi copii și cu o datorie de 90 florini. În același loc a fost omorât Făgărași Petre, a lăsat după el muierea cu patru copii și o datorie de 93 florini. La moara Sântioanei a fost omorât Cosma Simion, a rămas muierea cu patru copii, de la doi bărbați, „nice o subzistență având”. Covrig George a Măcinicii a fost luat de la casa lui de Tabăra Ungară, dus la Iernut și eliberat apoi, dar pe drumul de întoarcere acasă, între Ogra și Cipău, a fost împușcat de maghiarul N. Matsirle din Cipău (Maroscapó, jud. Mureș). Covrig George a avut asupra lui 200 florini pe care i-a luat ungurul, dar văduva lui bătrână de 70 de ani a rămas cu o datorie de 300 florini. Pe Botoș George l-au împușcat „iagerii” (soldații) în Nirașteu și alături de ei erau mai mulți maghiari: Csibi Márton, Marasi Máthias, Szantó János, conlocuitori de-ai lui Botoș George în Nirașteu (deci și aceștia l-au indicat soldaților să-l execute pe consăteanul lor român). Muierea lui Botoș a rămas cu cinci copii, o datorie de 130 florini, fără posibilități de trai. Răduț Simion a fost împușcat la capătul Chirileului, lăsând în urma lui doi părinți bătrâni și bolnavi. Parohul Vasilie Vici precizează că toate întâmplările relatate de el i s-au adus la cunoștință și de către bătrânii satului.

Ulterior, cu ocazia acordării de către împărat a unor ajutoare bănești pentru bisericile române unite și ortodoxe, sunt rememorate suferințele nireștelilor care afirmă că satul lor, ca orice comunitate română din Transilvania, a fost expus „pericolului și furiei magiare”; dar Nirașteul era „expus mai tare” și în octombrie 1848 a fost lovit „cel dintâi”. Soldații unguri, la ceas de cină și de seară, au pus un „foc înfiorător” care în condițiile unei secete prelungite s-a extins cu mare

viteză asupra caselor și edificatelor acestora pierind și mistuind „agoniseala și sudoarea poporului”. Biserica a căzut și ea pradă focului, cu prețioasele ei odoare și cu alte clădiri ecleziastice din jur. Focul a ținut toată noaptea și a doua zi lăsând satul în ruine și cenușă. Românii s-au risipit și n-au îndrăznit să se întoarcă decât după ce a revenit armata cezaro-regală „suspînând lângă fumegânde ruine”. Mulți își plângeau cu dor și jale părinții, frații, alții averile și speranțele pierdute. Reîntoarcerea aceasta n-a durat prea mult timp, deoarece armata maghiară venită din Ungaria a intrat în Târgu Mureș și în drumul spre Sibiu a trecut prin sat unde românii au fost iarăși persecutați și alungați, după care mulți au trecut în România, unde au stat până în august 1849. Oricui ar fi privit la spectrul satului în ruine și cenușă i s-ar fi înfiorat sufletul, i-ar fi plâns inima, ca și în fața hotarului nelucrat și necultivat. Românii și-au săpat bordeie și hurube în pământ pentru a se feri de frigul iernii iar în 1850 au reînceput să-și lucreze pământul în măsura modestă permisă de vitele și uneltele rămase. Sătenii precizau că pentru a-și reface biserica și casele aveau nevoie de 6.825 florini.

Parohul Ladislau Pop al Săbadului (Mezőszabad, jud. Mureș) raporta că atunci când „sângeroșii secui” înaintau spre Reghin, în 1848, și-au așezat tabăra în locul numit „Sub pădurea din Jos”, au atacat și au jefuit și satul Săbad unde, după ce l-au jefuit pe românul greco-catolic Cherecheș Toader, om sărac, „tirănește l-au omorât”. Văduva Pastor Maria a rămas cu „două fețișoare și doi feciorași”, într-o casă slabă, fără moșie. Maria trăiește din lucrul mâinilor sale și cu greu se hrănește pe sine și pe pruncii săi, „dintr-o zi în alta”. Românul greco-catolic Pop Onu din Săbad, de 51 de ani, a fost silit să-și caute și să-și aducă feciorul pentru a fi înrolat în armata ungară, deoarece acesta a fugit și s-a sustras recrutării. Când Pop Onu a ajuns în satul Russ (Rușii Munți, Marosorszfalu, jud. Mureș) „iagerii” unguri l-au omorât fără milă. Muierea lui săracă, Pastor Floarea, cu trei fețișoare mici s-a tras lângă un fecior al ei căsătorit și-și ține cum poate pruncuțele”²⁰⁷.

²⁰⁷ Toate datele la E. Mihău, *op. cit.*, p. 107-139, care citează pe Ana Hancu, *File din istoria mureșenilor. Contribuții privind istoria românilor din ținuturile mureșene în perioada 1848-1865*, Târgu Mureș, 2010 și „Școala ardeleană”, II, 1992, nr. 5, mai-iunie.

Capitolul III

Distrugerii suferite de bisericile greco-catolice în timpul Războiului Național româno-maghiar din Transilvania de la 1848-1849, în lumina rapoartelor protopopești și parohiale din 1852

Ioan Szakalai, arhidiacon greco-catolic de Turda și-a înaintat raportul la 14/2 iunie 1852. În Turda Nouă a existat o biserică în ruină, părăsită, la margine, lemnăria fiind folosită pentru foc. Cealaltă biserică aflată în uz a fost atacată de unguri care i-au ars gardurile, i-au zdrobit geamurile și au distrus toate crucile din țințirim (cimitir), paguba ridicându-se la suma de 465 de florini. Protopopul care era și parohul Turzii, menționează că această comunitate era săracă și stoarsă de toate cele de revoluția maghiară, („din toată măduva”) ca pedeapsă pentru credința către Împărat; n-are posibilitate nici de a-și repara și conserva biserica veche, nici să-și îngrădească cealaltă biserică. La biserica din Turda Veche, aflată ca și Turda Nouă în districtul militar cezaro-regal al Clujului, cercul Turzii, ungurii au ars gardul nou de scânduri din jurul bisericii, au dărâmat până la pământ o casă din țințirim, lemnăria a fost dusă pentru foc, din lada bisericii au luat 34 florini, au jefuit 3 contracte funciare, o față de masă scumpă, cusută cu fir de aur, totul în valoare de 518 florini și 36 crețari. Nici această comunitate nu putea, prin forțele ei, să repare stricăciunile, fiind săracă și jefuită de unguri. În Szind (Săndulești, jud. Cluj), districtul militar al Clujului, subcercul Petridului, ungurii au ars tot gardul din jurul bisericii, au prădat pometul din cimitir, dar comunitatea, deși stoarsă de insurgenții unguri care au stat în sat până au venit rușii, o să-și repare singură gardul prin meșteri proprii, paguba fiind estimată la 146 de florini. La biserica din Hesdach (Hășdate, Hasadát, jud. Cluj) ungurii au jefuit un

rând de haine bisericesti, au deteriorat 4 icoane mari, au rupt pagini din Minei, paguba fiind de 40 florini. Comunitatea, arsă și jefuită de rebeli, va putea cu greu să-și rezolve singură paguba. La biserica din Valea Ierii (Iáravize, jud. Cluj) ungurii au dat foc biserici, clopotul s-a topit în flăcări, au fost jefuite veșmintele bisericesti, vasele sfinte, paguba este de 300 florini, comunitatea, așa jefuită și arsă cum era, va participa cu transportul materialelor necesare (va da „vectură”) și lucrătorii cu palmele pentru refacerea sfântului lăcaș. Valea Ierii ținea de subcercul Turzii din districtul cezaro-regal militar al Clujului. La biserica din Oláh Leta (Lita, jud. Cluj) din subcercul Petridului, ungurii au luat o toacă de fier, o lustră de sticlă, fețele de la prestol și de la stranele cantorilor, 2 sfeșnice de aramă, o icoană, procovițele, lumânări albe, au zdrobit ferestile, totul în valoare de 20 florini. Comunitatea își va vindeca singură pagubele suferite.

La biserica din Aszonyfalva (Săcel, Havasasszonyfalva, jud. Cluj) ungurii au jefuit două rânduri de veșminte bisericesti, două prapore, vasele sfinte, o toacă de argint, 16 florini din lada bisericii, au luat cărțile, au zdrobit ușa bisericii, dverile, feșnicele, crucile, icoanele și ferestrele, totalul pagubei fiind de 200 de florini. Comunitatea mică, săracă, jefuită, nu poate din propriile-i puteri să-și recâștige ce a avut. Satul ținea de subcercul Petridului. La biserica din Petridu de Sus, subcercul Petridului (Petreștii de Sus, Felsőpeterd, jud. Cluj), ungurii au zdrobit dverile, au stricat o ușă, au deteriorat pavimentul, ferestile, 8 icoane, totul în valoare de 40 florini. Comunitatea, deși jefuită și ea, va fi capabilă de una singură să-și refacă inventarul bisericesc. La mănăstirea Petridului de Sus, ungurii au jefuit hainele bisericesti, au ars biserica cu toate odăjdile, cărțile și apartenențele ei, provocând o pagubă de 560 florini. Mănăstirea, fără venit propriu, nu poate să se refacă, dar protopopul Szakalai reflectează că reconstrucția ei nu este necesară, întrucât comunitatea greco-catolică din Petridul de Sus avea biserică nouă care este „destulă pentru pietate” cu condiția ca să fie bine întreținută în viitor. Biserica din Petridul de Mijloc (Petreștii de Mijloc, Középpeterd, jud. Cluj) a suferit o pagubă de 80 florini, prin jefuirea unui rând de haine bisericesti de mătase, o față scumpă de mătase cusută cu fir de aur de pe prestol. Comunitatea, stoarsă de puteri de revoluția maghiară, nu-și poate repara singură daunele.

Biserica din Magyar Szilvás (Prundiș, jud. Cluj) a suferit o pagubă de 175 florini, prin jefuirea unui rând de haine bisericești, un potir de argint aurit, două icoane, două cruci, Biblia Ecclesiastică, 3 sfeșnice. 900 de insurgenți unguri au staționat timp de 3 luni în Magyar Szilvás (Pruniuș), deci până la venirea rușilor, au mâncat și au stors poporul credincios „de toate celea”, din care motiv comunitatea nu-și poate – de una singură – recupera pagubele. La biserica din Also Füle (Filea de Jos, jud. Cluj), subcercul Petridului, ungurii au jefuit o sfită (!), un prapor, o cădelniță, o față de masă de pe prestol, o față de masă de pe proscomidie, 3 dveri de carton, au zdrobit două icoane, au dus o carte de Liturghie, 10 lumânări albe, totul în valoare de 56 florini. Singură, comunitatea își poate recupera paguba doar cu mare greutate, deoarece a fost parțial jefuită de insurgenți. La biserica din Felső Füle (Filea de Sus, jud. Cluj), subcercul Petridului, ungurii au jefuit 4 rânduri de haine bisericești, două fețe de carton de pe prestol, două de pe proscomidie, 3 dveri de carton, un prapor, un potir de aramă, o cădelniță, o rigluță de aramă unde se ținea cuminecătura bolnavilor, au fost zdrobite crucile, lustra și ușile bisericii, paguba fiind de 200 florini. Comunitatea, săracă și stoarsă de revoluție, nu-și putea repara pagubele prin forțe proprii. La biserica din Muntele Filei de Sus (Muntele Filii, Fülehasas, jud. Cluj), ungurii au jefuit veșmintele bisericești și au ars biserica cu toate apartenențele sale, paguba fiind de 300 florini. Comunitatea, apropiată de munți, se oferă să transporte materialele de construcție (să poarte „vectura”) și va da lucrători cu palmele, în rest, așteaptă ajutor în bani.

La biserica din Oláh Rákos (Oláhrákos, Vălișoara, jud. Cluj), subcercul Gilăului, ungurii au jefuit un rând de haine bisericești, o față de masă de prestol, o cădelniță, 2 dvere de carton, un sfeșnic, totul în valoare de 18 florini, 12 creițari. Comunitatea, bine situată material, își va despăgubi singură biserica sa. La biserica din Csurila (Ciurila, Csürülye, jud. Cluj) au jefuit un potir, un Molitvelnic, două sfeșnice de aramă, un prapor, o față de masă de prestol, unul de proscomidie, un clopoțel, rigluța cu „Sânta Sântelor”, au zdrobit o cruce, totul în valoare de 59 florini și 50 creițari. Comunitatea, parțial jefuită, parțial arsă, ocupată cu reconstrucția casei parohiale prefăcută în cenușă de unguri, nu este capabilă să despăgubească singură biserica. Potrivit calculelor protopopului Ioan Szakalai, paguba totală pe protopopiat ar fi de 2.978

florini și 38 creștari²⁰⁸ (din care probabil se pot scădea prețurile unor manopere sau materiale pe care unele comunități s-au angajat să le acopere singure).

Parohul greco-catolic al Czikmantorului (Țigmandru, Czikmantor, Zuckmantel, jud. Mureș), Mihail Nagy, „celitul” Dragoș Niculae, clopotarul Csotlos Vasile, curatorii Moldovan Petru, Sârb Ștefan, Nyerges Ilie, Csotlos Ilie, Moldovan Dinu trimiteau raportul privind pagubele suferite de biserica lor, în ziua de 21 mai 1852, cu specificarea că cele relatate corespund adevărului și sunt mărturisite „în cunoștința sufletului”, întărite cu numele lor și cu pecetea parohiei. Ungurii au jefuit o iscusie de argint, aurită în interior, unde se ținea Sfânta Cuminecătură, donată de răposatul Ioan Bogdan, 8 florini, altă iscusie mai mare de hârtie, în care se păstra prima și Sfânta Agnesie pentru Liturghia din Postul Mare, 24 creștari, un patrafir de mătase verde aurit, 5 florini, o carte de Lirturghie, 2 florini, 5 icoane pe sticlă fumos lucrate, 5 florini, bani din lada bisericii, 5 florini și 15 creștari, curele pentru ducerea morților la groapă, 3 florini și 12 creștari, un clopot nou făcut cu 3 ani înaintea revoluției, 55 florini, 48 creștari, toată paguba fiind de 84 florini și 39 creștari²⁰⁹.

²⁰⁸ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 168-175. Biserica din Turda Nouă a primit 100 florini, ridicați de Ioan Sacalai, cea din Turda Veche tot 100 florini, ridicați de Gregoriu Raț, cea din Hășdate, 25 florini, primiți de Farcaș Tit, paroh în Hășdate și administrator în Valea Ierii, biserica din Valea Ierii, 20 florini, ridicați tot de Farcaș Tit, cea din Săcel, 80, ridicați de Ioan Muntean. Biserica din Petreștii de Jos a primit 40 florini, ridicați de parohul Bariț Ioan, cea din Pruniș, 75, ridicați de Man Vasilie, cea din Filea de Jos, 30 florini, ridicați de parohul Alexandru Bariț, cea din Filea de Sus, 80, ridicați de Corpădean Isaia, cea din Muntele Filii, 120, ridicați tot de parohul Corpădean Isaia, paroh în Filea de Jos și administrator în Filea de Sus. Biserica din Ciurila a primit 30 de florini, ridicați de parohul Gavril Ciurila, cea din Sâncrai, 100 florini, ridicați de Petricu Iacob (este vorba de Sâncrai, Gyeresszentkirály). Biserica din Crăiești (Pusztaszentkirály) a primit 50 de florini, ridicați de Medan Bertholo, dar ea ținea de tractul Poșegii, cea din Urca a primit 350 florini, ridicați de parohul Gavrilă Pop. Toți parohii au primit banii în Turda, în 29 iunie 1852. (vezi Mișu, *Un Apel pentru cei morți. Rapoartele preoților greco-catolici. 1848-1849*, Blaj, 2012, p. 455-457).

²⁰⁹ Loc. cit., p. 85.

Administratorul districtului protopopesc greco-catolic al Hárómszékului (Trei Scaune), Alexandru Arpadi, îl înștiința la 22 mai 1852 pe Episcopul Alexandru Sterca Șuluțiu că în tractul său, doar două biserici au suferit pagube din partea ungarilor. În Arkos (Arcuș, jud. Covasna) sătenii unguri au deteriorat clopotnița, dar protopopul a cerut autorităților locale să dispună ca cei ce au făcut paguba să o și repare. În Illyesfalva (Ilieni, jud. Covasna), ungurii au luat un clopot de la biserică, fără voia sătenilor, după care au susținut că clopotul a fost luat cu știrea parohului care era decedat la data întocmirii raportului. Administratorul protopopesc afirmă că ungurii vor să se mântuiască de păcate cu morții, dar sătenii susțin că clopotul a fost luat cu forța, nu cu voința fostului paroh. Arpadi mulțumește Episcopului și „Măritului Capitlu” pentru fixarea salariului său necesar pentru traiul vieții și susținerea economiei gospodărești și-i asigură că se va ruga Cerului pentru o fericită și lungă viață a Ierarhului și a membrilor Consistoriului. A cerut rapoarte de la preoții uniți și neuniți, săptămânale, pentru ca credincioșii să nu fie lipsiți de slujbele divine. Poporul a venit în toate duminicile și la sărbătorile împărătești la slujbe, împreună cu pruncii, la vecernie ținându-se cateheția în ungurește dar cu traducere românească după cum cere spiritul Evangheliei. Administratorul Alexandru Arpadi l-a înștiințat pe Șuluțiu că a intervenit la comisar pentru ca personalul bisericesc să fie scutit de sarcinile comune, lucru pus imediat în practică spre satisfacția sa și a clerului subordonat din tractul Poianu (Kezdiszentkerest, jud. Covasna). În raport se atrăgea atenția Episcopului că în Ilieni parohul unit fiind decedat, era strict necesar să numească imediat alt preot, deoarece preotul neunit umbla ca un leu să înghită fiecare enoriaș greco-catolic și să-l convertească la ortodoxie.²¹⁰

La 27 mai 1852 protopopul Medieșului, Ștefan Moldovan, îi cere Episcopului Alexandru Sterca Șuluțiu să sprijine bisericile greco-catolice din districtul său care mai ales după 1824 au făcut față multor nedreptăți și suferințe, clericii din zonă dovedind „jertfă și abnegare de sine” în lupta cu dușmanii acerbi ai Sfintei Uniri cu Roma. Protopopul

²¹⁰ Loc. cit., p. 106-107.

speră să se bucure de solitudinea personală a Episcopului pentru acordarea unei sume speciale și pentru biserica din Copșa Mare care tocmai atunci se afla în construcție. Ștefan Moldovan îi atrage atenția lui Șuluțiu asupra rolului de „avanpost învingător” în Pământul Crăiesc („Săsime”) pe care-l are districtul greco-catolic al Mediașului în fața „neunirii” (deci în contra ortodoxiei și a extinderii acesteia). Avanpostul unit și-ar întări puterea și prestigiul prin „mângâierea” financiară ce va veni de la Episcopie pe seama bisericilor unite din zonă.

Poporul din Copșa Mare „e în putere”, toți românii de aici sunt greco-catolici și au nevoie de o biserică mare; din acest motiv protopopul solicită un ajutor de 250 florini. În Biertan (Berethalon, BIRTHÄLM, jud. Sibiu) poporul unit este mai sărac, se află situat „în gura neunirii” (deci se află în fața unei majorități ortodoxe gata să-l încorporeze) și biserica ar avea nevoie de 350 de florini. Pentru Ațel (Ațel, Ecel, Hetzeldorf, jud. Sibiu) ar fi nevoie de un ajutor de 150 florini pentru construcția unui oratoriu comunitatea beneficiind de un loc de teren donat de un creștin unit. În Buzd (Szászbuzd, Busd, jud. Sibiu) comunitatea unită tocmai își construia biserica protopopul donând și el suma de 20 florini ca să „nu slăbească” Unirea cu Roma și solicitând un ajutor de 100 florini. În Moșna (Muzsna, Meschen, jud. Sibiu) majoritatea enoriașilor greco-catolici o formau țiganii („neorusticii”) care erau săraci. Biserica veche era dărăpănată, fusese de glumă și de bațjocură dușmanilor, dar Ștefan Moldovan îi promite Episcopului că va interveni personal pentru remedierea situației, solicitând în același scop și un ajutor de 100 de florini. În Șiaroșul Săsesc (Șaroș pe Târnavă, Szászváros, Scharosch, jud. Sibiu) numărul greco-catolicilor a scăzut prin „defecțiune” deci prin trecerea la ortodocși și comunitatea greco-catolică rămasă ar avea nevoie de doar 50 de florini pentru a acoperi biserica veche cu șindrilă. În total districtul greco-catolic al Mediașului solicita un ajutor în valoare de 1000 florini²¹¹.

²¹¹ Idem, loc. cit., f. 109-111. Tocmai în 1852 Ștefan Moldovan redacta o documentată sinteză a evoluției bisericilor unite din zona Mediașului. Vezi raportul în *Mișcarea națională a românilor din Transilvania 1849-1918. Documente*, vol. II (31 decembrie - 15 iulie 1859), volum întocmit de Simion Retegan, (coordonator), Dumitru Suci, Mádly Loránd. Colaboratori: George Cipăianu, Rodica Șofronie, București, 2004.

Comunitatea greco-catolică din Sâncel (Szancsal, Simtschal, jud. Alba) își prezenta în 16 iunie 1852 Consignația pagubei suferită de biserica ei în ziua de 18 ianuarie 1849. Consignația a fost elaborată de făcuratorul (curatore prim) Coste Onu, Aldia Aron, Bărbat Ioan, Grama Gavrilă, Frățilă Pavel și în locul parohului bolnav de notarul Theodor Ștefan. Ungurii au jefuit două sfite în valoare de 60 florini, o sfită de mătase de 40 florini, două cămăși - 12 florini, 4 patrafire - 7 florini, două potire - 50 florini, o masă de lemn cu două de giulgiu - 12 florini, Îngroparea lui Isus - 5 florini, sfeșnicele de pe masă și crucea - 6 florini, 2 prapori - 40, o evanghelie - 6, un Molitvelnic - 5, un Apostol - 3, un Minei - 24, o Biblie - 40, Strașnicul - 8, un Triod - 6, un Catavasier - 2, un Octroiș - 5, un Penticostar - 7, două Cazanii - 20, un Ceaslov - 4, acestea toate în sumă de 363 florini. În afară de această pagubă ungurii au mai dus două clopote de 3 măji (cca. 168 kg.) care au costat 300 florini, ușile de la Altar de lemn și carton, 12 florini, stranele - 8, 9 geamuri - 40, scaunele - 10, 12 icoane, două cădelnițe - 12, gardul („palangui”) - 30, în total paguba ridicându-se la 767 florini²¹².

La 26 mai 1852 își prezenta Consignația protopopol tractului Pocegii (Poșaga de Jos (Alsópodsága), Poșaga de Sus (Felsőpodsága), jud. Alba), Samuel Vlása Laszlo. În Băișoara (Kisbánya, Kleingrub, jud. Cluj) din districtul militar cezaro-regal Cluj, cercul cezaro-regal Turda, biserica greco-catolică a fost arsă și ungurii au jefuit veșmintele și vasele sfinte. Totalul pagubei se ridică la 1.080 florini. Deși satul este prefăcut în cenușă și averea lui prădată, totuși se angajează ca pe baza veniturilor ecleziei să contribuie în anii următori cu 480 florini pentru „recâștigarea” clopotelor, cărților, hainelor, cerând statului ca ajutor restul de 600 florini. În Berkis (Berchieșu, Berkenyes, jud. Cluj) biserica a

Biserica din Șaroș pe Târnava a primit 22 de florini, ridicați de parohul Nicolae Muntean, cea din Deleni 40, ridicați de Ioan Costea, cea din Copșa Mare 30 florini, ridicați de Nicolae Litchirie. Biserica din Biertan a primit 30 florini ridicați de Petru Florea, cea din Ațel 20 florini ridicați de Șofron Savu, cea din Moșna 30 florini, ridicați de parohul Ioan Muntean, vezi Mișu, *op. cit.*, p. 491, 493. Banii, mai puțini decât a sperat Ștefan Moldovan, au fost ridicați în Mediaș în iulie 1852.

²¹² Idem, loc. cit., f. 117. Despre simbolistica clopotelor vezi Crinela Holom, *Sunet și sensibilități colective. Funcția socială a clopotelor în comunitățile românești din Transilvania (sec. XIX-XX)*, Cluj, 2006.

fost jefuită de toate vasele scumpe, de veșminte, i s-a ars gardul împrejmuitor, paguba totală fiind de 788 florini din care comunitatea deși arsă și prădată va cheltui 488 de florini din surse proprii pentru a ridica din noua casa parohială distrusă de unguri și veșminte, solicitând un ajutor de stat de 300 florini. În Bikalat (Făgetu Ierii, Bikalat, jud. Cluj) ungurii au ars biserica de lemn, nou construită și văcăluită, paguba fiind de 722 florini. Dacă se socotesc și cele două clopote duse de unguri paguba se ridică la suma de 1.422 florini. Comunitatea, deși arsă „până într-un pai” de unguri, va suporta în viitor din surse proprii 700 florini pe care-i va cheltui pe seama bisericii. Făgetul Ierii are martirii săi și anume ungurii l-au „mucenicit cu toată barbaria” pe harnicul preot Ioan Molnar, torturat în 23 aprilie, decedând în 24 aprilie 1849, pe dascălul Theodor Fodor spânzurat la Turda în toamna lui 1848, pe cantorul Morariu Simion, împușcat, alături de alți români în Săvădisla (Tordaszentlászló, jud. Cluj). În Hășmaș (Plaiuri, Tordahagymás, jud. Cluj) paguba bisericii este de 131 florini, dar comunitatea, deși jefuită de animale, va suplini singură pierderile. La Iara (Alsójára, jud. Cluj) românii greco-catolici au avut biserică nouă ca cei din Bikalat pe care ungurii au ars-o complet cu tot ce a avut în interior. Paguba este de 1.000 florini, comunitatea arsă, prădată, nu poate cheltui pentru refacerea bisericii mai mult de 100 florini, drept care solicită un ajutor de 900 florini de la stat. În cei 100 de florini s-au socotit muncitorii și transporturile („operarii și vecturile”)

În Kakova (Dumbrava-Gyerővásárhely sau Cacova Ierii-Aranyosivánfalva, jud. Cluj) ungurii au ars biserica și toate sculele acesteia, paguba fiind de 600 florini. Comunitatea bisericască unită era mică, a fost arsă și jefuită așa că în afară de mâna de lucru și transporturi în valoare de 100 de florini nu poate contribui, solicitând un ajutor de 500 florini. Biserica din Măgura (Măgura Ierii, Járangura, jud. Cluj) a suferit o pagubă de 409 florini, comunitatea se angaja să suporte 209 și cerca un ajutor de 200 florini. Biserica din Sâncraiu („Gyeres Kalotaszentkirály, jud. Cluj) a suferit o pagubă de 144 florini, în sat doar câteva familii sărace sunt unite care în 1840 au cumpărat biserica de la mănăstirea Berkișului (Berchieșu, Berkenyes, jud. Cluj), au plătit-o doar pe jumătate, au primit în dar sau împrumut haine, cărți, vase bisericesti,

altele cumpărate pe încredere, dar neplătite, așa că această mică comunitate nu poate contribui la recuperarea pagubei decât cu 44 florini, solicitând un ajutor de 56 florini. Biserica din Muntele Băișorii (Ercfalu, jud. Cluj) pe care protopopul Samuel Vlassa Laszlo o consideră „nouă, pompoasă” a fost prefăcută în cenușă cu tot ce a avut în ea, paguba suindu-se la suma de 1.178 florini. Comunitatea a fost arsă și prădată în revoluție, dar locuitorii ei munteni se angajează să procure lemne, să ofere mână de lucru, să efectueze transporturile necesare, toate în valoare de 478 florini, solicitând un ajutor de stat de 70 florini. Poceaga (Alsópodsága) era situată în Districtul militar cezaro-regal Bălgrad (Alba Iulia), cercul Offenbánya (Offenburg, Baia de Arieș, Aranyosbánya, jud. Alba) raporta că paguba bisericii se ridică la 180 florini, inclusiv 100 florini cu care s-a răscumpărat biserica. Deoarece biserica avea două porții de pădure a hotărât să se descurce și să-și recupereze paguba singură, acest lucru fiind în folosul altor biserici mai necăjite. Hotărârea comunității bisericești este o dovadă concretă și palpabilă de solidaritate confesională românească.

Biserica din Stiopi (Pusztægres sau Tordaegres, Livada, jud. Cluj) din districtul militar Cluj, cercul Turda, a fost jefuită de toate hainele și vasele bisericești în valoare de 209 florini, incluzându-se aici și cei 26 florini răpiți din lada bisericii și paguba provocată în pădurea bisericii de unde lemnele au fost duse la Loagărul unguresc în valoare de 42 florini. Despre biserică aflăm că e nouă, „cu fain gust”, dar nefinisată, din care motiv comunitatea bisericească se angajează să recupereze singură 68 florini. Se mai precizează faptul că o parte a comunității a fost arsă și jefuită de unguri. De la stat se solicita suma de 141 florini. La biserica din Sălciua (de Jos, Alsószolcsva, de Sus, Felsőszolcsva, jud. Alba) din districtul militar Alba Carolina, cercul Offenbánya), totalul pagubei a fost de 152 florini. Se precizează că biserica e mare, de piatră, înzestrată cu icoane frumoase, poporul se angajează să acopere singur „după sărăcia” lui 52 florini, solicitând statului 100.

Biserica din Sutu (Șutu, Sütmeğ, jud. Cluj) din districtul militar Alba Carolina, cercul Offenbaia, a avut o pagubă mică, de doar 23 florini iar biserica având venituri va recupera singură suma. În schimb, biserica din Săgacea (Szegázsa, cătun al satului Poșaga de Sus (Felsőpodsága,

jud. Alba), din districtul militar Alba Carolina, cercul Offenbánya, a suferit o pagubă de 868 florini. Comunitatea arsă și jefuită, biserica fără venit se angajează să recupereze singură, prin transport, doar 158 florini, 48 creștari, solicitând statului suma de 700 florini. Biserica din Surduc (Járaszurdok, jud. Cluj) din districtul militar Cluj, cercul Turda, a fost distrusă și jefuită, i-au rămas doar pereții. Comunitatea, arsă pe jumătate, jefuită, săracă, se angajează totuși ca din suma de 512 florini cât valora paguba, să recupereze singură, în mai mulți ani, 200 florini, solicitând statului 312. După calculul efectuat de raportor suma totală a pagubei suferită de bisericile din acest tract/protopopiat era de 5.275 florini.

Importantă este observația care împarte în cinci categorii satele din protopopiat. Categoria 1 cuprinde satele arse integral, cu biserici cu tot și anume Băișoara, Bicălat, Iara, Cacova, Muntele Băișorii, Săgacea. Satele arse de tot în care au rămas bisericile numai cu pereții ar alcătui categoria 2, dar aici este inclus un singur sat, Berchieni. Categoria 3 include satele arse pe jumătate, cu bisericile jefuite, Stiopi și Surduc, categoria 4, sate nearse dar cu biserici jefuite, unde intră Măgura, Sâncrai, Sălciua iar categoria 5, satele rămase, cu biserici ușor prădate, care pentru a ajuta satele și bisericile mai necăjite din tot Ardealul, vor recupera pagubele singure. Aici erau cuprinse comunitățile Hășmaș, Posaga, Șutu, care dau dovadă de solidaritate creștinească și românească. Situat între românii credincioși Împăratului și națiunii lor și rebelii unguri, protopopiatul Poșegii, „înfricoșat a avut patimi”²¹³. Acest raport a fost întocmit de Samuel Laszlo și a ajuns la Consistoriul din Blaj în ziua de 3/15 iunie 1852.

²¹³ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 131. Sâncrai a primit de la stat 100 florini, ridicăți la Turda de administratorul Medan Bertholo, Băișoara, 250 primiți de Vasile Dorgovici, Făgetu Ierii, 200 primiți de Ioan Morar, Cacova Ierii, 250 florini ridicăți de Ioan Samuel, Măgura Ierii, 100 florini ridicăți de Vața Dumitru, Muntele Băișorii 300 florini primiți de Grozavu Teodor, Iara de Jos 300 florini ridicăți tot de Ion Morar, paroh în Făgetu Ierii și administrator în Iara de Jos, Sălciua de Jos, 40 florini ridicăți de Solcivai Todor, Poșaga de Sus 300 florini ridicăți de George Crișan, Surduc 100 florini primiți de Vasile Filip; vezi Mihai, *Un apel pentru cei morți*, p. 457, 459, 461.

Iosif Lazăr, protopopul Iernutului, elaborează „Specificațiunea acelor biserici G. Catolice care spre reedificarea sau repararea bisericilor sale sub revoluțiune arse sau stricate sau jefuite din prea Înaltă milă au lipsă de ajutor”.

Biserica din Babahalma (Bobohalma, Bábahalma, jud. Mureș), districtul militar Alba Carolina, cercul Blaj, a fost jefuită de veșminte, vase, cărți, venituri. Se cere ajutor de 146 florini. Comunitatea nu-și poate recupera paguba, neavând venituri. Cea din Beșineu (Pădureni, Erdőcsinad, jud. Mureș) n-a pierdut decât o toacă de fier și un inel, comunitatea are venit bisericesc o pădure. De la biserica din Dordu s-a luat vinul bisericesc, se cere un ajutor de 60 florini, comunitatea n-are venit. De la biserica din Cipău (Maroscsapó, jud. Mureș) s-au răpit veșminte, vase, clopotul, vinul bisericesc, comunitatea cere un ajutor de 216 florini, neavând nici un venit. Biserica din Deag (Marosdég, jud. Mureș) și-a pierdut veșmintele bisericești, vasele, clopotul, vinul, comunitatea cere 157 florini, fiind fără venit. Parohia Giulușiu (Giulus, Gyulas, jud. Mureș) are popor sărac, fără venituri bisericești, biserica a fost jefuită de clopot și poarta stricată. Se cere 76 florini și 30 de creițari. Biserica din Cucerdea (Oláhkocsárd, jud. Mureș) a fost jefuită de veșminte, vase, icoane, sfeșnice, geamuri, un clopot, cărți, parohia este „desecată” de orice venit, cere un ajutor de 129 florini și 12 creițari. Bisericii din Lászkud (Mackod, jud. Mureș) i s-au răpit două clopote, biserica, fără venit, cere un ajutor de 110 florini. Biserica din Ogra (Marosugra, jud. Mureș) a fost jefuită de veșminte, vase, cărți, geamuri, icoane și având „foarte puțin” venit cere 96 florini și 24 creițari. La Peterláca (Petrilaca, Oláhpéterlaka, jud. Mureș) nu există nici o specificare în tabel. Biserica din Radnoth (Iernut, Radnót, jud. Mureș) a fost jefuită de veșminte, vase, cărți, mobile, două clopote. Bani (40 florini), parohia are un venit anual de 16 florini și cere un ajutor de 460 florini și 24 creițari (suma cea mai mare solicitată în tract). Biserica din Selcud (Sălcud, Szélkut, jud. Mureș) a fost jefuită de 32 „urne” de vin bisericesc, i s-a luat sigiliul, poporul era puțin numeros, sărac, comunitatea bisericească lipsită de venit, cere un ajutor de 41 florini și 234 creițari. Bisericii din Șăulia (Mezősályi, jud. Mureș) i s-au răpit veșmintele, vasele, cărțile, un clopot, biserica n-are venit, cere 268 florini

și 5 creștari. Biserica din Sânpaul (Kerelószentpál, jud. Mureș) și-a pierdut veșmintele, vasele, cărțile, 3 geamuri și cere un ajutor de 54 florini. Biserica din Șomoștelnic (Somostelke, jud. Mureș) a pierdut vasele, un clopot, cărțile, icoanele și sigiliul bisericii, cere 85 de florini și se specifică faptul că poporul a fost jefuit de unguri, biserica nu are venit. De la biserica din Supt Pădure (Sub Pădure, Erdőalja, jud. Mureș), ungurii au luat doar vinul bisericesc, 60 de „urne”, fiecare „urnă” costând un florin, poporul fiind sărac, biserica cere un ajutor de 60 florini. Suma totală cerută ca ajutor stratului era de 1904 florini²¹⁴.

Vasile Pertza, cantorul Nicolae Deak, sătenii Simion Hirișau, Iov Străjan, György (Gheorghe) Hatzegan din Berghin (Berve, Blutrot, jud. Alba) solicită un ajutor de 81 florini, 50 creștari w.f care fac 32 florini, 44 creștari m.c. Ungurii au distrus 3 icoane, dintre care una a Maicii Preciste, două candelă cu „glajă cu tot”, un patrafir, 1 stihar, două procovițe, un Antimis, un potir, un Strașnic, 16 scânduri, două dveri, o cădelniță și alte icoane zugrăvite²¹⁵. Clement Muntianu, parohul Hăpriei (Hăpria, Oláhherepe, jud. Alba), curatorul Ștefan Hapălia, ctitorii Pintia Todor, Crăciun Baldia, Trifan Mitrofan, Iftenie Săpăduș, Chifor Chirilă-săteanul, Antonie Haplia, săteanul Sionu Chirilă afirmă în 29 mai 1852 că Sfânta biserică greco-catolică a Hăpriei a cumpărat pe banii de taxare în 1846 150 ferii de vin pe care în 1849 ungurii i-au dus la Partoș și la Dărăbanț la soldații rebeli maghiari. După înfrângerea ungarilor vinul din producția 1846 s-a vândut cu 3 florini pe vasul de ferie, ceea ce

²¹⁴ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 131. Biserica din Bobohalma a primit 80 de florini ridicați de parohul Georgie Popa. Cea din Cipău, 120 florini ridicați de Ioan Mașca, cea din Deag 90, ridicați de Nicolae Popa. Biserica din Giuluș primește 40 florini, ridicați de parohul Nobili Ioan, cea din Cucerdea 80 florini, ridicați de George Aldea, cea din Lăscud 50 florini, ridicați de Grigorie Valerianu, cea din Ogra 60, ridicați de parohul Ciurilal Demeter. Iosif Lazăr, parohul Radnotului, a ridicat 200 florini (cu 260 mai puțini decât a cerut), Georgie Popa, parohul Șăuliei, Ghedeon Dimitrie Popa, parohul Șomoștelnicului 40, Alexiu Hossu, paroh în Petrilaca, 20 florini, vezi Mihu, *op. cit.*, p. 453, 455.

²¹⁵ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 156. Basilius Pop, paroh, a ridicat în Sebeș, în iunie 1852, 40 florini, vezi Mihu, *op. cit.*, p. 441.

înseamnă că biserica a fost păgubită de 450 florini. Biserica a mai cumpărat din banii de taxare 40 de ferdele de grâu pe care l-au luat tot rebelii unguri, ferdelea costând 2 florini, ceea ce înseamnă o pagubă de 80 florini. Ungurii au răpit și averile primite înainte de revoluție de biserica de la poporul unit credincios care au fost duse la Seminarul romano-catolic din Bălgrad. Valoarea totală a pagubei este estimată la 830 florini în valută²¹⁶.

Paguba bisericii din Also-Kis-Fentös (Finteușu Mic, jud. Maramureș), din protopopiatul Șomcuta Mare, condus de protopopul Ioan Papp, situată în districtul militar al Clujului, subcercul Dej, a fost de 70 florini, din care un clopot de 50 florini. Biserica se angaja să contribuie de la sine cu doar 20 florini. Biserica din Aranyos (Erdőaranyos, Arieșu de Pădure, jud. Maramureș) are tot o pagubă totală de 70 florini, a fost jefuită de un clopot care valora 40 de florini, inclusă în suma totală, comunitatea se angajează să acopere suma de una singură, având venit bisericesc de 30 florini. Biserica din Berkeszpatak (Berchezoaia, jud. Maramureș) din districtul militar al Reteagului, cercul Magyar Lapos (Lăpușul Unguresc), are o pagubă totală de 100 florini, din care două clopote în sumă de 60 florini, comunitatea înzestrată doar cu „puțintic venit” acordă de la sine doar 40 de florini pentru recuperare. Biserica din Butyasza (Bucsonfalva, Buteasa, jud. Maramureș) are o pagubă de 260 florini, din care 3 clopote în valoare de 60 florini fiecare. Comunitatea este „în bun stat”, biserica are puțin venit, totuși va acoperi prin forțe proprii suma de 200 florini pentru recuperarea pagubei. Biserica din Csolt (Ciolt, jud. Maramureș) a fost jefuită de 10 florini din banii bisericii, de un clopot în valoare de 60 florini, însă și de alte bunuri, paguba totală fiind de 110 florini. Comunitatea va completa din arenda bisericască 50 florini, restul solicită ajutor de la stat. Cioltul făcea parte din districtul militar Cluj, cercul Dej.

În Draga Vilma (Drágavilma, Vima Mică, jud. Maramureș), situată în districtul militar Cluj, cercul Magyar Lapos, ungurii au luat de la

²¹⁶ Idem, loc. cit., f. 159. Parohul din Hăpria a primit doar 20 florini, vezi Mișu, *op. cit.*, p. 443. Diferența este foarte mare, ceea ce înseamnă că austriecii n-au plătit vinul bisericesc pe care l-au băut soldații unguri.

biserică un clopot. Comunitatea este foarte săracă, deci „e lipsită de acest ajutor”, se înțelege în întregime. Fejerszék (Fehérszék, Fersig, jud. Maramureș), situat în districtul militar Cluj, cercul Dej, biserica a fost jefuită de două clopote în valoare de 100 florini, comunitatea cere toată suma ca ajutor, deoarece a fost jefuită și arsă. Frincfalva (Frinkfalva, Frâncenii Boului, jud. Maramureș), situat în districtul militar Reteag, cercul Magyar Lapos, biserica a fost jefuită de un clopot în valoare de 60 florini și de alte lucruri, suma pagubei fiind 80 de florini. Comunitatea, deși săracă, va pune de la sine 20 de florini, restul solicitând ajutor de la stat. În Gaura (Valea Chioarului, Kővárgara, jud. Maramureș), situat în districtul militar Cluj, cercul Dej, ungurii au ars toată biserica, au jefuit veșmintele, vasele sacre, alte bunuri din sat, inclusiv case arse, paguba totală fiind estimată la 3.500 florini (cea mai mare din protopopiatul Șomcuta Mare). Comunitatea din „mila culeasă și dată din multe locuri” a reconstruit biserica până la corni, dar fiind și ea jefuită și arsă, solicită un ajutor de 1.000 florini.

În satul Hoszufalva (Kővárhosszúfalu, Satulung, jud. Maramureș), situat în districtul militar Cluj, cercul Dej, ungurii au provocat o pagubă în valoare de 144 florini, din care un clopot și banii făceau 60 de florini. Biserica având încă bani va completa de la sine suma de 84 florini. În satul Hovrilla (Hávord, jud. Maramureș) biserica a fost jefuită de un clopot în valoare de 40 florini, toată paguba în sat este de 80 florini, dar biserica își va plăti singură cei 40 de florini pentru un clopot nou. Hovrilla este situată în districtul militar Reteag, cercul Magyar Lapos.

În satul Kultsa (Culcea, Kővárkölcse, jud. Maramureș) toată paguba a fost de 52 florini, bisericii i s-a luat un clopot de 40 florini și având un venit modest va da 12 florini, restul solicitând ajutor de la stat pentru recuperarea clopotului. În Kis-Buny (Jóháza, Prislop, jud. Maramureș), toată paguba era de 150 florini, bisericii i s-au luat două clopote în valoare de 60 florini, dar se angajează să pună singură 90 de florini pentru cumpărarea a două clopote noi (deci mai mult! cu 30 de florini decât valorau clopotele luate de unguri). În Nagy Somkut (Șomcuta Mare, jud. Maramureș) paguba provocată de unguri este de 280 florini, din care biserica a pierdut un clopot în valoare de 80 de florini. Eclesia având un venit bunișor se angajează să plătească singură 200 florini

pentru paguba generală, cerând statului doar 80 de florini pentru clopotul luat de unguri. În Puszta Fentő (Pusztafentős, Posta, jud. Maramureș) bisericii i s-a răpit un clopot în valoare de 35 florini, comunitatea fiind săracă, cere toată suma pentru cumpărarea unui nou clopot (probabil mic și modest la o asemenea sumă). În satul Puszta Hidegkut (Pusztahidegkút, Hideaga, jud. Maramureș) paguba totală a fost de 149 florini, din care bisericii i s-au răpit în bani gata și un clopot în valoare de 50 florini, biserica va acoperi prin forțe proprii 99 de florini din paguba mare.

În Remete (Kövárremete, Remetea Chioarului, jud. Maramureș) paguba totală a fost de 180 florini, bisericii i s-au răpit toate sculele și veșmintele cele mai bune care fac 120 florini, biserica se angajează să plătească singură 60 florini. În Romanfalva (Szalmapatak, Românești, jud. Maramureș) bisericii i s-a luat clopotoul în valoare de 50 florini, comunitatea săracă și cu puțin popor cere ajutor toată suma. În Szakalafalva (Szakallasfalva, Săcălășeni, jud. Maramureș) bisericii i s-au jefuit toate sculele în valoare de 140 florini, comunitatea săracă, arsă, jefuită, cere toată suma. Deși biserica din Szapanpataka (Săpâia, jud. Maramureș) nu a fost păgubită de unguri, ea cere un ajutor de 40 florini deoarece comunitatea fiind săracă, nu are în proprietate cărți și alte scule bisericesti, fiind nevoită să le cumpere de la alte comunități mai bine situate material. Biserica din Szelnitza (Sălnița, Erdőszallas, jud. Maramureș) a pierdut un clopot în valoare de 40 florini și cere toată suma. Comunitatea din Törökfalva (Törökfalú, Buciumi, jud. Maramureș) a avut o pagubă totală de 240 florini, din care biserica a pierdut două clopote de 100 florini și cere ca ajutor de stat întreaga sumă. Protopopul greco-catolic al Șomcutei Mari, Ioan Papp, cere ca titlul de ajutor de stat sau în termenii de epocă „Înaltă milă și dar împărătesc” suma de 2.325 florini pe întregul tract¹⁷.

Parohul Ioan Cordoș din Finteușul Mic a primit un ajutor de 25 florini, Ieremia Moroșan din Arieșu de Câmpie 20, Ioan Pop, protopopul districtului tractual Șomcuta Mare a ridicat pentru Berchezoaia 20 florini, pentru Vima Mică 20. Ioan Butean, paroh în Feiurdeni, a primit 35 florini, Ioan Pap, protopopul pentru Frâncenii

¹⁷ Idem, loc. cit., f. 177.

Boiului 20, George Merlașiu, parohul din Valea Chioarului a ridicat 400 florini (cea mai mare sumă acordată pe teritoriul tractului, dar comunitatea a cerut 1.000 florini, nu 400; totuși era un ajutor important chiar dacă era parțial în condiții în care și statul imperial austriac a avut cheltuieli mari în conflictele militare de proporții din 1848-1849, inclusiv în războaiele cu Piemontul). Ioan Papp, protopopul districtului tractual a mai ridicat pentru bisericile din Culcea 20 florini, Românești 30, Sălnița 25. Parohul Alexie Nistor din Poșta a primit 25 florini, Georgie Trif din Remetea Chioarului 50, în calitate de administrator, și tot el a primit pentru Săcălășeni 60 de florini în calitate de paroh. Petru Pop din Nireșu Mare a primit 100 de florini²¹⁸.

Episcopul Alexandru Sterca Șuluțiu a fost înștiințat de Ioan Papp la 1 iunie 1852 că i-a trimis raportul privind pagubele suferite de bisericile din districtul său protopopesc în care protopopul reflectează că suma de 30.000 de florini la o Episcopie atât de mare ca cea greco-catolică nu este mare și când „se va împărți, nu mult se va veni” sau va primi fiecare biserică unită solicitantă. Plecând de la această premiză realistă, protopopul român se gândește că în alte tracturi sau protopopiate/districte bisericesti pagubele au fost mai mari și mai grele, bisericile au fost și mai greu jefuite, fapt pentru care în raportul său către Episcopie, „s-a pus mai puțin decît paguba”²¹⁹. Este încă o dovadă de solidaritate românească și bisericască prin grija manifestată față de cel mai lipsit și mai lovit.

La 30 mai 1852 Vasilie Nemeș, viceprotopopul greco-catolic al Dârjei, l-a înștiințat pe Episcopul Alexandru Sterca Șuluțiu că pe teritoriul tractului Dârjei numai biserica din Tihu (Tihău, Tihó, jud. Sălaj) și biserica din Csernuku (Cernuc, Csernek, jud. Sălaj) au avut de suferit din partea ungarilor fiind jefuite de veșminte, case și cărți „sancte”. Nemeș i-a expediat Arhiereului său aceste rapoarte²²⁰. În iulie 1852 parohul Ioan Keselyi din Tihău a ridicat un ajutor de stat în valoare de 50 florini, biserica lui fiind devastată și parțial arsă și același paroh a

²¹⁸ Mihu, *op. cit.*, p. 469, 471.

²¹⁹ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 176.

²²⁰ *Idem*, loc. cit., f. 76-77.

ridicat pentru biserica din Cernuc tot 100 florini întrucât casa parohială și bunurile bisericii au fost transformate în „cenușă” de unguri²²¹.

Protopopul greco-catolic Ioan Deac al Cutului (Kútfalva, Kokt, jud. Alba) își trimitea raportul la Blaj în 24 mai 1852. Cutul era administrat în districtul militar Sibiu și era sediul tractului cu același nume. Biserica din Sebeș (Szaszabes, Mulbach, jud. Alba) a pierdut veșminte, vase, icoane, uși, zaruri stricate, bani, lumânări și cere un ajutor de 121 florini și 20 creițari. Biserica a început pe bani de împrumut să-și completeze pierderile care au fost descrise mai amănunțit într-un raport „A” către Episcopie. Biserica din Oarda Superioară (Oarda de Sus, Felsőmarasvaradja, Oberwardein, jud. Alba) situată în districtul militar al Albei, cercul Gârbău, a pierdut veșminte, cărți și lumânări de ceară și cere un ajutor de 114 florini și 36 creițari. Se specifică faptul că Oarda Superioară a fost tare jefuită cu ocazia asediului („obsidiunii”) cetății Bălgradului. Biserica avea pereții nesiguri din cauza alunecării terenului provocată de ploi și avea nevoie de „mila Împăratului”. Biserica a trimis o adresă explicativă la Episcopie. Biserica Berghinului (Berve, Blutrot, jud. Alba) tot de pe teritoriul districtului militar Alba, cercul Gârbău, cere 32 florini și 44 creițari pentru veșmintele, sculele, cărțile și scândurile de pe cercul bisericii. Biserica e mică, săracă, are pereții de nuiele, n-are venit și are nevoie de ajutor. Biserica din Ciugud (Maroscsugeg, jud. Alba), din același district și cerc, cere 34 florini pentru paguba în veșminte, scule, cărți, icoane, dar și 100 de florini pentru zidirea bisericii pe care a dăruit-o apa²²².

Basilus Pop, parohul Berginului, a primit 40 de florini, Isidor Pop, parohul din Oarda de Sus 87 florini, Ioan Deac, protopopul a ridicat pentru biserica din Sebeș 97 florini (diferența nu este mare, a cerut 121 florini și 20 creițari, a primit 97; restul suporta mai ușor comunitatea)²²³.

Demetriu Hoszsu, protopopul Surducului, din districtul militar Cluj, cercul Dej, subcerc Surduc, menționa că biserica din Surduc (Iáraszurdok, jud. Cluj) a fost arsă până la pământ de unguri. Valoarea

²²¹ Mihi, *op. cit.*, p. 463.

²²² A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 151.

²²³ Mihi, *op. cit.*, p. 441.

bisericii este estimată la 600 florini, două rânduri de veșminte 100, două potire 48, Biblia 30 florini, Mineiul 30 florini, Lyturgia 3 florini, Penticostarul 6 florini, Triodul 12 florini, Apostolarul 7 florini, Octoiul 5 florini, Propovedania 6 florini, un clopot 94 florini, suma totală fiind de 951 florini. Demetriu Hossu menționa că în decembrie 1848 rebelii unguri au ars tot satul, locuitorii rămânând și fiind reduși la starea de cerșetori, fără case, fără bucate, fără haine. Refacerea a fost grea, costisitoare, iar în vara lui 1851 Someșul a inundat o parte din câmp și sătenii au fost privați de unele bucate și de fână. Pentru ridicarea unei biserici noi din fundament credincioșii se oferă să lucreze cu brațele, dar cer ajutor imperial de 1.000 florini²²⁴.

Angyel Maxim, parohul greco-catolic al Ciugudului (Maroscsüged, jud. Alba), curatorul Ioan Popa, în numele poporului credincios greco-catolic din Ciugud fac cunoscut că ungurii au jefuit din biserică o lingură de argint, un clopoțel de argint, în valoare de 6, respectiv, 7 florini, un castronș de sticlă de pe prestol în care se ținea Sfânta Cuminecătură, de 2 florini, pe care l-au zdrobit, un patrafir nou de mătase de 10 florini, două procovițe noi de mătase, doi florini și 12 creițari, un „aer” de mătase bun, 2 florini. Ungurii au mai spart o icoană mare de sticlă, 4 florini, un Molitfenic nou de Blaj, 4 florini și 24 creițari, o Liturghie nouă de Blaj, un florin și 36 creițari. Ungurii au distrus crucea de tâmplă, 4 florini, sigiliul bisericii, 4 florini. În 1851 o inundație a dărâmat și noroit biserica în asemenea hal încât credincioșii s-au pornit să-și construiască biserică nouă de bârne în loc mai sigur. Pereții erau deja ridicați, comunitatea a luat scânduri împrumut și slujbele se puteau ține în biserica nouă nefinisată încă. Poporul sărac, păgubit de grindină și de ieșirea Mureșului mai are multe cheltuieli până la terminarea bisericii, drept pentru care cere ca pe lângă banii de ajutor în vederea acoperirii pagubelor provocate de unguri să mai primească din „mila Împăratului” un ajutor bănesc pentru finisarea bisericii. Poporul credincios nu va înceta niciodată să se roage lui Dumnezeu „atât pentru

²²⁴ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 164. Parohul Surducului n-a ridicat decât 360 florini. În tabelul general al ajutoarelor sunt menționate două clopote luate de unguri; Mișu, *op. cit.*, p. 463.

Majestatea Sa Împăratul, cât și pentru mai marii noștri și făcători de bine”²²⁵.

Deși în rapoartele pe protopopiat sunt specificate pagubele pentru fiecare biserică din tract, nu este lipsit de interes să redăm datele cuprinse în rapoartele fiecărei parohii și biserici întocmite de parohii subordonați protopopului din două motive, și anume, rapoartele sinteze tractuale sunt elaborate pe baza rapoartelor trimise de parohii subordonați și în ultimele se găsesc unele mențiuni suplimentare despre starea bisericilor și comunităților imediat după Războiul Național româno-maghiar din 1848-1849. La 22 mai 1852 Isidor Pap, parohul greco-catolic al Oardei Superioare, Iuon Stoia a lui Pavel, curator, Iuon Stoia, ctitor, Simion Drăguș, ctitor, în „Specificațiunea pagubelor făcute bisericii greco-catolice din Oarda Superioară prin armata ungurească a treia zi după Rusalii 1849” menționează să soldații unguri au jefuit o „sfită” de mătase grea cu flori și posomant de aur de 21/2 degete, cumpărată de curând care costa 52 florini, altă „sfită” de carton nouă de 12 florini, un stihar de carton nou, 8 florini, un patrafir de mătase abia purtat, 5 florini, alt patrafir de mătase vechi, 3 florini, o pereche de mănari de mătase roșie, puțin purtată, un florin, două fețe de masă de bumbac pentru prestol, 6 florini, o Liturghie „de cele bogate de Sibiu”, un florin și 36 creițari, 20 lumânări de ceară, 24 florini, 6 luminări de seu, 2 florini, suma totală a fost de 174 florini și 36 creițari²²⁶ (a primit 87 florini). Bisericii din Gálfalva (Vámosgálfalva, Gănești, jud. Mureș), sat situat în districtul militar Blaj, subcercul Diașului, i s-au jefuit un clopot, veșmintele, un prapor, cărțile și alte lucruri din biserică „de au rămas numai singuri pereții goi”. Se face la capitolul „Reflexiuni” mențiunea: „Comunitatea Galfalăului sau a bisericii Galfalăului greco-catolică întru atâta s-a jefuit pentru credința care o au avut către Majestatea Sa cât nu sunt în stat de a-și putea recăștiga cele jefuite”. S-a cerut suma de 178

²²⁵ Idem, loc. cit., f. 157. Parohul Anghel Maxim a primit pentru cărțile de cult și zestrea bisericii dar 20 florini, vezi Mihu, *op. cit.*, p. 443 și nimic pentru finisarea bisericii, sarcină care rămâne în întregime pe seama comunității.

²²⁶ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 155.

florini și 48 creștari²²⁷. Gănești aparține de protopopiatul Șomfalăului al cărui protopop era Grigorie Nemeș. Parohul greco-catolic din Gănești, Elie Câdea, a primit un ajutor de 80 de florini în iulie 1852²²⁸ și nu 178 de florini și 48 creștari.

Unii parohi au încercat să extindă accesul la ajutorul de stat de la bisericile arse, jefuite sau prădate de unguri în 1848-1849 și la alte categorii de biserici și anume au solicitat bani pentru reconstruirea bisericilor vechi sau construirea de biserici noi în locul celor dărâmate sau șubrezite de inundații, alunecări de teren sau de vreme. Aceste încercări au fost semnalate în câteva cazuri deja menționate în rândurile de mai sus. La 2 iunie 1852 Alexandru Boerriu, parohul greco-catolic al Udvarhely-ului (Odorheiu Secuiesc, Székelyudvarhely, Oderhellen, jud. Harghita) și notarul aceluiași tract/protopopiat greco-catolic constată într-o scrisoare către Episcopul greco-catolic Alexandru Sterca Șuluțiu că dacă s-ar proceda la împărțirea banilor „*stricto sensu*” după rubricile formularului ce se referea la pagubele provocate de rebelii unguri, bisericile din districtul Odorheului erau excluse ab initio. În acest district greco-catolic existau însă biserici într-o stare „*ticăloasă*” care „*mult au pătimit cu scăderea, prin silă sau prin amăgiri a credincioșilor, cu nepăsarea celor sfinte*”. De ajutoare urgente au nevoie bisericile din Abas Falu (Abasfalalva, Abuș, jud. Mureș) și Sz. Udvarhei (Odorheiu Secuiesc), ca și biserica din Sz. Kerestur (Székelykerestur, Cristuru Secuiesc, Ungarischkreuz, jud. Harghita) care dacă nu primește bani din „*mila Împăratului, peste puțină vreme nu va fi în stare ca să poată sluji preotul într-însa*”²²⁹. Într-adevăr parohul Alexandru (Șandor) Boeriu al Odorheului Secuiesc a primit 30 de florini, Boeriu Ioan a ridicat pentru biserica din Abuș 20 florini, parohul Boeriu Nicolae pentru biserica din Cristuru Secuiesc 30 florini, în toate trei cazurile menționându-se în Tabelul general că bisericile au fost deteriorate²³⁰. Există o ușoară contradicție în sensul că în scrisoarea expedită de Alexandru Boeriu

²²⁷ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 164.

²²⁸ Mișu, *op. cit.*, p. 481.

²²⁹ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 166.

²³⁰ Mișu, *op. cit.*, p. 489.

către Alexandru Sterca Șuluțiu acestea nu se încadrau „stricto sensu” în rubricile Tabelului, deci n-ar fi fost deteriorate de unguri, ceea ce ne face să bănuim că Episcopul le-a inclus totuși în Tabel pentru a le procura un ajutor oricât de mic pentru construirea acestor biserici dărăpănate de vreme, de intemperii, de puținătatea credincioșilor, de trecerea lor la romano-catolici sau de indiferență. Oricum situația bisericilor greco-catolice, ca și a celor ortodoxe din secuime era grea, nesigură și precară în întreaga perioadă²³¹. Potrivit mărturiilor făcute de parohul greco-catolic din Drâmbar, Papp Absalom, a vicecuratorului Todor Petrașc într-o „Arătare” din 2 iunie 1852, în 1849 ungurii au distrus din bunurile bisericii talonul, stihariul, patrafirul, toate de carton, în valoare de 11 florini, Testamentul Vechi „cu interpretare” 16 florini, Psaltirea 2 florini, Pentecostariu, 4 florini, Strașnicul, 2 florini, o Predică de pe timpul lui Rákoczi, 10 florini, o căldărușă pentru Bobotează, 1 florin și 36 creițari, în total 46 florini și 36 creițari²³². Se cere toată suma, deoarece și comuna Drâmbar (Drombar, jud. Alba) a fost mult jefuită și păgubită de unguri și este angajată în construcția unei biserici noi, care nu este gata, din care cauză comunitatea „vrednică de milă se recunoaște”. Parohul Drâmbarului a primit ajutor 30 de florini²³³.

Cu ocazia distribuirii ajutoarelor Vicarul foraneu Macedon Popp i-a scris Episcopului Alexandru Sterca Șuluțiu și despre situația bisericii unite din Năsăud, descrisă de altfel pe scurt și în raportul general pe Vicariat. De fapt năsăudenii au început să-și construiască o biserică nouă în locul celei vechi și ruinate. În 6 februarie 1850 comandantul de regiment Urban i-a cerut în Năsăud căpitanului Varațianu, președintele comisiei edilitare, să elaboreze un plan pentru noua biserică și să specifice suma pentru construcția ei, comandatul susținând că fundamentul trebuie pus la 1 mai 1850. Macedon Popp, prezent la discuții, a afirmat că năsăudenii nu sunt capabili ei înșiși în tristele

²³¹ Dumitru Suciu, *Date privind situația politică și confesional-școlară a românilor din Transilvania în prima decadă a dualismului*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj”, XXX, 1990-1991, p. 89-122; Nicoleta Ploșnea, *Biserici, școli, comunități rurale românești din Covasna și Harghita, 1850-1918*, Miercurea Ciuc, 2012.

²³² A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 152-153.

²³³ Mihi, *op .cit.*, p. 443.

împrejurări în care se află să se apuce de clădirea „noii eclesii”. Prioritară era necesitatea de a-și construi case, că sub cerul liber nimeni nu poate locui și până se va termina biserica nouă, cultul divin se putea servi între zidurile rămase de la biserica veche sau în biserica catolicilor de rit latin. Urban răspunde că este perfect conștient că năsăudenii au căzut „în paupertate” și în neputință de a-și construi singuri biserica din cauză că au îndrăznit să se lupte cu ungurii și să fie fideli Tronului. Din acest motiv comandantul austriac susține că statul va suporta cheltuielile, el oferindu-se că va acorda un ajutor de 450 florini, din care până la 1852 au fost efectiv achitați 200 florini. Meșterii regimentului au reparat fundamentul, fără nici o plată și au pus piatra fundamentală la 1 mai 1850. Macedon Popp l-a interpellat din nou pe Urban în legătură cu ajutorul de stat promis, care i-a răspuns că acesta va sosi, dar biserica să compună o suplică și s-o înainteze autorităților competente, fapt îndeplinit de trei ori. Macedon Popp susține în fața Episcopului că „din cauza necăpatatului până în ora prezentă ajutor și și a totalei paupertăți la care comunitatea a venit”, năsăudenii au nevoie măcar de jumătate din suma solicitată în raportul către Episcopie, pentru a-și termina biserica²³⁴. Ioan Lazar, capelan de Năsăud, a ridicat în 6 iulie 1852, la Năsăud, suma de 500 florini, în Tabelul general al ajutoarelor fiind specificat că acoperișul cu clopotele și bunurile bisericii au fost arse de unguri²³⁵. Oricât de grea a fost situația grănicerilor năsăudeni imediat după Războiul Național din 1848-1849, comunele grănicerești și după 1851 foste grănicerești, dețineau proprietăți de pământ, păduri, munți, fonduri bănești importante, recunoscute de statul imperial austriac și de cel ungar și aveau o situație materială mai bună decât mulți alți români din Ardeal²³⁶.

²³⁴ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 138-139.

²³⁵ Mișu, *op. cit.*, p. 473.

²³⁶ Adrian Onofrei, *Districtul Năsăud (1861-1876)*, Cluj-Napoca, 2010; *Petiții din granița năsăudeană în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Contribuții documentare*, Cluj-Napoca, 2012; Lazăr Urechea, *Fonduri grănicerești năsăudene*, Cluj-Napoca, 2001; Mirela Andrei, *La granița Imperiului. Vicariatul Rodnei*, Cluj-Napoca, 2008; Aurelia Dan, *Școlile grănicerești năsăudene*, Cluj-Napoca, 2012.

Vicarul foraneu Macedon Papp expedia la 5 iunie/11 mai 1852, la Episcopie raportul privind pagubele suferite de bisericile greco-catolice din protopopiatul Rodnei care au nevoie de ajutor de la stat. În satul Budacu Român (Budacu de Sus, Felsőbudak, Rumänisch-Budak, jud. Bistrița-Năsăud) situat în districtul militar Reteag, cercul Gurghiului, bisericii i s-au jefuit veșmintele bisericești, i s-au luat bani din casa eclesiei, pentru care cere o despăgubire de 89 florini. În satul Monor (Monorfalva, Mindorf, jud. Bistrița-Năsăud), bisericii i s-au jefuit veșmintele, vasele sfinte, unele cărți pentru care cere o despăgubire de 123 florini și 56 creițari. Biserica din Morosfalu (Marosfalfalu, Suseni, Pränzdorf, jud. Mureș) a pierdut veșmintele, banii din casa sau lada bisericii și cere o despăgubire de 202 florini. Biserica din Maros Oroszfalu a pierdut veșmintele, cărțile bisericești, cere ca despăgubire 168 florini și 48 creițari. Comunitatea din Maros Oroszfalu (Marosoroszfalu, Rușii Munți, jud. Mureș) a pățimit mult în 1848-1849, n-are biserică, ține cultul divin în altă clădire, este nevoită să construiască eclezie nouă, deci „ar fi demnă de ajutor”. Biserica din Borgo Moroceni (Mureșenii Bârgăului, Marosborgó, jud. Bistrița-Năsăud) a pierdut veșmintele, vasele sfinte, pentru care cere o despăgubire de 97 florini. Biserica din Borgo Tyha (Tiha Bârgăului, Borgotiha, jud. Bistrița-Năsăud) a pierdut cărțile, veșmintele bisericești, bani din lada bisericii care ar trebui să fie despăgubite cu 53 florini. Comunitatea situată aproape de drum a pățimit mult în 1848/49, este pauperă, acum lucrează la construcția unei biserici noi și – din aceste motive – este demnă de ajutor și de „părintească reflecțiune”.

În Rebrisoara (Kisrebra, Kleinrebern, jud. Bistrița-Năsăud) satul a fost ars de rebelii unguri, în incendiu fiind arsă și casa parohială cu unele cărți bisericești ce se aflau acolo, despăgubirea fiind de 40 florini. Și aici comunitatea clădea o biserică nouă, era sărăcită, nu putea să contribuie singură la acoperirea pagubelor și era „demnă de ceva ajutor”. Năsăudul a fost aprins de unguri, a ars acoperișul bisericii, au ars clopotele, s-au crăpat pereții, au ars veșmintele bisericești, se cere o despăgubire de 2.078 florini. După proiectul cerut de comandantul de regiment Urban, acum în Guberniul cezaro-regal al Marelui Principat al Transilvaniei, costul construirii noii biserici se ridică la suma de 18.166

florini, 43 creștari, piatra fundamentală punându-se la 1 mai 1850. Ajutoarele promise n-au ajuns, comunitatea sărăcită s-a împrumutat din casa ecleziei, a contribuit singură cu efectuarea transporturilor, a oferit meșterii, dar lucrările nu se vor putea termina dacă nu se va primi, „batăr jumătate” din suma solicitată (s-a dat suma de 500 florini, deci jumătate din jumătatea cu care s-ar fi mulțumit nășăudenii). Din casa ecleziei care era adăpostită la comandantul de companie au fost luați 350 florini, cu ocazia ocupării opidului²³⁷. În afară de parohul Iohan Lazăr care a ridicat pentru biserica din Năsăud 500 florini, parohul Grigore Rus din Mureșenii Bârgăului a primit 60, Ștefan Pop din Rebrîșoara 50 florini²³⁸.

În Sângeru de Câmpie (Mezőszengel, jud. Mureș), situat în districtul militar Reteag, cercul Cerghizel, biserica a fost arsă cu tot ce era în ea, la fel a fost arsă casa ei preoțească și toate acareturile („toate apartenențele superedificate”), cerându-se o despăgubire de 1.200 florini. Comunitatea a fost prădată, o parte a locuitorilor a fost omorâtă de unguri, poate contribui la ridicarea noii biserici numai cu meșterii ei, dar, fiind așezată pe câmpie, duce lipsă și de lemne. Biserica nouă s-ar cuveni să fie mare și încăpătoare fiind vorba de 1.350 de suflete greco-catolice. Acestea sunt motivele pentru care se solicită acordarea întregii sume. În Mezőgerebens, Grubenîșu de Câmpie, jud. Mureș), situat în aceleași unități administrative locale de stat, casa parohială a fost arsă în întregime cu toate „superedificatele” ei, se cere suma de 300 florini în întregime, deoarece și comunitatea a avut mult de suferit de pe urma focului pus de unguri. În Mező Bodon (Papiu Ilarian, jud. Mureș) casa parohială a fost prefăcută în cenușă, cu toate acareturile înconjurătoare, cerându-se tot 300 de florini. Aceste comunități greco-catolice țineau de tractul Pogacea iar raportul a fost întocmit de viceprotopopul George Crișan, care cere per total o despăgubire de 1.800 florini în data de 29 mai 1852²³⁹. Filon Seucan, parohul Sângerului de Câmpie, a ridicat ca

²³⁷ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 140-141.

²³⁸ Mișu, *op. cit.*, p. 473-475.

²³⁹ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 134.

ajutor 600 florini, parohul Andrei Raț din Grebenișu de Câmpie 120, pentru biserica din Papiu Ilarian s-au dat 60 florini²⁴⁰.

La 27 mai stil vechi 1852, Petru Bran, parohul Hidegvegului și administratorul districtului bisericesc greco-catolic al Periceiului (Szilagypercse, jud. Sălaj) îi scria Episcopului Alexandru Sterca Șuluțiu, oarecum mulțumit, că bisericile din acest tract n-au suferit alte pagube decât că de la câteva biserici ungurii au luat clopotele, mai ales de la acelea situate în satele incluse în comitatul Crasnei. Administratorul vicarial, aflând că aceste clopote se aflau în cetatea Aradului, a cerut autorităților politice și Episcopiei să intervină ca toate clopotele răpite să fie trimise bisericilor în cauză care se mulțumesc cu acest lucru și nu se așteaptă la alte ajutoare deși sunt destul de sărace. Românii apreciază înaltele „dăruiți împărătești” oferite bisericilor române în care văd răsplătirea credinței române. Petru Bran îi mulțumește lui Șuluțiu care în timpul evenimentelor din 1848-1849 a știut să dea o „așa direcțiune curgerii” lucrurilor, încât „viața și averea popoarelor în ținuturile acestea au rămas neabsorbite de grozavele amenințări”²⁴¹. Petru Bran păstora sufletele credincioșilor greco-catolici din Măeriște (Krasznahidveg, jud. Cluj) și coordona activitatea preoților din districtul Periceiului, inclus în Vicariatul Silvaniei al Episcopiei Române Unite cu sediul la Blaj. Greco-catolicii foloseau pe lângă termenii de tract, protopopiat și pe acela de district pentru aceste structuri ale bisericii lor.

La 26 mai stil vechi 1852, protopopul greco-catolic al Aidului își trimitea „Specificatiunea” privind pagubele suferite de biserici. Protopop al acestui district bisericesc era Alexandru Molnar. În opidul Aiud (Nagyenyed, Grossenyed, jud. Alba), situat administrativ în districtul militar Alba Carolina, cercul cu același nume, bisericii i s-au jefuit cărțile, veșmintele, sculele, vasele sfinte, i-au rămas doar pereții iar acoperișul era zdrobit. Comunitatea, săracă, fără venit, cere 500 florini și așteaptă mângâierea de la „înalta milă” imperială. În Mazsina (Măgina, Musznahaza, jud. Alba), ungurii au ars în întregime biserica, au jefuit

²⁴⁰ Mișu, *op. cit.*, p. 479, 481.

²⁴¹ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 129-130.

cărțile, veșmintele, vasele sfinte, poporeni fiind puțini, neavând venit, cer o despăgubire de 750 florini. În Cacova (Dumbrava sau Livezile, Dombró sau Urhaza ?, jud. Alba) biserica a fost jefuită de cărți, veșminte, vase, a fost arsă în întregime, se cere o despăgubire de 1.650 florini, din care biserica nu poate da decât 40 florini, restul așteptând să fie oferit de stat. În Valea Mare (Vălișoara, Torockógyertános, jud. Alba), situată în districtul militar Cluj, cercul Bagyon (Bădeni) biserica a fost jefuită de cărți, veșminte, case și a fost arsă în întregime. Se cere o despăgubire de 880 florini din care din venitul ecleziei se pot da 20. În Tövis (Teiuș, Dreikirchen, jud. Alba), situat în districtul militar Alba Carolina, cercul Magyarigen (Ighiu, Krapundorf, jud. Alba), biserica a pierdut veșmintele, sculele, vasele sfinte, în valoare de 500 florini, din venitul ei poate oferi 40 florini.

În Poiana (Poiana Aiudului, Nyirmező, jud. Alba) din districtul militar Alba Carolina, cercul Aiud, biserica a fost arsă în interior, i s-au jefuit cărțile, veșmintele, vasele sfinte, cere o despăgubire de 600 florini, din venitul ecleziei ajută cu 30. În Fel György (Geoagiu de Sus, jud. Alba), districtul militar Alba Carolina, cercul Aiud, biserica a fost jefuită doar de vasele sfinte și vin, cere o despăgubire de 40 florini, comunitatea fiind săracă, „rău se poate ajuta”. Biserica din Kis Orbo (Középorbó, Gârbovița, jud. Alba), din aceleași unități administrative a fost jefuită de veșminte și vase sfinte, în valoare de 60 florini, din venitul ei poate pune 10. Biserica din Merosorbó (Oarba de Mureș, jud. Mureș) a fost prădată de bani gata, cărți, i s-a jefuit pădurea, totul în valoare de 500 florini. Trebuia mult timp până lucrurile se vor putea aduce la starea dinainte. Biserica din Fel Enyed (Aiudu de Sus, jud. Alba) a fost jefuită de veșminte, cărți, vinul ecleziei, cere o despăgubire de 300 florini, neavând venit doar după multă vreme poate recupera paguba. Biserica din Oláh Lapad (Lopadea Veche, jud. Alba) a fost jefuită de cărți și vase sfinte în valoare de 30 florini, cea din Détse (Marosdécse, Decea, jud. Alba) a pierdut veșmintele, vasele sfinte, vinul ecleziei, cere 250 florini, biserica din Mirisló (Mirislău, jud. Alba) a pierdut vinul în valoare de 30 florini. De la casa bisericii din Marosbeld (Beldiu, jud. Alba) s-au luat 10 florini, casa parohială din Rákos (Vălișoara de Alba sau de Cluj ?!) a fost arsă, cere 200 florini, biserica din Felsőfüged (Ciuguda de Sus, jud. Alba) cere

100 florini, cea din Alsófüged (Ciugudu de Jos, jud. Alba) doar 20 florini. Pe protopopiat protopopul Aiudului Alexandru Molnar cere o despăgubire de 6.400 florini²⁴².

Parohul Teiușului, Georgiu Dobo, a primit despăgubire 300 florini, parohul Aiudului de Sus, Bârlea Petru 150 florini, parohul Aiudului și protopopul tractului cu același nume a primit 300 florini, Nicolae Molnar, administratorul mănăstirii Măgina a ridicat 300 florini, parohul Livezilor 500, parohul Popa Georgie din Livezile 500 florini, Nicolae Molnar 300 pentru biserica din Vălișoara. Pentru biserica din Poiana Aiudului parohul Albu Gavrilă a ridicat 350 florini, pentru biserica din Geoagiu de Sus, parohul Nicolae Szabo a primit 30 florini, pentru biserica din Gârbovița parohul Popa Todor 20, pentru biserica din Lopadea Veche Popa Ioan a ridicat 20, pentru biserica din Decea, popa Dimitrie Corneli a primit 60, iar Alexandru Molnar „subscribit” că a primit 100 florini pentru biserica din Richiș²⁴³.

Protopopul Mihail Rațiu al protopopiatului Copalnic-Mănăștur, cu 32 parohii, a calculat pagubele suferite de bisericile greco-catolice din teritoriu, per total solicitând un ajutor de 2.932 florini și 50 creițari. În Brebeni (Brébfalva, jud. Maramureș), situat administrativ în districtul militar Bistrița, cerul Lăpușul Unguresc, subcercul Copalnic-Mănăștur, biserica a fost jefuită de 3 clopote, primul în greutate de 120 funți, al doilea de 80, al treilea de 45, în total 270 florini. Biserica din Cernești (Csernefalva, jud. Maramureș) a fost privată de un „clopot de 60 libre care în bani” face 70 florini. Biserica Kapnicu Baie de Sus (Kapnikbánya, jud. Maramureș) aflată – după expresia protopopului – „sub auspiciile Celui Preaînalt” n-a fost păgubită decât cu 20 florini „în bani kossutieni”. Biserica din Cavnice de Jos n-a pierdut decât 5 florini și 30 creițari, iar cea din Copalnic-Mănăștur (Kápolnokmonostor, jud. Maramureș) a fost jefuită de două clopote în valoare de 100 de florini. Biserica din Sz. Kopalnic (Copalnic, Szurdukkápolnok, jud. Maramureș) a fost jefuită de un clopot, a suferit pagubă și cu „banii kossutieni” în valoare totală de 82 florini. O pagubă mai serioasă a avut biserica din Koruia (Coruia, Karuly, jud. Maramureș) care a pierdut două clopote și

²⁴² Idem, loc. cit., f. 128.

²⁴³ Miha, *op. cit.*, p. 449, 451.

în bani kossutieni 8 florini, totul în valoare de 293 florini. O pagubă și mai mare au avut-o bisericile din Kovasiu (Făurești, Kováskápolnok, jud. Maramureș) care au fost jefuite de 4 clopote (câte două de la fiecare biserică), de veșmintele sfinte și lumânări, totul în valoare de 260 florini. Biserica din Berința (Kővárberence, jud. Maramureș) a fost păgubită de două clopote, ungurii au dat înapoi un clopot după ce l-au zdrobit, astfel că paguba este de 130 florini. Biserica din Preluca (Veche sau Nouă, Preluka ?, jud. Maramureș) a fost jefuită de un clopot ce costa 100 florini, cea din Russoru (Rușor, Rózsapatak, jud. Maramureș) de două clopote, unul în greutate de 125 libre, altul de 102 libre, în valoare totală de 223 florini, biserica din Măgureni (Nagyhegy, jud. Maramureș) a fost și ea jefuită de două clopote în valoare de 120 florini, biserica din Ulmușei (Probabil Ulmoasa, Ulmásza, cătun al orașului Baia Mare ?) cere 120 florini despăgubire.

Bisericii din Vad (Révkápolnok, jud. Maramureș) i s-au luat 3 clopote de 120, 100, 30 libre, în valoare de 300 florini. Cele două biserici din Boereni Inferior și Superior (Boérfalva, jud. Maramureș) și-au pierdut 4 clopote în valoare de 400 florini, dar biserica din Băiuțiu (Băiuț, Erzsébetbánya, jud. Maramureș) n-a suferit nici o pagubă din partea ungarilor. Biserica din Dobricu (Dobricu Lăpușului, Láposdobrek, jud. Maramureș) a fost jefuită de două clopote în valoare de 200 florini, cea din Groși (Tőkésbánya, jud. Maramureș) de un clopot care valora 80 de florini. O pagubă severă a suferit biserica din Cufaia (Cufoaia, Kohópatak, jud. Maramureș) care a fost complet arsă, jefuită de veșminte, de vase sfinte în valoare de 748 florini și 50 crețari; și satul a fost prefăcut în nimic tot prin focul pus de unguri, așa că nu va putea contribui la recuperarea pagubelor decât prin transporturi și prin meșterii comunității („va da manuarii operarii”). Biserica din Larga (Tágfalva, jud. Maramureș) a fost jefuită de două clopote ce valorau 120 florini, cele două biserici din Lupușu Românesc, Inferior și Superior, (Lăpuș, Oláhlápios, jud. Maramureș) au pierdut fiecare câte două clopote, deci 4, în valoare de 400 florini, biserica din Libotin (Liboton, jud. Maramureș) a fost jefuită de două clopote în valoare de 150 de florini. Biserica din Mașca (Răzoare, Macskamező, jud. Maramureș) a pierdut un clopot care costă 80 de florini, cea din Poiana Botizei (Poiana Botzii, Rákosfalva, jud. Maramureș) două clopote și 14 florini bani gata,

paguba fiind de 144 florini, cea din Poiana Porcului (Fântânele, Lapospataka, jud. Maramureș) a pierdut două clopote care costă 150 florini, cea din Rohia (Rohis, jud. Maramureș). Bisericii din Suciul de Jos (Alsószőcs, jud. Maramureș) i s-au luat în bani gata 43 florini, celei din Suciul de Sus (Felsőszőcs, jud. Maramureș) i s-au sfărâmat unele vase sfinte, i s-au luat veșmintele în valoare de 30 florini, dar biserica din Strâmbu (Strâmbu-Băiuț, Kohóvöly, jud. Maramureș) n-a pătit nimic din partea ungarilor. Ungurii au luat scânduri de la biserica din Lăpușul Unguresc (Târgu Lăpuș, Magyarlapos, jud. Maramureș) în valoare de 12 florini, de la biserica din Ungureni au răpit două clopote (Ungureni, Nemesbudafalva, jud. Maramureș) care costă 200 florini, de la cea din Cupșeni (Kuposfalva, jud. Maramureș) două clopote și două cărți în valoare de 75 florini (semn că clopotele erau mici și ieftine). Pentru primele 14 biserici, paguba a fost calculată la 2.128 florini și 30 creițari, pentru celelalte 20 la 2.932 florini și 50 de creițari²⁴⁴.

Cooperatorul Ioan Pop a ridicat pentru biserica din Brebeni 60 florini, pentru cea din Cernești 30 florini, parohul Mihail Anca pentru biserica din Copalnic-Mănăștur 50, parohul Nechita Buzdugan pentru biserica din Copalnic 40, parohul Nicolae Pop pentru cea din Cornia 60 florini. 100 de florini au primit parohii Eremia Avram și Ioan Bretan pentru biserica din Coaș, 50 de florini a ridicat Petre Flore parohul Berinții, 40 Gabrile Simion, parohul din Preluca Veche, 60 florini Mihai Botha „sufleteriu” în Rușor, 50 florini parohul Ioan Medan din Măgureni, 60 administratorul din Vad, Petru Flore. Parohul Andreu Man a ridicat 120 florini pentru bisericile din Boiereni (Felső und Also Boerfalva), parohul Gregoriu Iuga a primit 60 florini pentru biserica din Dobricu Lăpușului, administratorul Gavril Bosga 40 pentru cea din Groșii Țibleșului. Cufos Pătișor a ridicat 200 florini pentru biserica din Cufoaia ce a fost transformată în cenușă, Gavril Bosga 50 pentru biserica din Larga, parohul Nicolae Pop 100 florini pentru cele 4 clopote din bisericile Lăpușului (Felső și Alsó Oláh Lapos). Vasile Perhaită a primit 60 florini pentru clopotele bisericii Libotinului, Ioan Petrișor 40 pentru biserica din Răzoare, Teodor Coman 50 pentru cea din Poiana Botizii,

²⁴⁴ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 72-73.

Samuilă Zaharie 60 pentru biserica din Fântânele, Ioan Marton a ridicat 50 florini pentru cea din Rohia, Teodor Pofan doar 25 pentru bunurile sustrase din biserica din Suciul de Sus, Vasile Găvruş 60 pentru cea din Ungureni, în calitate de administrator, și tot Vasile Găvruş, de data aceasta în calitate de paroh, 50 florini pentru biserica din Cupșeni²⁴⁵. În acest protopopiat pagubele cele mai mari s-au datorat faptului că armatele Ungariei au rechiziționat clopotele pentru a le topi și a-și confecționa gloanțe și probabil și muniții pentru tunuri.

Pentru protopopiatul Dârjei s-au solicitat ajutoare doar pentru două biserici greco-catolice și anume biserica din Tihu (Tihău, Tihó, jud. Sălaj) și din Cemucu (Csernek, jud. Sălaj). Aici protopop era Vasilie Nemeș. Pentru prima biserică s-au cerut 251 florini pentru că a fost arsă parțial, i s-au luat vasele sfinte, veșmintele, pentru a doua 160 florini și 38 creștari, în total 411 florini și 38 creștari. Comunitățile și ele arse parțial de unguri nu au resurse proprii pentru a-și recupera singure pierderile²⁴⁶. Ioan Keselyi a ridicat 200 florini pentru amândouă²⁴⁷. Ilie Muntian, administratorul parohiei Șmigului (Somagyom, Schmiegen, jud. Sibiu), curatorul Vasilică Cosma, ctitorul Filimon Cheliu mărturisesc, în „cunoștința sufletelor” și întăresc cu semnăturile lor că maghiarii le-au luat clopotul de la biserică în greutate de 60 funți, au stricat școala în care au învățat „pruncii și pruncuțele satului” care valora 100 de florini. Maghiarii au deteriorat și o casă de pe terenul ecleziei după care aceasta lua în fiecare an taxă, „dar de atunci taxa bisericii a încetat”. La biserica Gyacoșului (Giacăș, Gyakos, Jakabsdorf, jud. Sibiu) s-a făcut o pagubă de 20 de florini în sensul că biserica, pentru a-și salva clopotele, a plătit maghiarilor această sumă din lada bisericii (a scăpat ieftin). Mărturiile datează din 23 mai 1852²⁴⁸.

Tot la 23 mai 1852 parohul greco-catolic al Agrișteului (Egrestő, Erlenwald, jud. Mureș), Georgie Vics (Vici), curatorul Mihail Roșca,

²⁴⁵ Mișu, *op. cit.*, p. 465, 467.

²⁴⁶ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 78.

²⁴⁷ Mișu, *op. cit.*, p. 461, 463.

²⁴⁸ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 84.

fățul Secară Toader, ctitorii Sârbu, Ștefan, Ioan Pop, Oltian Petru, Munteanu Onuț, Ioan Necula își înștiințează protopopul că „prin furia rezelului trecut” biserica și-a pierdut ambele clopote care cântăresc 75 de funți; fiecare funt costă 3 florini ceea ce înseamnă că valoarea clopotelor se ridică la 225 florini, la care trebuie adăugată o cădelniță pe care ungurii au luat-o din casa parohială care este estimată la 3 florini, în total cerându-se suma de 228 florini. Ungurii, știind că biserica este săracă n-au intrat în ea, deoarece nu găseau alte bunuri²⁴⁹. Parohul greco-catolic al Olah Solymoșului (Küküllősolymos, Șoimuș, Schalmen, jud. Mureș) Mihail Popovici, curatorul Molduvan Iuon, făcuratorul Molduvan Flora, cantorul Molduvan Iuon, mărturiseau că „Sfânta Biserica noastră Greco Catholică Unită” a fost păgubită prin „păgânii de rebeli” după cum urmează: cădelnițe în valoare de 4 florini, potirul 3 florini, un discos 1 florin, trei candelă „faine” 3 florini, față de masă faină de pe prestol, 3 florini, o dveră roșie 2 florini, 1 „aer”, mânecări, procovițe 1 florin. Ungurii au dărăburit și au zdrobit un Apostoler care a valorat 10 florini, cinci icoane de sticlă („de glaje”) 5 florini, 7 ferești ale bisericii care fac 3 florini și 30 crețari, un patrafir și un talon care face 4 florini. În afara bisericii, ungurii au zdrobit streășina din jurul ei, s-a refăcut o „mijă de șindrilă. Mija patru zloți, două miji de cuie de șindrilă cu doi zloți, care fac laolaltă șase”. Rebelii au furat toaca de fier, ciocanele de fier în valoare de 5 florini. Biserica a avut 2 buți de vin (60 devre de vin), o bute au dus-o cu totul ungurii, la cealaltă i-au spart fundul și vinul s-a vărsat tot²⁵⁰.

Ioan Costa (Kosztá), protopopul Ibașfalăului (Dumbrăveni, Erzsébetváros, Elisabethstadt, jud. Sibiu) își trimitea „Specificațiunea pagubelor a S. biserici G. Catolice din districtul Ibașfalăului prin rezoluțiunea maghiară din 1849 cauzate” din Kis Șalor (Magyarsáros, Delenii, Klainferken, jud. Mureș) la 25 mai s.v. 1852. Costa s-a semnat ca arhidiacon al districtului Ibașfalău greco-catolic, ceea ce înseamnă și protopop, cele două denumiri fiind similare ca rang, prin comparație cu ortodocșii. În Czigmandru (Țigmandru, Cikmántor, Zuckmantel, jud. Sibiu) situat în districtul militar Sibiu, cercul Sighișoara, biserica a

²⁴⁹ Idem, loc. cit., f. 87.

²⁵⁰ Idem, loc. cit., f. 88.

pierdut un clopot, bani, veșminte în valoare de 84 florini, 39 creițari, în Agrișteu (Egrestő, Erlenweld, jud. Mureș) din districtul Sibiu, cercul Maderașului, biserica a pierdut două clopote, o cădelniță care valorau 91 florini, 12 creițari, în Gigany (Gogan, Gógan, Gugendorf, jud. Mureș) din același district militar, cercul Holdvilag (Hogilag, Halwelagen, jud. Sibiu), biserica a răscumpărat clopotul cu 5 florini, în Gyakos (Giacăș, Jakobsdorf, jud. Sibiu), clopotul a fost răscumpărat cu 8 florini. Biserica din Karolya (Coroi, Kóród, jud. Mureș) a pierdut un clopot de 75 funți, un florin costa 1 funt și 12 florini bani gata, care fac 90 florini. Biserica din Leppend (Leppendorf, Lepindea, Leppend, jud. Mureș) din districtul militar Alba, cercul Dioșiului (Denșu, Diós, jud. Cluj) a pierdut un clopot de 50 funți, cea din Kis Sáros a fost păgubită de veșminte, din ladă i s-au luat 17 florini, ungurii au dus un clopot de 52 funți, în total 78 de florini. Mai multe scule în valoare de 111 florini și 30 creițari au fost luate de la biserica din Oláh Solymos iar de la cea din Smig (Șmig, Somogyon, Schmiegen jud. Sibiu) din districtul militar Sibiu, cercul Mediașului a fost păgubită de un clopot mare care l-au schimbat romano-catolicii cu un clopot mai mic al lor ce se afla și atunci la biserica din Șmig a acestora. În plus ungurii au stricat casa de școală, o casă de pe terenul bisericii, toată paguba ridicându-se la suma de 200 florini. Suma cerută ca despăgubire pentru tot districtul bisericesc este de 528 florini, 21 creițari²⁵¹.

Parohul Mihail Nagy din Țigmandru a primit 50 florini, George Viciu din Agrișteu 50, Raț Ioan din Gogan Varolea 30, Popovici Mihail din Șoimuș 40, Elie Muntean din Șmig 30, Georgie Popovici din Lepindea 25 florini²⁵².

Cetățenii români din comunitatea Pintic (Pinticu, Szászpéntek, Pintak, jud. Bistrița-Năsăud) supracuratorul Pop Ioan, projudede Bercan Andrei, curatorul Toma Vasilie, curatorul Pop Toader, săteanul Lup Dumitru, fătul Dedean Nicolae îl înștiințează pe mai marele lor bisericesc, administratorul protopopesc al districtului greco-catolic al Fărăgăului, Gabriei Chețan, că ungurii, după ce l-au ucis în Târgu Mureș pe preotul lor Ștefan Moldvai, au venit și în sat și i-au luat tot ce a

²⁵¹ Idem, loc. cit., f. 89.

²⁵² Mișu, *op. cit.*, p. 487, 489, 491.

avut în casă. În mai multe rânduri insurgenții unguri s-au urcat în podul bisericii unde au căutat bani și alte bunătăți pe care le credeau ascunse. S-au urcat și în turn dorind să ia clopotele dar după ce au fost rugați de credincioși să le lase la locul lor au renunțat la idee, dar au deteriorat podul și arcul bisericii. Reparațiile au costat 1.500 florini, deoarece s-a făcut stucatură nouă, meșterul în lemn a fost plătit cu 230 florini, meșterul zidar a costat 490 florini, plutașul de la care s-au cumpărat lemnele – acum plecat cu pluta – a primit 350 florini, varul a costat 150 florini pe fier, cuie de stucatură s-au plătit 200 florini, pe băutură la meșteri 80 florini, fără a se calcula mâncarea, transporturile și cei ce au lucrat manual. Banii au fost împrumutați pe cautiunea preotului, deoarece comunitatea, pustiită și ea de unguri, nu dispunea de surse proprii. Credincioșii români greco-catolici se roagă ca din cei 30.000 florini să primească și ei banii necesari ca să-și plătească datoria. Preotul Demetriu Moldvai (probabil fiul lui Ștefan Moldvai, cel ucis de unguri) adeverește că suplica credincioșilor săi este adevărată, cu precizarea că o parte din datorie a fost plătită și dacă biserica va beneficia de ajutorul statului imperial se va plăti toată datoria²⁵³. Se mai face precizarea că după ce ungurii au spart arcul bisericii parohienii l-au scos afară, au luat bani împrumut pe creditul parohului, au întărit biserica din nou cu stucatură și cer un ajutor de la stat în valoare de 600 florini. A treia parte din datorie e plătită de parohieni, două părți urmează a fi plătite de stat²⁵⁴. La 6 iunie 1852, notarul comunal al Pinticului, Pantea Maxim, face cunoscut „tuturor celor ce se cuvine a ști” că la această a șasea zi din iunie a venit înaintea lui Meister Gyrko, cetățean sas din comunitatea Sajoului (Nagysajo, Șieu, Grosschogen, jud. Bistrița-Năsăud) și în fața protopopului Fărăgăului, și a mărturisit cu gura sa, a tras crucea înaintea numelui său întărindu-și mărturisirea că supremul curator al bisericii greco-catolice din Pintic, i-a plătit 230 florini, după cum le-a fost înțelegerea, în afara mâncării, băuturii și a forței de muncă necesare construirii noii stucaturi care el ca meșter în lemn a făcut-o în locul arcului bisericii stricat de insurgenții unguri care în scurt timp după

²⁵³ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 93-94.

²⁵⁴ Idem, loc. cit., f. 95.

aceea „a căzut jos în biserică”. Notarul specifică faptul că mărturisirea a scris-o „precum mi-a dat-o înainte”, pe care o întărește cu subscrierea numelui și cu „uzual sigil al meu”²⁵⁵.

Vicearhidiaconul protopopiatului Vajdacutei, Gabriel Fogorași (Făgărășianu) și notarul tractual Isaia Moldovan au calculat paguba din cele 8 comunități din district la suma de 1.669 florini și 40 creițari. În Tirimia Mare (Tirimia, Nagytereni, jud. Mureș), situat în districtul militar Alba Carolina, cercul B. Besenyo (Valea Izvoarelor, Buzásbesenyő, jud. Mureș) biserica a fost jefuită de un clopot și alte scule bisericești în valoare de 82 florini, plus bani gata. Însuși opidul a fost jefuit și supus multor vexațiuni și singur nu-și poate cumpăra clopotul și sculele. În Vaidacuta (Vajdakuta, jud. Mureș), situată în aceleași unități administrative militarizate, biserica a fost jefuită de două clopote în valoare de 63 florini, cea din Tirimioara (Kisteremi, jud. Mureș) de două clopote care costă 120 florini, cea din Vidrasău (Vidrátseg, jud. Mureș) a fost jefuită de două clopote, de scule bisericești care fac 155 florini. Comunitatea Vidrasăului a fost prădată prin foc și nu poate ajuta cu nimic la recuperarea pierderilor prin forțe proprii. Biserica din Chirileu (Kerelő, jud. Mureș), fiind din lemn, a ars până la fundament prin focul pus de unguri, care au luat clopotul, cărțile, veșmintele bisericești și comunitatea cere un ajutor de 700 florini. Paguba în totalitatea ei era de 903 florini și 0,6 creițari dar prin contribuțiile unor particulari generoși comunitatea a fost ajutată cu 140 florini. Biserica din Cerchizii Mari (Cerghid, Nagycserged, jud. Mureș) a fost jefuită de toate sculele, de un clopot și cere un ajutor de 235 florini specificând că „starea oamenilor e foarte mizerabilă”. Până acum toate satele menționate făceau parte din districtul militar Alba Carolina, cercul B. Besenyo. În V. Udvarhely (Vámosudvarhely, Odrhei, jud. Mureș) situat în districtul militar Odorheiu Secuiesc, cercul Baczka Mandaras (Backamadaras, Păsăreni, jud. Mureș) biserica „s-a dezbrăcat de toate, singuri păreții au rămas”. Comunitatea cere un ajutor de 204 florini, 40 creițari, deoarece poporul situat în drumul țării a fost jefuit,

²⁵⁵ Idem, loc. cit., f. 96. Dimitrie Moldvai, fiul lui Ștefan Moldvai, Moldovan, viceprefectul Legiunii XII, executat alături de Constantin Roman Vivu, a primit un ajutor de 20 florini, vezi Mișu, *op. cit.*, p. 475.

sărăcit și "nu este în stare a ajuta". În Korudu (Coroi, Kórod, jud. Mureș) situat în aceleași unități administrative ca Odrheiul, biserica și-a pierdut sculele, un clopot și cere un ajutor de 110 florini²⁵⁶.

Parohul unit Simion Șuteu din Tirimioara a primit 50 florini, Gabriel Fogorași din Tirimia 60, Vasile Fodor din Vaidacuta 30, Georgie Pop din Vidrasău 100, Isaia Moldovan din Chirileu 500 (cea mai mare sumă), Georgie Pop din Cerghid 120 florini²⁵⁷.

La 27 mai 1852 vicarul Făgărașului Ioan Chirilă l-a înștiințat pe Alexandru Sterca Șuluțiu că pe tot cuprinsul vicariatului doar biserica din Cohalm a fost păgubită de unguri. Cohalmul (Rupea, Kóhalom, Reps, jud. Brașov) era situat în districtul militar Sibiu, cercul Cohalm iar biserica a fost jefuită de veșminte, vase sfinte, alte scule bisericesti; comunitatea a fost supusă la contribuții de război în 1848-1849 și în 1851 a suferit inundații și cere un ajutor de 103 florini și 30 de creițari²⁵⁸. La 24 mai 1852, Ioan Fodor, administratorul eparhiei Hunedoara îl înștiința pe Alexandru Sterca Șuluțiu că în districtul lui bisericesc, de altfel sărac, providența divină a apărât atât de bine bisericile încât nici una nu a fost stricată sau arsă. Doar biserica Ploscabanei (cătun al satului Teliucu Superior, Felsőtelek, jud. Hunedoara) a fost păgubită de veșmintele și sculele bisericesti. Administratorul a ieșit el însuși la fața locului și împreună cu parohul locului, Petru Bran, și curatorii acelei biserici în ziua de 20 mai au estimat că paguba nu depășește suma de 12 florini și 20 creițari. Au fost luate un stihar de carton, prețuit la 6 florini, 1 aer nou de mătase 2 florini și 24 creițari, 2 procovițe mici de mătase 1 florin și 36 creițari, o lingură 20 creițari, 1 clopoțel de bronz („cioaie”) cu care se dă semnalul îngenunchierii în biserică, 48 creițari, zalele de la o cădelniță nouă 1 florin și 12 creițari. Fodor îl informa pe Episcop că a controlat în aceeași zi și veniturile bisericii Ploscabanei, casa bisericii și a constatat că dispune de 304 florini și 33 creițari și așteaptă în plus și achitarea unor restanțe de taxă de la jelerii așezați pe locul mănăstirii. Administratorul consideră că biserica, având izvoare proprii de venit, își

²⁵⁶ Idem, loc. cit., f. 97.

²⁵⁷ Miha, *op. cit.*, p. 481.

²⁵⁸ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 98-99.

va recupera singură paguba și astfel suma de 12 florini și 20 creițari se poate da la altă biserică, "de totul arsă și jefuită și cu nici un venit prevăzută"²⁵⁹.

Se pare că administratorul Ioan Fodor nu avea toate datele în 24 mai când își informa mai marele bisericesc că singura biserică păgubită din districtul lui bisericesc era cea din Ploscabana. Tot el își informa Arhiereul, la 29 mai 1852, că i-a sosit un raport de la parohul Bârcei Mari (Nagybarcsa, jud. Hunedoara), David Josan, care, bolnav fiind, nu și-a trimis înștiințarea odată cu ceilalți parohi, de unde administratorul a tras concluzia că nici această biserică n-a fost jefuită de unguri. După sosirea raportului din Bârcea Mare, Fodor a ieșit la fața locului și împreună cu parohul David Josan, cu curatorii și cu alți fruntași, „căpetenii” ale aceluiași popor, a estimat „după prețul cel mai de rând și de jos” paguba la 58 florini. Biserica din Bârcea Mare a pierdut un rând de veșminte de mătase, un stihar alb în valoare de 18 florini, două rânduri de veșminte de carton 12 florini, un aer de mătase 2 florini, un potir de cositor cu argint în interior 4 florini, un policandru de sticlă cam stricat 5 florini, 3 candelă de sticlă („de glaje”) 4 florini, un strașnic nou 4 florini, o Psaltire bogată de Țara Românească 4 florini, un Ceaslov, un Catavaseriu de Blaj 3 florini, o cruce frumoasă de lemn 1 florin, un lacăt mare de fier de la ușa bisericii 1 florin. În cazul comunității din Bârcea Mare lucrurile erau diferite, biserica era săracă, erau doar 37 de case cu enoriași uniți care, totuși, în ultimii 4 ani au reușit să-și ridice biserică nouă de piatră care este acoperită, dar nu este pe de-a întregul terminată, așa că recomandă ca biserica să se împărtășească din „Prea Înalta Milă și Împărătescul dar”²⁶⁰.

În Kizdi Polyan (Kézdiszentkereszt, Poian, jud. Covasna) care din punct de vedere bisericesc ținea de protopopiatul Hárómszék (Trei Scaune) condus de protopopul Alexandru Arpadi și administrativ de districtul militar Odorheiu Secuiesc, cercul Sfântu Gheorghe (Szent György) ungurii au distrus („răsluit”) și prădat toate cărțile, veșmintele cele sfinte bisericești, biserica a fost luată pe seama ungarilor, creștinii, de frica lor, s-au convertit la confesiunea ungurească. Comunitatea

²⁵⁹ Idem, loc. cit., f. 101-102.

²⁶⁰ Idem, loc. cit., f. 103-104.

săracă, a fost aprinsă de 3 ori, încât și pomii de pe pământ au ars, așa că nu poate să-și cumpere alte cărți bisericești și veșminte, și cere un ajutor de 60 florini de la stat. În Arkos (Arcuș, jud. Covasna) husarii lui Kossuth au tras hainele bisericești și de pe preot iar comunitatea jefuită, săracă, preotul la fel de sărac, nu-și pot cumpăra veșminte bisericești și cer un ajutor de 16 florini și 76 creițari²⁶¹. La 2 iunie 1852 poporul greco-catolic credincios al Buzdului (Szászbuzd, Busd, jud. Sibiu) îl înștiința pe Episcopul Alexandru Sterca Șuluțiu că a obținut loc de biserică („de oratoriu”) și vor să-și construiască o casă de rugăciune „ca să scăpăm de batjocura celor neuniți, care până acum cu noi o săvârșea” (deci țineau slujbe alternativ în aceeași biserică). Poporeni săraci, au cerut prin protopopul lor Ștefan Moldovan ajutor de la autorități, dar neprimind răspuns au făcut un împrumut de 400 florini cu care s-au apucat de lucru. S-au bucurat când au auzit că Împăratul acordă bisericilor greco-catolice 30.000 de florini și-l roagă pe Șuluțiu să-i ajute să primească un ajutor de 100 florini sau „după cum vom avea grație înaintea Mărimii Tale și mai mult” pentru a-și termina „casa cea de rugăciune, în care intrăm să înălțăm umilita rugăciune pria bunului Dumnezeu pentru îndelungata viață a înaltului nostru Împărat și a Mărimii Tale”²⁶².

Protopopul Ștefan Moldovan al Mediașului a calculat paguba provocată de maghiari bisericilor unite din tractul său la suma de 684 florini. Ungurii au tras focuri de armă în turnul bisericii din Băgaciu (Szászbogács, Bogeschdorf, jud. Mureș) dorind să nimerească crucea și au stricat un geam și mai multe țigle în valoare de 16 florini. Biserica, săracă, datoare la 9 creditori cu 187 florini și 45 creițari, cere ajutor de la stat. Biserica din Agârbiciu (Szászegerbegy, Arbegen, jud. Sibiu) a fost jefuită de toate bunurile, ungurii i-au distrus și interiorul și cere un ajutor de 30 0florini. Poporul jefuit de rebeli, inundat, nu poate ajuta decât cu palmele la reparații. Biserica din Șeica Mare (Nagyselyk, Marktschelken, jud. Sibiu) era în construcție, a fost prădată de unguri și cerea un ajutor de 168 florini. Poporul credincios își construia școală și nu-și mai poate ajuta și biserica. Biserica din Proștea Mare (Târnavă,

²⁶¹ Idem, loc. cit., f. 108.

²⁶² Idem, loc. cit., f. 111-112.

Nagyekemező, Grossprobstdorf, jud. Sibiu) a fost jefuită în valoare de 95 florini, poporul vrea să-și construiască școală, biserică, într-un loc mai apt și are nevoie de ajutor imperial. Biserica din Ibișdorf (Ighișu Vechi, Olahivanfava, Rumänisch-Eibesdorf, jud. Sibiu) a pierdut un rând de haine preoțești, cere 40 de florini, cea din Mediaș a fost jefuită de sculele bisericesti ce se aflau la casa parohială, biserica e datoare 800 florini, poporul e prădat, pe jumătate ars și are nevoie de ajutor²⁶³.

Parohul unit Demetrie Pop din Agârbiciu a primit 120 florini, fratele său întru Christos, Aron Domșa, din Șeica Mare, 80 florini, Ambrosiu Blăjan din Târnava 50, Nicolae Doctor din Ighișu Vechi 40, Ștefan Moldovan, paroh și protopop greco-catolic în Mediaș 60 florini, Ioan Costea din Băgaciu 20 florini²⁶⁴.

La 23 mai 1852 Leontin Leontianu, protopopul districtului bisericesc al Mureș Uioarei îi trimite prea grațiosului său „Domn și Părinte”, Episcopul Alexandru Sterca Șuluțiu, un „înfățișat conspect din protopopiatul Mureș-Uioarei despre cauzata bisericilor introscrise, sub trecută revoluțiune păgubite”²⁶⁵. În Mureș Uioara de Sus (Ocna Mureș, Marosüjvár, Mierschhall, jud. Alba) ungurii au jefuit toate veșmintele, vasele sfinte, cărțile bisericesti, între care Mineiul și Biblia, au distrus toată ornamentația interioară a bisericii, paguba ridicându-se la suma de 180 florini. Ungurii arieșeni au jefuit pe românii din Mureș Uioara de toate vitele de jug, au ars partea cea mai mare a satului, împreună cu casa parohială. Biserica din Nagylak (Noșlac, Marosnagylak, jud. Alba) a fost jefuită de toate vasele sfinte, de veșmintele bisericesti, parțial arse, parțial jefuite, icoanele au fost împușcate de unguri care au ars și au stricat toate cărțile pricinuind o pagubă de 220 florini. Comunitatea din Noșlac în prima bătălie cu ungurii arieșeni și vințeni și-a văzut arse multe case, vitele au fost ucise, casa parohială a fost prefăcută în cenușă. Biserica din Mureș Kaptalan (Căptălan, Maroskaptalan, jud. Alba) și-a pierdut veșmintele, cărțile bisericesti, vasele bisericesti, interiorul a fost deteriorat, paguba este de 120 florini. Comunitatea Căptălanului a fost

²⁶³ Idem, loc. cit., f. 113.

²⁶⁴ Mișu, *op. cit.*, p. 489, 491.

²⁶⁵ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 114-115.

parțial arsă, concomitent cu cea a Noșlacului, casa parohială a ars „vitele oamenilor s-au răpus, precum și ustensilele economice”. Biserica din Mureș Kopand (Copand, Maroskoppánd, jud. Alba) și-a pierdut veșmintele, vasele sfinte, cărțile bisericești, parte jefuite, parte deteriorate, paguba fiind de 80 florini. Comunitatea Copandului era tare săracă, biserica, situată în afara satului, se risipește, poporul credincios nu-și poate procura „trebuincioasele veșminte, vase și cărți”. În Oroșia (Marosoraszi, jud. Mureș) biserica a fost jefuită de două clopote vechi de 150 de ani, de vasele sfinte și alte ornamente bisericești în valoare de 180 florini. Castele române au fost ajutate în lupta cu secuii de puținii soldați imperiali și comuna Oroșia a avut mult de suferit din partea secuilor care au prădat-o.

Biserica din Kucusu (Cuciskutyafalva, jud. Mureș) a fost jefuită de vasele sfinte, veșmintele bisericești, un clopot, unele ornamente din interior, parțial jefuite, parțial distruse, în valoare de 90 florini. Comunitatea Cuciului era și ea tare săracă, iar castele secuilor fiind situate chiar lângă ea, maghiarii au prădat-o rău și credincioșii români greco-catolici nu-și puteau recupera paguba prin forțe proprii. Biserica din Cisteiu Unguresc (Cisteiu de Mures, Magyarcsesztve, jud. Mureș) și-a pierdut veșmintele bisericești, partea cea mai mare a cărților, între care și Mineiul, vasele sfinte, cădelnița, în valoare de 80 florini. Comunitatea Cisteiului Unguresc este pe jumătate arsă, casa parohială este prefăcută în cenușă, oamenii au fost jefuiți, nu-și poate recupera paguba de una singură. Mănăstirea Ciungii (Uioara de Jos, Csongva, jud. Alba) a fost prădată de toate veșmintele, vasele și podoabele interioare, podeaua este parțial deteriorată, când ungurii au luat clopotul acesta a căzut pe podea, paguba fiind de 80 florini. Venitul modest al mănăstirii a fost și el prădat de unguri, astfel că preotul administrator nu-și poate recupera paguba provocată de rebelii unguri ce au staționat la Uioara. Suma pe tot protopopiatul a fost calculată la 1.030 florini iar Leontin Leontianu își încheie astfel raportul: „Sub revoluțiunea funestă de curând trecută, toate bisericile din protopopiatul M. Uioarei au suferit în parte, sus scrisele însă stătătoare pe malul Mureșului au fost vatra focurilor, cauzate atât de către unguri-arieșeni, cât și de rebeli-secuii”²⁶⁶.

²⁶⁶ Idem, loc. cit., f. 116.

Am dori să comparăm afirmația lui Leontin Leontianu că politica și revoluția maghiară a fost pentru națiunea română o „revoluțiune funestă” cu aceea a marelui istoric și patriot ceh Frantisek Palacky care și el sublinia că în „primăvara popoarelor” s-au consumat în Imperiul Habsburgic două revoluții dualiste sau dualistice ce reprezentau un real pericol pentru nemaghiari și negermani; aceștia sunt și vor fi amenințați de egoismul și centralismul dominator, exclusivist al celor două națiuni „istorice”, austriei și ungurii. El a afirmat că acest dublu rău era mai greu de dus și de suportat decât unul singur – lucru evident chiar și pentru cel mai modest intelect – în comparație cu care administrația unui singur monarh, adesea blândă și paternală, este mai puțin periculoasă. Palacky vede în politicile ungară și austriacă principalele piedici în calea federalizării Austriei și făuririi prin ea a Austriei Mari care în concepția lui urma să devină protecția naturală a tuturor națiunilor de pe cuprinsul ei și nu numai a celor două națiuni care în martie 1848 au instaurat un dualism modern pe care l-au perfectat și l-au reinstalat în februarie 1867, năruindu-i toate proiectele și programele propuse și susținute cu ani înainte. Dar și românul Vincențiu Babeș a spus clar că dualismul din 1867 este fătul celui din 1848. Ioan Antonelli a afirmat tot atât de limpede că ungurii le-au așternut românilor și slavilor în 1848 și 1867 patul, așternutul sau statutul de hiloți politici. Prefectul Axente Sever vede că în primăvara lui 1848 Împăratul i-a dat pe români și pe slavi pe mâna ungurilor și deși se ceartă și se bate cu ei între octombrie 1848 - august 1849, tot pe neunguri îi plasează în 1867 sub aceeași putere și dominație ungurească. Croatul Ogarev-Ostrokinski a afirmat categoric că până când majoritățile naționale nu se vor emancipa de sub stăpânirile minorităților dominatoare austriacă și ungară prin federalismul etnic nu va exista pace și siguranță pentru Monarhia Habsburgică. Istoriografia noastră trebuie să dovedească mai multă încredere în românii și slavii trăitori și înfăptuitori ai evenimentelor din 1848 care au văzut că tocmai ungurii și austrieii cu revoluțiile lor egoiste le-au blocat accesul la drepturile naționale colective pe care le doreau cu atât de mare ardoare și pentru care au susținut adevărate Războaie Naționale sau mișcări politice de rezistență contra dualismului între martie-septembrie 1948. Problema esențială este că nu mai putem

susține că românii au făcut revoluție în martie-mai 1848 pentru simplul fapt că liderii lor căzuți pradă revoluției ungare – ca și slavii – n-au avut nici un interes să se sacrifice dominației Pestei nici să devină simple lipituri și umpluturi la unica națiune politică ungară. Nu poți face revoluție ca să cazi pe mâna ungarilor și nici nu-ți pui singur ștreangul la gât ca să devii hilot politic al acestora sau să contribui într-un fel sau altul la instaurarea unui regim dualist. Liderii români și slavi nu erau sinucigași, nici fahiri și știind de unde vine pericolul au luptat împotriva lui²⁶⁷.

Parohul Constantin Costan din Uioara de Sus a primit 150 florini, Gregorie Aron din Cisteiu de Mureș 60 florini, Nicolae Barna din Uioara de Jos 20 florini, parohul Gabriel Deac din Noșlac 160 florini, Lazăr Alexandru din Căptălan 80, Popa Maței din Copand 30, Botezan Toader din Oroșia 100, și tot el a ridicat pentru biserica din Cuci 50 de florini²⁶⁸.

La 15 iunie 1852 protopopul eparhiei Bii, Simion Filip, înainta la Blaj „Specificațiunea acelor biserici G. Catolice care spre reedificarea sau repararea bisericilor sale sub revoluțiune arse sau stricate sau jefuite din prea Înaltă milă și dar Împărătesc au lipsă de ajutor”. Se observă că pentru denumirea protopopiatelor unite, în afara termenului de district se folosește destul de des și termenul de eparhie, deși acesta designa în epocă mai ales Episcopia. În Lodorman (Lodormány, Lederman, jud. Alba) situat în districtul militar Sibiu, cercul Bălcaciu (Bolkács, Bulkesch, jud. Alba) biserica a fost jefuită de un clopot de 140 funți care făceau 140 florini. În Lunca (Aranyoslonka, jud. Alba) biserica a fost jefuită de un clopot de 40 funți care face 40 florini, în Micăsasa (Mikeszásza, Feikendorf, jud. Sibiu) biserica a pierdut două clopote, unul de 50 funți, altul de 40 funți, care costă 90 florini. Biserica din Glogovăț (Glogoveț, Kisgalgóc, Tutendorf, jud. Alba) a pierdut veșminte și scule bisericesti în valoare de 95 florini. Toate aceste localități erau arondate administrativ la districtul militar Sibiu, cercul Băgaciului iar localitățile Făget, Tatarlak, Tăuni aparțineau de același district militar dar țineau de cercul Mediașului. Biserica din Făget (Oláhbükös, jud. Alba) a pierdut un

²⁶⁷ Vezi pe larg Dumitru Suciu, *Antecedentele dualismului austro-ungar ...*

²⁶⁸ Mihi, *op. cit.*, p. 451, 453.

clopot de 85 funți care face 85 florini, cea din Tatarlak (Tătârlaua, Felsőtatárlaka, Taterloch, jud. Alba) un clopot de 55 funți iar biserica din Tăuni (Hosszúppatak, Brenzenorf, jud. Alba) un clopot de 95 funți care costă 95 florini (un funt costa 1 florin). Pe totalul „eparhiei” Biia (Magyarbénye, Benden, jud. Alba) Simion Filip – el semna Fülöp – cere un ajutor de 690 florini²⁶⁹.

Simion Filip, ca paroh al Blajului, a primit 300 de florini pentru a recupera odăjdii, podoabele bisericesti, cărțile de cult și alte lucruri prețioase, Iosif Barna din Biia a ridicat un ajutor de 60 florini pentru un clopot care costa 120 de florini având o greutate de 120 de funți, Sofronie Barna, parohul Iclodului a primit 150 florini pentru veșmintele de oficiere a liturghiei, un clopot, Iacob Deac din Spini a primit 40 florini, jumătate din cât costa clopotul pierdut de 80 de funți, Georgie Fulep din Sânmiclăuș a ridicat 25 florini, tot jumătate din cât costa clopotul pierdut de 50 de funți, Georgie Raț a primit pentru biserica din Căpâlna de Jos 40 florini, jumătate din prețul clopotului pierdut de 80 de funți, parohul Ioan Căpocian al parohiei Valea Sasului a ridicat 25 florini, jumătate din prețul clopotului de 50 de funți iar Simion Filip, în lipsa parohului bolnav din Sâncel, a ridicat pentru biserica de acolo 200 de florini pentru odăjdii bisericesti, cărțile de cult, praporii și alte valori. Ioan Pascu, paroh în Lodroman a ridicat doar 50 florini pentru un clopot de 140 funți, parohul Luncii, Ioan Ivan, a primit 20 de florini pentru un clopot de 40 funți, Georgie Pop din Micăcasa 50 de florini pentru un clopot de 90 funți, parohul Samuel Aron al Glogovețului a primit 60 florini pentru veșmintele de oficiere a liturghiei și alte valori²⁷⁰.

La 24 mai 1852 „Elias Farago m.p. Archidiaconus G. Cath. Marusiensis” expedia din Târgu Mureș toate pagubele pricinuite de unguri bisericilor greco-catolice din protopopiatul unit al Mureșului. În Agard (Marosagard, Poienița, jud. Mureș) din districtul militar Odorheiu Secuiesc, cercul Jobbágyfalva (Valea, jud. Mureș), biserica a fost jefuită de un clopot în valoare de 19 florini iar membrii comunității „Agardului fiind lepădați din casele lor, n-au nici o putere” materială. În

²⁶⁹ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 118.

²⁷⁰ Miha, *op. cit.*, p. 445, 447.

Andrásfalva (Sântandrei, Andresdorf, jud. Mureș) din același district militar, cercul Kibéb (Chibeb, jud. Mureș), biserica a fost jefuită de un clopot de 17 ½ funți în valoare de 21 florini, dar credincioșii și-au cumpărat alt clopot. În Balintfalva (Bolintineni, Nyárádbálintfalva, jud. Mureș) din același district militar, cercul B. Madaras (Mădăraș, Backmadaras, jud. Mureș), biserica a pierdut un clopot de 11 ½ funți în valoare de 38 florini, comunitatea va acoperi 1/3 din cheltuială fiind săracă, biserica din Szent Laslo (Sânvășii, Nyáradszentlászló, jud. Mureș), sat din aceleași unități administrative, a pierdut un clopot de 11 ½ funți în valoare de 13 florini și 48 creițari. Clopotul l-a cumpărat un binefăcător, comunitatea nu-i vrednică să-și cumpere altul.

Biserica din Batzka Madaras (Mădărașu de Câmp, Mezőmadaras, jud. Mureș) și-a pierdut un clopot, cărțile, veșmintele în valoare de 41 florini, comunitatea nu-i capabilă să le cumpere, biserica din Bazéd(Bozed, jud. Mureș) a fost jefuită de un clopot și vasele cele sfinte, comunitatea poate acoperi jumătate din valoarea pagubei de 65 lorini, biserica din Csavás (Ceuaș, Trenukirch, jud. Mureș) a pierdut un clopot de 23 funți care costă 28 florini, comunitatea, săracă, nu poate contribui cu nimic la recuperarea pagubei. Biserica din Csittszent Ivány (Sântioana de Mureș, Csittsentivan, jud. Mureș) a pierdut un clopot de 30 funți luat de unguri, altul a fost distrus tot de ei în valoare de 40 funți, enoriașii, săraci rău, nu pot recupera nimic. Biserica din Galambat (Galambod, Porumbeni, jud. Mureș) a fost jefuită de un clopot de 10 funți, veșmintele și vasele sfinte care costă 118 florini. Casele din sat au fost arse, enoriașii abia dacă pot ridica noua casă parohială, nu pot contribui cu nimic. Biserica din Hagymas Bodon (Budiu Mic, Hagymásbodon, jud. Mureș) a fost jefuită de un clopot și alte bunuri care fac 43 florini, enoriașii n-au nici o putere. Biserica din Haraszkerék (Harasztkerék, Roteni, jud. Mureș) a fost jefuită de toate, apoi risipită, clopotele i-au fost duse, paguba se suie la suma de 353 florini. Enoriașii au cumpărat cu bani împrumutați o biserică slabă, dar aceasta, fiind putredă din vechime, nu va dăinui. Bisericile din Jobbágyfalva, Valea și Csikszentmárton (Sânmărtin, jud. Harghita) au fost păgubite de un clopot de 25 funți, costă 30 florini și de un clopot de 25 funți în valoare de 30 florini, comunitățile n-au putere, a doua comunitate a primit clopotul în dar.

Biserica din Karátsonfalva (Nyárádkrarácsonfalva, Crăciunești, jud. Mureș) a fost jefuită de un clopot care până s-a recuperat a crăpat, au fost cheltuiți 25 florini pentru reparații, dar nu se mai poate folosi. Comunitatea, foarte săracă, cere 80 florini. Biserica din Keb. Sz. Ivány (Kebeleszentiván, Ivănești, jud. Mureș) a pierdut un clopot pe care l-au cumpărat cu 50 de florini, comunitatea poate contribui cu 25 florini la cumpărarea unui nou clopot. Biserica din Boos (Bozeni, Székelybós, jud. Mureș) a pierdut un clopot pe care l-a cumpărat cu 30 florini, enoriașii sunt săraci ca și cei din Kölpény (Mezőkölpény, Culpiu, jud. Mureș) unde biserica a fost jefuită de un clopot de 37 funți care costă 51 florini. Biserica greco-catolică din Târgu Mureș a fost jefuită de vasele cele sfinte, de cele mai frumoase scule care fac 140 florini, cu excepția a 2-3 negustori săraci, ceilalți enoriași n-au ce mânca.

O pagubă mai serioasă a suferit biserica din Mező Sz. György (Uzdiszentgyörgy, Sângeorgiu de Câmpie, jud. Mureș); i s-au jefuit vasele cele sfinte, veșmintele, cărțile, contractele și tot ce a avut biserica, „cinetura” bisericii au stricat-o ungurii și au dus-o pe foc în Lagărul lor militar și, în plus, l-au omorât și pe curatorul ecleziei. Suma se ridică la 280 florini din care enoriașii, situați în drum de țară, jefuiți, mâncați de cheltuieli, vor putea suporta doar 50 florini pentru refacerea „cineturii” (brâu de lemne ?!) luate de maghiari. Din biserica din Mező Band (Mezőbánd, Band, jud. Mureș) ungurii au jefuit două rânduri de veșminte, un Ceaslov, o Psaltire, și „ce a fost în biserică tot au zdrobit și furat”. Comunitatea n-are nici o putere materială, cere un ajutor de 50 florini. Biserica din Mező Madaraș (Mezőmadaras, Mădăraș, jud. Mureș) a fost jefuită de un clopot de 42 funți și 30 florini din banii bisericii, cere un ajutor de 81 florini. În Mező Panith (Mezőpanit, Pănet, jud. Mureș) biserica a pierdut veșmintele, a răscumpărat clopotul cu 10 florini, cere un ajutor de 30 florini, deoarece enoriașii n-au nici o putere iar frații lor greco-catolici din Pănet primind poruncă să-și construiască școală, nu pot ajuta cu nimic biserica. Biserica din Mező Sámsond (Mezősámsond, Șincai, jud. Mureș) a pierdut un clopot de 30 funți, cărțile bisericii, un prapor de mătase, cere 60 florini, comunitatea n-are nici o putere.

O pagubă grea a suferit biserica din Nagy Erne (Nagyerne, Ernei, jud. Mureș). Ungurii au luat vasele cele sfinte, veșmintele, tot ce a fost în

biserică. Biserica era în drumul țării, a fost zdrobită de unguri parțial și lemnele au fost puse pe foc, în plus, au luat un clopot de 60 de funți și au dărâmat „superedificatele” (acareturile) bisericii. Comunitatea, jefuită și prădată și ea, abia dacă era capabilă să ridice o casă parohială, cere 300 florini pentru biserică, 400 florini pentru superedificate. Din biserica din Nyárádfő ungurii au jefuit vasele sfinte de argint poleite cu aur, mai multe rânduri de veșminte de mătase, toate cărțile, banii, sculele, au ars turnul acoperit cu plev și biserica. Au fost distruse toate superedificatele preoțești, cantorești, dascălești și școala. Se cere 1.955 florini pentru biserică, 1.300 florini pentru superedificate. Enoriașii, situați în drumul țării, fiind jefuiți, prădați și arși, rămași fără vite, pot contribui la recuperarea pagubelor numai cu meșteri („manuari operari”). Biserica din Sard (Székelysárd, Șardu Nirajului, jud. Mureș), cu o filie, au pierdut două clopote, ambele de 32 funți, se cere un ajutor de 40 florini, enoriașii n-au nici o putere. În Soos Patak (Kerelősospatak, Șăușa, jud. Mureș), ungurii au luat din biserică vasele cele sfinte, toate veșmintele, cărțile, clopotele, apoi au aprins biserica și toate superedificatele preoțești și cantorești, prima pagubă fiind de 600 florini, a doua de 200. Prin revoluțiunea maghiară cea denumită de protopopul Leontin Leontianu „revoluțiune funestă” pentru români, și enoriașii din Șăușa au ajuns la „expremă sărăcie” și abia pot contribui cu meșterii trebuincioși la reparația pagubelor. În Szabad (Mezőszabad, Voiniceni, jud. Mureș) s-au jefuit trei rânduri de veșminte, un clopot de 50 funți și alte scule bisericeste, în valoare de 110 florini, comunitatea poate contribui cu 1/3 din cheltuieli pentru recuperarea pagubei.

În Szabed (Săbed, jud. Mureș) biserica și-a pierdut veșmintele preoțești și icoanele, cere o despăgubire de 30 florini de la stat, enoriașii erau foarte săraci și fără putere. Comunitatea Săbedului deținea și filia Kis Lekintza (Kislekence, Lechincioara, jud. Mureș). Aici vasele cele sfinte au fost jefuite, veșmintele și tot ce a fost în biserică au fost zdrobite, paguba se ridică la 100 de florini. Deși au fost jefuiți de unguri, enoriașii pot acoperi prin forțe proprii a 3-a parte din cheltuieli. În Szent Ana (Marosszentanna, Sântana de Mureș, jud. Mureș) și filia Udvarfalva (Curteni, jud. Mureș) ungurii au dus un clopot de 30 funți, care costă 96 florini, enoriașilor li s-a impus construcția școlii, nu pot contribui cu

nimic, iar în filie ungurii au jefuit veșmintele, vasele cel sfinte în valoare de 34 florini, enoriașii „de tăt săraci” nu pot contribui cu nimic. În Szent Háromság (Szentháromság, Troița, jud. Mureș) ungurii au dus două clopote, ambele de 51 funți, care fac 61 florini, enoriașii sunt foarte săraci. În Szent Lőrincz (Kisszentlőrincz, Lăureni, jud. Mureș) ungurii au dus un clopot de 20 funți care valorează 60 florini, comunitatea n-are nici o putere. Din biserica din Tofalva (Tofalău, jud. Mureș) ungurii au luat un clopot de 55 funți, vasele, veșmintele, cărțile, au văruiat pictura, au tăiat „fruntariul” și l-au dus din biserică, paguba fiind de 250 florini. Enoriașii, păgubiți și prin comasări, jefuiți de „revoluțiunea funestă” pentru ei și toți românii, nu pot contribui cu nimic. Se estimează că nu există comunitate mai nefericită decât Tofalău care n-are nici o putere și, în plus, și-a pierdut și o pădure pe care a avut-o ca zestre bisericească din vechime și acum a ajuns în proprietatea baronului Apor Carol²⁷¹.

Parohul Ioan Harșa din Poienița a primit 20 florini, David Pauleti din Sântandrei 20, Ioan Andraș din Bolintineni 20, tot el în calitate de administrator în Sânvăsăi 20, Teodor Șerban din Păsăreni 40, Moise Niergeș din Bozed 30, Mathe Vasilie din Ceaușu de Câmpie 20, Georgie Popovici din Sântioana 30. Pentru biserica din Porumbeni Petru Csavasi a ridicat 70 florini, pentru biserica din Budiu Mic Demetriu Fogarasi 25, pentru biserica din Roteni distrusă și devastată rău, Andrei Damian, paroh administrator a primit 150 florini. Parohul administrator David Pauleti a primit 20 de florini pentru biserica din Iobăgeni și 20 de florini pentru cea din Mitrești, Andrei Demian 40 florini pentru biserica din Crăciunești, Ioan Tătar a ridicat 25 florini pentru biserica din Ivănești și tot el 20 de florini pentru cea din Bozeni. Pentru biserica din Culpui parohul Ioan Lorinț a primit 25 florini, pentru cea din Târgu Mureș Elie Farago a ridicat 100 florini, pentru cea din Sângeorgiu de Mureș parohul Laslo Georgie tot 100 de florini. Alexandru Mureșan, parohul Bandului, a primit 50 florini, Nicolae Benei 25 pentru biserica din Pănet, Ioan Mutnean (Montăni) 35 pentru cea din Mădăras, Ilie Răchită 40 pentru biserica din Șincai. O sumă mai mare de 300 florini a primit parohul Vasile Caliani pentru biserica din Ernei care a fost devastată și distrusă

²⁷¹ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 121-123.

împreună cu casa parohială. O sumă dublă de 600 florini a primit parohul Vasile Viciu pentru biserica din Ungheni transformată în cenușă și ea și casa parohială, Ioan Mureșan din Șardu Nirajului și filia Surda a primit 40 de florini pentru două clopote, Ioan Precup a ridicat 250 florini deoarece biserica din Șăușa și casa parohială au fost prefăcute în cenușă de unguri. Pentru biserica din Voiniceni parohul Ladislau Pop a ridicat 40 de florini, Vasile Moldovan, paroh și administrator a ridicat 30 florini pentru biserica din Sabed și 50 pentru cea din Lechincioara. Parohul și administratorul Mihai Coroș a primit 20 florini pentru biserica din Sântana de Mureș și pentru cea din Curteni a ridicat 30 de florini, parohul Ladislau Șerban a primit 30 florini pentru biserica din Troița, Candid Laslo tot 30 pentru cea din Lăurenii. Pentru biserica din Topalău, parohul Emanuel Caliani a primit 100 florini, pentru cea din Coroisânmartin, parohul administrator Nicolae Popescu a ridicat 50 florini iar pentru biserica din Odrihei tot el a primit 100 florini²⁷².

Forurile superioare greco-catolice din Blaj au elaborat un *Conspectus communitatum Gr. Catholicum in M. Principatu Transylvaniae existentium, quae in templi suis ob fidelitate met ad hae sionem erga Augustissimum Thronum a rebellibus plus minusque damnificatae praeterata revolutione sunt*. Rubricile acestui Conspect sunt: *Numerus positionum, Nomina Comunitatum in templis damnificatarum, Genus et quantitas damnificationis templorum* și *Reflexiones*. Dar la rubrica *Genus et quantitas damnificationis templorum ingerat* nu sunt date cifre care să estimeze valoarea pagubelor însă acestea se găsesc în rapoartele parohilor și protopopilor dar, în mod special, și în această sinteză se fac estimări în cifre. Potrivit conspectului *In Districtu Cibiniensi* au fost păgubite 12 biserici, *In Districtu Albensis* 36, *In Districtu Rettegiensi* 60, *In Districtu Claudiopolis* 45, *In Districtu Udvarhelyi* 1 (lucru imposibil; probabil conspectul general s-a păstrat parțial). În total în Conspect sunt incluse 154 biserici și nu știm după ce criterii a fost alcătuit, dar, probabil, acesta a fost selectiv, deoarece, de pildă în districtul Odoheiului Secuiesc au fost devastate mai multe biserici, nu doar una. Probabil în Conspect au fost cuprinse, în anumite cazuri, doar bisericile cu pagube mai serioase

²⁷² Mihu, *op. cit.*, p. 481, 483, 485, 487.

sau mai importante. De interes sunt și acele *Reflexiones* ce constituie a 4-a rubrică a acestui *Conspectus*.

În districtul Sibiului pentru 10 sate se menționează la rubrica *Genus quantitas damnificationis templorum: Templum spoliatum* sau *Templum damnificatum* și pentru Cohalm *Templum interne devastatum*. Acestea sunt Felső Gezés (Felsőgezés, Ghiasa, Obergesess, jud. Sibiu), Szászivanfalva (Ighișu Nou, Eibesdorf, jud. Sibiu), Nagy Ekemező (Nagyekemező, Târnava, Grossprobstdorf, jud. Sibiu), Nagy Selyk (Nagyselyk, Șeica Mare, Marktschelken, jud. Sibiu), Szász Sebes (Szászsebes, Sebeș, Mühlbach, jud. Alba), Egerbegy (Szászegerbegy, Agârbiciu, Arbegen, jud. Sibiu), Köhalm (Rupra, Kőhalm, Repos, jud. Brașov), Veze (Véza, Veza, jud. Alba), Monora (Monariu, Malommárka, Minerken, jud. Bistrița-Năsăud), Szász Csanád (Szászcsanad, Cenade, Schelten, jud. Alba). Pentru *Cibinium* (Sibiu) se menționează *templum omnibus rebus spoliatum* iar pentru Szelindek (Szelindek, Slimnic, Stolzenburg, jud. Sibiu) *Diruto altari, templum omnibus spoliatum*. Formule ca *Templum spoliatum, damnificatum* (biserici spoliatae, prădate) sau biserici spoliatae de toate bunurile (sculele), altare distruse, biserici de toate spoliatae sunt prea generale, nu sunt concrete, specifice pentru fiecare caz în parte și din acest motiv bănuim că acest *Conspect* era mai degrabă compus pentru uzul intern al Episcopiei decât pentru autorități, în fața cărora trebuiau prezentate date concrete, cuantificate în valori și cifre, nu generalități. Aceasta nu înseamnă că autoritățile – în criza postbelică în care se afla și se zbătea Imperiul – s-au angajat să răscumpere în integritate pagubele provocate de unguri bisericilor române, dar, au contribuit în limita posibilităților cu anumite sume la recuperarea măcar parțială a acestor pagube, ceea ce constituia un ajutor notabil și pentru comunitățile ortodoxe și greco-catolice ocupate de multe ori și în destul de multe cazuri cu reconstrucția caselor și dependințelor arse de unguri în unele sate parțial, în altele în totalitate sau cu refacerea șeptelului de vite rechiziționate de unguri. Orice ajutor era binevenit în asemenea distrugerii de proporții și în acele cazuri în care sătenii trebuiau să-și construiască școli, nu mai dispuneau de bani pentru recuperarea clopotelor, a cărților, a vaselor sfinte sau a veșmintelor preoțești și a reconstruirii caselor parohiale arse de maghiari.

La rubrica *Reflectiones* pentru *Cibinium* (Sibiu) și biserica greco-catolică de aici se menționează: „În contumeliam in templo scolopeto exploso discerunt se Deum Valachorum trajecisse insuper urinam in templo exmit tendo profanasse” (în semn de dispreț au împușcat în biserică zicând că Dumnezeuul valahilor a murit și pe deasupra au urinat în biserică pentru a o profana).

Pentru Chiiasa de Sus se specifică faptul că *Parochus Gregorian plumbo et polvere pyreo per cruentem rebellium iudicium extinctus* („Prin judecată cruntă rebelă (ungară) s-a stins prin plumb și praf de pușcă viața parohului Gregorian”). În cazul Cohalmului (Rupea) este scris: *Parochus Ioannes Popovics omnibus spoliatum* („Parohul Ioan Popovici a fost spoliat de toate”) iar în dreptul satului Veza se menționează: *Per dispersionem S[anct]e communionis item et aliis indecentiis templum profanatum* („Au risipit pe jos Sfânta Cuminecătură și au comis alte indecențe profanând biserică”. La Monora se subliniază că: *Parohus Ioannes Albini trajectus* („Parohul Ioan Albini a fost tăiat (ucis)”) iar la Cenade se specifică: *Communio in templo dissipata et domine parochialis depredata* („au risipit împrăștiind în biserică Sfânta Cuminecătură și au prădat casa parohială”).

La cele mai multe biserici din cele 36 din districtul Albei – district în sens administrativ, ca și în celelalte cazuri – la rubrica *Genus et quantitas damnificationis templorum*, s-au inserat mențiuni ca: *templum exspoliatum*, *templum spoliatum*, *templum spoliatum et profanatum*, *templum damnificatum*, *templum combustum*, *templum depredatum*. Asemenea specificări se găsesc la bisericile din Elekes (Alecus, jud. Alba), Berve (Berghin, Blutröt, jud. Alba), Felső Váradya (Felsőmarosváradya, Oarda de Sus, Oberwardein, jud. Alba), Bobahalma (Bábahalma, Bobohalma, jud. Mureș), Csapo (Maroscsapó, Cipău, jud. Mureș), Déeg (Marosdég, Deag, jud. Mureș), Radnoth (Rádnot, Iernut, jud. Mureș), Oláh Kocsárd (Olahkocsárd, Cucerdea, jud. Mureș), Gyulas (Giulus, jud. Mureș), M. Sz. Paul (Magyarszentpál, Sânpaul, jud. Cluj) unde se menționează *templum spoliatum et conspurcatum*, Somostelke (Șomoștelnic, jud. Mureș), Ugra (Marosugra, Ogra, jud. Mureș), N. Teremi (Nagytereni, Tirimia, jud. Mureș), Bernad (Bernád, Bernadea, jud. Mureș), Vidraszeg (Vidrászeg, Vidrasău, jud. Mureș), Nagy Cserged (Nagycserged,

Cerghid, jud. Mureș), Olah Csesztve (Olahcsesztve, Cistei, jud. Alba), Tövis (Teiuș, Dreikirchen, jud. Alba) și Cacova (astăzi Dumbrava, jud. Alba) unde se specifică *templum combustum* (biserica arsă). Pentru biserica din Oláh Péterlaka (Oláhpeterlaka, Petrilaca, jud. Mureș) se specifică *templum in suppelectibus damnificatum et conspurcatum*, pentru cea din Kerelő (Chirileu, jud. Mureș) *templum combustum cum omnibus suis* (biserică arsă cu tot ce era în ea). În cazul bisericilor din Nagy Enyed (Nagyenyed, Aiud, Grossenyed, jud. Alba), Nyrmező (Földra, Feldru, Birkenau, jud. Bistrița-Năsăud), Musina (Măgina, Muzsnbaháza, jud. Alba), Fell Enyed (Felenyed, Aiudu de Sus, jud. Alba) sunt date și estimările în cifre ale pagubelor, după cum urmează: la prima biserică *templum depraedatum in 1200 flo.*, la a doua *templum in 3500 flo. damnificatum*, la a treia *monasterium cum omnibus aedificatis et domo scholae combustum, juxta aestimationem in 3909 flo. damnificatum* (mănăstire cu toate clădirile sale, casa școlii arse, estimarea pagubei este de 3909 florini), la a patra *templum damnificatum in 720 florini*.

La rubrica *Reflectiones* pentru satul Alecuș se specifică *parochus Alexius Molnar trajectus* („preotul Alexe Molnar ucis”), pentru Deag *parochus Ioan Déegi occisus* („preotul Ioan Deag ucis”), pentru satul Cucerdea *parochus Georgius Latzkudeanu occisus* (parohul George Lăscudeanu ucis), pentru Teiuș *parochus Michael Cirlea ex sententia rebellium scopeto trajectus* (parohul Mihail Țârlea prin sentință rebelă împușcat), pentru Petrilaca *administrator monasterii Ioanes Dizu occisus* (administratorul mănăstirii Ioan Dizu (Zisu) ucis). Pentru biserica din Șomoștelnic se menționează *S. Communio pedibus conculcata* (Sfânta Cuminecătură călcată în picioare), la fel pentru Ugra. Pentru biserica din Tirimia se specifică *S. Communio pedibus conculcata et domus parochialis depraedata* (Sfânta Cuminecătură călcată în picioare și casa parohială prădată) iar pentru cea din Chirileu *supererdificata parochialis in cineres conversa* (casa parohială transformată în cenușă).

Templum spoliatum, templum depraedatum, templum damnificatum sunt mențiunile de la rubrica *Genus et quantitas damnificationis templorum* pentru bisericile din Nagy-Lak (Noșlac, Marosnagylak, jud. Alba), Kaptalan (Maroskaptalan, Căptălan, jud. Alba)m, Cistei (Oláhcsesztve, jud. Alba), Pád-Spini (Lunca Târnavei, Kistövis, jud. Alba) și Csombor

(Csombord, Ciumbrud, jud. Alba). Pentru bisericile din F.M. Ujvár (Felsőmarosújvár, Uioara de Sus, jud. Alba) și Kutyafalva (Cuci, jud. Mureș) se inserează mențiunea *templum depopulatum* (biserici depopulate de credincioși, fără credincioși), ceea ce poate însemna că enoriașii sau au fugit sau au fost trecuți la confesiunea maghiară sau preotul a fost ucis. La biserica din Oroszi (Marosoroszi, Orosia, jud. Mureș) se specifică *templum exutum omnibus suis apparamentis* (biserica golită de toate instrumentele sale), iar la cea din Csongva (Uioara de Jos, jud. Alba) *monasterium depraedatum, atque profanatum* (mănăstirea prădată și profanată). La rubrica *refelxiones* se spune pentru biserica din Noșlac *in icones sclopetarunt et S. Communionem dissiparunt* (au împușcat în icoane și au aruncat Sfânta Cuminecătură/Comuniune). Pentru Căptălan se specifică *domus parochialis igne consumata et parochus prae timore fugiendo mortus est in Gambutz* (casa parohială distrusă prin foc iar parohul fugind de frică a murit în Gâmbuț (Gombostelke, jud. Mureș). La Uioara de Sus se menționează *totus pagus igne consumatus et parochus traiectus* (tot satul a ars și preotul a fost ucis), ceea ce explică de ce templul era *depopulatum* (poate enoriașii s-au refugiat în alte sate !). La Cistei se specifică *domus parochialis combusta et cantor occisus* (casa parohială arsă și cantorul ucis), la Spinu *parochus occisus et domus parochialis incensa* (parohul ucis și casa parohială incendiată). Și la M. Sz. Király (Enyedszentkirály, Sâncrai, jud. Alba) *inter pagus incensus* (întreg satul a fost incendiat).

În districtul militar al Reteagului pentru biserica din Kis Sármas (Kissármas, Sărmășel, jud. Mureș) se remarcă *altare e suo loco subversum, templum omnibus exspoliatum* (altarul în locul său distrus, biserica spoliată de toate); pentru biserica din Maros Lekentze (Maroslekence, Lechința, jud. Mureș) *templum una campana spoliatum* (biserica spoliată de un clopot). Mențiunea *templum spoliatum* se regăsește la bisericile din Vajdei (Vaideiu, Mezőújfalú, jud. Mureș), Uraj (Mezőuraly, Oroiu, jud. Mureș), M. Orbo (Marosorbó, Oarba de Mureș, jud. Mureș), M. Kapus (Magyarkapus, Căpușu Mare, jud. Cluj), M. Ludos (Marosludas, Luduș, jud. Mureș), M. Bogath (Marosbogát, Bogata, jud. Mureș), K. Ikland (Kisikland, Iclânzel, jud. Cluj), Szász Sonbor (Jimbor, Szászzombor, Sommer, jud. Bistrița-Năsăud. La biserica din Dátos (Marosdátos,

Dătășeni, jud. Mureș) stă scris *templum in paucia rebus spoliatum* (biserică spoliată de instrumentele sale) iar la bisericile din Nagy Debreke (Nagy Debrek, Dobric, jud. Bistrița-Năsăud), M. Sz. Mihálytelke (Mihăileni, Székelyszentmihaly, jud. Harghita), Budake (Budacu de Sus, Felsőbudak, Rumänisch-Budak, jud. Bistrița-Năsăud), Monor (Monorfalva, Mindorf, jud. Bistrița-Năsăud), Moroseny (Mureșeni Bârgăului, Marosborgó, jud. Bistrița-Năsăud), Tiha (Tiha Bârgăului, Borgótiha, jud. Bistrița-Năsăud) se află mențiunea generală *templum damnificatum* (biserica păgubită, damnificată ?!). La bisericile din M. Sz. Márton (Sânmărtin, jud. Cluj ?), Naszod (Năsăud, Naszód, Nassod, jud. Bistrița-Năsăud), M. Szengyel (Mezőszengyel, Sângeru de Câmpie, jud. Mureș) și M. Gerebenes (Mezőgerebenyes, Grebenișu de Câmpie, jud. Mureș) se află inserate în ordine următoarele mențiuni: *templum depardatum* (biserică prădată), *templum incendio consumtum et damnificatum* (biserică distrusă de incendiu și păgubită), *templum solo acquatum et profanatum* (biserică situată pe teren apos și profanată), *templum spoliatum et profanatum* (biserică spoliată și profanată). La rubrica *reflexiones* pentru Năsăud se adaugă *30 domus combusta* (30 case arse), pentru Budacu de Sus *S. Communio pedibus conculcata* (Sfânta Cuminecătură/Comuniune călcată în picioare), pentru Monor *vasa sacra, icones Deos Valachorum compellendo abstulerunt et destruerunt* (vasele sacre, icoanele Dumnezeuului valahilor adunându-le le-au furat și distrus), pentru Mureșeni Bârgăului *S. Icoens sclopetarunt et transfixerunt* (Sfintele Icoane pușcate și smulse), pentru Sângeru de Câmpie *domus parochialis destructa* (casa parohială distrusă) și pentru Grebenișu de Câmpie *domus parochialis igne consumata* (casa parohială distrusă prin foc).

La alte 39 biserici din districtul militar Alba se specifică doar *templum spoliatum*, fără vreo mențiune la rubrica *reflexiones*. Acestea sunt: Budatelke (Budești, jud. Bistrița-Năsăud), Oroszfalu (Solovăstru, Györgenyoroszfalu, Reussischdorf, jud. Mureș ?!), Monosfalu (Morăreni, jud. Mureș), Abafája (Apalina, Odendorf, jud. Mureș), Adorján (Kis sau Nagy, Adrianu Mic sau Mare, jud. Mureș sau Görgenyadorján, Adrian Odergang, jud. Mureș ?), A. Oroszi (Alsóoroszi, Urisiu de Jos, jud. Mureș), Berecztelke (Breaza, Bretzdorf, jud. Mureș), Erdőszakal (Săcalu de Pădure, jud. Mureș), Erdőszengyel

(Sângeru de Pădure, jud. Mureș), Felfalu (Marosfelfálu, Suseni, Pränzdorf, jud. Mureș), F. Köher (Felsőköher, Chiheru de Sus, jud. Mureș), Györgény Hudak (Görgényhodák, Hodac, jud. Mureș), Görgény Oroszfalu (Görgényoroszfalu, Solovăstru, Reuissischdorf, jud. Mureș), Görgany Soakna (Görgénysóakna, Jabenîța, Salzhau, jud. Mureș), Görgény Sz. Imre (Görgényszentimre, Gurghiu, Görgen, jud. Mureș), Hétbük (Hétbük, Habic, Buchendorf, jud. Mureș), Maros Hudák (Maroslaka, Maiorești, jud. Mureș), Kakuts (Görgénykakucs, Căcuciu, jud. Mureș), Kásva (Casva, jud. Mureș), Kincses (Chincius, jud. Mureș), K. Szederjes (Kisszederjes, Mura Mare, jud. Mureș), Körvélykapu (Körtkapu, Poarta, Birnthor, jud. Mureș), Libanfalu (Ibănești, jud. Mureș), Ligeth (Marosliget, Dumbrava, jud. Mureș), Magyar Bölkeny (Alsóbölkeny, Beica de Jos, Ungarisch-Birk, jud. Mureș), M. Fülöpös (Magyarfülöpös, Filpișu Mare, Ungarisch-Fläps, jud. Mureș), N. Szederjes (Nagyszederjes, Mura Mare, jud. Mureș), O. Bölkeny (Felsőbölkeny, Beica de Sus, Rumänisch-Birk, jud. Mureș), O. Nádas (Görgéynádas, Nadesch, jud. Mureș), Orșova (Görgényorșova, Orșova, jud. Mureș), Petele (Petelea, Birk, jud. Mureș), Ratnatfaja (Radnótfája, Iernuțeni, Etschdorf, jud. Mureș), Sarospháza (Sárpatak, Saportoc, Scharpendorf, jud. Mureș), Szásy Regen (Reghin, Sächsiich-Regen, jud. Mureș), Sz. Mihálytelke (Sânmihaiu de Pădure, Szentmihály, jud. Mureș), Felek (Magyarfelek, Felag, Altflagen, jud. Mureș), Soldalag (Doboșeni, Székelyszáldobos, jud. Covasna ?!), Toplicza (Toplița, Maroshéviz, jud. Harghita), Vajda Sz. Ivány (Vajdaszentiván, Voivodeni, Johannisdorf, jud. Mureș).

Pe cuprinsul districtului militar Cluj (*Districtu Claudiopolitano*) în cazul bisericii din Nagy Nyres (Nagynyires, Nireșu Mare, jud. Maramureș) este inserată constatarea *templum spoliatum* la biserica din Kis-Bozinta (Kisbozinta, Bozânta Mică, jud. Maramureș), *templum spoliatum una compana* (biserică spoliată de clopot), la bisericile din Lukácsfalva (Szamoslukácsi, Lucăcești, jud. Maramureș), Tölgyes (Szamostölgyes, Tulghiș, jud. Maramureș), Hagymás Lápos (Hagymáslápos, Lăpușel, jud. Maramureș), exact aceeași mențiune care se regăsește și la bisericile din Dánfalva (Dăneștii Chioarului, jud. Maramureș), Remete-Gyökeze (Gyökeres, Remeți pe Someș, jud.

Maramureș), Ieder (Jeder, Jadăra, jud. Maramureș). La bisericile din Kolczér (Kolcér, Colțirea, jud. Maramureș), Pribékfalva (Pribilești, jud. Maramureș) se specifică *templum spoliatus duabus campanis* (biserică spoliată de două clopote). La biserica din Gaura (Valea Chioarului, Kővárgara, jud. Maramureș) este inserată constatarea *templum totaliter exastum* (biserica arsă în întregime) și la rubrica *reflexiones* se adaugă *pagus totus combustus* (satul ars în întregime). La biserica din Cseglen (Țaga, Cege, jud. Cluj) se menționează *templum damnificatum* (biserică păgubită) și la *reflexiones* se specifică *domus parochialis cum omnibus combusta* (casa parohială arsă cu tot ce avea în ea). La biserica din Órke (Mezőőrke, Urca, jud. Cluj) se menționează *templum igne deletum* (biserica distrusă prin foc) și la *reflexiones*, *superaedificata parochialis exarsa* (casa parohială arsă). Pentru biserica din Gyéres Sz. Király (Gyéresszentkirály, Sâncraiu, jud. Cluj) se specifică *multifariae profanatum, templum altarae et omnia sacra* (profanată în multe feluri, la Sfântul Altar și la toate cele sacre), pentru biserica din Maróthlaka (Morlaca, jud. Cluj) *templum igne deletum* (biserică dată pradă focului), pentru biserica din Malomszeg (Brăișoru, jud. Cluj) la fel, iar pentru cea din Trannis (Tranișu, Taranyos, jud. Cluj) *templum exarssum* (biserică arsă). La biserica din F. Füle (Felsőfüle, Filea de Sus, jud. Cluj) se specifică *templum damnificatum et profanatum* (biserică păgubită și profanată), iar la *reflexiones*, *S. Communio pedibus conculcata* (Sfânta Comuniune călcată în picioare). Aceeași reflecție – de fapt observație – este inserată pentru bisericile din A. Füle (Alsófüle, Filea de Jos, jud. Cluj) și Hesdath (Hasadath, Hășdate, jud. Cluj) și pentru amândouă se specifică la *genus et quantitas damnificationis templorum* (felul și cantitatea pagubelor bisericilor) *templum damnificatum*; și la Csurilla (Csürülye, Ciurila, jud. Cluj) se menționează *templum damnificatum*, adăugându-se la rubrica *reflexiones mixerunt in S. Altari* (au urinat în Sfântul Altar). La biserica din Asszonyfalva (Havasasszonyflava, Săcel, jud. Cluj) stă scris *templum damnificatum* și la *reflexiones horrendae immoralitates exercitae* (au comis imoralități care te îngrozesc); iarăși observații prea generale, nedefinite precis, adică să se scrie textual despre ce imoralități a fost vorba de te poți îngrozi. La bisericile din Oláh Thorda și Uj Thorda Turda Nouă, jud. Cluj) se menționează *templum damnificatum* dar la

Turda Nouă se observă *variae exercitae dehonestationes, in templum projicientes lutum et lapides, et trajiciendo crepundum loco campanatoris* (au dezonorat în diferite feluri, au aruncat pământ și pietre în biserică, au omorât clopotarul). Pentru biserică din Gyertános la rubrica *genus et quantitas damnificationis* se specifică *templum combustum* (templu ars) iar la *reflexiones superaedificata parochialia exarsa* (casa parohială arsă). *Templum devastatum et depraedatum* (biserică devastată și prădată) este specificarea pentru biserică din Kis Nyres (Szásznyres, Nierech, jud. Cluj) și la *reflexiones* se adaugă *templum pro statulo usuatum et parochus incarceratus* (biserică folosită ca grajd iar preotul închis). *Templum igne consumtum* (biserică distrusă (consumată) de foc) este mențiunea pentru biserică din Rév Körtvélyes (Révkörvélyes, Perii Vadului, jud. Sălaj) iar pentru cea din Rhona (Szilágyróna, Rona, jud. Sălaj) s-a inserat aceeași mențiune, dar la *reflexiones* se adaugă *totus pagus exarsus* (tot satul ars). La biserică din Szurduk (Iáraszúróc, Surduc, jud. Cluj) se specifică *templum exarsum* (biserică arsă) și la *reflexiones* se adaugă *superaedificata parochialia igne consumata* (casa parohială distrusă prin foc). Pentru biserică din Inakfalva (Inoc, jud. Alba) era scris *templum devastatum* (biserică devastată) și *domus parochialis combusta* (casa parohială arsă), pentru biserică din Hidas (Podeni, Székelyhidas, jud. Cluj) și *domus parochialis combusta*, pentru cea din Kis-Bánya (Kisbanya, Băișoara, Kleingrub, jud. Cluj) *templum in cineres conversum* (biserică transformată în cenușă) și *superaedificata parochialia exarsa* (casa parohială arsă).

La bisericile din Berkes (Borzești, jud. Sălaj), Bikalat (Făgetu Ierii, jud. Cluj), Hagymás (Tordahagymás, Plaiuri, jud. Cluj) sunt inserate constatările *templum damnificatum et altarae profanatum* (biserică păgubită și altarul profanat), *templum cum omnibus apparamentis in cineres conversum* (biserică cu tot ce a avut transformată în cenușă), *templum depopulatum et altarae profanatum* (biserică depopulată și altar profanat). Pentru biserică din Iára (Alsójára, Iara, jud. Cluj) se menționează *templum cum omnibus apparamentis combustum* (biserică cu tot ce a avut arsă), pentru cea din Cacova *utrunque templum cum omnibus suis in cineres conversum* (biserică cu toate ale sale transformată în cenușă), pentru biserică din Măgura (Măgura Ierii, Járomgura, jud. Cluj) *templum alignantulum damnificatum* (biserică întru toate păgubită), mențiune

repetată și pentru cea din Sz. Király (Kalotaszentkirály, Sâncrai, jud. Cluj). *Templum in cineres reductum* (biserică redusă la starea de cenușă) este specificarea pentru Kis Bánya Havas (Erkfaľu, Muntele Băișorii, jud. Cluj), *templum damnificatum* (biserică păgubită) pentru Pusztá Egres (Tordagreș, Livada, jud. Cluj) unde la *reflexiones* se adaugă *parochus varias incarcerationes passuss* (parohul a suferit diferite încarcerări). *Templum damnificatum* este mențiunea ce se regăsește la bisericile din A. Szatsva (Saciova, Szacsva, jud. Covasana), N. Borszo (Nagyborszó, Bârsău Mare, jud. Sălaj) și Vamos Udvarhely (Vámosudvarhely, Odrihei, jud. Mureș), ultimul din districtul militar Udvarhely (Odorheiu Secuiesc, Oderhellen, jud. Harghita) iar pentru bisericile din Szurduk (Surduc, Járasszurdok, jud. Cluj) se specifică *templum devastatum* (templu devastat) și Szegadrisa (Sălățig, Szilagyszeg, jud. Sălaj)²⁷³. Raportul oferă anumite informații pe baza cărora se pot reconstitui anumite situații, dar este parțial, nu poate fi folosit la calculul general al pagubelor din Episcopie. Acestea pot fi mai bine și mai clar reconstituite pe baza rapoartelor preoților și protopopilor (arhidiaconii sau vicearhidiaconii).

Specialiștii interesați în istoria bisericilor române pot compara cu ușurință situația bisericilor greco-catolice cu cele ortodoxe după Războiul Național româno-maghiar din 1848-1849, ultimele fiind prezentate și publicate în *Revoluția transilvană de la 1848-1849. Date, realități și fapte reflectate în documente bisericesti ortodoxe 1848-1850*, volum întocmit de Dumitru Suciú (coordonator), Alexandru Moraru, Iosif Marin Balog, Diana Covaci, Cosmin Cosmuța, Loránd Mádly, București, 2011 și Dumitru Suciú, *Soldați fără uniformă ai Landsturmului românesc și starea protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Național din 1848-1849*, Cluj-Napoca, 2011. În afară de rapoartele parohiale în Conscripțiile protopopești ortodoxe, adevărate microsinteze teritoriale și instituționale bisericesti, între cele 17 rubrici sau poziții ale acestora, la poziția 8 se află întrebarea cu răspunsul la interogația *Ce a pătinut biserica în timpul revoluției* pentru fiecare sat unde sunt inserate datele legate de

²⁷³ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, dosar 761/1852, f. 67-70.

incendieri totale sau parțiale, de obiectele distruse, de profanările suferite, uneori chiar cu numele ungarilor care le-au comis și bineînțeles cu suma în florini ale acestor pierderi sau alte cazuri cu constatările că unele biserici n-au avut nimic de suferit din partea ungarilor și a armatelor maghiare kossuthiste. Menționăm și insistăm în mod deosebit asupra faptului că pierderile bisericilor greco-catolice precizate în 1852, la 3 ani după cele ortodoxe formulate în 1849, ca și rapoartele parohiale și protopopiale privind pierderile umane și materiale suferite de unii în Războiul Național sunt toate publicate în *Războiul Național din Transilvania de la 1848-1849. Date, realități și fapte reflectate în documente bisericesti greco-catolice (1848-1852)*, volum întocmit de Dumitru Suciu (coordonator), Alexandru Moraru, Iosif Marin Balog, Vlad Popovici, Diana Covaci, Loránd Mádly, Cosmin Cosmuța, Cluj-Napoca, 2012. Trebuie să ne angajăm să găsim în Arhive și sumele pe care le-a primit fiecare Biserică Ortodoxă în parte în 1852. Importante sunt contribuțiile aduse în acest domeniu de Elena Mișu, Ana Grama, Vasile Lechințan, Ana Hancu și alți specialiști care împreună cu cele zece tomuri din Colecția 1848 a Revoluției din Transilvania, coordonată de Dr. Gelu Neamțu și Dr. Ela Cosma de la Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române care pot oferi surse de primă mână pentru editarea în viitor al unui Dicționar al tuturor românilor greco-catolici și ortodocși căzuți pe câmpurile de luptă ale Războiului Național sau răpuși ca represalii pentru că „valahii” au îndrăznit să pună mâna pe arme și să atace „sfintele” relații și legi constituționale ungare menite să conserve unitatea și integritatea Ungariei Coroanei Sfântului Ștefan care în concepția și structurile cuceritorilor și a urmașilor acestora din epoca modernă cuprindea și trebuie să cuprindă și în viitor toate teritoriile de la Carpați până la Fiume. Acesta era concepția politică fundamentală, piatra unghiulară a politicii ungare și din acest motiv distinșii conți, baroni, nobili maghiari, fie din Ungaria, fie din Transilvania, au calificat Comitetul Național Român format și proclamat la Blaj, ca pe un Comitet valah „fatal” și, exact la fel, a fost considerat și denumit jurământul „valah” depus la Blaj ca fiind nu mai puțin „fatal” decât Comitetul, forul conducător al politicii românești de rezistență, de subminare, la început pe cale legală și pașnică, în primăvara și vara lui 1848, dar bine

argumentată și îndreptățită, apoi prin Război între octombrie 1848 – august 1849, față de centralismul ungar de stat exclusivist centralizator și dominator.

Întrucâtva termenul „fatal” uzitat de politicienii unguri din epocă este îndreptățit; era „fatal” să se întâmple ce s-a întâmplat, adică un popor majoritar etnic, asupra, cucerit de secole, devenit națiune modernă, dinamică, dornică de libertate națională, de stat național autonom, să insurecționeze, să se emancipeze de administrația multiseclară maghiară. Ardealul nu mai putea fi un Mare Principat maghiar, din punct de vedere politic cu diete, comitate, tribunale, legi ungurești, gubernii bine garnisite cu consilieri și guvernatori unguri ca înainte de 1848 dar nici partea de răsărit a Ungariei Mari, cum l-au proclamat susținătorii centralismului ungar de stat în 1848-1849. Într-un sistem dualist de stat cum a fost cel instaurat de „primăvara popoarelor” legile uniunii Transilvaniei cu Ungaria sunt sancționate, programele și revendicările românești sunt respinse de Dieta de la Cluj, de Împăratul devenit Rege constituțional al Ungariei care-i dăduse pe români pe mâna Pestei, unde-l trimite și pe Șaguna cu bilete de mână, care n-au nici un ecou favorabil pentru români supuși la diverse persecuții, arestări, execuții parțiale. Riposta românilor survine prin Războiul Național din octombrie 1848 – august 1849 care militează pentru ca Marele Principat la Transilvaniei (Ardealul) să devină un stat autonom românesc și – fapt deosebit de important – precizat în februarie 1849, la Viena, nucleul statal în jurul căruia să se concentreze Banatul, Crișana, Maramureșul, Bucovina, teritorii cu majorități etnice românești care să formeze Marele Ducat Român într-o Austrie Mare federalizată pe baza dreptului etnico-național, propusă și de marele gânditor și ideolog național Frantisek Palacky și de alți lideri politici negermani și nemaghiari. Repetăm că esența conflictului dintre ungurii cuceritori și românii, croații, slovacii, sârbii cucerțiți din Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan era națională, era o luptă pentru teritorii, în sensul că ungurii militau să le mențină pe toate într-un mare stat centralizat în jurul Pestei, iar ceilalți să le elibereze pentru ca pe aceste teritorii eliberate să-și făurească state naționale proprii într-un sistem federal unde toate națiunile Imperiului să fie așezate pe picior de

egalitate, să constituie o asociație naturală, fraternă, de parteneri egali iar guvernele și parlamentele locale să fie legate între ele, prin guvernul și parlamentul federal capabil să le apere securitatea și contra unor pericole externe.

Concentrarea atâtor forțe române și slave contra Pesteii care le administrase și le asuprise și înainte de 1848 și le amenința drepturile colective naționale în 1848-1849 demonstrează că Ungariei Coroanei Sfântului Ștefan, parte asociată și componentă a unitarului și indivizibilului Imperiu Habsburgic, conservase de fapt și de drept multe caracteristici ale unui stat unde administrația, justiția, dietele se aflau pe plan local în mâinile puternicei nobilimi și aristocrației ungare. În virtutea acestei realități multisekulare, Ungaria dovedise capacitatea de a-și menține un indestructibil particularism, se guverna după propriile legi și prin propriile ei instituții, fapt inserat în Sancțiunile Pragmatice din 1722, 1723, în legile din 1741, 1744, 1790/91 etc. ce fixau competențele acelei „natio hungarica”, partea din puterea de stat ce-i revenea, dar și pârghiile de putere ce-i aparțineau Regelui ca purtător legal al Coroanei Sfântului Ștefan, toată această testură de legi fundamentale constituind un fel de contract politic între „rex et natio”.

Oficial Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan nu era subiect de drept internațional, dar în calitatea ei de stat asociat și component al Imperiului Habsburgic și conform legilor și contractelor fundamentale de stat care erau Sancțiunile Programatice și alte prevederi, Ungaria participa cu recruții votați de Dietele maghiare la apărarea teritoriilor de dincolo de Leitha, din Austria istorică, așa cum și Regele era obligat să apere teritoriile Coroanei Ungare, dacă erau atacate de dușmani externi. Ungaria a oferit garnituri întregi de diplomați care au fost conți, baroni, nobili, prinți unguri (de pildă, prințul Eszterházy îl reprezintă pe Monarh la încoronarea țarului Alexandru al II-lea) și foarte mulți generali, colonei, ofițeri în armata cezaro-regală a timpului. Împărțirea competențelor și puterii în materie de diplomație și armată comună sunt oficializate prin comisiile parlamentare și Ministerele comune austro-ungare din 1867, care oficializează de fapt și de drept practici multisekulare. Aceste practici au fost întrerupte de momentele de conflict cu Regele pe vremea lui Francisc Rakoczi al II-lea care se bucură

de sprijinul Franței lui Ludovic al XIV-lea sau în timpul lui Kossuth care detronează dinastia de Habsburg, dar de fiecare dată conflictele sunt surmontate de partida lui Károlyi (1711) și a lui Deák Ferenc (în 1867) când se împart din nou competențele și puterile în Monarhia Austro-Ungară între unguri, austrieci și Regele și Împăratul lor Habsburgic, care era una și aceeași persoană, cu rol notabil în diplomatie și armata comună, în rest cele două state aveau legile lor, parlamentele și guvernele lor, tribunalele lor.

Practic vorbind, cu unele excepții legate de ofensivele Vienei și ale Curții pentru a crea acea Gesamtmonarhie ce au eșuat rând pe rând, structura de stat a Monarhiei Habsburgice era piramidală, sus era situat în Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan Regele și Marele Principe Habsburg, cu Consiliul Locotenenței Regale de la Pesta, Guvernul regal ungar ardelean, la mijloc națiunea ungară cu Dietele ei din Ungaria și Marele Principat al Transilvaniei (Ardeal), cu comitatele, tribunalele, scaunele lui, administrate cu precădere de nobilimea maghiară și patriciatul sășesc, iar jos de tot, la baza piramidei, se situau românii, slovacii, sârbii, rutenii și într-o oarecare măsură chiar și croații, deși Croația și această națiune catolică era liberă din punct de vedere social, militarizată, înzestrată cu nobilime, Diete, Bani și comitate proprii, Academia Juridică la Agram (Zagreb) ca țară asociată Coroanei care deși din punct de vedere legal, inclusiv al joggfolytanáságului ungar trebuie să fie guvernată de propriile sale legi prin instituțiile ei executive, era amenințată de centralismul ungar de stat. Asupra nemaghairilor, cu excepția croaților, se exercita o stăpânire duală din punct de vedere legislativ și administrație habsburgo-nobiliar ungară, deoarece pe teritoriul Ungariei Coroanei Sfântului Ștefan și în Marele Principat al Transilvaniei (Ardeal) legile votate de Dietele maghiare erau sancționate de Regele și Marele Principe Habsburg – Habsburgul fiind un mod legal Mare Principe doar dacă avea în mod legitim calitatea de Rege al Ungariei Coroanei Sfântului Ștefan – și aplicate de Consiliul Locotenențial, de Guvernul, de comitatele și tribunalele ungurești. Când se maturizează procesele de transformare a popoarelor în națiuni moderne, dinamice, dornice de libertate națională, când națiunile de la baza piramidei vor să se ridice din genunchi în picioare, se lovesc în

mod „fatal” și obiectiv de mijlocul piramidei, de națiunea ungară, de monopolul ce-l deține în aparatul legislativ și executiv local de pe teritoriul Coroanei Ungare. Acest lucru este evident și în faza regimului dualist (martie-octombrie 1848) când Dinastia îi sacrifică pe nemaghiari dominației Pestei, și în faza când dualismul cade și izbucnește conflictul și între Ungaria și Austria, între *rex et natio hungarica*, ultima condusă de Kossuth. În ambele faze nemaghiarii au intrat în conflict politic și militar cu centralismul ungar de stat și de fapt Războaiele Naționale din 1848-1849 aduc pe ordinea de zi a Europei Centrale și Răsăritene necesitatea fundamentală ca majoritățile etnice nemaghiare și negermane să fie emancipate de sub jugurile și administrațiile minorităților etnice ungurești și austro-germane într-un sistem federal de state ale Austriei Mari, obiectiv de neatins pentru popoarele supuse din Monarhia Habsburgică.

Dimpotrivă, cei ce s-au bătut între octombrie 1848-august 1849, ungurii și austriecii, se împacă pentru a-și conserva integritatea statelor lor istorice Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan și Austria istorică, corelate în sistemul dualist al Monarhiei Austro-Ungare, perfectat și paritar ce derivă direct din dualismul parțial și de scurtă durată din martie-septembrie 1848, cu rădăcini istorice mai vechi și mai adânci în stăpânirea duală multiseclară și în dualismul istoric habsburgonobiliar ungar din prima parte a domniei Reginei Maria Thereza, care cu banii, recruții și concursul nobilimii ungare votați de Dieta Ungariei îi respinge pe francezi și bavarezi din Boemia. Dualismul „modern” din 1867, complet sau completat pe bazele lui istorice era menit să blocheze mersul și progresul principiului naționalităților care croia pe baza lui, noi state naționale în Germania, Italia și România de dincolo de Carpați. Programele federaliste, antidualiste au fost mereu reformulate și în Monarhia Austro-Ungară dar deși erau îndreptățite de vocile și dorințele mulțimilor majoritare negermane și nemaghiare asuprite, de dreptul și datoria lor de a se emancipa și a fi libere, ele n-au putut fi aplicate deoarece lupta pentru teritorii între cuceritori și cuceriti era o chestiune de putere, nu de număr sau democrație, Viena și Pesta, corelate, asociate și armonizate, ajutate de Germania Imperială, fiind mai puternice din punct de vedere politic și militar decât cei asupriți.

Abia după ce Germania și Austro-Ungaria au fost învinse de Antanta în Primul Război Mondial, s-a deschis românilor drum liber spre Alba Iulia și spre libera exprimare a voturilor adoptate în contextul în care au votat în mod liber și celelalte națiuni negermane și nemaghiare care au contribuit alături de Antanta la modificarea geografiei politice europene, la armonizarea, democratizarea ei în Europa Centrală și Răsăriteană unde au apărut noile state unitare și independente ce au devenit membri ai Ligii Națiunilor. Atacurile bolșevice rusești și ungurești ce doreau să recupereze Basarabia, Bucovina și Transilvania au fost respinse de Armata Regală Română care termină Primul Război Mondial nu în 11 noiembrie 1918 ci în 4 august 1919, când intră în Budapesta și stinge regimul bolșevic ungar al lui Bela Kun, după ce respinsese peste Nistru trupele Rumserodului dirijate de Lenin, Troțki, Stalin și echipa lor de la Moscova ce instituiau un regim abominabil, de tristă memorie în istoria umanității. Finlanda, Letonia, Estonia, Lituania, Polonia au fost atacate și ele de bolșevicii ruși, dar, ajutate de Antanta ce a sprijinit și România, au reușit să-i respingă pe invadatori, să-și conserve statele independente în prima geografie politică europeană cu adevărat democratică ce consfințea libertatea, ființa națională și statală a celor asupriți, cucerți și prigonți de secole de stăpâniri străine²⁷⁴.

Revenind la 1852, se pare că în timpul elaborării listelor cu pagubele suferite de bisericile greco-catolice și de cuantificarea acestora,

²⁷⁴ Vezi pe larg Dumitru Suci, *Evoluții programatice alternative și tactice ale mișcării naționale românești din Transilvania între 1849-1867*, în *Realități sociale și implicare politică în Transilvania între 1849-1867. Studii*. Coordonator Dumitru Suci, Autori: Simion Retegan, Dumitru Suci, Daniela Deteșan, Mádly Loránd, Ciprian Rigman, Mirela Popa Andrei, București, 2011, p. 43-165; D. Suci, *Antecedentele dualismului austro-ungar și lupta națională a românilor din Transilvania. 1848-1867*, București, 2000; Idem, *Mișcarea antidualistă a românilor din Austro-Ungaria și Ilie Măcelariu. 1867-1891*, București, 2002; Idem, *Monarhia și fătura României Mari (1866-1918)*, București, 1997; Idem, *Evoluția ideii de Europă Unită*, București, 2007, la Capitolul I: 1918 în Europa Centrală și Răsăriteană: anul libertății și unității de stat a națiunilor majoritare și al dispariției regatelor și imperiilor multinaționale cuceritoare, p. 11-63; Idem, *Anul 1918 în Europa Centrală și Răsăriteană și Unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România. Priviri comparative. Perspectivă, retrospectivă istorică*, în „Satu Mare. Studii și comunicări. Istorie-Etnografie-Artă”, XXV, 2009, p. 155-172.

clerul n-a fost prea precis și a comis unele greșeli, inadvertențe și neclarități sau bâlbâieli. Prințul Karl zu Schwarzenberg, guvernatorul Marelui Principat al Transilvaniei i-a scris Episcopului Șuluțiu că suma acordată de Împărat bisericilor greco-catolice distruse sau afectate parțial trebuie împărțită fără întârziere, înainte de sosirea Împăratului în Ardeal începând cu greco-catolicii care trăiesc în comunități amestecate cu ortodocșii. Episcopul este atenționat că punerea în aplicare a distribuirii banilor n-a putut fi aplicată până atunci deoarece Episcopul a înaintat Guvernământului o listă defectuoasă, incompletă, din care nu se puteau calcula nici dimensiunea pagubei generale, nici sumele cuvenite fiecărei biserici în parte. Din acest motiv Arhiereul a fost rugat, în 8 mai 1852, să aducă completări, să înlătore deficiențele, dar fiindcă acest lucru nu s-a întâmplat Prințul a decis să-l trimită pe maiorul von Ballas la Episcop pentru ca amândoi împreună în consens cu Consistoriul, să efectueze repartitia donației imperiale de 30.000 de florini între cele 142 de comunități greco-catolice. Prințul presupune că Ordinariatul din Blaj cunoaște din rapoartele protopopilor și parohilor situația fiecărei biserici parohiale, natura și măsura în care au fost afectate în haosul revoluționar, pe de o parte, dar și mijloacele materiale aflate la dispoziția acestor comunități bisericești, pe de altă parte. Dacă toate aceste date se coroborează corect nu va mai exista nici o dificultate să se treacă efectiv la distribuirea banilor care, oricum, se bazează pe un calcul aproximativ. Prințul guvernator îl informează pe Episcop că din moment ce va avea în mână această piesă sintetizată va dispune împărțirea banilor după cum a cerut și Episcopul în data de 7 mai 1852²⁷⁵.

Guvernământul din Sibiu a emis un Ordin în 12 iunie 1852 către Comandamentele militare cezaro-regale în care le înștiința că prin scrisoarea de cabinet din 31 martie 1852, Împăratul a acordat populației românești de rit greco-catolic și greco-neunit din Transilvania suma de 60.000 de florini pentru reconstituirea și renovarea bisericilor distruse sau jefuite de insurgenții unguri. Împărțirea jumătății cuvenite comunităților ortodoxe (sau greco-neunite după termenul din Ordin) a

²⁷⁵ A.N.D.J. Alba, Fond M.R.U.B. – Registratura Generală, Acte înregistrate, Dosar 761/1852, f. 1-2.

fost deja înfăptuită. Rămâne ca cealaltă jumătate să fie distribuită bisericilor greco-catolice și în acest scop a fost definitivată lista pagubelor și a repartiției convenită fiecărei biserici. Pentru distribuirea efectivă a banilor guvernământul militar și civil l-a împuternicit pe maiorul Conradt von Balás, membru în Biroul prezidial, să împartă în teritoriu sumele pe baza unui plan de călătorii și de întrevederi cu protopopii care i-a fost înmănat și pus la dispoziție. Comisarii cercuali sau în lipsa acestora comisarii subcercuali și fruntașii protopopiatelor greco-catolice cuprinși în planul de călătorii sunt obligați să fie prezenți la locurile menționate și desemnate pentru distribuirea banilor, alături de preoții și curatorii comunităților bisericești greco-catolice. Prezența lor este obligatorie în localitățile și în zilele menționate în plan²⁷⁶.

Colonelul Urban era atașat totuși personal de români și mai ales de grănicerii români pe care i-a condus în lupta contra Ungariei deși, desigur, în calitatea lui de colonel și mai apoi de general servea în primul rând interesele Imperiului. În 6 februarie 1850 Urban îi scria primului Guvernator al Transilvaniei, general-feldmareșal Ludwig Wohlgemuth, că în urmă cu un an i-a reușit atacul în spatele avantpostului ungar inamic din localitatea de graniță Moroșeni, fapt pentru care Împăratul l-a decorat cu Ordinul Maria Tereza. La izbucnirea războiului în Ungaria și Transilvania a preluat o parte din Regimentul român de graniță care a rămas neclintit și fidel în orientarea sa, dar în privința dotării și pregătirii era neglijat fără să fie el însuși vinovat (adică Regimentul). Urban insistă asupra faptului că cele două invazii ungurești au provocat multă suferință și mari pagube Regimentului 2 de graniță, mulți și-au pierdut averile, Năsăudul a fost jefuit în mod repetat, incendiat, biserica era și atunci scrum și cenușă. Faptul era grav, întrucât religia și moralitatea sunt fundamentale societății burgheze moderne. Urban îi mărturisește lui Wohlgemuth că simte că trebuie să răspundă, să dea curs liber unei porniri sincere și puternice ce izvorăște din inima lui și anume să doneze pentru

²⁷⁶ Idem, loc. cit., f. 152-153. Se pare că intervenția fermă, disciplinată a unei gândiri și acțiuni nemțești a dus la înlăturarea bâjbâielilor clerului unit și la desfășurarea în bune condiții a distribuirii banilor.

construirea noii biserici din Năsăud prima pensie a Ordinului Maria Tereza pe primul an militar care a trecut în sumă de 450 florini. Dorința lui expresă era ca viitoarea construcție să se ridice pe locul ales de el cu acordul comunității grănicerești și piatra de fundament să se pună la 1 mai 1850. Îl îndeamnă pe Wohlgemuth să nu-și facă griji deoarece vor sosi mii de contribuții milostive pentru construirea bisericii. Formele și datinile slujirii lui Dumnezeu sunt diferite dar Preaînalta Ființă Dumnezeiască este una și aceeași. Urban este convins că noul templu va păstra în amintirea și memoria generațiilor viitoare fidelitatea față de Casa de Austria, va îndemna la fapte eroice pentru ca nici o mână mârșavă să nu mai cuteze să zdruncine Monarhia Unită²⁷⁷. Speranța generalului austriac privind supraviețuirea Monarhiei Unite a Habsburgilor a fost zadarnică. Viena, deși în unele privințe reformistă, disciplinată, ordonată în anumite domenii, cu tendință de a ridica nivelul de trai al popoarelor sale, și-a părăsit aliații din 1848 octombrie – 1849 august și decenii de-a rândul, dând mâna cu Pesta, au blocat împreună drepturile naționale ale majorităților etnice nemaghiare și negermane, pe care acestea le considerau naturale, firești și îndreptățite și care și-au spus cuvântul în 1918, după ce înfrângerea Germaniei și Austro-Ungariei le-a deschis drumul spre vot și spre exprimarea dreptului la autodeterminare de către majorități.

²⁷⁷ Idem, loc. cit., f. 142-143.

INDICE DE NUME*

A

Aaron, Cătălina, văduva lui Aaron Vasilie, 179.

Aaron, Ioan, paroh din Cisteiu de Mureș, 179.

Aaron, Maria, orfana lui Aaron Vasilie, 179.

Aaron, Samuel, paroh din Glogovăț, 163.

Aaron, Vasilie, locuitor din Cisteiu de Mureș, 179.

Abrudan, Alexandru, locuitor din Abrud, 124.

Abrudan, Ana, orfana lui Abrudan Ioan și Abrudan Iliana, 294.

Abrudan, Dionisie, orfanul lui Abrudan Alexandru, 125.

Abrudan, Iliana, soția decedată a lui Abrudan Ioan, 294.

Abrudan, Ioan, locuitor din Hășdate, 294.

Abrudean, Alexandru, 234.

Abrudean, Dionisie, fiul lui Alexandru Abrudean, 234.

Abrudean, Maria, văduva lui Alexandru Abrudean, 234.

Abrudean, Sofia, fiica lui Alexandru Abrudean, 234.

Achim, Ana, văduva lui Ioan Achim, 230.

Achim, Dimitrie, locuitor din Șopteriu, 266.

Achim, Ioan a lui Todor, 230.

Achim, Samfira, fiica lui Ioan Achim, 230.

Adam, Ana, văduvă din Boziaș, 274.

Adam, Dumitru, locuitor din Uioara de Sus, 187.

Adam, Georgie, locuitor din Bărăbaș, 220.

Adam, Matei, orfanul lui Adam Dumitru, 187.

Adam, Sia, văduva lui Adam Dumitru, 187.

Adam, Vasilie, locuitor din Câmpia Turzii, 235.

Adam, Vasilie, locuitor din Galda de Jos, 216.

Adam, Vasilie, locuitor din Sâncraiu de Mureș, 271.

Agârbiceanu, Iuon, locuitor din Cheia, 192.

Agârbiceanu, Maria, văduva lui Agârbiceanu Iuon, 192.

Agoston, Nastasia, văduva lui Chiș Ilie, 50.

Aitonyan, Vasile, locuitor din Pata, 168.

Aitonyan, Vasilie, tatăl lui Aitonyan Vasile, 168.

Aiudeanu, Clemente, tribun al lui Avram Iancu, 145.

Ajtai, András, locuitor din Chețiu, 47.

Ajtai, Judith, fiica lui Ajtai András, 47.

Ajtonyan, Maria, orfana lui Ajtonyan Iuon, 168.

Ajtonyan, Todor, văduva lui Ajtonyan Iuon, 168.

Alb, Constantin, locuitor din Musca, 136.

Alb, Ioan al lui Găvrilă, locuitor din Lupșa, 128.

Alb, Iuon, locuitor din Bicălatu, 288.

Alb, Paraschie, văduva lui Ioan Alb al lui Găvrilă 128.

* Indice de nume întocmit de: Mádlly Loránd, Daniela Deteșan, Diana Covaci, Ioana Bonda, Vasilica Cristea, Otilia Urs, Cecilia Cârja, Oana Habor.

- Alb, Vasilie, martor, 128, 129.
- Alban, Toma, paroh la Alba Iulia, 227.
- Albani, Iosif, locuitor din Bucova, 206.
- Albăcan, Lup, locuitor din Urca, 271.
- Albăcan, Lup, locuitor din Câmpia Turzii, 236.
- Albini, Ioan, paroh din Monora, 369.
- Albon, Andrei, administrator la Pălatca, 254.
- Albu, Constantin, locuitor din Musca, 137.
- Albu, Evuța, văduva lui Posogi Grigore, 125.
- Albu, Gavrilă, paroh din Poiana Aiudului, 347.
- Albu, Ioan a lui Gavrilă, locuitor din Câmpeni, 234, 235.
- Albu, Iosiv, locuitor din Lechincioara, 313.
- Albu, Paraschiva, văduva lui Ioan Albu, 234, 235.
- Albu, Toma, locuitor din Musca, 137.
- Albulesc, Nicolai, preot în Bucova, 206.
- Albulesc, Theodor, locuitor din Bucova, 206.
- Albulescu, Gheorghe, paroh în Bonzariul de Jos, 206.
- Albuț, Ionuț, locuitor din Benic, 218.
- Aldea, George, preot din Cucerdea, 332.
- Aldea, Georgie, paroh la Cipău, 247, 249.
- Aldea, Georgie, preot, administrator la Cucerdea, 251.
- Aldea, Maria, locuitoare din Lipoveni, 228.
- Aldia, Aron, curator în Sâncel, 327.
- Aldia, Maria, văduvă din Mănărade, 89.
- Aldika, Avram, locuitor din Tohan, 76.
- Alecușanu, Ilie, locuitor din Feisa, 282.
- Aleman, Ioan, locuitor din Racovița, 213.
- Alexa, Peter, locuitor din Voivodeni, 242.
- Alexandru al II-lea, țar al Rusiei (1855-1881), 379.
- Alexandru, fiul lui Grigorie, 234.
- Alexandru, orfan din Corna, 232.
- Alexandru, paroh din Abrud, 123.
- Alexi, Artemiu Publiu, botanist și militant politic român, 30.
- Alfalus, Petru, fecior din Gâmbuț, 132.
- Algea, Zacheu, preot din Fărău și administrator în Alecuș, 276, 277.
- Alixândrony, Adam, locuitor din Tuștea, 208.
- Almășan, Alexa, locuitor din Ciumăfaia, 162.
- Ampoțian, Gligor, locuitor din Bărăi, 226.
- Amuste Oana, locuitoare din Sâncel, 89.
- Ana, văduva lui Zacharia, 163.
- Anca, Dimitrie, martor, 121.
- Anca, Grigoraș, locuitoare din Chețiu, 47.
- Anca, Iuon, locuitor din Certeje, 140.
- Anca, Mihail, paroh din Copalnic-Mănăștur, 349.
- Anca, Vasilie, locuitor din Certeje, 140.
- Ancău, Ioan, dascăl la Certeje, 231.
- Ancău, Ioan, locuitor din Certeje, 140.
- Andras, Iuon, locuitor din Iara, 285.
- Andras, Josef, preot în Bolintineni, 312.
- Andras, Sia, văduva lui Andras Iuon, 285.
- Andrasi Josef, insurgent, 240, 243.
- Andraș, Ioan, paroh din Bolintineni, 366.
- Andrei, Mirela, istoric, 342.
- Andreica, Michael, tribun din Câmpeni, 141, 144.
- Andreșan, Ioanes, preot la Fărcădinul de Jos, 207.
- Anghel, Gheorghe, istoric, 83.
- Anghel, Ioan, notar la Cricău, 219.
- Anghel, Nicolae, paroh la Cricău, 219.
- Anisalom, fiul văduvei Samfira din Zlatna, 233.
- Anisia, orfană a lui Ioan din Mureș Uioara, 175.

- Anisie, fiica lui Hațiga din Luncani, 236.
- Anti, Ana, văduva lui Anti Gheorghe, 181.
- Anti, Gheorghe, locuitor din Ciuciu, 181.
- Antim, Ioan, locuitor din Călacea, 165.
- Anton, Gheorghe, locuitor din Sâncrai, 236.
- Anton, Giorge, locuitor din Sâncraiu de Mureș, 271.
- Antonelli, Ioan, teolog, viceprefect al lui Axente Sever, 360.
- Antonelli, Ioan, vice-prefect, 11, 64.
- Antonie, Gheorghită, martor, 128.
- Anușcă, Oana, locuitoare din Sâncel, 283.
- Apahidean, Zaharie, locuitor din Frata, 258.
- Apor Károly, baron, 316, 366.
- Aranyosi, Andron, locuitor din Mureș Uioara, 177.
- Aranyosi, Maria, văduva lui Aranyosi Andron, 177.
- Arben, Friederich Storch de, locotenent, 129.
- Argius, Ilie, orfanul lui Argius Thoader, 196.
- Argius, Oana, soția lui Argius Thoader, 196.
- Argius, Thoader, locuitor din Inoc, 196.
- Arion, Ilie, locuitor din Iara, 285.
- Arion, Simion, locuitor din Iara, 284.
- Arkosi, comandant de insurgenți, 233.
- Armiei, Nicolae, locuitor din Călvăsar, 298.
- Aron, Demetriu, paroh din Soroștin, 119.
- Aron, Drăguș, orfanul lui Drăgușiu Mecinic, 168.
- Aron, Gregorie, paroh din Cisteiu de Mureș, 361.
- Aron, Samuel, paroh din Glogoveț, 362.
- Arpadi, Alexandru, Bariț, administrator protopopesc Trei Scaune, 325.
- Arpadi, Alexandru, paroh din Baciu, 95.
- Arpadi, Alexandru, protopop din Trei Scaune, 356.
- Arpadi, Ana, soția preotului Arpadi, 236.
- Arpadi, Ana, văduvă din Grind, 272.
- Arpadi, preot din Beniul, 236.
- Arsoki, Dumitru, căzut la Deva, 207.
- Arutan, Toader, martor, 93.
- Atyrin, Maria, locuitoare din Gaura, 51.
- Augusti, colonel, 119, 158.
- Avram, Eremia, paroh din Coaș, 349.
- Avram, Evuța, văduva lui Janos Avram, 206.
- Avram, Georgie, locuitor din Roșia Montană, 121.
- Avram, Iuon, locuitor din Sâncrai, 115.
- Avram, Janos, locuitor din Băcia, 206.
- Avram, Oana, văduva lui Avram Iuon, 115.
- Avrămes, Marinela, văduva lui Pavel Avrămes, 206.
- Avrămes, Pavel, locuitor din Ciula, 206.

B

- Baba, Dochita, văduva lui Toma Baba, 226.
- Baba, Toma, locuitor din Bărai, 226.
- Babeș, Vincențiu, lider național, 11, 64, 360.
- Babeș, George, locuitor din Copăcel, 82.
- Baboș, Graptyne, văduvă din Popteleac, 169.
- Baboș Károlyi, rebel maghiar, 39.
- Babu, Stoica, locuitor din Beica de Jos, 239.
- Bach, Alexander von, baron, ministru, 7, 301, 151.
- Baci, Aximia, văduva lui Moise Cocan din Răzoare, 259.
- Baci, Chirilă, martor din Șoimuș, 42.
- Baci, Filip, locuitor din Balda, 259.

- Baci, Frăsina, văduva lui Ilie Baci, 201.
- Baci, Georgie, locuitor din Târnăveni, 205.
- Baci, Gligoraș, locuitor din Suciul de Sus, 118.
- Baci, Ieremie, jurat, 42.
- Baci, Ilie, locuitor din Șieuf, 201.
- Baci, Iuon, locuitor din Nandra, 127.
- Baci, Iuon, locuitor din Nandra, 278.
- Baci, Măriuca, văduva lui Todod Baci, 244.
- Baci, Mihail, jude în Șoimuș, 42.
- Baci, Pavel, locuitor din Balda, 258.
- Baci, Sofia, locuitoră din Țaga, 140.
- Baci, Ștefan, jurat, 42.
- Baci, Todod, locuitor din Suseni, 244.
- Baci, Vasilie, locuitor din Delenii, 205.
- Baciu, Ana, văduva lui Baciu, Pavel, 187.
- Baciu, Arunce, paroh din Ariniș, 147.
- Baciu, Irimie, locuitor din Șăușa, 72, 73.
- Baciu, Maria, mama lui Baciu Thoador, 190.
- Baciu, Paraschiva, văduva lui Baciu Irimie, 73.
- Baciu, Pavel, locuitor din Uioara de Sus, 187.
- Baciu, Theodor, al lui Baciu Irimie, 73.
- Baciu, Thoador, locuitor din Poiana, 190.
- Badiu, Ana, văduva lui Badiu Iacob, 298.
- Badiu, Iacob, locuitor din Călvăsar, 298.
- Badya, Gorgy, locuitor din Fițeș, 164.
- Bagy, Ioan, administratorul Tractului Buciumilor, 67.
- Baic, Iosif, fiul lui Iuon Baic, 208.
- Baic, Iuon, locuitor din Tuștea, 208.
- Baic, Maria, fiica lui Iuon Baic, 208.
- Baki, Pista, insurgent, 241.
- Bakó Ioseff, locuitor ungur din Bogata, 80.
- Bal, Manuil, locuitor din Lunca, 305.
- Balafi, Nicolae, locuitor din Benic, 218.
- Balas, Conradt, maior, 383, 384.
- Balint, Simeon, paroh greco-catolic din Roșia Montană, prefect, 119, 120, 140, 144, 155, 158, 229.
- Balint, paroh din Cărpiniș, 141.
- Balla Jozsef, avocat, 269.
- Balog, Iosif Marin, istoric, 26, 31, 34, 36, 82, 153.
- Balos, Gavrilă, locuitor din Benic, 218.
- Balos, Iosif, locuitor din Benic, 218.
- Balosiu, Nicolae, locuitor din Galda de Sus, 219.
- Baloș, Ana, orfana lui Baloș Iuliana, 191.
- Baloș, Iuliana, locuitoare din Moldovenești, 191.
- Ban, Crăciun, locuitor din Valea Hrâni, 166.
- Ban, Crăciun, voluntar român, 43.
- Ban, Teodor, locuitor din Lăscud, 251.
- Banc, Irimie, locuitor din Ciunăfaia, 162.
- Bandolea, Toader, locuitor din Benic, 218.
- Barffy Miklós de Lósoncz, baron, 155, 156.
- Banta, Ana, văduva lui Banta Iuon, 73.
- Banta, Ana, văduva lui Banta Theodor, 73.
- Banta, Ana, văduva lui Nireșteanu Iovu, 50.
- Banta, Iuon, locuitor din Șăușa, 72.
- Banta, Petru, teolog absolut, 74.
- Banta, Petru, tribun din Șeușa, 87.
- Banta, Samfira, văduva lui Banta Zaharia, 73.
- Banta, Sia, locuitoare din Chirileu, 50.
- Banta, Theodor, locuitor din Șăușa, 72, 73.
- Banta, Zaharia, locuitor din Șăușa, 72, 73.
- Banțe, Ioan, martor din Valea Hranei, 43.
- Banu, Iacob, locuitor din Șopteriu, 262.
- Barb, Moysse, locuitor din Mureș Uioara, 177.
- Barb, Theodor, locuitor din Deag, 68.
- Barb, Theodora, văduva lui Barb Moysse, 177.

- Barb, Todor, locuitor din Șard, 221.
- Barbb, Tănase, locuitor din Ampoiața, 221.
- Barbiu, Avram, locuitor din Călvăsar, 297.
- Bárdi Ferencz, comandant militar maghiar, 265-266.
- Bárdi István, comandant militar maghiar, 267.
- Bardoșiu Câmpian Vasile, căzut la Ogra, 203.
- Bariț, Alexandru, preot în Filea de Jos, 324.
- Bariț, Ioan, preot în Petreștii de Jos, 324.
- Barițiu, George, istoric și publicist român transilvănean, 30, 94, 140, 154.
- Barkóczy János, insurgent din Lipoveni, 228.
- Barna, Hieronim, locuitor din Vințu de Jos, 226.
- Barna, Ioan, locuitor din Iclod, 283.
- Barna, Ion, locuitor din Iclod, 131.
- Barna, Iosif, locuitor din Ilia, vicetribun, 131.
- Barna, Iosif, paroh din Biia, 280, 362.
- Barna, Iosif, paroh greco-catolic din Ilia, 131.
- Barna, Iosiv, locuitor din Biia, 280, 281.
- Barna, Marian, preot din Iclod, 283.
- Barna, Nicolae, locuitor din Iclod, 131.
- Barna, Nicolae, paroh din Uioara de Jos, 361.
- Barna, Niculae, locuitor din Iclod, 283.
- Barna, Simina, văduva lui Barna Tănăsie, 115.
- Barna, Sofronie, paroh din Iclod, 362.
- Barna, Tănăsie, locuitor din Sâncrai, 115.
- Barta, Josef, locuitor din Bogata, 81.
- Bartha Frantz, cantor calvin din Hărăstașiu, 194.
- Bartha, János, 193.
- Baternai, Alexandru, prefect, 93.
- Bathori, căpitan ungur, 90.
- Batthyány Lajos, prim-ministru, 8.
- Băcilă, Ioachim, preot, 83.
- Băcilă, Vasilie, locuitor din Lodroman, 304.
- Băcilă, Vasilie, martor, 88.
- Băgdan, Irimie, locuitor din Ighiu, 220.
- Băhâcu, Ștefan, locuitor din Întregalde, 227.
- Băjeșiu, Iliana, văduva lui Băjeșiu Lup, 189.
- Băjeșiu, Lup, localnic din Poiana, 189.
- Bălaie, Gligor, martor, 44.
- Bălaie, Ile, tatăl lui Bălaie Irimie, 45.
- Bălaie, Ilie, locuitor din Dragu, 44.
- Bălaie, Ion, locuitor din Dragu, 44, 45.
- Bălaie, Irimie, locuitor din Dragu, 44, 45.
- Bălaie, Petre, locuitor din Dragu, 44.
- Bălaie, Todor, locuitor din Dragu, 45.
- Bălănean, Mitru, locuitor din Turbuța, 44.
- Bălcescu, Nicolae, istoric, 153.
- Băldian, Toma, locuitor din Nireș, 258.
- Bălgărăzan, Fira, văduva lui Bălgărăzan, Petru, 273.
- Bălgărăzan, Petru, locuitor din Hărănglab, 273.
- Bălgrădeanu Dumitru, locuitor din Vințu de Jos, 226.
- Bălgrădeanu, Ioan, locuitor din Ighiu, 220.
- Bălgrădeanu, Onu, locuitor din Șard, 221.
- Bănăban, Grigore, locuitor din Bărâi, 94.
- Băran, Iacob, martor, 93.
- Bărăbănțiu, Ioan, locuitor din Moicești, 224.
- Bărban, Rosalia, văduva lui Capșia Ioan, 145.
- Bărbat, Gligor, locuitor din Sâncel, 89, 283.
- Bărbat, Iacob, locuitor din Sâncel, 283.
- Bărbat, Ioan, curator în Sâncel, 327.
- Bărbățianu, Vasile, locuitor din Alba Iulia, 227.
- Bărbuț, Ioan, locuitor din Gaura, 51.
- Bărdaș, Sandu, locuitor din Cipău, 250.

- Bârgașiu, Iosiv, locuitor din Certeje, 139.
- Bârlea, Ilie, locuitor din Lunca, 305.
- Bârlea, Petru, paroh din Aiudul de Sus, 347.
- Bârnuțiu, Simion, jurist, istoric, om politic român, 30, 159.
- Bârsan, Rosalia, văduva lui Cupșia Ioan, 302.
- Bătrâneanu (Chioreanu), Alexandru, prefectul Câmpiei Transilvaniei, 94.
- Becea, Ioan, locuitor din Roșia Montană, 121.
- Bedelean, Iuon, locuitor din Sâncraii, 115.
- Bedera, Tironie, văduva lui Mureșan Simion, 80.
- Bedeu, Gheorghe, martor, 128.
- Bedeu, Ioan, martor, 128.
- Begijianu, Toader, locuitor din Uioara de Jos, 135.
- Beicori, Thoma, locuitor din Ciula, 207.
- Béka József, insurgent, 239.
- Békési, ofițer maghiar, 308.
- Bekesi Sigmund, locuitor din Ghirolt, 39.
- Beldi Ferentz, conte, 269.
- Beldian, Alexe, locuitor din Bogata, 81.
- Beldian, Anișca, văduva lui Beldian Alexie, 81.
- Beldian, Nicolae, locuitor din Teiuș, 116.
- Beldian, Vasilie, locuitor din Iclandu Mare, 84.
- Belenyesi Lajos, locuitor din Bogata de Mureș, 250.
- Belk, Ileana, locuitoare din Bicălatu, 288.
- Belk, Iuonă, locuitoare din Bicălatu, 288.
- Belk, Iuonaș, locuitor din Bicălatu, 287.
- Belk, Maria, văduva lui Belk Pavel, 287.
- Belk, Măriuța, văduva lui Belk Iuonaș, 287.
- Belk, Pavel, locuitor din Bicălatu, 287.
- Belketsian Jonfi., soldat ungur, 114.
- Belketsian, Ion, 279.
- Belle, Vasilică, jurat, 53.
- Bem, Józef, general polonez, 30, 49, 174, 191.
- Bendaru, Samoilă, locuitor din Bozieș, 47.
- Bende Pista, insurgent, 240.
- Bendorșianul, Toma, locuitor din Bârgăniș, 296, 297.
- Bendreș, Cosma, locuitor din Dumbrava, 239.
- Bene, Ioan, preot în Bădești, 46.
- Benedict XVI, papă, 130.
- Benei, Nicolae, paroh din Pănet, 366.
- Béni Ignác, insurgent, 225.
- Beniei, Josif, paroh din Dârlos, 87.
- Benkő Elek, jude cercual, 183.
- Benkő Samu, istoric, 31.
- Bentea, Chirasin, martor din Valea Hranei, 43.
- Bentze, Ana, orfana lui Bentze Andrei, 294.
- Bentze, Andrei, locuitor din Hășdate, 294.
- Bentze, Dochia, orfana lui Farkas Nașu, 293.
- Bentze, Ioan, orfanul lui Bentze Andrei, 294.
- Bentze, Irina, văduva lui Farkas Nașu, 293.
- Bentze, Lucian, orfanul lui Bentze Andrei, 294.
- Bentze, Maria, orfana lui Farkas Nașu, 293.
- Bentze, Marina, orfana lui Farkas Nașu, 293.
- Bentze, Nastasia, orfana lui Farkas Nașu, 293.
- Bentze, Todossia, văduva lui Bentze Andrei, 294.
- Bența, Filip, locuitor din Toldal, 242.
- Bența, Maria, văduva lui Filip Bența, 242.
- Bențo, Agația, văduva lui Bențo Toader, 92.
- Bențo, Mihai, locuitor din Morlaca, 92.

- Bențo, Oana, văduva lui Bențo Mihai, 92.
 Bențo, Toader, locuitor din Morlaca, 92.
 Benyei, Josephus, preot în Dârlos, 310.
 Berar, Eudochia, orfana lui Berar Iuon, 168.
 Berar, Iuon, locuitoare din Pata, 168.
 Berar, Marina, văduva lui Berar Iuon, 168.
 Berar, Marița, locuitoare din Sâncel, 89.
 Berar, Măriuța, locuitoare din Sâncel, 283.
 Berar, Vasilie, orfanul lui Berar Iuon, 168.
 Berariu, Georgiu, locuitor din Lipoveni, 228.
 Berariu, Nicolae, locuitor din Lipoveni, 228.
 Berariu, Pascu, locuitor din Cucerdeea, 251.
 Berariu, Vasilie, locuitor din Lipoveni, 228.
 Berbențe, Casian, locuitor din Buciumi, 67.
 Bercan, Andrei, projud, 352.
 Bercea, Ana, văduva lui Deleu Samoilă, 50.
 Berchi, Alexandru, orfanul lui Berchi Andrei, 126.
 Berchi, Andrei, locuitor din Abrud, 125.
 Berchi, Andrei, locuitor din Câmpeni, 234.
 Berchi, Andrei, orfanul lui Berchi Andrei, 126.
 Berchi, Ioan, fiul lui Andrei Berchi, 234.
 Berchi, Loti, orfanul lui Berchi Andrei, 126.
 Berchi, Nicolau, fiul lui Andrei Berchi, 234.
 Berchi, Petru, fiul lui Andrei Berchi, 234.
 Berchi, Salvina, văduva lui Andrei Berchi, 234.
 Berchi, Sofia, fiica lui Andrei Berchi, 234.
 Bereza, Timofteu, locuitor din Zoreni, 267.
 Berindei, Dan, istoric, 32, 63.
 Berindei, Nicolae, locuitor din Sôhodol, 127.
 Berthalan Szemere, ministru de interne al Ungariei, 155.
 Bertholo, Medan, administrator parohial din Sâncrai, 330.
 Besan, Miron, locuitor din Buciumi, 67, 68.
 Beth, Matei, locuitor din Iara, 284.
 Beth, Paladia, văduva lui Beth Matei, 284.
 Bethlehem, Pal, 174.
 Bethlen Gábor, comite suprem al Făgărașului, 154, 155.
 Bethlen, Gergely, conte, 314, 315.
 Bia, Chirilă, locuitor din Măgura, 289.
 Bia, Gavrilă, locuitor din Măgura, 289.
 Bica, Gavril, locuitor din Sânmărtinu de Câmpie, 269.
 Bica, Petru a Guzducii, locuitor din Ulieș, 268.
 Bichiș, Maria, locuitoare din Subpădure, 256.
 Bidiga, Simion, martor, 121.
 Bidignei, Nicolae, locuitor din Roșia Montană, 120.
 Bighian Györgye, locuitor în Corvinești, 71.
 Bikis, Constantin, locuitor din Bazna, 212.
 Bilyan Iuon, locuitor din Vaidei, 210.
 Bilyan, Dan, locuitor din Vaidei, 210.
 Bilyan, Maria, văduva lui Dan Bilyan, 210.
 Bini, Grama, locuitor din Moicești, 225.
 Birg, Domnița, fiica lui Flore Birg, 202.
 Birg, Flore, 202.
 Birg, Gafina, fiica lui Flore Birg, 202.
 Birg, Mihăilă, fiul lui Flore Birg, 202.
 Birg, Rahila, fiica lui Flore Birg, 202.
 Biria, Cătălina, orfana lui Biria Ion, 195.
 Biria, Ilie, orfanul lui Biria Ion, 195.
 Biria, Ion, tâmplar din Bădeni, 194, 195.
 Biria, Maria, orfana lui Biria Ion, 195.
 Biria, Sia, văduva lui Biria Ion, 195.
 Biria, Vasilica, orfana lui Biria Ion, 195.

- Biriş, Ion, locuitor din Prislop, 46.
- Biriş, János, locuitor din Fărcădinul de Jos, 207.
- Biriş, Sara, văduva lui János Biriş, 207.
- Biriş, Saveta, văduva lui Biriş Theodor, 73.
- Biriş, Ştefan, locuitor din Dârlos, 310.
- Biriş, Ştefan, locuitor din Deaj, 162, 163.
- Biriş, Theodor, locuitor din Şăuşa, 72.
- Birluţiu, Nicolae, locuitor din Roşia Montană, 120.
- Bistrac, Dimitrie, ţăran din Certeje, 138.
- Bistrac, Ioan, ţăran din Certeje, 139.
- Bistrac, Nicolau, orfan al lui Bistrac Ioan, 139.
- Bistrac, Petru, orfan al lui Bistrac Ioan, 139.
- Bistrac, Samfira, orfană al lui Bistrac Ioan, 139.
- Bistrae, Elena, văduva lui Ioan Bistrae, 231.
- Bistrae, Ioan, locuitor din Certeje, 230.
- Bistrae, Petru, fiul lui Ioan Bistrae, 231.
- Bistrae, Petru, fiul lui Ioan Bistrae, 231.
- Bistrae, Samfira, fiica lui Ioan Bistrae, 231.
- Bisztray, Jozseff, 155, 156, 157.
- Blaga, Fodor Alexi, martor, 54.
- Blaga, Gafia, locuitoare din Gaura, 51.
- Blaga, Gligor, fiul lui Blaga Maftei, 80.
- Blaga, Maftei, locuitor din Bogata, 80.
- Blane, Maria, văduva lui Blane Petru, 307.
- Blane, Petru, locuitor din Păuca, 307.
- Blanka, Iosif, paznic, 54.
- Blăjan, Ambrosiu, paroh din Târnavă, 358.
- Blăşan, Gligor, locuitor din Tordoş, 279.
- Blăşan, Toader, locuitor din Tordoş, 279.
- Bleanka, Chifor, orfanul lui Bleanka Thoader, 185.
- Bleanka, Ioan, orfanul lui Bleanka Thoader, 185.
- Bleanka, Petru, orfanul lui Bleanka Thoader, 185.
- Bleanka, Porphira, văduva lui Bleanka Thoader, 185.
- Bleanka, Thoader, locuitor din Mureş Uioara, 185.
- Bleşan, Gligor, locuitor din Turdaş, 113.
- Bleşan, Toader, locuitor din Turdaş, 113.
- Bliok, Ana, văduva lui Bliok Toma, 298.
- Bliok, Toma, locuitor din Boarta, 298.
- Boak, David Iuon, locuitor din Moardăş, 75.
- Boancă Georgiu, locuitor din Şard, 223.
- Boar, Simion, locuitor din Crişani, 260.
- Boarii, Gligor, locuitor din Tătărlăua, 116.
- Boariu, Gligor, locuitor din Tătărlăua, 284.
- Boariu, Gligore, locuitor din Icland Mare, 84.
- Boariu, Ioan, locuitor din Sânmărtinu de Câmpie, 269.
- Bob, Ioan, 95.
- Bob, Nana, locuitoare în Feldioara, 52.
- Bobb, Sándor, locuitor în Feldioara, 52.
- Bobinka, George, locuitor din Tohan, 76.
- Bocead, Dumitru, locuitor din Zeicani, 210.
- Bocskor László, locuitor din Cămăraş, 257.
- Bocşa, Simion, protopop al Gherlei, 61.
- Bocşan, Nicolae, istoric, 30, 31, 35.
- Bod, Pista, locuitor din Şeulia, 253.
- Bode, Nastasia, văduva lui Bode Partenie, 66.
- Bode, Partenie, locuitor din Dăbâca, 66.
- Bode, Simion, locuitor din Dăbâca, 66.
- Bodor, Iuon, locuitor din Cucerdea, 251.
- Bodor, Marghiola, istoric, 31, 153, 157.
- Bodor, Nicolae, locuitor din Ghişiasa de Sus, 296.
- Boér Antal, deputat, 155.

- Boer, Daniel, paroh greco-catolic din Idlänzel, 83.
- Boer Károly, jude nobiliar, 80, 81.
- Boer Lajos, locuitor din Căpușu de Câmpie, 79.
- Boer, Philon, paroh greco-catolic în Lechința de Mureș, 78.
- Boér Simo, vice-comite locșitor, 159.
- Boeriu, Alexandru, paroh și notar din Odorheiu Secuiesc, 340.
- Boeriu, Ioan, 340.
- Boeriu, Nicolae, paroh din Cristuru Secuiesc, 340.
- Boeru, Abel, locuitor din Văleni, 161.
- Boeru, Ana, văduva lui Boeru Abel, 161.
- Bogan, Dumitru, locuitor din Sâncel, 89, 283.
- Bogași Sandor, baron, 108.
- Bogătianu, Zache, locuitor din Șard, 222.
- Bogdan, Elena, mama lui Bogdan Niculae, 307.
- Bogdan, Filimon, locuitor din Alecuș, 276.
- Bogdan, Ioan, locuitor din Țigmandru, 324.
- Bogdan, Iuon, căzut la Deva, 207.
- Bogdan, Maria, văduva lui Iuon Bogdan, 207.
- Bogdan, Niculae, locuitor din Presaca, 307.
- Bogdan, Onu, locuitor din Deleni, 205, 311.
- Bogdan, Onuț, locuitor din Brăișoru, 93.
- Bogdan, Petru, locuitor din Câmpeni, 234.
- Bogdan, Rachila, văduva lui Petru Bogdan, 234.
- Bogdan, Salomia, văduva lui Marcu, Ionaș, 308.
- Bogdan, Teica, locuitor din Roșia de Secaș, 308.
- Bogdan, Thoader, locuitor din Ogra, 205.
- Bogdan-Duică, George, istoric, 30.
- Boghildea, George, locuitor din Șieut, 201.
- Boghildea, Maria, văduva lui George Boghildea, 201.
- Bohățiel, Alexandru, jurist, 95.
- Boitor, Samoilă, locuitor din Păuca, 307.
- Bojos, Iliana, văduva lui Bojos Vasilie, 192.
- Bojos, Vasilie, militar din Măhăceni, 192.
- Böjte Lajos, insurgent, 242.
- Boldia, Iuon, locuitor din Peștenița, 207.
- Boldiș, Andrei, locuitor din Pănade, 283.
- Boldoș, Andrei, locuitor din Pănade, 90.
- Boldoș, Maria, văduva lui Boldoș Andrei, 90.
- Bolog, George, locuitor din Vad, 70.
- Bologa, Dochiță, văduva lui Popa Tifor, 286.
- Bolovan, Ioan, istoric, 30, 31, 35, 59, 157.
- Boltsyai János, birău, 127.
- Bompa, Andrei, locuitor din Dumbrava, 239.
- Boncsula Kifor, locuitor din Bogata, 81.
- Boncsula Varvara, văduva lui Boncsula Chirfor, 81.
- Bonda, Iacob, orfanul lui Bonda Nastasia, 294.
- Bonda, Iliana, orfana lui Bonda Nastasia, 294.
- Bonda, Ioana, istoric, 109.
- Bonda, Nastasia, văduvă din Hășdate, 294.
- Bonda, Todor, orfanul lui Bonda Nastasia, 294.
- Bonția, Doce, văduva lui Thodor Bonția, 203.
- Bonția, Thodor, locuitor din Romuli, 203.
- Boraș, Ana, văduva lui Boraș Ariton, 115.
- Boraș, Ariton, locuitor din Sâncrai, 115.
- Borbely, Ioan, preot în Prislop, 45.
- Borcea, Ana, văduva lui Borcea Mihăilă, 115.

- Borcea, Iova, văduva lui Borcea Simion, 115.
- Borcea, Mihăilă, locuitor din Sâncrai, 115.
- Borcea, Simion, locuitor din Sâncrai, 115.
- Borda Toader, locuitor din Cașva, 237.
- Bordas, Simion, locuitor din Ceaușu de Câmpie, 312.
- Bordea Georgiu, locuitor din Certeje, 140.
- Bordea Simtion, locuitor din Câmpeni, 141.
- Bordea, Sofia, văduva lui Bistrac Dimitrie, 138.
- Bordean, Avram, locuitor din Câmpeni, 141.
- Bordean, Petru, locuitor din Câmpeni, 141.
- Bordeasă, Rachila, văduva lui Bordean Petru, 141.
- Bori, fiica lui Mathe Marci și a Chirei Căținean, 257.
- Borieșan, Chirilă, locuitor în Corvinești, 71.
- Boroscoi, Ion, locuitor din Borșa, 48.
- Borsan, Savina, văduva lui Borsan Zaharie, 66.
- Borsan, Zaharie, locuitor din Dăbâca, 66.
- Borse, Cosma, locuitor din Sâncel, 89.
- Borș, Gligore, locuitor în Corvinești, 71.
- Borșan, Aaron, locuitor din Sâncel, 89, 283.
- Borșan, Ioan, preot în Feldioara, 51.
- Borșe, Ana, văduvă din Mănărade, 89.
- Borșea, Cosma, locuitor din Sâncel, 283.
- Borșin, Ioachim, locuitor din Lodroman, 89.
- Borșoș Maței, locuitor din Gâmbaș, 128.
- Borșoș, Anica, văduva lui Borșoș Maței, 128.
- Borza, George, locuitor din Tătărlăua, 115, 284.
- Borza, Ioan, locuitor din Dârlos, 87, 310.
- Borza, Iuon, căzut la Ogra, 203.
- Borza, Sia, văduva lui Borza Ion, 87.
- Borza, Simion, locuitor din Berchieșu, 286.
- Borze, Ana, văduva lui Borze Kosztan, 286.
- Borze, Iuon, locuitor din Berchieșu, 286.
- Borze, Kosztan, locuitor din Berchieșu, 286.
- Borze, Paladie, locuitor din Berchieșu, 286.
- Borzeu, Ion, locuitor din Năsăud, 202.
- Borzoș, Gheorghe, locuitor din Morlaca, 92.
- Borzoș, Marie, văduva lui Borzoș Gheorghe, 92.
- Bosga, Gavril, administrator din Groșii Țibleșului, 349.
- Bostan, Ioan, locuitor din Certeje, 140.
- Boșaiu, Alexandru, orfanul lui Boșaiu, Vasilică, 166.
- Boșaiu, Ana, orfana lui Boșaiu Vasilică, 166.
- Boșaiu, Iuliana, orfana lui Boșaiu Vasilică, 166.
- Boșaiu, Maria, orfana lui Boșaiu, Vasilică, 166.
- Boșaiu, Roza, orfana lui Boșaiu, Vasilică, 166.
- Boșaiu, Vasilică, locuitor din Kosokna, 166.
- Boșaiu, Vasilie, orfanul lui Boșaiu, Vasilică, 166.
- Bota, Filip, locuitor din Maiorești, 241.
- Bota, Ioan, locuitor din Musca, 136.
- Bota, Ioan, locuitor din Sânmărtinu de Câmpie, 269.
- Bota, Irimie, locuitor din Șard, 222.
- Bota, Irimie, orfanul Mariei Bota, 92.
- Bota, Manuil, locuitor din Lipoveni, 228.
- Bota, Maria, orfana Mariei Bota, 92.
- Bota, Maria, văduva lui Nicolau Bota, 231.
- Bota, Marie, locuitoare din Morlaca, 92.

- Bota, Marina, văduva lui Sas Maxim, 50.
 Bota, Mihăilă, locuitor din Maiorești, 241.
 Bota, Nicolae, locuitor din Certeje, 138, 140, 230.
 Bota, Sava, soția lui David Ioan, 137.
 Bota, Savina, văduva lui Mihăilă Bota, 241.
 Bota, Teodora, văduva lui Filip Bota, 241.
 Bota, Vasilie, locuitor din Certeje, 138.
 Bota, Zaharie, orfanul Mariei Bota, 92.
 Bote, proprietar în Șeulia, 250.
 Botez Elek, insurgent, 240.
 Botezan, Ana, orfana lui Botezan Iov, 184.
 Botezan, Iov, locuitor din Noșlac, 184.
 Botezan, Liviu, istoric, 31, 49.
 Botezan, Maria, văduva lui Botezan Iov, 184.
 Botezan, Tatiana, orfana lui Botezan Iov, 184.
 Botezan, Toader, paroh din Oroșia, 361.
 Both Kolana, văduva lui Léner Pista din Cămăraș, 257.
 Both, Vasilie, locuitor din Tihău, 165.
 Botha, Mihai, "sufleteriu" din Rușor, 349.
 Botha, Simion, locuitor din Bădești, 46.
 Botiezan, Tuodor, preot, 183.
 Botoră, Matie, locuitor din Ighișu Vechi, 299.
 Botoș, George, locuitor din Nirașteu, 318.
 Botoșeriu, Iosef, martor, 97.
 Botskai Janos, solgăbirău în Gâmbuț, 133, 134, 277.
 Botskor Klára, locuitoare din Suseni, 244.
 Bott, Ioan, locuitor din Dăbâca, 66.
 Bott, Simion, locuitor din Dăbâca, 66.
 Botta, David, locuitor din Tohan, 76.
 Botye, George, fiul lui Botye Grigore, 49.
 Botye, Grigore, locuitor din Cetan, 49.
 Boțan Ștefan, locuitor din Dumbrava, 239.
 Boțian, Ioan, prefect, 145.
 Bozac, Iuon, locuitor din Răzoare, 259.
 Bozdog, Todora, locuitoare din Urca, 271.
 Bozdog, Tudora, locuitoare din Câmpia Turzii, 236.
 Bozeșan, George, locuitor din Zlatna, 232.
 Bozeșan, Georgiu, locuitor din Zlatna, 112.
 Bozeșan, Iliana, văduva lui George Bozeșan, 232.
 Bozeșan, Irina, văduva lui Bozeșan Georgiu, 112.
 Bozeșan, Iuon, locuitor din Luduș, 79.
 Bozeșan, Maria, orfana lui Bozeșan Iuon, 79.
 Brad, Măriuță, locuitor din Pănade, 283.
 Bradu, Marica, locuitoare din Pănade, 90.
 Braik, Ioan, locuitor din Ighișu Vechi, 298.
 Brajka, Sija, văduva lui Brajka Ștefan, 79.
 Brajka, Ștefan, locuitor din Luduș, 78.
 Bran, Iosiv, preot din Sâncel, 283.
 Bran, Petru, paroh din Măeriște, 345.
 Bran, Petru, paroh din Ploscabaia, 355.
 Brani, Ioan, preot, 89.
 Brania, Anișca, văduva lui Mitru Brania, 238.
 Brania, Mitru, locuitor din Breaza, 238.
 Brantsa, Todor, locuitor din Panticoeu, 165.
 Brașovan, Iuon, fecior din Hopârta, 132.
 Brazdă, Ana, văduva lui Brazdă Crăciun, 93.
 Brazdă, Crăciun, locuitor din Brăișoru, 93.
 Brăftălean, Toader, locuitor din Zoreni, 267.
 Brăteian, Ioan, locuitor din Dârlos, 310.
 Brăteianu, Ioan, căzut la Ogra, 203.
 Brătianu, Dimitrie, diplomat și om politic român, 32.
 Bredea, Antonie, locuitor din Călăcea, 165.
 Bretan, Ioan, paroh din Coaș, 349.
 Bretian, Anicha, văduva lui Bretian Ion, 87.
 Bretian, Ion, locuitor din Dârlos, 87.
 Brici, Alexa, martor, 44.

- Brici, Macovei, martor, 44.
- Brișcașiu, Ioan, locuitor din Șard, 222.
- Brustur, Iuonaș, locuitor din Chimtelnic, 78.
- Bucerdia, Matei, locuitor din Nandra, 127.
- Bucerdia, Mortzi, locuitor din Nandra, 278.
- Bucur, Dinu, locuitor din Călvăsar, 298.
- Bucur, Florea, văduva lui Bucur Iuon, 81.
- Bucur, Ioan, preot din Budiu de Câmpie, 98.
- Bucur, Iuon, locuitor din Bogata, 80.
- Bucurescu, Alexandru, copil din Galda de Jos, 215.
- Bucurescu, Gabriel, paroh din Galda de Jos, 217.
- Bucureștian, Gavrilă, martor, 121.
- Buczi Lajos, căpitan, 269.
- Buda, Ilie, locuitor din Lunca, 305.
- Budai, Petru, paroh din Turdaș, 171, 172.
- Budian, Simeon, locuitor din Șopteriu, 266.
- Budiu Kirilă, locuitor, din Glogovăț, 164.
- Budiu, Chirilă, locuitor din Glogoveț, 304.
- Budiu, Eba, văduva lui Budiu Kirilă, 164.
- Budiu, Eva, văduva lui Budiu Chirilă, 304.
- Budiu, Lina, văduva lui Budiu Onuțu, 304.
- Budiu, Onuțu, locuitor din Glogoveț, 304.
- Budnariu, Dănilă, locuitor din Delureni, 265.
- Budnariu, Macavei, locuitor din Delureni, 262, 263, 265.
- Budui, Ioan, paroh din Cigmău, 137.
- Budușan, Onica, văduva lui Budușan Ștefan, 96.
- Budușan, Ștefan, locuitor din Dăbâca, 96.
- Bücesi Rosalia, văduva lui Bücesi Ferenz, 81.
- Bükösi Ferenc, locuitor din Bogata, 81.
- Bugnariu, Floarea, văduva lui Petru Bugnariu, 227.
- Bugnariu, Petru, locuitor din Alba Iulia, 227.
- Bujor Petre, locuitor din Vărai, 55.
- Bujor, George, fiul lui Bujor Petre, 55.
- Bulbucanu, Marhoi, locuitor din Șard, 222.
- Bulgăre, Ionuț Bâtăcosu, locuitor din Galda de Sus, 219.
- Bunea, Arsenie, preot în Tohan, 76.
- Bunea, Arsenie, paroh în Moardăș, 75, 76.
- Bunea, Iacob, locuitor din Șopteriu, 266.
- Bunea, Ioan, locuitor din Silivașul de Câmpie, 262, 264.
- Buonea, Florea, locuitor din Lunca, 305.
- Burcuș, Nicodin, locuitor din Gâmbuț, 132.
- Burdulca, Nicolae, locuitor din Galda de Jos, 214.
- Burdulca, Vasilie, locuitor din Galda de Jos, 214.
- Burgjo, Ilie, locuitor din Tihău, 165.
- Burluțiu, Clemente, gradist, 145.
- Bursa, Mafteu, locuitor din Biia, 280.
- Bursa, Mafteu, locuitor din Iia, 131.
- Bursan, Palagia, locuitoare din Mureș Uioara, 177.
- Bursan, Theodora, orfana lui Bursan Palaghia, 177.
- Bursar, Ioan, locuitor din Ighișu Vechi, 299.
- Buta, Irina, locuitoare din Chirileu, 50.
- Buta, Maria, văduva lui Buta Simion, 81.
- Butaș, Arișca, locuitoare din Rogna, 41.
- Butaș, Georgie, locuitor din Luduș, 78.
- Butaș, Lup, locuitor din Rogna, 41.
- Butaș, Maria, nora lui Butaș Lup, 41.
- Butean, notar în Șomcuta Mare, 53.
- Butean, Ielentie, martor, 54.
- Butean, Iiașiu, fratele lui Butean Ioan, 54.
- Butean, Ioan, preot din Feiurdeni, 335.
- Butean, Ioan, văduv, locuitor din Șomcuta Mare, 54.
- Butean, Lup, cantor, 54.

- Butean, Maria, văduva lui Buteanu, 54.
 Butean, Petre a lui Butean, martor, 54.
 Buteanu, Ioan, prefect, 120, 126, 141, 145, 156, 173, 232, 234.
 Butilică Dumitru, locuitor din Hodac, 246.
 Butilică, Nastasia, văduva lui Dumitru Butilică, 246.
 Butiulca, Filip, locuitor din Toldal, 242.
 Butiulca, Fira, văduva lui Filip Butiulca, 242.
 Butiulcă, Simeon, locuitor din Toldal, 243.
 Butiulcă, Zsuzsi, văduva lui Simeon Butiulcă, 243.
 Butthyan, Simeon, paroh din Ciumăfaia, 162.
 Buț, Anișca, văduva lui Vitea Buț, 237.
 Buț, Vitea, locuitor din Cașva, 237.
 Buzas, Simion, locuitor din Bogata, 81.
 Buzdugan, Constandin, locuitor din Alecuș, 276.
 Buzdugan, Nechita, paroh din Copalnic, 349.
 Buzgariu, Ana, văduva lui Sântion Buzgariu, 231.
 Buzgariu, Sântion, locuitor din Certeje, 231.
 Buzgariu, Sintion, centurion din Certeje, 139.
 Buzgariu, Sofia, fiica lui Sântion Buzgariu, 231.
- C**
- Caba, Maria, văduva lui Nemeș, Ioan, 165.
 Cadar, Marișca, văduva lui Georgie Sütő din Voivodeni, 242.
 Caia, Nicolae, martor, 128.
 Caiafa, mare preot al Sinedriului, 10.
 Cakovan, Ioan, locuitor din Inoc, 196 .
 Cakovan, Luchiana, văduva lui Cakovan Ioan, 196 .
 Cakovan, Paraschiva, orfana lui Cakovan Ioan, 196 .
 Caliani, Emanuel, paroh din Topalău, 367.
 Caliani, Emanuil, preot în Tofalău, 315, 316.
 Caliani, Vasile, paroh din Ernei, 366.
 Canciu, Maștei, locuitor din Buia, 296.
 Candid, Laslo, paroh din Lăureni, 367.
 Candid, Roman, dascăl din Bârghiș, 296, 297.
 Capra, Ioan, locuitoare din Micăcasa, 128.
 Capră, Ioana, văduvă din Micăsasa, 306.
 Carol, Petre, anchetator, 173.
 Casiu, Nicolae, locuitor din Întregalde, 227.
 Cassian, George, preot la Clopotiva, 209.
 Catarig, Macaveu, locuitor din Tușin, 264.
 Catona, Florea, locuitoare din Hopârta, 132.
 Cazan, Simeon, locuitor din Ighișu Vechi, 299.
 Căbaș, Nicolae, locuitor din Tohan, 76.
 Căbudean, Indrei, locuitor din Noșlac, 186.
 Căbundeau, Ioan, fiul lui Căbudean Indrei, 186.
 Căbundeau, Maria, fiica lui Căbudean Indrei, 186.
 Căbundeau, Thoader, fiul lui Căbudean Indrei, 186.
 Căleu, Samoilă, văduv din Gâmbuț, 132.
 Călian, Ionț, locuitor din Abrud, 123.
 Călin, Ambrozie, orfanul lui Călin Dumitru, 193.
 Călin, Dumitru, locuitor din Cicău, 193.
 Călin, Ioan, orfanul lui Călin Dumitru, 193.
 Călin, Maria, orfana lui Călin Dumitru, 193.
 Călin, Palagia, văduva lui Călin Dumitru, 193.

- Călugăr, Stephanus, preot din Crăciunelu de Sus, 281.
- Căluger, Ștefan, paroh din Crăciunelu, 147.
- Călușer, Dochița, orfana lui Călușer Nicolae, 180.
- Călușer, Eudochia, văduva lui Călușer Nicolae, 180.
- Călușer, Nichita, orfanul lui Călușer Nicolae, 180.
- Călușer, Nicolae, locuitor din Cecălaca, 180.
- Călușer, Simeon, orfanul lui Călușer Nicolae, 180.
- Călușeriu, Maria, văduva lui Călușeriu Sandu, 164.
- Călușeriu, Maria, văduva lui Călușeriu Sandu, 304.
- Călușeriu, Sandu, locuitor din Glogovăț, 164.
- Călușeriu, Sandu, locuitor din Glogoveț, 304.
- Căluțiu, Anton, locuitor din Bârghiș, 296.
- Câmpan, Theodorus, 278.
- Câmpan, Vasilica, văduvă din Herepea, 278.
- Câmpean, Ana, orfană a văduvei Câmpean Maria din Grind, 272.
- Câmpean, Anisie, orfană a văduvei Câmpean Maria din Grind, 272.
- Câmpean, Florea, soldat din cavalerie, 53.
- Câmpean, Gligie, locuitor din Dăbâca, fiul lui Câmpean Ioan, 66.
- Câmpean, Ioan, locuitor din Dăbâca, 66.
- Câmpean, Ioan, locuitor din Valea Hranei, 44.
- Câmpean, Ioana, văduva lui Nechita Câmpean, 201.
- Câmpean, Iosif, grănicer, 213.
- Câmpean, Lina, văduva lui Câmpean Simion, 87.
- Câmpean, Maria, orfană a văduvei Câmpean Maria din Grind, 272.
- Câmpean, Maria, văduva lui Câmpean Veselie Bardoș, 87.
- Câmpean, Maria, văduvă din Grind, 272.
- Câmpean, Marișca, orfană a văduvei Câmpean Maria din Grind, 272.
- Câmpean, Matei, locuitor din Dârlos, 87.
- Câmpean, Nechita, locuitor din Șieuț, 201.
- Câmpean, Simion, locuitor din Dârlos, 87.
- Câmpean, Vasilie, orfan al văduvei Câmpean Maria din Grind, 272.
- Câmpean, Veselie Bardoș, locuitor din Dârlos, 87.
- Câmpian Birdașu, Vasilie, locuitor din Dârlos, 310.
- Câmpian, Alexa, locuitor din Dăbâca, 66.
- Câmpian, Ana, fiica lui Câmpian din Luncani, 236.
- Câmpian, Anisia, fiica lui Câmpian din Luncani, 236.
- Câmpian, Chifor, locuitor din Dăbâca, 66.
- Câmpian, Gavrilă, locuitor din Bărai, 226.
- Câmpian, Gheorghe, locuitor din Bolintineni, 312.
- Câmpian, Gligor, locuitor din Turdaș, 113.
- Câmpian, locuitor din Luncani, 236.
- Câmpian, Maței, căzut la Ogra, 203.
- Câmpian, Maței, locuitor din Dârlos, 310.
- Câmpian, Marișca, fiica lui Câmpian din Luncani, 236.
- Câmpian, Mărie, fiica lui Câmpian din Luncani, 236.
- Câmpian, Mărie, văduva lui Câmpian din Luncani, 236.
- Câmpian, Simion, locuitor din Dârlos, 310.
- Câmpian, Vasilie, fiul lui Câmpian din Luncani, 236.
- Cândeia, Elie, paroh din Gănești, 340.

- Căpâlneanu, Iacob, locuitor din Lodroman, 89.
- Căpâlneanu, Onu, locuitor din Lodroman, 89.
- Căpâlneanu, Vasilie, locuitor din Lodroman, 89.
- Căpocian, Ioan, paroh din Valea Sasului, 362.
- Căprar, Maței, locuitor din Dăbâca, 66.
- Căprariu, Ioan, locuitor din Cuci, 183.
- Căprariu, Ioana, orfana lui Căprariu Ioan, 183.
- Căprariu, Iosiv, dascăl din Cuci, 183.
- Căprariu, Manu Ioan, locuitor din Lipoveni, 228.
- Căprariu, Marișca, orfana lui Căprariu Ioan, 183.
- Căprariu, Nicolae, orfanul lui Căprariu Ioan, 183.
- Căprariu, Philon, orfanul lui Căprariu Ioan, 183.
- Căprariu, Pina, orfana lui Căprariu Iosiv, 183.
- Cârlea, Nicolae, locuitor din Lipoveni, 229.
- Cătană, Artimon, locuitor din Luduș, 78.
- Cătană, Cătălina, orfana lui Cătană Nicolae, 180.
- Cătană, Iacob, locuitor din Silivașul de Câmpie, 262, 264.
- Cătană, Ioana, văduva lui Cătană Nicolae, 180.
- Cătană, Maria, orfana lui Cătană Nicolae, 180.
- Cătană, Maria, văduva lui Siv Cătană, 248.
- Cătană, Nicolae, 180.
- Cătană, Niculae, locuitor din Lipoveni, 228.
- Cătană, Oana, văduva lui Tănăsie Cătană, 248.
- Cătană, Samfira, văduva lui Toader Cătană, 241.
- Cătană, Sânziana, văduva lui Ioan Maior din Toldal, 243.
- Cătană, Siv, locuitor din Cipău, 248.
- Cătană, Tănăsie, locuitor din Cipău, 248.
- Cătană, Toader, locuitor din Sântioana, 241.
- Cătană, Todoră, orfana lui Cătană Artimon din Luduș, 79.
- Căținean, Chira, văduva lui Marci Mathe, 257.
- Căținean, Iosif, locuitor din Frata, 258.
- Cățineanu, Dănilă, locuitor din Delureni, 265.
- Cățineanu, Tănăsie, locuitor din Șopteriu, 266.
- Ceban, Andrei, locuitor din Chețiu, 47.
- Cechianu, Ioan, locuitor din Girbom, 161.
- Ceica, Ioan, locuitor din Budești, 267.
- Celini, Ferencz, locuitor din Vișuia, 267.
- Cenan, Ana, orfana lui Cenan Todor, 168.
- Cenan, Ecaterina, orfana lui Cenan Todor, 168.
- Cenan, Iuon, orfanul lui Cenan Todor, 168.
- Cenan, Todor, locuitor din Pata, 168.
- Cenger, Alexandru, locuitor din Suseni, 244.
- Cenger, Maria, văduva lui Alexandru Cenger, 244.
- Cenușă, Ilie, locuitor din Roșia Montană, 121.
- Cenușă, Petru, locuitor din Roșia Montană, 121.
- Cercea, Dumitru, locuitor din Târnăvioara, 211.
- Cerghedan, Mihai, istoric, 123.
- Cermena, Petru, 24.
- Cernica, Dumitru, locuitor din Călvăsar, 298.
- Cernica, Nicolae, locuitor din Călvăsar, 298.
- Cesereanu, Lina, văduvă din Galda de Jos, 217.
- Ceserian, Constantin, locuitor din Năsal, 53.

- Ceserman, Ilie, martor, 40.
 Ceștian, Accsina, văduva lui Morar Urs, 96.
 Cetățean, Daniel, paroh la Subcetate, 208.
 Châmpian, Gligor, locuitor din Tordoș, 279.
 Chelemen, Vasilie, locuitor din Turdaș, 114, 279.
 Cheliu, Filimon, ctitor din Șmig, 350.
 Chendi, Alexandru, jurist și nobil din Câmpeni, 141.
 Cherecheș, David, locuitor din Solovăstru, 243.
 Cherecheș, Frăsina, văduva lui Iosif Cherecheș, 243.
 Cherecheș, Iosif, locuitor din Gurghiu, 243.
 Cherecheș, Maria, văduva lui Zaharia Cherecheș, 243.
 Cherecheș, Sofia, văduva lui David Cherecheș, 243.
 Cherecheș, Toader, locuitor din Săbad, 319.
 Cherecheș, Zaharia, locuitor din Gurghiu, 243.
 Chereșteș, Alexandru, preot în Chețiu, 46, 47.
 Chereșteș, Ana, văduva lui Popa Todor, 311.
 Chereșdi, Anika, văduva lui Chereșdi Artimon din Luduș, 79.
 Chereșdi, Artimon, locuitor din Luduș, 78.
 Chereșdi, Ienașiu a Szimului, locuitor din Luduș, 78.
 Chereșiu, Vasile, locuitor din Șard, 222.
 Cherteș, Ioan, locuitor din Ormeniș, 261.
 Cherteș, Sofia, locuitoare din Sărmașu, 260.
 Cherteș, Toader, locuitor din Cămărașu, 256.
 Chertez, Ioan, locuitor din Ulieș, 268.
 Chertez, Precup, căzut la Dumbrăveni, 204.
 Chertez, Toader, locuitor din Ulieș, 268.
 Chetuz, Ana fiica lui Ioan Chetuz, 230.
 Chetuz, Ioan, locuitor din Certeje, 230.
 Chetuz, Maria, văduva lui Ioan Chetuz, 230.
 Chețan, Gabriel, administrator protopopesc din Fărăgău, 352.
 Chețan, Ilie, grănicer, 48.
 Chețu, Ioan, locuitor din Budești, 261.
 Chia, Ana, soția lui Chia Vasilie, 146.
 Chia, Vasilie, locuitor din Blaj, 146.
 Chifor, Anișca, văduva lui Iuon Chifor, 238.
 Chifor, Iuon, locuitor din Breaza, 238.
 Chifor, Santa, locuitor din Iclandul Mare, 159.
 Chilia, Marintia, locuitor din Galda de Jos, 216.
 Chilichii, Ghiuțiu, locuitor din Ighiu, 220.
 Chindriș, Ioan, istoric, 94.
 Chioran, Ilie, locuitor din Ghirolt, 39.
 Chioran, Lucă, martor din Valea Hranei, 43.
 Chiorean, Michail, locuitor din Mureș Uioara, 176.
 Chiorean, Michail, orfan a lui Chiorean, Michail, 176.
 Chiorean, Oana, văduva lui Toma Chiorean, 243.
 Chiorean, Susana, văduva lui Chiorean, Michail, 176.
 Chiorean, Toma, locuitor din Solovăstru, 243.
 Chioreanu, Chifor, locuitor din Ulieș, 268.
 Chira, Ioana, văduva lui Chira Simeon Lupu, 179.
 Chira, Iuon, locuitor din Suci de Sus, 118.

- Chira, Maria, orfana lui Chira Simeon Lupu, 179.
- Chira, Maria, orfana lui Chira, Simeon, a lui Nikulutz (Niculuț) 180.
- Chira, Nicodim, orfanul lui Chira Simeon Lupu, 179.
- Chira, Nicodim, orfanul lui Chira, Simeon, a lui Nikulutz (Niculuț), 180.
- Chira, Oana, văduva lui Chira, Simeon, a lui Nikulutz (Niculuț), 180.
- Chira, Simeon Lupu, locuitor din Cisteiu de Mureș, 179.
- Chira, Simeon, a lui Nikulutz (Niculuț), locuitor din Cisteiu de Mureș, 179, 180.
- Chira, Veronica, orfana lui Chira, Simeon, a lui Nikulutz (Niculuț), 180.
- Chirai, Andrei, locuitor din Bărai, 94.
- Chirian, Pavel, paroh la Ponor, 210.
- Chirilă, Adam, locuitor din Beica de Jos, 239.
- Chirilă, Chifor, sătean din Hăpria, 332.
- Chirilă, Georgie, locuitor din Girbom, 161.
- Chirilă, Ioan, teolog, 130.
- Chirilă, Ioan, vicar de Făgăraș, 212.
- Chirilă, Ioan, vicarul foraneu din Făgăraș, 355.
- Chirilă, Ion, jude din Girbom, 161.
- Chirilă, Maria, văduva lui Chirilă Georgie, 161.
- Chirilă, Sionu, sătean din Hăpria, 332.
- Chirioana, văduvă, 197.
- Chistea, Maria, văduva lui Mitrofan Chistea, 203.
- Chistea, Mitrofan, locuitor din Romuli, 203.
- Chiș, Ilie, locuitor din Valea Chioarului, 50, 51.
- Chiș, Vasilie, preot la Sărmășel, 260.
- Chișca, Nastasia, soția lui Sărindan Gheorghe, 125.
- Chișcodan, Dochia, văduva lui Filip Vasilică a Nechiti, 56.
- Chitinu, Luca, căzut la Teiuș, 214.
- Chitinu, Maria, văduva lui Luca Chitinu, 214.
- Ciapa, Ioan, locuitor din Bârghiș, 296.
- Cibian, Toma, locuitor din Dealul Homorodului, 138.
- Cibianu, Ioan, locuitor din Șard, 222.
- Cicudan, Dumitru, locuitor din Valea Sasului, 113.
- Cilea, Casian, locuitor din Silivașul de Câmpie, 264.
- Cilea, Vasile, locuitor din Silivașul de Câmpie, 264.
- Cioară, Floarea, văduva lui Iuon Cioară, 254.
- Cioară, Iuon, locuitor din Șeulia, 254.
- Cioba, Ana, văduva lui Cioba Zacarie, 304.
- Cioba, Zacarie, locuitor din Glogoveț, 304.
- Ciocia, Lina, văduva lui Ciocia Iuon, 81.
- Ciora, Moise, locuitor din Roșia Montană, 121.
- Ciora, Nicolae, martor, 120.
- Ciora, Pascu, martor, 120.
- Ciora, Samson, martor, 120.
- Ciorza, Melentie, locuitor din Dumbrava, 239.
- Cipariu, Andrei, locuitor din Pănade, 90.
- Cipariu, Marina, văduva lui Cipariu Andrei, 90.
- Cipariu, Timotei, canonic, 104.
- Cipăianu, George, istoric, 326.
- Circa, Alexandru, paroh din Deaj, 162.
- Ciungan, Ioan, paroh din Ciumbrud, 179.
- Ciupe, Ionu, locuitor din Buciumi, 67.
- Ciupe, Lupu, locuitor din Buciumi, 68.
- Ciupe, Nikita, locuitor din Buciumi, 67, 68.
- Ciupe, Timofie, locuitor din Buciumi, 67, 68.
- Ciupe, Vasilie, jude sătesc, 68.

- Ciupea, Grigore, paroh în Buciumi, 67.
- Ciura, Iosif, preot și notar din Bucium, 143.
- Ciurila, Gavril, preot în Ciurila, 324.
- Ciurilăi, Dimitrie, paroh la Ogra, 252.
- Ciurilal, Demeter, paroh din Ogra, 332.
- Ciurileanu, Ioan, martor, 122.
- Clement, Ioanus, paroh din Straja, 170.
- Clocotian, Iuon Samoilă, locuitor din Tohan, 76.
- Clocotian, Nicolae, grănicer din Tohan, 77.
- Clușianu, Iuon, locuitor din Lipoveni, 228.
- Coarbă, Veronica, văduva lui Stoian Ioan, 125.
- Coballini, Rosalia, locuitoare din Silivașul de Câmpie, 264.
- Cobârzan Iuon, locuitor din Morlaca, 92.
- Cobârzan, Mărie, văduva lui Cobârzan Iuon, 92.
- Cocan, Moise, locuitor din Răzoare, 259.
- Cocean, Andrei, locuitor din Breaza, 238.
- Cocean, Măriuca, văduva lui Andrei Cocean, 238.
- Cocia, Axinte, locuitor din Bogata, 81.
- Cociș, Iuon, fecior din Gâmbuț, 132.
- Cociș, Thoma, paroh din Vad, 70.
- Codrea, Marian, locuitor din Hususău, 282.
- Codrea, Marian, locuitor din Lodroman, 89.
- Coilari, Călui, locuitor din Teiuș, 116.
- Cojocariu, Ilie, paroh, martor, 120, 158.
- Cojocnian, Anica, soția lui Roman Grigoraș, 39, 40.
- Cojocu, Vasile, paroh la Cojoceni, 229.
- Colșeriu, Nicolae, locuitor din Șard, 224.
- Colșeriu, Onu, locuitor din Șard, 221.
- Colșeriu, Toma, locuitor din Șard, 221.
- Coloza, Mitru, martor, 97.
- Colșeriu, Ioan, locuitor din Ulieș, 268.
- Colșeriu, Toader, locuitor din Ulieș, 268.
- Colșeriu, Vasiliu, locuitor din Ulieș, 268.
- Coman, Alexandru, orfanul lui Coman Vasilie, 186.
- Coman, Ana, orfana lui Coman Pinteă, 186.
- Coman, Ana, orfana lui Coman Vasilie, 186.
- Coman, Crăciun, locuitor din Cucerdea, 251.
- Coman, George, locuitor din Crăciunelu de Jos, 136, 304.
- Coman, Gheorghie, paroh în Lăpușul Românesc, 70.
- Coman, Iuon, locuitor din Gâmbuț, 133.
- Coman, Iuon, orfanul lui Coman Pinteă, 186.
- Coman, Iuon, orfanul lui Coman Vasilie, 186.
- Coman, Lica, locuitor din Cucerdea, 251.
- Coman, Maria, locuitoare din Sâncrai, 115.
- Coman, Maria, orfana lui Coman Pinteă, 186.
- Coman, Maria, orfana lui Coman Vasilie, 186.
- Coman, Maria, văduva lui Vasile Coman, 247.
- Coman, Oana, orfana lui Coman Vasilie, 186.
- Coman, Paraschie, orfana lui Coman Vasilie, 186.
- Coman, Petru, locuitor din Gâmbuț, 133.
- Coman, Pinteă, locuitor din Noșlac, 186.
- Coman, Sia, văduvă din Diciosânmartin, 272.
- Coman, Tatiana, văduva lui Coman Vasilie, 186.
- Coman, Teodor, 349.
- Coman, Thoader, orfanul lui Coman Pinteă, 186.

- Coman, Toader, locuitor din Gâmbuț (altul) 133.
- Coman, Toader, locuitor din Gâmbuț, 133.
- Coman, Vasile, locuitor din Cipău, 247.
- Coman, Vasilie, locuitor din Noșlac, 186.
- Comănici, Ioan, locuitor din Sâncel, 283.
- Comănici, Ioan, locuitor din Sâncel, 89.
- Comiza, Ghiță, locuitor din Ghișiasa de Sus, 296.
- Comșa, Andica, locuitoare din Lipoveni, 228.
- Comșa, Stanislav, locuitor din Olteț, 213.
- Comșe, Ion, locuitor din Crăciunelul de Jos, 136.
- Comșea, Ioan, locuitor din Crăciunelul de Jos, 304.
- Conia, Iuon, cantor la Vințu de Jos, 226.
- Contz János, locuitor din Giuluș, 250.
- Copăcean, Ioan, paroh din Valea Sasului, 113.
- Copăcian, Lică, locuitor din Adămuș, 275.
- Copăcian, Maria, văduva lui Copăcian Lică, 275.
- Cora, Costan, locuitor din Dumbrava, 240.
- Corcheș, Drăguț, 156.
- Corcheș, Ioan, 155.
- Corcheș, Mihai, tribun al lui Avram Iancu, 144.
- Cordea, Ioan, locuitor din Alecuș, 276.
- Cordea, Onisie, locuitor din Alecuș, 276.
- Cordea, Zaharia, locuitor din Benic, 218.
- Cordiș, Dumitru, locuitor, din Poiana, 190.
- Cordiș, Ileana, orfana lui Cordiș Dumitru, 190.
- Cordiș, Oana, văduva lui Cordiș Dumitru, 190.
- Cordoș, Ioan, paroh din Finteușul Mic, 335.
- Corneli, Dimitrie, paroh din Decea, 347.
- Cornia, Dimitrie, preot raportor, 247.
- Cornia, Leon, locuitor din Zăvoiu, 209.
- Corniș, Iuon, locuitor din Sohodol, 127.
- Corniș, Nicolae, locuitor din Sohodol, 127.
- Coroban, Dumitru, locuitor din Poiana, 189.
- Coroban, Maria, văduva lui Coroban Dumitru, 189.
- Coroi, Petru, căpitan, 141.
- Coroian, Maku, locuitor din Borșa, 48.
- Coroianu, Cosma, locuitor din Alba Iulia, 227.
- Coroiu, Dimitrie, decurion din Albac, 145.
- Coroș, Ioan, paroh și administrator din Sântana de Mureș, Curteni, 367.
- Corpadia, Iuon, miner, 158.
- Corpădean, Isaia, preot în Filea de Sus, 324.
- Cosma, Ela, istoric, 31, 33, 49, 99, 153.
- Cosma, Horia, editor, 33.
- Cosma, Ionuț, locuitor din Câmpeni, 141.
- Cosma, Simion, locuitor din Nirașteu, 318.
- Cosma, Vasilică, curator din parohia Șmig, 350.
- Cosmuța, Cosmin, teolog, 26, 34, 36, 82.
- Cosocea, Andrei, locuitor din Ulieș, 268.
- Costa, Ioan, protopop din Ibașfalău, 351.
- Costan, Constantin, paroh din Uioara de Sus, 361.
- Costan, Constantin, paroh în Inoc, 187.
- Costan, Constantin, paroh în Uioara de Sus, 187.
- Costan, Ioan, arhidiacon, 203, 205.
- Costan, Ioan, protopop în Dumbrăveni, 309, 311.
- Costan, Precup, birău în Maiorești, 241.
- Costan, Raveca, văduva lui Vasilică Costan, 243.

- Costan, Ștefania, văduva lui Precup Costan, 241.
- Costan, Vasilică, locuitor din Toldal, 243.
- Coste, Nicolaie, locuitor din Sâncel, 89.
- Coste, Onu, curator în Sâncel, 327.
- Costea Ioan, paroh din Băgaci, 358.
- Costea, Ioan, preot în Deleni, 327.
- Costea, Nicolae, locuitor din Bucium, 143.
- Costea, Nicolae, locuitor din Sâncel, 283.
- Costenœ, Petre, jurat, 53.
- Costia, Maria, locuitoare din Nirașteu, 317.
- Costin, Constantin, locuitor din Delureni, 265.
- Costin, Ioan, locuitor din Mădărașul de Câmpie, 314.
- Costin, Ștefan, locuitor din Gâmbuț, 132.
- Costin, Ștefan, locuitor din Mădărașul de Câmpie, 314.
- Costin, Vasilică a Gheorghii Olmului, locuitor din Gaura, 51.
- Costinaș, Petra, locuitor din Poarta, 241.
- Costinaș, Saveta, văduva lui Petra Costinaș, 241.
- Coșia, Toader, locuitor din Șard, 222.
- Cotișel, Ana, văduva lui Buzgariu Sintion, 139.
- Cotișel, Ana, văduva lui Ioan Cotișel, 231.
- Cotișel, Ioan, fiul lui Cotișel Ioan, 139.
- Cotișel, Ioan, locuitor din Certeje, 139, 140, 231.
- Cotișel, Maria, soția lui Bota Nicolae, 140.
- Cotișel, Nicolae, centurion din Certeje, 139, 140.
- Cotișel, Sofia, fiica lui Buzgariu Sintion, 139.
- Cotișel, Vasilie, locuitor din Certeje, 140.
- Cotoi, Ștefan, țigan din Bogata, 80.
- Cotok, Pavel, locuitor din Șieut, 201.
- Cotok, Vasika, văduva lui Pavel Cotok, 201.
- Cotor, Sinia, văduva lui Cotor Ștefan, 81.
- Cotul, Nastasia, văduva lui Pavel Cotul, 203.
- Cotul, Pavel, locuitor din Rebrîșoara, 203.
- Covaci Iosif, locuitor din Luduș, 79.
- Covaci, Diana, istoric, 26, 34, 36, 82.
- Covaci, Iosif, locuitor neorustic din Frata, 258.
- Covaci, Iuon, locuitor din Lechincioara, 313.
- Covaci, Petruș, locuitor neorustic din Frata, 258.
- Covaci, Vasilică, locuitor din Luduș, 79.
- Covrig, Ana, locuitoare din Nirașteu, 317, 318.
- Covrig, George a Măcinicii, locuitor din Nirașteu, 318.
- Covrig, Georgie, fiul lui Covrig Ion Niculi, 317.
- Covrig, Ioan Bacea, locuitor din Nirașteu, 318.
- Covrig, Ioan, locuitor din Nirașteu, 318.
- Covrig, Ion Niculi, locuitor din Nirașteu, 317.
- Covrig, Ion, locuitor din Nirașteu, 317.
- Covrig, Iuon, locuitor din Dumbrava, 239.
- Covrog, Ilie, locuitor din Dumbrava, 239.
- Coza, Onu, locuitor din Ighișu Vechi, 299.
- Cozma, Ana, orfana lui Cozma Iov, 192.
- Cozma, Iov, locuitor din Cheia, 192.
- Cozma, Orișor, locuitor din Câmpia Turzii, 235.
- Cozma, Orișor, locuitor din Sâncraiu de Mureș, 271 .
- Cozma, Teodor, locuitor din Ghiriș, 271.
- Cozma, Theodor, locuitor din Câmpia Turzii, 236.
- Cozmucea, Maria, văduva lui Cozmucea Petre, 43.
- Cozmucea, Petre, locuitor din Cernestî, 43.
- Crai, Anică, locuitoare din Luduș, 79.

- Crainic, Simion, vicar general, 168.
- Craiu, Ilie, locuitor din Urmeniș, 266.
- Craiu, Toader, locuitor din Șilea Nirajului, 278.
- Crap, Frăsina, locuitoare din Grindenii, 270.
- Crap, Frăsina, locuitoare din Luna, 235.
- Crăciun, Ana, văduva lui Crăciun Dumitru, 296.
- Crăciun, Baldia, ctitor din Hăpria, 332.
- Crăciun, Dumitru, locuitor din Buia, 296.
- Crăciun, Lina, locuitoare din Căpușu de Câmpie, 79.
- Crăciun, Macarie, locuitor din Fundătura, 96.
- Crăciunesc, Ignat, locuitor din Răchitova, 208.
- Creciu, Petru, martor, 121.
- Creciu, Zacheiu, martor, 121.
- Creja, Ionuț, locuitor din Cetea, 217.
- Crestiș, Veronica, soția lui Roman Gavril, 306.
- Creț, Ana, văduva lui Sturza Iacobuț, 124.
- Creț, Măriuța, soția lui Creț Saim, 146.
- Creț, Măriuța, văduva lui Creț Szaim, 281.
- Creț, Saim, locuitor din Chesler, 146.
- Creț, Szaim, locuitor din Cheslăr, 281.
- Creț, Vasilie, administratorul parohiei Copăcel, 81.
- Creț, Zahei, martor, 120, 121.
- Creța, Carolina, fiica lui Petru Creța, 233.
- Creța, Carolina, orfana lui Creța Petru, 124.
- Creța, Georgie, orfanul lui Creța Petru, 124.
- Creța, Georgiu, fiul lui Petru Creța, 233.
- Creța, Ioan, fiul lui Petru Creța, 233.
- Creța, Ioan, orfanul lui Creța Petru, 124.
- Creța, Petru, locuitor din Abrud, 124.
- Creța, Petru, locuitor din Zlatna, 233.
- Creța, Rosalia, fiica lui Petru Creța, 233.
- Creța, Rosalia, orfana lui Creța Petru, 124.
- Creța, Sofia, fiica lui Petru Creța, 233.
- Creța, Sofia, orfana lui Creța Petru, 124.
- Creța, Sofia, văduva lui Creța Petru, 124.
- Creța, Sofia, văduva lui Petru Creța, 233.
- Creța, Susana, fiica lui Petru Creța, 233.
- Creța, Susana, orfana lui Creța Petru, 124.
- Crețianu Bălgrădean Ioan, locuitor din Șard, 222.
- Crețu, Alexa, locuitor din Islandu Mare, 84.
- Crețu, Nicolae Gabor, Vințu de Jos, 226.
- Crika, Iosif, locuitor din Luduș, 78.
- Crika, Maria, orfana lui Crika Iosif din Luduș, 79.
- Crika, Veronika, orfana lui Crika Iosif din Luduș, 79.
- Crintya, János, locuitor din Clopotiva, 209.
- Crintya, Maria, văduva lui János Crintya, 209.
- Crisoe, George, locuitor din Benic, 218.
- Cristea, Georgiu, locuitor din Șard, 222.
- Cristea, Georgiu, locuitor din Zlatna, 112.
- Cristea, Georgiu, locuitor din Zlatna, 232.
- Cristea, Onu, locuitor din Benic, 217.
- Cristea, Petru, fiul lui Georgiu Cristea, 112, 232.
- Cristea, Veronica, văduva lui Georgiu Cristea, 112, 232.
- Cristolțan, Demian, locuitor din Dăbâca, 96.
- Cristolțan, Lukiana, văduva lui Cristolțan Demian, 96.
- Crișan, Ana, văduva lui Crișan Gligor, 192.
- Crișan, Ana, văduva lui Miron Crișan, 214.
- Crișan, Dănilă, locuitor din Ciunăfaia, 162.
- Crișan, Dumitru, locuitor din Solovăstru, 243.
- Crișan, George, protopop de Pogăceaua, 97, 330, 344.

- Crișan, Gligor, locuitor din Cheia, 192.
 Crișan, Jacob, locuitor din Apahida, 122.
 Crișan, Ilie, locuitor din Ormeniș, 261.
 Crișan, Ioan, locuitor din Apahida, 122.
 Crișan, Ioan, locuitor din Ciumăfaia, 162.
 Crișan, Ioan, preot la Cămărașu, 255.
 Crișan, Iova, locuitor din Moicești, 225.
 Crișan, locuitor din Gârbova Ungurească, 86.
 Crișan, Maria, văduva lui Crișan Ioan, 122.
 Crișan, Maria, văduva lui Crișan Thoader, 188.
 Crișan, Maria, văduva lui Vasile Crișan, 227.
 Crișan, Mihail, viceprotopop, 236.
 Crișan, Miron, locuitor din Bărăbanț, 214.
 Crișan, Nastasia, orfana lui Crișan Gligor, 192.
 Crișan, Nicolae, locuitor din Bucium, 144.
 Crișan, Nicolae, locuitor din Moicești, 224.
 Crișan, Ștefan, locuitor din Moicești, 224.
 Crișan, Theodora, orfana lui Crișan Thoader, 188.
 Crișan, Thoader, locuitor din Uioara de Sus, 188.
 Crișan, Vasilie, locuitor din Alba Iulia, 227.
 Crucean, Dumitru, locuitor din Lodroman, 89.
 Crucean, Sofia, văduva lui Crucean Vasilie, 89.
 Crucean, Vasilie, fratele lui Crucean Dumitru, 89.
 Crucean, Vasilie, locuitor din Lodroman, 89.
 Crucian, Vasilie, locuitor din Hususău, 282.
 Cruta, Lică, căzut la Alba Iulia, 214.
 Csan Moysi, locuitor din Plaiuri, 288.
 Csan, Ileana, văduva lui Csan Moysi, 288.
 Csavai, Samson, paroh la Voivodeni, 242.
 Csavasi, Peter, paroh din Porumbeni, 366.
 Cseh András, slujbaș, 40, 41.
 Csepi, maior, 208.
 Cserbe, Dochia, locuitoare din Muntele Băișorii, 289.
 Csia Elek, comandant militar maghiar, 269.
 Csibi Márton, locuitor din Nirașteu, 318.
 Csigan, Martin, locuitor din Tihău, 165.
 Csiki, György, neorustic, 205.
 Csiszer, locuitor din Balda, 259.
 Csoțlos, Ilie, curator în Țigmandru, 324.
 Csoțlos, Vasile, clopotar în Țigmandru, 324.
 Csungan Ciungan, Oana, văduvă din Șpălnaca, 69.
 Csurilean, Dochia, văduva lui Csurilean Simion, 287.
 Csurilean, Sântiona, văduvă preoteasă din Filea de Jos, 288.
 Csurilean, Simion, cantor din Bicălatu, 287.
 Csutor, Ioan, locuitor din Ciumăfaia, 162.
 Cucerzan, Iuon, locuitor din Uioara, 187.
 Cucerzan, Măcinica, orfana lui Cucerzan Iuon, 187.
 Cucerzan, Simion, orfanul lui Cucerzan Iuon, 187.
 Cuku, Iuonuk, sluga preotului Szocol Ioan din Uriu, 71.
 Culaie, Origan, locuitor din Teiuș, 116.
 Culcer, Miron, locuitor din Ghiolț, 41.
 Culcer, Todosia, văduva lui Culcer Miron, 41.
 Cupșia, Ioan, locuitor din Blaj, 145.
 Cupșia, Ioan, locuitor din Blaj, 302.
 Curcea, Thoma, locuitor din Copăcel, 82.
 Curcean, Fika, văduva lui Curcean Thoma, 82.
 Curcian, Toader, locuitor din Dârlos, 310.

- Cureșan, Sia, văduva lui Cureșan Theodor, 87.
- Cureșan, Theodor, locuitor din Dârlos, 87.
- Cureșan, Thuader, căzut la Ogra, 203.
- Curtan, Gacie, locuitor din Chețiu, 47.
- Curtan, George, locuitor din Chețiu, 47.
- Curtan, Ion, locuitor din Chețiu, 47.
- Curtan, Toma, locuitor din Chețiu, 47.
- Curtan, Ursu, locuitor din Chețiu, 47.
- Curtan, Vasilică, locuitor din Chețiu, 47.
- Curto, Ticu, martor, 97.
- Curtu, Ilie Goșa, locuitor din Câmpeni, 234, 235.
- Curtu, Maria, văduva lui Ilie Goșa Curtu, 128.
- Curtu, Maria, văduva lui Ilie Goșa Curtu, 234, 235.
- Czetz, János, istoric, 31, 63.
- Czikudi, Alexandru, teolog, 269.
- Czikudi, Georgie, protopopol greco-catolic al Sânmărtinului, 261, 269.
- D**
- D. Iuon, locuitor din Teiuș, 116.
- Daghi, Lupu, locuitor din Galda de Jos, 216.
- Daghi, Veronica, locuitoare din Galda de Jos, 216.
- Daicu, Crăciun, locuitor din Bărăbanț, 220.
- Dalie, Varvara, văduva lui Raț Onuț, 56.
- Damian, Andrei, locuitor din Lipoverni, 228.
- Damian, Andrei, paroh din Roteni, 366.
- Damian, David, locuitor din Roșia de Secaș, 308.
- Dan, Aurelia, 342.
- Dan, Georgie, locuitor din Dumbrăveni, 85.
- Dan, Giorgie, locuitor din Tordoș, 279.
- Dan, Gligor, locuitor din Turdaș, 114.
- Dan, Iuon, locuitor în Corvinești, 71.
- Dan, Melention, locuitor din Apahida, 122.
- Dan, Mihăilă, locuitor din Bogata, 80.
- Dan, Milintia, văduva lui Dan Melention, 122.
- Dan, Vasile, locuitor din Budești, 261.
- Dan, Vasile, locuitor din Șpălnaca, 69.
- Danci, Avisalom, orfanul lui Danci Dănilă, 124.
- Danci, Dănilă, locuitor din Abrud, 124.
- Danci, Gherasim, orfanul lui Danci Dănilă, 124.
- Danci, Samfira, văduva lui Danci Dănilă, 124.
- Danci, Simeon, orfanul lui Danci Dănilă, 124.
- Danci, Vasilie, orfanul lui Danci Dănilă, 124.
- Dancu, Ilie, locuitor din Țapu, 309.
- Dancu, Maria, văduva lui Dancu Ilie, 309.
- Dants, Iuliana, văduva lui Dants Mihail, 169.
- Dants, Mihail, locuitor din Sebeș, 169.
- Dantya, Georgie, paroh din Pata, 168.
- Danu, Maria, văduva lui Danu Mihăilă, 81.
- Darabant, Dionisie, fiu de preot, 156.
- Dascăl, Gregorie, paroh la Lăscud, 251.
- David, Alexandru, fiul lui Andrei David, 145, 232.
- David, Ana, fiica lui Andrei David, 232.
- David, Ana, fiica lui David Andreu, 145.
- David, Ana, fiica lui David Ioan, 137.
- David, Andrei, locuitor din Bucium, 144, 232.
- David, Axente, locuitor din Musca, 137.
- David, Candin, soțul lui Macavei Salvina, 143.
- David, Crăciuna, fiica lui David Ioan, 137.
- David, Dumitru, fiul lui Andrei David, 145, 232.

- David, Dumitru, locuitor din Bucium, 143.
- David, Dumitru, locuitor din Musca, 137.
- David, Dumitru, locuitor din Zeicani, 218.
- David, Eva, fiica lui Andrei David, 145, 232.
- David, Iacob, locuitor din Musca, 137.
- David, Ioan, locuitor din Musca, 137.
- David, Ioanaș, locuitor din Totia, 95.
- David, Irimie, locuitor din Sâncrai, 115.
- David, Maria, fiica lui Andrei David, 232.
- David, Maria, fiica lui David, Andreu, 145.
- David, Nicolae, fiul lui David, Andreu, 145.
- David, Nicolae, locuitor din Musca, 137.
- David, Nicolau, fiul lui Andrei David, 232.
- David, Pavel, jurat din Bucium, 143.
- David, Sanda, locuitoră din Iclandul Mare, 159.
- David, Sofia, fiica lui Andrei David, 145, 232.
- David, Sofia, văduva lui Nicolau Nicoară, 144.
- David, Teresia, văduva lui Dumitru David, 218.
- David, Veselie, fiul lui David Ioan, 137.
- Dăbian, Onisie, locuitor din Fundătura, 96.
- Dăgau, Dumitru, locuitor din Tohan, 76.
- Dăgau, Iuon, locuitor din Tohan, 76.
- Dăianu, Achim, locuitor din Lipoveni, 228.
- Dăianu, Vasile, locuitor din Budești, 268.
- Dâmbariu, Ana, văduva lui Dâmbariu Georgie, 66.
- Dâmbariu, Fodor, locuitor din Dăbâca, 66.
- Dâmbariu, Georgie, locuitor din Dăbâca, 66.
- Dâmbariu, Parasca, văduva lui Dâmbariu Fodor, 66.
- Dâmbia, Ioan, locuitor din Cămăraș, 256.
- Dâmbul Atanasie Bașotă Moș, ofițer de grăniceri, 43, 53, 54.
- Dărăban, Alexa, locuitor din Bărăi, 94.
- Dârlea, Ana orfana lui Dârlea Simeon, 191.
- Dârlea, Oana văduva lui Dârlea Simeon, 191.
- Dârlea, Simeon, militar de graniță din Podeni, 190.
- Dârloman, Georgie, fiul lui Loghin Dârloman, 238.
- Dârloman, Loghin, locuitor din Cașva, 238.
- Dârloman, Toader, fiul lui Loghin Dârloman, 238.
- Dârloman, Vasilie, fiul lui Loghin Dârloman, 238.
- Dărmuș, Toader, locuitor din Cricău, 219.
- Deac, Gabriel, paroh din Noșlac, 361.
- Deac, Gavril, paroh din Moldovenеști, 191.
- Deac, Iacob, paroh din Spini, 362.
- Deac, Iacob, paroh greco-catolic din Lunca Târnavei, 118, 283.
- Deac, Mihail, paroh din Dosrad, 135.
- Deag, Ioan, paroh din deag, 370.
- Deák Ferenc, politician maghiar, 13, 38, 151, 380.
- Deaș, Gavrilă, locuitor din Berchieșu, 286.
- Déaș, Ioan, paroh din Szás Sebeș, 169.
- Deaș, Ioan, protopop din Cutul, 337.
- Deaș, Nicolae, cantor din Berghin, 332.
- Deaș, Tănăsoae, văduvă din Silvașul Unguresc, 291.
- Dedean, Nicolae, făt din Pinticu, 352.
- Deji, Ioan, fost paroh în Deag, 68.
- Deleu, Dumitru, locuitor din Chirileu, 50.
- Deleu, Samoilă, locuitor din Chirileu, 50.
- Delian, Maria, văduva lui Horia, Ioan, 314.

- Demeter, János, locuitor din Suseni, 244.
- Demetrius, Aron, locuitor din Soroștin, 309.
- Demian, Andrei, paroh din Crăciunești, 366.
- Demian, Constantin, locuitor din Suseni, 244.
- Demian, Damian, căzut la Deva, 207.
- Demian, Raveca, văduva lui Constantin Demian, 244.
- Deneș Bogdan, căpitan ungur, 48.
- Dengel, Susana, văduvă din Micăsasa, 306.
- Denghel, Susana, locuitoare din Micăsasa, 127.
- Denyan, Iuon, locuitor din Mureș Uioara, 176.
- Denyan, Iustina, orfana lui Denyan, Iuon, 176.
- Denyan, Maria, orfana lui Denyan, Iuon, 176.
- Denyan, Medreana, văduva lui Denyan, Iuon, 176.
- Denyan, Rachila, orfana lui Denyan, Iuon, 176.
- Denyan, Susana, orfana lui Denyan, Iuon, 176.
- Derșan, Ionaszi, locuitor din Luduș, 79.
- Dés Joseff, comandant militar maghiar, 268.
- Deteșan, Daniela, istoric, 33, 35, 98.
- Diak, Onul, locuitor din Rușii, 202.
- Diak, Thodora, văduva lui Onul Diak, 202.
- Dicheriu, Oana, văduva lui Toma Dicheriu, 253.
- Dicheriu, Toma, locuitor din Șeulia, 253.
- Dimitriuanu, Tudor, locuitor din Șard, 223.
- Diordianu, Teodor, locuitor din Șard, 222.
- Dizu (Zisu), Ioan, administratorul mănăstirii din Petrilaca, 370.
- Dobai, N., solgăbirău, 281.
- Dobály István, locuitor din Hodaja, 72.
- Dobo, Anghel, locuitor din Ighiu, 220.
- Dobo, Georgiu, paroh din Teiuș, 347.
- Dobo, Georgiu, paroh la Satu Mic, 224.
- Dobo, Vasilie, locuitor din Ighiu, 220.
- Doboly N., felsősolgăbirău, 146.
- Dobra, Nicolae, locuitor din Șard, 221.
- Dobra, Petru, jurist, prefect, 74.
- Dobran, Ioan, agent imperial, 24.
- Dobran, Simeon, 237.
- Doca, Ioan, fecior din Chesler, 146.
- Doca, Ioan, locuitor din Cheslăr, 281.
- Doca, Ștefan, fecior din Chesler, 146.
- Doca, Ștefan, locuitor din Cheslăr, 281.
- Doctor, Nicolae, paroh din Ighiușu Vechi, 358.
- Doda, Traian, căpitan, 24.
- Doianu, Maxim, locuitor din Moicești, 224.
- Dolgoș, Petru, administrator din Diciosânmărtin, 273.
- Dolian, Fodor, locuitor din Dăbâca, 66.
- Domokos, Indre, arendaș, 71.
- Domșa, Aron, paroh din Șeica Mare, 358.
- Domșa, Ioan, locuitor din Chendrea, 164.
- Domșa, Pascu, locuitor din Chendrea, 164.
- Domșa, Todor, jude la Galda de Sus, 219.
- Dondoș, Ana, locuitor din Luna, 235.
- Dondoș, Ana, orfană din Luna, 271.
- Dorgovici, Vasile, 330.
- Doroga, Dumitru, locuitor din Lodroman, 305.
- Doroga, Gligor, locuitor din Lodroman, 305.
- Doroga, Gligor, locuitor din Lodroman, 88.
- Dotița, Iosif, locuitor din Lăschia, 43.
- Dotița, Vasile, locuitor din Lăschia, 43.
- Dragomir, Marcu, locuitor din Cornești, 275.
- Dragomir, Silviu, istoric, 30, 145.
- Dragomir, Varvara, văduva lui Dragomir, Marcu, 275.
- Dragoș, Ioan, avocat din Abrud, 74.

- Dragoș, Niculae, locuitor din Țigmandru, 324.
- Dragoș, Nuțu, locuitor din Benic, 218.
- Dragoș, Onu, locuitor din Benic, 218.
- Dragotă, Toma, locuitor din Ghișiasa de Sus, 296.
- Draskovici, Jan, conte, 24.
- Drăgan, Lica, locuitor din Benic, 217.
- Drăgan, Nicolae, locuitor din Sâncel, 89, 283.
- Drăghici, Anika, fiica lui János Drăghici, 207.
- Drăghici, Evuța, fiica lui János Drăghici, 207.
- Drăghici, János, locuitor din Fărcădinul de Jos, 207.
- Drăghici, Moses, fiul lui János Drăghici, 207.
- Drăghici, Teresia, văduva lui János Drăghici, 207.
- Drăguș, Simion, ctitor din Oarda de Sus, 339.
- Drăgușiu, Mecinic, judele din Oarda de Sus, 167.
- Druga, Eva, văduva lui Moise Druga, 82.
- Druga, Moise, locuitor din Copăcel, 82.
- Drușiță, Nicolae, locuitor din Gâmbuț, 133.
- Duca, Dumitru, locuitor din Galda de Sus, 219.
- Dudi, Iuon, locuitor din Ighiu, 220.
- Dudilă, Simion, locuitor din Bogata, 80.
- Dudilă, Todoră, văduva lui Dudilă Simion, 81.
- Duka, Mihail, paroh din Boș, 161.
- Dulău, Andrei, locuitor din Biia, 280, 281.
- Dulei, Andrei, locuitor din Ilia, 131.
- Dumitru, Dumitru, orfanul lui Dumitru Ștefan, 294.
- Dumitru, Irina, văduva lui Dumitru Ștefan, 294.
- Dumitru, Maria, orfanul lui Dumitru Ștefan, 294.
- Dumitru, Simion, orfanul lui Dumitru Ștefan, 294.
- Dumitru, Ștefan, locuitor din Filea de Sus, 294.
- Dunăre, Iuon, locuitor în Corvinești, 71.
- Dunca, Iosif, locuitor din Roșia Montană, 122.
- Duncea, Maria, văduva lui Samuel Duncea, 208.
- Duncea, Samuel, locuitor din Râu Bărbat, 208.
- Duncea, Ștefan, fiul lui Samuel Duncea, 208.
- Dura, Lupuț, martor, 44, 45.
- Dura, Vasiliu, locuitor din Delureni, 265.
- Durcă, Ion, fiul lui Toader Durcă, 252.
- Durcă, Toader, locuitor din Ogra, 252.
- Dușiu, Ștefan, locuitor din Galda de Jos, 215.

E

- Eba, văduvă din Glogovăț, 164, 163.
- Echim, Dumitru, 202.
- Echim, Nastasie, văduva lui Dumitru Echim, 202.
- Eglöstein, 122.
- Egyed Akós, istoric, 31, 32, 63, 85.
- Ehedi, Pista, insurgent, 241.
- Elecheș, Gheorghiu, preot la Răzoare, 259.
- Elecheș, Iuon, locuitor din Răzoare, 259.
- Elecheș, Oana, locuitoare din Răzoare, 259.
- Elecheș, Toader, locuitor din Răzoare, 259.
- Elekfi, Ioan, paroh și notar din Turdaș, 113, 279.
- Elias, Apijan, paroh din Măhăceni, 192.
- Elie, Lucas, paroh din Șpălnaca, 69.
- Engelhard, general rus, 145.
- Enyedi, Gabriel, paroh din Cămpeni, 141.

Eötvös József, om politic, 13.
 Eperjesi László, căpitan de cavalerie, 316.
 Erdely, Alexandru, viceprotopop greco-catolic din Alecuș și preot în Gâmbuț, 132, 133, 134, 276, 277, 278.
 Erdely, Vasile, episcop de Oradea, 111.
 Ertse Mihály, insurgent, 240, 241.
 Esyterházy, familie de aristocrați maghiari, 379.
 Etsem, Adam, locuitor din Blăjel, 275.
 Etsem, Moise, locuitor din Blăjel, 275.
 Etsem, Parasca, văduva lui Etsem Adam, 275.
 Etzken, Rosi, locuitor din Suseni, 244.
 Evuța, văduva lui Grigorie, 234.

F

Fania, Kirilă, orfanul lui Fania Likă, 183.
 Fania, Likă, locuitor din Siniacob, 183.
 Fania, Maria, orfana lui Fania Likă, 183.
 Farago, Elie, paroh din Târgu-Mureș, 362, 366.
 Farago, Ilie, protopop, 316, 317.
 Farcaș Vasilie, locuitor din Hodac, 246.
 Farcaș, Constantin, locuitor din Hodac, 246.
 Farcaș, Filip, locuitor din Hodac, 245.
 Farcaș, Ilie, locuitor din Hodac, 247.
 Farcaș, Iuon, locuitor din Hodac, 245, 246.
 Farcaș, Maria, văduva lui Mihăilă Farcaș, 246.
 Farcaș, Maria, văduva lui Petrea Farcaș, 245.
 Farcaș, Maria, văduva lui Vasilie Farcaș, 246.
 Farcaș, Maria, văduva parohului Teodor Farcaș, 244.
 Farcaș, Mihăilă, locuitor din Hodac, 246.
 Farcaș, Nastasia, văduva lui Iuon Farcaș, 246.
 Farcaș, Nastasia, văduva lui Vasilie Farcaș, 246.

Farcaș, Paraschiva, văduva lui Filip Farcaș, 245.
 Farcaș, Petrea, locuitor din Hodac, 245.
 Farcaș, Sia, văduva lui Iuon Farcaș, 245.
 Farcaș, Simeon, locuitor din Hodac, 244.
 Farcaș, Ștefan, preot la Hodac, 247.
 Farcaș, Teodor, paroh la Hodac, 244.
 Farcaș, Varvara, văduva lui Simeon Farcaș, 245.
 Farcaș, Vasilie, locuitor din Hodac, 246.
 Farkas, Ana, orfana lui Farkas Todor, 293.
 Farkas, Ana, soția decedată a lui Farkas Lica, 293.
 Farkas, Ana, văduva lui Farkas Todor, 293.
 Farkas, Gafia, orfana lui Farkas Todor, 293.
 Farkas, Ilie, orfanul lui Farkas Todor, 293.
 Farkas, Iuon, locuitor din Morlaca, 92.
 Farkas, Iuon, orfanul lui Farkas Lica, 293.
 Farkas, Juița, locuitor din Surduc, 290.
 Farkas, Lica, locuitor din Hășdate, 293.
 Farkas, Maria, orfana lui Farkas Lica, 293.
 Farkas, Maria, orfana lui Farkas Todor, 293.
 Farkas, Maria, văduva lui Farkas Iuon, 92.
 Farkas, Nașu, locuitor din Hășdate, 293, 294.
 Farkas, Nistor, orfanul lui Farkas Lica, 293.
 Farkas, Titt, preot din Hășdate, 294.
 Farkas, Toader, locuitor din Gâlgău, 164.
 Farkas, Toader, orfanul lui Farkas Todor, 293.
 Farkas, Todor, locuitor din Hășdate, 293.
 Faur, Georgie, locuitor din Ighiușu Vechi, 299.
 Faur, N, tribun din Câmpie, 145.
 Faure, Gligore, locuitor din Budești, 267.
 Făgădariu, Maria, văduva lui Nicolae Făgădariu, 208.
 Făgădariu, Nicolae, locuitor din Sântămărie, 208.

- Făgădariu, Sofia, fiica lui Nicolae Făgădariu, 208.
- Făgăraș, Iuon, locuitor din Copăcel, 82.
- Făgăraș, Lina, văduva lui Făgăraș Iuon, 82.
- Făgărași, Petre, locuitor din Nirașteu, 318.
- Făină, Șandru, locuitor din Moardăș, 75.
- Fălcușan, Simion, martor, 65.
- Fătt, Ana, orfana lui Fătt Toader, 80.
- Fătt, Iuon, orfanul lui Fătt Toader, 80.
- Fătt, Lina, orfana lui Fătt Toader, 80.
- Fătt, Marișka, orfana lui Fătt Toader, 80.
- Fătt, Maxin, orfanul lui Fătt Toader, 80.
- Fătt, Toader, locuitor din Căpușu de Câmpie, 79.
- Fătt, Veszalina, orfana lui Fătt Toader, 80.
- Feier, Iacob, preot în Berchez, 50.
- Feier, Lică, locuitor din Cașva, 237.
- Feier, Maria, văduva lui Lică Feier, 237.
- Fejer, Constantin, locuitor din Hodac, 246.
- Fejer, Gloria, locuitor din Hodac, 244.
- Fejer, János, 187.
- Fejer, Maria, văduva lui Gloria Fejer, 245.
- Fejer, Safta, văduva lui Sandu Fejer, 245.
- Fejer, Sandu, locuitor din Hodac, 245.
- Fekete Negruțiu, Ioan, preot, 95.
- Fekete, Georgie, locuitor din Chendrea, 164.
- Fekete, Gligor, locuitor din Cornești, 195.
- Fekete, Grigorie, preot în Sucutard, 58.
- Fekete, Gyuri, insurgent, 242, 244, 247.
- Fekete, Maria, soția lui Fekete Gligor, 195.
- Felasian, Gligoraș, martor, 65.
- Feldrișan, Ioan, locuitor din Rușii, 202.
- Felea, Ioan, istoric, 229.
- Ferdinand I, împărat al Austriei și rege al Ungariei sub numele Ferdinand V, 7, 9, 11, 13, 14, 27, 38, 99.
- Ferdinand I, rege al României, 28, 34.
- Feredő András, locuitor din Ulieș, 268.
- Ferma József, locuitor din Hodac, 246.
- Fetița, Iuon, locuitor din Luna, 270.
- Fhirziu Gligor, grănicer din Dumbrava, 191, 195.
- Fhirziu, Mărie, orfana lui Fhirziu, Gligor, 192.
- Filemon, Axentie, jude la Benic, 218.
- Filimon, Artimon, locuitor din Sânmărtinu de Câmpie, 269.
- Filip, Anița, văduva lui Iuon Filip, 208.
- Filip, Arviga, fiica lui Iuon Filip, 208.
- Filip, Filip a Ungroii, locuitor din Remetea Chioarului, 56.
- Filip, Iuon, locuitor din Subcetate, 208.
- Filip, János, fiul lui Iuon Filip, 208.
- Filip, Mitru, locuitor din Ghirolt, 39.
- Filip, Simeon, preot din Blaj, 302.
- Filip, Simion, paroh din Blaj, protopop al eparhiei Biia, 361, 362.
- Filip, Szivu, locuitor din Călvăsar, 298.
- Filip, Todor a lui Filip, locuitor din Remetea Chioarului, 56.
- Filip, Vasile, 330.
- Filip, Vasilică a Nechitii, locuitor din Remetea Chioarului, 56.
- Filipaș, Andrei, locuitor în Corvinești, 71.
- Fiscutean, Georgie, locuitor din Curticap, 242.
- Fiscutean, Ioan, locuitor din Balda, 259.
- Fiscutean, Maria, văduva lui Ioan Fiscutean, 259.
- Fiscutean, Teodora, văduva lui Georgie Fiscutean, 242.
- Fizeșan, Mitru, locuitor din Năsal, 53.
- Fleșeriu, Ioan, locuitor din Feisa, 282.
- Fleșeriu, Ioan, locuitor din Șeișa, 116.
- Floare, Ioan, locuitor din Ighișu Vechi, 299.
- Floarea, locuitoare din Bărăbanț, 220.
- Flora, Antoniu, locuitor din Călacea, 165.
- Flore Petru, administrator din Vad, 349.
- Flore, Ana, orfana lui Flore Dănilă, 190.
- Flore, Cătălina, văduva lui Flore Dănilă, 190.

- Flore, Dănilă, locuitor din Poiana, 189, 190.
- Flore, Gligor, militar de graniță din Podeni, 190.
- Flore, Iona, orfana lui Flore Dănilă, 190.
- Flore, Iuon, fiul lui Flore Iuon, 190.
- Flore, Iuon, militar de graniță din Podeni, 190.
- Flore, Longin, tatăl lui Flore Petru, 196.
- Flore, Maria, orfana lui Flore Dănilă, 190.
- Flore, Marina, văduva lui Flore Vasilie, 190.
- Flore, Nastasie, orfana lui Flore Dănilă, 190.
- Flore, Nastasie, orfana lui Flore Vasilie, 190.
- Flore, Nika, mama lui Flore Petru, 196.
- Flore, Petre, paroh din Berința, 349.
- Flore, Petru, locuitor din Inoc, 196.
- Flore, Theodora, văduva lui Flore, Gligor, 190.
- Flore, Vasilie, ostaș militar de graniță din Podeni, 190.
- Florea, Filip, locuitor din Iara, 284.
- Florea, Petru, preot în Biertan, 327.
- Florea, Todosia, văduva lui Florea Filip, 285.
- Florea, Vasilie, locuitor din Frata, 258.
- Florian, Crăciun, locuitor din Iclandu Mare, 84.
- Fodor Theodor, dascăl din Făgetu Ierii, 328.
- Fodor, Alexi, martor, 54.
- Fodor, Ana, orfană din Boziaș, 274.
- Fodor, Iacob, locuitor din Căpâlna, 281.
- Fodor, Ioan, administratorul parohial din Hunedoara, 355, 356.
- Fodor, Ioan, preot, 156.
- Fodor, Palagia, orfană din Boziaș, 274.
- Fodor, Vasile, paroh din Văidăcuța, 355.
- Fodor, Vasiliu, fiu de preot, 145, 156.
- Fogarasi, Demetriu, paroh din Budiu Mic, 366.
- Fogarasi, Toni, insurgent, 228.
- Fogarași, Gabriel, vicarhidiaconul din Văidăcuța, 354, 355.
- Fornade, Vasilie, martor, 121.
- Francisc Iosif I, împărat al Austriei, 11, 20, 27, 99.
- Frandedș, Iuon, locuitor din Hodac, 245.
- Frandedș, Măriuca, văduva lui Iuon Frandedș, 245.
- Frandedș, Sandu, locuitor din Gurghiu, 247.
- Frâncu, Onu, locuitor din Șomoștelnic, 254.
- Frâncu, Simion, locuitor din Șomoștelnic, 254.
- Frâncuț, Filimon, locuitor din Boziaș, 274.
- Frâncuț, Toader, locuitor din Boziaș, 274.
- Frățilă, Nicolae, locuitor din Glogoveț, 89.
- Frățilă, Nicolae, locuitor din Sâncel, 283.
- Frățilă, Pavel, curator în Sâncel, 327.
- Frink, Catița, văduva lui Frink Ignat, 46.
- Frink, Ignat, tribun, 45.
- Frunco, Ioan, notar la Benic, 218.
- Fülep Sándor, pedagog, 269.
- Fülep, Simeon, preot din Blaj și protopop al Biiei, 113, 146, 280, 281.
- Fülöp János, insurgent, 219.
- Fulep, Georgie, paroh din Sânmiclăuș, 362.
- Fulitsa, Iuon, locuitor din Moardăș, 75.
- Funduran, Iuon, locuitor în Corvinești, 71.
- Furi N., locotenent major maghiar, 65.

G

- Gabor, Damian, locuitor din Suci de Sus, 118.
- Gabor, Maria, locuitoare din Sâncraiu de Mureș, 271.
- Gabra, Buțiu, locuitor din Lunca, 305.
- Gabra, Trifan, locuitor din Lodroman, 305.

- Gabriel Banului, Ion al, locuitor din Năsăud, 202.
- Gabriel Banului, Simion al, fiul lui Ion al Gabriel Banului, 202.
- Gabriel Banului, Sofia a, fiica lui Ion al Gabriel Banului, 202.
- Gacea, Gligor, văduvul Paraschiei Gacea, 126.
- Gacea, Paraschie, locuitoare din Abrud, 126.
- Gaizer, Johann, locuitor din Ulieșul Mare, 262.
- Galay, Irina, locuitoare din Căpușu de Câmpie, 79.
- Gale, Ilie, locuitor din Cetan, 48, 49.
- Gálffi Josef, 287.
- Galici, Ion, locuitor din Roșia Montană, 120.
- Galici, Iosif, locuitor din Roșia Montană, 119.
- Gate Irimie, tatăl lui Gate Ilie, 49.
- Gatea, Ioan, locuitor din Șpălnaca, 69.
- Gatya, Ioana, văduva lui Gatya Luca, 178.
- Gatya, Luca, locuitor din Mureș Uioara, 178.
- Gatya, Pelaghia, orfana lui Gatya Luca, 178.
- Gatya, Petru, orfanul lui Gatya Luca, 178.
- Gațea, Onisie, locuitor din Alecuș, 276.
- Gavra, Irina, văduva lui Botye Grigore, 49.
- Gavril, Dumitru, caporal în armata imperială, 193.
- Gavril, Ștefan, orfanul lui Gavril Dumitru, 193.
- Gavril, Thodor, orfanul lui Gavril Dumitru, 193.
- Gavril, Veronica, orfana lui Gavril Dumitru, 193.
- Gavrilă, Ana, nora lui Drăgușiu, Mecinic, 167.
- Gavrilă, decurionul din Albac, 145.
- Gavrilă, Dumitru, orfan din Luduș, 79.
- Gavrilă, Oniță, orfan din Luduș, 79.
- Gavriș, Anica, fiica lui Gavriș Oloman, 57.
- Gavriș, Oloman, locuitor din Pustușa, 57.
- Gavriș, Teodor, fiul lui Gavriș Oloman, 57.
- Gazsa (Gaja sau Gheaja), Vasilie, locuitor din Măhăceni, 192.
- Gazsa, Ana, orfana lui Gazsa (Gaja sau Gheaja), Vasilie, 192.
- Gazsa, Dochița, văduva lui Gazsa (Gaja sau Gheaja), Vasilie, 192.
- Gazsa, Gavril, orfanul lui Gazsa (Gaja sau Gheaja), Vasilie, 192.
- Gazsa, Iuon, orfanul lui Gazsa (Gaja sau Gheaja), Vasilie, 192.
- Gazsa, Oana, orfana lui Gazsa (Gaja sau Gheaja), Vasilie, 192.
- Gâldean, Moisă Mutu, locuitor din Șard, 222.
- Gârbovan, Dochia, văduva lui Gârbovan Gligor, 294.
- Gârbovan, Gligor, locuitor din Filea de Sus, 294.
- Gârbovan, Maria, orfana lui Gârbovan Gligor, 294.
- Gârbovan, Simion, orfanul lui Gârbovan Gligor, 294.
- Găvrilă, David, husar, 213.
- Găvruș, Simeon, locuitor din Panticoeu, 165.
- Găvruș, Vasile, administrator în Ungureni și paroh în Cupșeni, 350.
- Găzduca, Petru, locuitor din Ulieșul Mare, 262.
- Georgian, Nicolae, jude la Galda de Jos, 214.
- Georgie, Dan, căzut la Dumbrava, 204.
- Georgiu, Indreu, locuitor din Bogata, 80.
- Georgiu, Luca, locuitor din Șard, 222.
- Georgiu, Matei, centurion, 145.
- Georgiu, Mircea, locuitor din Șard, 223.
- Georgiu, Rusanda, locuitoare din Ighiu, 220.

- Gerasim, Gregorie, preot din Chincișiu, 277.
- Gerasim, Ioan, paroh din Ațintișu, 182.
- Gergel, Ioan, fiul lui Ștefan Gergel, 206.
- Gergel, Măriuşca, fiica lui Ștefan Gergel, 206.
- Gergel, Onia, fiica lui Ștefan Gergel, 206.
- Gergel, Ștefan, locuitor din Baru Mare, 206.
- Gergel, Văsia, văduva lui Ștefan Gergel, 206.
- Gergelfi, Samu, locuitor din Pădureni, 241, 242.
- Gergely, Iacob, locuitor din Urmeniș, 266.
- German, Iacob, locuitor din Ormeniș, 261.
- German, Iacob, locuitor din Urmeniș, 266.
- German, Ion, paroh din Căprioara, 165.
- German, Irimie, locuitor din Sălcea, 290.
- German, Luca, locuitor din Săcel, 294.
- German, Marineana, văduva lui German Irimie, 290.
- German, Nicolae, locuitor din Frata, 258.
- Geți, Ioan, locuitor din Silivașul de Câmpie, 264.
- Geusanu, Nicolae, locuitor din Dosrad, 135.
- Gezan, Iosiv, locuitor din Bogata, 80.
- Gezan, Maria, văduva lui Gezan Vasilică, 81.
- Gezan, Vasilie, locuitor din Bogata, 80.
- Gherasim, fiul văduvei Samfira din Zlatna, 233.
- Gherasim, Gregorie, paroh din Chinciș, 147.
- Gherman, Ion, martor, 44.
- Ghețe, Ilie, preot în Dragu, 44, 45.
- Ghețe, Teodor, locuitor din Gaura, 51.
- Ghierman, Petru, locuitor din Moicești, 225.
- Ghila, Mihăilă, fiul lui Moiseiu Ghila, 215.
- Ghila, Moiseiu, locuitor din Galda de Jos, 215.
- Ghila, Șonea, fiul lui Moiseiu Ghila, 215.
- Ghișe, Ciprian, istoric, 98.
- Ghiurca, Vasilie, locuitor din Benic, 218.
- Ghiuruțian, Filip, locuitor din Buciumi, 67.
- Gibu, Simion, locuitor din Glogovăț, 163, 304.
- Gilya, Andrei, locuitor din Gârbova Ungurească, 87.
- Giorgiu, Onica, văduva lui Giorgiu Indreu, 81.
- Girian, Ștefan, locuitor din Baru Mare, 206.
- Girt, Ștefan, locuitor din Șerel, 208.
- Gitz, Ioan, locuitor din Silivașul de Câmpie, 262.
- Giura, Lucian, istoric, 77.
- Giurașiu, Iuss, locuitor din Uioara de Jos, 134.
- Giurgiu, Dumitru, locuitor din Bărăbanț, 226.
- Giurgiu, Gavrilă, locuitor din Șpălnaca, 69.
- Giurgiu, Georgie, locuitor din Șpălnaca, 69.
- Giurgiu, Mihăilă, locuitor din Șpălnaca, 69.
- Giurian, Vasile, locuitor din Benic, 218.
- Giutuianu, Fira, locuitoare din Șard, 223.
- Giutuianu, Ioan, fiul Firei Giutuianu, 223.
- Gliga, Iacob, locuitor din Dumbrava, 239.
- Gliga, Iuon, locuitor din Iclandu Mare, 84.
- Gliga, Iuon, locuitor din Iclandul Mic, 159.
- Gligor, Adam, locuitor din Alba Iulia, 227.
- Gligor, Anica, văduva lui Petru Gligor, 250.
- Gligor, Ioan, locuitor din Straja, 170.
- Gligor, Ioan, paroh din Musca, 136.
- Gligor, Iordan, locuitor din Cucerdea Română, 250.
- Gligor, Ioșca, locuitor din Glogovăț, 163.
- Gligor, Iuon, locuitor din Morlaca, 92.

- Gligor, locuitor din Gârbova Ungurească, 86.
- Gligor, Maria, văduva lui Gligor Iuon, 92.
- Gligor, Maria, văduva lui Iordan Gligor, 250.
- Gligor, Mihai, fecior din Straja, 170.
- Gligor, Petru, locuitor din Cucerdea Română, 250.
- Gligor, Vasilie, căzut la Ogra, 203.
- Gligor, Vasilie, locuitor din Dârlos, 310.
- Gociman, Dumitru, locuitor din Răzoare, 259.
- Godolan, Simion, candidat la preoție, 55.
- Goga, Irimie, locuitor din Tohan, 77.
- Goia, Simion, locuitor din Galda de Sus, 219.
- Goia, Vasilie, locuitor din Galda de Sus, 219.
- Golgolean, Ana, văduva lui Golgolean Petru, 184.
- Golgolean, Ioan, orfanul lui Golgolean Petru, 184.
- Golgolean, Petru, locuitor din Gheja, 183, 184.
- Golgoț, Iliana, orfana lui Golgoț Maxim, 123.
- Golgoț, Maria, orfana lui Golgoț Maxim, 123.
- Golgoț, Maxim, locuitor din Abrud, 123.
- Golgoț, Rosalia, orfana lui Golgoț Maxim, 123.
- Golgoțiu, Georgie, locuitor din Roșia Montană, 121.
- Golgoțiu, Ștefan, martor, 120, 121, 122.
- Gologoț, căzut la Brad, 233.
- Golomban, Elek, locuitor din Chinceș, 253.
- Goloțiu, Ștefan, martor, 120.
- Golțiș, Ioana, văduva lui János Golțiș, 206.
- Golțiș, János, locuitor din Bonzariul de Jos, 206.
- Golumban, Doroftei, locuitor din Cecălaca, 180.
- Golumban, Floare, orfana lui Golumban Doroftei, 180.
- Golumban, Ioan, orfanul lui Golumban Doroftei, 180.
- Golumban, Sunsuiană, văduva lui Golumban Doroftei, 180.
- Gondoș, Mihai, locuitor în Feldioara, 52.
- Gordea, Gerasim, locuitor din Alecuș, 276.
- Gorgaja, Nastasia, văduva lui Toader Gorgaja, 246.
- Gorgaja, Toader, locuitor din Hodac, 246.
- Goșa Curtu, Ilie, locuitor din Lupșa, 128.
- Gota, Filip, locuitor din Dumbrava, 239.
- Goțea, Dănilă, locuitor din Alecuș, 276.
- Goțea, Ioan a Tomii, locuitor din Alecuș, 276.
- Grabu, Ioan, locuitor din Urmeniș, 266.
- Grăf, Rudolf, istoric, 31.
- Graizer, Janos, locuitor din Ulieș, 268.
- Grama, Gavrilă, curator în Sâncel, 327.
- Grama, George George, locuitor din Copăcel, 82.
- Grama, Joseph, locuitor din Copăcel, 82.
- Grama-Brescan, Ana, istoric, 85.
- Gamma, Alexandru, orfanul lui Gamma Filip, 181.
- Gamma, Ana, orfana lui Gamma Filip, 181.
- Gamma, Ana, văduva lui Gamma Filip, 181.
- Gamma, Elena, orfana lui Gamma Filip, 181.
- Gamma, Filip, locuitor din Ciuciu, 181.
- Gamma, Ioan, orfanul lui Gamma Filip, 181.
- Gamma, Marișcuția, orfana lui Gamma Filip, 181.
- Gamma, Nicolae, orfanul lui Gamma Filip, 181.

- Gramma, Philon, orfanul lui Gramma Filip, 181.
- Gramma, Sophron, orfanul lui Gramma Filip, 181.
- Grancea, Iosa, locuitor din Moardăș, 75.
- Grancea, Iuon Mathei, locuitor din Moardăș, 75.
- Grancea, Nicolae, locuitor din Săliște, 299.
- Grantsa, Samoilă, soldat din Moardăș, 75.
- Graur, Ioan, paroh la Poarta, 241.
- Greafin, Ilisie, locuitor din Năsăud, 202.
- Greafin, Paraschiva, văduva lui Greafin Ilisie, 202.
- Grec, Marișca, văduva lui Todor Grec, 240.
- Grec, Todor, locuitor din Filipișu Mare, 240.
- Grecu, Iacob, locuitor din Buia, 295.
- Grecu, Oana, văduva lui Grecu Iacob, 295.
- Grecu, Rusa, văduva lui Grecu Mathei, 83.
- Gregorovici, Ioan, preot din Ghișiasa de Sus, 296.
- Grek, Samoilă Nitzu, locuitor din Copăcel, 82.
- Greku, Petru, locuitor din Copăcel, 83.
- Greku, Sorica, văduva lui Greku Petru, 83.
- Grigore, Radu, locuitor din Sânpetru de Câmpie, 268.
- Grigorie, căzut la Abrud, 234.
- Grintze, Niculai, locuitor din Turdaș, 114.
- Groza, Floare, locuitoare din Ighiu, 220.
- Groza, Iosif, locuitor din Ilia, 131.
- Groza, Iosiv, locuitor din Biia, 280.
- Groza, Sia, văduva lui Nitzu Marian, 177.
- Groza, Simion, preot tribun, 145.
- Groza, Vasilie, locuitor din Biia, 280.
- Groza, Vasilie, locuitor din Ilia, 131.
- Grozavu, Lină, văduvă din Șpălnaca, 69.
- Grozavu, Teodor, 330.
- Groze, Ioan, locuitor din Alba Iulia, 227.
- Grozia, Gligor, locuitor din Tohan, 76.
- Gruia, Irina, locuitoare din Bărâi, 260.
- Gruia, Pascu, locuitor din Roșia Montană, 120.
- Gruică, Nicolai, locuitor din Tordoș, 279.
- Gui, Condrate, locuitor din Șopteriu, 262.
- Guitinianu, Mitru, locuitor din Șard, 221.
- Gurgian, Ștefan, locuitor din Sântioana, 242.
- Gușanu, Chirilă, locuitor din Sălcuta, 267.
- Gușiatu, Todor, locuitor din Șard, 221.
- Gușicilă, Măriuța, văduva lui Gușicilă Samoilă, 75.
- Gușicilă, Moise, paroh în Posorâta, 74.
- Gușicilă, Samoilă, caporal, 75.
- Guț, Todor, locuitoare din Ogra, 252.
- Guța, Aronicia, locuitoare din Ogra, 252.
- Guța, Iuon, fiul Aronicii Guța, 252.
- Gyanu, Avram, locuitor din Girbom, 161.
- Gyanu, Nicolae, locuitor din Girbom, 161.
- Gyarmánthi Sándor, maior în armata maghiară, 91, 92.
- Gyas, Anisie, locuitoare din Berchieșu, 286.
- Gyas, Iuon, locuitor din Berchieșu, 286.
- Gyas, Iuon, locuitor din Berchieșu, 286.
- Gyas, Todor, fiul lui Gyas Iuon, 286.
- Gyb, Iuon, locuitor din Surduc, 290.
- Gyerman, Crăciun, locuitor din Livada, 289.
- Gyib, Iosif, locuitor din Surduc, 290.
- Gyorgye, N, locuitor din Berchieșu, 287.
- Gyorgye, servitor din Berchieșu, 286.
- Gyuțiu, Maria, văduva lui Gyuțiu Nicolae, 128.
- Gyuțiu, Nicolae, locuitor din Gâmbaș, 128.

H

- Hada, Iuliana, locuitoare din Luna, 235.
- Haiușiu, Georgiu, locuitor din Moicești, 225.

- Haiduc, Alexandru, orfanul lui Haiduc Ioan, 125.
- Haiduc, Ana, orfană al lui Haiduc Georgie, 139.
- Haiduc, Anica, orfana lui Haiduc Ioan, 125.
- Haiduc, Dumitru, orfan al lui Haiduc Georgie, 139.
- Haiduc, Georgie, țăran din Certeje, 139.
- Haiduc, Ioan, locuitor din Abrud, 125.
- Haiduc, Ioan, orfan al lui Haiduc Georgie, 139.
- Haiduc, Ioan, orfanul lui Haiduc Ioan, 125.
- Haiduc, Maria, văduvă din Cig, 169.
- Haiduc, Maria, văduvă din Herepea, 278.
- Haiduc, Marișca, văduva lui Haiduc Ioan, 125.
- Haiduc, Mihai, orfanul lui Haiduc Ioan, 125.
- Haiduc, Nicolae, orfan al lui Haiduc Georgie, 139.
- Haiduc, Rafila, orfană al lui Haiduc Georgie, 139.
- Haiduc, Susana, orfana lui Haiduc Ioan, 125.
- Haiducu, Alexandru, fiul lui Ioan Haiducu, 234.
- Haiducu, Ana, fiica lui Georgiu Haiducu, 231.
- Haiducu, Anica, fiica lui Ioan Haiducu, 234.
- Haiducu, Georgiu, locuitor din Certeje, 230.
- Haiducu, Ioan, fiul lui Ioan Haiducu, 234.
- Haiducu, Ioan, locuitor din Câmpeni, 234.
- Haiducu, Maria, văduva lui Ioan Haiducu, 234.
- Haiducu, Mihai, fiul lui Ioan Haiducu, 234.
- Haiducu, Rafila, fiica lui Georgiu Haiducu, 231.
- Haiducu, Susana, fiica lui Ioan Haiducu, 234.
- Haja, Maria, văduva lui Abrudan Alexandru, 125.
- Hajnal, comandant militar maghiar, 266.
- Hajos János, notar, 174.
- Halalai, Filimon, locuitor din Bărăbanț, 220.
- Halasz Agnes, orfana lui Maroșan Agnes, 295.
- Halasz Ana, orfana lui Maroșan Agnes, 295.
- Halasz Gabor, orfanul lui Maroșan Agnes, 295.
- Halasz Giuri, orfanul lui Maroșan Agnes, 295.
- Halasz Șandor, orfanul lui Maroșan Agnes, 295.
- Halmagi Istvan, locuitor ungur din Bogata, 80.
- Halmagy, Ilona, văduva lui Halmagy Istvan, 81.
- Hancu, Ana, istoric, 33, 50, 68, 70, 72, 78, 80, 81, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 94, 113, 114, 115, 119, 127, 128, 131, 132, 134, 135, 136, 141, 147, 148, 162, 164, 167, 205, 290, 306, 307, 312, 319.
- Haneș, Aftenie, locuitor din Glogoveț, 304.
- Haneș, Todora, văduva lui Haneș Aftenie, 304.
- Hanga, Ana, locuitor din Morlaca, 92.
- Hanga, Ana, văduva lui Hanga Onuț, 92.
- Hanga, Iuon, locuitor din Morlaca, 92.
- Hanga, Onuț, locuitor din Morlaca, 92.
- Hank, Ștefan, locuitor din Sălicea, 290.
- Hank, Vasilie, locuitor din Sălicea, 290.
- Hapălia, Ștefan, curator din Hăpria, 332.
- Haplia, Antonie, sătean din Hăpria, 332.
- Haras, Aftenie, locuitor din Glogovăț, 164.

- Haras, Theodora, văduva lui Haras Aftenie, 164.
- Harfaș, Artimiu, locuitor din Răzoare, 259.
- Harja, Grigorie, locuitor din Dumbrava, 239.
- Harja, Maxim, locuitor din Dumbrava, 239.
- Harja, Precup, locuitor din Dumbrava, 239.
- Harnuca, Sandu, locuitor din Soroștin, 119.
- Harșa, Ioan, paroh din Poienița, 366.
- Haru, Simion, gradist, 145.
- Hatvani Imre, comandant al armatei revoluționare maghiare, 74, 120, 121, 123, 124, 125, 126, 136, 137, 138, 144, 145, 232, 233, 234.
- Hatzegan, György (Gheorghe), sătean din Berghin, 332.
- Hatzegen, Izidor, locuitor din Șeușa, 169.
- Hațagan, Anisie, orfană din Luncani, 271.
- Hațagan, Iuon, orfan din Luncani, 271.
- Hațagan, Susana, orfană din Luncani, 271.
- Hațegana, Oana, văduvă din Glogoveț, 304.
- Hațegana, Oana, văduvă din Glogovăț, 164.
- Hațiga, locuitor din Luncani, 236.
- Haynau, Julius Jacob von, general, 13.
- Hâja, Sabina, văduva lui Berchi Andrei, 126.
- Hânda, Adam, locuitor din Clopotiva, 209.
- Hânda, Ioana, văduva lui Adam Hânda, 209.
- Hărăștian, Iosif, locuitor din Frata, 258.
- Hăregăian, Maria, văduva lui Sandor Vasilică, 312.
- Hârșan, Avram, paroh la Beica Ungurească, 238.
- Hătășiu, Cosma, locuitor din Șard, 223.
- Heidte, comandant al unei unități a trupelor imperiale din Transilvania, 77, 211.
- Hentes, Simion, locuitor din Lechința de Mureș, 78.
- Hentia, Constantin, paroh din Lușța, 129.
- Henzel, Ioan, locuitor din Roșia Montană, 120.
- Henzel, Ioan, martor, 121.
- Hepinanu, Thoma, locuitor din Girbom, 161.
- Herder, 148.
- Heresteșan, Alexie, locuitor din Noșlac, 186.
- Heresteșan, Ioan, fiul lui Heresteșan Alexie, 186.
- Heresteșan, Maria, fiica lui Heresteșan Alexie, 186.
- Heresteșan, Moise, fiul lui Heresteșan Alexie, 186.
- Heresteșan, Nicolae, fiul lui Heresteșan Alexie, 186.
- Herleșiu, Anghel, locuitor din Șard, 222.
- Herza, Toader, locuitor din Galda de Jos, 216.
- Hila, Chiva, văduva lui Hila Nicolae, 295.
- Hila, Nicolae, locuitor din Buia, 295.
- Hirian, Dumitru, locuitor din Mureș Uioara, 178.
- Hirian, Moise, orfanul lui Hirian Dumitru, 178.
- Hirian, Sia, văduva lui Hirian Dumitru, 178.
- Hirișaur, Simion, sătean din Berghin, 332.
- Hirla, Simeon, locuitor din Mihăileni, 299.
- Hirșca, Pavel, fiul lui Vasilie Hirșca, 239.
- Hirșca, Ștefan, fiul lui Vasilie Hirșca, 239.

- Hirșca, Vasilie, locuitor din Dumbrava, 239.
- Hiszan, Nastasia, locuitoare din Iara, 285.
- Hoanea, Stan, locuitor din Galda de Jos, 216.
- Hoca, Ana, văduva lui George Hoca, 226.
- Hoca, George, neorustic din Vințu de Jos, 226.
- Hoda, Iuliana, locuitoare din Luna, 270.
- Hodiș, David, locuitor din Totia, 95.
- Hohoiu, Luca, locuitor din Cojoceni, 229.
- Holga, Vasilie, jude la Ampoița, 221.
- Holom, Elena Crinela, istoric, 327.
- Hopârtean, Onuțu, locuitor din Șpălnaca, 69.
- Hopârtean, Toader, locuitor din Șpălnaca, 69.
- Horban, Ana, văduva lui Ioan Horban, 227.
- Horban, Ioan, locuitor din Alba Iulia, 227.
- Horea, Georgie, locuitor din Mădăraș, 315.
- Horia, Ioan, locuitor din Mădăraș, 314.
- Horia, Pista, căzut la Corunca, 204
- Horinkă, Iosiv, locuitor din Luduș, 78.
- Oprea, Floarea, văduva lui Anghel Oprea, 113.
- Horsa, Ioan, locuitor din Dăbâca, 97
- Horsea, Todor, locuitor din Alecuș, 276.
- Horșea, Onu, locuitor din Alecuș, 276
- Horugaci, Andrei, mărturisitor din Solovăstru, 244.
- Horvat, Gavrilă, locuitor din Dosrad, 135.
- Horvat, Pantilie, locuitor din Șeișa, 116, 117.
- Horvath, Pantilie, locuitor din Feisa, 282.
- Hosda, Ioan, locuitor din Lăpușul Românesc, 70.
- Hossu, Alexie, preot din Petrilaca, 332.
- Hossu, Ana, locuitoare din Blaj, 302.
- Hossu, Fira, fiica lui Hossu Ana, 303.
- Hossu, Ioan, preot din Sălicea, 289.
- Hossu, Zaharia, paroh, 172, 173, 174.
- Hosszu, Petrus, preot din Comșești, 291.
- Hosu, Ana, văduvă din Blaj, 145.
- Hosu, Fira, fiica lui Hosu Ana, 145.
- Hoszsú, Demetriu, protopop din Surduc, 337.
- Hoszu, Demetriu, protopop eparhiei Surdului, 166.
- Hoszu, Ioan, preot în Borșa, 48.
- Hriza, Ana, soția lui Hriza Vasile, 303.
- Hriza, Vasile, locuitor din Blaj, 303.
- Hulea, Eugen, istoric, 83.
- Hulpe, Filip, locuitor din Sărmașu, 259.
- Hunyad, Petru, locuitor din Zeicani, 210.
- Hura, Andrei, locuitor din Bărrăi, 93.
- Hurmuzachi, familie, 25.
- Hususan, Sofica, văduva lui Hususan Toader, 307.
- Hususan, Toader, locuitor din Păuca, 307.

I

- Iacob Iuon, locuitor din Nandra, 127.
- Iacob, Dumitru, locuitor din Hodac, 245.
- Iacob, Gligor, locuitor din Tăuni, 284.
- Iacob, Gligor, locuitor din Tăuri, 118.
- Iacob, Ioana, văduva lui Vasilie Iacob, 245.
- Iacob, Iuon, locuitor din Nandra, 278.
- Iacob, Onica, văduva lui Dumitru Iacob, 245.
- Iacob, Petricu, preot în Sâncrai, 324.
- Iacob, Petru, locuitor din Hodac, 244.
- Iacob, Vasilică, locuitor din Nandra, 127, 278.
- Iacob, Vasilie, locuitor din Hodac, 245.
- Iacobb, Ioan, martor, 88.
- Iacobuț, Ana, văduva lui Iacobuț din Câmpeni, 234.
- Iacobuț, Elisabeta, fiica lui Iacobuț din Câmpeni, 234.

- Iacobuț, Ioan, fiul lui Iacobuț din Câmpeni, 234.
- Iacobuț, locuitor din Câmpeni, 234.
- Iambor, centurion, 145.
- Iancu, Avram, conducător național, 25, 28, 69, 101, 140, 144, 145, 155, 156, 158, 159, 215, 217, 218, 219, 229, 309.
- Iancu, Petru, martor, 128, 129.
- Iank, Petre, martor, 44.
- Iank, Teodor, locuitor din Dragu, 44, 45.
- Iank, Vasilică, locuitor din Dragu, 44, 45.
- Ienei, Joseph, locuitor din Alecuș, 276.
- Ieremia, Popp, paroh în Bohoț și Văleni, 161.
- Ierimiaș, Condrate, locuitor în Feldioara, 51.
- Ierimiaș, Toader, locuitor în Feldioara, 52.
- Ignat, Costan, locuitor din Hășdate, 294.
- Ignat, Dumitru, orfanul lui Ignat Costan, 294.
- Ignat, Filip, locuitor din Chincieș, 147.
- Ignat, Filip, locuitor din Chincișiu, 277.
- Ignat, Gafia, văduva lui Ignat Costan, 294.
- Ignat, Georgiu, locuitor din Bogata, 81.
- Ignat, Ioan, fiul lui Ignat Ionuț, 137.
- Ignat, Ioan, preot din Pânade, 283.
- Ignat, Ionuț, locuitor din Musca, 137.
- Ignat, Lina, sora lui Ignat Ionuț, 137.
- Ignat, Miron, locuitor din Adămuș, 275.
- Ignat, Nicodim, locuitor din Căpâlna de Jos, 141.
- Ignat, Nicodim, locuitor din Căpâlna, 281.
- Ignat, Sia, văduva lui Ignat Miron, 275.
- Ignat, Teodor, locuitor din Lăscud, 251.
- Ignat, Todosie, orfanul lui Ignat Costan, 294.
- Ignath, Ioan, paroh greco-catolic din Pânade, 90.
- Igymoșie, Marian, locuitor din Fițeș, 164.
- Ile, Ileana, locuitoare din Gaura, 51.
- Ilia, Luca, locuitor din Geoagiu, 138.
- Ilian, Vasilie, locuitor din Apahida, 122.
- Ilie, Petri, martor, 97.
- Ilieș, Nastasia, văduva lui Vasilică Ilieș, 241.
- Ilieș, Vasilică, locuitor din Sântioana, 241.
- Ilina, fiica lui Gologoț, 233.
- Ilioni, Crăciun, căzut la Deva, 207.
- Ilioni, Oprița, văduva lui Crăciun Ilioni, 207.
- Ilyes, Ion, fiul lui Ilyes Irimie, 171.
- Ilyes, Irimie, locuitor din Cristolțel, 171.
- Ilyeș, Ioan, locuitor din Cristolțel, 166.
- Ilovan, Ioan, locuitor din Vălenii de Mureș, 202.
- Ilovan, Savina, văduva lui Ioan Ilovan, 202.
- Ilyea, Alexe, locuitor din Lita, 293.
- Ilyea, Ana, orfana lui Ilyea Vasilie, 293.
- Ilyea, Costan, locuitor din Lita, 293.
- Ilyea, Dumitru, locuitor din Lita, 293.
- Ilyea, Eftimie, locuitor din Lita, 293.
- Ilyea, Floare, orfana lui Ilyea Dumitru, 293.
- Ilyea, Flore, locuitor din Lita, 293.
- Ilyea, Gafia, orfana lui Ilyea Ioan, 293.
- Ilyea, Gligor, orfanul lui Ilyea Ioan, 293.
- Ilyea, Ioan, locuitor din Lita, 293.
- Ilyea, Irina, văduva lui Ilyea Flore, 293.
- Ilyea, Maria, orfana lui Ilyea Costan, 293.
- Ilyea, Maria, văduva lui Ilyea Dumitru, 293.
- Ilyea, Maria, văduva lui Ilyea Eftimie, 293.
- Ilyea, Nicolae, orfanul lui Ilyea Eftimie, 293.
- Ilyea, Paraschia, orfana lui Ilyea Eftimie, 293.
- Ilyea, Pavel, orfanul lui Ilyea Eftimie, 293.
- Ilyea, Pavel, orfanul lui Ilyea Flore, 293.
- Ilyea, Savina, orfana lui Ilyea Vasilie, 293.
- Ilyea, Sânziana, văduva lui Ilyea Alexe, 293.
- Ilyea, Sia, văduva lui Ilyea Ioan, 292.
- Ilyea, Simina, orfana lui Ilyea Alexe, 293.

- Ilyea, Simina, orfana lui Ilyea Vasilie, 293.
- Ilyea, Todor, orfanul lui Ilyea Dumitru, 293.
- Ilyea, Todora, orfana lui Ilyea Eftimie, 293.
- Ilyea, Todosie, orfanul lui Ilyea Eftimie, 293.
- Ilyea, Varvara cea bătrână, văduva lui Ilyea Costan, 293.
- Ilyea, Varvara cea tânără, văduvă din Lita, 293.
- Ilyea, Varvara, orfana lui Ilyea Flore, 293.
- Ilyea, Vasilie, locuitor din Lita, 293.
- Ilyea, Vasilie, orfanul lui Ilyea Flore, 293.
- Inczédi, baron, 95.
- Indre, Gyiza, locuitor din Gaura, 51.
- Irișan, Constantin, locuitor din Bărai, 94.
- Intuluț, Gavrilă, locuitor în Corvinești, 71.
- Ioaku, Maria, orfana lui Ioaku Petru, 180.
- Ioaku, Petru, 180.
- Ioaku, Solomia, văduva lui Ioaku Petru, 180.
- Ioan, locuitor din Mureș Uioara, 175.
- Ioan, orfan a lui Ioan din Mureș Uioara, 175.
- Ioan, Sofia, locuitoare din Micăcasa, 128.
- Ioanete, Petre, învățător regal, 156.
- Iobagiu, Ioan, locuitor din Zoreni, 267.
- Ionaș, Ilie, paroh din Chesler, 147, 281.
- Ionaș, Maria, văduva lui Simeon Ionaș, 244.
- Ionaș, Simeon, locuitor din Suseri, 244.
- Ionaș, Donise, locuitor din Năsăud, 202.
- Ionaș, Dumitru, locuitor din Năsăud, 202.
- Ionaș, Palage, văduva lui Donise Ionaș, 202.
- Ionaș, Sina, văduva lui Dumitru Ionaș, 202.
- Iorga, Iuon, locuitor din Micești, 292.
- Iosa, Horia, locuitor din Moardăș, 75.
- Iosif al II-lea, împărat al Austriei, 19, 37, 148, 151.
- Iosif I, împărat romano-german, rege al Boemiei și Ungariei, 37.
- Iosif, locuitor din Șard, 223.
- Iosiv, Ștefan, locuitor din Corna, 232.
- Iovan, Iosif, locuitor din Roșia Montană, 121, 122.
- Ioviția, Vasile, căzut la Uniream 214.
- Irimia, locuitor din Cubleșul Someșan, 166.
- Irimias, Gătina, sora lui Irimias Todor, 285.
- Irimias, Petru, locuitor din Iara, 285.
- Irimias, Sia, văduva lui Irimias Petru, 285.
- Irimias, Todor, locuitor din Iara, 285.
- Irimie, Nicolae, orfanul lui Simion Irimie, 124.
- Irimie, Nicolau, fiul lui Simion Irimie, 233.
- Irimie, notar la Cricău, 219.
- Irimie, Simion, locuitor din Abrud, 123.
- Irimie, Simion, locuitor din Zlatna, 233.
- Irimie, Sofia, văduva lui Simion Irimie, 233.
- Isac, Ionuț, filosof, 49.
- Isaia, Bora, locuitoare din Șard, 223.
- Isaia, Oana, locuitoare din Șard, 223.
- Iseoan, Vasilică, locuitor în Feldioara, 52.
- Ispas, Ilie, locuitor din Ulieșu, 256.
- Ispas, Nastasia, văduva lui Ilie Ispas, 256.
- Ispas, Sofia, văduva lui Toader Cherteș din Cămărașu, 256.
- Ispas, Vasilică, locuitor din Ulieșu, 256.
- Istarte, Ana, văduva lui Istrate Thoader, 181.
- Istrate, Culiță, locuitor din Bărăbanț, 220.
- Istrate, Simion, locuitor în Feldioara, 52.
- Istrate, Thoader, locuitor din Ciuciu, 181.
- Iudeanu, Timotei, locuitor din Șopteriu, 266.
- Iuga, Dumitru, locuitor din Diciosânmărtin, 205.
- Iuga, Gregoriu, paroh din Dobricu Lăpușului, 349.

Iuon, fiul lui Hațiga din Luncași, 236.
 Iuonaș, Sandra, locuitoare din Suseni, 244.
 Iuști, Andrei, preot în Năsal, 52.
 Ivan, Iacob, locuitor din Lodroman, 304.
 Ivan, Ioan, paroh din Lunca, 362.
 Ivan, Oana, văduvă din Boziaș, 274.
 Ivasca, Gligor, locuitor din Glogoveț, 304.
 Ivașcu, Oana, văduva lui Ivașcu Onu, 164.
 Ivașcu, Oana, văduva lui Ivașcu Onu, 304.
 Ivașcu, Onu, locuitor din Glogovăț, 164.
 Ivașcu, Onu, locuitor din Glogoveț, 304.

J

Jac, Ion, locuitor din Crișeni, 260.
 Jakob Elek, istoric, 31.
 Jelačić, Josip, ban al Croației, 9.
 Jenei, Indrei, orfanul lui Jenei Thodora, 192.
 Jenei József, insurgent, 79, 238, 239, 244, 245, 246, 247.
 Jenei, Maria, orfana lui Jenei Thodora, 192.
 Jenei, Thodora, văduvă de grănicer din Dumbrava, 191.
 Jeran, Susan, locuitor din Bărași, 94.
 Joacu, Petru, locuitor din Cisteiu de Mureș, 179.
 Joarsă, Candachia, văduva lui Joarsă Samoilă, 307.
 Joarsă, Samoilă, locuitor din Presaca, 307.
 Jonas, Sofronie, preot în Păuca, 307.
 Jorjică, Gligorie, locuitor din Solovăstru, 243.
 Jorjică, Susana, văduva lui Gligorie Jorjică, 243.
 Josa, Janos, locuitor din Bogata, 81.
 Josa, Sara, văduva lui Josa János, 81.
 Josan, David, paroh din Bârcea Mare, 356.
 Josan, Nicolaie, istoric, 83.
 Jurca, Maria, orfana lui Jurca Theodor, 145.

Jurca, Theodor, locuitor din Blaj, 145.
 Jurcan, Condratie, locuitor din Șopteriu, 266.
 Jurcă, Nicolae, locuitor din Ghișiasa de Sus, 296.
 Jurcheșan, Ilie, fecior din Hopârta, 132.
 Jurcu, Ana Maria, orfana lui Jurcu Ioan, 146.
 Jurcu, Georgie, orfan lui Jurcu Ioan, 146.
 Jurcu, Georgie, orfanul lui Jurcu Ioan, 303.
 Jurcu, Ioan, locuitor din Blaj, 146, 303.
 Jurcu, Maria, orfana lui Jurcu Ioan, 303.
 Jurcu, Nicolae, martor, 121.
 Jurcu, Teodor, locuitor din Blaj, 302.
 Jurjoni, Ștefan, locuitor din Clopotiva, 209.
 Jurju, Ana, văduva lui Tioc Sintion, 139.
 Jurkă, Ilisie, locuitor din Luduș, 78.
 Jurkă, Maria, văduva lui Jurcă Ilizie din Luduș, 79.
 Jusan, Chirilă, locuitor din Sălcuta, 261.

K

Kaba, Maria, văduvă din Vartelek, 169.
 Kadar, Ana, locuitoare din Șard, 222.
 Kadar, Iuonaș al lui Györgye, locuitor din Deleni, 288.
 Kádár Pál, insurgent, 258.
 Kaizer, Maria, văduvă din Hărănglab, 273.
 Kálo, Iacob, locuitor din Așintiușu, 182.
 Kálo, Vasilică, locuitor din Așintiușu, 182.
 Kantor, Andrei, locuitor din Straja, 170.
 Karacsai Sándor, conte, 269.
 Károly Dénes, istoric, 31.
 Károlyi, conte, 37 151, 380.
 Kassai Miklós, comisar subcercual, 174.
 Kászoni János, comandant militar maghiar, 262, 264, 265, 266, 267.
 Katona Miklós, ofițer, 55.
 Kămărășan, Todosia, văduva lui Simeon Vlad din Cămărășu, 257.

- Kăprariu, Alexie, locuitor din Călăcea, 165.
- Kăprariu, Iuon, locuitor din Călăcea, 165.
- Kăprariu, Luputz, locuitor din Călăcea, 165.
- Kătană, Nicolae, locuitor din Cisteiu de Mureș, 179.
- Kelemen, Ilisie Ilisie, locuitor din Tohan, 76.
- Kelemen, Ioan, 279.
- Kelemen János, soldat ungar, 114.
- Kelemen Károly, 114.
- Kemény Domokos, baron, 256, 257.
- Kemeny Farkas, baron comandant, 119, 121, 124, 125, 133, 139, 140, 144, 192, 130, 229, 230, 234, 277.
- Kemeny Gábor, baron, politician maghiar, 31.
- Kemény István Ifi, baron, 31, 63.
- Kendefi Farkas, nobil, 259.
- Kerekes, Petra, locuitor din Silivașul de Câmpie, 264.
- Keresztes, Veronica, văduva lui Roman Gavril, 172.
- Kertész, Precup, țigan din Dumbrăveni, 85.
- Kertesz, Vasile, preot din Sibiu, 295, 302.
- Kesely, Ioan, preot în Letca, 61, 62.
- Keselyi, Ioan, 350.
- Keselyi, Ioan, preot din Tihău, 336.
- Kila Gyuri, locuitor din Lechincioara, 313.
- Kimpianu, Ana, văduva lui Kimpianu Ioan, 295.
- Kimpianu, Ioan, locuitor din Buia, 295.
- Kira, Alexe, locuitor din Călăcea, 165.
- Kira, Ioan, locuitor din Călăcea, 165.
- Kis Gyuri, locuitor din Cămăraș, 256, 257.
- Kis Ferenc, insurgent, 240.
- Kis, Ioan, locuitor din Mesteacă, 55.
- Kiss, Evdochia, văduva lui Kiss, Gligor, 176.
- Kiss, Gligor, locuitor din Mureș Uioara, 176.
- Kiss, Pista, locuitor din Sâncrai, 115.
- Kliment Karoly, 279.
- Kocsis Károly, locuitor din Hușinul de Trei Scaune, 72.
- Kolomban, Elek, nobil din Chincișiu, 277.
- Költei Adolf, comandant militar maghiar, 266.
- Kompan, Vasilikă, locuitor din Ciș, 169.
- Komșa, Ana, văduva lui Komșa Marku, 295.
- Komșa, Marku, locuitor din Buia, 295.
- Kopos, Basilie, paroh din Cubleșu Someșan, 166.
- Korb, Savina, orfana lui Korb Thoma, 192.
- Korb, Thoma, grănicer din Dumbrava, 191, 192.
- Korb, Văsălie, orfanul lui Korb Thoma, 192.
- Kornyan, Iuon, locuitor din Chendrea, 164.
- Koroba, Niculae, locuitor din Băișoara, 288.
- Koroban, Nastasia, văduva lui Koroban Petru, 288.
- Koroban, Petre, locuitor din Băișoara, 288.
- Kösöri, Anton, insurgent, 206.
- Kossuth Lajos, 356.
- Kossuth, Lajos, revoluționar maghiar, guvernator al Ungariei în timpul Revoluției de la 1848, 13, 14, 29, 32, 35, 36, 38, 74, 81, 87, 99, 100, 110, 111, 150, 151, 162, 173, 174, 257, 259, 296, 300, 302, 303, 306, 380, 381.
- Kostie, Ana, văduva lui Muntean Ioan, 50.
- Kosztá, Marian, locuitor din Fizeș, 164.
- Kosztan, Mamaie, locuitor din Iara, 285.
- Kovács Imre, locuitor din Chinceș, 253.
- Kovács Imre, proprietar la Șeulia, 254.
- Kovács János, notar, 214.
- Kovács Marti, 174.
- Kövary Lázsló, istoric, 31.

- Kováts Károl, căpitan ungar, 79, 80, 81.
 Kovázs, Rozalia, văduva lui Pauleti Ioan, 308 .
 Kövér Zsigmond, insurgent, 238.
 Koza Visalon, locuitor din Ighișu Vechi, 299.
 Kozaș, Iuon, locuitor din Gâlgău, 164.
 Kraly, 153.
 Krăciun, Filimon, locuitor din Ghișiasa de Sus, 297.
 Krăciun, Todor, locuitor din Cubleșul Someșan, 166.
 Krâsnic, Iuon, locuitor din Berchieșu, 286.
 Krăzsunaș, Iuon, locuitor din Gârbău, 165.
 Krisan, Iuon a lui Todor, locuitor din Iara, 285.
 Krisan, Prekup, locuitor din Iara, 285.
 Kriste, Oniszie, locuitor din Gâlgău, 164.
 Kristoran, Gavrilă, locuitor din Fizeș, 164.
 Krișan, Irina, locuitoare din Iara, 285.
 Krișan, Iuon, locuitor din Iara, 284.
 Krișan, Nastasia a lui Todoruț, locuitoare din Iara, 285.
 Krișan, Niculae, locuitor din Bicălatu, 287.
 Krișan, Samoilă, locuitor din Livada, 289.
 Krișan, Tatiana, văduva lui Krișan Niculae, 287.
 Krișan, Todossia, văduva lui Krișan Samoilă, 289.
 Kuk, Ilie, locuitor din Bicălatu, 287.
 Kuk, Paraschia, văduva lui Kuk Ilie, 287.
 Kun, Béla, politician maghiar comunist, 21, 382.
 Kutyan, Marie, orfana lui Kutyan Vasilie, 168.
 Kutyan, Marie, văduva lui Kutyan Vasilie, 168.
 Kutyan, Susana, orfana lui Kutyan Vasilie, 168.
 Kutyan, Vasilie, locuitor din Pata 168.
 Kyorean, Georgie, orfanul lui Kyorean Thodor, 177.
 Kyorean, Samfira, văduva lui Kyorean Thodor, 177.
 Kyorean, Theodor, orfanul lui Kyorean Thodor, 177.
 Kyorean, Thodor, locuitor din Mureș Uioara, 177.

L

- Ladoși, Eremie, preot la Adrian, 238.
 Lakatos Martzi, locuitor din Gurghiu, 247.
 Lalos, Ioan, locuitor din Călacea, 165.
 Lampașu, George, locuitor din Ighiu, 220.
 Laslău, Irinca, locuitoare din Iclod, 131.
 Laslău, Irinca, văduvă din Iclod, 283.
 Laslău, Tatiana, orfana lui Laslău Thodor, 194.
 Laslău, Thodor, militar în armata imperială, 194.
 Laslo, Georgie, paroh din Sângeorgiu de Mureș, 366.
 László, Samuel, preot din Deleni, 284, 290.
 Latiș, Fironica, văduva lui Dumitru Crișan din Solovăstru, 243.
 Latour, Theodor Franz Baillet von, ministru de război, 100.
 Lața, Ioan, locuitor din Lunca, 305, 306.
 Laurian, August Treboniu, istoric, 110, 152, 153.
 Lazar, Ioan, capelan din Năsăud, 342.
 Lazăr, Alexandru, paroh din Căptălan, 361.
 Lazăr, Ana, fiica Anei Lazăr din Luncani, 236.
 Lazăr, Ana, locuitoare din Luncani, 236
 Lazăr, Ana, orfana lui Lazăr Todor, 271.
 Lazăr, Catina, orfana lui Lazăr Todor, 271.
 Lazăr, Ana, văduva lui Lazăr Todor, 271.
 Lazăr, Aron, orfanul lui Lazăr Gedeon, 186.

- Lazăr, Artemona, orfana lui Lazăr Nicolae, 188.
- Lazăr, Catița, fiica Anei Lazăr din Luncani, 236.
- Lazăr, Crucița, orfana lui Lazăr Ilie, 187.
- Lazăr, Filimon, locuitor din Sâncrai, 115.
- Lazăr, Gedeon, cantor în Noșlac, 186.
- Lazăr, George, protopopul greco-catolic din Boian, 270.
- Lazăr, German, locuitor din Tordoș, 279.
- Lazăr, Gherman, locuitor din Turdaș, 114.
- Lazăr, Ilie, locuitor din Uioara de Sus, 187.
- Lazăr, Ilie, locuitor din Uioara de Sus, junior, 187.
- Lazăr, Ilisie, orfanul lui Lazăr Gedeon, 186.
- Lazăr, Ioan, orfanul lui Lazăr Gedeon, 186.
- Lazăr, Ioan, preot la Sântămărie Orlea, 208, 209.
- Lazăr, Iohan, paroh din Năsăud, 344.
- Lazăr, Iosif, preot și protopop din Iernut, 331, 332.
- Lazăr, Letiția, orfana lui Lazăr, Ilie, junior, 188.
- Lazăr, Maria, orfana lui Lazăr Ilie, 187.
- Lazăr, Maria, văduva lui Petru Lazăr, 209.
- Lazăr, Mihăilă, locuitor din Sânmărtinu de Câmpie, 262, 269.
- Lazăr, Nicolae, păstor din Uioara de Sus, 188.
- Lazăr, Niculae, locuitor din Lodroman, 305.
- Lazăr, Oana, orfana lui Lazăr Ilie, junior, 188.
- Lazăr, Oana, văduva lui Lazăr Ilie, 187.
- Lazăr, Petru, locuitor din Osirovel, 209.
- Lazăr, Sophia, văduva lui Lazăr Ilie, junior, 187.
- Lazăr, Susana, orfana lui Lazăr Gedeon, 186.
- Lazăr, Todor, preot din Luncani, 271.
- Lazăr, Veronica, orfana lui Lazăr Nicolae, 188.
- Lăcătușu, Ioan, istoric, 85.
- Lădariu, Todosia, văduva lui Lădariu Vasilie, 289.
- Lădariu, Vasilie, locuitor din Muntele Băișorii, 289.
- Lăsconi, Doru, locuitor din Boița, 205.
- Lăscudean, Georgie, locuitor din Cucerdea Română, 250, 251.
- Lăscudean, Samfira, locuitoare din Cucerdea Română, 250.
- Lăscudeanu, George, paroh din Cucerdea, 370.
- Lăzărici, Iosiv Ilie, locuitor din Porumbacu de Sus, 213.
- Leb, Moise, locuitor din Mihăileni, 299.
- Lechințan, Candid, locuitor din Cucerdea Română, 250.
- Lechințan, Iuon, fiul lui Candid Lechințan, 250.
- Lechințan, Lia, locuitoare din Cucerdea, 251.
- Lechințan, Maria, fiica lui Candid Lechințan, 250.
- Lechințan, Rahila, văduva lui Candid Lechințan, 250.
- Lechințan, Vasile, istoric, 31, 59, 85, 197
- Lemeni, Ioan, episcop greco-catolic, 95, 98, 99, 101, 103, 104, 107, 174.
- Léner, Pista, locuitor din Cămăraș, 257.
- Lenghel, Iuon, locuitor din Șăușa, 72, 73.
- Lenghel, Nastasia, văduva lui Lenghel Iuon, 73.
- Lengyel Gabor, locuitor din Gâmbuț, 277.
- Lengyel Gabor, 133.
- Lengyel János, insurgent, 240.
- Lenin, Vladimir Ilici, revoluționar comunist rus, 21, 382.
- Leontianu, Leontin, protopopul din Mureș Uioarei, 175, 176, 177, 178, 182, 187, 189, 198, 358, 359, 360, 365.

- Leopold al II-lea, împărat al Austriei, 19.
 Leu, Valeriu, istoric, 30, 31.
 Lică, neorustic din Subpădure, 253.
 Licuția, Todor, locuitor din Bicălatu, 288.
 Limbeanu, Andrei, locuitor din Lipoveni, 228.
 Litchirie, Nicolae, preot în Copșa Mare, 327.
 Lițu, Onu, locuitor din Lodroman, 305.
 Login, Ferenc, insurgent, 237, 238.
 Login, Grigore, locuitor din Cămăraș, 255.
 Lomneșianu, Vasilie, locuitor din Călvăsar, 298.
 Lorincz, Ana, soția lui Lorincz Iuon, 195.
 Lorincz, Gavrilă, fiul lui Lorincz Iuon, 195.
 Lorincz, Ioan, fiul lui Lorincz Iuon, 195.
 Lorincz, Iuon, locuitor din Cornești, 195.
 Lőrincz, János, birău, 237.
 Lorincz, Ștefan, fiul lui Lorincz Iuon, 195.
 Lorinczi, Farkas, locuitor din Târgu Mureș, 72.
 Lorinț, Ioan, paroh din Culpiu, 366.
 Luca, Filimon, jurat, 42.
 Luca, Iacob, locuitor din Șard, 223.
 Luca, Ilie, locuitor din Cămăraș, 255.
 Luca, Ionuț, locuitor din Musca, 137.
 Luca, Spiridon, locuitor din Galda de Jos, 216.
 Luca, Vasilie, locuitor din Lipoveni, 228.
 Lucaci Ileana, văduva lui Lucaci Demian, 79.
 Lucaci, Andrei, fecior din Luduș, 79.
 Lucaci, Crăciun, locuitor din Morlaca, 92.
 Lucaci, Demian, locuitor din Luduș, 78.
 Lucaci, Floare, văduva lui Lucaci Crăciun, 92.
 Lucaci, Gavrilă, locuitor din Teiuș, 116.
 Lucaci, Iliana, văduva lui Lucaci Toader, 92.
 Lucaci, Iosiv, păstor din Poiana, 189.
 Lucaci, Maria, văduva lui Lucaci Onutz, 92.
 Lucaci, Nastasie, văduva lui Lucaci Iosiv, 189.
 Lucaci, Onutz, locuitor din Morlaca, 92.
 Lucaci, Toader, locuitor din Morlaca, 92.
 Lucaci, Toma, preot din Șilea Nirajului, 278.
 Lucacs, Petre, martor, 97.
 Lüders, general rus, 145.
 Luka, Georgiu, locuitor din Noșlac, 185.
 Luka, Iacob, orfanul lui Luka Georgiu, 185.
 Luka, Iuon, orfanul lui Luka Georgiu, 185.
 Luka, Liana, văduva lui Luka Georgiu, 185.
 Luka, Nicolai, orfanul lui Luka Georgiu, 185.
 Lukács, dregător la Cămăraș, 256.
 Lumperdean, Gligor, locuitor din Bărăi, 94.
 Lumperdean, Gligor, martor, 93.
 Lumperdean, Ioan, locuitor din Bărăi, 94.
 Lung, Maria, văduva lui Lung Simion, 287.
 Lung, Simion, locuitor din Bicălatu, 287.
 Lunterdian, Ștefan, locuitor din Cămăraș, 257, 258.
 Lup, Dumitru, sătean din Pinticu, 352.
 Lup, Flore, locuitor din Berchieșu, 286.
 Lup, Georgie Iuon, locuitor din Porumbacu de Sus, 213.
 Lup, Irimie, feciorul lui Lup Flore, 286.
 Lupan, Georgița, văduva lui Bogdan Teica, 308.
 Lupea, Simion, locuitor din Sălciua, 285.
 Lupean, Toader, locuitor din Lunca, 305, 306.
 Lupșa, Simion, locuitor din Cheresteș, 47.
 Lupșe, Ioan, militar, 51.
 Lupșe, Petre a Onuțului, locuitor din Gaura, 51.

Lupu, Iuon, locuitor din Sâncraiu de Mureș, 271.
 Lupu, Lina, văduva lui Lupu Nonu, 275.
 Lupu, Luon, locuitor din Sâncrai, 235.
 Lupu, Nonu, locuitor din Blăjel, 275.
 Lupu, Vasiliță, locuitor din Bogata, 80.
 Lupuș, Ilie, locuitor din Crăciunelu, 147.
 Luszerghyan, Miron, locuitor din Cubleșul Someșan, 166.
 Luza, Iuon, locuitor din Chendrea, 164.
 Luza, Niculai, locuitor din Chendrea, 164.
 Luza, Zaharie, locuitor din Chendrea, 164.

M

Macarie, Constantin, locuitor din Urmeniș, 266.
 Macarie, Gligorie, locuitor din Șopteriu, 266.
 Macarie, Lazăr, locuitor din Gâmbuț, 134, 277.
 Macarie, Nicolae, locuitor din Nirașteu, 318.
 Macarie, Sandu, locuitor din Ulieșul Mare, 262, 268.
 Macavei, Catarina, văduva lui Ioan Macavei, 231.
 Macavei, Ioan, nobil din Bucium-Sașa, 231.
 Macavei, Ionuțiu, nobil din Bucium, 144.
 Macavei, Salvina, văduva lui Prația Nicolae, 143.
 Macavei, Veronica, fiica lui Ioan Macavei, 231.
 Macaveu, Catarina, văduva lui Macaveu Ioan, 144.
 Macaveu, Ioan, jude din Bucium, 143.
 Macaveu, Ioan, nobil din Bucium, 143.
 Macaveu, Mois, jurat din Bucium, 143.
 Macaveu, Veronica, orfană a lui Macaveu Ioan, 144.

Macșási Pál, comite suprem, 95.
 Mády, Loránd, istoric, 26, 34, 35, 36, 326.
 Maer, Iacob, locuitor din Glediu, 201.
 Maer, Safta, văduva lui Iacob Maer, 201.
 Maier, Elisie, paroh la Maiorești, 240.
 Maier, Grigorie, locuitor din Maiorești, 241.
 Maier, Iacob, locuitor din Sâncrai, 115.
 Maier, Nastasia, văduva lui Grigorie Maier, 241.
 Maier, Nicolae, administrator greco-catolic din Sâncrai, 114.
 Maier, Simion, locuitor din Boteri, 255.
 Mailat, Ana, văduva lui Mailat Dinu, 146, 303.
 Mailat, Dinu, locuitor din Blaj, 146, 303.
 Mailat, Iuon, căzut la Teiuș, 214.
 Mailat, Marinția, văduva lui Iuon Mailat, 214.
 Mailat, Petru, orfan al lui Mailat Dinu, 146, 303.
 Mailat, Sofia, orfana lui Mailat Dinu, 146, 303.
 Maior, Firoana, văduva lui Ioan Maior, 241.
 Maior, Ioan, cantor la Curticap, 241.
 Maior, Ioan, locuitor din Toldal, 243.
 Maior, Ioan, revoluționar român, 309.
 Maior, Liviu, istoric, 30, 64.
 Maior, Peter, paroh la Toldal, 243.
 Maior, viceprefect, 215, 225.
 Makkai, Sámuel, locuitor din Toldal, 241, 242.
 Man, Alexandru, locuitor din Hodac, 247.
 Man, Andreu, paroh din Boiereni, 349.
 Man, Ilie, locuitor din Ghirolt, 39.
 Man, Ioan, locuitor din Hodac, 246.
 Man, Jica, văduva lui Ioan Man, 246.
 Man, Maria, locuitoare din Hodac, 245.
 Man, Oana, văduva lui Vasilie Man, 245.
 Man, Vasilie, locuitor din Hodac, 245.
 Man, Vasilie, preot în Pruniș, 324.

- Manca, Isailă, locuitor din Zoreni, 267.
- Mancsogu, Vasiliu, martor, 97.
- Manea, Samfira, văduva lui Mateș Dumitru, 124.
- Manfi, Ștefan, notar episcopesc, 315.
- Mania, Nicolae, locuitor din Olteț, 213.
- Maniac, Blăguț, locuitor din Alecuș, 276.
- Maniu, Nicolae, locuitor din Nucet, 299.
- Mann, Ana, orfana lui Mann Ioan, 185.
- Mann, Dochia, văduva lui Mann Macavei, 194 .
- Mann, Ioan, locuitor din Noșlac, 185.
- Mann, Ioan, orfanul lui Mann Ioan, 185.
- Mann, Ioan, orfanul lui Mann Macavei, 194.
- Mann, Macavei, păstor, 194 .
- Mann, Maria, orfana lui Mann Nicolae, 194.
- Mann, Maria, văduva lui Mann Ioan, 185.
- Mann, Nastasia, văduva lui Mann Nicolae, 194.
- Mann, Nicolae, locuitor din Hărăstașiu, 194.
- Mann, Paraschia, orfana lui Mann Nicolae, 194.
- Mann, Patiguță (!), orfana lui Mann Nicolae, 194.
- Mann, Petru, orfanul lui Mann Macavei, 194.
- Mann, Samuil, orfanul lui Mann Macavei, 194.
- Mann, Susana, orfana lui Mann Nicolae, 194.
- Mann, Ștefan, orfanul lui Mann Macavei, 194.
- Mann, Theodora, mama lui Mann Ioan, 185.
- Mann, Thodor, orfanul lui Mann Macavei, 194.
- Mann, Vasilie, preot din Silvașul Unguresc, 291.
- Manta, Ioan, locuitor din Șopteriu, 266.
- Manuil, Ioan, locuitor din Blaj, 146.
- Manuil, Ioan, locuitor din Blaj, 303.
- Manuil, Pelaghia, văduva lui Manuil Ioan, 146.
- Manuil, Pelagia, văduva lui Manuil Ioan, 303.
- Manuil, Procopie Teologul, orfanul lui Manuil Ioan, 146, 303.
- Manuilă, Todor, locuitor din Sânmărtinu de Câmpie, 269.
- Marasi Máthias, locuitor din Nirașteu, 318.
- Marc, Ari, văduva lui Mark Todor, 289.
- Marc, Lina, orfană a lui Marc Nan Simion, 141.
- Marc, Maria, orfană a lui Marc Nan Simion, 141.
- Marc, Todor, locuitor din Muntele Băișorii, 289.
- Marcu, Dumitru, locuitor din Pânade, 283.
- Marcu, Ionaș, locuitor din Roșia de Secaș, 308.
- Marcu, Ionuț, locuitor din Galda de Jos, 217.
- Marcu, Lina, fiica lui Simion Marcu, 232.
- Marcu, Maria, fiica lui Simion Marcu, 232.
- Marcu, Nicolae, cantorul bisericii din Certeje, 138.
- Marcu, Simioana, văduva lui Simion Marcu, 232.
- Marcu, Simion, locuitor din Cărpiniș, 232.
- Marcu, Sintion, judele satului Certeje, 138, 140.
- Marcu, Thoma, locuitor din Galda de Jos, 215.
- Marduca, mama lui Nicolae Sălăgean din Poarta, 241.
- Mare, Mihăilă, locuitor din Șeulia, 254.
- Mare, Savu, locuitor din Lunca, 305.
- Maria Alexa, văduva lui Peter Alexa, 242.

- Maria Theresa, împărăteasă, 381, 384, 385.
 Maria Thereza, împărăteasă, 19.
 Maria, fiica lui Gologoi, 233.
 Maria, orfană a lui Ioan din Mureș Uioara, 175.
 Maria, soacra lui Ioan din Mureș Uioara, 175.
 Maria, Susana, locuitoare din Măgura, 289.
 Maria, văduva lui Ioan din Mureș Uioara, 175.
 Dobran, Maria, văduva lui Simeon Dobran, 237.
 Maria, văduvă din Corna, 232.
 Marian, Aaron, orfanul lui Marian Thoader, 183.
 Marian, Cătălina, văduva lui Marian Thoader, junior, 183.
 Marian, Gligor, orfanul lui Marian Thoader, junior, 183.
 Marian, Ioan, orfanul lui Marian Thoader, 183.
 Marian, Iuon, curator la Întregalde, 227.
 Marian, Lina, locuitor din Gârbova Ungurească, 86.
 Marian, Maria, orfana lui Marian Thoader, 183.
 Marian, Marișca, orfana lui Marian Thoader, 183.
 Marian, Philon, orfanul lui Marian Thoader, 183.
 Marian, Ștefan, orfanul lui Marian Thoader, junior, 183.
 Marian, Tanasie, orfanul lui Marian Thoader, junior, 183.
 Marian, Thoader, junior, locuitor din Orosia, 183.
 Marian, Thoader, locuitor din Orosia, 183.
 Marian, Thodora, văduva lui Marian Thoader, 183.
 Marian, Vasilie, preot la Mîheșu de Câmpie, 258.
 Marica, Isăilă, locuitor din Zoreni, 263.
 Maricaș, Iuon, locuitor din Gâlgău, 164.
 Marin, Toader, locuitor din Uioara de Jos, 135.
 Marina, Eustăchia, locuitoare din Cămăraș, 255.
 Marina, Grigore, locuitor din Cămăraș, 255.
 Marinescu, Ștefan, istoric, 123.
 Maris, János, insurgent, 246.
 Mariș, Ana, orfana lui Mariș Merian, 79.
 Mariș, Finika, văduva lui Mariș Merian din Luduș, 79.
 Mariș, Maria, orfana lui Mariș Merian, 79.
 Mariș, Merian, locuitor din Luduș, 78.
 Mariș, Nastasia, orfana lui Mariș Merian, 79.
 Mariș, Susana, orfana lui Mariș Merian, 79.
 Mark Latzi, locuitor din Boteni, 260.
 Maroșan, Agnes, locuitoare din Turda, 295.
 Martin, Filimon, locuitor din Tihău, 164.
 Martin, Mihaly, locuitor din Tihău, 165.
 Martin, Niculae, locuitor din Târnăvioara, 211.
 Marton, Ioan, 350.
 Marușianu, Grigore, preot în Cetan, 48, 49.
 Mascariu, Macarie, locuitor din Galda de Jos, 215.
 Mașca, Ioan, preot din Cipău, 332.
 Mașca, Samoilă, locuitor din Cipău, 250.
 Mate János, 296, 297.
 Mateașu, Nicolae, locuitor din Șard, 221.
 Máteffi Pál, solgăbirău, 281.
 Matei, Nicolae, martor, 122.
 Matei, Vasiliu, locuitor din Silivașul de Câmpie, 264.
 Mateș, Dumitru, locuitor din Abrud, 124.
 Mateș, Maria, orfana lui Mateș Dumitru, 124.
 Mathe, Marci, locuitor din Cămăraș, 256.

- Mathe, Vasilie, paroh din Ceaușu de Câmpie, 312, 366.
- Mathei, Maria, locuitoare din Micăcasa, 128.
- Matie, Maria, văduvă din Micăsasa, 306.
- Mats, Iuon locuitor din Surduc, 290.
- Matsaz, Bizantius, preot la Ciula Mare, 207.
- Matsirle N., locuitor din Cipău, 318.
- Matskási Ferenc, insurgent, 225, 237.
- Matskási Pál, insurgent, 225.
- Matskási Pál, locuitor din Năsal, 52.
- Maty, Ioan, orfanul lui Maty Simion, 294.
- Maty, Lina, văduva lui Maty Simion, 294.
- Maty, Simion, locuitor din Săcel, 294.
- Maty, Simion, orfanul lui Maty Simion, 294.
- Maty, Todor, orfanul lui Maty Simion, 294.
- Matyás Ioseff, nobil din Chincișiu, 277.
- Matyás Károly, nobil din Chincișiu, 277.
- Matyas, familie de nobili unguri, 147.
- Mátyás Pál, dregător la Poarta, 241, 242.
- Matyei, Gavrilă, orfanul lui Matyei Jákab, 292.
- Matyei, Ioan, orfanul lui Matyei Jákab, 292.
- Matyei, Jákab, locuitor din Lita, 292.
- Matyei, Parascha, orfana lui Matyei Jákab, 292.
- Matyei, Todora, orfana lui Matyei Jákab, 292.
- Matyei, Vasilie, orfanul lui Matyei Jákab, 292.
- Maxim, Anghel (Angyel), preot din Ciugud, 338, 339.
- Maxim, Ioan, preot la Crișeni, 260.
- Maxsimian, Andronich, orfanul lui Maxsimian Ignat, 78.
- Maxsimian, Florica, orfana lui Maxsimian Ignat, 77.
- Maxsimian, Ignat, locuitor din Dătășeni, 77.
- Maxsimian, Onica, orfana lui Maxsimian Ignat, 77.
- Maxsimian, Vasilică, orfanul lui Maxsimian Ignat, 77.
- Măcelariu, Ana, văduva lui Măcelariu Ioan, 181.
- Măcelariu, Ilie, lider politic român, 57.
- Măcelariu, Ioan, locuitor din Ciuciu, 181.
- Mădărăsău, Fira, văduva lui Horea Georgie, 315.
- Măerian, Ioan, grănicer la Racovița, 213.
- Măgurian, Vuța, văduva lui Măgurian Zachei, 83.
- Măgurian, Zachei, locuitor din Copăcel, 83.
- Măhâra, Nicolae, locuitor din Șard, 221, 223.
- Mănăilă, Toader, locuitor din Sânmărtinul de Câmpie, 262.
- Mândru, Dumitru, locuitor din Pânade, 90.
- Mândruț, Stelian, istoric, 31.
- Mânzat, locotenent primar, 216, 218, 221, 225.
- Mânzatu, 309.
- Mărculeț, Anton, locuitor din Crăciunelu de Jos, 136, 304.
- Mărginean, Achim, locuitor din Crăciunelu de Jos, 136, 304.
- Mărginean, Ana, văduva lui Jurca Theodor, 145, 302.
- Mărginean, Ana, văduva lui Mărginean George, 83.
- Mărginean, Constantin, locuitor din Cașva, 237.
- Mărginean, Ioan, asesor și inspector în districtul Mureș, 97.
- Mărginean, Ioan, locuitor din Axente Sever, 212.
- Mărginean, Iosif, locuitor din Șăușa, 72.
- Mărginean, Loanea, locuitor din Crăciunelul de Jos, 136.

- Mărginean, Maria, orfana lui Jurcu Teodor, 302.
- Mărginean, Mariska, văduva lui Mărginean Toader, 84.
- Mărginean, Onu, locuitor din Galtiu, 215.
- Mărginean, Pantilimon, locuitor din Budești, 268.
- Mărginean, Petru, locuitor din Sâncel, 89, 283.
- Mărginean, Șoanea, locuitor din Crăciunelu de Jos, 304.
- Mărginean, Toader, locuitor din Idandu Mare, 84.
- Mărginean, Toadera, văduva lui Boariu Gligor, 84.
- Mărgineanu, Gorea, locuitor din Șopteriu, 266.
- Mărie, Iuon, locuitor din Berchieșu, 287.
- Mărie, Iuon, locuitor din Măgura, 289.
- Mărkoae, Samuel, locuitor din Rebra Mare, 202.
- Mărsimian, Pantelimon, locuitor din Budești, 261.
- Mârza, Nuțiu, locuitor din Moicești, 225.
- Mecheșiu, Vasile, locuitor din Benic, 218.
- Medan, Bertholo, preot în Crăiești, 324.
- Medan, Ioan, paroh din Măgureni, 349.
- Medrișiu, Nicolae, locuitor din Șard, 223.
- Mehara, Vasile, locuitor din Cricău, 224.
- Meister, Gyrko, cetățean sas din Șieu, 353.
- Meltsan, Alexie, orfanul lui Meltsan Iosif, 167.
- Meltsan, Iosif, locuitor din Surduc, 167.
- Meltsan, Todosia, orfana lui Meltsan Iosif, 167.
- Menhartz, Ioan, locuitor din Slimnic, 299.
- Mera, Petru, locuitor din Suseni, 244.
- Mera, Ștefania, fiica lui Petru Mera, 244.
- Merhas, George, preot în Gaura, 51.
- Merințoni, Crăciun, locuitor din Lunca Cernii, 209.
- Merințoni, Ioana, văduva lui Crăciun Merințoni, 209.
- Merlașiu, George, preot din Valea Chioarului, 335.
- Mers, Alexa, locuitor din Șomcuta Mare, 53.
- Mers, Marișca, văduva lui Mers Alexa, 53.
- Meseșan, Mărișca, văduva lui Meseșan Simion, 66.
- Meseșan, Mihai, locuitor din Dăbâca, 66.
- Meseșan, Simion, locuitor din Dăbâca, 66.
- Meseșan, Vasilică, martor, 65.
- Mesoșan, George, locuitor din Pustușa, 57.
- Mestecan, Elisabeta, locuitoare din Abrud, 126.
- Mestecănean, Iacob, locuitor din Vințu de Jos, 210.
- Mészáros Lázár, ministru de război, 9, 158, 300.
- Metea, Iuonițiu, locuitor din Unirea, 196.
- Meteica, Virtolomeu, locuitor din Teiuș, 116.
- Meteș, Ilie, locuitor din Benic, 218.
- Mevian, Iuon, locuitor din Uioara de Jos, 135.
- Mezei, Aron, paroh în Șonfalău, 195, 196.
- Mezei, Petru, administrator al Pustușii, 57.
- Mezei, Vasile, preot în Ciocmani, 55, 61.
- Mezei, Wolfgang, protopop, 61.
- Mic, Niculae, locuitor din Alecuș, 276.
- Mican, Ioan, făt în biserică, 46.
- Micălăsan, Maria, văduva lui Pop Vasilie, 283.
- Miclăuș, Iosiv, locuitor din Petros, 208.
- Miclăuș, Miklos, preot la Petros, 208.
- Micle, Honte, martor din Valea Hranei, 43.
- Micle, Ion, căpitan, 44.

- Midea, Alexandru, locuitor din Benic, 218.
- Miclea, Mihály, locuitor din Băraii, 260.
- Micșioni, Ioan, locuitor din Vințu de Jos, 210.
- Micu, Simeon, martor, 97.
- Micu-Klein, Inochentie, episcop greco-catolic, 19.
- Mignea, Ursu, martor, 121.
- Mihai, Ana, locuitoare din Lara, 285.
- Mihai, Ioan Achim, locuitor din Porumbacu de Sus, 213.
- Mihai, Iuon a Cilici, locuitor din Lara, 285.
- Mihai, locuitor din Iernuțeni, 240.
- Mihali, Georgiu, protopop la Bistra, 229.
- Mihály, căpitan de insurgenți, 232.
- Mihály, Gabriel, comisar regal, 105, 106.
- Mihály, Gregoriu, protopop și paroh român de Zlatna, 111.
- Mihály, Simion, notar, 112.
- Mihăilă, Ioana, văduva lui Macarie Mihăilă, 201.
- Mihăilă, Macarie, locuitor din Rușii Munți, 201.
- Mihăileanu, Vasile, locuitor din Galda de Jos, 215.
- Mihelony, Iuon, locuitor din Bucova, 206.
- Miheși, Anica, orfană al lui Miheși, Petru, 146.
- Miheși, Ilona, orfană al lui Miheși, Petru, 146.
- Miheși, Ioan, orfan al lui Miheși, Petru, 146.
- Miheși, Petru, locuitor din Blaj, 146.
- Miheș, Nicolae, martor, 120.
- Mihețiu, Ioan, locuitor din Câmpeni, 141.
- Mihu, Angelina, văduva lui Mihu Simion, 304.
- Mihu, Elena, istoric, 33, 50, 68, 70, 72, 78, 80, 81, 84, 85, 205, 212, 237, 261, 263, 269, 272, 276, 280, 284, 309, 312, 319, 324, 327, 330, 332, 333, 337, 338, 339, 340, 341, 347, 350, 352, 354, 358.
- Mihu, Moisin, locuitor din Glogovăț, 164, 304.
- Mihu, Simion, locuitor din Glogoveț, 304.
- Mihu, Teodora, văduva lui Mihu Moisin, 164, 304.
- Mik, Anghișca, văduva lui Mik Grigorie, 53.
- Mik, Gafia, văduva lui Mik Ion, 54.
- Mik, Grigorie, conducător local, 53.
- Mik, Ion, locuitor din Șomcuta Mare, 54.
- Mik, Iosif, locuitor din Sălicea, 289.
- Mik, Iuon, locuitor din Sălicea, 290.
- Mik, Paraschia, văduva lui Mik Iuon, 290.
- Mik, Varvara, văduva lui Mik Iosif, 289.
- Mikes, comite, 179, 180.
- Miklos János, locuitor din Ulieș, 268.
- Milea, George, locuitor din Tohan, 76.
- Miloșan, Georgie, locuitor din Mureș Uioara, 177.
- Mircia, Ana, orfană din Silvașul Unguresc, 291.
- Mircia, Gavrilă, orfan din Silvașul Unguresc, 291.
- Mircia, Gavrilă, orfanul lui Mircia Gligoreasa, 291.
- Mircia, Gligoreasa, văduvă din Silvașul Unguresc, 291.
- Mircia, Ilieana, orfană din Silvașul Unguresc, 291.
- Mircia, Iuon, orfanul lui Mircia Gligoreasa, 291.
- Mircia, Maria, orfană din Silvașul Unguresc, 291.
- Mircia, Nicolae, orfanul lui Mircia Gligoreasa, 291.
- Mircia, Silvestru, orfan din Silvașul Unguresc, 291.
- Mircia, Tănăsie, orfanul lui Mircia Gligoreasa, 291.
- Miresleanu, Ana, locuitoare din Ighiu, 220.
- Miresleanu, Ioan, locuitor din Ighiu, 220.
- Miresleanu, Ioan, soțul Anei Miresleanu, 220.

- Misarkă, George, locuitor din Tohan, 76.
 Mischii, Anica, orfana lui Mischii Petru, 303.
 Mischii, Floarea, orfana lui Mischii Petru, 303.
 Mischii, Ioan, orfanul lui Mischii Petru, 303.
 Mischii, Petru, locuitor din Blaj, 303.
 Mișean Marie, văduva lui Pop Vasilie, 118.
 Moca, Ioan, văduvă din Boziaș, 274.
 Mocan, Ioan, locuitor din Borșa, 48.
 Mocian Maria, văduva lui Ioan Dâmbia din Cămăraș, 256.
 Mocian, Filip, locuitor din Cămăraș, 255.
 Mocian, Nicolae, locuitor din Frata, 258.
 Mociocu, George, locuitor din Galda de Jos, 215.
 Mocioni, familie, 24.
 Moga, Ana, văduva lui Moga Iacob, 83.
 Moga, Demnyan, locuitor din Bonț, 88.
 Moga, Elisei, preot la Frata, 258.
 Moga, Georgie, locuitor din Mediaș, 77, 211.
 Moga, Gheorghe, locuitor din Gâmbuț, 133.
 Moga, Iacob, locuitor din Copăcel, 83.
 Mogoșanu, Antoniu, locuitor din Bărăbanț, 226.
 Mohay János, comandant militar maghiar, 262, 264, 265, 266, 267, 269.
 Moisë, Thămaș, locuitor din Moardăș, 75.
 Moisian, Efrem, locuitor din Cașva, 237.
 Moisian, Marișca, văduva lui Efrem Moisian, 237.
 Moka, Adam, locuitor din Borșa, 48.
 Moka, Floarea, orfana lui Moka George din Dătășeni, 77.
 Moka, George, locuitor din Dătășeni, 77.
 Moka, Ioan, orfanul lui Moka George din Dătășeni, 77.
 Mokony, Eva, văduva lui Luca Mokony, 207.
 Mokony, Luca, locuitor din Ciula, 207.
 Moldovan Isaia, paroh din Chirileu, 355.
 Moldovan Toader, locuitor din Icland Mare, 84.
 Moldovan, Ana, văduva lui Moldovean Iacob, 73.
 Moldovan, Ana, văduvă din Diciosânmărtin, 272.
 Moldovan, Andrei, jurat, 42.
 Moldovan, Andronic, locuitor din Gurghiu, 243.
 Moldovan, Alexandru, locuitor din Ormeniș, 261.
 Moldovan, Augustin, fiul lui Moldovan Ioan, 176.
 Moldovan, Călan, locuitor din Urmeniș, 266.
 Moldovan, Chirilă, locuitor din Gheja, 183, 184.
 Moldovan, Cosma, locuitor din Zoreni, 267.
 Moldovan, Dănilă, locuitor din Beica de Jos, 238.
 Moldovan, Dănilă, locuitor din Delureni, 262, 263, 265.
 Moldovan, Dinu, curator în Țigmandru, 324.
 Moldovan, Dionisie, locuitor din Ormeniș, 261.
 Moldovan, Dumitru, locuitor din Călvăsar, 298.
 Moldovan, Floarea, văduva lui Andronic Moldovan, 243.
 Moldovan, George, locuitor din Șăușa, 72, 73.
 Moldovan, Georgie, locuitor din Uriu, 71.
 Moldovan, Iacob, locuitor din Gurghiu, 243.
 Moldovan, Ilie, locuitor din Beica de Jos, 238.
 Moldovan, Ioan, locuitor din Mediaș, 211.

- Moldovan, Ioan, locuitor din Moldovenești, 191.
- Moldovan, Ioan, locuitor din Mureș Uicara, 175.
- Moldovan, Ioan, paroh greco-catolic, 204.
- Moldovan, Ioan, preot în Bucerdea Grânoasă, 187.
- Moldovan, Ioana, soția lui Moldovan Ioan, 176.
- Moldovan, Iosif, fiul lui Moldovan Ioan, 176.
- Moldovan, Iosif, locuitor din Șăușa, 72.
- Moldovan, Iosiv, orfanul lui Moldovan Ioan, locuitor din Moldovenești, 191.
- Moldovan, Isaia, notar protopopesc din Văidăcuța, 354.
- Moldovan, Isaia, preot și notar în Chirileu, 50.
- Moldovan, Isăilă, locuitor din Băraii, 94.
- Moldovan, Ispas, locuitor din Tordoș, 279.
- Moldovan, Ispas, locuitor din Turdaș, 113.
- Moldovan, Iuon, locuitor din Mediaș, 77.
- Moldovan, Macavei, martor, 93.
- Moldovan, Maria, văduva lui Ilie Moldovan, 238.
- Moldovan, Maria, văduva lui Moldovan Ioan, locuitor din Moldovenești, 191.
- Moldovan, Maria, văduva lui Moldovan, Petru, 272.
- Moldovan, Maria, văduva lui Onu Moldovan cel tânăr, 239.
- Moldovan, Marian, locuitor din Zoreni, 267.
- Moldovan, Marița, locuitoare din Subpădure, 253.
- Moldovan, Moise, „magister vigiliarum”, 74.
- Moldovan, Nicolae, locuitor din Vălenii de Mureș, 202.
- Moldovan, Onu cel tânăr, fiul lui Onu Moldovan, 239.
- Moldovan, Onu, locuitor din Beica de Jos, 239.
- Moldovan, Pascu, jurat, 42.
- Moldovan, Peter, istoric, 31, 65.
- Moldovan, Petria, locuitor din Iernuțeni, 240.
- Moldovan, Petru, curator în Țigmandru, 324.
- Moldovan, Petru, fiul lui Moldovan Ioan, 176.
- Moldovan, Petru, locuitor din Cuștelnic, 272.
- Moldovan, Samfira, văduva lui Dănilă Moldovan, 238.
- Moldovan, Samoilă, locuitor din Miceștii de Câmpie, 266, 267.
- Moldovan, Simion, locuitor din Beica de Jos, 239.
- Moldovan, Sofron, locuitor din Iclandul Mare, 159.
- Moldovan, Sophia, văduva lui Moldovan Chirilă, 184.
- Moldovan, Susana, orfana lui Moldovan Ioan, 187.
- Moldovan, Susana, văduva lui Onu Moldovan, 239.
- Moldovan, Susana, văduva lui Simion Moldovan, 239.
- Moldovan, Ștefan, protopresbiter greco-catolic de Mediaș, 77, 211, 212, 325-327, 357, 358.
- Moldovan, Teodora, văduva lui Moldovan George, 73.
- Moldovan, Uța, văduva lui Iacob Moldovan, 243.
- Moldovan, Vasica, văduva lui Nicolae Moldovan, 202.
- Moldovan, Vasile, paroh și administrator, Sabed, Lechincioara, , 313 367.
- Moldovan, Vasile, prefect, 145.

- Moldovan, Vasilie, locuitor din Crișeni, 260.
- Moldovan, Vasilie, locuitor din Dârlos, 310.
- Moldovan, Vasilie, locuitor din Deac, 204.
- Moldovan, Vasilie, locuitor din Deaj, 162, 163.
- Moldovan, Vasilie, locuitor din Frata, 258.
- Moldovan, Vasilie, orfanul lui Moldovan Ioan, locuitor din Moldovenești, 191.
- Moldovan, Vilu, locuitor din Țaga, 140.
- Moldovean, Arpadi, locuitor din Urmeniș, 266.
- Moldovean, Denes, locuitor din Urmeniș, 266.
- Moldovean, Iakob, locuitor din Șăușa, 73.
- Moldovean, Marța, locuitor din Urmeniș, 266.
- Moldovean, Sandor, locuitor din Urmeniș, 266.
- Moldoveanu, Cătina, locuitoare din Galda de Jos, 216.
- Moldoveanu, Dănilă, locuitor din Delureni, 265.
- Molduvan, Flora, fôcurator din Șoimuș, 351.
- Molduvan, Iuon, cantor din Șoimuș, 351.
- Molduvan, Iuon, curator din Șoimuș, 351.
- Moldvai, Demetriu (Dimitrie), preot din Pinticu, 353, 354.
- Moldvai, Pavel, paroh din Cuci, 183.
- Moldvai, Ștefan, preot din Pinticu, 352, 353, 354.
- Molnar, Alexandru, protopop din Aiud, 345, 347.
- Molnar, Alexe, paroh din Alecuș, 370.
- Molnar, Georgie, martor, 121.
- Molnar, Ioan, preot din Făgetu Ierii, 328.
- Molnar, Ioan, preot din Tăuni, 284.
- Molnar, Iuon, locuitor din Dăbâca, 66.
- Molnár, János, insurgent, 261, 264.
- Molnár, Károly, preot la Cipău, 248, 249.
- Molnar, Nicolae, administratorul mănăstirii Măgina, 347.
- Molnar, Vasilie, preot din Bicălatu, 287.
- Molnariu, Alexe, preot din Alecuș, 276, 277.
- Monor, Dănilă, locuitor din Sânpaul, 252.
- Montani, Ioan, preot în Mădărașul de Câmpie, 314, 315.
- Morar, George, locuitor din Giacăș, 85.
- Morar, Gheorghiu, locuitor din Brăișoru, 93.
- Morar, Ioan, 330.
- Morar, Marie, văduva lui Morar Thoma, 96.
- Morar, Nuța, locuitoare din Micăcasa, 127.
- Morar, Nuța, preot din Micăsasa, 306.
- Morar, Samoilă, 156.
- Morar, Thoma, locuitor din Fundătura, 96.
- Morar, Urs, locuitor din Fundătura, 96.
- Morari, Gatse, văduva lui Iosef Morari, 202.
- Morari, Iosef, locuitor din Năsăud, 202.
- Morariu, Ana, fiica lui Morariu Nistor, 93.
- Morariu, Ana, locuitoare din Brăișoru, 93.
- Morariu, Anica, orfana lui Morariu Theodor, 188.
- Morariu, Anica, văduva lui Morariu Thoader, morarul, 188.
- Morariu, Crucița, văduva lui Morariu Ioan, 187.
- Morariu, Damian, locuitor din Bicălatu, 287.
- Morariu, Dumitru, orfanul lui Morariu Ioan, 187.
- Morariu, Eva, văduva lui Morariu Iacob, 179.

- Morariu, Găftița, văduva lui Verzariu Petre, 125.
- Morariu, Georgie, locuitor din Ogra, 205.
- Morariu, Gheorghe, orfanul lui Morariu Theodor, 188.
- Morariu, Gligor, locuitor din Galda de Sus, 218.
- Morariu, Iacob, locuitor din Cisteiu de Mureș, 179.
- Morariu, Iliana, orfana lui Morariu Ilie, 184.
- Morariu, Ilie, locuitor din Noșlac, 184.
- Morariu, Ilie, orfanul lui Morariu Ilie, 184.
- Morariu, Ioan, locuitor din Uioara de Sus, 175, 187.
- Morariu, Maței, locuitor din Chendrea, 164.
- Morariu, Maria, orfana lui Morariu Iacob, 179.
- Morariu, Maria, văduva lui Morariu Ilie, 184.
- Morariu, Maria, văduva lui Morariu Matyeu, 287.
- Morariu, Marina, locuitoare din Bicălatu, 288.
- Morariu, Marișca, orfana lui Morariu Theodor, 188.
- Morariu, Matyeu, locuitor din Bicălatu, 287.
- Morariu, Nistor, locuitor din Brăișoru, 93.
- Morariu, Onutz, locuitor din Gălgău, 164.
- Morariu, Petru, locuitor din Surduc, 290.
- Morariu, Raveca, orfana lui Morariu Theodor, 188.
- Morariu, Rosalia, orfana lui Morariu Theodor, 188.
- Morariu, Simedreana, văduva lui Morariu Damian, 287.
- Morariu, Simeon, orfanul lui Morariu Ioan, 187.
- Morariu, Simion, cantor din Făgetu Ierii, 328.
- Morariu, Sofia, văduva lui Simion Irimie, 124.
- Morariu, Sophia, orfana lui Morariu Theodor, 188.
- Morariu, Thoader, morar din Uioara de Sus, 188.
- Morariu, Thoader, orfanul lui Morariu Ilie, 184.
- Morariu, Toader, locuitor din Cucërdea, 251.
- Morariu, Toader, locuitor din Ighiu, 220.
- Morariu, Tyciu, locuitor din Chendrea, 164.
- Morariu, Vasilika, orfana lui Morariu Ilie, 184.
- Moraru, Alexandru, profesor teolog istoric al Bsiericii, 26, 34, 36, 82.
- Morășan, Ioan, martor din Valea Hranei, 43.
- Morășan, Ioan, provincial la Oltețm 213.
- Morcotan, Vasiliu, locuitor din Budești, 267.
- Moritz, Istvan, martor, 120.
- Morocan, Samoilă, locuitor în Feldioara, 51, 52.
- Morocan, Toader, locuitor în Feldioara, 52.
- Moroianu (Maroianu), Gheorghe, 116.
- Moroșan, Ana, văduva lui Mișchii Petru, 303.
- Moroșan, Costan, locuitor din Fundătura, 96.
- Moroșan, Costanu, locuitor din Bonț, 88.
- Moroșan, Dimitrie, preot în Șieu-Odorhei, 46.
- Moroșan, Docia, martor, 40.
- Moroșan, Filip, orfanul lui Moroșan Vasilie, 291.
- Moroșan, Gligor, martor, 121.
- Moroșan, Ieremia, preot din Arieșu de Câmpie, 335.
- Moroșan, Ilie, locuitor din Călăcea, 165.
- Moroșan, Ioan, martor, 121.
- Moroșan, Ion, jude, 65.

- Moroșan, Josephus, paroh din Fundătura, 96.
- Moroșan, Lup, locuitor în Feldioara, 52.
- Moroșan, Nastasie, văduva lui Moroșan Vasilie, 291.
- Moroșan, Paraschia, orfana lui Moroșan Vasilie, 291.
- Moroșan, paroh la Breaza, 238.
- Moroșan, Ștefan, orfanul lui Moroșan Vasilie, 291.
- Moroșan, Vasilie, locuitor din Micești, 291.
- Morușan, Ion, locuitor din Gaura, 51.
- Mosolya, Ion, tatăl lui Mosolya Maftai, 87.
- Mosolya, Maftai, locuitor din Gârbova Ungurească, 87.
- Mosutz, Ion, locuitor din Călacea, 165.
- Moszi, Elek, insurgent din Gurghiu, 243.
- Motora, Iuon, jurat al satului Certeje, 138, 140.
- Mototina, Ana, văduva lui Miheși Petru, 146.
- Mucea, Constantin, paroh din Certeje, 138, 140.
- Mudure, Evdochia, locuitoare din Brăișoru, 93.
- Mudure, Mihai, locuitor din Brăișoru, 93.
- Muncaciu, Gligor, martor, 120.
- Muntean (Montani), Ioan, paroh din Mădăraș, 366.
- Muntean, Antonie, administratorul, 138.
- Muntean, Dănilă, locuitor din Chirileu, 50.
- Muntean, Giorgie. dascăl la Lipoverni, 228.
- Muntean, Ilie, preot, 312.
- Muntean, Ioan, locuitor din Alecuș, 276.
- Muntean, Ioan, locuitor din Chirileu, 50.
- Muntean, Ioan, preot în Săcel, 324.
- Muntean, Nicolae, preot în Șaroș pe Târnava, 327.
- Muntean, Stephan, locuitor din Gârbova Ungurească, 87.
- Munteanu, Ana, văduva lui Pavel Munteanu, 214.
- Munteanu, Ilie, căzut la Noșlac, 214.
- Munteanu, Iosif, locuitor din Moicești, 225.
- Munteanu, Pavel, locuitor din Sântimbru, 215.
- Munteanu, Todor, locuitor din Șeișa, 118.
- Muntian (Muntean), Ilie (Elie), administrator parohial din Șmig, 350, 352.
- Muntian, Ilie, paroh greco-catolic din Giacăș, 85.
- Muntian, Onuț, ctitor din Agrișteu, 351.
- Muntian, Todor, locuitor din Feisa, 282.
- Muntianu, Clement, preot din Hăpria, 332.
- Murar, Iuon, locuitor din Băcia, 206.
- Murar, Julci, văduva lui Iuon Murar, 206.
- Murariu, Georgiu, locuitor din Agrișteu, 311, 312.
- Murar, Anika, fiica lui Iuon Murar, 206.
- Murășanu, Cristina, văduva lui Avisalom Tobias, 124.
- Mureșan, Agnes, locuitoare din Subpădure, 253.
- Mureșan, Alexandru, paroh din Band, 366.
- Mureșan, Ana, orfana lui Mureșan Salonia, 177.
- Mureșan, Ana, văduva lui Mureșan Simeon, 180.
- Mureșan, Dănilă, locuitor din Râu Bărbat, 208.
- Mureșan, Gavril, locuitor din Zoreni, 263, 267.
- Mureșan, Gyuri, orfanul lui Mureșan Salonia, 177.
- Mureșan, Ilie, locuitor din Boteni, 255.

- Mureșan, Ilisie, locuitor din Apahida, 122.
 Mureșan, Ioan, paroh din Șardu Nirajului, 367.
 Mureșan, Ioan, parohul din Hărăstașiu, 194.
 Mureșan, Iosif, orfanul lui Mureșan Salonia, 177.
 Mureșan, Iuon a Jumului, locuitor din Iclandu Mare, 84.
 Mureșan, Iuon, locuitor din Iclandu Mare, 84
 Mureșan, Maria, orfana lui Mureșan Simion, 80.
 Mureșan, Maria, văduva lui Tinka Iuon, 80.
 Mureșan, Pelaghia, văduva lui Mureșan Ilisie, 122.
 Mureșan, Petre, locuitor din Iclandu Mare, 84.
 Mureșan, Rozsi, orfana lui Mureșan Salonia, 177.
 Mureșan, Salonia, locuitoră din Mureș Uioara, 177.
 Mureșan, Simeon, locuitor din Cisteiu de Mureș, 179, 180.
 Mureșan, Solomon, locuitor din Căpușu de Câmpie, 79.
 Mureșanu, Camil, istoric, 35.
 Mureșanu, Hilde, istoric, 31.
 Musk, Eustachie, locuitor din Bărâi, 94.
 Muste, Petra, locuitor din Bărâi, 94.
 Mustia, Sia, văduva lui Mustia Tănăsie, 275.
 Mustia, Tănăsie, locuitor din Adămuș, 274.
 Mutu, Grigore Cibianu, locuitor din Șard, 222.
 Mutu, Ion, locuitor din Lipoveni, 228.
 Mutu, Miron Bota, locuitor din Șard, 222.
 Myrgis, Todor, locuitor din Călăcea, 165.
- N**
- Nacău, Ioan, locuitor din Certeje, 230.
- Nagy Anika, orfana lui Nagy Moisi și Seușan Ana, 80.
 Nagy Anti, 288.
 Nagy Daniil, orfanul lui Nagy Moisi și Seușan Ana, 80.
 Nagy Iuon, orfanul lui Nagy Moisi și Seușan Ana, 80.
 Nagy Károly, locuitor din Abrud, 124.
 Nagy Marișca, orfana lui Nagy Moisi și Seușan Ana, 80.
 Nagy Moisi, locuitor din Iclandu Mare, 79.
 Nagy Raveca, orfana lui Nagy Moisi și Seușan Ana, 80.
 Nagy, Elek, locuitor din Bogata, 81.
 Nagy Elek, preot reformat din Țaga, 40, 41.
 Nagy, Ința, văduva lui Nagy Mihai, 115.
 Nagy, Ioan, locuitor din Abrud, 126.
 Nagy, Ioan, locuitor din Bărâi, 94.
 Nagy János, locuitor din Suseni, 244.
 Nagy Josa, preot greco-catolic la Băcia, 206.
 Nagy Josef, insurgent, 239.
 Nagy, Mihai, locuitor din Sâncrai, 115.
 Nagy, Mihail, paroh din Țigmandru, 352.
 Nagy, Mihail, paroh în Țigmandru, 324
 Nagy Pali, 135.
 Nagy Samuel, preot reformat în Dileu Nou, 72.
 Nagy Sándor, insurgent, 239.
 Nagy, Sandru, fiul lui Josa Nagy, 206.
 Nagy, Sara, fiica lui Josa Nagy, 206.
 Nagy, Vasilie, paroh la Iernuțeni, 240
 Nagy, Zsuzsa, văduva lui Josa Nagy, 206.
 Naivașu, George, locuitor din Șard, 222.
 Nan, Pastina, văduva lui Nan Zaharie, 289.
 Nan, Zaharie, locuitor din Livada, 289.
 Nandra, Filip, martor, 129.
 Nap, Nastasia, locuitoare din Iara, 285.
 Năcreală, Ion, locuitor din Întregalde, 228.

- Năndrean, Toader, locuitor din Șpălnaca, 69.
- Neag Neagu, locuitor din Râu Bărbat, 208.
- Neamțiu, Ioan, locuitor din Ulieș, 268.
- Neamțiu, Nucu, locuitor din Ulieș, 268.
- Neamțu, Dumitru, locuitor din Lipoverni, 228.
- Neamțu, Gelu, istoric, 31, 32, 49, 64, 65, 74, 94, 98, 129, 153, 157.
- Necula, Ioan, ctitor din Agrișteu, 351.
- Neculai, Iuon, locuitor din Turdaș, 113.
- Negrea, Nicolae, fecior din Chesler, 146.
- Negria, Nicolae, locuitor din Cheslăr, 281.
- Negrini, Ferdinand, căpitan ungar, 112.
- Negru Ștefan, locuitor din Valea Sasului, 113.
- Negru, Ațația, văduva lui Negru Mîtu, 92.
- Negru, Anica, orfana lui Negru Pavel, 185.
- Negru, Dumitru, locuitor din Gâmbuț, 132.
- Negru, Irimie, locuitor din Morlaca, 92.
- Negru, Leonte, locuitor din Răzoare, 259.
- Negru, Maria, orfana lui Negru Pavel, 185.
- Negru, Mitu, locuitor din Morlaca, 92.
- Negru, Nasta, văduva lui Negru Irimie, 92.
- Negru, Pavel, locuitor din Noșlac, 185.
- Negru, Petru, 282.
- Negru, Petru, locuitor din Șeișa, 116.
- Negru, Ștefan, locuitor din Valea Sasului, 284.
- Negruț, Iacob, locuitor din Vălenii de Mureș, 202.
- Negruț, Maria, văduva lui Iacob Negruț, 202.
- Némegeyi János, consilier și director montanistic, 158.
- Nemeș, Alexandru, orfanul lui Nemeș Iacob, 195.
- Nemeș, Anica, văduva lui Nemeș, Constantin, 275.
- Nemeș, Constantin, locuitor din Cornești, 275.
- Nemeș, Gavril, paroh din Poiana, 189.
- Nemeș, George Vasile, locuitor din Tohan, 76.
- Nemeș, Gligor, locuitor din Gaura, 51.
- Nemeș, Gligor, orfan al lui Nemeș, Ioan, 165.
- Nemeș, Grigorie, protopop din Cornești, 272, 276, 340.
- Nemeș, Iacob, locuitor din Bădeni, 195.
- Nemeș, Iacob, orfanul lui Nemeș Iacob, 195.
- Nemeș, Ioan, locuitor din Căprioara, 165.
- Nemeș, Ioan, tribun în Zărand și învățător în Abrud, 123, 233.
- Nemeș, Ioana, locuitoare din Micăcasa, 128.
- Nemeș, Ioana, văduvă din Micăsasa, 306.
- Nemeș, Marișca, văduva lui Nemeș Iacob, 195.
- Nemeș, Nicolae, locuitor din Tohan, 76.
- Nemeș, Nicolae, orfan al lui Nemeș, Ioan, 165.
- Nemeș, Samoilă, paroh din Hopârta, 132.
- Nemeș, Szimion, orfan al lui Nemeș, Ioan, 165.
- Nemeș, Theodor, paroh din Țaga, 140.
- Nemeș, Toaderu, martor, 97.
- Nemeș, Vasile, viceprotopop și protopop din Dârja, 336, 350.
- Nemeș, Vasilică, 173.
- Nemeșiu, Samoilă, locuitor din Ludoș, 298.
- Nemet, Miron, locuitor din Buciumi, 67.
- Némethi János, secretar gubernial, 158.
- Nicăiuț, Breje, orfanul lui Nicăiuț Ioan, 184.
- Nicăiuț, Ilisie, orfanul lui Nicăiuț Ioan, 184.
- Nicăiuț, Ilona, orfana lui Nicăiuț Ioan, 184.
- Nicăiuț, Ioan, locuitor din Noșlac, 184.
- Nicăiuț, Lina, orfana lui Nicăiuț Ioan, 184.

- Nicăiuț, Maria, orfana lui Nicăiuț Ioan, 184.
- Nicăiuț, Tatiana, văduva lui Nicăiuț Ioan, 184.
- Nicăiuț, Thoader, orfanul lui Nicăiuț Ioan, 184.
- Nicăiuț, Vasilie, orfanul lui Nicăiuț Ioan, 184.
- Nichita, Crucița, orfana lui Nichita Moise, 178.
- Nichita, Măriuța, văduva lui Nichita Moise, 178.
- Nichita, Moise, locuitor din Mureș Uioara, 178.
- Nichita, Pelaghia, orfana lui Nichita Moise, 178.
- Nicoară, Ana, văduva lui Nicoară Dumitru, 70.
- Nicoară, Dumitru, locuitor din Vajdei, 70.
- Nicoară, Nicolau, metalurg din Bucium-Sașa, 232.
- Nicoară, Partenie, locuitor din Alecuș, 276.
- Nicoară, Sofia, văduva lui Nicolau Nicoară, 232.
- Nicolae I, țar, 162.
- Nicolau, Ioan, preot din Sălicea, 291.
- Nicolau, Iosif, notar, 161.
- Nicolau, Nicoară, locuitor din Bucium, 144.
- Nicolici, Ioana, văduva lui Iuon Nicolici, 246.
- Nicolici, Iuon, locuitor din Hodag, 246.
- Nicolici, Stratona, văduva lui Teodor Nicolici, 246.
- Nicolici, Teodor, locuitor din Hodac, 246.
- Nicula, Spiridon, locuitor din Ighișu Vechi, 298.
- Niculae, Alexandru, curator la Lipoveni, 228.
- Niculiță, Georgie, locuitor din Tordoș, 279.
- Nicușan, Filip, locuitor din Luna, 235.
- Nicușan, Filip, locuitor din Luna, 270.
- Niergeș, Moise, paroh din Bozed, 366.
- Nikoară, Ana, mama lui Nikoară Nicolae, 179.
- Nikoară, Dumitru, tatăl lui Nikoară Nicolae, 179.
- Nikoară, Ioan, orfanul lui Nikoară Nicolae, 179.
- Nikoară, Nicolae, locuitor din Ciumbrud, 179.
- Nikoară, Papp, parohulu din Podeni, 191.
- Nikola, Joannes, paroh greco-catolic din Gârbova Ungurească, 86.
- Nikulici, Toadre, locuitor din Luduș, 79.
- Nirăștean, Cătălina, văduva lui Toader Nirăștean, 250.
- Nirăștean, Toader, locuitor din Cucerdea Română, 250.
- Nireșteanu, Iovu, locuitor din Chirileu, 50.
- Nistor, Alexie, paroh din Posta, 336.
- Nistor, Georgie, locuitor din Ațintișu, 182.
- Nistor, Gligor, locuitor din Lodroman, 304.
- Nistor, Gligor, martor, 88.
- Nistor, Iuon, locuitor din Lipoveni, 228.
- Nistor, Magdalena, văduva lui Vasilie Nistor, 249.
- Nistor, Niculae, paroh la Întregalde, 227.
- Nistor, Sophronia, văduva lui Nistor Georgie, 182.
- Nistor, Vasilie, locuitor din Târnăveni, 249.
- Nitzu, Iuon, orfanul lui Nitzu Marian, 177.
- Nitzu, Iustina, orfanul lui Nitzu Marian, 177.
- Nitzu, Maria, orfana lui Nitzu Marian, 177.
- Nitzu, Nicodim, orfanul lui Nitzu Marian, 177.
- Niț, Dănuț, locuitor din Valea Lupului, 210.

Niț, Ion, fiul lui Dănuț Niț, 210.
 Niț, Maria, văduva lui Dănuț Niț, 210.
 Nițu, Marian, locuitor din Mureș
 Uioara, 177.
 Nițu, Valeriu, funcția, 144.
 Nobili, Ioan, paroh din Giuluș, 332.
 Nonicu, Oprea, căzut la Dumbrava, 204.
 Nonicu, Stoica, neorustic din Șaroș, 204.
 Noșlăkan, Anisia, văduva lui Noșlăkan
 Ioan, 176.
 Noșlăkan, Ioan, locuitor din Mureș
 Uioara, 176.
 Nuculiță, Gheorghe, locuitor din
 Turdaș, 114.
 Nyegrea, Costan, locuitor din Berchieșu,
 286.
 Nyegrea, Todor, locuitor din Berchieșu,
 286.
 Nyerges, Ilie, curator în Țigmandru, 324.

O

Oana, Dumitru, locuitor din Iara, 285.
 Oana, văduvă din Moldovenești, 191.
 Oanca, Anisie, văduva lui Oanca
 Georgiu, 185.
 Oanca, Georgiu, locuitor din Noșlac, 185.
 Oanca, Ioan, orfanul lui Oanca Georgiu,
 185.
 Oanca, Maria, orfana lui Oanca
 Georgiu, 185.
 Oanca, Oana, orfana lui Oanca Georgiu,
 185.
 Oanca, Simeon, orfanul lui Oanca
 Georgiu, 185.
 Oancea, Constantin, locuitor din
 Gioagiu, 138.
 Oancea, Maria, văduva lui Nicolae
 Oancea, 228.
 Oancea, Nicolae, locuitor din Lipoveni,
 228.
 Oancea, Samuel, locuitor din Șeișa, 116.

Oancea, Samuil, locuitor din Feisa, 282.
 Oanea, Platon, locuitor din Șeulia, 254.
 Oanes, Maria, orfana lui Oanes Dumitru
 din Luduș, 79.
 Oanka, Ispas, orfanul lui Oanka Iuon, 186.
 Oanka, Iuon, locuitor din Noșlac, 185.
 Oanka, Matei, orfanul lui Oanka Iuon,
 186.
 Oarga, Alexa, locuitor din Dragu, 44, 45.
 Obrejan, Maria, văduva lui Mihai
 Obrejan, 206.
 Obrejan, Mihai, locuitor din Poarta de
 Fier, 206.
 Obrejan, Oprea, fiica lui Mihai Obrejan,
 206.
 Obrejan, Salomia, fiica lui Mihai
 Obrejan, 206.
 Ocenii, Moise, locuitor din Dumbrăveni,
 84.
 Ocenik, Nicolae, fiul lui Ocenik Moise, 84.
 Ocnitear, Ioan, locuitor din Sâncel, 283.
 Ocoș, Ioan, locuitor din Mădărașul de
 Câmpie, 314, 315.
 Ocsvai Sándor, redactor, 269.
 Ogarev-Ostrojinski (Ognjeslav),
 politician și scriitor croat, 360.
 Ogarev-Ostrojinski, Ognieslav, politician
 și scriitor croat, 64.
 Ogoreanu, Vasile, locuitor din
 Târnăvioara, 211, 212.
 Okințean, Ioan, locuitor din Glogoveț, 89.
 Ola, Gheorghe, locuitor din Bolintineni,
 312.
 Ola, Ioan, locuitor din Bolintineni, 312.
 Ola, Maria, văduva lui Vasilică Ola, 238.
 Ola, Vasilică, locuitor din Adrian, 238
 Olar, Maria, fiica lui Mihai Olar, 209.
 Olar, Maria, văduva lui Mihai Olar, 209.
 Olar, Mihai, locuitor din Ostrovel, 209.
 Olar, Tănase, locuitor din Gâmbuț, 133.
 Olar, Toader, locuitor din Gâmbuț, 133.
 Olari, Iuon, locuitor în Corvinești, 71.

- Olariu, János, locuitor din Ciula, 207.
 Olariu, Matei, locuitor din Chintelnic, 78.
 Olărescu, Eftenie, preot, 206.
 Olosuțian, Gligor, martor, 65.
 Oltean, Chirilă, locuitor din Teaca, 261, 267.
 Oltean, Georgiu, locuitor din Șopteriu, 266.
 Oltean, Iacob, tribun din Câmpie, 145.
 Oltean, Ioan, căzut la Ogra, 203.
 Oltean, Ioan, locuitor din Dârlos, 310.
 Oltean, Ioan, locuitor din Secășel, 308.
 Oltean, Ioan, paroh din Veza, 172 .
 Oltean, Ioan, preot din Dăbâca, 65, 66.
 Oltean, Ioan, preot în Veza, 306.
 Oltean, Nia, văduva lui Damian David, 308.
 Oltean, Simeon, locuitor din Tușin, 262, 264, 265.
 Oltean, Simeon, locuitor din Vajdei, 70.
 Oltean, Toader, martor, 97.
 Oltean, Vasilie, tatăl lui Oltean Ioan, 308
 Oltean, Vasiliu, martor, 97.
 Olteanu, Georgiu, locuitor din Moicești, 224.
 Olteanu, Ioan, istoric, 145.
 Olteanu, Luca, locuitor din Șopteriu, 266.
 Oltian, Ioan, locuitor din Dăbâca, 87, 97.
 Oltian, Ionașcu, locuitor din Șeulia, 253.
 Oltian, Iuon Saxon, locuitor din Șeulia, 253.
 Oltian, Lică, locuitor din Șeulia, 254.
 Oltian, Mathei, locuitor din Copăcel, 83.
 Oltian, Măriuca, văduva lui Oltian, Mihăilă, 276.
 Oltian, Mihăilă, locuitor din Cornești, 276.
 Oltian, Nechita, locuitor din Șeulia, 254.
 Oltian, Petru, ctitor din Agrișteu, 351.
 Oltyan Gergely, locuitor din Fundătura, 96.
 Oltyan, Ana, văduva lui Oltyan Gergely, 96.
 Oltyan, Anisia, nepoata lui Oltyan Simeon din Vajdei, 70.
 Oltyan, Domnica, orfana lui Oltyan Simion, 70.
 Oltyan, Gligor, orfanul lui Vlas Todor, 292.
 Oltyan, Ilie, orfanul lui Vlas Todor, 292.
 Oltyan, Ioan, paroh din Dăbâca, 96.
 Oltyan, Maria, orfana lui Oltyan Simion, 70.
 Oltyan, Maria, orfana lui Vlas Todor, 292.
 Oltyan, Maria, văduva lui Vlas Todor, 292.
 Oltyan, Palagie, orfanul lui Vlas Todor, 292.
 Oltyan, Toader, nepotul lui Oltyan Simeon din Vajdei, 70.
 Oltyan, Vasilica, nepotul lui Oltyan Simeon din Vajdei, 70.
 Onak, Cătălina, orfana lui Onak Nicolae, 179 .
 Onak, Iosiv, locuitor din Ciumbrud, 179.
 Onak, Maria, orfana lui Onak Ioan, 179.
 Onak, Nicolae, locuitor din Ciumbrud, 179.
 Onak, Nicolau, orfanul lui Onak Nicolae, 179 .
 Onak, Theodora, văduva lui Onak Nicolae, 179 .
 Onea, Aron, locuitor din Șard, 223.
 Onea, Ștefan, centurion din Ponor, 145.
 Onesc, Ioana, văduva lui Mitoi Onesc, 208.
 Onesc, Mitoi, locuitor din Răchitova, 208.
 Onețiu, Nicolae, locuitor din Roșia Montană, 120.
 Onia, Iacob Savu, locuitor din Copăcel, 83.
 Onica, Nicolae, locuitor din Gâmbuț, 133.
 Oniga, Irinca, locuitoare din Sâncel, 283.
 Oniga, Irinka, locuitoare din Sâncel, 89.
 Onilov, Tatiana, istoric, 33.
 Oniț, Dimitrie, locuitor din Șopteriu, 266.
 Oniță, Gavrilă, locuitor din Luduș, 78.

- Oniția, Oana, văduva lui Toader Oniția, 214.
- Oniția, Toader, locuitor din Bărăbant, 214.
- Onofrei, Adrian, 342.
- Onofrei, Adrian, istoric, 30, 59.
- Ontz, Nastasie, văduvă din Cig, 169.
- Onu, Ioan, locuitor din Hususău, 282.
- Onu, Ioan, locuitor din Lodroman, 89.
- Onu, Todor, [a Surducului], locuitor din Șard, 222.
- Onufrie, Gavril, martor, 40, 41.
- Onufrie, Ileana, văduva lui Onufrie Ioan, 41.
- Onufrie, Ioan, locuitor din Țaga, 41.
- Onuț, Cristian, locuitor din Pustușa, 57.
- Onuț, Iuon, locuitor din Ariniș, 147.
- Onuț, Nastasie, locuitor din Herepea, 278.
- Onuț, Savina, văduva lui Onuț Iuon, 147.
- Onuț, Todossia, fiica lui Onuț Cristian, 57.
- Opra, Anghel, locuitor din Zlatna, 233.
- Opra, Floarea, văduva lui Anghel Opra, 233.
- Opra, Ștefan, fiul lui Anghel Opra, 233.
- Opra, Vasilie, fiul lui Anghel Opra, 233.
- Oprea, Ana, soacra lui David Ioan, 137.
- Oprea, Andrei, militar grănicer din Moldovenești, 191.
- Oprea, Anghel, locuitor din Zlatna, 112.
- Oprea, Anisie, soția lui Oprea Andrei, 191.
- Oprea, Chiva, văduva lui Oprea Dumitru, 296.
- Oprea, Crăciun, locuitor din Musca, 137.
- Oprea, Dumitru, locuitor din Buia, 296.
- Oprea, Floarea, văduva lui Anghel Oprea, 112.
- Oprea, Ioan, tatăl lui Oprea Crăciun, 137.
- Oprea, Isacu, preot din Crăciunelu, 147.
- Oprea, Marie, sora lui Oprea Crăciun, 137.
- Oprea, Nicolae, fratele lui Oprea Crăciun, 137.
- Oprea, Oana, văduva lui Oprea Vasilikă, 79.
- Oprea, Petru, fratele lui Oprea Crăciun, 137.
- Oprea, Sava, sora lui Oprea Crăciun, 137.
- Oprea, Ștefan, orfanul lui Anghel Oprea, 113.
- Oprea, Todor, locuitor din Musca, 136.
- Oprea, Vasilie, orfanul lui Anghel Oprea, 113.
- Oprea, Vasilikă, locuitor din Luduș, 78.
- Oprea, Veselie, locuitor din Musca, 137.
- Oprean, Toma, locuitor din Lodroman, 305.
- Opria, Isac, preot ortodox, 281.
- Opriș, Gheorghe, locuitor din Rogna, 42.
- Opriș, Ion Teodor, fiul lui Opriș Ion, 42.
- Opriș, Ion, alt locuitor din Rogna, 42.
- Opriș, Ion, locuitor din Rogna, 41.
- Opriș, Samuilă, locuitor din Rogna, 41.
- Oprișiu, Eva, văduva lui Oprișiu Ștefan, 298.
- Oprișiu, Ștefan, locuitor din Boarta, 298.
- Oprișiu, Toma, locuitor din Boarta, 298.
- Oprișor, Paraschiva, locuitoare din Cipău, 249.
- Opriță, Nonik, locuitor din Dumbrăveni, 84, 85.
- Oprușia, Constantin, locuitor din Șard, 223.
- Orădean, Anica, fiica lui Sandu Orădean, 253.
- Orădean, Iuon, fiul lui Sandu Orădean, 253.
- Orădean, Sandu, locuitor din Șeulia, 253.
- Orășan, Trifon, locuitor din Șeulia, 254.
- Orășiana, Lina, văduva lui Maxsimian Ignat, 77.
- Orbai, 187.
- Orga, Filimon, locuitor din Uioara de Jos, 135.
- Orgu, Pamfilie, locuitor din Gâmbuț, 132.
- Orian, George, locuitor din Turdaș, 113, 279.

- Orian, Iuon, locuitor din Turdaș, 114, 279.
- Orian, Maria, văduva lui Raica Ioan, 145, 302.
- Orian, Toader, locuitor din Turdaș, 114, 279.
- Oridu, Toader, locuitor din Gâmbuț, 133.
- Orodna, Oana, văduva lui Peter Filyp, 165.
- Oroianu, Ioana, văduva lui Iuon Oroianu, 240.
- Oroianu, Iuon, locuitor din Ierņuțeni, 240.
- Oros Toader a Baciului, locuitor din Nicolești, 72.
- Oros, Ioan, locuitor din Ighișu Vechi, 299.
- Oros, Iuon, fiul lui Oros Toader a Baciului, 72.
- Oros, Lina, orfana lui Oros Nekita, 78.
- Oros, Nekita, locuitor din Chimtelnic, 78.
- Orosan, Ioan, orfanul lui Orosan Pavel, 180.
- Orosan, Ioana, văduva lui Orosan Pavel, 180.
- Orosan, Isăilă, orfanul lui Orosan Pavel, 180.
- Orosan, Maria, orfana lui Orosan Pavel, 180.
- Orosan, Mariska, orfana lui Orosan Pavel, 180.
- Orosan, Onisie, orfana lui Orosan Pavel, 180.
- Orosan, Pavel, locuitor din Cecălaca, 180.
- Orosan, Petru, orfanul lui Orosan Pavel, 180.
- Orosan, Raveca, orfana lui Orosan Pavel, 180.
- Orosz (Rusu), Ioan, locuitor din Chirileu, 50.
- Orosz Ferentz, comandant militar maghiar, 265, 266.
- Ortzan, Ioan, paroh din Hereclean, 168.
- P**
- Pais, Feri, nobil din Cluj, 255.
- Pașulea, Pătru, locuitor din Slimnic, 299.
- Pál Elekes, 267.
- Pál Joseph, slujbaș, 41.
- Pál Kozma, consilier gubernial, 158.
- Palacky, Frantisek, politician și istoric ceh, 23, 64, 360, 378.
- Palatianu, Ignat, locuitor din Tușin, 264.
- Palco, Dochița, văduva lui Nicolae Palco, 242.
- Palco, Nicolae, locuitor din Toldal, 242.
- Pálfi János, 191.
- Pálfi Sándor, insurgent, 222.
- Páll Mateffy, felsősolgăbirău, 146.
- Pandria, George George, locuitor din Moardăș, 75.
- Pandria, George, preot-paroh greco-catolic în Tohan, 76.
- Pandria, Vaszilie Vasile, locuitor din Moardăș, 75.
- Pankios, Vasilie, locuitor din Copăcel, 82.
- Pantea, Maxim, notar comunal din Pinticu, 353.
- Pantia, Ioan, locuitor din Girbom, 161.
- Pantia, Iosiv, locuitor din Bogata, 80.
- Pantia, Iuon, locuitor din Țaga, 140.
- Pap, Gafie, locuitoare din Rogna, 42.
- Pap, Ioan, preot în Remetea Chioarului, 56.
- Pap, Teodora, văduva lui Savu Nicula, 311.
- Papfalvi, Constantin, vicar, 205.
- Papfi, Ioan, paroh din Gâmbaș, 128.
- Papi Lajos, 287.
- Papiu-Ilarian, Alexandru, jurist, istoric, lingvist român, 30, 97, 98.
- Papp, Absolom, paroh din Drâmbar, 341.
- Papp, Alexandru, orfanul lui Papp Filip, 291.
- Papp, Anisie, preoteasă în Rogna, 41.
- Papp, Athanasie, paroh din Ormeniș, 195, 196.
- Papp, Augustin, protopop, 213, 214, 215, 218, 219, 221, 225, 227, 228, 229.

- Papp, Dan, locuitor din Dăbâca, 66.
- Papp, de Lemeny Simion, vice-
arhidiacon și preot în Satulung, 62.
- Papp, Filip, locuitor din Copăceni, 291.
- Papp, Georgie, notar la Moicești, 224.
- Papp, Georgie, paroh din Călacea, 165.
- Papp, Georgie, paroh din Micăcasa, 127.
- Papp, Georgie, paroh din Verțelek, 164,
169.
- Papp, Ioan, locuitor din Turda, 295.
- Papp, Ioan, martor, 41.
- Papp, Ioan, orfanul lui Papp Filip, 291.
- Papp, Ioan, paroh la Magoș Bârlești, 229.
- Papp, Ioan, parohul din Cristolțel, 170.
- Papp, Ioan, protopop din Șomcuta
Mare, 333, 335, 336.
- Papp, Isidor, locuitor din Oarda de Sus,
167, 168.
- Papp Laszlo, paroh din Gădălin, 134.
- Papp, Maria, locuitoare din Luna, 235.
- Papp, Matthaeus Matei, paroh din
Corvinești, 71.
- Papp, Michail, paroh din Dumbrava,
193, 194.
- Papp, Neysu, locuitor din Dăbâca, 66.
- Papp, Nicolae, locuitor din Cimăfaia, 162.
- Papp, Nicolae, preot din Copăceni, 291.
- Papp, Nicolau, paroh la Ighiu, 219.
- Papp, Nicolau, paroh la Șard, 221.
- Papp, Parasca, văduva lui Papp Neysu,
66.
- Papp, Simeon, locuitor din Ciumăfaia, 162.
- Papp, Sofronie, orfanul lui Papp Filip, 291.
- Papp, Susana, văduva lui Moroșan
Costan, 96.
- Papp, Theodor, notar la Galtiu, 215.
- Papp, Theodor, paroh din Cluj-
Mănăstur, or, jud Cluj, 165.
- Papp, Thodor, locuitor din Agrișteu, 204.
- Papp, Timotei, preot în Cernești, 43.
- Papp, Vasilie, paroh la Șard, 221.
- Papp, Zacharie, paroh din Drașel, 163.
- Papp, Zaharia, paroh la Zeicani, 210.
- Pappfi, Ioan, paroh din Apahida, 122.
- Pardos, Eva, văduva lui Indrea Pardos,
208.
- Pardos, Indrea, locuitor din Râu Bărbat,
208.
- Pardos, Ioana, fiica lui Indrea Pardos, 208.
- Parpangiel, Vasilie, locuitor din
Răzoare, 259.
- Pascor, Casian, locuitor din Bărăi, 94.
- Pascu, Adrian, T, istoric, 145.
- Pascu, Angelin, locuitor din Delureni,
262, 263, 265.
- Pascu, Ioan, paroh din Lodroman, 362.
- Pascu, Ioan, paroh din Micăcasa, 127.
- Pascu, Iuon, locuitor din Geoagiu, 138.
- Pascu, Ștefan, istoric, 94, 144.
- Pask, Likă, locuitor din Chîmtelnic, 78.
- Pastor, Floarea, văduva lui Pop Onu,
319.
- Pastor, Maria, văduva lui Cherecheș
Toader, 319.
- Pașca, Ioan, preot cooperator din
Micăsasa, 306.
- Pașca, Rachila, văduva lui Pașca
Theodor, 73.
- Pașca, Theodor, cantor la Șăușa, 72.
- Pașca, Theodor, locuitor din Șăușa, 73.
- Pașca, Vasile, locuitor din Lăschia, 43.
- Pașka, Domnica, văduva lui Pașka
Nicolae, 195.
- Pașka, Nicolae, militar în armata
imperială, 195.
- Pașka, Veronica, orfana lui Pașka
Nicolae, 195.
- Pataky Miklos, dregător, 314, 315.
- Patița, Ioan, preot, 156.
- Pauleti, David, paroh din Sântandrei și
Iobăgeni, 366.
- Pauleti, Ioan, locuitor din Roșia de
Secaș, 308.
- Pauleti, preot în Secășel, 308.

- Pavel, Iuon, locuitor din Călacea, 165.
 Pavel, Teodor, istoric, 35.
 Pâclișanu, Maria, locuitoare din Moicești, 225.
 Păcurar Flore, locuitor din Gădălin, 135.
 Păcurar, Ioan, locuitor din Rogna, 41.
 Păcurar, Vasile, locuitor din Gădălin, 135.
 Păcurariu, Mircea, profesor de teologie, istoric român, 30.
 Păcurariu, Nicolae, locuitor din Crăciunelu de Jos, 136, 304.
 Păcurariu, Simion, locuitor din Bârghiș, 296.
 Păcuraru, Petru, locuitor din Bărăi, 226.
 Pădurariu, Vasiluk, locuitor din Tihău, 165.
 Pădurean, Dănilă, locuitor din Glogovăț, 163, 304.
 Pădurean, Petru, preot la Răchitova, 208.
 Pădurean, Vasilie, locuitor din Glogovăț, 163.
 Pădureanu, Vasilică, locuitor din Glogoveț, 304.
 Pădurian, Ana, văduva lui Boșaiu Vasilică, 166.
 Păltoi, Ștefan, paroh la Galda de Jos, 214.
 Păpuș, Dochia, locuitoare din Iara, 285.
 Părău, Toma, locuitor din Nucet, 299.
 Părcălab, Gheorghe, jurat, 42.
 Părcălab, Ilie, călăuză, 42.
 Pârv, János, locuitor din Zăvoi, 205.
 Pârv, Zamfira, văduva lui János Pârv, 205
 Păscuț, Lazăr, locuitor din Mureș Uioara, 189.
 Păscuț, Nicolail, orfanul lui Păscuț Lazăr, 189.
 Păscuț, Paraschiva, văduva lui Păscuț Lazăr, 189.
 Păscuț, Rachila, orfana lui Păscuț Lazăr, 189.
 Pătișor, Cufos, 349.
 Pătruș, Onuț, locuitor din Rogna, 42.
 Pătrușel, Violeta, istoric, 85.
 Păucean, Marie, văduva lui Păucean Niculae, 87.
 Păucean, Niculae, locuitor din Dârlos, 87.
 Păulesc, Firuța, văduva lui Mihai Păulesc, 209.
 Păulesc, Mihai, locuitor din Ostrov, 209.
 Pănăzan, Andreas, preot din Blăjel, 275.
 Pânzariu, Nicolae, locuitor din Dârlos, 310.
 Pânzariu, Vasăi, locuitor din Romuli, 203.
 Pânzariu, Vasii, locuitor din Dârlos, 310.
 Pece, Mihai, locuitor din Buciumi, 67, 68.
 Pece, Theodor, locuitor din Buciumi, 67.
 Pecse, Theodor, locuitor din Buciumi, 67.
 Peliteșan, Filip, locuitor din Sucutard, 58.
 Pentea, Vasile, cantor și notar, 41.
 Pepele, Zacheu, locuitor din Sâncel, 89.
 Pepelea, Zacheu, locuitor din Sâncel, 283.
 Perhaiță, Vasile, 349.
 Perja, Teodor, martor, 65.
 Perșe, Pantelimon, locuitor din Bădești, 46.
 Perșe, Vasilică, locuitor din Bădești, 46.
 Pertza, Vasile, 332.
 Pervain, Iosif, istoric, 94.
 Perz, Simion, locuitor din Rogna, 42.
 Pescăruș, Luca, locuitor din Gurghiu, 243.
 Pescăruș, Rusandra, văduva lui Luca Pescăruș, 243.
 Peter, Filyp, locuitor din Căprioara, 165.
 Peter, Irina, orfana lui Peter Filyp, 165.
 Peter, Maria, orfana lui Peter Filyp, 165.
 Peter, Mihai, orfanul lui Peter Filyp, 165.
 Peter, Onica, orfana lui Peter Filyp, 165.
 Peterfi Károlyi, 262, 269.
 Petra, Anișca, locuitoare din Abrud, 126.
 Petran, Fodor, martor, 65.
 Petran, Simion, locuitor din Dăbâca, 66.
 Petran, Ștefan, locuitor din Dăbâca, 66.
 Petras, Toma, grănicer, 213.
 Petrașc, Todor, vicecurator din Drâmbar, 341.

- Petre, Petru, văduvul Anișcăi Petra, 126.
 Petrea, Ioan, locuitor din Moicești, 224.
 Petrescu, Dinu, locuitor din Girborn, 161.
 Petri, Basiliu, preot în Roșia de Secaș, 307.
 Petrică, Simion, locuitor din Sâncraiu de Mureș, 271.
 Petrișor, Ioan, 349.
 Petrișor, Nicolae, locuitor din Mănărade, 89.
 Petrișor, Nicolae, locuitor din Sâncel, 283.
 Petrovan, Ana, orfana lui Petrovan Vasilie, 178.
 Petrovan, Stephan, orfanul lui Petrovan Vasilie, 178.
 Petrovan, Susana, orfana lui Petrovan Vasilie, 178.
 Petrovan, Vasilie, locuitor din Mureș, Uioara 178.
 Petru, Iosif, locuitor din Galda de Jos, 215.
 Petru, martor, 128.
 Petrudyán, Ambrozie, orfanul lui Petrudyán Iuon, 192.
 Petrudyán, Ana, orfana lui Petrudyán Iuon, 192.
 Petrudyán, Ana, văduva lui Petrudyán Iuon, 192.
 Petrudyán, Iacob, orfanul lui Petrudyán Iuon, 192.
 Petrudyán, Iuon, grănicer din Dumbrava, 191, 192.
 Petrudyán, Iuon, orfanul lui Petrudyán Iuon, 192.
 Petrudyán, Melintie, orfanul lui Petrudyán Iuon, 192.
 Petrudyán, Mitru, orfanul lui Petrudyán Iuon, 192.
 Petrudyán, Thodor, orfanul lui Petrudyán Iuon, 192.
 Petrușan, Ștefan, locuitor din Iara, 285.
 Petruz, Ioan, locuitor din Cistei, 180.
 Petruz, Ioan, orfanul lui Petruz Ioan, 180.
 Petruz, Petru, orfanul lui Petruz Ioan, 180.
 Petruț, Gavrilă, locuitor din Musca, 136.
 Petruț, Ioan, locuitor din Cisteiu de Mureș, 179.
 Petruță, Mihăilă, locuitor din Musca, 136.
 Petruțiu, Dan, locuitor din Oarda de Sus, 167.
 Petruțiu, David, locuitor din Lipoveni, 228.
 Pezsi, văduva lui Sütő Mihály din Voivodeni, 242.
 Pfeier, trompetist, 145.
 Pfersman, Alois, general, 86.
 Pici, Nichifor, locuitor din Dumbrava, 240.
 Picoșiu, Mihăilă, locuitor din Galda de Jos, 216.
 Picoșiu, Petrea, preot la Galda de Jos, 217.
 Pilat, procurator, guvernator roman al Iudeei, 10.
 Pincă, Ana, văduva lui David Pincă, 82.
 Pincă, David, locuitor din Copăcel, 82.
 Pinte, Andrei, locuitor din Cernești, 43.
 Pinte, Iuon, locuitor din Călacea, 165.
 Pinte, Macovei, locuitor din Călacea, 165.
 Pinte, Vasilică, locuitor din Cernești, 43.
 Pintia, Todor, ctitor din Hăpria, 332.
 Pintyi, Eremia, preot la Suseni, 244.
 Piper, Ionț, locuitor din Zlatna, 112.
 Piro, Ana, văduva lui Suta Ioan, 295.
 Pirona, Ana, orfana lui Pirona Serafin, 178.
 Pirona, Salomia, văduva lui Pirona Serafin, 178.
 Pirona, Serafin, locuitor din Mureș Uioara, 178.
 Pișta, Horia, locuitor din Dumbrăveni, 84.
 Pișta, Ioan, administrator parohial din Hususău, 282.
 Pitzi, Gavril, locuitor din Sânmărtinu de Câmpie, 269.

- Pleșa, Ioan, istoric, 83.
- Ploieșteanu, Grigore, istoric, 32, 63.
- Plosca, Toma, dascăl la Sărmășel, 260.
- Ploscar, Floare, locuitoare din Rogna, 41.
- Ploscar, Gligor, locuitor din Rogna, 41.
- Ploscar, Maria, fiica lui Ploscar Gligor, 41.
- Ploscar, Mitru, locuitor din Rogna, 42.
- Ploscar, Vilă, locuitor din Rogna, 41.
- Ploscariu, Macarie, locuitor din Frata, 258.
- Ploșnea, Nicoleta, teolog, istoric al Bisericii, 341.
- Poenariu, Iacob, curator bisericesc, 46.
- Pofan, Teodor, 350.
- Pogăcian, Dochia, orfana lui Pogăcian Samuil, 189.
- Pogăcian, Ioana, văduva lui Pogăcian Samuil, 189.
- Pogăcian, Pavel, văduva lui Pogăcian Samuil, 189.
- Pogăcian, Samuil, locuitor din Poiana, 198.
- Pontia, Ana, văduva lui Ștefan Pontia, 238.
- Pontia, Anica, văduva lui Ion Pontia, 238.
- Pontia, Ion, locuitor din Breaza, 238.
- Pontia, Ștefan, locuitor din Breaza, 238.
- Pop, Alexandru, (Papiul Ilarian), funcția, 159.
- Pop, Ana, văduva lui Hodiș David, 94.
- Pop, Anania, paroh din Nandra, 127, 278.
- Pop, Anișca, locuitoare din Sânpaul, 252.
- Pop, Basilius, paroh din Berghin, 332, 337.
- Pop, Boarci, locuitor din Uioara de Jos, 135.
- Pop, Chirilă, locuitor din Filipișu Mic, 240.
- Pop, Constantin, locuitor din Hodac, 245.
- Pop, Crăciun, locuitor din Hodac, 245.
- Pop, Demetrie, paroh unit din Agârbiciu, 358.
- Pop, Demian, cantor la Cămărașu, 256.
- Pop, Dochia, văduva lui Pop Lup, 285.
- Pop, Elena, orfana lui Pop Iosiv, 184.
- Pop, Eva, văduva lui Moga Demnyan, 88.
- Pop, familie macedo-română, 25.
- Pop, Filip a Dochiei, locuitor din Remetea Chioarului, 56.
- Pop, Fira, văduva lui Iuon Pop, 244.
- Pop, Floarea, văduva lui Sandu Pop, 245.
- Pop, Gafia, văduvă din Poptelec, 169.
- Pop, Gavrilă, locuitor din Gâmbuț, 132.
- Pop, Gavrilă, preot în Urca, 324.
- Pop, Georgie, paroh din Cerghid, 355.
- Pop, Georgie, paroh din Micăsasa, 362.
- Pop, Georgie, paroh din Vidrasău, 355.
- Pop, Georgie, preot din Micăsasa, 306.
- Pop, Gligor, Iacob, locuitor din Gâmbuț, 133.
- Pop, Gligor, locuitor din Câmpia Turzii, 236.
- Pop, Gligoreasa, locuitoare din Urca, 271.
- Pop, Goră, locuitoare din Dumbrava, 239.
- Pop, Grigore, preot în Cristolțul Mare, 52.
- Pop, Györgije, locuitor din Gâlgău, 164.
- Pop, Ilie, locuitor din Șieut, 201.
- Pop, Ioan, cooperator din Brebeni, 349.
- Pop, Ioan, ctitor din Agrișteu, 351.
- Pop, Ioan, locuitor din Șopteriu, 265.
- Pop, Ioan, locuitor din Vișuia, 263, 267.
- Pop, Ioan, martor, 97.
- Pop, Ioan, paroh greco-catolic din Ghirolt, 39, 40.
- Pop, Ioan, preot din Feisa, 282.
- Pop, Ioan, supracurator din Pinticu, 352.
- Pop, Ion, preot în Șomcuta Mare și protopop, 53, 54.
- Pop, Iosif, locuitor din Sânpaul, 252.
- Pop, Iosiv, locuitor din Copand, 184.
- Pop, Isidor, preot din Oarda de Sus, 337, 339.
- Pop, Iuon a Petri, locuitor din Iara, 285.
- Pop, Iuon, locuitor din Dumbrava, 239.
- Pop, Iuon, locuitor din Suseni, 244.
- Pop, Konstantin, locuitor din Iara, 285.
- Pop, Ladislau, paroh din Voiniceni, 367.

- Pop, Ladislau, preot în Săbad, 319.
- Pop, Lup, locuitor din Iara, 285.
- Pop, Macedon, vicar foraneu greco-catolic, 58, 59, 60, 61.
- Pop, Macedon, vicar, 200, 201, 203.
- Pop, Maria, locuitoare din Hădăreni, 270.
- Pop, Maria, locuitoare din Șieut, 201.
- Pop, Maria, văduva lui Chirilă Pop, 240.
- Pop, Maria, văduva lui Constantin Pop, 245.
- Pop, Marișca, văduva preotului Simeon Pop, 257.
- Pop, Matei, tânăr din Făgăraș, 155.
- Pop, Măriuța, locuitoare din Cașva, 237.
- Pop, Mihai, locuitor din Băsești, 160.
- Pop, Mihail, preot la Cașva, 238.
- Pop, Nastasia, văduva lui Pop Iosiv, 184.
- Pop, Nicolae, paroh din Cornia, 349.
- Pop, Nicolae, paroh din Lăpuș, 349.
- Pop, Oana, locuitoare la Subpădure, 252.
- Pop, Onu, locuitor din Săbad, 319.
- Pop, Pavel, locuitor din Budești, 268.
- Pop, Petru, fecior din Gâmbuț, 132.
- Pop, Petru, martor, 97.
- Pop, Petru, paroh din Cicău, 193.
- Pop, Pintimon, locuitor în Corvinești, 71.
- Pop, Samuel, preot în Presaca, 307.
- Pop, Sanda, văduva lui Ștefan Pop, 245.
- Pop, Sandu, locuitor din Hodac, 244.
- Pop, Sigismund, 106.
- Pop, Simeon, preot la Cămărașu, 255.
- Pop, Simeon, preot la Sâmboleni, 260.
- Pop, Ștefan, locuitor din Cașva, 237.
- Pop, Ștefan, locuitor din Gâlgău, 164.
- Pop, Ștefan, locuitor din Hodac, 245.
- Pop, Ștefan, paroh din Rebrîșoara, 344.
- Pop, Tanasie, locuitor din Tușin, 264.
- Pop, Teodor, locuitor din Gâmbuț, 132.
- Pop, Toader al lui Ioan, locuitor din Șopteriu, 266.
- Pop, Toader, curator din Pinticu, 352.
- Pop, Vasile, fiul lui Pop Mihai, 160.
- Pop, Vasile, paroh din Totia, 95, 96.
- Pop, Vasilica, văduva lui Crăciun Pop, 245.
- Pop, Vasilică a Petri, locuitor din Iara, 285.
- Pop, Vasilică, paroh din Uioara de Jos, 135.
- Pop, Vasilie al lui Simion, martor, 129.
- Pop, Vasilie, locuitor din Lunca Târnavei, 118, 283.
- Pop, Vasilie, martor, 97.
- Pop, Vasilie, paroh din Gheja, 183.
- Pop, Zaharia, locuitor din Dumbrava, 239.
- Popa, Aaron, paroh din Lodroman, 88.
- Popa, Ana, orfana lui Popa Iuon, 190.
- Popa, Ana, orfana lui Popa Kozalom, 162.
- Popa, Ana, văduva lui Georgiu Popa, 229, 230.
- Popa, Ana, văduva lui Popa Ioan, militar grănicer din Dumbrava, 191.
- Popa, Anisia, văduva lui Popa Dumitru, 288.
- Popa, Antonie, paroh din Homorod, 138.
- Popa, Aron, preot din Lodroman, 304, 305.
- Popa, Aviron, locuitor din Câmpeni, 141.
- Popa, Chirilă, parohul din Girbornului, 161.
- Popa, Crucița, orfana lui Popa Ioan, militar grănicer din Dumbrava, 191.
- Popa, Dimitrie, paroh din Cheia, 192.
- Popa, Dochița, Văduva lui Popa Vasilie, 190.
- Popa, Dumitru, locuitor din Băișoara, 288.
- Popa, Elena, văduva lui Popa Ioan, 182.
- Popa, Filimon, locuitor din Lita, 292.
- Popa, Filimon, locuitor din Luduș, 79.
- Popa, Floare, văduva lui Popa Filimon, 292.
- Popa, Flore, locuitor din Berchieșu, 286.
- Popa, Florea, locuitoare din Abrud, 126.
- Popa, Gavril, orfanul lui Popa Iacob, 193.
- Popa, Gavrilă, cantor din Chincieș, 147.
- Popa, Gavrilă, cantor din Chincișiu, 277.
- Popa, George, raportor la Șeulia, 254.

- Popa, Georgie, paroh din Livezile, 347.
- Popa, Georgie, paroh din Șăulia, 332.
- Popa, Georgie, preot din Bobohalma, 332.
- Popa, Georgiu a lui Florea, locuitor din Abrud, 229, 230.
- Popa, Georgiu, jude la Ighiu, 219.
- Popa, Georgiu, locuitor din Bărăbanț, 225.
- Popa, Ghedeon Dimitrie, paroh din Șomoștelnic, 332.
- Popa, Gligor, locuitor din Șopteriu, 265.
- Popa, Iacob, locuitor din Turdaș, 113, 279.
- Popa, Iacob, militar din Măhăceni, 192, 193.
- Popa, Iacob, orfanul lui Popa Iacob, 193.
- Popa, Iacov, orfanul lui Popa, Iacob, 193.
- Popa, Ioan, curator din Ciugud, 338.
- Popa, Ioan, dascăl din Noșlac (?), 181, 182.
- Popa, Ioan, locuitor din Băișoara, 288.
- Popa, Ioan, locuitor din Soroștin, 119.
- Popa, Ioan, locuitor din Soroștin, 309.
- Popa, Ioan, locuitor din Subpădure, 252.
- Popa, Ioan, militar grănicer din Dumbrava, 191.
- Popa, Ioan, orfanul lui Popa Ioniță, 193.
- Popa, Ioan, paroh din Lopadea Veche, 347.
- Popa, Ioniță, locuitor din Cicău, 193.
- Popa, Ionuțu, locuitor din Șopteriu, 262.
- Popa, Iuon a Florii, locuitor din Șeulia, 254.
- Popa, Iuon, locuitor din Podeni (?), 190.
- Popa, Iuon, orfanul lui Popa, Iacob, 193.
- Popa, Iuon, paroh la Dumbravam 240.
- Popa, Iuoniasa, văduvă din Silvașul Unguresc, 291.
- Popa, Kozalom, cantor din Ciugud, 162.
- Popa, Liana, istoric, 83.
- Popa, Maștei, paroh din Copand, 361.
- Popa, Maria, fiica lui Georgiu Popam 229, 230.
- Popa, Maria, locuitoare din Hodac, 246.
- Popa, Maria, orfana lui Popa Michail, 178.
- Popa, Maria, orfana lui Popa, Iacob, 193.
- Popa, Maria, văduva lui Popa Ioan, 288.
- Popa, Maria, văduva lui Popa Michail, 178.
- Popa, Matei, paroh din Noșlac, 185, 187.
- Popa, Măcinica, văduva lui Popa Kozalom, 162.
- Popa, Măcsinica, văduva lui Popa Iuon, 190.
- Popa, Michail, locuitor din Mureș Uioara, 178.
- Popa, Mircea, istoric, 94.
- Popa, Nastasie, locuitoare din Podeni, 190.
- Popa, Nicolae, locuitor din Soroștin, 119.
- Popa, Nicolae, paroh la Subpădure, 252.
- Popa, Nicolae, preot din Deag, 332.
- Popa, Nicolau, preot la Stej, 210.
- Popa, Niculae, locuitor din Soroștin, 309.
- Popa, Nikolae, paroh în Hidiș/Podeni, 193.
- Popa, Oana, orfana lui Popa Iuon, 190.
- Popa, Onu, locuitor din Galtiu, 215.
- Popa, Parasca, văduva lui Sándor Popa, 254.
- Popa, Petre, locuitor din Iara, 284.
- Popa, Petreana, locuitoare din Cucerdea Română, 250.
- Popa, Petru Csolki, locuitor din Iara, 285.
- Popa, Petru, orfanul lui Popa Ioan, militar grănicer din Dumbrava, 191.
- Popa, Sándor, locuitor la Șeulia, 254.
- Popa, Sia, văduva lui Popa Ioniță, 193.
- Popa, Ștefan, cantor din Sălciua, 285.
- Popa, Thodor, orfanul lui Popa, Iacob, 193.
- Popa, Tifor, locuitor din Berchieșu, 286.
- Popa, Toader, locuitor din Lipoveni, 228.
- Popa, Toader, locuitor din Șopteriu, 265.
- Popa, Todor, locuitor din Agrișteu, 311.
- Popa, Todor, paroh din Gârbovița, 347.
- Popa, Todor, preot din Micești, 291, 292.
- Popa, Vasilică, locuitor din Galtiu, 215.
- Popa, Vasilică, locuitor din Sânpaul, 252.

- Popa, Vasilichii a Mitrului, locuitor din Iara, 285.
- Popa, Vasilie, locuitor din Poiana, 189.
- Popa, Vasilie, orfanul lui Popa Ioan, militar grănicer din Dumbrava, 191.
- Popa, Veronica, văduva lui Miloșan Georgie, 177.
- Popa-Andrei, Mirela, istoric, 35.
- Popean, Vasilică, martor, 93.
- Popescu, Nicolae, paroh administrator, Odrihei, Coroisântmartin, 367.
- Popescu-Râmniceanu, V, istoric, 140, 144.
- Popovici, Alexander, cantorul din Țaga, 140.
- Popovici, Anișca, soția lui Sârbuț Șandor, 125.
- Popovici, Aurel C, politolog și filosof politic bănățean, 28.
- Popovici, Basiliu, paroh din Târgușor, 95.
- Popovici, Georgie, paroh din Lepindea, 352.
- Popovici, Georgie, paroh din Sântioana, 366.
- Popovici, Ioan, paroh din Rupea, 369.
- Popovici, Ioan, paroh la Sânpaul, 252.
- Popovici, Ioan, preot din Cuștelnic, 272.
- Popovici, Ioanes, paroh la Peștenișan, 207.
- Popovici, Maria, locuitoare din Sânpaul, 252.
- Popovici, Mihail, paroh greco-catolic din Șoimuș, 351, 352.
- Popovici, Nicodim, preot din Adămuș, 275.
- Popovici, Nicolae, locuitor din Lunca, 305, 306.
- Popovici, Nicolae, paroh la Ostrov, 209.
- Popovici, Procopie, paroh la Ostrovel, 209.
- Popovici, Simeon, locuitor din Uioara de Sus, 188.
- Popovici, Teodor, preot din Boziaș, 273, 274.
- Popovici, Vasile, preot în Bozieș, 47.
- Popovici, Vasilie, paroh din Țaga, 140.
- Popovici, Vlad, istoric, 34.
- Popoviciu, Basilius, paroh la Ampoița, 221.
- Popoviciu, locuitor din Velțiu, 212.
- Popp Mihăilă, locuitor din Lechința de Mureș, 78.
- Popp Siminiu, Ioan, paroh din Bonț, 88.
- Popp, Amphilochie, paroh greco-catolic din Brăișoru, 93.
- Popp, Daniel, preot în Șoimuș, 42.
- Popp, Dimitrie, paroh din Stâna de Mureș, 180.
- Popp, Georgie, paroh greco-catolic din Morlaca, 90, 91, 92.
- Popp, Ioan, administrator al Ronei, 54.
- Popp, Ioan, administrator în Turbuța, 44.
- Popp, Macedon, Vicar foraneu, 341, 342, 343.
- Popp, Michail, paroh din Dumbrava, 191.
- Popp, Vasilie, paroh greco-catolic din Dumbrăveni, 84, 310.
- Poppa, Iuon Ilie, locuitor din Moardăș, 75.
- Poppa, Iuon Mathei, locuitor din Moardăș, 75.
- Popșor, Dumitru, locuitor din Urmeniș, 266.
- Popșoru, Ioan, locuitor din Urmeniș, 266.
- Popu, Gedeon Irimie, preot la Șomoștelnic, 254.
- Porimă, Niculiasă, locuitor din Diciosânmartin, 205.
- Porimă, Onu, locuitor din Diciosânmartin, 205.
- Porușan, Nicolae, locuitor din Bărăbănț, 116.
- Porz, Gheorghe, locuitor din Rogna, 41.
- Porz, Vasilica, locuitoare din Rogna, 41.
- Posat, Iuon, locuitor din Uioara de Jos, 135.
- Poscușu, Nicolae, orfanul Elisabetei Mestecan, 126.

- Posogi, Alexandru, orfanul lui Posogi Grigore, 125
- Posogi, Grigore, locuitor din Abrud, 125.
- Prația, Nicolae, locuitor din Bucium, 143.
- Precup, Anica, văduva lui Precup Toader, 276.
- Precup, Chifor, orfanul lui Precup Marian, 196 .
- Precup, Dănilă, locuitor din Poarta, 241.
- Precup, Domnica, orfana lui Precup Marian, 196 .
- Precup, Filimon, locuitor din Ciumăfaia, 162.
- Precup, Georgie, orfanul lui Precup Marian, 196 .
- Precup, Gligore, locuitor din Alecuș, 276.
- Precup, Györgye, locuitor din Ciumăfaia, 162.
- Precup, Iacob, locuitor din Cipău, 248.
- Precup, Ilie, locuitor din Ciumăfaia, 162.
- Precup, Ioan, paroh din Șăușa, 367.
- Precup, Ioan, teolog din anul I, 71.
- Precup, Irina, locuitoare din Ciumăfaia, 162.
- Precup, Maria, orfana lui Precup Marian, 196.
- Precup, Marian, locuitor din Inoc, 196.
- Precup, Nastasia, văduva lui Dănilă Precup, 241.
- Precup, Nastasia, văduva lui Iacob Precup, 248.
- Precup, Pavel, orfanul lui Precup Marian, 196.
- Precup, Sava, văduva lui Precup Marian, 196.
- Precup, Toader, locuitor din Alecuș, 276.
- Precup, Vasilică, locuitor din Ciumăfaia, 162.
- Precup, Vasilie, locuitor din Cipău, 250.
- Prekup, Simion, paroh în Șăușa, 72, 73.
- Priho, Gligor, locuitor din Lodroman, 89.
- Prihoi, Simion, locuitor din Lodroman, 305.
- Princu, Pavel, locuitor din Urmeniș, 266.
- Probașiu, Anuța, văduva lui Petru Probașiu, 210.
- Probașiu, Lazăr, fiul lui Petru Probașiu, 210.
- Probașiu, Petru Zamfiresc, locuitor din Ponor, 210.
- Prodan, Ana, văduvă din Vartelek, 169.
- Prodan, Gligor, orfanul lui Prodan Nuțu, 183.
- Prodan, Iuon Stan, locuitor din Tohan, 76.
- Prodan, Maria, orfana lui Prodan Nuțu, 183.
- Prodan, Nuțu, locuitor din Ațintișu, 182.
- Prodan, Simion, prefect, 119.
- Prodan, Vaselia, văduva lui Prodan Nuțu, 183.
- Prosecan, Dumitru, locuitor din Ariniș, 147.
- Prosecan, Sia, văduva lui Prosecan Dumitru, 147.
- Prunduș, Chirilă, locuitor din Dăbâca, 66.
- Prunian, Maței, locuitor din Călacea, 165.
- Puchner, Anton von, baron, 98, 171, 315.
- Pudnaki, Iosif, insurgent, 261.
- Puf, Petru, martor, 128.
- Puia, George, locuitor din Drașel, 163.
- Puian, Partenie, paroh din Suci de Sus, 118.
- Puici, Neculae, locuitor din Ogra, 205.
- Puki, locuitor din Gurghiu, 247.
- Puki Pista, oficial la Gurghiu, 243.
- Puklișan, Ștefan, locuitor din Straja, 170.
- Pulpia, George Thămaș, locuitor din Moardăș, 75.
- Pulpia, Thămaș, locuitor din Moardăș, 75.
- Purcariu, Nistor, locuitor din Rogna, 42.
- Purea, Ioan, locuitor din Călvăsar, 298.
- Pușcariu, Andrei, locuitor din Dumbrăveni, 84.
- Pușcaș, Ana, orfana lui Pușcaș Mihail, 295.

- Puşcaş, Ana, văduva lui Târnovan Vasilie, 145.
- Puşcaş, Ana, văduva lui Târnovan Vasilie, 303.
- Puşcaş, Andreiu, locuitor din Dumbrava, 204.
- Puşcaş, Ioan, orfanul lui Puşcaş Mihail, 295.
- Puşcaş, Ioan, preot în Ghiolţ şi administrator în Ţaga, 40, 41.
- Puşcaş, Lina, orfana lui Târnovan Vasilie, 303.
- Puşcaş, Maria, orfana lui Târnovan Vasilie, 303.
- Puşcaş, Paraschiva, orfana lui Târnovan Vasilie, 303.
- Puşcaş, Simion, martor, 41.
- Puşcaş, Vasile, locuitor din Blaj, 146.
- Puşcaşiu, Vasile a Gâştii, locuitor din Blaj, 303.
- Puşkaş, Mihail, locuitor din Turda, 295.
- Putnaki Jozsef, comandant militar maghiar, 262, 264, 266, 267, 268 .
- R**
- Racolţa, Ioan, locuitor din Dragu, 44, 45.
- Racolţiu, Szimeon, locuitor din Călacea, 165.
- Racoviţan, Mihai, istoric, 77.
- Rácz, Jozsi, insurgent, 112, 241.
- Rad, Ellarie, orfanul lui Rad Ilisie, 182.
- Rad, Ilisie, locuitor din Găbud, 181, 182.
- Rad, Ioan, locuitor din Crăciunelu de Jos, 136, 304.
- Rad, Marişca, văduva lui Rad Ilisie, 182.
- Rad, Nicolae, locuitor din Călacea, 165.
- Rad, Nicula, locuitor din Gădălin, 135.
- Rad, Szimeon, locuitor din Călacea, 165.
- Rad, Vasika, martor, 93.
- Radak, baron, 131, 280.
- Radetzky, Joseph, feldmareşal, 13.
- Radu, Nicolae, locuitor din Moiceşti, 224.
- Radu, Simion, locuitor din Şard, 222.
- Raica, Ioan, locuitor din Blaj, 145, 302 .
- Raica, Iuliana, orfana lui Raica Ioan, 145.
- Raica, Simu, soldat, 216.
- Raicu, Manuilă, locuitor din Mihăileni, 299.
- Raita, Adam, locuitor din Frata, 258.
- Raita, Gyuri, locuitor din Frata, 258.
- Raita, Imbre, locuitor din Frata, 258.
- Raita, Petruş, locuitor din Frata, 258.
- Raita, Samu, locuitor din Frata, 258.
- Rákóczi al II-lea, Francisc, principe al Transilvaniei, 37, 150, 341, 379.
- Ramontzay, Ioan, preot din Sănduleşti, 292.
- Ranca, Ioan, istoric, 144, 276.
- Ranca, Vasilie, locuitor din Apahida, 122.
- Ranka, David, locuitor din Ilva Mare, 201.
- Ranta, Trestia, văduva lui Nagy Ioan, 126.
- Ratan, Pavel, locuitor din Apahida, 122.
- Ratz, Anisie, văduva lui Bartolomei Ratz, 203.
- Ratz, Bartolomei, locuitor din Tiha Bărgăului, 203.
- Ratz, George, preot din Căpâlna, 281, 282.
- Ratz, Grigore, preot din Turda, 295.
- Rátz, Pista, locuitor din Suseni, 244.
- Raţ, Andrei, paroh din Grebenişu de Câmpie, 345.
- Raţ, George, 83.
- Raţ, Georgie, paroh din Căpâlna de Jos, jud Alba, 362.
- Raţ, Georgie, paroh din Căpâlna, 141.
- Raţ, Gheorghe, locuitor din Gămbuţ, 132.
- Raţ, Gherasim, episcop ortodox, 31, 111.
- Raţ, Gregoriu, preot în Turda Veche, 324.
- Raţ, Ioan, paroh din Gogan, 352.
- Raţ, Maria, soţia lui Raţ Miron, 195.
- Raţ, Mihai, protopop, 43.
- Raţ, Miron, militar în armata imperială, 195.

- Raț, Moise, orfanul lui Raț Miron, 195.
- Raț, Nastasie, văduva lui Secmerian Vasiliță, 96.
- Raț, Onuț, locuitor din Remetea Chioarului, 56.
- Raț, Partenie, martor, 122.
- Raț, Petru, militar în armata imperială, 195.
- Raț, Sava, locuitoare din Teiuș, 116.
- Raț, Simion, locuitor din Boteni, 255.
- Raț, Vasilie, orfanul lui Raț Miron, 195.
- Rațcovan, Anisie, soția lui Oloman Gavriș, 57.
- Rațiu, Mihail, protopop din Copalnic-Mănăstur, 347.
- Rațiu, Paraschiva, locuitoare din Lipoveni, 228.
- Raveca, orfană a lui Ioan din Mureș Uioara, 175.
- Răchită, Ilie, paroh din Șincai, 366.
- Rădony, Trăilă, locuitor din Vaidei, 210.
- Rădulescu, Mihai Sorin, istoric, 32, 63.
- Rădutz, Ioana, văduva lui Rădutz Petru, 172.
- Rădutz, Petru, locuitor din Turdaș, 171, 172.
- Răduț, Simion, locuitor din Nirașteu, 318.
- Răduțiu, Nicolau, paroh greco-catolic din Bogata, 80, 81.
- Răkită Georgie, paroh în Sămărghita și paroh în Șăușa, 72, 73, 74.
- Rânza, Costan, locuitor din Dumbrava, 239.
- Rânza, Miron, locuitor din Dumbrava, 239.
- Râșniță, Vasile, locuitor din Valea Sasului, 284.
- Regeni, Anișca, văduva lui Mitru Regeni, 239.
- Regeni, Mitru, locuitor din Beica de Jos, 239.
- Rem, Gregorie, paroh la Vințu de Jos, 226.
- Remeșeanu, Andreu, locuitor din Bucium, 144.
- Remeșeanu, Iluria, soția lui Remeșeanu Andrei, 144.
- Remeșeanu, Sofia, fiica lui Remeșeanu Andrei, 144.
- Rerely, Ioan, martor, 97.
- Resola, Achim, locuitor din Silivașul de Câmpie, 262, 264.
- Resstian, Ion, locuitor din Chendrea, 164.
- Reșka, Dochița, văduva lui Reșka Georgiu, 186.
- Reșka, Georgiu, locuitor din Noșlac, 186.
- Reșka, Maria, orfana lui Reșka Georgiu, 186.
- Reșka, Nicolae, orfanul lui Reșka Georgiu, 186.
- Reșka, Oana, orfana lui Reșka Georgiu, 186.
- Retegan, Simion, istoric, 35, 326.
- Rez, Ștefan, locuitor din Urmeniș, 266.
- Rezor, Ana, văduva lui Rezor Vasilie, 168.
- Rezor, Gregorie, orfanul lui Rezor Vasilie, 168.
- Rezor, Vasilie, locuitor din Pata, 168.
- Rezor, Veronica, orfana lui Rezor Vasilie, 168.
- Ribeș, Toma, locuitor din Balda, 259.
- Riffel, Matei, locuitor din Lodroman, 89.
- Rigman, Ciprian, istoric, 35.
- Rinza, Floria, locuitoare din Dumbrava, 239.
- Rinza, Georgie, fiul Floriei Rinza, 239.
- Rinza, Iuon, fiul Floriei Rinza, 239.
- Rinza, Maxim, fiul Floriei Rinza, 239.
- Ritnian, Vasiliță, locuitor în Feldioara, 52.
- Ritzko, comandantul maghiarilor din Bistrița, 71.
- Rob, Nicolae, locuitor din Cigmău, 137.
- Rognian, Maria, văduva lui Grigore Șeulean din Balda, 258.
- Rogozan, Alexa, păstor din Poiana, 189.
- Rogozan, Ana, orfana lui Rogozan Alexa, 189.

- Rogozan, Ioan, orfanul lui Rogozan Vasilie, 189.
- Rogozan, Lina, văduva lui Rogozan Vasilie, 189.
- Rogozan, Maria, orfana lui Rogozan Alexa, 189.
- Rogozan, Maria, orfana lui Rogozan Vasilie, 189.
- Rogozan, Moise, locuitor din Ighișu Vechi, 299.
- Rogozan, Nastasie, orfana lui Rogozan Vasilie, 189.
- Rogozan, Susana, orfana lui Rogozan Alexa, 189.
- Rogozan, Vasilie, locuitor din Poiana, 189.
- Rojban, Ispasu, locuitor din Cipău, 248.
- Roma, Iosif, locuitor din Tohan, 76.
- Roman Vivu, Constantin, prefect, 354.
- Roman, Alexandru, paroh la Filipișu Mare, 240.
- Roman, Gavril, locuitor din Veza, 172.
- Roman, Gavril, locuitor din Veza, 306.
- Roman, Grigoraș, locuitor din Ghirolt, 39, 40.
- Roman, Ioan, locuitor din Silivașul de Câmpie, 264.
- Roman, Iuon, locuitor din Uioara de Jos, 135.
- Roman, Matei Rifel, locuitor din Hususău, 282.
- Roman, Peter, locuitor din Bădești, 46.
- Roman, Sia, văduvă din Boziaș, 273, 274.
- Roman, Simion, locuitor din Pustușa, 57.
- Roman, Sofia, văduvă din Diciosârmărtin, 273.
- Roman, Ștefan, martor, 93.
- Roman, Vasilică, locuitor din Ghirolt, 39, 40.
- Roman, Vasilie, locuitor din Dumbrava, 239.
- Rosalia, fiica lui Gologoț, 233.
- Rost, Cătălina, orfana lui Rost Chim, 194.
- Rost, Chim, păcurar, 194.
- Rost, Ilie, orfanul lui Rost Chim, 194.
- Rost, Maria, orfana lui Rost Chim, 194.
- Rost, Oana, văduva lui Rost Chim, 194.
- Rost, Vasilica, văduva lui Rost Chim, 194.
- Rostaș, Eva, văduva lui Varga Petru, 78.
- Rostaș, Marișca, văduva lui Varga Danciu, 78.
- Roșca, Ana, fiica lui Petru Roșca, 230.
- Roșca, Ana, locuitoare din Alba Iulia, 227.
- Roșca, Cătălina, orfana lui Roșca Filip, 115.
- Roșca, Condrate, locuitor din Suci de Sus, 118.
- Roșca, Filip, locuitor din Sâncrai, 115.
- Roșca, Georgiu, fiul lui Petru Roșca, 230.
- Roșca, Grigorie, paroh din Cojocna, 166.
- Roșca, Ioan, locuitor din Roșia de Secaș, 308.
- Roșca, Ioan, locuitor din Tușin, 264.
- Roșca, Ioan, orfanul lui Roșca Grigorie, 166.
- Roșca, Ioana, văduva lui Petru Roșca, 230.
- Roșca, Iuliana, orfana lui Roșca Grigorie, 166.
- Roșca, Maria, orfana lui Roșca Filip, 115.
- Roșca, Măriuța, văduva lui Roșca Ioan, 308.
- Roșca, Mihai, locuitor din Iernuțeni, 240.
- Roșca, Mihail, curator din Agrișteu, 350.
- Roșca, Nichita, locuitor din Sârmașu, 260.
- Roșca, Petru a lui Georgiu, locuitor din Certeje, 230.
- Roșca, Petru, locuitor din Alba Iulia, 227.
- Roșca, Susana, orfana lui Roșca Grigorie, 166.
- Roșca, Ștefan, locuitor din Coroisânnmărtin, 205.
- Roșca, Veronica, orfana lui Roșca Grigorie, 166.

- Roșu, Andrei, centurion, 145 .
- Roșu, George, martor, 88.
- Roșu, Georgie, locuitor din Lodroman, 304.
- Roșu, Pelaghia, învățătoare în Mărișel, 308.
- Roșu, Pelaghia, mama lui Roșu Andrei, 145.
- Roșu, Vasilie, curator la Alba Iuliam 227.
- Rotaru, Ioan, preot din Hărănglab, 273.
- Rus Andrei, locuitor în Corvinești, 71.
- Rus, Cozma, locuitor din Răzoare, 259.
- Rus, Dochia, văduva lui Nicolae Rus, 112.
- Rus, Dochia, văduva lui Nicolau Rus, 232.
- Rus, Dorin-Ioan, istoric, 57.
- Rus, Florea, locuitor din Tordoș, 279.
- Rus, Floria, locuitor din Turdaș, 113.
- Rus, George, locuitor din Iclandu Mare, 84.
- Rus, Georgie, locuitor din Cipău, 250.
- Rus, Grigore, paroh din Mureșeni Bărgăului, 344.
- Rus, Grigorie, paroh din Micoșlaca, 188.
- Rus, Ioan, locuitor din Lunca, 305, 306.
- Rus, Iuon, locuitor din Boteni, 255.
- Rus, Lina, văduvă din Diciosânmartin, 272.
- Rus, Lutian, locuitor din Ghirișul Român, 42.
- Rus, Maria, văduva lui Cozma Rus, 259.
- Rus, Mihăilă, locuitor din Cipău, 250.
- Rus, Nicolae, locuitor din Zlatna, 112, 232.
- Rus, Sia, văduvă din Diciosânmartin, 273.
- Rus, Todoreasa, locuitoare din Urca, 271.
- Rus, Vasile, locuitor din Crăciunelu, 147.
- Rus, Vasile, preot în Valea Hranei, 43.
- Rus, Vasilie, din Crăciunelu de Sus, 281.
- Rusanț, Alexandru, locuitor din Noșlac, 185.
- Rusanț, Anisia, văduva lui Rusanț Alexandru, 185.
- Rusanț, Iliana, orfana lui Rusanț Alexandru, 185.
- Rusanț, Maria, orfana lui Rusanț Alexandru, 185.
- Rusanț, Marișca, mama lui Rusanț Alexandru (?), 185.
- Rusanț, Nicodin, orfanul lui Rusanț Alexandru, 185.
- Rusanț, Oana, orfana lui Rusanț Alexandru, 185.
- Russ, Iosif, locuitor din Tohan, 76.
- Rusu (Oros), Ioan, 276.
- Rusu, Nicolae, locuitor din Șard, 222.
- Rusu, Oana, locuitoare din Cipău, 248.
- Rusu, Oneasie, văduva lui Onu Rusu, 254.
- Rusu, Onu, locuitor din Șomoștelnic, 254.
- Rusu, Simeon, locuitor din Șopteriu, 262, 266.
- Rusu, Todor, crâșnic la Cricău, 219.
- Rusu, Todor, locuitor din Câmpia Turzii, 235.
- Rusu, Todoreasa, văduva lui Todor Rusu, 235.
- Rusu, Vasiliu, tribun din Câmpie, 145.
- Rusu-Abrudeanu, Ioan, istoric, 229.
- Rusz, Gabriel, locuitor din Herekleu / Hereclean, 169.
- Rusz, Ioan, locuitor din Gârbău, 165.
- Rusz, Ioan, preot din Lita, 293.
- Rusz, Luka, locuitor din Gâlgău, 164.
- Rusz, Marie, văduva lui Crăciun Macarie, 96.
- Rusz, Petre, locuitor din Gâlgău, 164.
- Rusz, Simeon, locuitor din Gâlgău, 164.
- Rusz, Ștefan, locuitor din Gâlgău, 164.
- Ruszan, Theodor, locuitor din Mureș Uioara, 176 .
- Rutia, Onu, locuitor din Șard, 222.

S

- Sabău, Anisie, văduva lui Sabău Vasilie, 93.
- Sabău, Vasilie, locuitor din Brăișoru, 93.
- Samfira, văduva lui Gologoț, 233.

- Samfira, văduvă din Corna, 232.
 Samfira, văduvă din Zlatna, 233.
 Samoilă, Prekup, locuitor din Iara, 285.
 Samoilă, Samu, locuitor din Iara, 285.
 Samosfalva, Iuon, locuitor din Pata, 168.
 Samosfalyan, Iuon, orfanul lui Samosfalva Iuon, 168.
 Samuel, Ioan, 330.
 Samuil, Aron, preot din Glogoveț, 304.
 Sanchira, Ana, orfana lui Sanchira Sinthion, 189.
 Sanchira, Ionașiu, orfanul lui Sanchira Sinthion, 189.
 Sanchira, Sinthion, locuitor din Poiana, 189.
 Sand, Șandru, locuitor din Moardăș, 75.
 Sandor, Vasilică, locuitor din Ceaușu de Câmpie, 312.
 Sandu, Dumitru, locuitor din Berchieșu, 286.
 Sas, Ana, locuitoare din Luncani, 236.
 Sas, Ana, văduvă din Luncani, 271.
 Sas, Andronica, văduva lui Deleu Dumitru, 50.
 Sas, Anica, fiica Anei Sas, 236.
 Sas, Anica, orfană din Luncani, 271.
 Sas, Doka, fiica lui Sas Niculaie, 93.
 Sas, Iuon, locuitor din Tohan, 76.
 Sas, Maria, orfană din Luncani, 271.
 Sas, Maxim, locuitor din Chiriteu, 50.
 Sas, Mărie, fiica Anei Sas, 236.
 Sas, Nicolae Iuon, locuitor din Tohan, 77.
 Sas, Niculaie, locuitor din Brăișoru, 93.
 Sas, Vasilie, fiul Anei Sas, 236.
 Sas, Vasilie, orfan din Luncani, 271.
 Sas, Veronica, fiica Anei Sas, 236.
 Sas, Veronica, orfană din Luncani, 271.
 Sasu, Petru, notar și jude din Straja, 170.
 Sasu, Vasilie, locuitor din Benic, 218.
 Sava, Toader, locuitor din Benic, 218.
 Savonia, Toader, locuitor din Iclod, 131.
 Savonia, Toader, locuitor din Iclod, 283.
 Savu, Ioan, locuitor din Șilea Nirajului, 278, 279.
 Savu, Nicolae, locuitor din Dumbrava, 204.
 Savu, Nicula, locuitor din Agrișteu, 311.
 Savu, proprietar la Mediaș, 211.
 Savu, Simeon, locuitor din Giacăș, 85.
 Savu, Sofron, locuitor din Agrișteu, 311, 312.
 Savu, Sophron, locuitor din Giacăș, 205.
 Savu, Șofron, preot în Ațel, 327.
 Sălăgean Nicolae, locuitor din Poarta, 241.
 Sălăgean, Anișca, văduva lui Iuon Sălăgean, 241.
 Sălăgean, Iuon, locuitor din Poarta, 241.
 Sălăgian, Ioan, locuitor din Frata, 258.
 Sălăjan, Ana, văduva lui Sălăjan Mihail, 194.
 Sălăjan, Iuon, orfanul lui Sălăjan Macsimide, 187.
 Sălăjan, Iuon, orfanul lui Sălăjan Mihail, 194.
 Sălăjan, Macsimide, locuitor din Uioara de Sus, 187.
 Sălăjan, Mihail, cârciumar, 194.
 Sălăjan, Oana, mama lui Sălăjan Mihail, 194.
 Sălăjan, Obreje, locuitor din Uioara de Sus, 188.
 Sălăjan, Theodora, văduva lui Sălăjan Obreje, 188.
 Săliștean, Alexa, orfanul lui Săliștean Chifor, 189.
 Săliștean, Chifor, locuitor din Poiana, 189.
 Sămărgitian, Kireana, văduva lui Sămărgitian Ștefan, 73.
 Sămărgitian, Ștefan, locuitor din Șăușa, 72, 73.
 Sămărgitian, Ana, văduva lui Sămărgitian Iosif, 73.
 Sămărgitian, Iosif, locuitor din Șăușa, 73.

- Sâmpălean, Moise, locuitor din Sălcud, 252.
- Sângerean, Augustin, fiul Linei Sângerean, 236.
- Sângerean, Iuon, fiul Linei Sângerean, 236.
- Sângerean, Lina, locuitoare din Luncani, 236.
- Sângerean, Maria, fiica Linei Sângerean, 236.
- Sângerean, Matei, fiul Linei Sângerean, 236.
- Sângerean, Theodor, fiul Linei Sângerean, 236.
- Sânsorgian, Maria, văduva lui Ocoș Ioan, 315.
- Săpăduș, Iftenie, ctitor din Hăpria, 332.
- Sârb, Sava, văduva lui Dimitrie Sârbu, 128.
- Sârb, Simion, locuitor din Gârbova Ungurească, 87.
- Sârb, Ștefan, curator în Țigmandru, 324.
- Sârbu Ștefan, ctitor din Agrișteu, 351.
- Sârbu, Dimitrie, locuitor din Cămpeni, 234.
- Sârbu, Dimitrie, locuitor din Lupșa, 128.
- Sârbu, Sava, văduva lui Dimitrie Sârbu, 234.
- Sârbuț, Anica, văduva lui Sándor Sârbuț, 234.
- Sârbuț, Nicolae, orfanul lui Sârbuț Sandor, 125.
- Sârbuț, Nicolau, fiul lui Sándor Sârbuț, 234.
- Sârbuț, Sándor, locuitor din Cămpeni, 234.
- Sârbuț, Sofia, fiica lui Sârbuț Șandor, 125.
- Sârbuț, Șandor, locuitor din Abrud, 125.
- Sărdianu, Toma Ruza, locuitor din Vințu de Jos, 226.
- Sărindan Nicolae, orfanul lui Sărindan Gheorghe, 125.
- Sărindan Simeon, orfanul lui Sărindan Gheorghe, 125.
- Sărindan, Gheorghe, locuitor din Abrud, 125.
- Sărindan, Maria, orfana lui Sărindan Gheorghe, 125.
- Sărindean, Georgiu, locuitor din Cămpeni, 234.
- Sărindean, Maria, fiica lui Georgiu Sărindean, 234.
- Sărindean, Nastasia, văduva lui Georgiu Sărindean, 234.
- Sărindean, Nicolae, fiul lui Georgiu Sărindean, 234.
- Sărindean, Simeon, fiul lui Georgiu Sărindean, 234.
- Sărmășan, Dănilă, locuitor din Fântânița, 261, 267.
- Sărmășan, Isailă, locuitor din Fântânița, 267.
- Schmerling, Anton von, ministru de stat austriac, 27, 111, 151, 301.
- Schoendruck (Șendrucu), locotenent imperial, 216, 224, 226.
- Schöndruk, Năftănăilă, locuitor din Moardăș, 75.
- Schwarzenberg, Karl, guvernatorul Marelui Principat al Transilvaniei, 383.
- Scridon, Petru, locuitor din Lechința de Mureș, 78.
- Scrob, Ana, văduva lui Georgiu Schrob, 230.
- Scrob, Gavrilă a lui Georgiu, 230.
- Scrob, Ioana, fiica lui Georgiu Scrob, 230.
- Scrob, Petru, fiul lui Georgiu Scrob, 230.
- Scrob, Rachila, fiica lui Georgiu Scrob, 230.
- Scrob, Samfira, fiica lui Georgiu Scrob, 230.
- Secară, Toader, făt din Agrișteu, 351.
- Secară, Vasilie, locuitor din Gădălin, 135.
- Secmerian, Vasilică, locuitor din Dăbâca, 96, 97.

- Secui, Gligoraș, locuitor în Feldioara, 52.
 Secui, Mihail, fiul lui Secui Gligoraș, 52.
 Selhac, Iuon, locuitor din Turdaș, 114.
 Semergitean, Ana, văduva lui Nagy Moisi, 80.
 Senc, Anica, văduva lui Senc Mitru, 132.
 Senc, Mitru, fiul lui Catona Florea, 132.
 Sentiacobi, Pastina, locuitoare din Miheș, 258.
 Serdian, Mitru, locuitor din Cașva, 238.
 Seucan, Filon, paroh din Sângerul de Câmpie, 344.
 Seușă, Luca, locuitor din Cipău, 248.
 Seușă, Marișca, văduva lui Luca Seușă, 248.
 Seușan, Alexandru Bela, paroh din Ciugud, 162.
 Seușan, Ana, soția lui Nagy Moisi, 80.
 Sever, Axente, prefect, 11, 30, 45, 64, 81, 83, 112, 114, 119, 121, 140, 144, 145, 279, 280, 200, 214, 219, 223, 224, 226, 227, 229, 232, 250, 309, 360.
 Sguia, Nicolae, locuitor din Șard, 221.
 Siam, Ambrosie, locuitor din Cristolțiu Mare, 166.
 Siană, Nastie, văduva lui Siană Onuț, 92.
 Siană, Onuț, locuitor din Morlaca, 92.
 Sibats, Pinte, locuitor din Tihău, 165.
 Sicoe, Vasilie, paroh din Sohodol, 127.
 Siebeșeanu, Dumitru, locuitor din Moicești, 224.
 Siga, Gavrilă, locuitor din Șopteriu, 266.
 Silade, Iosif, locuitor din Arpașu de Jos, 88.
 Silași, Vasile, protopop, 46.
 Silivestru, Ioan, locuitor din Bârghiș, 296, 297.
 Silivestru, Vintilă, locuitor din Soroștin, 119, 309.
 Silvășanu, Nicolae, locuitor din Sângeorgiul de Câmpie, 265.
 Silyan, Kosztan, locuitor din Berchieșu, 286.
 Sima, Ilia a Murii, locuitor din Gaura, 51.
 Simea, Ambrosie, locuitor din Cristolțiu Mare, 52.
 Simea, Iobu, fratele lui Simea Ambrosie, 52.
 Simeon, fiul văduvei Samfira din Zlatna, 233.
 Simion, Gabrile, paroh din Preluca Veche, 349.
 Simion, Marian, locuitor din Întregalde, 227.
 Simionaș, Chirilă, locuitor din Ghirișul Român, 42.
 Simionaș, Sia, văduva lui Simionaș Chirilă, 42.
 Simionca Maria, văduva lui Simionca Ioană, 66.
 Simionca, Ioană, locuitor din Dăbâca, 66.
 Simon, Petrică, locuitor din Sâncraii, 235.
 Simoneti, Mihai, paroh din Crăciunelul de Jos, 136.
 Simonici, Vasile, tribun din Sârmașu Mare, 94.
 Sina, familie macedo-română, 25.
 Sincu, Georgie, locuitor din Târnăveni, 205.
 Singerian, Augustin, orfan al văduvei Singerian Lina, 272.
 Singerian, Iuon, orfan al văduvei Singerian Lina, 272.
 Singerian, Lina, văduvă din Grind, 272.
 Singerian, Maria, orfana văduvei Singerian Lina, 272.
 Singerian, Teodora, orfană a văduvei Singerian Lina, 272.
 Sinteon, Ion, locuitor din Borșa, 48.
 Sinterezan, Iuon, locuitor din Luduș, 78.
 Sinterezan, Maria, văduva lui Sinterezan Iuon din Luduș, 79.
 Sîpos, Morți, locuitor din Ulieș, 268.
 Siserman, Ioan, preot greco-catolic în Țaga, 40.
 Sisorcă, Marie, locuitoare din Berchieșu, 287.

- Sobodi, Ioan, feciorul lui Sobodi Mitru, 312.
- Sobodi, Mitru, locuitor din Ceaușu de Câmpie, 312.
- Socaci, Hulpuș, locuitor din Cipău, 248.
- Socaci, Iosiv, locuitor din Cipău, 248.
- Socaci, Luca, locuitor din Cipău, 249.
- Socaci, Marișca, fiica lui Iosiv Socaci, 248.
- Socaci, Oana, fiica lui Iosiv Socaci, 248.
- Socaci, Vasilie, locuitor din Cipău, 250.
- Socaciu, Mitea, locuitor din Sâncraii, 115.
- Socol, Basilie, paroh la Sălcud, 252.
- Sőcs Károl, vicejude, 98.
- Socuțiu, Constantin, văduvul Veronicăi Socuțiu, 125.
- Socuțiu, Ioan, orfanul Veronicăi Socuțiu, 125.
- Socuțiu, Nicolae, orfanul Veronicăi Socuțiu, 125.
- Socuțiu, Petruț, orfanul Veronicăi Socuțiu, 125.
- Socuțiu, Sofia, orfana Veronicăi Socuțiu, 125.
- Socuțiu, Veronica, locuitoare din Abrud, 125.
- Sokeriu, Maria, văduva lui Sokeriu Todor, 288.
- Sokeriu, Todor, locuitor din Bicălatu, 288.
- Solcivai, Teodor, 330.
- Solia, Ioana, văduvă din Micăsasa, 306.
- Solka, Alesiu, locuitor din Muntele Băișorii, 289.
- Solka, Todosia, văduva lui Solka Alesiu, 289.
- Solnai, Gábor, maior, comandant al unei unități de secui, 79.
- Solomon, Ioan, locuitor din Bârgăuș, 296.
- Solomon, Samoilă, locuitor din Lipoveni, 228.
- Solomonian, Gavrilă, locuitor din Chendrea, 164.
- Solyia, Chiriana, văduva lui Solyia Precup, 188.
- Solyia, Ioan, orfanul lui Solyia Precup, 188.
- Solyia, Maria, orfana lui Solyia Precup, 188.
- Solyia, Precup, locuitor din Micoșlaca, 188.
- Someșan, Ana, orfana lui Someșan Georgie, 177.
- Someșan, Georgie, locuitor din Mureș Uioara, 177.
- Someșan, Maria, orfana lui Someșan Georgie, 177.
- Someșan, Precup, locuitor din Cheresteș, 47.
- Soos, insurgent, 244, 246, 247.
- Soporean, Pavel, locuitor din Frata, 258.
- Spaniol, Iacob, locuitor din Noșlac, 186.
- Spălnăcean, Sofia, locuitoare din Luna, 235.
- Spălnăcian, Sofia, locuitoare din Gligorești, 270.
- Spinean, Eva, fiica lui Spinean Onu, 303.
- Spinean, Eva, orfana lui Spinean Onu, 146.
- Spinean, Onu, locuitor din Alecuș, 276.
- Spinean, Onu, locuitor din Blaj, 146.
- Spinean, Onu, locuitor din Blaj, 303.
- Spinean, Vasilie, locuitor din Alecuș, 276.
- Staicu, Vasile, locuitor din Glogoveț, 163, 304.
- Stalin, Iosif Vissarionovici, politician sovietic, 382.
- Stan, Vasilie, locuitor din Șeulia, 254.
- Stana, Todora, văduva lui, Drăgușiu Mecinic, 167.
- Stanciu, Ioan, locuitor din Corna, 232.
- Stancu, Macedon, căzut la Hoghilag, 204.
- Stancu, Makidon, locuitor din Dumbrăveni, 84.
- Staphi, Pauli, insurgent din Hodac, 245
- Stăcalin-Colin, Angela, istoric, 33.
- Stângaciu, Marian, locuitor din Feisa, 282.
- Stângaciu, Marian, locuitor din Șeișa, 116.

- Stânia, Văsălie, locuitor din Pânade, 283.
 Stănilă, Ioan, locuitor din Cheslăr, 281.
 Stean, Petruț, locuitor din Galda de Jos, 217.
 Stenia, Văsălie, locuitor din Pânade, 90.
 Steride, Ioan, fecior din Chesler, 146.
 Stoia, Eva, văduva lui Petruțiu, Dan, 167.
 Stoia, Iuon, a lui Pavel, curator din Oarda de Sus, 339.
 Stoia, Iuon, ctitor din Oarda de Sus, 339.
 Stoian, Ioan, locuitor din Abrud, 125.
 Stoian, Ioan, locuitor din Câmpeni, 234.
 Stoian, Sofia, fiica lui Ioan Stoian, 234.
 Stoian, Sofia, orfana lui Stoian Ioan, 125.
 Stoian, Theodor, locuitor din Lodroman, 88.
 Stoian, Vasilie, locuitor din Lodroman, 88, 89.
 Stoian, Veronica, văduva lui Ioan Stoian, 234.
 Stoica, Ana, văduva lui Stoica Vasiliică, 81.
 Stoica, Archion, locuitor din Lodroman, 305.
 Stoica, Fochiță, țigan din Dumbrăveni, 85.
 Stoica, Nonik, țigan din Dumbrăveni, 85.
 Stoica, Onu, locuitor din Lodroman, 305.
 Stoica, Simion, locuitor din Drașel, 163.
 Stoica, Simion, soldat cu plată, retras, 163.
 Stoica, Vasiliică, locuitor din Bogata, 80.
 Stoika, Ana, văduva lui Stoika Chirilă, 181.
 Stoika, Chirilă, locuitor din Ciuciu, 181.
 Stoika, Georgie, judele din Ciuciu, 181.
 Stoika, Ionisia, văduva lui Stoika Georgie, 182.
 Stoika, Iovu, orfanul lui Stoika Georgie, 182.
 Stoika, Maria, orfana lui Stoika Georgie, 182.
 Stoika, Maria, orfana lui Stoika Mihăilă, 183.
 Stoika, Marișca, văduva lui Stoika Mihăilă, 183.
 Stoika, Mihăilă, locuitor din Cuci, 183.
 Stoika, Paraschiva, orfana lui Stoika Mihăilă, 183.
 Stoika, Theodosia, orfana lui Stoika Chirilă, 181.
 Stoika, Thoader, orfanul lui Stoika Georgie, 182.
 Stoika, Vasilie, orfanul lui Stoika Georgie, 182.
 Stoila, Matei, locuitor din Chirileu, 50.
 Străjan, Iov, sătean din Berghin, 332.
 Strămtu, Iuon, locuitor din Tohan, 76.
 Strete, Ștefan, locuitor din Sânmărtinul de Câmpie, 262, 269.
 Streza, Floarea, văduva lui Șerban Streza, 82.
 Streza, Simion, locuitor din Micăsasa, 306.
 Streza, Șerban, locuitor din Copăcel, 82.
 Sturza, Elisaveta, orfana lui Sturza Iacobiț, 124.
 Sturza, Iacobiț, locuitor din Abrud, 124.
 Sturza, Ioan, orfanul lui Sturza Iacobiț, 124.
 Suan, Georgie, căzut la Ogra, 203.
 Sucaciu, Vasiliu, martor, 97.
 Suci, Simion, locuitor din Lodroman, 305.
 Suci, Sofia, văduva lui Mihály Miclea din Bărăi, 260.
 Suci, Titiana, văduva lui Vasiliică Suci, 237.
 Suci, Todor, locuitor din Balda, 259.
 Suci, Vasiliică, locuitor din Cașva, 237.
 Suci, Ana, văduva lui Suci Login, 186.
 Suci, Chimu, locuitor din Bogata, 81.
 Suci, Dumitru, istoric, 26, 30, 31, 34-36, 38, 55, 57, 60, 62, 64, 65, 69, 82, 83, 94, 100, 107, 109, 111, 123, 143, 158, 205, 326, 341.
 Suci, Ioan, locuitor din Miceștii de Câmpie, 263, 266, 267.
 Suci, Ioan, locuitor din Șard, 224.
 Suci, Iosiv, locuitor din Miceștii de Câmpie, 266.

- Suciu, Iuon, locuitor din Uioara de Sus, 187.
- Suciu, Laurențiu, jude la Bărăbanț, 225.
- Suciu, Login, locuitor din Turdaș, 186.
- Suciu, Luca, locuitor din Miceștii de Câmpie, 263, 266, 267.
- Suciu, Maria, văduva lui Suciu Cimu, 81.
- Suciu, Maria, văduva lui Theodor Suciu, 201.
- Suciu, Mărie, văduva lui Suciu Iuon, 187.
- Suciu, Oana, văduva lui Suciu Simeon, 196.
- Suciu, Onică, locuitor din Lipoveni, 228.
- Suciu, Petru, locuitor din Bărăbanț, 225.
- Suciu, Petru, profesor, 154.
- Suciu, Samfira, văduva lui Vejdean Toader, 84.
- Suciu, Simeon, locuitor din Inoc, 196.
- Suciu, Theodor, locuitor din Șieuț, 201.
- Suciu, Thomas, paroh greco-catolic la Dătășeni, 77.
- Suciu, Vasile, orfanul lui Suciu Simeon, 196.
- Sucu, Ana, soțial lui Cotișel, Ioan, 139.
- Sütő, Crăciun, locuitor din Chimtelnic, 78.
- Sütő, Georgie, locuitor din Voivodeni, 242.
- Sütő, Iacob, orfanul lui Sütő Likă, 78.
- Sütő, Iuon, locuitor din Sâncrai, 115.
- Sütő, Likă, locuitor din Lechința de Mureș, 78.
- Sütő, Marișca, orfana lui Sütő Likă, 78.
- Sütő, Mihály, locuitor din Voivodeni, 242.
- Sütő, Obreje, locuitor din Chimtelnic, 78.
- Sütő, Onoszie, locuitor din Chimtelnic, 78.
- Sütő, Petru, locuitor din Lechința de Mureș, 78.
- Sütő, Rachila, văduva lui Sütő Iuon, 115.
- Sütő, Sandu, locuitor din Sâncrai, 115.
- Sütő, Toader, locuitor din Sâncrai, 115.
- Sütő, Toader, orfanul lui Sütő Likă, 78.
- Sugar, Dochița, văduva lui Toma Plosca din Sărmășel, 260.
- Sulumete Toader, locuitor în Corvinești, 71.
- Sumulian, Maxim, locuitor din Teiuș, 116.
- Sumurducan, Simion, locuitor din Dăbâca, 66.
- Susan Safta, văduva lui Susan Gerogie, 87.
- Susan, George, locuitor din Dârlos, 310.
- Susan, Georgie, locuitor din Dârlos, 87.
- Susana, fiica lui Hațiga din Luncani, 236.
- Suster, Iacob, locuitor din Sâncrai, 115.
- Suta, Ioan, locuitor din Turda, 295.
- Szabloncai Elek, insurgent, 213.
- Szabo, Anica, văduva lui Jurcu Ioan, 146.
- Szabo, Anica, văduva lui Jurcu Ioan, 303.
- Szabo, Anisie, mama lui Szabo Nicolae, 128.
- Szabó Dani, insurgent, 241.
- Szabó, Lajos, căpitan ungar százados, 70, 72, 78, 79, 80, 81, 83, 238, 240, 242, 243.
- Szabo, Nicolae, locuitor din Lupșa, 128.
- Szabo, Nicolae, martor, 128.
- Szabo, Nicolae, paroh din Geoagiu de Sus, 347.
- Szabo, Nicolau, locuitor din Câmpeni, 234.
- Szabó Samu, jude nobiliar la Filipișu Mic, 240.
- Szabo, Simeon, locuitor din Gâlgău, 164.
- Szajka Mihály, locuitor din Onuca, 241.
- Szakalai, Ioan, protopop în Turda, 321-324.
- Szakáts, proprietar din Corna, 232.
- Szalai, N, conducător local maghiar din Cătina, 40.
- Szantó János, locuitor din Nirașteu, 318.
- Szasz, Ana, văduva lui Szasz Ilie, 286.
- Szasz, Ilie, locuitor din Berchieșu, 286.

- Szasz, Iuon, locuitor din Berchieșu, 286.
 Szasz, Kosztan, locuitor din Berchieșu, 286.
 Szasz, Obregie, locuitor din Berchieșu, 286.
 Szász Samu, locuitor din Filipișu Mic, 240.
 Szatmári Sámuel, insurgent din Lipoveni, 228.
 Száva Sándor, conducător militar maghiar, 269.
 Széchenyi István, conte, 7, 13.
 Szekeli, Sara, văduva lui Szekeli Peter, 81.
 Székely Feri, jude la Cămăraș, 256.
 Székely János, 191.
 Szekely, Peter, locuitor din Bogata, 81.
 Szél Mozsés, 311.
 Szeliștianu, Dochia, orfană din Micești, 291.
 Szeliștianu, Georgie, locuitor din Micești, 291.
 Szeliștianu, Petre, orfan din Micești, 291.
 Szeliștianu, Simion, orfan din Micești, 291.
 Szeliștianu, Sofia, orfană din Micești, 291.
 Szentivanyi Moszi, 317.
 Szentkereszt, Zsigmond, baron, 72.
 Szentpáli, Dániel, conducător local maghiar din Boteni, 40
 Szilágy Farkas, istoric, 31, 63.
 Szilágyi, Ionaș, 115.
 Szilágy Lajos, insurgent din Cipău, 251.
 Szilágy Sándor, istoric, 31.
 Szima, Paul, paroh din Spini, 172.
 Szimonethi, Mihail, preot din Crăciunelu de Jos, 304.
 Szivu, Parascheva, văduva lui Szivul Lazăr, 171.
 Szivul, Lazăr, 171.
 Szöcs Farkas, comandant militar maghiar, 265, 267 .
 Szokany, Daniil, paroh din Căpușu de Câmpie, 79.
 Szokol Socol Ioan, paroh din Uriu, 71.
 Sztentsug, Vasile, locuitor din Ighișu Vechi, 299.
 Szuto, Silvestru, locuitor din Borșa, 48.
 Szuts, Ana, locuitoare din Berchieșu, 286.
 Szuts, Ana, văduva lui Szuts Ioan, 176.
 Szuts, Codin, orfanul lui Szuts Ioan, 176.
 Szuts, Ioan, locuitor din Mureș Uioara, 176.
 Szuts, Varvara, orfana lui Szuts Ioan, 176.
- Ș
- Șaguna, Andrei, episcop ortodox, 9, 10, 60, 95, 103, 111, 152, 159, 378.
 Șandor, Toader, țigan din Chintelnic, 78.
 Șandru, Dănilă, locuitor din Șard, 221.
 Șandru, Maria, locuitor din Chirileu, 50.
 Șanta, locuitor din Voivodeni, 242.
 Șelcar, Ion, locuitor din Tordoș, 279.
 Șerb, Georgie, locuitor din Uioara de Sus, 187 .
 Șerb, Manuil, orfanul lui Șerb Georgie, 187.
 Șerb, Mărie, văduva lui Șerb Georgie, 187.
 Șerban, Ana, orfana lui Șerban Oana, 191.
 Șerban, Georgie, locuitor din Lipoveni, 228.
 Șerban, Iuon, locuitor din Subpădure, 252.
 Șerban, Ladislau, paroh din Troița, 367.
 Șerban, Maria, orfana lui Șerban Oana, 191.
 Șerban, Oana, locuitoare din Moldovenești, 191.
 Șerban, Raveca, orfana lui Șerban Oana, 191.
 Șerban, Teodor, paroh din Păsăreni, 366.
 Șerban, Vasilie, orfanul lui Șerban Oana, 191.
 Șeulean, Grigore, locuitor din Balda, 258.
 Șulianu, Oanea, locuitor din Chirileu, 50.
 Șeușan, Alexandru Bela, paroh din Șeușa, 169.
 Șinca, Crăciun, locuitor din Ulieș, 268.
 Șincai, Ioan, jude primar, 112.
 Șipoș, Ana, văduva lui Iuon Șipoș, 248.

Șipoș, Iuon, locuitor din Cipău, 248.
 Șipoș, Iuon, locuitor din Pata, 168.
 Șipoș, Jacob, locuitor din Cipău, 248.
 Șipoș, Marie, văduva lui Șipoș Iuon, 168.
 Șipoș, Niculae, orfanul lui Șipoș Iuon, 168.
 Șipoș, Sia, văduva lui Iacob Șipoș, 248.
 Șirț, Gavrilă, gradist, 145.
 Șofronie, Rodica, istoric, 326.
 Șopterean, Filimon, locuitor din Iclandul Mic, 159.
 Șora, Costan, locuitor din Beica de Jos, 239.
 Șora, Ștefan, preot la Râu Bărbat, 208.
 Șorlea, Precup, locuitor din Dumbrava, 240.
 Ștean, Vasilie, locuitor din Galda de Jos, 216.
 Ștefan, Livius, locuitor din Deac, 204.
 Ștefan, Sonu, locuitor din Lechincioara, 313.
 Ștefan, Theodor, notar în Sâncel, 327.
 Știrb, Danil, locuitor din Buciumi, 68.
 Știrb, Onucă, locuitor din Buciumi, 67, 68.
 Șuluțiu, Simeon, martor, 124.
 Șuluțiu-Sterca, Alexandru, vicar al Silvaniei, episcop unit, 101, 102, 103, 104, 105, 106m 107, 108, 109, 110, 111, 325, 326, 336, 340, 341, 345, 355, 357, 358, 383.
 Șușca, Ioan, locuitor din Lăscud, 251.
 Șușca, Teodor, locuitor din Lăscud, 251.
 Șușman, Ana, văduva lui Șușman Petru, 193.
 Șușman, Ioan, locuitor din Straja, 170.
 Șușman, Marișca, orfana lui Șușman Petru, 193.
 Șușman, Petru, caporal în armata imperială din Straja, 193.
 Șușman, Susana, orfana lui Șușman Petru, 193
 Șușman, Vasilie, orfanul lui Șușman Petru, 193

Șuteu, Iosif, locuitor din Cămăraș, 256.
 Șuteu, Simion, paroh greco-catolic din Tirimioara, 355.

T

Talian, Maria, văduva lui Petru Talian, 207.
 Talian, Petru, locuitor din Fărcădinu de Jos, 207.
 Tamás Tămaș, Georgie, paroh în Deag, 68.
 Tanber, Iacob, locuitor din Tohan, 76.
 Tántz, Mihály, oficial la Gurghiu, 243.
 Tarța, Grigoraș, locuitor din Ghirolt, 39.
 Tămaș, Gafia, soția lui Blanka Iosif, 54.
 Tămaș, Ioan Marc, locuitor din Râu Bărbat, 208.
 Tămaș, Ion, locuitor din Bonț, 88.
 Tămaș, Veronica, văduva lui Tămaș Ion, 88.
 Tămăș, Iliana, văduva lui Tămăș Lup, 88.
 Tămăș, Lup, locuitor din Bonț, 88.
 Tărnovan, Lina, orfana lui Tărnovan Vasilie, 145.
 Tărnovan, Maria, orfana lui Tărnovan Vasilie, 145.
 Tărnovan, Paraschiva, orfana lui Tărnovan Vasilie, 145.
 Tărnovan, Vasilie, locuitor din Blaj, 145.
 Tărnovan, Vasilie, locuitor din Blaj, 303.
 Tătar, Ioan, paroh din Ivănești, 366.
 Tăuneanu, Eva, locuitoare din Glogoveț, 304.
 Tecar, George, protopop, 40, 61.
 Teglaș, Maria, văduva lui Toader Teglaș, 242.
 Teglaș, Toader, locuitor din Toldal, 242.
 Teiușanu, Achim, locuitor din Cricău, 219.
 Tekla, bunica lui Ion Borzeu, 202.
 Telechi, Aviron, avocat, viceprefect și practicant la Tezaurariat, 145.
 Teleki, Jozsef, guvernator, 158.

- Teleki, Laszló, deputat, 155.
- Telița, Iuon, locuitor din Luna, 235.
- Tene, Nechifor, locuitor din Gâmbuț, 132.
- Teodor, Gacia, văduva lui Teodor Todor, 287.
- Teodor, Todor, dascăl în Bicălatu, 287.
- Terek, Dănilă, locuitor din Târnăvioara, 211.
- Terez, Ana, văduvă din Herepea, 278.
- Teuș, Teodor, martor din Valea Hranei, 43.
- Teușa, Leontie, locuitor din Dumbrava, 239.
- Teușan, Iosif, locuitor din Benic, 218.
- Thoader, hornar din Dumbrăveni, 204.
- Thodea, Ioan, orfanul lui Thodea Petru, 182.
- Thodea, Maria, orfana lui Thodea Petru, 182.
- Thodea, Paraschiva, văduva lui Thodea Petru, 182.
- Thodea, Petru, locuitor din Ciuciu, 181, 182.
- Thodea, Theodora, orfana lui Thodea Petru, 182.
- Thodea, Thoma, orfanul lui Thodea Petru, 182.
- Thordre, Marița, văduva lui Vasiliță Ispas din Ulieșu, 256.
- Thorockai Miklós, comite suprem, 159.
- Thurdean, Ana, văduva lui Pușkaș Mihail, 295.
- Tia, Filemon, orfanul lui Tia Vasilie, 193.
- Tia, Iacob, orfanul lui Tia Vasilie, 193.
- Tia, Maria, orfana lui Tia Vasilie, 193.
- Tia, Raveca, văduva lui Tia Vasilie, 193.
- Tia, Vasilie, locuitor din Cicău, 193.
- Tibor, Alexandru, locuitor din Abrud, 123.
- Tibu, Simeon, locuitor din Copsa Mare, 212.
- Tilia, Dinu, locuitor din Feisa, 282.
- Tilia, Dinu, locuitor din Șeișa, 116.
- Timac, Ana, locuitoare din Gaura, 51.
- Timar, Niclai, locuitor din Turdaș, 114.
- Timar, Niculai, locuitor din Tordoș, 279.
- Timbus, Anișca, văduva lui Timbus Ioan, 184.
- Timbus, Gligor, orfanul lui Timbus Ioan, 184.
- Timbus, Ioan, locuitor din Gheja, 183, 184.
- Timbus, Ștefan, orfanul lui Timbus Ioan, 184.
- Timbus, Thănăsie, orfanul lui Timbus Ioan, 184.
- Timoce, Gavrilă, locuitor din Romuli, 203.
- Timoce, Ioana, văduva lui Gavrilă Timoce, 203.
- Tinka, Maxin, orfanul lui Tinka Iuon, 80.
- Tinka, Veszeline, orfana lui Tinka Iuon, 80.
- Tinka, Iuon, locuitor din Căpușu de Câmpie, 79.
- Tioc, Ana, văduva lui Sântion Tioc, 230.
- Tioc, Elena, văduva lui Bistrac Ioan, 139.
- Tioc, Georgie, orfan al lui Tioc Sintion, 139, 230.
- Tioc, Nicolae, fiul lui Sântion Tioc, 230.
- Tioc, Nicolae, jurat al satului Certeje, 138, 140.
- Tioc, Nicolae, orfan al lui Tioc Sintion, 139.
- Tioc, Sântion, locuitor din Certeje, 230.
- Tioc, Sintion, țaran din Certeje, 139.
- Tioc, Teodor, 155.
- Tioc, Todor, 156.
- Tirian, Lazăr, preot, 206.
- Tișe, Kosztan, locuitor din Călacea, 165.
- Tit, Farcaș, preot în Hășdate, 324.
- Titușan, Ion, locuitor din Chendrea, 164.
- Toader Orbu, Dumitru a lui, locuitor din Lipoveni, 228.
- Toader, Ioan, paroh din Tătărlăua, 116.
- Tobias, Ana, locuitoare din Abrud, 126.
- Tobias, Aron, orfanul lui Avisalom Tobias, 124.
- Tobias, Avisalom, locuitor din Abrud, 124.

- Tobias, Avisalom, locuitor din Cămpeni, 234.
- Tobias, Cristina, văduva lui Avisalom Tobias, 234.
- Tobias, Elisaveta, orfana lui Avisalom Tobias, 124.
- Tocaci, Oana, locuitoare din Sâncrai, 115.
- Tocaci, Onu, văduvul Oanei Tocaci, 115.
- Tocaciu, MiIlhăilă, locuitor din Sâncrai, 115.
- Toda, Gheorghe, locuitor din Albac, 145.
- Todea, Iacob, locuitor din Hopârta, 132.
- Todea, Nicolae, preot în Țăpu, 309.
- Todea, Todora, văduva lui Todea Iacob, 132.
- Todor, Constantin, locuitor din Șard 222.
- Todor, Gavrilă, locuitor din Musca, 136.
- Todor, Gligor, locuitor din Bicălatu, 288.
- Todor, Iacob, locuitor din Căpâlna de Jos, 141.
- Todor, Ioan, locuitor din Șard, 222.
- Todor, Iuon, căzut la Teiuș, 214.
- Todor, Marian, locuitor din Fizeș, 164.
- Todor, Nastasie, văduva lui Toma Todor, 202.
- Todor, Toma, locuitor din Monor, 202.
- Todoran, Toma, locuitor din Lunca Târnavei, 118, 283.
- Todoșianu, Dinu, locuitor din Benic, 217
- Togi, Iuon, locuitor din Voivodeni, 242.
- Togi, Susana, văduva lui Iuon Togi, 242.
- Tohoan, Gavrilă, locuitor din Gâlgău, 164.
- Tolciu, Dumitru, locuitor din Călvăsar, 298.
- Tolciu, Ioan, locuitor din Călvăsar, 298.
- Tolciu, Samoilă, locuitor din Călvăsar, 298.
- Toldalagi Mihály, conte, 237, 239.
- Toma, Simioana, văduva lui Marc Nan Simion, 141.
- Toma, Simion, locuitor din Magoș Bârlești, 229.
- Toma, Vasile, curator din Pinticu, 352.
- Tömös, Andrei, preot greco-catolic supleant, 116.
- Tomșa, Toader, locuitor din Budești, 261.
- Tomșe, Iacob, locuitor din Urmeniș, 266.
- Tomșe, Ignat, locuitor din Budești, 267.
- Tomșe, Ioan, locuitor din Urmeniș, 266.
- Tomșe, Toader, locuitor din Budești, 267.
- Tomuțu, Sandu, locuitor din Soroștin, 309.
- Topârceanu, Nicolae Filip, locuitor din Moicești, 225.
- Topor, Floarea, văduva lui Vasiliță Topor, 242.
- Topor, Vasiliță, locuitor din Voivodeni, 242.
- Tordici Gergely, 133.
- Torju, Petruț, locuitor din Galda de Jos, 215.
- Tork Gergely, locuitor din Hodaja, 72.
- Török Ana, văduvă din Cig, 169.
- Török Károly, comandant militar maghiar, 65.
- Török, Maței, locuitor din Călăcea, 165.
- Török Peter, investigator, 173.
- Török Szimion, locuitor din Călăcea, 165.
- Török, Ștefan, locuitor din Dumbrăveni, 204.
- Torsai Gergely, comandant militar maghiar, 277.
- Toth, Arithon, orfanul lui Toth Simeon, 189.
- Toth, Maria, văduva lui Toth, Simeon, 189.
- Toth, Simeon, locuitor din Micoșlaca, 189.
- Toth, Varvara, orfana lui Toth Simeon, 189.
- Trestian, Grigore, locuitor din Chendrea, 164.
- Trestian, Indrei, locuitor din Chendrea, 164.
- Trif, George, preot din Săcălășeni, 336.
- Trif, George, preot în Săcălășeni, 57.
- Trif, Iacob, locuitor din Gâmbuș, 132.

- Trif, Marișca, văduva lui Trif Nuț, 57.
 Trif, Mira, văduva lui Simeon Trif, 244.
 Trif, Nuț, locuitor din Săcălășeni, 57.
 Trif, Onu, locuitor din Lodroman, 305.
 Trif, Petru, fecior din Gâmbuț, 132.
 Trif, Sandu, locuitor din Gâmbuț, 132.
 Trif, Simeon, locuitor din Suseni, 244.
 Trif, Vasilie, locuitor din Gâmbuț, 133.
 Trif, Vila, locuitor din Frata, 258.
 Trifal, Alexe, locuitor din Moardăș, 75.
 Trifan, David, locuitor din Moardăș, 75.
 Trifan, Mitrofan, ctitor din Hăpria, 332.
 Trifan, Timotei, locuitor din Bărâi, 260.
 Triff, Alexie, jude la Galda de Jos, 217.
 Triff, David, martor, 93.
 Triff, Dinu, preot la Galda de Jos, 217.
 Triff, Mihăilă, locuitor din Luduș, 78.
 Triff, Nikulaie, orfanul lui Triff Mihăilă din Luduș, 79.
 Triff, Vasilikă, orfanul lui Triff Mihăilă din Luduș, 79.
 Triffu, Vasilie, paroh din Lodroman, 89.
 Trifu, Condrate, locuitor din Bărâi, 94.
 Trifu, Iuon, locuitor din Galda de Jos, 216.
 Trifu, Vasilie, preot din Hususău, 282.
 Trihon, Gligor, locuitor din Hususău, 282.
 Trișcaș, Todor, locuitor din Feldru, 201.
 Triteanu, Aftenie, locuitor din Bărăbanț, 214.
 Triteanu, Sofia, văduva lui Aftenie Triteanu, 214.
 Troțki, Lev Davidovici, revoluționar bolșevic, 382.
 Trufna, Gligor, locuitor din Tătărlăua, 116.
 Truța, Onu, locuitor din Sălcud, 252.
 Truțiu. Oana, văduva lui Truțiu Vasilică, 288.
 Truțiu, Todor, locuitor din Băișoara, 288.
 Truțiu, Todosia, văduva lui Truțiu Todor, 288.
 Truțiu, Vasilică, locuitor din Băișoara, 288.
 Tütö, Maria, văduva lui Tütö Mihai, 115.
 Tütö, Mihai, locuitor din Sâncrai, 115.
 Tufa, Gligor, locuitor din Tătărlăua, 284.
 Tulai, Maria, locuitoare din Luna, 235.
 Tulai, Maria, locuitoare din Luna, 270.
 Tura, Nicolae, locuitor din Roșia Montană, 121.
 Tura, Nicolae, martor, 121.
 Turc, Theodor, paroh la Sărmașu, 259.
 Turc, Toagyer, locuitor din Gârbău, 165.
 Turc, Vasilie, preot la Sărmașu, 259.
 Turcu, Ambrosiu, dascăl din Bărâi, 93, 94.
 Turcu, Maria, orfana lui Turcu Todor, 194.
 Turcu, Rosalia, văduva lui Turcu Todor, 194.
 Turcu, Ștefan, locuitor din Loagăr, 85.
 Turcu, Thodor, orfanul lui Turcu Todor, 194.
 Turcu, Todor, militar în armata imperială, 193.
 Turcu, Vasilie, teolog absolut, protopop, 93, 94, 95.
 Turi, Pál, căpitan, 258.
 Turian, Timofie, locuitor din Gârbău, 165.
 Turian, Vasilie, locuitor din Gârbău, 165.
 Turk, Gligor, locuitor din Șăușa, 72.
 Turk, Neculae, locuitor din Șăușa, 73.
 Turk, Palaghia, văduva lui Turk Gligor, 73.
 Turk, Veronica, văduva lui Turk Neculae, 73.
 Turkus, Gligor, locuitor din Berchieșu, 286.
 Tustyai, Bizantie, locuitor din Tuștea, 208.
 Tușan, Vasilie, locuitor din Țaga, 140.
 Tușineanu, Dumitru, locuitor din Șopteriu, 265, 266.
 Tutula, Vasile, istoric, 31, 65, 129, 229.
 Tyetyan, Grigore, locuitor în Corvinești, 71.
 Tyfor, Solomonian, locuitor din Gâlgău, 164.
 Tyoba, Irina, văduva lui Tyoba Jozzip, 92.
 Tyoba, Jozzip, locuitor din Morlaca, 92.
 Tyra, Vasilie, locuitor din Tihău, 165.

Ț

- Țăran, Vasile, locuitor din Ighiu, 220.
 Țăranu, Samfira, văduva lui Golgoț Maxim, 123.
 Țăranu, Zaharia, locuitor din Topârcea, 302.
 Țărlea, Mihail, paroh din Teiuș, 370.
 Țicudean, Dumitru, locuitor din Valea Sasului, 284.
 Țiganu, Crăciun, locuitor din Ulieș, 268.
 Țiganu, Georgie, muzicant din Uioara de Sus, 188.
 Țiglolean, Constantin, locuitor din Ulieș, 268.
 Țira, Iftimie, locuitor în Corvinești, 71.
 Țițu, Toma, locuitor din Iclandu Mare, 84.
 Țonu, Bogdan, locuitor din Delenii, 205.

U

- Ucenicu, Moisi, căzut la Dumbrăveni, 204.
 Ucenicu, Nicolae, căzut la Dumbrăveni, 204.
 Udrea, Ambrozie, locuitor din Galda de Jos, 216.
 Udrea, Elena, locuitoare din Luncani, 236.
 Udrea, Elena, văduvă din Grind, 272.
 Udrea, Maria, orfana văduvei Udrea Elena, 272.
 Udrea, Mărie, fiica Elenei Udrea, 236.
 Udrea, Mitru, fiul Elenei Udrea, 236.
 Udrea, Mitru, orfan al văduvei Udrea Elena, 272.
 Udrea, Nechita, fiul Elenei Udrea, 236.
 Udrea, Nechita, orfan al văduvei Udrea Elena, 272.
 Udrea, Nuțiu, orfan al văduvei Udrea Elena, 272.
 Udrea, Nuțu, fiul Elenei Udrea, 236.
 Ugron, István, locuitor din Năsal, 52, 53.
 Uilăcanu, Toader, locuitor din Delureni, 265.

- Uleșan, Mihály, locuitor din Voivodeni, 242.
 Uleșan, Zsuzsi, văduva lui Mihály Uleșan, 242.
 Ungur, Sandu, locuitor din Sâncrai, 115.
 Ungurușan, János, locuitor din Chețiu, 47.
 Urban, Karl von, ofițer, general austriac, 48, 55, 95, 162, 172, 173, 174, 259, 292, 341, 342, 384, 385.
 Urechea, Lazăr, 342.
 Urs, Petre, locuitor din Gaura, 51.
 Urs, Simion, locuitor din Turdaș, 113, 279.
 Urs, Zachei, locuitor din Moardăș, 75.

V

- Vadasdi, Péter, locuitor din Suseni, 244.
 Vaida, Aurel, istoric, 54.
 Vaida, Iuonuțiu, locuitor din Muntele Băișorii, 289.
 Vaidașegan, Ana, orfana lui Vaidașegan Obreje, 185.
 Vaidașegan, Gavrilă, orfanul lui Vaidașegan Obreje, 185.
 Vaidașegan, Ioan, orfanul lui Vaidașegan Obreje, 185.
 Vaidașegan, Maria, orfana lui Vaidașegan Obreje, 185.
 Vaidașegan, Obreje, locuitor din Noșlac, 185.
 Vajda, Iosif, paroh din Popteleac, 168, 169, 173.
 Vajka, Onu, locuitor din Galtiu, 215.
 Vale, Grigore, locuitor din Ciocmani, 55.
 Valea, Simion, preot la Balda, 258.
 Valea, Vasiliu, locuitor din Ulieș, 268.
 Valerianu, Gregorie, 332.
 Vance, Costan, martor, 54.
 Varadi Ignath, comandant al trupelor maghiare, 79.
 Varadi, Iuon, militar din Dumbrava 191, 192.

- Varadi, Iuon, orfanul lui Varadi Iuon, 192.
- Váradi László, insurgent, 222.
- Varadi, Maria, orfana lui Varadi Iuon, 192.
- Varan, Simeon, locuitor din Gâlgău, 164.
- Varațianu, căpitan, președintele comisiei edilitare din Năsăud, 341.
- Varga, Georgie, orfanul lui Varga Michail, 186.
- Varga, Maria, mama lui Varga Michail, 186.
- Varga, Maria, orfana lui Varga Michail, 186.
- Varga, Niția, orfana lui Varga Michail, 186.
- Varga, Pelagia, văduva lui Varga Michail, 186.
- Varga, Attila, istoric, 31, 49, 153, 157.
- Varga, Dancu, țigan din Chimtelnic, 78.
- Varga, Ioan, orfanul lui Varga Samoilă, 184.
- Varga, Luza, locuitor din Chendrea, 164.
- Varga, Maria, orfana lui Varga Samoilă, 184.
- Varga, Michail, locuitor din Noșlac, 186.
- Varga, Oana, orfana lui Varga Samoilă, 184.
- Varga, Onu, locuitor din Galda de Jos, 216.
- Varga, Petru, țigan din Chimtelnic, 78.
- Varga, Samoilă, locuitor din Noșlac, 184.
- Varga, Thoma, locuitor din Chendrea, 164.
- Varga, Vasilie, locuitor din Galda de Jos, 216.
- Vargă, Ștefan, martor din Valea Hranei, 43.
- Vargo, Bika, locuitor din Ațintișu, 182.
- Vargo, Nicolae, orfanul lui Vargo Bika, 183.
- Vargo, Vasilica, orfana lui Vargo Bika, 183.
- Varna, Marian, paroh greco-catolic din Iclod, 131.
- Varodi, Veronica, văduva lui Șandor Toader, 78.
- Varză, Ilie, locuitor din Lunca, 305.
- Vasici, Pavel, 142.
- Vasii, Mihai, locuitor din Bucova, 206.
- Vasii, Zsuzsa, văduva lui Mihai Vasii, 206.
- Vasilie, fiul văduvei Samfira din Zlatna, 233.
- Vasilie, Ioan, locuitor din Tăuni, 284.
- Vasilie, Ioan, locuitor din Tăuri, 118.
- Vasilie, locuitor din Valea Sasului, 113.
- Vass Samu, conte maghiar, 40, 41.
- Vasvari Pál, comandant ungar, 145.
- Vața, Dumitru, 330.
- Văcar, Partenie, locuitor din Suci de Sus, 118.
- Văcariu, Ana, locuitoare din Sâncrai, 115.
- Vâlcu, Ilina, văduva lui Vâlcu Simion, 304.
- Vâlcu, Simion, locuitor din Glogoveț, 304.
- Vânătoru, Elenuța-Mărioara, istoric, 123.
- Vânătoru, Viorel, istoric, 123.
- Vârcu, Măriuța, văduva lui Vârcu Petru, 87.
- Vârcu, Petru, locuitor din Dârlos, 87.
- Vârva, Chirilă, locuitor din Galda de Jos, 217.
- Vârva, Mihail, martor, 40.
- Văsii Pânzaru, Gligor, locuitor din Dârlos, 87.
- Vătafu, Ioan, locuitor din Ighișu Vechi, 298.
- Vedean, Teodora, mama lui Gate Ilie, 49.
- Vejdean, Toader, locuitor din Iclandu Mare, 84.
- Velcherean, Aron, locuitor din Tușin, 262, 264.
- Velchereanu, Fina, locuitoare din Sârmașu, 259.
- Velica, Theodor, paroh la Bărăbanț, 225.
- Velici, căpitan, 192.

- Velies, Carol, 145.
- Velisa, Szivu, locuitor din Lunca, 305.
- Ventilă, Nastasia, văduva lui Ventilă Simion, 288.
- Ventilă, Simion, locuitor din Băișoara, 288.
- Verde, Tănăsie, locuitor din Micoșlaca, 188.
- Veres, insurgent, 239.
- Vereș, Mihai, locuitor din Panticeu, 165.
- Verzariu, Gafti, văduva lui Petru Verzariu, 234.
- Verzariu, Petre, locuitor din Abrud, 125.
- Verzariu, Petru, locuitor din Cămpeni, 234.
- Verzei József, insurgent, 240.
- Vesa, Pavel, istoric, 31, 111.
- Vescan, Teodor, preot în Băbdiu, 57.
- Veselie, Gligor, locuitor din Dârlos, 87.
- Veselie, Oana, văduva lui Veselie Gligor, 87.
- Vesinca, Sofia, soția lui Ciora Iosif, 121.
- Vespremian, Vasile, asesor și inspector în districutul Blajului, 97.
- Vestony, Angel, locuitor din Bucova, 206.
- Vestremian, Vasile, locuitor din Crăciunelu de Jos, 136, 304.
- Vețe, Samoilă, birău la Ogra, 252.
- Vezui, Ignat, locuitor din Musca, 137.
- Vezui, Ioan, locuitor din Musca, 136, 137.
- Vezui, Simioana, soția lui Ignat Ionuț, 137.
- Vezui, Thoma, locuitor din Musca, 136.
- Vici, Vasilie, preot în Nirașteu, 317, 318.
- Viciu, Vasile, paroh din Ungheni, 366.
- Vics, Georgie, paroh greco-catolic din Agrișteu, 350, 352.
- Vicu, Georgie, preot în Agrișteu, 311.
- Vig, Oana, orfana lui Vigh Simion, 182.
- Vig, Theodosia, văduva lui Vigh Simion, 182.
- Vig, Vasilie, orfanul lui Vigh Simion, 182.
- Vigh, Simeon, păstor din Ciuciu, 181, 182.
- Vijka, Toma, locuitor din Galtiu, 215.
- Vinci, Ioan, locuitor din Soroștin, 119, 309.
- Vințianu, Georgiu, locuitor din Lipoveni, 228.
- Vircu, Petru, Dârlos, locuitor din Dârlos, 310.
- Virdeu, Petru, căzut la Ogra, 203.
- Virzi, Lajos, locuitor din Cipău, 248.
- Visoi, Vasile, locuitor din Lodroman, 305.
- Vitcu, Ileana, văduva lui Vitcu Simion, 164.
- Vitcu, Simion, locuitor din Glogovăț, 164.
- Vitez, Iosif, locuitor din Vințu de Jos, 226.
- Vlad, Ioan, grănicer, 212.
- Vlad, Iovu, locuitor din Bârghiș, 296.
- Vlad, Simeon, locuitor din Cămărașu, 257.
- Vlada, Georgie, fiul lui Vlada Georgie, 195.
- Vlada, Georgie, locuitor din Cornești, 195.
- Vlada, Ioan, fiul lui Vlada Georgie, 195.
- Vlada, Vasilie, fiul lui Vlada Georgie, 195.
- Vlaic, Pintilie, locuitor din Dumbrava, 239.
- Vlajе, Ioan, locuitor din Dăbâca, 66.
- Vlajе, Mărie, văduva lui Vlajе Ioan, 66.
- Vlas, Ana, văduva lui Vlas Lazăr, 292.
- Vlas, Dochia, văduva lui Vlas Vasilie, 292.
- Vlas, Ilie, orfanul lui Vlas Vasilie, 292.
- Vlas, Iosiv, orfanul lui Vlas Vasilie, 292.
- Vlas, Iuon, locuitor din Chimtelnic, 78.
- Vlas, Lazăr, locuitor din Lita, 292.
- Vlas, Nicolae, orfanul lui Vlas Vasilie, 292.
- Vlas, Pascu, orfanul lui Vlas Vasilie, 292.
- Vlas, Todor, locuitor din Lita, 292.
- Vlas, Vasilie, locuitor din Lita, 292.
- Vlasa Laszlo, Samuel, protopop de Poșaga, 327.
- Vlasa, Mihăilă, locuitor din Dumbrava, 239.
- Vlassa Laszlo, Samuel, protopop, 329, 330.
- Vlassa, Ilie, parohul din Unirea, 196.

Vlăduț, Cătălina, văduva lui Vlăduț Ioan, 87.

Vlăduț, Ioan, căzut la Ogra, 203.

Vlăduț, Ioan, locuitor din Dârlos, 87, 310.

Vlăduțiu, Ioan, capelanul greco-catolic din Cluj, 94, 95.

Vlăduțiu, Nicolae, prefect, 119, 121, 145.

Vodă, Georgie, paroh greco-catolic din Vajdei, 70.

Vodă, Todor, locuitor din Idandă Mare, 84.

Voevod, Dănilă, martor, 93.

Voevod, Sandu, locuitor din Bărai, 94.

Voevod, Toader, martor, 93.

Voevod, Togyas, locuitor din Bărai, 94.

Voin, Georgie, paroh la Șerel, 208.

Voin, Petru, paroh la Valea Lupului, 210.

Vukovics, Sabbas, vicecomite al Timișului, 154.

Vulcan, Samoil, locuitor din Vad, 70.

Vulea, Ana, văduva lui Vaida Iuonuțiu, 289.

Vulea, Gligor Zurai, locuitor din Muntele Băișorii, 289.

Vulea, Irimie, locuitor din Muntele Băișorii, 288.

Vulea, Măriuța, văduva lui Vulea Irimie, 289.

Vulea, Pavel, locuitor din Muntele Băișorii, 289.

W

Wass, locuitor din Tiur, 288.

Weik, Vasile, locuitor din Axente Sever, 212.

Wesséleny Miklós, baron, 101, 110, 160.

Widán, János, locuitor din Chețiu, 47.

Widán, Petru, locuitor din Chețiu, 47.

Windischgrätz, Alfred, feldmareșal austriac, 13, 14, 100, 173.

Wiski, Ferenc, prim-jude loțșitor, 159.

Witályos Áron, insurgent, 259.

Wohlgemuth, Ludwig von, guvernator al Transilvaniei, 58, 60, 92, 144, 200, 384.

Z

Zachei, Dănilă, locuitor din Moardăș, 75.

Zachei, Gavrilă, locuitor din Jacul Român, 212.

Zachiesan, Niculae, grănicer din Porumbacu de Sus, 213.

Zaharie, Samuilă, 350.

Zaikony, Samfira, văduva lui Ștefan Zaikony, 239.

Zaikony, Ștefan, locuitor din Ostrov, 239.

Zapa, Crăciun, paroh la Lunca Cemii, 209.

Zay Károly, conte, 17.

Zbuce, Ana, văduva lui Zbuce Lup, 92.

Zbuce, Lup, locuitor din Morlaca, 92.

Zeic, Alexander, preot la Boteni, 255.

Zeik Antal, locuitor din Vințu de Jos, 226.

Zeik László, comandant al secuirilor, 80.

Zerieș, Eva, văduva lui Zerieș Văsălie, 90.

Zerieș, Văsălie, locuitor din Pânade, 90.

Zilai N., comandant al unei unități de secui, 79.

Zoica, Ioan, locuitor din Roșia Montană, 120.

Zseller, Györgye, locuitor din Gârbău, 165

Zsian, Petru, locuitor din Straja, 170.

Zsomborna, Ioan, locuitor din Chendrea, 164.

Zsuzsi, văduva lui Șanta din Voivodeni, 242.

Zugrav, Axenie, văduva lui Zugrav Vasilie, 185.

Zugrav, Gavrilă, văduva lui Zugrav Vasilie, 185.

Zugrav, Vasilie, locuitor din Hopârta, 184.

Zyik Jozseff, locuitor din Turda, 194.

INDICE TOPONIMIC*

A

- Abrud**, or., jud. Alba, 74, 120, 121, 123, 124, 125, 126, 137, 139, 140, 141, 145, 155, 156, 158, 195, 228, 230, 231, 233, 234.
- Abuș**, s., com. Mica, jud. Mureș, 212, 340.
- Adămuș**, s., com., jud. Mureș, 274, 275.
- Adrian**, s., com. Gurghiu, jud. Mureș, 238.
- Adrianu Mare**, s., com. Gălești, jud. Mureș, 372.
- Agărbiciu**, s., com. Axente Sever, jud. Sibiu, 357, 358, 368.
- Agrîș**, s., com., jud. Cluj, 285.
- Agrîșteu**, s., com. Bălăușeri, jud. Mureș, 204, 311, 350, 352.
- Aiud**, mun., jud. Alba, 31, 88, 133, 134, 193, 216, 217, 218, 219, 223, 225, 276, 277, 305, 307, 308, 345, 346, 347, 370.
- Aiudul de Sus**, s. ap. or. Aiud, jud. Alba, 346, 347, 370.
- Alba Iulia**, mun., jud. Alba, 21, 30, 75, 76, 81, 82, 83, 108, 119, 121, 122, 123, 143, 145, 150, 158, 162, 167, 168, 169, 170, 176, 180, 185, 186, 188, 195, 198, 200, 207, 213, 215, 219, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 230, 231, 250, 251, 306, 329, 333, 337, 345, 346, 352, 354.
- Alecus**, s., com. Șona, jud. Alba, 133, 276, 277, 369, 370.
- Ampoița**, s., com. Meteș, jud. Alba, 136, 221, 304.
- Apahida**, com., jud. Cluj, 122.

- Apalina**, aparține de or. Reghin, jud. Mureș, 372.
- Apoldul de Sus**, s., com., jud. Sibiu, 302.
- Arad**, mun, jud. Arad, 31, 111, 209, 210, 345.
- Arcuș**, s., com., jud. Covasna, 325, 357.
- Arieșu de Câmpie**, s., com. Ardușat, jud. Maramureș, 335.
- Arieșu de Pădure**, s., com. Satulung, jud. Maramureș, 333.
- Ariniș**, s., com., jud. Maramureș, 147.
- Arpașu de Jos**, s., com., jud. Sibiu, 88.
- Așel**, s., com., jud. Sibiu, 326, 327.
- Așintișu**, com., jud. Mureș, 182.
- Axente Sever**, s., com., jud. Sibiu, 212.
- Azinip**, com., jud. Alba, 185, 187.

B

- Baciu**, com., jud. Cluj, 95.
- Baia de Arieș**, or., jud. Alba, 329.
- Baia de Criș**, com., jud. Hunedoara, 123.
- Baia Mare**, mun, jud. Maramureș, 43, 52, 54, 56.
- Balda**, s., com., jud. Mureș, 258.
- Band**, s., com., jud. Mureș, 364, 366.
- Baru Mare**, s., com. Baru, jud. Hunedoara, 206.
- Bazna**, s., com., jud. Sibiu, 77, 211, 212.
- Băbdiu**, s., com., jud. Cluj, 57.
- Băcia**, s., com., jud. Hunedoara, 206.
- Bădeni**, s., com. Moldovenești, jud. Cluj, 346, 190, 191, 194, 195.

* Indice toponimic întocmit de: Mádly Loránd, Daniela Deteșan, Diana Covaci, Ioana Bonda, Vasilica Cristea, Otilia Urs, Cecilia Cârja, Oana Habor.

- Bădești**, s., com., jud. Cluj, 46.
- Băgaciu**, s., com., jud. Mureș, 357, 358, 361.
- Băile Saline ale Uioarei vezi Ocna Mureș.*
- Băișoara**, s., com., jud. Cluj, 288, 290, 327, 330, 375.
- Băița de sub Codru**, s., com., jud. Mureș, 160.
- Băița-Chireu**, s., com., jud. Cluj, 71.
- Băiuț**, s., com., jud. Maramureș, 348.
- Bălcaciu**, s., com. Jidvei, jud. Alba, 361.
- Bălgrad vezi Alba Iulia.*
- Bărăbanț**, loc. comp. mun. Alba Iulia, jud. Alba, 112, 213, 116, 215, 220, 222, 225, 232, 332.
- Bărăi**, s., com. Căianu, jud. Cluj, 93, 260.
- Băsești**, com., jud. Maramureș, 160
- Bârcea Mare**, s., com., jud. Hunedoara, 356.
- Bârghiș**, s., com., jud. Sibiu, 296.
- Bârsău Mare**, s., com., jud. Sălaj, 376.
- Beclean**, or., jud. Bistrița-Năsăud, 202.
- Beica de Jos**, s., com., jud. Mureș, 238, 373.
- Beica de Sus**, s., com., jud. Mureș, 373.
- Beldiu**, s., com., jud. Alba, 346.
- Benești**, s., com., jud. Sibiu, 296.
- Bonic**, s., com. Galda de Jos, jud. Alba, 215, 217, 236.
- Berchez**, s., com., jud. Maramureș, 50, 57.
- Berchieșu**, s., com. Frata, jud. Cluj, 260, 286, 287, 290, 327, 328, 330.
- Berghin**, s., com., jud. Alba, 332, 337, 369.
- Berința**, s., com. Copalnic-Mănăștur, jud. Maramureș, 348, 349.
- Berlin**, cr., Germania, 13.
- Bernadea**, s., com., jud. Mureș, 369.
- Bia**, s., com., jud. Alba, 90.
- Bicălatu**, s., com., jud. Cluj, 287, 288, 290.
- Bichiş**, s., com., jud. Mureș, 277, 278.
- Biertan**, com., jud. Sibiu, 326, 327.
- Biia**, s., com. Șona, jud., Alba, 280, 283, 361, 362.
- Birtiş**, s., com. Vața de Jos, jud. Hunedoara, 134.
- Bistra**, s., com., jud. Alba, 156, 229, 230.
- Bistrița**, mun., jud. Bistrița-Năsăud, 261, 267, 347
- Blaj**, or. jud. Alba, 8-10, 22, 24, 33, 40, 55-57, 61, 62, 69, 90, 91, 95, 101, 102, 108, 113, 132, 135, 145, 146, 152, 156, 159, 161, 170, 172, 177, 179, 181, 190, 209, 211, 212, 268, 269, 273, 280, 283, 284, 298, 302, 303, 306, 307, 314, 317, 324, 330, 331, 338, 339, 345, 367.
- Blăjel**, s., com., jud. Sibiu, 275.
- Boarta**, s., com., jud. Sibiu, 297, 298.
- Bobohalma**, s. ap. or. Târnăveni, jud. Mureș, 331, 332, 369.
- Bogata**, s., com., jud. Mureș, 78, 80, 81, 250, 371.
- Bogata de Mureș vezi Bogata.*
- Bogatu Român**, s., com. Păuca, jud. Sibiu, 307.
- Boholț**, com., jud. Brașov, 161.
- Boian**, s., com., jud. Cluj, 270, 272.
- Boiani**, s., com., jud. Sibiu, 186.
- Boiereni**, s., com., jud. Maramureș, 348, 349.
- Boița**, s., com., jud. Sibiu, 205, 206.
- Boiu Mare**, s., com., jud. Maramureș, 51.
- Bolintineni**, s., com. Păsăreni, jud. Mureș, 312, 363, 366
- Bonț**, s., com., jud. Cluj, 88.
- Bonțida**, s., com., jud. Cluj, 48.
- Borșa**, s., com., jud. Cluj, 48.
- Borzești**, s., com. Iara, jud. Cluj, 375.
- Boteni**, s., com. Mociu, jud. Cluj, 40, 255, 260.
- Bozânta Mare**, s., com. Recea, jud. Maramureș, 373.
- Bozed**, s., com. Râciu, jud. Mureș, 363, 366.

Bozeni, s., com. Livezeni, jud. Mureș, 364, 366.

Boziaș, s., jud. Mureș, 273, 274.

Bozieș, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 46, 47.

Brad, or., jud. Hunedoara, 120, 123, 144, 233.

Bratislava, or., Slovacia, 6.

Brașov, mun., jud. Brașov, 30, 34, 154, 210.

Braișoru, s., com. Sâncraiu, jud. Cluj, 93, 374.

Breaza, s., com. Lisa, jud. Brașov, 238.

Breaza, s., com., jud. Mureș, 372.

Brebeni, s., com. Cernești, jud. Maramureș, 347, 349.

Brebi, com., jud. Sălaj, 169.

Bretea, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 46.

Bucerdea Grânoasă, com., jud. Alba, 187.

Bucium, s., com. Șomcuta Mare, jud. Maramureș, 335.

Buciumi Munte, s., com., jud. Alba, 121, 122.

Buciumi, s., com., jud. Sălaj, 67.

Bucium-Sașa, s., com. Bucium, jud. Alba, 142, 231.

Bucova, s., com. Băuțar, jud. Caraș-Severin, 206.

București, mun., 26, 28, 30, 31, 32, 35, 36, 38, 49, 54, 57, 64, 85, 140, 143, 144, 145, 157, 276, 326.

Budacu de Sus, s., com. Dumitrița, jud. Bistrița-Năsăud, 343, 372.

Buda vezi **Budapesta**.

Budapesta, or., Ungaria, 5-12, 15, 17, 20, 21, 27, 31, 56, 63, 86, 100, 102, 103, 106, 107, 148, 150, 152, 153, 154, 302.

Budești, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 261, 267, 372.

Buia, s., com., jud. Sibiu, 295, 297.

Bunila, s., com., jud. Hunedoara, 206.

Buru, s., com., jud. Cluj, 287.

Buteasa, s., com. Șomcuta Mare, jud. Maramureș, 51, 333.

Buzd, s., com. Brateiu, jud. Sibiu, 326, 357.

C

Cacova Ierii, s., com. Iara, jud. Cluj, 285, 290, 328, 330.

Cașva, s., com. Gurghiu, jud. Mureș, 237, 373.

Catalina / Coltău, s., com., jud. Maramureș, 170.

Cavnic, or., jud. Maramureș, 43, 347.

Cavnicu de Jos vezi **Cavnic**.

Căcuciu, s., com. Beica de Jos., jud. Mureș, 373.

Călacea, com., jud. Sălaj, 165.

Călata, s., com., jud. Cluj, 91.

Călvăsar, s., com., jud. Sibiu, 297.

Cămăraș, s., com., jud. Cluj, 140, 235, 255, 256, 270.

Câmpeni, s., com., jud. Alba, 141, 155, 156, 234.

Câmpia Turzii, mun, jud. Cluj, 235.

Căpâlna de Jos vezi **Căpâlna**.

Căpâlna, s., com. Jidvei, jud. Alba, 14, 141, 142, 280, 281, 362.

Căprioara, com., jud. Cluj, 165.

Căptâlan, s., com. Noșlac, jud. Alba, 181, 182, 358, 361, 370, 371.

Căpușu de Câmpie, s., com., jud. Mureș, 79, 80, 98.

Căpușu Mare, s., com. Căpuș, jud. Cluj, 371.

Cărpiniș, s., com. Roșia Montană, jud. Alba, 141, 232.

Cătina, s., com., jud. Cluj, 40, 93, 260.

Ceanu Mare, s., com., jud. Cluj, 136.

Ceașu de Câmpie, s., com., jud. Mureș, 312, 366.

- Cecălaca**, s., com., Așintiș, jud. Mureș, 180.
- Cenade**, s., com., jud. Alba, 218, 284, 368, 369.
- Cerbu**, s., com. Bucium, jud. Alba, 138, 144.
- Cerghid**, s., com. Ungheni, jud. Mureș, 318, 354, 355.
- Cerghizel**, s. ap. or. Ungheni, jud. Mureș, 344.
- Cernăuți**, or., Ucraina, 21.
- Cernești**, s., com., jud. Maramureș, 43, 347, 349.
- Cernuc**, s., com. Gârbou, jud. Sălaj, 336, 337, 350.
- Certege**, s., com., jud. Alba, 138, 139, 230.
- Certeje vezi Certege.*
- Cetan**, s., com., jud. Cluj, 48.
- Cetea**, s., com. Galda de Jos., jud. Alba, 217.
- Ceuș**, s., com. Mica, jud. Mureș, 363.
- Cheia**, com., jud. Cluj, 189, 192.
- Chendrea**, com., jud. Sălaj, 164.
- Chendremal**, s., com., jud. Sălaj, 45.
- Chendul Mic**, s., com. Bălăușeri, jud. Mureș, 311, 204.
- Chesler**, s., com. Micăsasa, jud. Sibiu, 146, 280, 281.
- Cheța**, s., com., jud. Mureș, 277, 278
- Chețani vezi Cheța.*
- Chețiu**, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 46
- Chibed**, s., com., jud. Mureș, 363.
- Chiheru de Sus**, s., com. Chiheru de Jos, jud. Mureș, 373.
- Chiiasa de Sus**, s., com., jud. Sibiu, 369.
- Chimitelnic**, s., com., jud. Mureș, 73, 78, 81, 182, 183.
- Chinceș**, s., com. Gurghiu, jud. Mureș, 147, 253, 277, 373.
- Chirileu**, s., com. Sânpaul, jud. Mureș, 50, 272, 274, 309, 318, 354, 355, 370.
- Chișinău**, or. Republica Moldova, 21.
- Cicău**, com., jud. Alba, 192, 193.
- Ciceu-Mihăiești**, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 47.
- Cig**, com., jud. Sălaj, 169.
- Cigmău**, s., com., jud. Hunedoara, 137.
- Ciocmani**, s., com., jud. Sălaj, 55.
- Ciolt**, s., com. Șomcuta Mare, jud. Maramureș, 333.
- Cipău**, s., com. lernut, jud. Mureș, 247, 318, 369, 331, 332.
- Cisnădie**, or., jud. Sibiu, 113.
- Cistei**, s., com. Mihalț, jud. Alba, 180, 370, 371
- Cisteiu de Mureș**, sat ap. or. Ocna Mureș, jud. Alba, 179, 180, 188, 359, 361
- Ciucea**, s., com., jud. Cluj, 295
- Ciugud**, s., com. Unirea, jud. Alba, 162, 192, 196, 337, 338, 346, 347.
- Ciugudu de Jos vezi Ciugud.*
- Ciugudu de Sus vezi Ciugud.*
- Ciula Mare**, s., com. Răchitova, jud. Hunedoara, 207.
- Ciumăfaia**, com., jud. Cluj, 162.
- Ciumbrud**, s., com., jud. Alba, 114, 135, 147, 179, 308, 371.
- Ciurila**, s., com., jud. Cluj, 323, 324, 374.
- Clopotiva**, s., com. Râu de Mori, jud. Hunedoara, 209.
- Cluj-Napoca**, mun., jud. Cluj, 6, 9, 10, 19, 26, 30-33, 35, 36, 44-46, 49, 59, 64, 65, 85, 94, 95, 101, 108, 140, 145, 152, 155, 158, 165, 166, 168, 174, 186, 269, 287, 306, 321, 322, 327, 342, 373.
- Coasta**, s., com., jud. Cluj, 55.
- Coaș**, s., com., jud. Maramureș, 349.
- Cojocani**, s., com. Mogoș, jud. Alba, 229.
- Cojocna**, com., jud. Cluj, 166.
- Colțirea**, s., com. Ardușat, jud. Maramureș, 374.

- Comșești**, s., jud. Cluj, 291.
- Copalnic**, s., com. Copalnic-Mănăștur, jud. Maramureș, 347, 349.
- Copand**, s., com. Noșlac, jud. Alba, 181, 184, 359, 361.
- Copăcel**, s., jud. Brașov, 81.
- Copăceni**, s., jud. Cluj, 291.
- Copșa Mare**, s., com. Biertan, jud. Sibiu, 212, 326, 327.
- Corna**, s., com. Roșia Montană, jud. Alba, 125, 126, 158, 232.
- Cornești**, s., com. Adămuș, jud. Mureș, 147, 172, 191, 195, 196, 272, 275, 276, 281, 340.
- Coroi**, s., com. Coroisânmartin, jud. Mureș, 352, 355.
- Coroisânmartin**, com., jud. Mureș, 205, 367.
- Coruia**, s., com. Săcălășeni, jud. Maramureș, 347, 349.
- Corunca**, s., com., jud. Mureș, 84, 204, 311.
- Corvinești**, s., jud. Bistrița Năsăud, 71.
- Coșlariu**, com., jud. Alba, 163.
- Cotuș**, s., jud. Mureș, 316.
- Covasna**, or., jud. Covasna, 341.
- Cozma**, s., com., jud. Mureș, 316.
- Crainimăt**, s., jud. Bistrița-Năsăud, 46.
- Crasna**, s., com., jud. Sălaj, 345.
- Crăciunelul de Jos**, s., com., jud. Alba, 136, 147, 280, 281, 304, 306.
- Crăciunești**, s., com., jud. Mureș, 363, 364, 366.
- Crăiești**, s., com., jud. Cluj, 324.
- Cricău**, s., com., jud. Alba, 216, 219, 224, 225, 226, 227.
- Cristolțel**, s., com., jud. Sălaj, 166, 170.
- Cristolțul Mare**, s., com., jud. Sălaj, 52, 166.
- Cristur**, s., com., jud. Mureș, 133, 134, 184.
- Cristuru Secuiesc**, or., jud. Harghita, 340.
- Crișan**, s., jud. Hunedoara, 120.
- Crișeni**, s., com. Mociu, jud. Cluj, 260.
- Criștelec**, s. jud. Sălaj, 105.
- Cubleșu Someșan**, com., jud. Cluj, 166.
- Cucerdea**, s., com., jud. Mureș, 250, 331, 332, 369, 370.
- Cucerdea Română* vezi **Cucerdea**.
- Cuei**, com., jud. Mureș, 183, 359, 361, 371.
- Cufoaia**, s. ap. or. Târgu Lăpuș, jud. Maramureș, 348, 349.
- Culcea**, s., com. Săcălășeni, jud. Maramureș, 334, 336.
- Culpiu**, s., com., jud. Mureș, 364, 366.
- Cupșeni**, s., com., jud. Maramureș, 349, 350.
- Curteni**, s., com. Sântana de Mureș, jud. Mureș, 365.
- Cuștelnic**, s., jud. Mureș, 272.
- Cut**, s., com., jud. Alba, 337.

D

- Dăbăca**, s., com., jud. Cluj, 46, 65, 96.
- Dâmbău**, com., jud. Mureș, 147, 277.
- Dăneștii Chioarului**, s., com. Mireșu Mare, jud. Maramureș, 373.
- Dârja**, s., com. Pânticeu, jud. Cluj, 336, 350.
- Dârlos**, s., com., jud. Sibiu, 87, 203, 310.
- Dătășeni**, s., com., jud. Mureș, 77, 371.
- Deag**, s. ap. or. Iernut, jud. Mureș, 68, 98, 204, 252, 331, 332, 369, 370.
- Deaj**, com., jud. Mureș, 162.
- Dealul Mare**, s., com. Râșca, jud. Cluj, 123, 124, 232, 233.
- Dealul Homorodului/Homorod**, s., com., jud. Hunedoara, 138.
- Debrețin**, or., Ungaria, 173.
- Decea**, s., com. Mirăslău, jud. Alba, 196, 346, 347.
- Dej**, mun., jud. Cluj, 48, 49, 55, 57, 333, 334, 337.

- Deleni**, s., com., jud. Cluj, 284, 288.
- Deleni**, s., com., jud. Mureș, 85, 203, 205, 273, 311.
- Deleni**, s., com., jud. Sibiu, 327.
- Delenii**, s., com. Băgaciu, jud. Mureș, 351, 352.
- Delureni**, s., jud. Bistrița-Năsăud, 260, 262, 265.
- Deușu**, s., com. Chinteni, jud. Cluj, 352.
- Deva**, mun., jud. Hunedoara, 85, 171, 206, 207, 208, 209, 210, 311, 312.
- Dileu Nou**, s., com., jud. Mureș, 73.
- Dipșa**, s., jud. Bistrița Năsăud, 71.
- Doboșeni**, s., com. Brăduț, jud. Covasna, 373.
- Dobric**, s., com. Căianu Mic, jud. Bistrița-Năsăud, 372.
- Dobricu Lăpușului**, s. ap. or. Târgu Lăpuș, jud. Maramureș, 348, 349.
- Dopea**, s., com. Hoghiz, jud. Brașov, 82.
- Dosrad**, s., com., jud. Alba, 135.
- Dragu**, s., com., jud. Sălaj, 44, 45.
- Drașel**, com., jud. Alba, 163.
- Drâmbar**, s., com. Ciugud, jud. Alba, 228, 341.
- Dumbrava**, s., com. Căpușu Mare, jud. Cluj, 191, 194, 239, 328.
- Dumbrava**, s. Com. Săsciori, jud. Alba, 370, 375.
- Dumbrava**, s., com. Vătava, jud. Mureș, 373.
- Dumbrăveni**, or., jud. Sibiu, 84, 204, 310, 311, 351.
- Dumbrăvioara**, s., com. Ernei, jud. Mureș, 241, 247, 312.
- Dupăpiatră**, s., com., jud. Hunedoara, 124.
- Ernei**, s., com., jud. Mureș, 364, 366.
- Făget**, s., com. Valea Lungă, jud. Alba, 361.
- Făgetu Ierii**, s., com. Iara, jud. Cluj, 285, 328, 330, 375.
- Fântânele**, s. ap. or. Târgu Lăpuș, jud. Maramureș, 349, 350.
- Fântânița**, s., com. Miceștii de Câmpie, jud. Bistrița-Năsăud, 261, 267.
- Fărăgău**, s., com., jud. Mureș, 352, 353.
- Fărău**, com., jud. Alba, 180, 186, 276.
- Fărcădinul de Jos**, s., com. General Berthelot, jud. Hunedoara, 207.
- Făurești**, s., com. Copalnic-Mănăștur, jud. Maramureș, 43, 348.
- Feisa**, s., com., jud. Alba, 280, 282.
- Feiurdeni**, s., com. Chinteni, jud. Cluj, 335.
- Feldioara**, com, jud. Brașov, 75.
- Feldioara**, s., com., jud. Cluj, 51.
- Feldru**, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 201, 370.
- Felbag**, s., com. Vânători, jud. Mureș, 373.
- Fersig**, s., com. Satulung, jud. Maramureș, 334.
- Filea de Jos**, s., com. Ciurila, jud. Cluj, 288, 323, 324, 374.
- Filea de Sus**, s., com. Ciurila, jud. Cluj, 294, 323, 324, 374.
- Filipișul Mare**, s., com. Breaza, jud. Mureș, 240, 373.
- Filipișul Mic**, s., com. Breaza, jud. Mureș, 240.
- Finteușu Mic**, s., com. Satulung, jud. Maramureș, 333.
- Fiume**, or., Croația, 19, 150.
- Fizeș**, com., jud. Sibiu, 164.
- Frâncenii Boiului**, s., com. Boiu Mare, jud. Maramureș, 334, 335, 336.
- Fundătura**, s., com., jud. Cluj, 95.

F

- Făgăraș**, or., jud. Brașov, 75, 76, 154, 155, 355.

G

- Galații Bistriței**, s., com., jud. Bistrița Năsăud, 71.

Galda de Jos, s., com., jud. Alba, 213, 215, 216.

Galda de Sus, s., com., jud. Alba, 218.

Galtiu, s., com. Sântimbru, jud. Alba, 214.

Găbud, com., jud. Alba, 181, 181, 186.

Gădălin, s., com., jud. Cluj, 134.

Gălești, s., com., jud. Mureș, 116.

Gălgău, com., jud. Sălaj, 164.

Gambuț, s., com. Bichiș, jud. Mureș, 132, 133, 134, 277, 371.

Gănești, com., jud. Mureș, 147, 163, 213, 252, 272, 273, 277, 281, 282, 310, 311, 339, 340.

Gârbău, s., com., jud. Cluj, 165, 172, 337.

Gârbova Ungurească, s., com., jud. Alba, 86.

Gârbovița, s. ap. or. Aiud, jud. Alba, 346, 347.

Geaca, s., com., jud. Cluj, 53.

Geoagiu, or., jud. Hunedoara, 138.

Geoagiu-Băi vezi **Geoagiu**.

Geoagiul de Sus, s., com. Stremț, jud. Alba, 346, 347.

Gheja, s. ap. or. Luduș, jud. Mureș, 78, 183, 184.

Gherla, or., jud. Cluj, 46, 47, 48, 52, 53, 55, 61, 66, 67, 67, 68, 71, 111, 162, 166, 235, 292, 306.

Ghijasa de Sus, s., com. Alțâna, jud. Sibiu, 296, 368.

Ghiolț, s., com., jud. Cluj, 40.

Ghiriș vezi **Ghirișul Român**.

Ghirișul Român, s., com., jud. Cluj, 42, 271.

Ghirolt, s., com., jud. Satu-Mare, 39.

Giacăș, s., com. Alma, jud. Sibiu, 205, 312, 350, 352.

Giacăș, s., com., jud. Mureș, 85.

Gilău, s., com., jud. Cluj, 323.

Girborn, com., jud. Alba, 161.

Giula, s., com., jud. Cluj, 62.

Giuluș, s., com. Ogra, jud. Mureș, 250, 331, 332, 369.

Gligorești, s., com., jud. Cluj, 270.

Glodeni, s., com., jud. Mureș, 241, 242.

Glogovăț (Glogoveț), s., com. Valea Lungă, jud. Alba, 89, 163, 280, 304, 306, 361, 362.

Gogan, s., com. Bahnea, jud. Mureș, 352.

Grânari, com., jud. Brașov, 161.

Grebenișu de Câmpie, s., com., jud. Mureș, 344, 345, 372.

Grindeni, s., com., jud. Mureș, 270, 271, 277, 315.

Groși, s., com., jud. Maramureș, 348.

Groșii Țibleșului, s., com., jud. Maramureș, 349.

Gura Ampoitei, s., com. Meteș, jud. Alba, 223, 225, 226.

Gurghiu, s., com., jud. Mureș, 237, 239, 243, 246, 343, 373.

H

Habic, s., com. Petelea, jud. Mureș, 373.

Hari, s., com., jud. Alba, 186.

Hașag, s., jud. Sibiu, 119, 309.

Hațeg, or., jud. Hunedoara, 205, 207, 210.

Hădăreni, s., com. Chețani, jud. Mureș, 255, 270.

Hăpria, s., com. Ciugud, jud. Alba, 332, 333.

Hărănglab, s., jud. Mureș, 273.

Hărăstașiu, s., com., jud. Cluj, 194.

Hărman, s., com., jud. Brașov, 70, 213.

Hașag, s., com. Loamneș, jud. Sibiu, 212.

Hașdate, s., com. Săvădisla, jud. Cluj, 293, 294, 321, 324, 374.

Henig, com., jud. Alba, p 167.

Hereclean, com., jud. Sălaj, 167, 169.

Herepea, s., com., jud. Mureș, 278.

Hida, s., com., jud. Sălaj, 45.

Hideaga, s., com. Satulung, jud. Maramureș, 335.

Hidil, s., com., jud. Mureș, 116.

Hodac, s., com., jud. Mureș, 238, 244, 267, 373.

Hodaja, s., com., jud. Mureș, 73.

Hoghilag, s., com., jud. Sibiu, 84, 204, 311, 352.

Hoghiz, s., com., jud. Brașov, 75, 212, 213, 309.

Homorod, s., com., jud. Brașov, 204.

Hondol, s., com. Certeju de Sus., jud. Hunedoara, 219.

Hopârta, s., com., jud. Alba, 132, 184, 185.

Hovrila, s., com. Șomcuta Mare, jud. Maramureș, 334.

Huedin, or., jud. Cluj, 230.

Hunedoara, or., jud. Hunedoara, 355.

I

Iara, s., com., jud. Cluj, 284, 287, 288, 290, 328, 330, 375.

Iași, mun, jud. Iași, 28.

Ibănești, s., com., jud. Mureș, 247, 373.

Iclandu Mare, s., jud. Mureș, 79, 84, 159.

Iclandu Mic, s., jud. Mureș, 98., 159.

Iclânzel, s., com., jud. Mureș, 83, 371.

Iclod, s., com. Sâncel, jud. Alba, 280, 283, 362.

Ideci, Ideciu de Jos., s., com., jud. Mureș, 242.

Ieder (ladăra), s., com. Mireșu Mare, jud. Maramureș, 374.

Iernut, or., jud. Mureș, 77, 183, 247, 248, 249, 251, 253, 275, 318, 331, 332, 369.

Iernuțeni, s. ap. or. Reghin, jud. Mureș, 240, 373.

Ighișu Nou, s. ap. or. Mediaș, jud. Sibiu, 357.

Ighișu Vechi, s., com. Bârghiș, jud. Sibiu, 299, 358.

Ighiu, s., com., jud. Alba, 214, 219, 220, 224, 346.

Iieni, s., com., jud. Covasna, 325.

Innsbruck, or., Austria, 152.

Inoc, s., com. Unirea, jud. Alba, 196, 375.

Inucu, com., jud. Cluj, 191.

Iobăgeni, s., com. Vărgata, jud. Mureș, 366.

Iosășel, s., jud. Bihor, 126.

Iuriul de Câmpie, com., jud. Cluj, 166.

Ivănești, s., com. Livezeni, jud. Mureș, 364, 366.

Întregalde, s., com., jud. Alba, 227.

J

Jabenîța, s., com. Slovăstru, jud. Mureș, 373.

Jacul Românesc, s., com. Albești, jud. Mureș, 212.

Jidvei, s., com., jud. Alba, 147, 281, 282.

Jimbor, s., com. Chiochiș, jud. Bistrița-Năsăud, 371.

Jucul de Sus, s., com., jud. Cluj, 134.

K

Kremsier, or., Cehia, 7

L

Larga, s., com. Suciul de Sus, jud. Maramureș, 348, 349.

Lăpuș, s., com., jud. Maramureș, 348, 349.

Lăpușel, s., com. Rerea, jud. Maramureș, 373.

Lăpușul Românesc, s., com., jud. Maramureș, 70.

Lăschia, s., com., jud. Maramureș, 43.

Lăscud, s., com. Ogra, jud. Mureș, 251, 331, 332.

Lăurenii, s., com. Miercurea Nirajului, 366, 367.

Lechincioara, s., com. Șincai, jud. Mureș, 313, 365, 367.

Lechința, s., com. Lechința, jud. Mureș, 70, 78, 371.

Lepindea, s., com. Bahnea, jud. Mureș, 352.

Letca, s., com., jud. Sălaj, 61.

Libotin, s., com. Cupșeni, jud. Maramureș, 348, 349.

Lipovenii, mun. Alba Iulia, jud. Alba, 228.

Lita, s., com., jud. Cluj, 120, 292, 293, 322.

Lita Ungurească vezi **Litenii de Sus**.

Litenii vezi **Lita Ungurească**.

Litenii de Sus, s., com. Săvădisla, jud. Cluj, 136, 137, 234, 285, 287, 292-294.

Livada, s., com. Petreștii de Jos, jud. Cluj, 289, 329, 330, 376.

Livezile, s., com., jud. Alba, 188, 190, 346, 347.

Lodroman, s., com. Valea Lungă, jud. Alba, 88, 280, 304-306a, 361, 362.

Lopadea Veche, s., com. Mirăslău, jud. Alba, 346, 347.

Lopadia Ungurească, com., jud. Alba, 193.

Lozna, com., jud. Sălaj, 166.

Lucăcești, s., com. Mireșu Mare, jud. Maramureș, 373.

Ludoș, s., com., jud. Sibiu, 298.

Luduș, or., jud. Mureș, 68, 78, 80, 371.

Lugoș, or., jud. Timiș, 21, 22, 24, 111.

Luna, s., com., jud. Cluj, 235, 270, 271.

Lunca Cernii, s., com. Lunca Cernii de Jos., jud. Hunedoara, 209.

Lunca Mureșului, s., com., jud. Alba, 194.

Lunca Târnavei, s., jud. Alba, 118, 280, 283.

Lunca, s., com. Poșaga, jud. Alba, 280, 305, 306, 361, 362.

Luncani, s., com. Luna, jud. Cluj, 271, 272, 236

Lupșa, s., com., jud. Alba, 235

Lutița, s., com., jud. Harghita, 314, 317

M

Macod, s., com. Nimiegea, jud. Bistrița-Năsăud, 201, 202.

Magoș Bârlești, s., com. Mogoș, jud. Alba, 229.

Maiorești, s., com. Rușii Munți, jud. Mureș, 240, 373.

Mădăraș, s., com. Păsăreni, jud. Mureș, 314, 315, 352, 363, 364, 366.

Mădărașu de Câmp (Mădărașul de Câmpie), s., com. Mădăraș, jud. Mureș, 363.

Măeriște, s., com., jud. Sălaj, 345.

Măgina, ap. or. Aiud, jud. Alba, 229, 345, 347, 370.

Măgura Ierii, s., com. Iara, jud. Cluj, 328, 330, 375.

Măgureni, s., com. Cernești, jud. Maramureș, 348, 349.

Măhăceni, com., jud. Alba, 192, 193.

Mănărade, com., jud. Alba, 89, 113, 179, 209, 283, 284.

Mărișel, 145.

Mărtinești, s., com. Tureni, jud. Cluj, 235.

Mediaș, or., jud. Mureș, 75, 76, 77, 83, 208, 211, 212, 281, 311, 325, 326, 327, 357, 358.

Mesentea, s., com. Galda de Jos., jud. Alba, 215.

Mesteacă, s., jud. Maramureș, 55, 57, 267.

Metiș, s., jud. Sibiu, 295, 296.

Micăsasa, s., com., jud. Sibiu, 146, 280, 281, 306, 307, 361, 362.

Micești, s., jud. Cluj, 291, 292.

Micești, s., mun. Alba Iulia, jud. Alba, 224, 225.

Miceștii de Câmpie, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 263, 266, 267.

Micoșlaca, com., jud. Alba, 188, 189.

Miercurea Ciuc, mun, jud. Harghita, 85, 341.

Mihăileni, s., com. Șimonești, jud. Harghita, 372.

Mihăileni, s., com., jud. Sibiu, 299.

Mihesu de Câmpie, s., com., jud. Mureș, 258.

Milaș, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 265.

Milășel, s., com., jud. Mureș, 262, 269.

Mirăslău, s., com., jud. Alba, 193, 346.

Mireșul Mare, s., com., jud. Maramureș, 336.

Mitrești, s., com. Vărgata, jud. Mureș, 366.

Moardăș, s., com., jud. Sibiu, 75.

Mociu, s., com., jud. Cluj, 42.

Moldovenești, com., jud. Cluj, 191.

Monor, s., com. Monor, jud. Bistrița-Năsăud, 202, 343, 372.

Monora, s., com. Budacu de Jos, jud. Bistrița-Năsăud, 368, 369.

Morăreni, s., com. Rușii Munți, jud. Mureș, 73, 372.

Morlaca, s., com. Poieni, jud. Cluj, 90, 91, 92, 374.

Moroșeni, s. inclus în or. Vatra Dornei, jud. Suceava, 384.

Moșna, s., com., jud. Sibiu, 326, 327.

Muntele Băișorii, s., com. Băișoara, jud. Cluj, 288-290, 329, 330, 376.

Muntele Filii, s., com., jud. Cluj, 323, 324.

Mura Mare, s., com. Gonești, jud. Mureș, 373.

Mureșenii Bărgăului, s., com. Tiha Bărgăului, jud. Bistrița-Năsăud, 343, 344, 372.

Musca, s., com., jud. Alba, 136.

N

Nadeș, s., com., jud. Mureș, 373.

Nandra, s., jud. Mureș, 278.

Năsal, s., com., jud. Cluj, 52.

Năsăud, or., jud. Bistrița-Năsăud, 39, 55, 58, 59, 109, 173, 202, 255 341, 342, 343, 344, 372, 384, 385.

Nicolești, s., com., jud. Mureș, 72.

Nireșu de Mureș (Nireșul Mare), s., com., jud. Maramureș, 373.

Noșlac, s., com., jud. Alba, 69, 113, 115, 116, 118, 136, 181, 182, 184, 185, 186, 214, 236, 271, 280, 283, 284, 304, 358, 359, 361, 370, 371.

Novisad, or., Serbia, 153, 154.

Nucet, s., com., jud. Sibiu, 299.

O

Oarba de Mureș, s., com. Iernut, jud. Mureș, 346, 371.

Oarda de Sus, com., jud. Alba, 167, 168, 337, 339, 369.

Ocna Dejului, s., com., jud. Cluj, 57.

Ocna Mureș, or., jud. Alba, 114, 122, 141, 175, 176, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 193, 276, 279, 281, 291, 358, 261, 271.

Ocna Sibiului, or., jud. Sibiu, 88, 295.

Odorheiu Secuiesc, mun., jud. Harghita, 74, 340, 354, 356, 362, 367, 376.

Odihei, s., com. Coroisânmartin, jud. Mureș, 354, 355, 367, 376.

Ogra s., com., jud. Mureș, 78, 85, 87, 203, 204, 205, 252, 275, 310-312, 318, 331, 332, 369, 370.

Ohaba, s., com. Șinca, jud. Brașov, 213.

Oiteț, s., com. Viștea, jud. Brașov, 213.

Oruca, s., com. Fărăgău, jud. Mureș, 241.

Oradea, mun, jud. Bihor., 48, 63, 111.

Orăștie, or., jud. Hunedoara, 138, 171, 226.

Ormeniș, s., com. Vișoara, jud. Mureș, 261.

Ormeniș, s., com., jud. Alba, 195.

Oroi, s., com. Band, jud. Mureș, 371.

Orosia, com., jud. Mureș, 183, 359, 371.

Orșova, s., com. Gurghiu, jud. Mureș, 373.

Ostrov, s., com. Râu de Mori, jud. Hunedoara, 209.

Ostrovel, s., com. Râu de Mori, jud. Hunedoara, 209.

P

Particeu, s., com., jud. Cluj, 45, 165.

Papiu Ilarian, s., com., jud. Mureș, 97, 98, 344, 345.

Partoș, s. mun. Alba Iulia, jud. Alba, 162, 167, 332.

Pata, com., jud. Cluj, 168.

Pădureni, s., com. Gornești, jud. Mureș, 241, 331.

Pădureni, s., com., jud. Cluj, 289.

Pălăta, s., com., jud. Cluj, 254.

Pănade, s., com., jud. Alba, 90, 280, 283.

Pănet, s., com., jud. Mureș, 364, 366.

Păsăreni, s., com., jud. Mureș, 354, 366.

Păuca, s., com., jud. Sibiu, 307.

Pericei, s., com., jud. Sălaj, 105, 345.

Perii Vadului, s., com. Ileana, jud. Sălaj, 375.

Pesta vezi **Budapesta**.

Peștenița, s., com. Densuș, jud. Hunedoara, 207.

Petelea, s., com., jud. Mureș, 373.

Petrești, s., com., jud. Alba, 145.

Petrești, s., jud. Cluj, 290, 321-324.

Petrid, s., com. Petreștii de sus, jud. Cluj, 192.

Petrilaca de Mureș, s., jud. Mureș, 278.

Petrilaca, s., com. Cuci, jud. Mureș, 331, 332, 370.

Petrisat, s., com., jud. Alba, 302.

Petros, s., com. Bara, jud. Hunedoara, 206, 207.

Pianu de Jos, s., com. Pianu, jud. Alba, 226.

Pinticu, s., com., Teaca, jud. Bistrița-Năsăud, 352, 353.

Plaiuri, s., com. Petreștii de Jos, jud. Cluj, 288, 328, 330, 375.

Ploscabaia, cătun s. Teliucu Superior, com. Teliucu Inferior, jud. Hunedoara, 355, 356.

Poarta, s., com. Fărăgău, jud. Mureș, 241, 242, 373.

Podeni, s., com. Moldovenești, jud. Cluj, 190, 191, 193, 286, 375.

Pogăcea, s., com., jud. Mureș, 97, 289.

Poian, s., com., jud. Covasna, 325, 356.

Poiana, com., jud. Cluj, 189, 190, 235, 270.

Poiana Aiudului, s., com. Livezile, jud. Alba, 346, 347.

Poiana Botizii, s., com. Băiuț, jud. Maramureș, 348, 349.

Poienița, s., com. Livezeni, jud. Mureș, 362, 366.

Pojorta, s., com., jud. Brașov, 74.

Ponor, s., com. Pui, jud. Hunedoara, 145, 210.

Ponorel, s., com., jud. Alba, 305.

Popteleac, com., jud. Sălaj, 168, 169.

Porumbacu de Sus, s., com. Porumbacu de Jos, jud. Sibiu, 213.

Porumbeni, s., com., jud. Mureș, 363, 366.

Posta, s., com. Remetea Chioarului, jud. Maramureș, 335, 336.

Poșaga (de Sus sau de Jos), s., com., jud. Alba, 122, 329, 330.

Poșaga de Jos, s., com., jud. Alba, 327.

Poșaga de Sus, s., com., jud. Alba, 290, 295, 327.

Pozsony vezi **Bratislava**.

Preluca Veche, s., com. Copalnic-Mănăstur, jud. Maramureș, 348, 349.
Presaca, s., com., jud. Sibiu, 307.
Pribilești, s., com. Satulung, jud. Maramureș, 374.
Prislop, s., com. Boiu Mare, jud. Maramureș, 45, 334.
Proștea Mare, com., jud. Sibiu, 281.
Pruniș, s., com., jud. Cluj, 291, 322, 324.
Pustușa, s., com., jud. Cluj, 57.

R

Racovița, s., com., jud. Sibiu, 213.
Răchiș, com., jud. Alba, 192.
Răchitova, s., com., jud. Hunedoara, 208.
Răciu, s., com., jud. Mureș, 242.
Râu Bărbat, s., com. Pui, jud. Hunedoara, 208.
Răvășel, s., com., jud. Sibiu, 297.
Răzoare, s. ap. or. Târgu Lăpuș, jud. Maramureș, 348, 349.
Răzoare, s., com. Miheșu de Câmpie, jud. Mureș, 258, 259.
Rebra, com., jud. Bistrița-Năsăud, 202.
Rebrișoara, s., com. Rebra, jud. Bistrița-Năsăud, 203, 343, 344.
Recea Cristur, s., com., jud. Cluj, 235.
Reghin, mun. jud. Mureș, 48, 88, 96, 57, 237, 239, 242, 313, 319, 373.
Remetea Chioarului, s., com., jud. Maramureș, 56, 333, 335, 336.
Remeți pe Someș, s., com. Mireșu Mare, jud. Maramureș, 373.
Reteag, s., com. Petru Rareș, jud. Bistrița-Năsăud, 333, 334, 343, 344, 371.
Rodna, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 343.
Rogna, s., jud. Sălaj, 41.
Rohia, s. ap. or. Târgu Lăpuș, jud. Maramureș, 349, 350.
Roma, or., Italia, 111, 138, 303, 325.

Românești, s., com. Boiu Mare, jud. Maramureș, 335, 336.
Romuli, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 203.
Rona, s., com., jud. Sălaj, 54, 169, 375.
Roșia de Secaș, s., com., jud. Alba, 307, 308.
Roșia Montană, s., com., jud. Alba, 119, 120, 121, 136, 155, 158, 195, 234.
Roteni, s., com. Acățari, jud. Mureș, 363, 366.
Rupea, or., jud. Brașov, 355, 368, 369.
Rușii Munți, s., com., jud. Mureș, 201, 319, 343.
Rușor, s., com. Copalnic-Mănăstur, jud. Maramureș, 348, 349.

S

Saciova, s., com. Reci, jud. Covasna, 376.
Satulung, s., com., jud. Cluj, 62.
Satulung, s., com., jud. Maramureș, 334.
Săbed, s., com. Ceaușu de Câmpie, jud. Mureș, 319, 365, 367.
Săcal, s., jud. Mureș, 98.
Săcalu de Pădure, s., com. Brâncovenești, jud. Mureș, 372.
Săcălășani, s., com., jud. Maramureș, 43, 53, 54, 57, 166, 170, 335, 336.
Săcăreni, s., com., jud. Mureș, 316.
Săcel, s., com. Băișoara, jud. Cluj, 294, 322, 324, 374.
Săcele, or., jud. Brașov, 280.
Săgacea, s., com. Poșaga, jud. Alba, 290, 329, 330.
Sălățig, s., com., jud., Sălaj, 376.
Sălciua de Jos, s., com. Sălciua, jud. Alba, 285, 329, 330.
Sălciua de Sus, s., com. Sălciua, jud. Alba, 285, 329.
Sălcud, s., com., jud. Mureș, 316, 317, 331.

- Sălcuța**, s., com. Sănmihaiu de Câmpie, jud. Bistrița-Năsăud, 261, 267.
- Sălicea**, s., com., jud. Cluj, 289, 291.
- Săliște**, or., jud. Sibiu, 299.
- Sălnița**, s., com. Vima Mică, jud. Maramureș, 335, 336.
- Sămărghita**, s., com., jud. Mureș, 72.
- Sămboleni**, s., com. Cămărașu, jud. Cluj, 256, 260.
- Sancel**, s., com., jud. Alba, 89, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 135, 136, 371, 280, 283, 304-309, 327, 362.
- Săncrai**, s., com., jud. Cluj, 324, 328, 330, 374, 376.
- Săncraiu de Mureș**, s., com., jud. Mureș, 271, 283, 284.
- Săndulești**, s., com., jud. Cluj, 292, 321.
- Sângătin**, s., com., jud. Sibiu, 135, 308.
- Săngeorgiu de Câmpie**, com. Sănpetru de Câmpie, jud. Mureș, 265, 364.
- Săngeorgiu de Mureș**, s., com., jud. Mureș, 315-317, 366.
- Săniacob**, s., com. Așintiș, jud. Mureș, 183.
- Sănger**, s., com., jud. Mureș, 344.
- Săngerul de Câmpie**, s., com., jud. Mureș, 372, 373.
- Sănmărtinu de Câmpie**, s., com. Răciu, jud. Mureș, 71, 261, 262, 269.
- Sănmiclăuș**, s., com. Șona, jud., Alba, 362.
- Sănmihai de Pădure**, s., com. Beica de Jos., jud. Mureș, 373.
- Sănpaul**, s., com., jud. Mureș, 249, 252, 332, 369.
- Sântana de Mureș**, s., com., jud. Mureș, 365, 367.
- Sântandrei**, s., com. Miercurea Nirajului, jud. Mureș, 363, 366.
- Sântămărie Orlea**, s., com., jud. Hunedoara, 208.
- Sântimbru**, s., com., jud. Alba, 213.
- Sântioana de Mureș**, s., com. Pănet, jud. Mureș, 363.
- Sântioana**, s., com. Viișoara, jud. Mureș, 366.
- Sântmărtin? 363, 372.
- Sănvășii**, s., com. Gălești, jud. Mureș, 363, 366.
- Săpăia**, s., com. Remetea Chioarului, jud. Maramureș, 335.
- Săpălnaca**, com., jud. Alba, 184.
- Sărmașu Mare**, or., jud. Mureș, 94, 255, 256, 257, 259.
- Sărmășel**, s., com. Sărmaș, jud. Mureș, 260, 371.
- Săvădisla**, s., com., jud. Cluj, 288, 328.
- Săvăstreni**, s., com. Recea, jud. Brașov, 212.
- Sebeș**, or., jud. Alba, 169, 259, 331, 337, 368.
- Secășel**, s., com., jud. Alba, 308.
- Seuca**, s., jud. Mureș, 274.
- Sfântu Gheorghe**, or., jud. Covasna, 70, 197, 356.
- Sibiu**, mun., jud. Sibiu, 20, 27, 30, 75, 88, 138, 156, 159, 163, 172, 181, 186, 194, 195, 198, 207, 218, 295, 296, 299, 302, 307, 308, 337, 339, 351, 352, 355, 368, 369.
- Sic**, s., com., jud. Cluj, 48, 61.
- Siculeni**, s., com., jud. Harghita, 317.
- Sighișoara**, or., jud. Mureș, 76, 84, 351.
- Silivaș**, com., jud. Alba, 187.
- Silivașu de Câmpie**, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 262, 264.
- Slimnic**, s., com., jud. Sibiu, 299, 368.
- Sohodol**, s., com., jud. Alba, 127.
- Solovăstru**, s., com., jud. Mureș, 243, 244, 372, 373.
- Soroștin**, s., com., jud. Sibiu, 119, 309.
- Spini**, s., com. Șona, jud. Alba, 362, 370, 371.
- Spini**, s., com., jud. Hunedoara, 172.

- Stâna de Mureș** / Ciuciu, com., jud. Alba, 180, 291.
- Stâncești-Ohaba**, s., com., jud. Hunedoara, 125.
- Straja**, com., jud. Alba, 170.
- Strâmbu-Băiuț**, s., com. Băiuț, jud. Maramureș, 349.
- Stremț**, com., jud. Alba, 87, 163.
- Subcetate**, s., com. Sântămărie-Orlea, jud. Hunedoara, 208.
- Subpădure**, s., com. Ogra, jud. Mureș, 252.
- Sub Pădure**, s., com. Gănești, jud. Mureș, 332.
- Suciu de Jos**, s., com. Suciu de Sus, jud. Maramureș, 349.
- Suciu de Sus**, s., com., jud. Maramureș, 118, 349, 350.
- Sucutard**, s., com., jud. Cluj, 58.
- Sumugiu**, com., jud. Sibiu, 184.
- Surda**, s., com. Miercurea Nirajului, jud. Mureș, 367.
- Surduc**, s., com. Iara, jud. Cluj, 290, 375, 376.
- Surduc**, s., com., jud. Cluj, 330, 337, 338.
- Suseni**, s., com., jud. Mureș, 98, 243, 244, 343, 373.
- Szeged**, or., Ungaria, 235, 270.
- Ș**
- Șapartac**, s., com. Albești, jud. Mureș, 88, 373.
- Șard**, s., com. Ighiu, jud. Alba, 221, 223.
- Șardu Nirajului**, s., com. Miercurea Nirajului, 365, 367.
- Șaroș pe Târnave**, s., com., jud. Sibiu, 326, 327.
- Șaroș**, s., com., or. Dumbrăveni, jud. Sibiu, 204.
- Șăulia**, s., com., jud. Mureș, 331, 332.
- Șăușa**, arondată la s. Dileu Nou, jud. Mureș, 71, 365, 367.
- Șeica Mare**, s., com., jud. Sibiu, 212, 297, 357, 358, 368.
- Șeica Mică**, s., com. jud. Sibiu, 296.
- Șeișa**, s., com., jud. Alba, 116.
- Șerel**, s., com. Pui, jud. Hunedoara, 208.
- Șeuca Ungurească**, s., com. Gănești, jud. Mureș, 204.
- Șeulia de Mureș**, s., com. Cucerdea, jud. Mureș, 249, 250, 253.
- Șeușa**, s., jud. Alba, 87, 169.
- Șieu**, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 353.
- Șieu-Odorhei**, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 46.
- Șieuf**, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 201.
- Șilea Nirajului**, s., jud. Mureș, 278.
- Șimleul Silvaniei**, or., jud. Sălaj, 104.
- Șincai**, s., com., jud. Mureș, 88, 364, 366.
- Șiria**, s., com., jud. Arad, 25.
- Șmig**, s., com. Alma, jud. Sibiu, 350, 352.
- Șoimuș**, s., com. Coroisânmartin, jud. Mureș, 351, 352.
- Șoimuș**, s., com., jud. Hunedoara, 42.
- Șomcuta Mare**, com., jud. Maramureș, 53, 333, 334, 335.
- Șomoștelnic**, s., com. Mica, jud. Mureș, 254, 332, 369, 370.
- Șopteriu**, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 262, 265.
- Șpălnaca**, s., com., jud. Alba, 69.
- Șteia**, s., com. Tomești, jud. Hunedoara, 210.
- Șutu**, s., com. Ciurila, jud. Cluj, 290, 329, 330.
- T**
- Târgu Lăpuș**, or., jud. Maramureș, 333, 334, 347, 349.
- Târgu Mureș**, mun., jud. Mureș, 16, 32, 33, 72, 84, 85, 212, 213, 254, 272, 274, 306, 311, 312, 314, 315, 319, 352, 362, 366.

- Târgușor**, s., com., jud. Cluj, 95.
- Târnavă**, s., com., jud. Sibiu, 357, 358, 368.
- Târnavă**, s., com., jud. Hunedoara, 123.
- Târnaveni**, mun., jud. Mureș, 47, 197, 198, 205, 249, 272-274, 283, 305, 306, 311.
- Târnavioara**, com. ap. or Copșa Mică, jud. Sibiu, 211.
- Tărtăria**, s., com. Săliște, jud. Alba, 228.
- Tătârlău**, s., com. Cetatea de Baltă, jud. Alba, 115, 280, 284, 361, 362.
- Tăuni**, s., com. Valea Lungă, jud. Alba, 280, 281, 284, 361, 362.
- Tăuri**, s., jud. Bistrița-Năsăud, 118.
- Tăuți**, s., jud. Alba, 279.
- Teaca**, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 261, 267, 268.
- Teiuș**, or., jud. Alba, 114, 115, 116, 193, 214, 222, 226, 346, 347, 370.
- Tibru**, s., com. Cricău, jud. Alba, 215, 216, 217.
- Tiha Bârgăului**, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 203, 343, 372.
- Tihău**, s., com. Surduc, jud. Sălaj, 164, 336, 350.
- Timișoara**, mun., jud. Timiș, 150, 154, 161.
- Tirimia (Tirimioara)**, s., com. Crăciunești, jud. Mureș, 354, 355, 369, 370.
- Tiur**, s., com., jud. Alba, 288.
- Toaca**, s., com., jud. Mureș, 267.
- Tofalău**, s., com., jud. Mureș, 366, 367.
- Tohan**, s., com. Zărnești, jud. Brașov, 75.
- Toldal**, s., com. Voivodeni, jud. Mureș, 241.
- Topa Mică**, s., com., jud. Cluj, 94.
- Topârcea**, s., com., jud. Sibiu, 302.
- Toplița**, mun., jud. Mureș, 373.
- Totia**, s., com., jud. Hunedoara, 95.
- Tranișu**, s., com. Poieni, jud. Cluj, 374.
- Tritenii de Jos**, com., jud. Cluj, 184.
- Troița**, s., com. Gălești, jud. Mureș, 366, 367.
- Tulghiș**, s., com. Mireșu Mare, jud. Maramureș, 373.
- Turbuța**, s., com., jud. Sălaj, 44.
- Turda Nouă* vezi **Turda**.
- Turda**, mun., jud. Cluj, 97, 98, 136, 145, 159, 183, 184, 189, 190, 194, 195, 196, 215, 230, 235, 237, 252, 270, 271, 374, 375, 287, 289, 290, 295, 321, 322, 324, 327, 328, 330.
- Turdaș**, s., com., jud. Alba, 171, 172, 183, 186, 279.
- Turea**, s., com., jud. Cluj, 172.
- Tușin**, s., com. Sântăruț, jud. Mureș, 72, 262, 264.
- Tuștea**, s., com. General Berthelot, jud. Hunedoara, 208.

Ț

- Țaga**, s., com., jud. Cluj, 40, 140, 374.
- Țapu**, s., com., jud. Sibiu, 309.
- Țărătel**, s., com., jud. Hunedoara, 195.
- Țigmandru**, s., com. Nadeș, jud. Mureș, 324, 351, 352.

U

- Ugra**, s. înglobat în Valea Ugra, com. Lunca, jud. Harghita, 74.
- Uioara de Jos**, s., com., jud. Alba, 132, 135, 179, 359, 361, 371.
- Ulieș**, s., com. Râciu, jud. Mureș, 256.
- Ulieșul Mare**, s., com., jud. Mureș, 262, 268.
- Ulmoasa**, s., com. Tăuții Măghereș, jud. Maramureș, 348.
- Ungheni**, or., jud. Mureș, 317, 318, 367.
- Ungureni**, s., com. Cupșeni, jud. Maramureș, 349, 350.
- Unirea**, com., jud. Alba, 179, 188, 196, 197, 208, 214, 225.

Urea, s., com. Vișoara, jud. Cluj, 271, 324, 374.

Urisiu de Jos, s., com. Chiheru de Jos., jud. Mureș, 372.

Uriu, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 71.

Urmeniș, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 266.

V

Vad, s., com. Copalnic-Mănăștur, jud. Maramureș, 348, 349.

Vad, s., com., jud. Brașov, 70.

Vaidei, s., com. Romos., jud. Hunedoara, 210.

Vaideiu, s., com. Ogra, jud. Mureș, 371.

Vajdei, s., jud. Mureș, 70.

Valcău de Jos, s. com., jud. Sălaj, 105.

Valchid, s., com. Hoghilag, jud. Sibiu, 204, 212, 311.

Valea, s., com. Aluniș, jud. Cluj, 363.

Valea Chioarului, s., com., jud. Maramureș, 50, 51, 334, 336, 374.

Valea Drăganului, s., com. Poieni, jud. Cluj, 230.

Valea Hranei, s., com., jud. Sălaj, 43, 166.

Valea Ierii, s., com., jud. Cluj, 322, 324.

Valea Izvoarelor, s., com. Sânpaul, jud. Mureș, 354.

Valea Lungă, s., com., jud. Alba, 88, 282.

Valea Lupului, s., com. Baru, jud. Hunedoara, 210.

Valea Sasului, s., com. Șona, jud. Alba, 113, 184, 280, 284, 362.

Văidăcuța, s., com. Suplac, jud. Mureș, 354, 355.

Văleanu, cătun s. Bucium, com., jud. Alba, 139, 140.

Văleni, s., com., jud. Brașov, 161.

Vălișoara, s., com. Livezile, jud. Alba, 346, 347.

Vălișoara, s., com. Săvădisla, jud. Cluj, 323, 346, 347.

Vărai, s., com., jud. Maramureș, 55.

Velf, s., com. Bazna, jud. Sibiu, 212.

Verțelek, com., jud. Sălaj, 164, 169.

Veseuș, s., com., jud. Alba, 280.

Veza, com., jud. Alba, 172, 303, 306, 307, 368, 369.

Vidra, s., com., jud. Alba, 304.

Vidrasău, s., com. Ungheni, jud. Mureș, 61, 354, 355, 369.

Viena, 5, 6, 8, 10-12, 14-17, 19, 20, 23, 25, 30, 32, 35, 56, 57, 60, 99, 100, 107, 110, 111, 140, 144, 148, 152, 153, 300-302.

Vima Mică, s., com., jud. Maramureș, 333, 335.

Vințu de Jos, s., com., jud. Alba, 169, 210, 226.

Visuia, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 263, 267.

Voiniceni, s., com. Ceaușu de Câmpie, jud. Mureș, 365, 367.

Voivodeni, s., com., jud. Mureș, 238, 240, 241, 242, 318, 373.

Vulcan, cătun s. Ciuruleasa, com., jud. Alba, 139.

Vulcan, mun., jud. Hunedoara, 231.

Z

Zagreb, or., capitala Croației, 148.

Zalău, mun., jud. Sălaj, 68, 104, 108, 169.

Zăvoi, s., com. Sălașu de Sus, jud. Hunedoara, 209.

Zeicani, s., com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara, 210.

Zimbor, s., com., jud. Sălaj, 172.

Zlatna, s., com., jud. Alba, 111, 112, 113, 143, 229, 232.

Zoreni, s., com., jud. Bistrița-Năsăud, 263, 266, 267.

CUPRINS

Studiu introductiv	5-38
Cap. I. Români greco-catolici căzuți în bătălii sau uciși de armatele și voluntarii unguri, starea văduvelor și orfanilor rămași. Rapoarte parohiale	39-174
Cap. II. Români greco-catolici căzuți în bătălii sau uciși de armatele ungare, starea văduvelor și a orfanilor rămași. Rapoarte arhidiaconale sau protopopești	175-320
Cap. III. Distrugerii suferite de bisericile greco-catolice în timpul Războiului Național româno-maghiar din Transilvania de la 1848-1849, în lumina rapoartelor protopopești și parohiale din 1852	321-385
Indice de nume	387-478
Indice toponimic	475-490

ISBN 978-973-109-477-9

9 789731 094779